370.65
ΑΝΕ

733

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ
Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ

ὑπὸ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΣΤ. ΑΝΕΣΤΙΔΗ

ΤΟΜΟΣ Α΄

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ ΖΗΡΙΔΗ Α.Ε.
ΑΘΗΝΑ 1973

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Α' τάξεως Γυμνασίου

Ὑπομνήματα

Τό βιβλίο τοῦ Καθηγητοῦ

Ἐπιλογή κειμένων, λεξιλόγιο καί βιβλιογραφία

ὑπό

Ἀδαμαντίου Στ. Ἀνεστίδη

ΤΟΜΟΣ Α'

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ Γ. ΖΗΡΙΔΗ
ΑΘΗΝΑ 1973

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

"Ινα διευκολύνωμεν τούς διδάσκοντας σκόπιμον κρίνομεν νά παραθέσωμεν οὐχί ὑποδείγματα διδασκαλίας τυπικά καί σχηματικά, ἀλλά ἄφθονον ἐπιστημονικήν ὕλην.

'Ιωάννου Χαντέλης

"Συμβολή εἰς τήν διδασκαλίαν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν καί λατινικῶν".
Τόμος Β', σ. 246.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ε ἰ σ α γ ω γ ι κ ά

1. Μέ τό τελευταῖο Ἀναλυτικό Πρόγραμμα τοῦ 1969 ὁρίζεται ὡς ἐξῆς ὁ σκοπός τῆς διδασκαλίας τῶν Νέων Ἑλληνικῶν. "Ὁ σκοπός τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος εἶναι πολυμερής καί σύνθετος, ἤτοι γλωσσικός, πολιτιστικός, φρονηματιστικός (ἐθνικός, ἠθικός), αἰσθητικός,, παιδευτικός.

Διά τοῦ γλωσσικοῦ σκοποῦ ἐπιδιώκεται ἡ ἀρτία γλωσσική κατάρτισις τῶν μαθητῶν εἰς τήν μητρικήν των γλῶσσαν, ὥστε νά δύνανται οὗτοι ἀφ' ἑνός μέν νά ἐκφράζωνται ὑπό πᾶσαν ἔποψιν ὀρθῶς εἴς τε τόν προφορικόν καί τόν γραπτόν λόγον, ἀφ' ἑτέρου δέ νά κατανοῶσι πάντα τά πνευματικά δημιουργήματα τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου. Διά τῆς γλωσσικῆς των καταρτίσεως εἰς τήν μητρικήν των γλῶσσαν ὁδηγοῦνται ἀκόμη οἱ μαθηταί νά κατανοήσουν τήν ψυχοσύνθεσιν καί τήν νοοτροπίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὡς αὗται ἀποκρυσταλλοῦνται καί ἀντικατροπτίζονται εἰς τήν γλῶσσαν του, καί βοηθοῦνται εἰς τήν προσαρμογήν καί τήν ὁμαλήν ἔνταξίν των εἰς τούς κόλπους τῆς πολιτικῆς κοινότητος τοῦ "Εθνους. Προσέτι διά τῆς γλωσσικῆς καταρτίσεως ἐπιτυγχάνεται καί ἡ πνευματική ἐξύψωσις τῶν μαθητῶν, δεδομένης τῆς συναρτήσεως μεταξύ γλωσσικῆς καί διανοητικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ γλωσσική κατάρτισις ἐπιτυγχάνεται διά τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας, διά τῆς ἑρμηνείας καταλλήλων νεοελληνικῶν κειμένων, διά τῶν γλωσσικῶν ἀσκήσεων καί τῶν ἐκθέσεων, προφορικῶν καί γραπτῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Διά τοῦ πολιτιστικοῦ σκοποῦ ἐπιδιώκεται ἡ γνωριμία ὑπό τῶν μαθητῶν ὅλων τῶν πολιτιστικῶν δημιουργημάτων τοῦ νεοελληνικοῦ πνεύματος, ἡ εἰσαγωγή αὐτῶν εἰς τόν νεοελληνικόν πολιτισμόν, τόν ὁποῖον ἐδημιούργησε, συντηρεῖ καί καλλιεργεῖ ἡ πολιτική κοινότης τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. Διά τῆς ἀναγνώσεως καί τῆς ἑρμηνείας τῶν ἐκλεκτοτέρων δημιουργημάτων, πεζῶν καί ποιητικῶν, τά ὁποῖα παρήγαγον αἱ μεγάλαι πνευματικαί φυσιογνωμίαι τοῦ Ἔθνους καί ἡ λαϊκή μοῦσα ἀπό τῶν ριζῶν τοῦ νεοελληνικοῦ πνευματικοῦ βίου μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, εἰσάγονται οἱ μαθηταί εἰς ὅλας τάς ἐκδηλώσεις τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ, τήν θρησκείαν, τά ἤθη καί ἔθιμα, τό δίκαιον, τήν τέχνην, τήν λογοτεχνίαν, τήν μουσικήν, τόν χορόν, τήν ἐπιστήμην, τούς ἐθνικούς πόθους καί τά ἐθνικά ἰδανικά, τά ἠθικά ἰδεώδη. Γνωρίζουν τάς ἱστορικάς περιπετείας, τούς κινδύνους, τά παθήματα, τούς ἡρωϊσμούς καί τάς θυσίας τοῦ Ἔθνους κατά τόν μακραίωνα ἀγῶνα του διά τήν ἐθνικήν ἐπιβίωσίν του, διά τήν ἀνάκτησιν καί τήν διατήρησιν τῆς ἐλευθερίας του. Γνωρίζουν ἀκόμη τάς ἰδιαιτέρας ψυχικάς ἀρετάς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὡς εἶναι ἡ πίστις εἰς τήν θρησκείαν τῶν πατέρων, ἡ ἀγάπη πρός τήν οἰκογένειαν καί τά ἁγνά ἤθη καί ἔθιμα, ἡ ἀφοσίωσις πρός τήν γενέθλιον γῆν καί τήν πατρίδα, ἡ φιλοξενία, ἡ γενναιοδωρία, ἡ ἑτοιμότης, ἡ πρωτοβουλία κλπ. Οὕτω καλλιεργεῖται εἰς τούς μαθητάς ἡ πίστις πρός τάς δημιουργικάς δυνάμεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καί τήν ζωτικότητα τοῦ Ἔθνους, συνειδητοποιεῖται ὑπ' αὐτῶν ἡ βιολογική, ἡ ψυχική, ἡ πνευμα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τική ἔνταξίς των ἐντός τῆς ὁλότητος τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους καί ἡ προσωπική εὐθύνη των διά τήν ἐπιβίωσιν καί τήν πρόοδον, διά τήν ἱστορικήν μοῖραν τῆς πολιτικῆς κοινότητος τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ καί τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Διά τῆς ἐπενεργείας τῶν παιδευτικῶν αὐτῶν στοιχείων δημιουργεῖται εἰς τούς μαθητάς ἄρρηκτος ψυχικός καί πνευματικός δεσμός πρός τήν σύγχρονον πολιτικήν μορφήν καί τάς πολιτιστικάς ἐκδηλώσεις τοῦ Ἔθνους των, καλλιεργεῖται ἡ ἐθνική συνείδησίς των καί ἐξυψώνεται τό ἠθικόν καί ἐθνικόν φρόνημα αὐτῶν. Διά τόν τοιοῦτον δέ ἠθικόν καί ἐθνικόν φρονηματισμόν τῶν μαθητῶν περιέχει ἄφθονα παιδευτικά στοιχεῖα ἡ νεοελληνική γραμματεία.

Διά τῆς γνωριμίας ὑπό τῶν μαθητῶν ἐκλεκτῶν δημιουργημάτων τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, ἀντιπροσωπευτικῶν ὅλων τῶν εἰδῶν τοῦ λόγου, ἐπιτυγχάνεται ἡ μύησις αὐτῶν εἰς τήν τέχνην τοῦ λόγου καί ἡ δημιουργία αἰσθητικῶν βιωμάτων καί αἰσθητικῆς ἀπολαύσεως, οὕτω δέ καλλιεργεῖται ἡ καλαισθητική ἀντίληψις τῶν μαθητῶν, ἀναπτύσσεται ἡ ψυχική ἱκανότης αὐτῶν νά κατανοοῦν, νά αἰσθάνωνται καί νά ἐκτιμοῦν τό ὡραῖον εἰς τά ἔργα τῆς τέχνης τοῦ λόγου, δημιουργεῖται εἰς αὐτούς ἀγάπη πρός τήν λογοτεχνίαν, ἤτοι ἐπιτυγχάνεται ἡ αἰσθητική ἀγωγή τῶν μαθητῶν. Ἡ καλαισθητική δέ αὕτη ἀγωγή τῶν μαθητῶν ἀσκεῖ καί γενικωτέραν ψυχικήν καλλιέργειαν αὐτῶν, ἠθικήν ἐξύψωσιν καί ψυχικόν ἐξευγενισμόν των, ἐφ' ὅσον διδάσκονται κείμενα μέ ἀνώτερον ἰδε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ολογικόν καί ἀξιολογικόν περιεχόμενον καί μέ τελίαν μορφήν.

Διά τῆς βιώσεως τοῦ ἰδεολογικοῦ καί ἀξιολογικοῦ περιεχομένου καί τῆς καλλιτεχνικῆς μορφῆς ἐκλεκτῶν ἔργων τῆς λογοτεχνίας εὐρύνεται ὁ παραστατικός κύκλος τῶν μαθητῶν, καλλιεργοῦνται αἱ ψυχικαί λειτουργίαι των (παρατηρητικότης, νόησις, μνήμη, φαντασία), πλουτίζεται ἡ συναισθηματική ἐμπειρία των καί ἐκλεπτύνεται ἡ αὐαισθησία των, προκαλοῦνται βουλητικαί παρορμήσεις πρός μίμησιν ἰδανικῶν προτύπων καί ἐξυψοῦται τό ἠθικόν φρόνημα.

Ἐπί τούτοις ὡς μάθημα ἐκφράσεως τά Νέα Ἑλληνικά, καί ἰδίᾳ αἱ ἐκθέσεις ἰδεῶν, βοηθοῦν τούς μαθητάς νά καλλιεργοῦν καί ἀναπτύσσουν τά προσωπικά των ἐκφραστικά μέσα, νά καλλιεργοῦν καί νά ἐκδηλώνουν τήν ἰδιοτυπίαν τῆς προσωπικότητός των.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐπί μέρους σκοπῶν θά ἐπικρατοῦν κατά περίπτωσιν, εἷς ἤ πλείονες ἀναλόγως τῆς ἡλικίας τῶν μαθητῶν καί τῆς φύσεως τοῦ διδασκομένου λογοτεχνήματος· π.χ. εἰς τάς μικράς τάξεις ἡ ἐπιδίωξις αἰσθητικῆς ἀγωγῆς θά εἶναι περιωρισμένη διότι οἱ μαθηταί τῆς ἡλικίας αὐτῆς δέν εἶναι ὥριμοι δι'αἰσθητικήν ἀγωγήν. Εἰς τάς τάξεις αὐτάς θά ἐπικρατῇ ὁ γλωσσικός, ὁ πολιτιστικός καί ὁ φρονηματιστικός σκοπός· ἀντιθέτως εἰς τάς μεγάλας τάξεις θά ἀποδίδεται μεγάλη σημασία καί εἰς τόν αἰσθητικόν σκοπόν. Κατά τήν διδασκαλίαν πεζογραφήματος μέ ἄφθονα πολιτιστικά στοιχεῖα θά ἐπικρατῇ ὁ πολιτιστικός σκοπός, ἐνῷ κατά τήν διδασκαλίαν πεζοῦ ἤ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐμμέτρου μέ πλούσιον λυρισμόν θά ἐπικρατῇ ὁ αἰσθητικός σκοπός.

'Ο φρονηματιστικός σκοπός πρέπει νά μή παραμελῆται εἰς πᾶσαν διδασκαλίαν, ἰδίᾳ ὅταν τά διδασκόμενα κείμενα προσφέρωνται διά φρονηματιστικήν διδασκαλίαν." - (ΦΕΚ Α΄ 225/10-11-1969).

Συνεπῶς φαίνεται καθαρά ὅτι ὁ σκοπός τοῦ μαθήματος προσδιορίζεται σέ

1-γλωσσικό,

2-πολιτιστικό,

3-φρονηματιστικό καί

4-ἀξιολογικό.

Πλαίσιο ὅμως ὅλων αὐτῶν καθορίζεται ἡ γνωριμία καί ἐπαφή μέ ἐκλεκτά δημιουργήματα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, ἀντιπροσωπευτικά ὅλων τῶν εἰδῶν τοῦ λόγου.

2. Γιά τήν πραγματοποίηση τοῦ σκοποῦ τοῦ μαθήματος εἶναι ἀνάγκη νά δοθοῦν στόν μαθητή γραμματική, συντακτικό καί γλωσσικές ἀσκήσεις γιά τήν διδασκαλία, γραμματολογία, μετρική καί ἐκθέσεις.' Αλλά καί ἑρμηνευτικά τῶν λέξεων, πραγματολογικά στοιχεῖα ἱστορικά καί πολιτιστικά, λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Καί κυρίως κείμενα. Κείμενα παράλληλα, ἔμμετρα ἤ πεζά, ἀπό τήν λόγια ἤ τήν δημώδη παράδοση, καί ἀπό τό σύνολο τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας.

Γίνεται ἀμέσως φανερό τό πόσο πολύ αὐξάνει τό ὑλικό πού πρέπει νά προσφέρει ὁ δάσκαλος, καί πόσο δύσκολη εἶναι ἡ ἀναζήτησή του καί ἡ ἐπιλογή τοῦ πιό

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καταλλήλου, ἀνάμεσα σέ χιλιάδες κείμενα, δημοσιευμένα ἐδῶ κι ἐκεῖ, σέ ἕνα ὄγκο βιβλιογραφικό.

3. Τό βοήθημα αὐτό ἑτοιμάσθηκε γιά τόν δάσκαλο, τόν καθηγητή τοῦ Γυμνασίου, καί ὄχι τόν μαθητή. Ξεκίνησε ἀπό τήν ἰδέα ὅτι, ἐκεῖνο πού χρειάζεται ὁ διδάσκων δέν εἶναι "ὑποδείγματα διδασκαλίας τυπικά καί σχηματικά", ἀλλά ἄφθονο ἐπιστημονικό ὑλικό, ἀνάμεσα στό ὁποῖο θά κινηθῆ ἐλεύθερος, ἀνάλογα μέ τίς δυνατότητές του, καί ἐπιλέγοντας ὅ,τι ἐκεῖνος κρίνει κατάλληλο θά προχωρήσει στήν συγκρότηση τῆς διδασκαλίας του.

Στό ὑλικό πού προσφέρεται δέν ταξινομήθηκε γραμματική καί συντακτικό, ἀφοῦ ἡ ὕλη τους εἶναι ὁπωσδήποτε τυποποιημένη καί σχηματική, οὔτε καί μετρική. Ἡ ἀρχική ὅμως ἐπιλογή τῶν κειμένων ἀπό τό σχολικό βιβλίο τῆς τάξεως ἔγινε ἔτσι, ὥστε αὐτά νά προσφέρονται γιά τήν διδασκαλία τῆς καθαρεύουσας ἤ τῆς δημοτικῆς, ἀνάλογα, τῆς μετρικῆς, τῶν εἰδῶν τοῦ γραπτοῦ λόγου κλπ. Ἀντιμετωπίσθηκαν δηλ. ὅλα τά ἄλλα προβλήματα πού ἐνδέχεται νά συναντήσει ὁ καθηγητής στήν προετοιμασία του. Φυσικά ἰδιαίτερα σημειώθηκε ὅτι "εἰς τάς μικράς τάξεις ἡ ἐπιδίωξις αἰσθητικῆς ἀγωγῆς θά εἶναι περιωρισμένη" καί "ὅτι εἰς τάς τάξεις αὐτάς θά ἐπικρατῆ ὁ γλωσσικός, ὁ πολιτιστικός καί ὁ φρονηματιστικός σκοπός". Καί ἀκόμη σημειώθηκε ὅτι παρόμοια προσπάθεια θά πρέπει νά γίνει καί γιά τά Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα τῶν ἑπόμενων τάξεων, ὥστε σέ σχέση προοδευτική νά ἀντιμετωπισθοῦν ὅλες οἱ ἐπιδιώξεις τοῦ μαθήματος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προσφέρεται δηλ. στόν καθηγητή ὅσο ὑλικό χρειά - ζεται γιά κάθε διδακτική ἑνότητα, ἕτοιμο, χωρίς νά εἶναι ἀναγκασμένος νά προστρέχει σέ λεξικά, γραμματολογίες κ.ἄ. βοηθήματα, γιά νά τό ἐπισημάνει καί νά τό συγκεντρώσει. Κι ἀκόμη τοῦ παρέχεται στοιχειώδης, ἀλλά βασική, ἑλληνική κυρίως βιβλιογραφία γιά κάθε ἑνότητα, ἀπαραίτητη πάντοτε γιά συμπληρώσεις ἤ ἐμβαθύνσεις.

4. Ἡ ὕλη πού συγκεντρώθηκε γιά κάθε μάθημα ταξινομήθηκε ἀνάλογα, μέ βάση τό ἑξῆς σχεδιάγραμμα:

Μέρος Α΄. Ὁ συγγραφεύς καί τό ἔργο του:

α. Βιογραφικά.

β. Ἔργα.

γ. Βιβλιογραφία.

δ. Ἀξιολόγηση τοῦ συγγραφέα.

ε. Ἀνθολόγηση τοῦ ἔργου του.

στ. Γλωσσάριο.

Μέρος Β΄. Τό κείμενο καί ἡ ἀξιολογησή του:

α. Τό κείμενο στήν πληρότητά του ἤ τήν ἀρχική του μορφή.

β. Λεξιλόγιο.

γ. Πραγματικές παρατηρήσεις.

δ. Λαογραφικά στοιχεῖα.

ε. Σχόλια στό κείμενο.

στ. Παράλληλα κείμενα.

ζ. Διδακτική βιβλιογραφία.

Νομίζω ὅτι περιττεύει ἡ ἰδιαίτερη ἐπεξήγηση γιά κάθε μέρος καί γιά κάθε παράγραφό του. Γιά λόγους μόνο χρηστικούς πρέπει νά σημειωθοῦν τά ἑξῆς γιά τό λε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ξιλόγιο. Ἡ διάταξή του εἶναι τετραμερής:

1- Τό ἐτυμολογικό μέρος,

2- Συνώνυμα - ἀντίθετα,

3- Ἀπό τή νέα στήν ἀρχαία καί μεσαιωνική.

4- Οἱ παροιμίες, οἱ παροιμιώδεις ἐκφράσεις ἤ οἱ καθιερωμένες φράσεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Στά παράλληλα κείμενα, μέ βάση πάντοτε τίς δυνατότητες τῶν μαθητῶν τῆς Α΄ Γυμνασίου, καταβλήθηκε προσπάθεια ὥστε νά δοθῆ τέτοιο ὑλικό πού καί τίς τυχόν ἀνεπάρκειες τοῦ δεδομένου σχολικοῦ κειμένου νά καλύψει, καί τόν πλοῦτο τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας νά σημειώσει, ἀλλά καί τήν ἐσωτερική ἑνότητα πού τήν χαρακτηρίζει, ἀπό τόν Ὅμηρο ὡς σήμερα μέσα ἀπό τό Βυζάντιο, νά ὑπογραμμίσει. Ἡ ἔννοια "παράλληλα" δέν θεωρήθηκε στατικά ἤ στενά, ἀλλά μέ πολλή φαντασία καί εὐρύτητα. Ὥστε καί τά κείμενα πού δίδονται στίς ἀνθολογίες νά μποροῦν ἄν χρειασθῆ νά χρησιμοποιηθοῦν σάν "παράλληλα".

5. Ἀπό τήν ὕλη πού ἐπιλέχθηκε τελικά, ἀπό τά μέν μελετήματα, ἀπαραίτητα ὡς πραγματικές παρατηρήσεις ἤ λαογραφικά στοιχεῖα, προτιμήθηκαν τά βιβλιογραφικῶς νεώτερα καί ἐπιστημονικῶς καλλίτερα. Γιά τά λογοτεχνικά κείμενα ἡ ἐπιλογή καί πρόκριση στηρίχθηκε στήν ἐκτίμηση τῆς ἀφομοιωτικῆς δυνατότητας τῶν μαθητῶν τῆς Α΄ Γυμνασίου, μικτῆς φυσικά.

6. Τό ὑπάρχον βοηθητικό ὑλικό ἀποδείχθηκε τελικά πλούσιο καί ἐκτεταμένο. Ὁ ἔχων τήν εὐθύνη τῆς ἐπιλογῆς ἀντιμετώπισε τό δίλημμα. Τελικά ἀκολούθησε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τήν λύση νά προσφέρει σέ κάθε ἑνότητα περισσότερο ὑλικό."Ετσι πιστεύει ὅτι ἡ προσωπικότητα τοῦ διδάσκοντος μένει περισσότερο ἐλεύθερη καί ἡ δυνατότητά του γιά ἐπιλογή πιό πλούσια καί χρονικά πιό ἐκτεταμένη. Σάν ἀποτέλεσμα προέκυψε ὁ ὄγκος τοῦ βιβλίου καί ἡ δυσκολία τῆς χρησιμοποιήσεώς του, πρᾶγμα πού ἀντιμετωπίσθηκε μέ τήν ἐμφάνισή του σέ τόμους.

Γιά τήν καλλίτερη ἀξιολόγηση καί ἐκμετάλλευση τοῦ ὅλου ὑλικοῦ στό τέλος τοῦ κάθε τόμου ' προστίθενται τρεῖς πίνακες:

α. Τό λεξιλόγιο.

β. Τά λογοτεχνικά κείμενα.

γ. Τά μελετήματα.

Ὡς πρός τήν βιβλιογραφία τοῦ ἔργου, αὐτή θά δοθῆ στό τέλος.

7.Ἡ συγγραφή τοῦ βοηθήματος πραγματοποιήθηκε ὕστερα ἀπό ἀνάθεση τοῦ σώματος τῶν Φιλολόγων τοῦ"Λυκείου ἡ 'Αθηνᾶ" τῶν 'Εκπαιδευτηρίων Γ. Ζηρίδη, κατά τήν συνεδρία του τῆς 16-5-1972.'Αποτελεῖ δέ προσπάθεια νά ὑλοποιηθῆ εἰσήγηση τοῦ γράφοντος σχετική πρός τόν τρόπο ὑπομνηματισμοῦ τῶν Νεοελληνικῶν'Αναγνωσμάτων, πού διαβάστηκε τήν 9-5-1972 στό αὐτό σῶμα.

Φυσικά ὁ γράφων ἔχει ἀπόλυτη συνείδηση ὅτι ἡ ὅλη προσπάθεια εὑρίσκεται στό στάδιο τοῦ πειραματισμοῦ καί ὅτι ἡ σημερινή μορφή τοῦ ὑπομνήματος θά πρέπει νά δοκιμασθῆ στήν πράξη, γιά νά ἀξιολογηθῆ καί νά πάρει τήν ὁριστική του μορφή.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γι' αὐτό ἡ συμπαράσταση τῶν συναδέλφων πού θά χρησιμοποιήσουν τό βιβλίο θά εἶναι ἀπαραίτητη καί εὐπρόσδεκτη.

Ἕνα ἔργο τέτοιας ἐκτάσεως εἶναι φυσικό νά ἔχει κοντά στίς παραλείψεις του καί λάθη γραφομηχανῆς. Καί αὐτῶν ἡ ἀντιμετώπιση ἐπαφίεται στήν συναντήληψη τῶν συναδέλφων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὑπομνηματίζονται:

1- Ι. Πολέμη, Τρεῖς γενεαί.

2- Σ.Σκίπη, Στή Δωδεκάνησο,

3- Χρ. Ζαλοκώστα, Ἡ σημαία ἑνός συντάγματος.

4- Α. Παπαδιαμάντη, Ἡ σταχομαζώχτρα.

5- Α. Παπαδιαμάντη, Τῆς Κοκκώνας τό σπίτι.

6- Γ. Βιζυηνοῦ, Μεταμορφώσεις.

7- Α. Μωραϊτίδη, "Ἄρατε πύλας...".

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Συντομογραφίες

ἀμτβ. : ἀμετάβατος,-ον,-ως.
ἀντι(ιθ) : ἀντίθετος,-ον,-ως.
ἀπόσπ. : ἀπόσπασμα.
ἀρχ. : ἀρχαῖος,-ον.

Γ. Βαλέτας: Γ.Βαλέτα, Παπαδιαμάντης."Εκδοσις ἁπάντων, Τόμος ΣΤ. 'Αθῆναι.

ΒΒ. : Βασική Βιβλιοθήκη "'Αετοῦ. Σειρά πρώτη. Τόμοι 1-48.

βλ. : βλέπε.

δημ. : δημοτικός,-ή.

Κ.Δημαρᾶς: Κ.Δημαρᾶ 'Ιστορία τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας ἀπό τίς πρῶτες ρίζες ὡς τήν ἐποχή μας. Πέμπτη ἔκδοση."Ικαρος 1973.

ΕΔ. : 'Ελληνική Δημιουργία.Διευθυντής Σπ.Μελᾶς.

'Ελευθ.: 'Ελευθερουδάκη 'Εγκυκλοπαιδικόν λεξικόν."Εκδοση δευτέρα.

ΘΗΕ. : Θρησκευτική καί 'Ηθική'Εγκυκλοπαιδεία.'Αθῆναι.

Κολλάρος-Μαυρουδῆς: 'Ιωάννου Κολλάρου-Μιχαήλ Μαυρουδῆ,'Αναλύσεις νεοελληνικῶν λογοτεχνημάτων Α'Γυμνασίου 'Εκδόσεις Ρώσση.

Γ.Μέγας: Γ.Α.Μέγα,'Ελληνικαί ἑορταί. 'Αθῆναι.

ΜΕΕ: Μεγάλη 'Ελληνική 'Εγκυκλοπαιδεία."Εκδοσις δευτέρα.

ΜΕΝΛ: Μεγάλη 'Εγκυκλοπαίδεια Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. Χ. Πάτσης.

μ(ε)σν.: μεσαιωνικός,-όν,-ῶς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μεταγν. : μεταγενέστερος.

ΜΠΕ : Μεγάλη Παιδαγωγική Ἐγκυκλοπαιδεία. Ἀθῆναι.

ΝΕστ. : Νέα Ἑστία.

Παπαγεωργίου: Κ.Γ.Παπαγεωργίου, Ἀναλύσεις λογοτεχνικῶν κειμένων Α΄ Γυμνασίου. Ἐκδόσεις Ε. Χριστοπούλου.

Παπανικολάου: Κ.Ι.Παπανικολάου, Ἀναλύσεις τῶν νεοελληνικῶν λογοτεχνημάτων τῆς Α΄ τάξεως Γυμνασίου, μέ ἀναλυτικές ὁδηγίες καί βιογραφίες συγγραφέων. Ἐκδόσεις Ἑστίας.

ΠαπΛαρ.: Πάπυρος-Λαρούς, Γενική Παγκόσμιος ἐγκυκλοπαιδεία. Ἀθῆναι.

παράδ.: παράδοσις.

Πάτσης: Χάρη Πάτση, Νέα Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαιδεία. Ἀθῆναι.

Περάνθης Πεζ.: Μ.Περάνθης, Ἑλληνική πεζογραφία ἀπό τήν Ἅλωση ὡς σήμερα. Ἀθῆναι.

Περάνθης Ποιητ.: Μιχ.Περάνθη, Μεγάλη Ἑλληνική Ποιητική Ἀνθολογία 1453-1954. Ἀθῆναι.

Λ.Πολίτης, Ἀνθολ.: Λ.Πολίτη, Ποιητική Ἀνθολογία Ἐκδόσεις Γαλαξία.

Λ.Πολίτης, Λογ.: Λίνου Πολίτη, Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας, Συνοπτικό Διάγραμμα. Βιβλιογραφία. Δεύτερη ἔκδοση. Θεσσαλονίκη.

πρβ. : παράβαλε.

σσ. : σελίδες.

συνεκδ.: συνεκδοχικῶς.

τουρκ. : τουρκικός.

ὑποκορ.: ὑποκοριστικόν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

1.

Ἰω. Πολέμη

Τρεῖς γενεαί

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ὁ συγγραφεύς καί τό ἔργο του

α΄. Βιογραφικά

Ὁ Ἰωάννης Πολέμης γεννήθηκε στήν Ἀθήνα, στά 1862. Καταγωγή ἀπό βυζαντινή οἰκογένεια ἐγκατεστημένη στήν Ἄνδρο πρίν ἀπό χρόνια πολλά. Στό τέλος τοῦ ΙΗ΄καί ἀρχές τοῦ ΙΘ΄αἰώνα μέλη της πῆραν τό ἀξίωμα τοῦ δημογέροντα στήν Ἄνδρο. Σ'αὐτήν ἀνήκει καί ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Τήνου καί ἔπειτα Φαρσάλων Μακάριος. Ὁ Μιχαήλ Πολέμης ἔγινε πληρεξούσιος Ἄνδρου στήν Ε΄Ἐθνική Συνέλευση στό Ἄργος καί στό Ναύπλιο. Ὁ Ἰωάννης Πολέμης εἶναι ὁ τελευταῖος ἀπόγονος.

Μετά τίς γυμνασιακές σπουδές φοίτησε καί πῆρε πτυχίο Νομικῆς ἀπό τό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Πῆγε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔπειτα μέ ὑποτροφία στό Παρίσι (1888-1890).

Γυρίζοντας στήν 'Αθήνα δόθηκε στήν ποίηση.

'Ο Πολέμης ἄρχισε νά δημοσιεύη στίχους ἀπό πολύ νέος σέ περιοδικά, ἐφημερίδες καί λευκώματα, πού τυπώθηκανἀργότερα σέ συλλογές. Στά 1879 ἐμφανίζεται καί στό "Ραμπαγᾶ". Στά 1881 ἔγινε δεκτός στήν "'Εστία", καί σταθεροποίησε ἔτσι τή θέση του ἀναμεσα στούς πρωτοπόρους τοῦ Δημοτικισμοῦ: Καμπᾶ, Παλαμᾶ καί Δροσίνη, λίγο νεώτερος ἀπό κείνους στήν ἡλικία.

'Υπάλληλος τοῦ ὑπουργείου Παιδείας ἀποσπάσθηκε στό Πανεπιστήμιο 'Αθηνῶν ὡς ὑπογραμματεύς καί στά 1915 διορίζεται Γραμματεύς στή Σχολή Καλῶν Τεχνῶν. 'Αργότερα ἔγινε ἱδρυτής καί πρῶτος Πρόεδρος τῆς 'Εταιρίας 'Ελλήνων Θεατρικῶν Συγγραφέων.

Στά 1918 μέ τή συλλογή "Σπασμένα Μάρμαρα" πῆρε τό 'Εθνικό 'Αριστεῖο Γραμμάτων.

Στό Φιλαδέλφειο διαγωνισμό τοῦ 1890 μοιράσθηκε τό βραβεῖο μαζί μέ τόν Παλαμᾶ, μέ εἰσηγητή τόν 'Αρ. Προβελέγγιο. Βραβεύτηκε ἡ συλλογή "Τά μάτια τῆς ψυχῆς μου" τοῦ Παλαμᾶ καί τά "'Ερείπια" τοῦ Πολέμη. "Γλῶσσα κομψή καί γλαφυρά, ἄμεμπτος στιχουργία, πλουσία ὁμοιοκαταληξία,.... καί ἐν γένει ἐντέλεια μορφῆς ἐν ἁρμονίᾳ πρός τήν ποιητικήν σύλληψιν...." χαρακτηρίζει τή συλλογή, κατά τήν εἰσήγηση.

Πῆρε ἐπίσης πολλές φορές βραβεῖο στόν 'Αβερώφειο γιά θεατρικά του ἔργα.

'Ο Πολέμης ἔχει ἐκδώσει πολλές συλλογές ποιημά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

των, ὅπως "Ποιήματα" (1883), ὅπου περιλαμβάνονται ποιήματα δημοσιευμένα σέ περιοδικά, ἐφημερίδες καί λευκώματα τῆς ἐποχῆς. Ἀκολούθησαν "Χειμώνανθοι" (1888), "Ἀλάβαστρα" (1900), "Τό παληό βιολί" (1909) καί τήν ἴδια χρονιά ἡ συλλογή "Πρῶτα βήματα" μέ ποιήματα γιά παιδαγωγικό σκοπό, καί τό ἐπικολυρικό σέ ρυθμικό λόγο "Καστελλάνος", "Σπασμένα Μάρμαρα" (1917), "Εἰρηνικά" (1918), "Καμέλια" (1920), "Ἐξωτικά" (1921) καί "Ἑσπερινός" (1922).

Ἡ μακρά σειρά τῶν ποιητικῶν του ἔργων, πού μερικά, ὅπως τό "Παληό Βιολί" καί τά "Σπασμένα Μάρμαρα", σημείωσαν καί πολλές ἐκδόσεις, φανερώνει ὅτι ἡ ποίηση τοῦ Πολέμη εἶχε διάδοση καί ἐπαφή μέ τό πλατύ κοινό.

Παράλληλα μέ τή λυρική ποίηση ὁ Πολέμης ἔγραψε καί ἔργα θεατρικά, λυρικά δράματα κυρίως. Τά μονοπρακτα "Τραγουδιστής" (1893), "Τό Ὄνειρον", "Τό Εἰκόνισμα" (1902), "Το μαγεμένο ποτήρι", "Τό Στοίχημα", "Στήν ἄκρη τοῦ γκρεμοῦ" καί "Μιά φορά κ' ἕναν καιρό", πού βραβεύτηκε στόν Ἀβερώφειο Διαγωνισμό (1924). Τά τρίπρακτα "Ὁ βασιληᾶς Ἀνήλιαγος", βραβεῖο τοῦ Ἀβερωφείου τοῦ 1912 καί πού διδάχτηκε ἀπό τή σκηνή τοῦ θεάτρου Κοτοπούλη, "TU VINCAS", δρᾶμα μέ ὑπόθεση βυζαντινή, πού κατά τήν παράστασή του στό Θέατρον Οἰκονόμου χάθηκε τό χειρόγραφό του, "Καλλιγούλας" καί τίς κωμωδίες "Πτωχοπρόδρομος", "Ἡ Γυναίκα", "Φρύνη".... Τά θεατρικά του ἔργα δημοσιευμένα, τά περισσότερα, σέ διάφορα περιοδικά βγῆκαν καί σέ βιβλία, εἴτε μεμονω-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μένα, εἴτε πολλά μαζί.

Ὁ Πολέμης ἔχει μεταφράσει τά "Εἰδύλλια" τοῦ Θεοκρίτου (1919), τήν "Ἠλέκτρα" τοῦ Εὐριπίδη (1918), τόν "Ἑρμάνη" τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ (1917), τίς κωμωδίες τοῦ Μολιέρου: "Ὁ κατά φαντασίαν ἀσθενής" καί "Ἀρχοντοχωριάτης", καί σύνθεσε τή "Λύρα", ἀνθολογία τῆς νεώτερης Ἑλληνικῆς ποιήσεως στά 1910, τήν "Παιδική Λύρα" ἐκλογή ποιημάτων καί διαλόγων γιά σχολική καί οἰκογενειακή χρήση, "Τραγούδια τοῦ Μαΐου", συλλογή λαϊκῶν ἀσμάτων (1908).

Πέθανε στά 1924.

(Γ.Θέμελης, ΒΒ, 24, 241-242)

Φωτογραφίες

1 - Μ. Περάνθης, Πεζ, Δ, 608

2 - Κ. Δημαρᾶς, 384

Σκίτσα

1 - Μ. Περάνθης, Ποιητ, Γ, 441

Προτομή

1 - Στό κῆπο τοῦ Ζαππείου

β΄ Ἔργα

Χειμώνανθοι, ποιήματα, Ἐκδ. Ι. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1883.

Ὁ Τραγουδιστής, λυρικόν δρᾶμα εἰς πρᾶξιν μίαν, τυπ. Ἀνέστη Κωνσταντινίδου, ἐν Ἀθήναις 1893.

Ἐρείπια, ποιήματα, 1901.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Αλάβαστρα, ποιήματα, ἐκδ. δευτέρα, Ι.Δ. Κολλάρου, 'Αθῆναι, 1912.
Κειμήλια, ποιήματα, ἔκδ. δευτέρα, Ι.Ν. Σιδέρη, 'Αθῆναι 1920.
'Εξωτικά, ποιήματα, ἔκδ.νέα, ἀδελφῶν Γεράδρου, 'Αθῆναι 1921.
Τά πρῶτα βήματα, παιδικά ποιήματα, 1909.
'Ο Καστελλάνος, ποίημα ἐπικολυρικό σέ ρυθμικό λόγο 1909.
Εἰρηνικά, ποιήματα, ἔκδ. δευτ. 'Ι.Ν. Σιδέρη, 'Αθῆναι 1912.
Τό παληό βιολί, ποίημα, ἔκδ. δευτ.'Ι.Ν.Σιδέρη, 'Αθῆναι 1920.
Σπασμένα Μάρμαρα, ποιήματα, ἔκδ. δευτ.'Ι.Ν.Σιδέρη, 'Αθῆναι 1918.
Τρεῖς Γενεές, ποίημα, (Σ.Μενάρδου, Πανηγυρικός εἰς τήν προέλασιν τοῦ 'Ελλην.Στρατοῦ), τυπ. Π.Δ.Σακελλαρίου, 'Αθῆναι 1920,
'Εσπερινός, ποιήματα, ἔκδ. Ι.Ν. Σιδέρη, 'Αθῆναι 1922.
Τραγούδια τοῦ Μαΐου, συλλογή ὅλων τῶν λαϊκῶν ἀσμάτων. Μ. Σαλιβέρου, 'Αθῆναι 1908.
'Η Λύρα, ἀνθολογία τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως, τυπ. Μάϊστερ-Ν.Καργαδούρη, 'Αθῆναι 1910.
Παιδική λύρα, ἐκλογή ποιημάτων καί διαλόγων πρός ἀπαγγελίαν εἰς σχολικάς καί οἰκογενειακάς ἑορτάς, μέ πρόλογο Γ. Δροσίνη, ἔκδ. Ι.Ν. Σιδέρη, 'Αθῆναι 1914.
'Η γυναίκα, ἔμμετρη κωμωδία μονόπρακτη, ἔκδ. Ι.Ν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σιδέρη, 'Αθῆναι 1915.
Μία φορά κ'ἕναν καιρό, παραμυθόδραμα εἰς 4 μέρη ('Αβερώφειον Γέρας 1924), Ι.Ν. Σιδέρη, 'Αθῆναι 1921.
Προκρίς, κωμωδία μονόπρακτη. ἀνέκδοτη (1886).
TU VINCAS, τρίπρακτο βυζαντινό δρᾶμα, ἀνέκδοτο (1906).
Καλλιγούλας, δρᾶμα ἀνέκδοτο.
Πτωχοπρόδρομος, τρίπρακτη κωμωδία, Παναθήναια Η΄. 1908 (ἀνέκδοτο).
Στή χώρα τῶν παραμυθιῶν (Τό στοίχημα - Τό μαγεμένο ποτήρι, - ἔμμετρα δράματα).
Προσωπίδες, (Τό εἰκόνισμα - Γελίμερ - 'Η Γυναίκα - Φρύνη - Μιά νύχτα μέ φεγγάρι - ἔμμετρα δράματα).
Δράματα (Τό ὄνειρο - Τό εἰκόνισμα - Στήν ἄκρη τοῦ γκρεμοῦ - Τό στοίχημα - Τό μαγεμένο ποτήρι).
Θεοκρίτου εἰδύλλια, μεταφρ. ἔκδ. Γ. Φέξη, 'Αθῆναι 1911.
VICTOR HUGO: 'Ερνάνης, δρᾶμα εἰς πράξεις πέντε, ἔμμετρος μετάφρασις, ἔκδ. 'Αγκύρας 1917.
Εὐριπίδου 'Ηλέκτρα, μεταφρ. ἐκδ. Ι.Ν. Σιδέρη 'Αθῆναι 1918.
Μολιέρου: 'Ο κατά φαντασίαν ἀσθενής, ἔκδ. Ι.Ν. Σιδέρη 1920.
'Ανέκδοτα: ποιήματα, μελέτες, βιογραφίες σέ περιοδικά καί ἐφημερίδες.

(Γ.Θέμελης, ΒΒ, 24, 242-243)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γ. Βιβλιογραφία

1. Νιρβάνα, Π, Ι.Πολέμη 'Εξωτικά, Παναθήναια, Ε (1905), 341-342.
2. Ψηλορείτη, Π., Ι.Πολέμη 'Αλάβαστρα, Νεότης Α. τεύχ. 174.
3. Γκόλφης, Ρ., Ι.Πολέμη Σπασμένα Μάρμαρα,Πυρσός (1918), τεύχ. 9 καί 10.
4. Τοῦ ἰδίου, Ι. Πολέμη,'Εσπερινός, Νουμᾶς,Κ (1923), τεῦχ. 1 (770), 63-64.
5. Μενάρδος, Σ., Νεοελληνική Ποίησις, ΝΕστ Ε(1927)
6. Δροσίνης, Γ., Σκόρπια φύλλα τῆς ζωῆς μου, 'Αθῆναι 1940.
7. "Αγρας, Τέλλος., Πολέμης 'Ιωάννης, ΜΕΕ, Κ, 417 - 418.
8. Γιαλουράκης, Μ., Πολέμης 'Ιωάννης, ΜΕΝΛ, ΙΑ, 556 - 557.
9. Φουριώτης, 'Αγγ., Πολέμης, 'Ιωάννης, ΜΠΕ, Δ, 541 - 542.
10. Χ. Περάνθης, Ποιητ., Γ, 441-442.
11. Ταγκόπουλος, Δ., 'Η Φιλολογική 'Αθήνα τοῦ 1886, Περάνθη Πεζ., Δ, 20-22.
12. Δροσίνης, Γ., 'Ο "Αγγελος Βλάχος καί τό σπίτι του, Ὅ. π., Δ, 134-136.
13. "Αγρας, Τέλλος., Δημοτική γλῶσσα καί ποίηση, Ὅ. Π.,Δ, 577-580.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δ΄. Ἀξιολόγησις τοῦ ἔργου

1. Ὁ Ἰωάννης Πολέμης (1862-1924) μπόρεσε νά παρακολουθήσει ἀπό ἀρκετά κοντά τή γλωσσική ἐξέλιξη τῆς νεώτερης λογοτεχνίας μας. Ὕστερα ἀπό τήν πρώτη ποιητική συλλογή του (1883) ἔδωσε κι ἄλλες πολλές, ἀπό τίς ὁποῖες στόν καιρό της, καί μέ μεταγενέστερες ἀπηχήσεις, ἐξεχώρισε ἡ συλλογή "Τό παληό βιολί" (1909). Ἐπίσης ἔγραψε καί ἔμμετρα θεατρικά (Ὁ Βασιλιᾶς Ἀνήλιαγος, 1910). Ἡ ὕλη, ἡ ἐμπνευση, ἡ γλῶσσα τοῦ Πολέμη ἔχουν κάτι μαλακό καί ἄμορφο. Ἀναμφισβήτητη εἶναι ἡ στιχουργική εὐχέρειά του, καθώς μάλιστα δέν φανερώνεται ποτέ αὐστηρός στά μετρικά ζητήματα: στίχος πλαδαρός μέ χασμωδίες καί παραγεμίσματα, πού ἐξυπηρετεῖται κι ἀπό τήν ἀνυπακοή του πρός τό αὐστηρό τυπικό τῆς δημοτικῆς. Ἡ κοινοτοπία δέν τόν τρομάζει: τά συναισθήματά του εἶναι καθημερινά καί μόνο ἕνα ὑπόλειμμα ρωμαντικοῦ στόμφου τείνει νά τά ἐξάρει. Κινεῖται μέσα σ'ἕναν κόσμο φτωχό ἀπό ἰδέες καί φτωχό ἀπό λέξεις. Νά θυμηθοῦμε τόν Παράσχο· τά ἐλαττώματά του τόν ἐβοήθησαν νά ἀρέσει στό μεγάλο κοινό καί νά κυκλοφορήσει στά χαμηλά στρώματα τῆς πνευματικῆς κοινωνίας. Τίποτε, οὔτε εἰκόνες, οὔτε στοχασμοί, οὔτε γλῶσσα, οὔτε ἔμπνευση, δέν ξεπερνάει τήν νοητικότητα τοῦ μέσου ἀναγνώστη. Ὡστόσο ὅλος ὁ ὑποτονισμός φέρνει κάποτε στήν ἐπιφάνεια λιγοστά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ποιήματα τρυφερῆς ἁπλότητας. Ὁ ἐλεγειακός τόνος καί ἡ μελαγχολική χροιά, πού ἔχει συχνά ὁ στίχος του, συντελοῦν στίς ἐπιτεύξεις του, πού εἶναι πάντως λιγοστές:

Μηδέ γυρεύω τ'ἄμοιρο
χαρά ἀπό σᾶς νά πάρω
μηδέ σέ σᾶς, καλότυχα,
τή λύπη μου σκορπῶ
στέκομ'ὁλόρθο καί βουβό
προσμένοντας τό χάρο
κι ἀνώφελα κουράζομαι
καί ζῶ δίχως σκοπό.

Στίς καλύτερές του στιγμές μᾶς θυμίζει τίς πιό ἀδύνατες στιγμές τοῦ Δροσίνη.

(Κ.Δημαρᾶς, 364)

2. Ἀπό τούς λίγο νεώτερους ὁ Ἰωάννης Πολέμης, παρ' ὅλες τίς πολλές του ποιητικές συλλογές, σπάνια ξεπερνᾶ τό κοινότυπο καί τήν πεζολογία· ἡ ποίησή του εἶναι εὔκολη, κι αὐτό εἶναι τό βασικό της μειονέκτημα.

(Λ.Πολίτης, Λογ, 44)

ε. Ἀνθολόγησις τοῦ ἔργου

1. Τό παλιό βιολί.

Ἄκουσε τ'ἀπόκοσμο, τό παλιό βιολί
μέσα στή νυχτερινή σιγαλιά τοῦ Ἀπρίλι·
στό παλιό κουφάρι του μιά ψυχή λαλεῖ
μέ τ'ἀχνά κι'ἀπάρθενα τῆς ἀγάπης χείλη.

Καί τ'ἀηδόνι τ'ἄγρυπνο καί τό ζηλευτό
ζήλεψε κι'ἐσώπασε κι'ἔσκυψε κι'ἐστάθη,
γιά νά δῆ περήφανο τί πουλί εἶν'αὐτό
πού τά λέει γλυκύτερα τῆς καρδιᾶς τά πάθη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὡς κι' ὁ γκιόνης, τ' ἄχαρο, τό δειλό πουλί,
μέ λαχτάρα ἀπόκρυφη τά φτερά τινάζει
καί σωπαίνει ἀκούοντας τό παλιό βιολί,
γιά νά μάθη ὁ δύστυχος πῶς ν' ἀναστενάζη.

Τί κι' ἄν τρώη τό ξύλο του τό σαράκι; τί
κι' ἄν περνοῦν ἀγύριστοι χρόνοι κι' ἄλλοι χρόνοι;
Πιό γλυκιά καί πιό ὄμορφη καί πιό δυνατή
ἡ φωνή του γίνεται, ὅσο αὐτό παλιώνει.

Εἶμ' ἐγώ τ' ἀπόκοσμο, τό παλιό βιολί
μέσα στή νυχτερινή σιγαλιά τοῦ 'Απρίλη·
στό παλιό κουφάρι μου μιά ψυχή λαλεῖ
μέ τῆς πρώτης νιότης μου τά δροσάτα χείλη.

Τί κι' ἄν τρώη τά σπλάχνα μου τό σαράκι; τί
κι' ἄν βαδίζω ἀγύριστα χρόνο μέ τό χρόνο;
Πιό γλυκιά καί πιό ὄμορφη καί πιό δυνατή
γίνεται ἡ ἀγάπη μου, ὅσο ἐγώ παλιώνω.

(Λ.Πολίτης, 'Ανθολ., ΣΤ, 36)

2. Τό τρυγόνι

Ὅλα τά πουλιά
μ' εὔθυμη λαλιά
κελαϊδοῦν στό λόγγο,
μόνο ἕνα πουλί
θλιβερά λαλεῖ
μέ καημό καί βόγγο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τί ἔχει καί θρηνεῖ;
Ποιά παντοτινή
λύπη τό πληγώνει
τό μῆρο πουλί
πού πικρά λαλεῖ
καί τό λέν τριγόνι;

Κάποια τουφεκιά
μαύρη καί κακιά
ἔπεσε στή φτέρη
κι ἄφησε νεκρό
χάμω τό μικρό
τό γλυκό του ταίρι.

Ἔζησαν μαζί,
τώρα μόνο ζεῖ
κι ἔρημο στό λόγγο
τό φτωχό πουλί,
πού πικρά λαλεῖ
μέ καϋμό καί βόγγο.

(Γ.Θέμελης, ΒΒ, 24, 248)

3. Τά ζῶα

Ποτέ δέν θά πειράξω
τά ζῶα τά καϋμένα·
μήν τάχα σάν καί μένα
κι'ἐκεῖνα δέν πονοῦν;

Θά τά χαϊδεύω πάντα,
προστάτης των θά γίνω
ποτέ δέν θά τ'ἀφίνω
στούς δρόμους νά πεινοῦν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

"Αν δέν μιλοῦν κ'ἐκεῖνα
κι ὁ λόγος ἄν τούς λείπει,
μήπως δέν νιώθουν λύπη,
δέν νιώθουν καί χαρά;
Μήπως καρδιά δέν ἔχουν
στά στήθη των κρυμμένη,
πού τή χαρά προσμένει
κι ἀγάπη λαχταρᾶ;

'Ακόμα κι ὅταν βλέπω
πώς τά παιδεύουν ἄλλοι,
ἐγώ θά τρέχω πάλι
μέ θάρρος σταθερό,
θά προσπαθῶ μέ χάδια
τόν πόνο των νά γιάνω,
κι ὅτι μπορῶ θά κάνω
νά τά παρηγορῶ.

(Γ.Θέμελης, ΒΒ, 24, 248-249)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

4. Ἡ πέτρα

Καταμεσίς τοῦ δρόμου μιά πέτρα εἶναι ριγμένη·
ἀδιάφορος διαβάτης περνάει ἀπό σιμά,
σκοντάφτει, πέφτει χάμω, σηκώνεται, διαβαίνει
καί μέ χαμένα λόγια τήν πέτρα βλαστημᾶ.

Καί δεύτερος καί τρίτος καί τέταρτος διαβάτης
(τήν ὥρα πού τά σκότη τά βραδινά ἀρχινοῦν)
ἀστόχαστοι κι ἐκεῖνοι διαβαίνουνε κοντά της
κι ὅλοι σκοντάφτουν, κι ὅλοι τή βρίζουν καί
περνοῦν.

Κ'ἡ πέτρ'ἀπολογήθη κ'εἶπε στόν τελευταῖο:
-Κι ἄν σκόνταψαν οἱ ἄλλοι κι ἄν σκόνταψες καί σύ,
κακόβουλε διαβάτη, τί φταίω ἐγώ, τί φταίω
κι ὅλοι μέ βλαστημᾶνε μέ πίκρα περισσή;

Ἄν ἀπό σᾶς ὁ πρῶτος μ'ἔβγαζ'ἀπό τή μέση
καί μ'ἀκουμποῦσε πέρα στοῦ δρόμου τή γωνιά,
κανείς ἀπό τούς ἄλλους, κανείς δέν θά 'χε πέσει
μήτε θά μ'εἶχε βρίσει μέ τόσην ἀπονιά.

(Γ.Θέμελης, ΒΒ, 24, 253-254)

5. Τό παραμύθι τῆς γιαγιᾶς
(Κάτω ἀπό τήν συνώνυμον εἰκόνα τοῦ Γκύζη)

Ἡ καλοσύνη, εἶπ'ἡ γιαγιά, μονάχα ἡ καλοσύνη·
ὅλα στόν κόσμο χάνονται, μόνη ἀπομένει ἐκείνη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Στά λόγια της μαζεύτηκαν προσεκτικά τάγγόνια.-
Ὦ χρόνια τῶν παραμυθιῶν, ἀθῶα, ὡραῖα χρόνια!-
Ἔξω τό χιόνι ἀναγελᾶ τήν ἄγρια ἀνεμοζάλη
κ'ἐδῶ στά μισοσκότεινα, τριγύρω στό μαγκάλι,
πού κρύβει ἀνάρια χόβολη κι'ὀνείρατα ἀνασταίνει,
ἄλλο μέ στόμα ὀρθάνοικτο δείχνει τήν προθυμιά του,
ἄλλο καθίζει στήν προβιά πού 'ναι στρωμένη κάτου,
ἄλλο σταυροποδίζοντας μαζεύεται παρέκει,
ἄλλο στό πλάγι κάθεται κ'ἕν'ἄλλο ὀλόρθο στέκει,
κι ὅλα μαζί μέ μιά ψυχή, μ'ἕναν παλμό στά στήθη
θωροῦν στά μάτια τή γιαγιά πού ἀρχίζει παραμύθι...
Ἡ ρόκα ξεκουράζεται στ'ἄσαρκο μέσα χέρι
ὡς πού ν'ἀρχίσει τό βαθύ κι ἀκούραστο νυκτέρι.

Ἦταν, τούς λέει, μιά φορά κ'ἕναν καιρό, μιά χώρα
πανώρια, μαρμαρόκτιστη, πλούσια, τρανή· καλή ὥρα
σάν τήν Ἀθήνα, πιό καλή, πιό ὄμορφη κι ἄλλη τόση,
κ'εἶχ'ἕνα γέρο βασιλιά μέ φρόνηση καί γνώση,
κι αὐτός ὁ γέρο βασιλιάς, βλαστάρια του μονάχα,
εἶχε δυό βασιλόπουλα, δυό γιούς νά ποῦμε τάχα.
Ὁ πρῶτος, ἄγριος καί κακός, τόν κόσμο ἐτυραννοῦσε,
μηδέ φτωχό σπλαχνίζονταν, μηδ'ἄρχοντα ἐψηφοῦσε.
Ὁ δεύτερος, εὐγενικός, γενναῖος ὅσο παίρνει,
ἤξερε χάρες νά σκορπᾶ, χαρά παντοῦ νά φέρνει,
στήν ἀρχοντιά ἀνοιχτόκαρδος, στή φτώχια ἀνοιχτοχέρης...

Ὁ πρῶτος τοῦ'πε κάποτε: "Τόν κόσμο δέν τόν ξέρεις·
εἶν'ἄκαρδος κ'εἶναι κακός κι ὅλα κακά τά βλέπει,
κι ἄν θές νά μείνεις ξακουστός κι ἄν θές καί δόξα, πρέπει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νά γίνης ἄκαρδος καί σύ, σκληρός ὡσάν ἐμένα,
κανένα νά μήν ἀγαπᾶς, νά μήν ψηφᾶς κανένα·
μονάχα ὁ φόβος κυβερνᾶ τόν κόσμο καί τά πλήθη".

Κ''γύρισεν ὁ δεύτερος καί γελαστά ἀποκρίθη:
"'Ο κόσμος εἶν'ἀπατηλός κι ὅσα τοῦς πεῖς τοῦ πρέπουν·
κακό τόν βλέπουν οἱ κακοί, καλό οἱ καλοί τόν βλέπουν·

'Ο φόβος δέν τόν κυβερνᾶ, προσωρινά τόν δένει·
εἶναι νά ποῦμε φυλακή μέ φρύγανα κτισμένη
κ'ἡ θύρα της δίχως κλειδί συχνά κ'εὔκολ'ἀνοίγει
κι ὁρμᾶ μέ βιά ὁ κατάδικος καί τό φρουρό του πνίγει.

Τό χαλινάρι βάλε του τῆς θεϊκῆς ἀγάπης,
γίνου πατέρας βασιλιάς κι ὄχι σκληρός σατράπης..."

Νά μή σᾶς τά πολυλογῶ, ὕστερ'ἀπό'να χρόνο
πέθανε ὁ γέρο-βασιλιάς κι ἀνέβηκε στό θρόνο
ὁ γιός του, ὁ πρῶτος ὁ κακός, τρόμος παντοῦ καί φρίκη.

Βασίλευε μέ τό σπαθί βγαλμένο ἀπ'τή θήκη...
Οἱ φυλακές ἐγέμισαν· τό ψέμμα, ἡ ἀδικία,
ἡ ἀτιμία κ'ἡ κλεψιά, ἡ ἀπάτη, ἡ κολακεία,
κάθε κακό πού βρέθηκε μέσ'στήν κακή τήν ὥρα
δεκάτιζε κ'ἐθέριζε τή μαύρη ἐκείνη χώρα·
ὡσότου τά παράπονα τοῦ κόσμου μιάν ἡμέρα
ἔφθασαν σ'ἀγανάκτηση κ'ἐκείνη σέ φοβέρα,
πῶς ἄν αὐτός ὁ βασιλιάς δέ θέ ν'ἀλλάξει δρόμο,
νά κυβερνᾶ τή χώρα του μέ τοῦ θεοῦ τό νόμο,
ἡ χώρα εὐθύς θά σηκωθεῖ καί θά τόν ξεθρονίσει,
νά φέρει τόν μικρότερο γιά νά τήν κυβερνήσει.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σάν τ'ἄκουσεν ὁ βασιλιάς τόν ἀδερφό του κράζει
κι ἄδικα καί παράνομα μονάχος τόν δικάζει,
τόν βρῆκε φταίστη κ'ἔνοχο, ἔτσι μέ λίγα λόγια
τόν ἔκλεισε στοῦ παλατιοῦ τά σκοτεινά κατώγεια,
τίς μέρες καί τίς νύκτες του μέ πίκρα νά περνάει.

Μά τ'ἄδικο δέν ζεῖ πολύ καί δέν πολυχρονάει...
Κάποιος μεγάλος βασιλιάς, ἀπ'ἄλλη πολιτεία,
κάκιωσε δίχως ἀφορμή, δίχως καμιάν αἰτία
καί παίρνει τά φουσάτα του καί ξεκινᾶ καί μπαίνει
στήν χώρα τήν πολύπαθη, κακοκυβερνημένη
καί σέ μιά μάχη μοναχά νικᾶ καί δεκατίζει,
καί πιάνει καί τόν βασιλιά καί σκλάβο τόν ὁρίζει.

-Τόν ἀδερφό του; ρώτησαν τ'ἀγγόνια μ'ἕνα στόμα.

-Τώρα θά δεῖτε τί ἔγινε, δέν τέλειωσεν ἀκόμα...
Ὅταν ἡ μάχη ἀπόσωσε καί εἰρήνεψε τ'ἀσκέρι,
ἔστειλε τότε ὁ νικητής τήν κόρη του νά φέρει
μ'ἄλογα χρυσοσέλωτα καί μέ χιλιάδες ἄτια
νά δεῖ τά μαρμαρόκτιστα, νά δεῖ τά νέα παλάτια.

Ἔρχετ'ἐκείνη βιαστικά καί δείχνει τή χαρά της
σέ κάθε τί πολύτιμο πού βλέπει ὁλόγυρά της,
μά ὅταν στό τέλος ἔφτασε καί στά κατώγεια ἐκεῖνα,
πού ὁ ἀδερφός τοῦ βασιλιᾶ κλεισμένος ἕνα μῆνα
σέπεται μέσ'στά σκοτεινά σ'ἄδικη καταδίκη,
ἔνιωσε πόνο στή καρδιά καί στήν ψυχή της φρίκη,
καί, δίχως νά τό στοχαστεῖ, δίχως νά ξέρει τί ἔχει,
στό βασιλιά πατέρα της ἀλαφιασμένη τρέχει
καί κλαίει, καί κλαίει γονατιστή μέ τόν κρυφό της πόθο...

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Εκεῖνος χαμογέλασε:

-Σήκω, τῆς λέει, σέ νιώθω...

"Εφερε τόν καλό ἀδερφόν ἀπ'τά βαθιά κατώγεια
καί τοῦ 'πε δίχως πρόφασες, δίχως μεγάλα λόγια:
-'Εσύ μοῦ φαίνεσαι καλός κι ἀδικημένος· τώρα
σοῦ πρέπει νά'σαι βασιλιάς, νά κυβερνᾶς τή χώρα...
'Η κόρη μου σ'ἀγάπησε, γυναίκα σοῦ τή δίνω."
Κ'ἐγίνηκεν ὁ γάμος των τό 'ἴδιο βράδυ ἐκεῖνο
μ'ὄργανα καί μέ τούμπανα καί μέ χαρά μεγάλη,
καί τόν κακό τόν βασιλιά τόν ξαναφέραν πάλι
μαζί μέ δούλους νά κερνᾶ τ'ἀσκέρι στή χαρά των...
Κ'ἐκεῖνοι ἐπέρασαν καλά κ'ἐμεῖς καλύτερά των.

(Γ.Θέμελης, ΒΒ, 24, 256-258)

6. 'Ο τυφλός τοῦ Εὐαγγελίου

Εἶπεν 'Εκεῖνος πού ζωή καί φῶς αἰώνιον εἶναι:

-"Στήν Κολυμβήθρα τοῦ Σιλωάμ σύρε, τυφλέ, καί πλύνε
τ'ἄφωτα μάτια σου".

Καί νά, πρίν κάν προφθάσει ἀκόμα
νά πλύνει ἀπό τήν ὄψη του τό λασπωμένο χῶμα,
ζωῆς ποτάμι ἀνάβλυσε, φωτός πλημμύρα ἐχύθη
στή διψασμένη του ψυχή, στά σκοτεινά του στήθη
κ'ἔκραξ'ὁλόχαρος, ψηλά σηκώνοντας τά χέρια:

-""Ω! πόσο ὡραῖο εἶναι τό φῶς! πῶς ἀγκαλιάζει ἀκέρια
τήν πλάση! πῶς χωρίζονται τά χρώματα μπροστά του!
Αὐτή εἶν'ἡ γῆ πού ξέφευγε τά βήματά μου κάτου;
αὐτοί εἶν'οἱ κάμποι, τά βουνά, τά δένδρα; αὐτή εἶνα'ἡ μέρα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πού μέσ'στή νύκτα τή βαθιά τήν ἄκουγα; Ὦ μητέρα
ἐσύ εἶσαι πού μ'ἐγέννησες καί μ'ἔκανες νά νιώσω
πόσο γλυκειά θἄν'ἡ ζωή γιά ὅσους τήν βλέπουν, πόσο
πικρή γι'αὐτούς πού τήν ἀκοῦν βαθιά φυλακισμένοι
στά κάτεργα τῆς σκοτεινιᾶς, ξένοι στόν κόσμο, ξένοι,
πίσω ἀπ'ἀδιάβατο βουνό μέ δίχως μονοπάτια;...
Ὦ μάτια πού μέ βλέπετε καί πού σᾶς βλέπω, ὦ μάτια
θρόνοι, πού κάθεται ἡ ψυχή στά δυό σας μοιρασμένη
κι ἀναγαλλιάζει λαμπερή κι ἀθανασία προσμένει,
ὦ μάτια, πού μέ τή ζωή μέ δένεται μέ τόσα,
μέ τόσα νήματα χρυσά μ'ὅσες ματιές, ποιά γλῶσσα
μᾶς λέει ὅσα μᾶς λέτε σεῖς δίχως φωνή καί λέξη;
Ποιό στόμα, χρυσοστέφανο χαμόγελα κι ἄν πλέξει,
μᾶς δείχνει τή χαρά ὅσο σεῖς σέ μιά σας λάμψη μόνο;
Ποιός στεναγμός καί ποιά κραυγή θά δείξουν τόσο πόνο
ὅσο ἕνα δάκρυ σας βουβό; Ποιό βελουδένιο χέρι
ξέρει τά χάδια τῆς ψυχῆς πού μιά ματιά σας ξέρει;
Ὦ μάτια πού ἐστηλώσατε τ'ἄβουλα βήματά μου,
ὦ μάτια ἐσεῖς πού φέρνετε τά χέρια μου μέ τάξη
ὅπου ἡ ψυχή μου ὀρέγεται κι ὁ νοῦς ὅπου προστάξει,
ὦ μάτια πού μέ βλέπετε κι ὦ μάτια πού σᾶς εἶδα·
ζωή κι ἀγάπη καί χαρά κι ἀπαντοχή κ'ἐλπίδα
ὅλα εἶν'ὡραῖα καί ποθητά κ'εἶν'ὅλα ἀγαπημένα
ὅλα εἶν'ὡραῖα μαζί μέ σᾶς, χωρίς ἐσᾶς κανένα;...".

Τέτοιο ὁ τυφλός, ὁ πρίν τυφλός, βαδίζοντας ἐλάλει
ὡς τή στιγμή ποῦ ἀπάντησε τό Ναζωραῖο καί πάλι.
Κ'εἶπεν 'Εκεῖνος, πού ζωή καί φῶς αἰώνιον εἶναι:

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-"Ἐγώ σοῦ χάρισα τό φῶς, τυφλέ, σκέψου καί κρίνε ποῖος εἶμαι".

Κ'εἶπεν ὁ τυφλός: "Καί θέλει σκέψη τάχα; Ποιός κυβερνάει τό φῶς παρά ὁ Θεός μονάχα;"

(Γ.Θέμελης, ΒΒ, 24, 258-259)

7. Θεοφανώ

Μέσ'στό κελλί, κι ἀνάμεσα
στό ἀθόρυβο σκοτάδι,
χρυσό καντήλι κρέμεται
ἀπ'ἀργυρό βαστάδι·
κ'ἡ λάμψη του τρεμάμενη
μόλις φωτίζει πλάϊ
μιάν ὄψη πού τά μάτια της
στό εἰκόνισμα κολλάει.

Στήν ὄψη ἐκείνη ἀπόσβεσαν
τά ὀνείρατα τά στεῖρα·
κι'ἐνῶ φορεῖ περήφανα
τό ράσο σάν πορφύρα,
ἡ διάφανη χλωμάδα της
μέ τή ζωή τή λίγη
τήν πεθαμένη δόξα της
σάν σάβανο τυλίγει.

Οἱ ἐνθύμισες στολίζουνε
μ'αὐλακωτά σημάδια
τήν ὀμορφιά π'ἀρνήθηκαν
τῆς κολακείας τά χάδια·
ὅμως τοῦ κάκου ψάχνοντας
στήν κόμη της τή μαύρη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ζητεῖ ἡ καλόγρια ρήγισσα
χρυσή κορώνα νά'βρει.

Τότε ἀπ'τά μάτια τ'ἄγρυπνα
(πού ἀρχίζουν νά νυστάζουν
τόν ὕπνο τόν ἀξύπνητο)
διαμάντια δάκρυα στάζουν·
κ'ἡ Λύπη ἡ ἀχνοδάκτυλη
μέ πόθο τά συνάζει
κι ἄλλη κορώνα ὁλόφωτη
μ'αὐτά τῆς ἑτοιμάζει.

(Γ.Θέμελης, ΒΒ, 24, 283-284)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τό κείμενο καί ἡ ἀξιολόγησή του

α΄. Τό κείμενο

ΤΡΕΙΣ ΓΕΝΕΑΙ

"Ἄμμες πόκ' ἦμες ἄλκιμοι νεανίαι.
Ἄμμες δέ μ' εἰμές, αἱ δέ λῆς, πεῖραν λαβέ.
Ἄμμες δέ γ' ἐσσόμεθα πολλῷ κάρρονες".

Γενιά, πού χρόνους καί καιρούς εἶχες πιστά συντρόφια
στά κορφοβούνια τούς ἀϊτούς, στά πέλαγα τούς γλάρους,
κι ἀπό τῆς κούνιας τό φιλί κι ὣς τό φιλί τοῦ τάφου
διπλή λαχτάρα σ' ἔθρεψεν: ἡ Πίστι καί ἡ Πατρίδα.
Καί σύ, γενιά, πού ἐβλάστησες στό γέρικο κορμό της
καί δέν ψηφᾶς φθινόπωρο τά φύλλα σου νά ρίξῃ,
γιατί τά μαρμαρόδεσε μαρμαροχέρα ἡ Δόξα.
Καί σύ, γενιά νιοφτέρουγη, δειλο ξεπεταρούδι,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πού παραιτῶντας τή φωλιά πετᾶς ὁλόγυρά της,
γιά νά 'σαι πάντοτε κοντά στῆς μάννας σου τά χάδια.

Ὦ τρεῖς γενιές καλότυχες καί χρονοκαταλύτρες,
ἡ χθεσινή κι ἡ σημερνή κι ἡ αὐριανή, σᾶς εἶδα
τίς τρεῖς μαζί στόν ὕπνο μου, στήν ὑπνοφαντασιά μου.
Λαγκάδια, βράχοι καί βουνά καί πέλαγα καί κάμποι,
σάν νά 'χαν σμίξει ὅλες μαζί τίς χάρες των καθένα
κι ἔκαναν κάτι ἀγνώριστο, σάν ἔξω ἀπό τήν πλάσι.
Κι ἐκεῖ - ξάστερο τ'ὄνειρο - κι οἱ τρεῖς γενιές
ἀντάμα
τριπλό τραγούδι ἐλέγανε, τριπλό χορό εἶχαν στήσει.

Κι ἔλεγ'ἡ χθεσινή γενιά μέ μιά φωνή καθάρια:

-"Ημαστε κάποτε κι ἐμεῖς καί νιοί καί παλληκάρια,
κι ἄν σκλάβοι ἐγεννηθήκαμε, δέν ἤμαστε καί δοῦλοι.
Τόν ὕπνο δέ χορτάσαμε· τή νύχτα καραούλι,
τά ξημερώματα χορό καί τήν ἡμέρα μάχη
ἀπό κλεισούρα σέ γκρεμό κι ἀπό κορφή σέ ράχη.
.....
"Ως ὅτου πιά μέ τό αἷμα μας, πού χύνονταν πλημμύρα,
τό σάβανο τῆς Λευτεριᾶς τό κάναμε πορφύρα,
κι ἀφοῦ τήν ἀναστήσαμε σ' ἄφθαστο μετερίζι
μέ τό νερό τ'ἀθάνατο, πού ἡ Πίστις ἀναβρύζει,
κορώνα τῆς φορέσαμε στ'ἀχτινωτό κεφάλι,
κορώνα, πού ὁμορφότερη στόν κόσμο δέν εἶν'ἄλλη.
Ζαφείρια τή στολίζουνε καί τά ζαφείρια ἐκεῖνα
ἔχουν μπριλλάντι ἡλιόφωτο στή μέση, τήν'Α θ ή ν α.

Κι ἔλεγ'ἡ σημερινή γενιά μέ μιά φωνή καθάρια:

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-Εἴμαστε σήμερα κι ἐμεῖς καί νιοί καί παλληκάρια.
Σκλάβοι δέ γεννηθήκαμε σέ θλιβερά κραβάτια,
στ'ἄπλετο φῶς τῆς Λευτεριᾶς ἀνοίξαμε τά μάτια.
.....
Ἡ ξενοιασιά μᾶς ἔρριχνε τά δολερά της βρόχια.
Γοργά ξεχνοῦν οἱ νιόπλουτοι τήν πρωτινή τους φτώχεια.
Πρωτότοκοι τῆς Λευτεριᾶς καί πρῶτοι κληρονόμοι,
γοργά κι ἐμεῖς ξεχάσαμε πώς μένουν κι ἄλλοι ἀκόμη.
Ὡς ὅτου ἀκούσθη μιά φωνή καί δεύτερη καί τρίτη
μέσ'ἀπ'τῶν ἅγιων τάφων σας τήν ἱερή τήν κρύπτη.
Ἔτσι στό θεῖο πρόσταγμα πού ἔκαμ'ἡ ψυχή σας,
φωτιά ἦταν τό ἀνασήκωμα κι ἄνεμος ἡ φωνή σας.
.....
Καί νά ἡ γενιά ἡ αὐριανή, δειλό ξεπεταρούδι,
χορεύει ἀναθαρρεύοντας καί τέτοιο λέει τραγούδι:
-Φιλῶ τό χέρι σου, παπποῦ, τό χέρι σου, πατέρα,
μά ἐμεῖς καλύτεροι ἀπό σᾶς θά γίνωμε μιά μέρα.
Ὅ,τι γενναῖο κι ὅ,τι ἱερό στό νοῦ μας σᾶς ὑψώνει
θ'ἀστράφτῃ ἐμπρός στά μάτια μας καί θά μᾶς τά θαμπώνῃ.
Κι ὅ,τι μικρό καί ταπεινό ἤ στήν ψυχή ἤ στή σκέψι
κακοί καί δίσεχτοι καιροί σᾶς ἔχουν δασκαλέψει
στά θαμπωμένα μάτια μας θά χάνεται, θά σβήνῃ,
καί δάσκαλός μας κι ὁδηγός ἡ νίκη σας θά γίνῃ.
.....

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κι ὅρκο σᾶς κάνομε βαρύ, κι ὅρκο ζωῆς, θανάτου,
πώς γρήγορα μέ τόν καιρό, στό γοργοκύλισμά του,
θά φέρωμε καί μεῖς στερνό στολίδι στήν κορώνα
χρυσό δικέφαλον ἀϊτό νά λάμπῃ στόν αἰῶνα!

Ἰω. Πολέμης

(Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα Α΄)

β΄ Λεξιλόγιο

-Εἴμαστε κι' ἐμεῖς κάποτε
γενναῖα παλληκάρια.

-Ἐμεῖς εἴμαστε κι' ἄν θέλῃς,
ἔλα νά δοκιμάσῃς.

-Ἐμεῖς θά γίνουμε πολύ καλύτεροι.

φιλί τοῦ τάφου.

πβ. "Δεῦτε τελευταῖον ἀσπασμόν, δῶμεν ἀδελφοί τῷ θανόντι εὐχαριστοῦντες θεῷ· οὗτος γάρ ἐξέλιπε τῆς συγγενείας αὐτοῦ, καί πρός τάφον ἐπείγεται, οὐκ ἔτι φροντίζων τά τῆς ματαιότητος, καί πολυμόχθου σαρκός. Ποῦ νῦν συγγενεῖς τε καί φίλοι; ἄρτι χωριζόμεθα, ὅν περ, ἀναπαῦσαι Κύριος εὐχώμεθα."

(ἐκ τῆς Ἀκολουθίας εἰς κεκοιμημένους).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

5. ψηφῶ

1-ψηφῶ: μεταγ. ψηφῶ, ἀπό τό ἐψήφισα, ἀόρ. τοῦ ψηφίζω κατά τό σχῆμα: ἐτίμησα - τιμῶ, ἐτόλμησα - τολμῶ κ.τ.ὅ.

2-ὑπολογίζω, ἀποδίδω τήν πρέπουσαν σημασίαν, λογαριάζω, δέν ὑποτιμῶ - ἀντίθ: ἀψηφῶ, ὑποτιμῶ, δέν ἐκτιμῶ - συνεκδοχικῶς: σέβομαι, ἐκτιμῶ, ὑπολή - πτομαι.

3-πολύ νεμῶ τινί, περί πολλοῦ ποιοῦμαι τι(να), λογίζομαι, ἀξιῶ τιμῆς, τιμῶ, διά τιμῆς ἔχω τινά.

ξεπεταρούδι

1-ἀπό τό ρ. ξε-πετῶ + καταλ. -α-ρούδι.

2-ὁ νεοσσός πού ἀρχίζει νά ξεπετᾶ, μεταφορικῶς: τό παιδί πού ἔχει ἡλικία ἀνάλογη πρός τήν νεοσσοῦ, πού μόλις ἀρχίζει νά μπαίνῃ στό νόημα πολλῶν πραγμάτων, τό ξεπεταγμένο παλληκαράκι. - ἀντιθ. νήπιον, παιδάκι, ἀγοράκι.

3-βρέφος, νήπιον, νήπιον τέκνον, ὁ νεογνός, ὁ γαλαθηνός, παιδίον, παῖς, τέκνον, γόνος, μειράκιον.

10. χρονοκαταλύτρα

1-χρονο - α΄συνθετικό λόγιο: διάρκεια χρονική. - ἀρχ: χρόνος.

καταλύω. διαλύω τι, ἀφανίζω, καταστρέφω, ἐξοντώνω, ἐκμηδενίζω, διαλύω. - ἀντιθ. κυρώνω, καθιστῶ ἔγκυρον, καθιερώνω. - ἀρχ. καταλύω, λύω, παύω, ἀκυρῶ, ἀναιρῶ, καταβάλλω, καταστρέφω, λυμαίνομαι,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καταλύτρα. μσν, νεωτ., δημ. τοῦ ἀρχ. καταλυτής : ὁ καταλύων, ὁ καταστρέφων, ὁ ἐξολοθρεύων.

ὑπνοφαντασία.

1-δημ. καί - ία

2-ὄνειρον, ὅραμα, ὀνειροπόλημα.

3-ὀνειροφαντασία.

15. ἔξω ἀπό τήν πλάσι.

2-ἐξωτικό, ἀπίθανο.

3-φάντασμα, εἴδωλον, μορμής, δαίμων, δαιμόνιον.

ξάστερος.

1-μσν. ξ-αστερος <ἐξ-αστερος (:γεμᾶτος ἄστρα οὐρανός.).

2-ὁ ἔναστρος, ἀνέφελος, αἴθριος, καθαρός. -συνεκδ. διαυγής, καθαρός. - ἀντιθ. ἀνειλικρινής, ὑποκριτής, ὑστερόβουλος, ὀπισθόβουλος.

3-αἴθριος, ἀνέφελος, εὔδιος, εὐκρινής, εἰλικρινής, ἐμφανής, έναργής.

ἀντάμα.

1-ἐπιρρ., μσν. ἀντάμα <ἐντάμα φρ. ἐν τῷ ἅμα.

2-ἀνταμωτά, ὁμοῦ, μαζί, ἀπό κοινοῦ - ἀντιθ: κεχωρισμένως, ξεχωριστά, ἰδιαιτέρως, κατ' ἰδίαν, ἀνά εἷς.

3-ἅμα, συνάμα, ὁμοῦ, εἰς ταυτό, ἐν τῷ αὐτῷ, κοινῇ.

τριπλός.

2-ὁ ἀποτελούμενος ἀπό τρία μέρη, ὁ τρίς ἐπαναλαμβανόμενος, ὁ ἐμφανιζόμενος ὑπό τρεῖς μορφάς, ὁ εἰς ὅν μετέχουν τρία μέρη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3-τριπλοῦς, τριπλάσιος.

καθάρια.

1-δημ. τοῦ καθάριος, -ιον.

2-καθαρός, ἀπηλλαγμένος ρύπου, ἀλέρωτος, παστρικός, διαυγής, λαμπερός. -ἀντιθ. ρυπαρός, ἀκάθαρτος, βρωμερός, βρώμικος, ἀνόθευτος, ἁγνός, ἀμιγής, ἄδολος, ἀκραιφνής.

3-καθαρός, ἀκήρατος, εὐκρινής, ἁγνός, διαφανής, αἴθριος, σαφής, ἐναργής, ἀθόλωτος, λαμπρός, φωτεινός, ἀνέφελος.

4-καθαρός οὐρανός ἀστραπές δέν φοβᾶται.

-ἀφύσικος πραματευτής καθάριος διακονιάρης.

20. καραούλι.

1-Ἴσως ἐκ τοῦ τουρκ. KARAKOL (: φρουρά)

2-φρουρά, φυλακή, παρατηρητήριο, βάρδια, σκοπιά.

3-φυλακή, φρουρά, φρούρησις, φύλακες, φρουρός, σκοπός, φυλακεῖον.

4-φυλάω καραούλι.

κλεισούρα.

1-μσν. κλεισούρα (λατ. CLAUSURA, μέ παρετυμ. ἐπίδραση τοῦ κλείνω.

2-στενό πέρασμα, μοναδική διάβασις, μεταξύ δύο βουνῶν ἤ δύσβατων τόπων, χῶρος κλειστός, πού δέν ἀερίζεται, ὁ περιορισμός μέσα στό σπίτι. -ἀντιθ. ξεπόρτισμα.

3-κλεισούρα, κλεισῶρεια, πύλαι, φάραγξ, στενά, αὐχήν, αὐλών, στενοπορία.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

4-τό γραφεῖο μυρίζει κλεισούρα.
-δέν ἀντέχω στήν κλεισούρα.

25. σάβανο.
1-σημιτικῆς ἀρχῆς
2-σάβανον, ἐντάφιον, ἐντάφιος ἐσθής.

πορφύρα.
1-μσν. νεωτ.
2-γένος μαλακίων (κογχυλίων), ἀπό τά ὁποῖα βγαίνει στήν ἀρχαιότητα ἡ ὁμώνυμη χρωστική οὐσία, σέ χρῶμα βαθύ κόκκινο μέ ἀπόχρωση ἰώδη., ἡ ἐπίσημος στολή τῶν Βυζ. αὐτοκρατόρων.
3-πορφύρα, τό ὄστρειον, ὁ φοίνιξ, ἡ πορφυρίς, ἡ φοινικίς, ἡ ἁλουργίς.

μετερέζι.
1-τουρκ. METERIS: προμαχών, πρόχειρο ὀχύρωμα.
3-προμαχών, ἔπαλξις, πρόβλημα, πρόφραγμα, ὀχύρωμα, ἔρυμα, χαράκωμα, τεῖχος.

ἀναβρύζω.
1-μεταγ. ἀναβρύω, ἀναβλύζω.
2-ἐκβάλλω ὑγρόν πρός τά ἄνω, ἐκρέω, χύνομαι, ἀναπηδῶ μέ ὁρμή, πηγάζω.
3-ἀναβλύω, ἀναβλύζω, ἀναβρύω, ἀναπηδύω, ἐκπηδῶ, προχέω.

κορώνα.
1-λατιν. CORONA < ἑλλ.δωρ. κορώνα (: κορώνη).
2-διάδημα ἡγεμόνων, εὐγενῶν, ἐπισκόπων, τιάρα, θυρεός, ἔμβλημα, ἐθνόσημον, οἰκόσημον, ἡ ὄψις τοῦ νομίσματος μέ τό ἐθνόσημο ἤ τό πρόσωπο τοῦ ἡγε -

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μόνος, νόμισμα Δανίας, Σουηδίας, Αὐστρίας, μουσικό σημεῖο, τυχηρό παιχνίδι.

3-διάδημα, στέμμα, στεφάνη, στέφανος, στέφη, κορωνίς.

4-κορώνα ἤ γράμματα.

ἀχτινωτό.

1-δημ. τύπος καί ἀχτιδωτός.

2-ὁ διατεταγμένος κατά ἀκτῖνας, ἀκτινοειδής, ὁ ἔχων ἀκτίνας.

3-ἀκτινοειδής.

30.Ζαφείρια.

1-μσν. ζαφίριν (ἰταλ. SAFFIRO λατ. SAFIRUS ἑλλ. σάπφειρος (σημιτ. ἀρχῆς).

μπριλλάντι.

1-Ἰταλ. BRILLANTE λατ. *BERYLO BERYLLUS ἑλλ. βήρυλος καί μπριλάντι ἤ μπριγιάντι ἐκ τοῦ γαλλ. BRILLANT.

2-διαμάντι.

3-ἀδάμας.

ξενοιασιά.

1-ἀπό τό θ. τοῦ ἀορ. τοῦ ρ. ξε-νοιάζω + καταλ. -ια. καί ξεγνοιάζω: παύω νά νοιάζομαι, παύω νά ἔχω ἔννοιες, ξεσκάω.

2-ξεγνοιαστά, ξε(γ)νοιασμα: ἀφροντισιά, ἀμεριμνησία ὀλιγωρία, ἀδιαφορία. -ἀντιθ. ἔγνοια, ἔννοια, φροντίς, μέριμνα, σκοτούρα.

3-ἀφροντιστία, ἀμεριμνησία, ραθυμία, ἀμέλεια, τό

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀμέριμνον.

βρόχια.

1-δημ. μικρός βράχος, εἶδος ἀγρευτικοῦ ὀργάνου, παγίς, δίκτυον, πλεκτάνη, θέλγητρο σαγηνευτικόν.

2-βρόχος, ἀγκύλη, πάγη, παγίς, πλεκτάνη.

πρωτινή.

2-ὁ ἀνήκων εἰς παλαιάν ἐποχήν, ἀρχαϊκός, ἀρχαιότροπος, παλαιϊκός, προηγούμενος, προγενέστερος, πρότερος, προτήτερος, πρωτύτερος, ἀντιθ. νεωτεριστικός, μοντέρνος, ἑπόμενος, ἀκόλουθος, κατοπινός.

3-ὁ πρότερον, πρότερος, πρωιαίτερος, ὁ πρό τινος, ὁ πρόσθεν, παλαιότερος, ἀρχαιότερος.

40. κρύπτη.

1-λογ., μεταγν. κρύπτη < κρυπτή, θηλ. τοῦ ἐπιθ. κρυπτός.

2-μέρος πού κρύπτεται κανείς, κρησφύγετον, κρυψώνας, κρυψιώνας, λειψανοθήκη μαρτύρων.

3-κρύπτη, ἡ κρυπτή, θήκη, κάπελος.

ἀνασήκωμα.

2-ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνασηκώνω, ἀνάκλισις, ἀνακάθισμα, ἀνασκούμπωμα, γέρσιμο. -ἀντιθ. ἐξάπλωσις, κλίσις, ξάπλωμα, πλάγιασμα, πέσιμο, χαμήλωμα, κατέβασμα.

3-ἄρσις, ἀνόρθωσις, ἀνέγερσις, ἀνακάθησις, ἀνάκλησις, ἀνάκλιμα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

45. ἀναθαρρεύοντας.

1-ἀνά προθ., ἀρχ. ἀνά. θαρρεύω ‹ θάρρος (:νομίζω). ἀναθαρρεύω ‹ ἀναθαρρέω (ἀμτβ. τοῦ ἀναθαρρύνω).

2-ἀνακτῶ τό θάρρος μου, ξεθαρρεύω, ἀναθαρρεύω, ἐμψυχώνομαι, ἀντ. χάνω τό θάρρος μου, ἀποθαρρύνομαι, δειλιάζω, λιποψυχῶ.

3-ἀναθαρρῶ, ἀναθαρσῶ, ἀναλαμβάνω θυμόν (θάρσος, ρώμη), θαρραλέος γίγνομαι, ἀναλαμβάνω ἐμαυτόν.

50. ψυχή.

1-ἐκ τοῦ ψύχω:πνέω, φυσῶ.

2-ὅλες οἱ ψυχοπνευματικές λειτουργίες καί ἱκανότητες τοῦ ζωντανοῦ ἀνθρώπου, σέ ἀντιδιαστολή μέ τό σῶμα. Πιό συγκεκριμένα ἡ ἠθική ὑπόστασις καί συγκρότησις τοῦ ἀνθρώπου (ψυχικές ἰδιότητες) σέ ἀντιδιαστολή πρός τό πνεῦμα (νοῦ καί νοητικές λειτουργίες), ζωτικότης, δραστηριότης, ἐνεργητικότης, λεπιδόπτερα ἔντομα, δημιουργός, ἀγωνία, στοργή, ἀγάπη.

3-ψυχή, θυμός, πνεῦμα, νοῦς, φρένες, διάνοια, γνώμη, δαίμων, καρδία.

4-ἡ ψυχή τοῦ Σύμπαντος, -ἐξ ὅλης ψυχῆς, -ἐκ βάθους ψυχῆς, -μοῦ ἔβγαλε τή ψυχή, -δέ βαστάει ἡ ψυχή μου, -πιάστηκε ἡ ψυχή μου!, -καλή ψυχή.

σκέψι.

2-Ἡ ἐξέτασις μέ τό νοῦ, ὁ συλλογισμός, ὁ στοχασμός, διανόησις, συλλογισμός, διαλογισμός, ἰδέα, γνώμη, κρίσις, ἀντίληψις, ἄποψις, μέριμνα, φροντίς, ἀνησυχία, δισταγμός, ἀδημονία, ἔγνοια.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3-σκέψις, νόησις, διανόησις, διάνοια, φρόνησις, ἐπίνοια, μελέτη, λογισμός, σύννοια, ὄκνος, ἐνθύμημα.
4-μ'ἔβαλες σέ σκέψι.

δίσεχτος.
1- μσν. δίσεκτος μετάφρ. τοῦ βίσεξτος λατιν. BI-SEXTUS.
καί βίσεχτος.
2-παρά Ρωμαίοις, ἡ δίς ἕκτη ἡμέρα (πρό τῶν καλενδῶν τοῦ Μαρτίου καί δή ἡ 24 Φεβρ. 6 καλ. Μαρτίου), ἡ δίς ἀριθμουμένη (BIS SEXTA) ἀνά πᾶν ἐμβόλιμον ἔτος (ἤτοι ἀνά πᾶν τέταρτον ἔτος τοῦ 'Ιουλιανοῦ ἡμερολογίου), ἔτος συμφορῶν, ἔτος δυστυχίας, γρουσούζικη χρονιά).
3-δίσεκτος, ἐνιαυτός ὁ περιττός, ἐνιαυτός ἐμβόλιμος.

δασκαλεύω.
1- μσν. δάσκαλος.
2-διδάσκω, μεταλαμπαδεύω, νουθετῶ, καθοδηγῶ, κατατοπίζω, ἑρμηνεύω, διαφωτίζω.
3-διδάσκω, ἐκδιδάσκω, (τινά τι, τινά περί τινος), παιδεύω τινά ἔν τινι, διδάσκαλος γίγνομαι, ὑφηγοῦμαι τινί τι.

(γοργο)κύλισμα.
1-γοργός+κυλίω.
2-κυλίνδησις, κίνησις, εἶδος πάλης, ρουλό, μπόγος.
3-κύλισις, κύλισμα, κυλίνδησις, κυλισμός.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γ: Πραγματικές Παρατηρήσεις

Φιλῶ τό χέρι.

'Ο ἀσπασμός (φιλί, φίλημα) τῆς χειρός, τῶν ποδῶν, τοῦ στόματος, τῶν παρειῶν, τῆς ρινός εἶναι παλαιοτάτη κοινωνική συνήθεια, ἀποτελεῖ δέ ἐκδήλωσιν διά σχήματος πραγματικῆς ἤ συμβολικῆς ἑνώσεως μεταξύ δύο ἀτόμων τοῦ αὐτοῦ ἤ διαφορετικοῦ φύλου, ὡς καί ἔκφρασιν αἰσθήματος ἀγάπης, σεβασμοῦ καί ὑποταγῆς.

Τό φίλημα εἶναι ἐρριζωμένον κατά πρῶτον λόγον εἰς τήν περιοχήν τοῦ ἐρωτικοῦ αἰσθήματος μεταξύ τῶν δύο φύλων, οὕτω δέ κατέχει ἰδιάζουσαν θέσιν εἰς τάς αἰσθηματικάς σχέσεις των, εἶτα δέ καί εἰς τό τυπικόν τῆς τελέσεως τοῦ ἀρραβῶνος ὡς συστατικόν στοιχεῖον αὐτοῦ (CORPUS JUR. CIV. 5, 3, 16. Βασιλ. 28.3.16 ἔκδ. HEIMDACH καί 'Αρμενόπουλος). 'Ακολούθως δ'εἰσήχθη τοῦτο καί εἰς τόν γάμον.

'Εκ τῆς χρήσεως ταύτης ἐπεξετάθη εἶτα ὁ ἀσπασμός καί πρός συγγενικά πρόσωπα, ἔπειτα δέ εἰς εἰδικάς περιστάσεις καί πρός φιλικῶς προσκείμενα, ἐν συνεχείᾳ δέ καί εἰς πρόσωπα κοινωνικῶς ἀνώτερα πρός ἐκδήλωσιν σεβασμοῦ καί ὑποταγῆς (ἀσπασμός χειρῶν καί καί ποδῶν).

'Η χρῆσις τοῦ ἀσπασμοῦ ὡς χαιρετισμοῦ καί σημείου ὑποταγῆς ἐν χρήσει παρά τοῖς Πέρσοις, κατά τόν 'Ηρόδοτον (1, 134), διεδόθη ἐκ τούτων εἰς τούς Αἰγυπτίους, τούς "Ελληνας καί διά τούτων εἰς τούς Ρωμαίους κατά τούς ἑλληνορωμαϊκούς χρόνους. Σημασίαν χαιρετισμοῦ εἶχεν ἐπίσης καί τό φίλημα τοῦ 'Ιούδα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρός τόν Χριστόν (Λουκ. κβ΄47-48), ὑποταγῆς δέ ὁ ἀσπασμός τῶν ποδῶν τοῦ βασιλέως κατά τήν βυζαντινήν περίοδον.

Ἐκ τοῦ φιλήματος πρός ἔκφρασιν αἰσθήματος ψυχικῆς ἑνώσεως μεταξύ δύο ἀτόμων προέκυψεν ὁ ἀσπασμός τῆς "ἀγάπης", ὡς ὁ ἀσπασμός τῆς ἀγάπης κατά τό Πάσχα, κατά τήν τελετήν τῆς Ἀναστάσεως ἀμέσως μετά τήν ἐκφώνησιν τοῦ "Χριστός Ἀνέστη", ἥτις συνήθεια εἶναι κοινή εἰς τήν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καί ἔχει προσλάβει λαϊκόν χαρακτῆρα.

Ἐκ τῆς σημασίας τοῦ σεβασμοῦ καί τῆς ὑποταγῆς ἐπεξετάθη ἡ χρῆσις τοῦ ἀσπασμοῦ πρός εἰκόνας Ἁγίων, μέ τήν ἔννοιαν πλέον τῆς τιμητικῆς προσκυνήσεως, εἰς ἣν ὑπόκειται ἡ ἰδέα ὅτι ὁ προσκυνῶν ἔρχεται εἰς ἐπαφήν, ἕνωσιν, μέ τό προσκυνούμενον, τό ὁποῖον οὕτως ἐπενεργεῖ ἐπί τοῦ προσκυνοῦντος.

Ὁ ἀσπασμός ὑπό τοῦ πατρός ἤ μητρός ἤ πρεσβυτέρου πρός νεώτερον ἤ ξενιτευόμενον, πλήν τῆς σημασίας του ὡς χαιρετισμοῦ, ἐνέχει καί σημασίαν προστασίας διά τόν δεχόμενον τοῦτον.

Περιστάσεις, καθ' ἃς γίνεται σήμερον χρῆσις τοῦ φιλήματος ὑπό τοῦ λαοῦ, εἶναι: α) αἱ αἰσθηματικαί σχέσεις τῶν δύο φύλων, β) ἡ μνηστεία καί ὁ γάμος· οἷον τό φίλημα ὑπό τοῦ γαμβροῦ πρός τήν νύμφην, κατά τήν τέλεσιν τοῦ ἀρραβῶνος καί τήν παραλαβήν αὐτῆς πρός στέψιν, ὑπό τῶν οἰκείων εἰς τούς μελλονύμφους, ὑπό τῆς νύμφης πρός τήν πενθεράν πρό τῆς εἰσόδου τῆς νέας κατοικίας τοῦ ζεύγους, ἀσπασμός τῶν στεφάνων τοῦ γάμου κ.ἄ. γ) μετά τόν τοκετόν πρός τό βρέφος ὑπό τῆς μητρός ἤ τοῦ πατρός, δ) καθ' ὡρισμέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νας ἑορτάς καί περιστάσεις πρός κληρικούς (ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς), τούς γονεῖς καί γέροντας (ἀσπασμός τῆς χειρός), ε) κατά τήν τελευτήν εἰς τόν νεκρόν πρός τῆς ταφῆς ("τελευταῖος ἀσπασμός" ὡς ἐκδήλωσις σήμερον ἀποχαιρετισμοῦ). Εἰς τήν ἀρχαιότητα ἐγίνετο χειροφίλημα πρός τόν νεκρόν.

Περαιτέρω γίνεται: α) φίλημα τῆς ἰδίας χειρός, ὅταν ὁ ἀσπαζόμενος εὑρίσκεται μακράν τοῦ προσώπου, τό ὁποῖον ἐπιθυμεῖ νά φιλήση, β) φίλημα εἰς ἀντικείμενον, οἷον τά χρήματα τῆς πρώτης εἰσπράξεως ἐξ ἐπιχειρήσεως τινος· τό ψωμί ὅταν πέσῃ κάτω ἐκ τῆς τραπέζης, τό ἀναλαμβάνουν, τό φιλοῦν καί τό τοποθετοῦν πάλιν ἐπ' αὐτῆς κ.ἄ.

Εἰς πολλάς τέλος περιπτώσεις ὑπάρχει καί ἀπαγόρευσις τοῦ φιλήματος. Οὕτω δέν ἐπιτρέπεται ὁ ἀσπασμός εἰς νήπιον προτοῦ κατακλιθῇ, ἐκ φόβου "μή τοῦ πάρουν τόν ὕπνον", ὡς καί ὑπό τό πέλμα τῶν ποδῶν του, διότι θά ἐπιβραδυνθῇ ἡ βάδισίς του κ.λ.π.

(Γ.Κ.Σπυριδάκης, ΘΗΕ,Γ, 396-397).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δικέφαλος ἀετός.

1-(Βυζαντινή Ἱστορία)

Παράστασις ἀετοῦ μετά δύο κεφαλῶν, ἔν τῶν πλέον γνωστῶν συμβόλων τοῦ Βυζαντίου .

2-('Εκκλησία)

τεμάχιον ὑφάσματος ἤ γλυπτή παράστασις κοσμοῦσα τό δάπεδον τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν εἰς τό σημεῖον κατά τό ὁποῖον ἐλάμβανε χώραν ἡ χειροτονία νέου ἐπισκόπου.'Εν αὐτῇ ἀπεικονίζετο ἀετός μετ'ἀναπεπταμένων πτερύγων, ἱπτάμενος ὑπεράνω πόλεως περιβρεχομένης ὑπό τριῶν ποταμῶν. Συμφώνως πρός ἑρμηνείαν διδομένην ὑπό τοῦ Συμεῶνος Θεσσ/νίκης ἡ πόλις εἰκονίζετο ὅπως ὑπενθυμίζῃ εἰς τόν χειροτονούμενον ἐπισκοπον τά καθήκοντα αὐτοῦ πρός τήν ἐπισκοπικήν του πόλιν, ὁ ἀετός ὡς σύμβολον τῶν αἰσθημάτων καί τοῦ ὑψιπετοῦς φρονήματος αὐτοῦ, οἱ δέ ποταμοί ὡς σύμβολον τῶν γνώσεων, ἄς οὗτος ὡς θρησκευτικός ἡγέτης θά ἔπρεπε νά κέκτηται˙ συσκευή ἐν τῷ κέντρῳ τῆς μεγάλης φιάλης τοῦ ἁγιασμοῦ, φέρουσα πρός τά ἄνω παράστασιν τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ, κάτωθι δέ αὐτοῦ δύο κεφαλάς λεόντων μέ ἀνοικτά στόματα, ἐξ ὧν ἐκρέει τό ὕδωρ ἐντός τῆς λεκάνης.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3-(Μυθολογία)

ἡ ἀρχαία ἑλληνική μυθολογία ἔδωκε λίαν ἐνωρίς ἰδιαιτέραν θέσιν εἰς τόν ἀετόν, δεχομένη τοῦτον ὡς τό κατ'ἐξοχήν θεϊκόν πτηνόν. Οὕτως εἰς τήν μαντικήν καί εἰς τήν ἑρμηνείαν τῶν ὀνείρων ('Αρτ. Β, 20) κατέλαβε τήν πρώτην θέσιν, ἀναφερόμενος ὡς "τελειότατος πετεηνῶν" ('Ιλ. Θ,247) καί "μαντείας πρόεδρος". 'Εθεωρεῖτο τό σύμβολον τοῦ Διός, ὡς καί ὁ φορεύς τοῦ θεϊκοῦ ὅπλου, τοῦ κεραυνοῦ. Πολλαί εἶναι αἱ παραδόσεις αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τήν σχέσιν τοῦ μεγίστου ἑλληνικοῦ θεοῦ πρός τόν ἀετόν. Κατά τινα παράδοσιν ὁ ἀετός ἐγεννήθη συγχρόνως μετά τοῦ Διός, κατ'ἄλλην δέ ὁ ἀετός προεῖπεν εἰς τόν Δία τήν ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνός του πρός τούς Γίγαντας ἤ Τιτᾶνας. Γνωστός ἐπίσης καί λίαν ἀγαπητός εἰς τήν τέχνην εἶναι ὁ μῦθος, καθ'ὅν ὁ ἀετός κατ' ἐντολήν τοῦ Διός ἀνήρπασε τόν νεαρόν Γανυμήδη καί ἔφερε τοῦτον εἰς τόν "Ολυμπον. Κατ' ἐντολήν ἐπίσης τοῦ Διός ὁ ἀετός κατέτρωγε τό ἦπαρ τοῦ Προμηθέως. Κατά τινα κρητικήν παράδοσιν ὁ ἀετός ἀνέλαβε τήν προστασίαν καί διατροφήν τοῦ Διός, ὅτε οὗτος ἦτο ἔτι βρέφος, εἰς πολλάς δέ ἐρωτικάς περιπετείας του ὁ Ζεύς ἐλάμβανεν ὁ ἴδιος τήν μορφήν ἀετοῦ, ὡς εἰς τάς περιπτώσεις τῆς ἑνώσεώς του μετά τῶν νυμφῶν Αἰγίνης.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

4-(Συμβολισμός)

ὁ ὑπό τοῦ Αἰσχύλου ἀναφερόμενος ὡς βασιλεύς τῶν πτηνῶν ἀετός (Αἰσχύλου 'Αγαμέμνων 113) ἦτο καί διά τήν 'Ανατολήν τό σύμβολον τῶν Διογενῶν βασιλέων καί ἰδίᾳ τῶν 'Αχαιμενιδῶν τῆς Περσίας, ("ἦν δέ αὐτῷ τό σημεῖον αἰετός χρυσοῦς ἐπί δόρατος μακροῦ ἀνατετάμενος", Ξεν.Κύρ.Παιδ.Ζ', 1, 4), τῶν ὁποίων ὁ γενάρχης 'Αχαιμένης ἐφέρετο ὡς ἀνατραφείς ὑπό ἀετοῦ. 'Αργότερον τόν ἴδιον μῦθον συνῆψαν οἱ Πτολεμαῖοι πρός τόν γενάρχην αὐτῶν Λάγον. 'Η αὐτή παράδοσις συνήπτετο ἐπίσης καί πρός τόν βασιλέα τῶν Βαβυλωνίων Γίλγαμον καθώς καί πρός τόν θδρυτήν τῆς Φρυγικῆς δυναστείας Γόρδιον ('Αρριαν. 'Ανάβ. Β;3,3).'Υπό τοῦ Μ. 'Αλεξάνδρου ὁ ἀετός καθιερώθη ὡς σύμβολον βασιλικῆς ἰσχύος ἐπί νομισμάτων καί σημαιῶν ἐξ αὐτοῦ τόν παρέλαβον δέ οἱ Πτολεμαῖοι, ἐκ τῶν ὁποίων ἀκολούθως ἐδανείσθησαν τοῦτον οἱ Ρωμαῖοι καί δή καί ὁ 'Οκταβιανός ὡς αὐτοκρατορικόν ἔμβλημα, ἀπετέλεσε δέ τέλος τό σύμβολον τῶν ρωμαϊκῶν λεγεώνων, ἀντικατασταθέν δέ ἀργότερον ὑπό τοῦ Μ. Κωνσταντίνου διά τοῦ λαβάρου.

Εἰς τήν Δυτικήν Εὐρώπην ἐμφανίζεται ἐπί τῆς βασιλείας Καρόλου τοῦ Παχέος (θ'αἰ.) εἰς τά γαλλικά σκοῦδα. Οἱ Γερμανοί αὐτοκράτορες (ια'αἰ.), φιλοδοξοῦντες νά ἐμφανίζωνται ὡς κληρονόμοι τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, θέτουν τόν ἀετόν ἐπί τῶν οἰκοσήμων των.'Αργότερον υἱοθετεῖται ὡς οἰκόσημον εἰς τήν Πρωσ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σίαν, Πολωνίαν, Ρωσίαν καί ἀλλαχοῦ. Εἰς τήν Γαλλίαν ὁ Ναπολέων Α΄υἱοθετεῖ τόν ἀετόν ὡς σύμβολον αὐτοῦ κατά τήν ἀνάρρησίν του ἐπί τοῦ θρόνου ἀντί τοῦ προταθέντος κατακεκλιμένου λέοντος. Τόν ἀετόν ἐπανευρίσκομεν ἐπίσης ἐν Γαλλίᾳ κατά τά ἔτη 1804-1815 ἐπί μνημείων, στρατιωτικῶν σημαιῶν, στολῶν καί λαβάρων, ἐπίχρυσον διά τόν στρατόν, ἐπάργυρον διά τήν ἐθνοφρουράν.

Ὁ ὅρος ἀετός ἀντικαθιστᾷ ἔκτοτε εἰς τόν στρατόν τάς λέξεις σημαία καί λάβαρον, υἱοθετεῖται δέ ἀργότερον ὡς σύμβολον καί ὑπό τοῦ Ναπολέοντος Γ΄. Ὑπό τῆς χιτλερικῆς Γερμανίας τοποθετεῖται ἐπί τῶν στρατιωτικῶν σημαιῶν ὑπεράνω τοῦ ἀγκυλωτοῦ σταυροῦ καί ὑπό τοῦ Νάσσερ τῆς Αἰγύπτου λαμβάνεται ὡσαύτως ὡς σύμβολον ἀπό τοῦ 1955.

5-(Λαογραφία)

ὁ ἑλληνικός λαός εἶδε τόν ἀετό κατά τόν αὐτόν περίπου τρόπον ἀπό τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον.

(Πάπ.Λαρ, Α, 470-472)

δ΄ Παράλληλα κείμενα

1. Ὁ ὅρκος τῶν Ἀθηναίων ἐφήβων.

Δέ θά ντροπιάσω τά ὅπλα μου τά ἱερά. Δέ θά ἐγκαταλείψω τό συμπολεμιστή μου. Θά ἀγωνισθῶ γιά τήν πόλη μου καί θά παραδώσω τήν πατρίδα ὄχι μικρότερη ἀπ'ὅ,τι τήν παρέλαβα, ἀλλά μεγαλύτερη καί πιό δυνατή, ὅσο μοῦ τό ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις μου, καί μέ τή βοήθεια ὅλων τῶν συμπολιτῶν μου. Θά ὑπακούω στούς ἄρχοντες, στούς νόμους πού ἤδη ὑπάρχουν καί σ'αὐτούς πού πρόκειται νά ψηφιστοῦν· κι ἄν κανείς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θέλη νά τούς ἀνατρέψη, θά τόν ἐμποδίσω μέ ὅλες μου τίς δυνάμεις μέ τή βοήθεια ὅλων. Θά τιμῶ πάντα τή λατρεία τῶν πατέρων μου. Παίρνω γιά μάρτυρες τίς θεότητες: Ἄγλαυρο, Ἑστία, Ἐνυώ, Ἐνυάλιο, Ἄρη, καί Ἀθηνά Ἀρεία, Δία, Θαλλώ, Αὐξώ, Ἡγεμόνη, Ἡρακλή, τά Ὅρια τῆς πατρίδας, τά Σιτηρά, τά Κριθάρια, τά Ἀμπέλια, τίς Ἐλιές τίς Συκιές.

(R.FLACELIERE, Ὁ δημόσιος καί ἰδιωτικός βίος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Μετάφραση Γ. Βανδώρου, Ἀθήνα 1970, σ. 304.).

2. Ὕμνος τῆς Ἀθηνᾶς.

Γι' αὐτήν οἱ νιοί ὁρκίζωνται παλληκαρίσιον ὅρκο,
κοντάρια, ἀσπίδες καί σπαθιά ὁρμητικά κινώντας:
Θά τά κρατῶ τά ὅπλ' αὐτά καί δέ θά τά ντροπιάσω
καί μόνος καί μέ συντροφιά κ' ἐδῶ κι ὅπου κί ἄλάχω,
θά πολεμήσω ἀκούραστα κι ἀφρόντιστα θά πέσω
καί τήν πατρίδα μιά φορά μεγάλη θά τήν κάμω,
καί τούς δικαίους θ' ἀγαπῶ καί θά τιμῶ τούς νόμους,
θά κατατρέχω τόν κακό, θά σφάζω τόν προδότη,
κι ἀνίσως ψέματα μιλῶ, κολάστε με, θεοί μου!

Κ.Παλαμᾶς

(Ἅπαντα. Α, 197-198).

ε. Διδακτική βιβλιογραφία.

1. Κολλάρος-Μαυροειδής, 14-19.
2. Παπανικολάου, 18-20.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2.

Σωτ. Σκίπη

Στή Δωδεκάνησο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ὁ συγγραφεύς καί τό ἔργο του

α. Βιογραφικά.

Κληρονομικές μνῆμες ἀπό ὅλες σχεδόν τίς ἐπαρχίες τῆς Ἑλλάδας κλείνει ὁ Σωτήρης Σκίπης. Ὁ πατέρας του ἦταν Ἀγρινιώτης. Ἡ μητέρα του ἐπτανησία. Ὁ ἴδιος γεννήθηκε (τό 1881) στήν Πλάκα τῆς Ἀθήνας. Μπορεῖ ὅμως νά θεωρηθεῖ καί Λαρισσινός, ἀφοῦ ἐκεῖ ἔζησε τήν κρίσιμη παιδική ἡλικία του - καί τήν ἔζησε μέσα σ' ἕναν παράξενο κόσμο παραμυθιοῦ, στό σπίτι μιᾶς τουρκάλας μπέϊσας, πού ἦταν καί... θειά του.

Ὁ παπούς του ἐξ ἄλλου ἦταν Σουλιώτης, πού εἶχε ζήσει στή Βόρειο Ἤπειρο. Ἀγωνιστής στήν ἑλληνική ἐπανάσταση, κατέβηκε στό Μεσολόγγι μέ τήν οἰκογένειά του καί ἔλαβε μέρος στήν ἄμυνα τῆς ἱερῆς πόλεως καί στήν ἡρωϊκή ἔξοδο. Γιά νά μήν πέσουν οἱ δυό

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κόρες του στά χέρια τοῦ ἐχθροῦ, τίς ντουφέκισε. Οἱ Τοῦρκοι τίς βρῆκαν αἱμόφυρτες,-τίς θεράπευσαν, τίς μεγάλωσαν καί τίς πάντρεψαν μέ δυό μπέηδες στή Λάρισσα.

Ὁ πατέρας τοῦ ποιητῆ, πού ἦταν στρατιωτικός,μαθαίνοντας ὅτι οἱ ἀδερφές του ζοῦν, φρόντισε, μόλις ἔγινε ἡ ἕνωση τῆς Θεσσαλίας μέ τήν Ἑλλάδα, νά μετατεθεῖ στή Λάρισσα, νά ἰδεῖ τίς ἀδερφές του."Ετσι ὁ Σωτήρης Σκίπης ἀπό παιδί ἑνός χρόνου ἔζησε στή Θεσσαλική πρωτεύουσα, στό σπίτι τῆς θείας του Νοϊλέ. "Οταν ἐξερράγη ὁ πόλεμος τοῦ 1897 βρέθηκε προσφυγόπουλο στήν Ἀθήνα, ὅπου καί συνέχισε τίς σπουδές του, δοκιμάζοντας ταυτόχρονα καί τίς ποιητικές του δυνάμεις. Σέ ἡλικία εἴκοσι ἐτῶν κυκλοφόρησε τό πρῶτο ποιητικό του βιβλίο.

Τό 1904 συνδιηύθυνε μέ τόν "Αριστο Καμπάνη ἐπί μιά δίετία τό περιοδικό "Ἀκρίτας". Ταξίδεψε στήν Αἴγυπτο, Πόλη, Ρωσία, Ἀμερική κι ἔζησε πολύν καιρό στό Παρίσι,- στούς κύκλους τοῦ Ζάν Μωρεάς- καί στήν Προβηγκία,- μέ τήν συντροφιά τοῦ Μιστράλ - γνωρίζοντας τή φιλία καί τήν ἐπίδρασή τους.

Τό 1914 ὁ Σκίπης ἀνέβασε στό θέατρο "Ἀλάμπρα" μιά ἐπιθεώρηση - εἶδος πού τότε συνειθίζονταν νά γράφεται ἀπό τούς λογίους- μέ τόν τίτλο "Ξεφαντώματα". Μέ τόν ἴδιο τίτλο εἶχε κυκλοφορήσει μιά ποιητική συλλογή καί ὁ ποιητής Ἠλίας Κουλουβάτος -ἄνθρωπος μέ ταραγμένη ψυχική ἰσορροπία, πού νόμισε στόν παροξυσμό τῆς νευροπάθειάς του πώς ὁ Σκίπης ἐπεδίωκε, χρησιμοποιώντας τόν τίτλο του,νά τόν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐξευτελίσει. Τό ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε νά πυροβολήσει τόν ἀνύποπτο ποιητή τήν ὥρα πού πήγαινε στά γραφεῖα τοῦ "Σκρίπ" καί νά τόν τραυματίσει ἐπικίνδυνα. Ἐπί μῆνες πολλούς ὁ ποιητής τῆς "Αἰολικῆς Ἅρπας" χρειάσθηκε νά παραμείνει στό νοσοκομεῖο. Ἡ σφαίρα τοῦ εἶχε τρυπήσει τόν ἕνα πνεύμονα. Ἀφάνταστο ἐξ ἄλλου ὑπῆρξεν τό ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ κατά τή δίκη πού ἐπηκολούθησε (19 Φεβρουαρίου 1915), μιά ἀπό τίς σημαντικώτερες φιλολογικές δίκες τοῦ τόπου μας.

Τό 1922 ὁ Σκίπης τιμήθηκε μέ τό Ἐθνικό Ἀριστεῖο Γραμμάτων. Τό 1929 διορίσθηκε διευθυντής τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν.

Θρεμένος μέ τίς λυρικές ὀνειροπολήσεις τοῦ γαλλικοῦ συμβολισμοῦ, ὑποδαύλιζε τήν ποιητική ἰδιοσυγκρασία του μέ λυρικά ὁράματα, πού τοῦ καθιέρωσαν ὡς μιάν ἀστείρευτη πηγή τρυφεροῦ οἴστρου. Ἤξερε ὅμως ταυτόχρονα νά γίνεται μαχητικός, κι ὅταν ἡ ὥρα τό καλοῦσε, νά μετατρέπει τήν ἥπια διάθεσή του σέ κραυγές ὁρμῆς καί σ' ἐνθουσιαστικό σάλπισμα. Ἔκλαψε μαζί μέ τήν προσφυγιά τοῦ 1922, ὑμνολόγησε τό ἀκάθεκτο κύμα πού ξεχείλισε ἀπό τά ἑλληνικά στήθη τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1940 καί, παρά τήν προχωρημένην ἡλικία του, στά δίσεχτα χρόνια τῆς κατοχῆς, ἐμψύχωσε τό ἀντιστασιακό πνεῦμα μέ πατριωτικά θούρια, πού κυκλοφοροῦσαν πολυγραφημένα καί ἀνώνυμα. Μετά τήν ἀπελευθέρωση, ἡ πολιτεία τόν τίμησε μέ τόν τίτλο τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ.

Παντρεμένος μέ γαλλίδα γυναίκα, συνείθιζε τά τελευταῖα χρόνια νά περνάει τά καλοκαίρια του στήν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προβηγκία, στό γραφικό Ρονιάκ. Μέ τήν εὐκαιρίαν αὐτή, κάθε χρόνο, ἔδινε στό Παρίσι καί μιά διάλεξη μέ ἑλληνικό θέμα. Θεωροῦσε τή Γαλλία δεύτερη πατρίδα του καί εἶχε τιμηθεῖ ἀπό τή Γαλλική Κυβέρνηση μέ τό παράσημο τῆς Λεγεώνας τῆς τιμῆς.

Μιά σκιά μελαγχολίας βασάνιζε τόν τελευταῖο καιρό τόν ποιητή, μιά λύπη πού εἶχε τίς ρίζες της στήν ἀβεβαιότητα καί τήν ἀμφιβολία γιά τό τί θά μείνει τελικά στούς μεταγενέστερους ἀπό τήν πληθωρική ποιητική προσφορά του. Στή μελαγχολίαν αὐτή προσετέθη τόν τελευταῖο χρόνο καί τό πένθος ἀπό τήν προσεγγίζουσα παρουσία τοῦ θανάτου, πού ἐπαίδευε τό μελάγχολον ἄλγος του μέ αἰχμές πανικοῦ. Βιαζόταν νά ἀφήσει τήν Προβηγκία καί νά γυρίσει στή βαλπώρή τῆς ἀττικῆς αἰθρίας. Ἀλλά δέν πρόλαβε. Πέθανε στίς 27 Σεπτεμβρίου 1952 στό Ρονιάκ, ὅπου καί τάφηκε.

(Μ. Περάνθης, Ποιητ, Α, 503-505)

Σκίτσα.

1.Μ. Περάνθης, Ποιητ, Α, 503.
2.ΕΔ, Ι(1952), 446.

Αὐτόγραφο.

1.Μ. Περάνθης, Ποιητ, Α, 510.

β΄ Ἔργα.

Α΄ Π Ο Ι Η Μ Α Τ Α

1. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΟΡΦΑΝΗΣ, 1900.
2. ΣΕΡΕΝΑΤΑ ΤΩΝ ΛΟΥΛΟΥΔΙΩΝ, 1901.
3. SILENTII DISSOLUTIO, 1903. (Μέ πρόλογο Ἀρ.Καμπάνη).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

4. Ο ΓΥΡΟΣ ΤΩΝ ΩΡΩΝ, 1905, (β΄ἔκδ. 1911).
5. Η ΜΕΓΑΛΗ ΑΥΡΑ, 1908.
6. ΚΑΛΒΕΙΑ ΜΕΤΡΑ, 1909.
7. JUVENILIA, 1909.
8. Η ΝΥΧΤΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑΣ, 1909 ('Ονειρόδραμα).
9. Ο ΑΠΕΘΑΝΤΟΣ, 1909.
10. ΤΡΟΠΑΙΑ ΣΤΗΝ ΤΡΙΚΥΜΙΑ, 1910.
11. ΟΙ ΤΣΙΓΓΑΝΟΘΕΟΙ, 1910.
12. ΔΙΧΩΣ ΦΤΕΡΑ, 1919.
13. ΑΠΟΛΛΩΝΕΙΟΝ ΑΣΜΑ, 1919, (β΄ἔκδ. 1922).
14. ΑΙΟΛΙΚΗ ΑΡΠΑ, 1922.
15. ΕΠΙΛΟΓΟΙ, 1922.
16. ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΙ ΚΑΥΜΟΙ, 1924.
17. ΠΡΟΤΟΥ Ν'ΑΡΑΞΟΥΜΕ, 1924.
18. ΓΑΛΑΖΙΑ ΜΕΣΗΜΕΡΙΑ, 1927.
19. ΛΟΥΛΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΜΟΝΑΞΙΑΣ, 1927.
20. ΑΝΘΕΣΤΗΡΙΑ, 1928.
21. ΚΟΛΧΙΔΕΣ, 1931.(Πῆρε τό βραβεῖο τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν).
22. ΛΙΜΑΝΙΑ ΚΑΙ ΣΤΑΘΜΟΙ, 1936.('Εκλογή τοῦ ἔργου του καμωμένη ἀπ'τόν ἴδιον, μέ ποιήματα τῆς περιόδου 1922-1930).
23. Η ΕΛΛΑΔΑ ΔΕΣΜΩΤΡΙΑ, 1943. (Ποίημα λιθογραφημένο, πού κυκλοφόρησε μυστικά στήν κατοχή).
24. ΜΕΣ'ΑΠ'ΤΑ ΤΕΙΧΗ. (Κυκλοφόρησε στήν κατοχή σέ λιθογραφημένα ἀντίτυπα. Ξανατυπώθηκε μέ διακοσμήσεις Σπ. Βασιλείου μετά τήν ἀπελευθέρωση, τό 1945).
25. ΛΥΡΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, 1948.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

26. ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ, 1948.
27. ΚΑΣΤΑΛΙΑ ΚΡΗΝΗ, 1950.(Δύο τόμοι, μέ ἐκλογή ποιημάτων του μιᾶς πεντηκονταετίας, 1900-1950).

Β΄ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

28. "ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΗΜΕΡΑΙ", τοῦ Ἡσιόδου, 1912.
29. ΟΙ "ΣΤΡΟΦΕΣ" τοῦ Μωρεάς, 1915.
30. ΤΑ "ΡΟΥΜΠΑΓΙΑΤ" τοῦ Ὀμάρ Καγιάμ, 1923.
31. Ο "ΕΝΔΥΜΙΩΝ" τοῦ Κήτς, 1923.

Γ΄ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΤΑ ΓΑΛΛΙΚΑ ΚΑΙ ΑΓΓΛΙΚΑ

32. LES PERSES DE L'OCCIDENT, 1915.
33. AU COMMENCEMENT ETAIT L'ACTION, 1917.
34. LES PETITES HELLADES ET L'ELLENISME, 1918.
35. ANTHOLOGIE, 1919,.(Βραβεῖο τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας).
36. MES IMPRESSIONS SUR LA PROVENCE, 1928.
37. PATTERNS FROM A GRECIAN LOOM, 1930.

Δ΄ΘΕΑΤΡΟ

38. Η ΑΓΙΑ ΒΑΡΒΑΡΑ, 1909. (Δράμα τετράπραχτο).
39. ΞΕΦΑΝΤΩΜΑΤΑ, ἐπιθεώρηση. Παίχτηκε τό 1914 στό θέατρο Ἀλάμπρα.
40. ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ, δράμα. (Ἐμπνευσμένο ἀπό τούς Βαλκανικούς πολέμους. Μᾶς δίνει τό δράμα ὅσων ἡ ἀνάγκη τοῦ πολέμου χώρισε ἀπό τούς ἀγαπημένους των. Κυκλοφόρησε καί σέ βιβλίο τό 1923.
41. ΟΙ ΠΕΡΣΕ ΤΗΣ ΔΥΣΕΩΣ, δράμα. (Τό ἴδιο, μεταφρασμένο Γαλλικά: "LES PERSES DE L'OCCIDENT", διδάχτηκε καί στό Παρίσι. Γράφτηκε τό 1914 γιά τούς Γερμανούς. Μαστιγώνει, γενικά τίς πλεονε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κτικές τάσεις ὡρισμένων κρατῶν.).

42. ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗ, τραγωδία σέ δεκαπεντασύλλαβο στίχο. Παίχτηκε μέ πρωταγωνίστρια τήν Κυβέλη, στό θέατρό της, τό 1929.

43. Ο ΜΠΕΜΠΗΣ ΘΕΛΕΙ ΠΑΝΤΡΕΙΑ, 1934. Φάρσα. Παίχτηκε ἀπό τόν θίασο Βασίλη 'Αργυρόπουλου.

Ε'Π Ε Ζ Α κ.λ.π.

44. ΘΕΑΤΡΟ ΚΑΙ ΠΡΟΖΑ, 1910.(Ξεχωρίζουν τά δυό διηγήματα "Ο ΓΥΡΙΣΜΟΣ" καί "Τ'ΑΓΑΠΗΜΕΝΑ ΜΕΡΗ" γραμμένα στά 1905).

45. ΜΙΚΡΟΙ ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ, 1919. (Σκέψεις κι ἐντυπώσεις γύρω ἀπό τήν τέχνη καί τήν ποίηση, κριτικά σχεδιάσματα καί πορτραῖτα τοῦ Μωρεάς, Μιστράλ, Μαβίλη, Προβελέγγιου, Πασαγιάννη, Βάρβογλη, Τόμπρου, Δημητριάδη καί Μαθιόπουλου).

46. ΚΑΤΩ ΑΠ'ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΖΩΗΣ, 1936. (Δοκίμια καί πορτραῖτα, β'ἔκδ. 1940).

47. ΠΡΟΒΗΓΚΙΑ, 1940. ('Εντυπώσεις καί περιγραφές).

48. ΠΟΙΗΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ, 1940.

49. INTERMEDIA, 1940 (διηγήματα).

50. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, 1946. (Διάλεξη στή Σορβόνη καί στήν 'Ακαδημία 'Αθηνῶν).

51. ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, 1949. ('Εναρκτήριος λόγος του στήν 'Ακαδημία 'Αθηνῶν).

Κατά καιρούς ὁ Σωτήρης Σκίπης ἀσχολήθηκε ἀπό τίς ἐφημερίδες μέ τήν κριτική τοῦ βιβλίου καί ἔγραψε φιλολογικά χρονογραφήματα στίς ἐφημερίδες "Σκρίπ" καί "Βραδυνή".

(Μ.Περάνθης,Ποιητ,Α,506-508).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γ. Βιβλιογραφία.

1-Παναγιωτόπουλος, Ι.Μ., Σωτήρης Σκίπης, ΝΕστ, ΙΖ (1935), 225-230, 268-272.

2-Χατζίνης,Γ., Στοχασμοί καί σημειώματα. 1936.

3-Βέης,Ν.,'Η 35ετηρίδα τοῦ Σ.Σκίπη, ΝΕστ, ΚΓ (1938), 51-52.

4-Σκίπης,Σ. Αὐτοβιογραφικό σημείωμα, Ραδιοεπιθεώρησις, Α(1938).

5-'Ιωαννίδης,Ι.,'Η μουσική καί τό συμβολικό στοιχεῖο στήν ποίηση τοῦ Σ. Σκίπη, ἐφ. Καθημερινή, 12,19,26 Φεβρ., 4 Μαρτ. 1940.

6-Χάρης,Π., Σ.Σκίπη "Κάτω ἀπό τό δέντρο τῆς ζωῆς", ΝΕστ, ΚΓ(1938), 569-570.

7-Χουρμούζιος,Αἰμ.,Δύο βιβλία τοῦ Σ.Σκίπη, ἐφ.Καθημερινή, 30 Σεπτ. 1940.

8-Καραντώνης,Α., Φυσιογνωμίες, Α. 1959, Β. 1960.

9-Κραψίτης,Β.,'Ηπειρῶτες λυρικοί. Γιάννινα.1958.

10-Μελᾶς,Σπ., Νεοελληνική λογοτεχνία. 1962.

11-Οὐράνης, Κ., Δικοί μας καί ξένοι, Β. 1955.

12-Ζιώγας,Η.Κ., Σκίπης Σωτήρης, ΜΕΝΛ, ΙΒ, 237-238.

13-Πρωτοπαπᾶς,Γλ.,Τά "Κάλβια μέτρα" τοῦ Σωτήρη Σκίπη, ΕΔ, Ι(1952), 486-492.

14-Φουριώτης,'Αγγ., Σωτήρης Σκίπης. 'Η ἐποχή, τό ἔργο του, ΕΔ, Ι(1952), 495-500.

15-"Αγρας,Τ., Δημοτική γλῶσσα καί Ποίηση, Μ.Περάνθη Πεζ, Δ, 577-580.

16-Εἰς μνήμην Σωτηρίου Σκίπη, ΕΔ, Ι(1952), τεῦχος 113.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δ. Ἀξιολόγησις τοῦ συγγραφέως

Ἀπό τά περιοδικά τῆς ἐποχῆς ξεχωρίζει ὁ "Ἀκρίτας" (1904-1906), καί γιά τίς αὐστηρές του λογοτεχνικές ἀρχές, καί γιά τήν γενικότητα τῶν ἐνδιαφερόντων του: ἀπέναντι στό γλωσσικό ζήτημα, δείχνει κιόλας ἐλαστικότητα - πού οὐσιαστικά ἀποτελεῖ ἀπόδειξη τῆς νίκης τοῦ δημοτικισμοῦ -ἐνῶ παράλληλα ἀσχολεῖται μέ τήν πολιτική, μέ τήν ἱστορία, μέ τήν γραμματολογία. Ἡ εὐρύτητα τοῦ πνεύματος πού χαρακτηρίζει τήν γενιά τοῦ 1880, συντονισμένη μέ τόν ἐθνικό παλμό τῆς ἐποχῆς, βρίσκει ἐδῶ τήν ἐφαρμογή της. Διευθυντής τοῦ περιοδικοῦ εἶναι ὁ Σωτήρης Σκίπης (1879-1952). Ὁ Σκίπης εἶναι πολυγράφος, τό μεγαλύτερο ὅμως μέρος τοῦ ἔργου του εἶναι λυρικό: ἐδημοσίευσε πολυάριθμες ποιητικές συλλογές, καί κοντά σ'αὐτές θεατρικά, δοκίμια, κριτικές. Στήν ποίησή του, φτωχή ἀπό τήν ἄποψη τοῦ λόγου κι ἀπό τήν ἄποψη τῆς τεχνικῆς, εὔκολη καί χωρίς πυκνότητα, βρίσκουμε ἐπιδράσεις τοῦ γαλλικοῦ συμβολισμοῦ καί μεταγενεστέρων γαλλικῶν λογίων κύκλων, καθώς καί μιά πολύ γενική θεώρηση τῆς ἐνότητας τοῦ ἑλληνισμοῦ μέσα στά χρόνια. Ἡ ἀγάπη αὐτή τῆς ἰδέας τῆς Ἑλλάδας εἶναι ἰδιαίτερα σημάδι τῶν καιρῶν πού μᾶς ἀπασχολοῦν. Στίς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ ἀπαντοῦν κι ἄλλα ὀνόματα. Εἶναι ὁ "Αγγελος Σικελιανός, πού εἶχε πρωτοφανεῖ στόν Διόνυσο· σημειώνω ἄλλους: "Αρ. Καμπάνης, Νίκος Χαντζάρας, Ρῶμος Φιλύρας. Ὁ τελευταῖος ἐξετάζεται στό τέλος τοῦ κεφαλαίου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτοῦ. Ὁ Καμπάνης (1883-1957) ἔδωσε λίγους στίχους, ὅπου ὁ νεοκλασικισμός ταιριάζει μέ τήν ἐπιμέλεια τῆς μορφῆς καί τήν ἀπουσία τῆς φαντασίας. Τό μεταγενέστερο ἔργο του εἶναι ἰδίως κριτικί· μνημονεύω τήν Ἱστορία τῆς νέας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας. Ὁ Χαντζάρας (1884-1949) ἔδωσε λίγους στίχους, μέ διάθεση εἰδυλλιακή· ἡ λίγη παραγωγή του ὅμως μοιάζει μᾶλλον ἀποτέλεσμα φτώχειας, παρά πόθου γιά τήν τελειότητα.

(Κ. Δημαρᾶς, 432-433)

ε. Ἀνθολόγηση τοῦ ἔργου

1. Ὁ Πετροκότσιφας

Στ' ἀπάτητα βουνίσια πλάτια,
στ' ἄγρια πλατάνια καί στά ἐλάτια
γεννιέμαι μιᾶς χαρᾶς αὐγή,

καί μές τίς ρεματιές ἀρχίζω
νά κελαϊδάω, νά πουρπουλίζω
καί νά σκορποβολάω ζωή.

Δέν εἶμ' ἐγώ τοῦ κάμπου πλάνο
πουλί, πού λές γεννιέται ἐπάνω
στοῦ ἀνθιοῦ τή μαλακή ἀγκαλιά.

Δέν εἶμαι ἐγώ τό χελιδόνι,
πού μέσα στῶν σπιτιῶν τρυπώνει
νά χτίσει στίς σκεπές φωλιά.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Ο Πετροκότσιφας ὁ λάλος,
τῶν ἄγριων τῶν πουλιῶν μεγάλος
ἐγώ, χαρά μου, βασιλιάς,

μοῦ δασκαλέψανε τά κρύα,
τά γάργαρα νερά ἁρμονία
καί κελαϊδήματα ὁ βοριάς...

'Ελληνικό πουλί μέ κράζουν
καί μέ τιμοῦν καί μέ δοξάζουν
τά χιόνια, οἱ πέτρες τῶν βουνῶν,

οἱ θρόοι τῶν δέντρων, τῶν βατράχων
οἱ συμφωνίες, οἱ χλόες τῶν βράχων
κι οἱ φλοῖσβοι τῶν καταρραχτῶν·

Τοῦ τσοπανόπουλου ἡ φλογέρα,
πού γλυκοσκόπια τόν ἀγέρα
γεμίζει, εἶν' ἀδελφή μου αὐτή,

ἀδέρφια μου καί τοῦ προβάτου
τά κουδουνίσματα ἐκεῖ κάτου,
τό δειλινό καί τήν αὐγή.

"Αγιο πουλί μ'ὀνοματίσαν
οἱ ἁμαρτωλοί καί μ'ἀποχτῆσαν
οἱ κλεφτουριές παρηγοριά,

ὄντας ἐμνῆσκαν στά λημέρια,
ἤ ὄντας ἐβγαῖναν σέ καρτέρια,
τούς παραστάθηκα πιστά.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

"Ολο κελάϊδημα γι'άντρεία
κι όλο σκοπούς γιά'λευτερία
τήν πᾶσαν ἔπλεξα στιγμή,

πῆραν ζωήν ἀπ'τή ζωή μου
καί γκάρδιωμα ἀπό τή φωνή μου
μές τήν πλατειά τους τήν ψυχή.

Πάντοτε ἀνάμεσα ἀπό δόλια
νταλιανοντούφεκα καί βόλια
διάβηκα ἀνάβλαβον· ἐγώ

ἡ ἴδια εἶμαι ἡ γιόμορφη τοῦ Κλέφτη
ψυχή, πού τόνειρ'ώνειρεύτη
τ'ἄγιον, αὐγή πά'στό βουνό.

Στήν τοσοδούλική μου ζήση
πῆρα μ'ἀγάπη κι ἔχω κλείσει
κάτι ἀπ'τά Τρίκορφα ὁλαγνό,

κάτι ἀπ'τά Ζάλογγα καί κάτι
ἀπ'τό στενό τό μονοπάτι
τῆς 'Αλαμάνας τό ἱερό.

'Η Ρωμιοσύνη ὅλη διαβαίνει
μεγάλη καί τρικυμισμένη
σέ κάθε μου ἦχο καί στροφή

κι ὅλοι σάν τραγουδάω σωπαίνουν
καί σαστισμένοι πάντα μένουν
σάν ἐμπροστά στόν ποιητή.

(Μ.Περάνθης, Ποιητ, Α, 513-514)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2. Αἰγαῖα νερά ...

Ω αἰγαῖα νερά, πού τό χρῶμα σας
ζωγραφιά εἶναι τοῦ ὀνείρου γαλάζια,
τή χρυσή σας αὐγήν, ἀπ' τή γέφυρα,
ἐχαιρέτησα πάλι ἑνός πλοίου.

Εἶσαι σύ τῆς πατρίδας μου πέλαγος
ποθητό, πού στή θείαν ἔκτασή σου,
Νηρηΐδες πλανοῦνται καί Τρίτωνες
καί σφυρίζουν θαλάσσιες φλογέρες;

Τῶν ἀκτῶν σου οἱ σπηλιές, τά περήφανα
ἀκρωτήρια, τῶν βήσων σου οἱ βράχοι,
πόσες ἔνδοξες μέσα τους θύμησες
δέν κρατᾶνε καί πόσες ἐλπίδες.

Συμφωνία εἶσαι, ὦ Αἰγαῖο, κι οἱ θρύλοι σου
ὀρφικοί μουσικοί - σά φυσᾶνε
τοῦ ζεφύρου οἱ πνοές ἤ τά κύματα
ἀργά σπᾶνε στά ὡραῖα σου ἀκρογιάλια.

(ὅ.π., Α, 518)

3. Χαλασμός

Ω χώρα αἱμάτων, Γῆ τρικυμισμένη,
δέξου καί πάλι μές στήν ἀγκαλιά σου,
ξεριζωμένα τά ἔρμα τά παιδιά σου.

Τά πένθιμα καράβια ἀπ' τ', ἀκρογιάλια
τ' ἀντικρυνά, τά μακρινά, γεμάτα
κακόμοιρα γεράματα καί νιάτα,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πᾶν κι ἔρχονται κι ἀδειάζουν κι ὅλο
ἀδειάζουν,
ἀπ' τόν Πόντο, ἀπ' τόν Καύκασο, ἀπ' τά βάθη
τῆς Μικρασίας, πού ἡ Ρωμιοσύνη ἐστάθη,

αἰῶνες τώρα κραταιή, μεγάλη,
-ποιά Μοίρα τραγική τἄχε γραμμένα;-
ἀνθρώπινα κορμιά συφοριασμένα.

Ὀπίσω τους ἀφίνουν βιός καί πλούτη,
πού χανε κάνει μέ τόν ἵδρωτά τους,
τά σπίτια τους, τ' ἀμπελοχώραφά τους,

ἀφήνουνε κομμάτια τῆς καρδιᾶς των:
ἄλλους σκλάβους, ἄχ, κι ἄλλους σκοτωμένους,
τούς δικούς των τούς πολυαγαπημένους
ἐκκλησιές πού ἀλειτούργητες θά μείνουν,
καμπαναριά πού πιά δέ θά σημαίνουν,

καί τάφους, γονικούς, ὅπου κανένας
δέ θά συχνάζει πιά κι ὁ γκιώνης μόνο,
στήν κρύαν ἐρημιά θά κλαίει μέ πόνο.

Κι ὅσοι ξεφύγαν τό μαχαίρι κι ὅσοι
δέν πῆγαν ἀπό βόλι ἤ ἀρρώστεια, τώρα,
ὦ Γῆ τρικυμισμένη, αἱμάτων Χώρα,

ἁπλώνουνε τά χέρια πρός Ἐσένα
καί σοῦ φωνάζουν:-"Μές στήν ἀγκαλιά σου,
ἄχ, σκέπασέ μας τά ἔρμα τά παιδιά σου;".

(ὅ.π., Α, 521)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

4. Αὐτοπροσωπογραφία

Ρεμπούμπλικα μέ μπόρ κατεβασμένα
ριχμένη σ'ἀτημέλητα μαλλιά·
ἀέτεια μύτη· μάτια μεθυσμένα
ἀπό χίμαιρες, ὄνειρα, ὁμορφιά.

Σέ χείλη κάπως παραπονεμένα
χαμόγελο πλανιέται ἀπό καρδιά
ἀναβρυσμένο ποῦ, - νερά κρυμένα, -
τήν κατοικοῦν αἰστήματα βαθιά.

Ἁπλός, ἀνεπιτήδευτος στούς τρόπους
μέ κάποια παιδική συχνά δειλία
μπροστά στούς θορυβώδικους ἀνθρώπους.

Μά πιό συχνά χωρίς-ποιός ξέρει-αἰτία,
μέ τό νέφος στό μέτωπο τῆς λύπης
διαβαίνει, νάτος...ὁ Σωτήρης Σκίπης.

(Ὅ.π., Α, 523)

5. Στόν Ἑλληνικό στρατό

Τραγούδια σοῦ ταιριάζουνε τρανόφτερα. Πινδαρικοί
σοῦ πρέπουν ὕμνοι Ἐσέ
Κι ὅπου περνᾶς καμαρωτός, στρωμένα τά βαγιόκλαρα,
Ἑλληνικέ Στρατέ.

Μέ σύνθημα στά χείλη σου τό "Ἐλευθερία ἤ Θάνατος"
τά ἔργα τά εἰρηνικά
παράτησες καί χύμηξες - ἀγρίμι πρωταμόλυτο
στά θρυλικά βουνά.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καί στόν ἐχτρό τόν πάνοπλον ἐφώναξες βροντόλαλα:
- Δέ θά περάσεις, ὄχι!
Τό λέν ἡ Πίνδο καί τό 'Ιβάν, τό λέει ἡ Μοράβα...
τοῦ Τσολιά
τί ἀξίζει ἡ ξιφολόγχη!...

(ὅ.π., Α, 524)

6. Τραγούδια τῆς Κύπρου

Εἰς ἕνα παλαιότερόν μου ποίημα εἶχα προσπαθήσει νά εὕρω τά χαρακτηριστικά ἐπίθετα τῶν μικρῶν 'Ελλάδων. Καί ὀνόμασα "σκεφτικό" τόν Μοριᾶ, " στεναχτική" τή Ρούμελη, "ζεφυρόλουστη" τή Θράκη, " ἀέρινες" τίς Κυκλάδες, "εὐωδιασμένα" τά 'Επτάνησα, "ἀνδρειωμένη" τήν Κρήτη καί "ἀφρόπλαστη καί λιγωμένη" τήν Κύπρο. 'Αφρόπλαστη ναί, ἀλλά λιγωμένη γιατί; Τό λάθος εἶναι τῆς Κύπριδος τῆς θεᾶς τοῦ ἔρωτος, τῆς ὁποίας ἡ λατρεία εἰς τήν Πάφον νομίζει κανείς ὅτι δέν ἐξέλιπε τῶν ἡμερῶν μας, ἐν ὅσῳ οἱ προσφιλεῖς καί φιλόξενοι κάτοικοι πιστεύουν ἀκόμη ὅτι "ὅποιος πιῇ νερό τῆς Πάφου ξαναγαπᾶ". Αὐτή λοιπόν μέ παρέσυρεν.

Οἱ Κύπριοι ὅμως μᾶς ἀπέδειξαν τρανώτατα ὅτι ὄχι μόνον λάτραι τῆς θεᾶς τῆς ἀγάπης, ἀλλά καί ὅλων τῶν Θεῶν τοῦ 'Ολύμπου. 'Η ὑπερήφανη των ἐξέγερσις ἐναντίον τῶν πανισχύρων τυράννων της δέν μᾶς συνεκίνησεν ἁπλῶς. Μᾶς ἐσκόρπισε νέον φῶς εἰς τήν ψυχήν μας. Μᾶς ἐξύπνησεν ἀπό τήν νάρκην μας. Καί μᾶς ὑπενθύμισεν ὅτι ἐάν εἰς τήν ἀρχαιότητα, εἰς τήν δευτέραν 'Ελληνικήν μεγαλόνησον τῆς Μεσο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γείου, ἐλατρεύετο ἡ 'Αφροδίτη, εἰς τόν μεσαιῶνα ὅμως ἐλατρεύετο ὁ Διγενῆς 'Ακρίτας.

'Ο Κύπριος Καθηγητής τοῦ 'Εθνικοῦ μας Πανεπιστημίου κ. Σῖμος Μενάρδος μᾶς ἐπληροφόρησεν ἄλλοτε, πράγματι, ὅτι "ὁ Διγενῆς 'Ακρίτας εἶναι γνωστότατος εἰς ὅλα τῆς Κύπρου τά χωριά καί εἰς αὐτάς τάς πόλεις. 'Ολόκληρον τουρκοχῶρι τῆς Μεαριᾶς παρά τήν Κυθραίαν ὀνομάζεται Πέτρα τοῦ Διγενῆ, ἀπό μίαν μεγάλην πέτραν, πού εὑρίσκεται παρά τόν "γλυκόν λάκκον" τοῦ χωριοῦ· κατά τήν παράδοσιν, ἑτοιμάζετο νά τήν ρίψῃ ὁ Διγενῆς ἀπό τό βουνόν τοῦ Κουτσουβέντη ἐναντίον τῆς 'Αμμοχώστου, ὅταν τοῦ ἅρπαξε ἡ μάνα του τό χέρι, φοβουμένη μήπως σκοτώσῃ τόν ἄλλον της υἱόν, πού ἦτα κλεισμένος εἰς τήν πόλιν· ἡ πέτρα τοῦ ἔπεσεν ἐκεῖ, καί φαίνονται ἐπάνω της ἀκόμη τά δάκτυλά του.

"Πέτρα τοῦ Διγενῆ ὑπάρχει καί εἰς τό Βόσπορον· εἶναι ἡ πέτρα πού ἐπέταξε διά νά χαλάσῃ τό παλάτι τῆς Ρήγαινας ἡ ὁποία δέν τόν ἀγαποῦσε....."

'Ο ἀείμνηστος Ν.Πολίτης διέκρινε μάλιστα ὅτι τό Τραγοῦδι τῶν υἱῶν τοῦ 'Ανδρονίκου εἶναι Κυπριακῆς καταγωγῆς, ἐνῶ ὁ Σάθας ἐξέφρασε τήν ὑπόθεσιν ὅτι τό διέσωσαν εἰς τήν Κύπρον, οἱ Λ ᾶ ς τῶν ἁρμάτων τούς ὁποίους ἔστειλε πρός φύλαξιν τῆς νήσου ὁ Τιβέριος ὁ Β΄ καί ὅτι αὐτοί ἦσαν ἐκ τῶν περί τόν Ταῦρον ἀπελατῶν ἤ μαρδαϊτῶν. 'Αλλ'ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει διατί πιθανωτέρα νά μήν εἶναι ἡ ἐκδοχή τοῦ κ. Μενάρδου, κατά τήν ὁποίαν οἱ ἐπιστρέψαντες

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς τήν νῆσον των Κύπριοι ἀπό τόν Πόντον, ὅπου τούς εἶχεν ἐγκαταστήσει ὁ Ἰουστιανός ὁ Β΄, ἔφεραν μαζῆ των καί τά τραγούδια πού ἐμεγάλυναν τά κατορθώματα τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατιωτῶν ἐναντίον τῶν Σαρακηνῶν;

Οἱ Κύπριοι ἐν τούτοις δέν ἠρκέσθησαν εἰς τά δημώδη ἐπικά των ἄσματα καί κάθε φοράν πού κάποιο φιλελεύθερον πνεῦμα ἐσκορπίζετο εἰς τήν νῆσον των ἀπό τούς ἑκάστοτε κατακτητάς των, οἱ ὁποῖοι μέσα εἰς τούς αἰῶνας δέν κατόσθωσαν ν' ἀλλάξουν οὔτε τό φρόνημά των, οὔτε τήν γλῶσσαν των, δέν ἀργοῦσαν νά ἐκδηλωθοῦν πνευματικῶς. Αὐτό συνέβη λ.χ. ὑπό τούς Βενετούς. Εἶναι γνωστά εἰς τόν φιλολογικόν μας κόσμον τά τραγούδια καί πρό πάντων τά σονέττα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τά ὁποῖα μέχρι πρό τινος ἐθεωροῦντο ὡς μεταφράσεις ποιημάτων τοῦ Πετράρχη, ἐνῶ, καθώς ἀποδεικνύει ὁ κ. Βουτιερίδης, εἶναι ἀπομιμήσεις τῶν τραγουδιῶν τοῦ Βενετσιάνου ποιητοῦ τοῦ 15ου αἰῶνος Λεονάρδο Γιουστινιάνι. Τοῦ ἰδίου ἀπομίμησις εἶναι καί τό δημοτικόν θεωρούμενον ποίημα ὑπό τόν τίτλον "Ριμάτα Κόρης καί Νέου".

Ἀλλά πολύ περισσότεραν σήμερον ἡ Κύπρος διά τῶν ἐπιφανῶν τέκνων της ἔχει λάβει ἐνεργόν μέρος εἰς τήν πνευματικήν μας ἐν γένει ἄνθισιν καί πολλοί Κύπριοι κατέχουν τήν πρώτην θέσιν εἰς τάς ἐπιστήμας, τά Γράμματα, τάς Τέχνας, καί τήν Δημοσιογραφίαν μας. Καί φαντάζεται κανείς εὔκολα πόσον ἡ ἐκδήλωσίς των αὔτη θά ἦτο τρανωτέρα ἐάν εἶχε πραγματοποιηθῆ τό προαιώνιον ὄνειρόν των, ὁ ἱερός των πό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θος, τῆς ἑνώσεως τῆς πατρίδος των μέ τήν Ἑλλάδα.

Ὡραία καί ἀλησμόνητος Κύπρος! Ἡ ἐξέγερσίς σου μᾶς ξαναχαρίζει τήν χαμένην μας πίστιν εἰς τόν Ἀπόλλωνα.

Ἡ ἄρπα πού ἐσιώπησεν ἀπό καιρό ἀξίζει νά ἠχήσῃ πάλι μία φορά. Ἀλλά μόνον γιά Σένα!

(BB, 34, 308-309)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Τό κείμενο καί ἡ ἀξιολόγησή του

α΄. Τό κείμενο στήν ἀρχική του μορφή.

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ

Μέ τίς φωνές τῶν ἀηδονιῶν καί τίς ἀνάσες τῶν ἀνθιῶν
τό πλέκει ὁ Μάης ὁ μῆνας
τό πολυκέλαϊδο ἄγγελμα, τό εὐωδιασμένο μήνυμα
στούς κήπους τῆς 'Αθήνας.

Τ'ἀκοῦς, Κυροῦλα τῶν Κυρῶν; Τ'ἀκοῦς, μητέρα Ἑλλάδα μας;
"Ελα καί πάλι, ὀρθώσου
καί βάλε τό λαμπριάτικο τό φόρεμα, γιά νά δεχτῆς
τή Δωδεκάνησό σου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εἶναι κι αὐτή ἀπ' τίς κόρες σου τίς πιό ἀκριβές...
Στά σίδερα
δεμένη, σκλάβα, αἰῶνες,
ἀπό τό πικροπότηρο τῶν θυσιῶν ἐρούφηξε
καί τίς στερνές σταγόνες.

Μά οἱ τύραννοι δέ μπόρεσαν τό αἷμα της νά
μολέψουνε
κι Ἑλληνοποῦλα ἐστάθη
ἀμόλευτη, ἄσπιλη, λευκή, μέσα στῆς πολυκύμαντης
τῆς Ἱστορίας τά βάθη.

Κι ἔρχεται τώρα! κι ἔρχονται μαζί της ὅλες οἱ
χαρές,
μαζί της ὅλοι οἱ πόθοι!..
Ἄχ, τέτοια ἀλήθεια Πασκαλιά ἄχ, τέτοια ἀλήθεια
Ἀνάσταση
κάθε καρδιά τή νοιώθει.

(ΝΕστ, ΛΖ (1945), 295)

β. Λεξιλόγιο

ἀηδόνι

1-μεσν ἀηδόνι < μεταγν. ἀηδόνιον, ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. ἀηδών. (ἀείδω): ἡ ἄδουσα, ἡ ψάλτρια.

ἀνάσα

1-ἀπό τό ρ. ἀνασαίνω (ὑποχωρητικά)

2-ἀναπνοή, ἀνάπαυλα, διακοπή.

3-ἀναπνοή, ἀνάπνοια, πνεῦμα, πνοή.
ἀντιθ. πνιγμονή, ἀσφυξία.

4-δουλεύω χωρίς ἀνάσα - στάσου νά πάρω ἀνάσα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πολυκέλαδος

2-ὁ πολύ κελαδῶν, ὁ πολύ φλύαρος, φαφλατᾶς.

3-πολυκέλαδος

εὐωδιασμένο

1-ἐκ τοῦ εὐωδιάζω

2-μυρίζω καλά, ἀναδίδω εὐωδία, διαχέω εὐωδία, μοσκομυρίζω, μοσχοβολῶ.

ἀντιθ. ὄζω, ἀποπνέω κακοσμίαν, βρωμάω, ζαίνω

3-ὀσμήν καλήν ἔχω, εὔοσμος (εὐώδης) εἰμί.

λαμπριάτικος

2-ὁ ἀναφερόμενος στό Πάσχα, πασχαλινός, καινουργής, ἐνδυμασία προοριζομένη νά φορεθῆ τό Πάσχα, καινούργια ἐνδυμασία

3-μεσν. πασχάλιος

ρουφῶ

1-μεσν. ρουφῶ ἀρχ. ροφῶ

στερνός

1-ἐπιθ, μεσν. ὑστερνός ὑστερινός.

2-ὁ ἐρχόμενος ἢ γινόμενος κατόπιν, ὁ ἑπόμενος, ὁ ἀκόλουθος, ὁ κατοπινός, ἔσχατος, τελευταῖος, ὕστατος, γεράματα, ἀπερισκεψία.

-ἀντιθ. προηγούμενος, προγενέστερος, πρότερος, πρωτύτερος, πρώτιστος, πρῶτος.

3-ὁ ὕστερον, ὕστερος, μέλλων, ἔπειτα ἐσόμενος, ὁ ἔπειτα, ὕστατος, ἔσχατος, τελευταῖος.

4-στερνή μου γνώση νά σεῖχα πρῶτα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀμόλευτος (καί ἀμόλεφτος)

2-ὁ μή μολυσμένος, ὁ μή μολεμένος, ἀμόλυντος, ἀ - μαγάριστος, ἄσπιλος, ἀδιάφθορος, ἁγνός, ἀμί - αντος,

ἀντιθ. μολυσμένος, μιασμένος, μολεμένος, μαγα- ρισμένος, διεφθαρμένος, αἰσχρός, φαῦλος.

3-ἀμόλυντος, ἀμίαντος, ἁγνός, καθαρός.

4-ἀμόλευτη παρθένα - ἀμόλευτο λάδι ἀπό ποντίκι.

ἄσπιλος

1-ἀ-στερητ. σπίλος (λέρα)

2-ὁ ἀκηλίδωτος, ἀρρύπαντος, ἀμόλυντος, ἄχραντος , ἀμίαντος, ἀμόλευτος, ἀμαγάριστος, ἄψογος, ἄμεμ- πτος, ἄμωμος, ἀνεπίληπτος, ἀψεγάδιαστος, ἁγνός, παρθένος, πάναγνος, πανάχραντος, ἀβεβήλωτος.

-ἀντιθ. μολυσμένος, μιασμένος, λερωμένος, μαγα- ρισμένος, ἀνίερος, βέβηλος, μιαρός, ἀνόσιος , αἰσχρός, φαῦλος, διεφθαρμένος.

3-ἄσπιλος, ἀσπίλωτος, καθαρός, ἁγνός, ἀμίαντος , ἀκέραιος, ἀκήρατος.

γ. Πραγματικές παρατηρήσεις

1. Δωδεκάνησος

Μέ τόν ὅρο ἡ Δωδεκάνησος ἤ τά Δωδεκάνησα νοεῖ- ται νησιωτικό σύμπλεγμα πού βρίσκεται στό νοτιο- ανατολικό τμῆμα τοῦ νοτίου Αἰγαίου. Ἡ περιοχή τοῦ νοτίου Αἰγαίου σήμερα, καί ἔπειτα ἀπό πρότα- ση τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τό 1964, ὀνομάζεται "Δωδεκανησιακόν Πέλαγος". Τό νησιωτικό σύμπλεγ - μα γιά τό ὁποῖο μιλοῦμε βρίσκεται ἀνάμεσα στήν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κρήτη, στίς ἀνατολικές ἀπό τίς Κυκλάδες καί στίς ἀκτές τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀπαρτίζεται τοῦτο ἀπό 18 νησιά, πού εἶναι κατοικημένα, καί ἀπό πολυάριθμα ἄλλα πού εἶναι ἐρημόνησα. Διοικητικά στά Δωδεκάνησα περιλαμβάνεται καί ἡ νῆσος Καστελόριζο - ἡ Μεγίστη ὅπως τήν ὀνόμαζαν οἱ ἀρχαῖοι- πού βρίσκεται σέ ἀπόσταση 75 μιλλίων ἀπό τή Ρόδο, τήν ἀνατολικώτερη νῆσο τῶν Δωδεκανήσων, καί 1,5 μίλλι ἀπό τήν ἀπέναντι μικρασιατική ἀκτή.

Τό νησιωτικό τοῦτο συγκρότημα ἀπό γεωλογική ἄποψη παρουσιάζει μεγάλη ὁμοιότητα πρός τήν Κρήτη καί τή Μικρά Ἀσία. Τό γεγονός αὐτό ἐπιβεβαιώνει τή θεωρία ὅτι καί οἱ τρεῖς αὐτές περιοχές συνεδέοντο ἄλλοτε μέ ἐδαφική γέφυρα καί συνεπῶς ἀποτελοῦσαν ἐνιαία ξηρά, ἡ ὁποία ὅμως κάποτε διασπάσθηκε ἀπό ἡφαιστειακές ἐνέργειες καί σεισμικές δονήσεις.

Τό ὄνομα Δωδεκάνησος

Κατά τήν ἀρχαιότητα τά νησιά αὐτά μαζί μέ τήν Ἰκαρία ἐκαλοῦντο Νότιες Σποράδες. Κατά τόν μεσαίωνα ὅμως ὁ Βυζαντινός χρονογράφος Θεοφάνης στό ἱστορικό ἔργο του "Χρονογραφία" ἀποκαλεῖ γιά πρώτη φορά τά νησιά ἐκεῖνα μέ τόν ὅρο Δωδεκάνησος. Τόν Ἴδιο ὅρο χρησιμοποίησε λίγο ἀργότερα καί ἄλλος Βυζαντινός χρονογράφος, ὁ Γεώργιος Κεδρηνός. Ἀλλά τόσο ὁ Κεδρηνός ὅσο καί ὁ Θεοφάνης δέν καθόριζαν μέ συγκεκριμένες λεπτομέρειες ποιά νησιά ἀκριβῶς περιελάμβανε ἡ Δωδεκάνησος πού ἀνέφεραν. Εἶναι πιθανό ἡ Δωδεκάνησος ἐκείνη νά ἀ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φοροῦσε ἕνα τμῆμα τῶν Κυκλάδων.

Πάντως κατά τόν 8ο αἰώνα ὑπῆρχε βυζαντινό "Θέμα τῆς Δωδεκανήσου ἤ τοῦ Αἰγαίου πελάγους", πού τό διοικοῦσε δρουγγάριος δηλαδή ναυτικός διοικητής, καί στό θέμα ἐκεῖνο ἀνῆκαν ἡ Ρόδος καί ἡ Σύμη. Ἐξ ἄλλου ἀργότερα στό "Χρονικόν τοῦ Μορέως" ἀναφέρεται καί ἡ Δωδεκάνησος καί λέγεται ὅτι τό 1.267 ὁ Λατίνος αὐτοκράτορας τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βιλλαρδουίνος ὁ Β΄ τήν παραχώρησε ὡς προίκα στόν γαμπρό του. Ἐπρόκειτο ὅμως γιά τό "Δουκάτο τῆς Νάξου", πού ἀποτελοῦσε τμῆμα τῶν Κυκλάδων νήσων καί πού δέν περιελάμβανε τίς Νότιες Σποράδες. Τό σύμπλεγμα ἐκεῖνο τῶν νησιῶν πού δόθηκαν προίκα εἶχε κέντρο του τή Νάξο καί ἀποτέλεσε δουκάτο ὑπό τόν Μάρκο Σανοῦδο. Τοῦτο πῆρε ποικίλες ὀνομασίες, ὀνομάσθηκε ἔξαφνα "Δώδεκα νῆσοι", ἤ "Βασίλειον τῶν Δώδεκα νήσων", ἤ "Δουκᾶτον τῆς Νάξου", ἤ ἀκόμη "Δουκᾶτον τοῦ Ἀρχιπελάγους".

Μετά τήν τουρκική κατάκτηση τό ὄνομα Δωδεκάνησος ἀπό τίς Κυκλάδες μετατοπίσθηκε ἀνατολικώτερα καί σταθεροποιήθηκε στό σημερινό ὁμώνυμο σύμπλεγμα. Τοῦτο συνέβη κυρίως ἐπί τῆς ἐποχῆς τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς (1494-1566), ὁ ὁποῖος ἀναγνώρισε τότε ὁρισμένα προνόμια στή Ρόδο καί στά γύρω της νησιά. Τότε τά νησιά ἐκεῖνα ὀνομάσθηκαν "Δώδεκα προνομιοῦχα νησιά" ἤ "Προνομιοῦχα μησιά τοῦ Αἰγαίου". Καί οἱ κάτοικοί τους ἄρχισαν ἀπό τότε καί χρησιμοποιοῦσαν πολύ συχνά τόν ὅρο Δωδεκάνησος. Γιά πρώτη ὅμως φορά ὁ ὅρος αὐτός

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χρησιμοποιήθηκε καί ἐπίσημα τό 1908, ἀπό τήν τότε τουρκική κυβέρνηση τῶν Νεοτούρκων, πού ἀφαίρεσε ἀπό τά νησιά τά παλιά τους προνόμια. Τό 1912 τά ἴδια νησιά κατελήφθησαν ἀπό τούς Ἰταλούς, οἱ ὁποῖοι στό ἑξῆς τά ἀποκαλοῦσαν "Ἰταλικαί νῆσοι τοῦ Αἰγαίου" καί ἀφρόντιζαν νά ἀποφεύγουν τόν ἑλληνικό ὅρο Δωδεκάνησα. Ὁ ὅρος ὅμως Δωδεκάνησα εἶχε πλέον καθιερωθῆ τόσο μεταξύ τῶν Ἑλλήνων καί ἰδιαίτερα τῶν νησιωτῶν, ὅσο καί στή διεθνῆ χρήση, καί αὐτός ἔχει χρησιμοποιηθῆ στίς ἐπίσημες διαπραγματεύσεις. Ἄλλωστε μέ αὐτή τήν ἴδια ὀνομασία, ὡς Δωδεκανήσου, ἔγινε μετά τόν Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο καί ἡ μεταβίβαση τῶν νησιῶν ἀπό τήν Ἰταλία στήν Ἑλλάδα.

Τά νησιά

Τά Δωδεκάνησα ἀποτελοῦνται ἀπό 18 κατοικημένα νησιά καί ἀπό πολυάριθμα μικρότερα ἐρημόνησα καί καταλαμβάνουν συνολική ἔκταση 2.663 τετραγ.χλμ. Τά κυριώτερα ἀπ' αὐτά, σύμφωνα μέ τή σειρά ἐκτάσεως, εἶναι τά ἑπόμενα:

	Ἔκταση τετρ. χλμ.
Ρόδος	1.398,03
Κάρπαθος	301,17
Κῶς	290,29
Ἀστυπάλαια	96,85
Κάλυμνος	69,30
Κάσος	65,98
Τῆλος	62,82

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

	Ἔκταση τετρ. χλμ.
Σύμη	58,10
Λέρος	55,25
Νίσυρος	41,40
Πάτμος	34,05
Χάλκη	28,13
Λειψοί	15,28
Ἀγαθονήσι	13,50
Λέβιθα	9,23
Καστελόριζο	9,13
Ἀλιμιά	7,43
Ἀρκοί	6,70

Γιά νά δικαιολογηθῆ ὅμως ὁ παλιός τίτλος Δωδεκάνησα, μποροῦμε νά εἰποῦμε ὅτι, τόσο σέ σημασία ὅσο καί σέ πληθυσμό, πραγματικά ξεχωρίζουν 12 νησιά πού σύμφωνα μέ τήν ἀλφαβητική σειρά εἶναι τά ἀκόλουθα: Ἀστυπάλαια, Κάλυμνος, Κάρπαθος, Κάσος, Καστελόριζο, Κῶς, Λέρος, Νίσυρος, Πάτμος, Ρόδος, Σύμη καί Τῆλος. Τήν ἴδια σειρά θά ἀκολουθήσουμε καί γιά τή σύντομη ἐξέταση τῶν νησιῶν αὐτῶν.

(Κ.Ρωμαίος, Ἐγκυκλοπαίδεια Λαογραφική καί Γεωγραφική, Ἑλλάς, τόμος Β΄, 509-511)

2. Ἀνάσταση

(Λαογραφία)

Ἡ Ἐκκλησία μέ τήν ὑμνογραφία καί τίς τελετές της ἔχει δώσει πρώτη τό σύνθημα γιά τόν ἐνθουσιασμό καί τήν ἐξαλλη χαρά, πού κυριεύει τά χριστιανικά πλήθη, ἰδιαίτερα τόν ἑλληνικό λαό, μπροστά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στό γεγονός τῆς 'Αναστάσεως τοῦ Χριστοῦ."Λαμπρυνθῶμεν τῇ πανηγύρει καί ἀλλήλους περιπτυξώμεθα". "'Εορταζέτω γοῦν πᾶσα κτίσις τήν ἔγερσιν Χριστοῦ". "Προσέλθωμεν λαμπαδηφόροι ...". "Αὕτη ἡ κλητή καί ἁγία 'μέρα ... ἑορτῶν ἑορτή καί πανήγυρις ἐστί πανηγύρεων". "Τέρπου, χόρευε καί ἀγάλλου, 'Ιερουσαλήμ".Συμπληρωματικά ἔπειτα ἦλθε ὁ Κατηχητικός Λόγος τοῦ Ἰ. Χρυσοστόμου νά παρακινῆ ἐπί αἰῶνες τούς πιστούς στή μεγάλη χαρά:"Πλούσιοι καί πένητες,μετ' ἀλλήλων χορεύσατε. Νηστεύσαντες καί μή νηστεύσαντες, εὐφράνθητε σήμερον. 'Η τράπεζα γέμει, τρυφήσατε πάντες". 'Η διάθεσις καί ἡ παράδοσις γιά μιά μεγάλη ἀνοιξιάτικη γιορτή ὑπῆρχε πάντοτε στήν 'Ελλάδα, ἀλλά μέ τή χριστιανική διδασκαλία ἡ 'Ανάστασις τοῦ Χριστοῦ ἦταν ὅ,τι καλύτερο καί συμβολικώτερο μποροῦσε νά συνοδεύση τή χαρά τῶν ἀνθρώπων γιά τήν ἀνακαίνισι τῆς δημιουργίας.'Η ψυχική καί πνευματική χαρά ἀπό τό θρησκευτικό γεγονός τῆς 'Αναστάσεως συναντήθηκε μέ τή φυσική ἀγαλλίασι τῆς ἐποχῆς καί ἐδημιούργησαν τό ἑλληνικό Πάσχα.

'Η Λαμπρή (ὄνομα πού τό ἐδίδαξεν ἐπίσης ἡ 'Εκκλησία) εἶναι ἡ μεγαλύτερη γιορτή γιά τόν "Ελληνα,πού χαίρεται πραγματικά καί βαθύτατα ἐπειδή ἀναστήθηκε ὁ Χριστός. Χαίρεται πού ὁ Χριστός ἐνίκησε τούς ἐχθρούς του, τόν 'Ιούδα, τόν Καϊάφα, τόν Πιλάτο,τούς 'Εβραίους, τόν "Αδη καί βγῆκε θριαμβευτής "θανάτῳ θάνατον πατήσας". 'Ο Χριστός γυρίζει τώρα παντοῦ στό ὕπαιθρο, ὥσπου νά ἔρθη ἡ ἡμέρα τῆς 'Αναλήψεως, γι'αὐτό εἶναι χαρά Θεοῦ ἡ ἔξοδος τῶν ἀνθρώπων γιά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τήν 'Ανάστασι, ἤ στά ξάγναντα καί στ'ἀλώνια γιά τό φαγοπότι καί τόν χορό."Λαμπροφοροῦν" ὅλοι ἤ "λαμπραγκαινιάζουν" (Κρήτη), συμφιλιώνονται καί ἀλληλοφιλιοῦνται, τρῶνε καί δίνουν σ'ὅλους νά φᾶνε, τσουγκρίζουν τ'αὐγά σ'ἔνδειξι ἐπίσης συναδελφώσεως καί χορεύουν σεμνούς ἑορταστικούς χορούς, μέ τόν παπᾶ κάποτε ἐπικεφαλῆς.

Στήν Ἑλλάδα, ὑπάρχει κι'ἕνας τρίτος,ἱστορικός αὐτός, λόγος, πού ἔχει κάμει τήν 'Ανάστασι γεγονός ἄφθαστης χαρᾶς καί τήν πανηγυρικώτερη γιορτή τοῦ ἑλληνισμοῦ. Εἶναι τό γεγονός, ὅτι στά 400 χρόνια τῆς δουλείας τοῦ "Εθνους,ἡ 'Ανάστασις τοῦ Χριστοῦ ἔδινε κάθε χρόνο τήν ἐλπίδα γιά τήν ἀπελευθέρωσι, κι'ἐσυμβόλιζε, μέ τά κείμενα καί τό περιεχόμενό τους, τήν ἀπολύτρωσι τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀπό τόν τουρκικό ζυγό. Γι'αὐτό κι'ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα τῆς ἐλευθερίας, οἱ ἐπαναστατημένοι "Ελληνες ἐγιόρτασαν τό Πάσχα σάν νά ἦταν αὐτοί οἱ "ἀπ'αἰῶνος δέσμιοι",πού ὁ Χριστός ἔβγαλε ἀπό τόν "Αδη. Οἱ ντουφεκιές καί τά μπουρλότα πού ἔρριξαν τότε, μέ τό πρῶτο ἄκουσμα τοῦ "Χριστός ἀνέστη", εἶναι σοβαρός λόγος νά τά ἀκοῦμε καί μεῖς τώρα μέ συγκίνησι.

Μέ τή λέξι "'Ανάστασις" ἐννοοῦμε γενικά τήν ἡμέρα τοῦ Πάσχα.'Αλλά ἐννοοῦμε εἰδικώτερα καί τήν ὥρα τοῦ "Χριστός ἀνέστη", τά μεσάνυχτα τῆς παραμονῆς. "Εχουμε ὅμως τρεῖς "ἀναστάσεις":Τήν "πρώτη", πού εἶναι ἡ προαναγγελτική τοῦ Μ.Σαββάτου , τήν κυρίως 'Ανάστασι, πού γίνεται στίς 12 τή νύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χτα ἤ τό χάραμα τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα(Ἐπτάνησος) καί τή "δεύτερη Ἀνάστασι", πού γίνεται τό ἀπόγευμα τῆς Κυριακῆς.

Τή λέξι "Ἀνάστασις", μέ τήν ἔννοια τῆς γιορτῆς, τήν ἔχει πάρει ὁ λαός ἀπό τήν Ἐκκλησία,ὅπου τήν ἀκούει συχνά."Συγχωρήσωμεν πάντα τῇ Ἀναστάσει..." "Ἀναστάσεως ἡμέρα..." καί Χαρᾶς εὐαγγέλια τῆς Ἀναστάσεως Χριστοῦ". Τήν χρησιμοποιεῖ σέ πλῆθος ἐκφράσεις καί μέ πολλούς τρόπους. Εὔχεται:"Καλή Ἀνάστασι!".."Βοήθειά μας ἡ ἁγία Ἀνάστασι!".Καί προσδιορίζει:"Θά κάμουμε πρῶτα Ἀνάστασι!". "Θά'ρθη ὁ παπᾶς νά μᾶς κάμη Ἀνάστασι". "Ἔκαμες Ἀνάστασι;". Χρησιμοποιεῖ ἐπίσης καί τό ρῆμα ἀνασταίνω μέ τήν ἔννοια τῆς γιορτῆς: "Τί ὥρα θ'ἀναστήσουμε στό χωριό;". "Ἄν δέν ἀναστήσουνε, δέν τρῶμε".Λέμε ἐπίσης: "Αὐγό ἀναστημένο" (αὐγό κόκκινο, πού λειτουργήθηκε στήν ἀκολουθία τῆς Ἀναστάσεως),ἤ"σπίρτα ἀναστημένα" καί "κερί ἀναστημένο", πού τά φυλᾶνε στό σπίτι.

Ἡ νυχτερινή ὥρα τῆς Ἀναστάσεως ἔχει στήν Ἑλλάδα τή μεγαλύτερη γραφικότητα γιατί γίνεται στό ὕπαιθρο (μοιάζει μέ ἔξοδο στόν τάφο τοῦ Ψριστοῦ)κι' ὅλος ὁ κόσμος συμμετέχει στό ἱερό γεγονός κρατώντας ἕνα ἀναμμένο κερί ("προσέλθωμεν λαμπηδοφόροι..."), φορώντας τά καλύτερα καί πιό καθαρά ροῦχα ("λαμπροφορεῖ") καί ἐκδηλώνοντας τή χαρά του μέ κοινωνικά αἰσθήματα ἀγάπης καί ἀλληλεγγύης. Οἱ ποιηταί καί οἱ λογοτέχναι ἔχουν ἐμπνευστῆ ἀπό τή νύχτα τῆς Ἀναστάσεως κι'ἔχουν ὑμνήσει τά τρία παρα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δοσιακά στοιχεῖα της: τή θρησκευτική πίστη, τή χαρά τοῦ ὑπαίθρου καί τόν ἐθνικό συμβολισμό. Ἀλλά καί ἡ πρωϊνή Ἀνάστασις, πού γινόταν στά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας καί γίνεται ἀκόμη σέ μερικά χωριά καί στήν Ἑπτάνησο, εἶχε ἐπίσης τό θέλγητρο τῆς ἐωθινῆς προσευχῆς, τοῦ "λίαν πρωΐ" τῶν Μυροφόρων, μέ "τῆς αὐγῆς τό δροσάτο ὕστερ' ἀστέρι", ὅπως ὕμνησε ὁ ποιητής Σολωμός.

Οἱ θόρυβοι χαρᾶς πού γίνονται, ὅταν ὁ ἱερεύς ἐκφωνῆ τό "Χριστός Ἀνέστη" (κρότοι, πυροβολισμοί, θραῦσις ἀγγείων κ.λ.π.) ἔχουν πολλές ἐξηγήσεις. Ὑπάρχει πρῶτα μέσα στόν θόρυβο τό στοιχεῖο τῆς ἀποδιώξεως τῶν δαιμονικῶν, πού εἶναι καί εἰδωλολατρικό καί χριστιανικό. Ὑπῆρχε πάντα στούς λαούς ἡ δοξασία ὅτι τά βλαβερά καί δυσμενῆ πνεύματα διώχνονται μέ θορύβους ἐκφοβιστικούς. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες χτυποῦσαν χάλκινα σκεύη καί λέβητες γιά τήν ἀποδίωξι δαιμόνων καί μιασμάτων. Μέ τήν ἐμφάνισι τῆς ἀνοίξεως τά βλαπτικά πνεύματα ἀφθονοῦν, ὄχι μόνο ὅσα ἀπέμειναν ἀπό τόν χειμῶνα, ἀλλά καί ὅσα καιροφυλακτοῦν νά βλάψουν τή βλάστησι, τήν παραγωγή καί τήν ὑγεία τῶν ἀνθρώπων, στή νέα ἐποχική περίοδο τοῦ καλοκαιριοῦ. Χαρακτηριστικό εἶναι ὅτι, ὅταν γυρίζουν μέ τό φῶς τῆς Ἀναστάσεως στό σπίτι οἱ χωρικοί μας, τό περιφέρουν στά δωμάτια κι' ἐξορκίζουν τά ἔντομα λέγοντας: "Ὄξω ψύλλοι καί κοριοί - μέσα οἱ νοικοκυροί".

Ἀλλά καί σύμφωνα μέ τή χριστιανική διδασκαλία καί τά κείμενα τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Χριστός ὄχι μόνο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀντιμετώπισε τόσους ἐχθρούς στή διάρκεια τοῦ μαρτυρίου του (Ἰούδας, Ἀρχιερεῖς, Πιλᾶτος, ἑβραϊκός ὄχλος, στρατιῶτες, ληστής) ἀλλά καί ἐδημιούργησε νέους μέ τήν κάθοδό του στόν Ἅδη. "Κατῆλθες ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς καί συνέτριψας μοχλούς αἰωνίους.. Πυλωροί δέ Ἅδου ἰδόντες σε ἔπτυξαν..." Καί: "Ὁ Ἅδης, φησίν, ἐπικράνθη συναντήσας σοι κάτω". "Ἡ Ἀνέστη Χριστός καί πεπτώκασι δαίμονες".

Ἅμεση ἀντίληψι τῆς ἐχθρότητος αὐτῆς τῶν σκοτεινῶν δυνάμεων τοῦ Ἅδου καί τοῦ θανάτου πρός τόν Χριστό ἔπαιρνε ὁ λαός, ὅταν παρακολουθοῦσε τήν ἀναπαράστασι τῆς γνωστῆς σκηνῆς τοῦ "Ἄρατε πύλας", πού συνηθιζόταν νά γίνεται μέ τήν ἐπιστροφή τῆς πομπῆς τῆς Ἀναστάσεως στήν ἐκκλησία: Ὁ ὑποδυόμενος τόν Ἅδη ἦταν τρομερός, καί ἡ νίκη τοῦ Χριστοῦ θριαμβευτική. Ὅλοι ἔμπαιναν στήν ἐκκλησιά μέ φωνές καί θόρυβο νικητῶν.

Θορυβώδη εἶναι καί τά γεγονότα πού ἀναφέρουν τά Εὐαγγέλια ὅτι ἔγιναν ὅσο ὁ Χριστός παρέμεινε στόν Ἅδη: "Τό καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο... καί ἡ γῆ ἐσείσθη καί αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν καί τά μνημεῖα ἀνεῴχθησαν..." (Ματθ. κζ΄ 51-52).

Ὅλοι λοιπόν οἱ ἐχθροί τοῦ Χριστοῦ, πού εἶναι καί ἐχθροί τῶν χριστιανῶν, καί ὅλα τά κακά πνεύματα πού φθονοῦν τήν Ἀνάστασι, χρειάζονται, κατά τή λαϊκή ἀντίληψι, διώξιμο καί κυνηγητό, γι' αὐτό καί ἡ ἐξήγησις πού δίνεται συνήθως γιά τούς θορύβους (τά χτυπήματα, τούς πυροβολισμούς, τά χαλκούνια καί τά σπασίματα τῶν πήλινων σκευῶν), εἶναι ὅτι γίνονται

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

"στήν πομπή τῶν Ἑβραίων καί τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χρι - στοῦ"."Ας σημειωθῆ ὅτι τό ἔθιμο τῶν θορύβων δέν εἶναι ἄγνωστο καί στούς ἄλλους χριστιανικούς λαούς, μόνο πού διαφέρουν οἱ ἡμέρες τῆς ἐκτελέσεως.Οἱ ρωμαιοκαθολικοί τό ἐκτελοῦν τήν Μ.Πέμπτη ἤ τήν Μ.Παρασκευή,(ὅταν ὁ Χριστός βρίσκεται στόν "Αδη), καί τό λένε "VACARME DES TENEBRES". Εἶναι ἡ κατάλληλη ὥρα νά κυνηγηθοῦν οἱ δαίμονες, ἐπειδή μεταξύ θανάτου καί ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, βρίσκουν τήν εὐκαιρία νά δράσουν. ("Ας θυμηθοῦμε καί τούς πυροβολισμούς τῶν Ε'ρωπαίων τή νύχτα τῆς Πρωτοχρονιᾶς , πού ἔχουν κι'αὐτοί ἀποδιωκτική σκοπιμότητα γιά τά κακά πνεύματα).

Σχετική μέ τούς θορύβους εἶναι καί ἡ κωδωνοκρουσία τῆς 'Αναστάσεως, πού εἶναι πυκνή καί χαρμόσυνη, ἀλλά παίρνει ἰδιαίτερη σημασία, ἐπειδή στό διάστημα τῆς Μ.'Εβδομάδος οἱ καμπάνες ἠχοῦν πένθιμα, ἤ δέν ἠχοῦν καθόλου ("χηρεύουν" ὅπως λένε στήν 'Επτάνησο) ἀπό τή Μ.Πέμπτη. (Οἱ ρωμαιοκαθολικοί ἔχουν τήν παράδοσι ὅτι οἱ καμπάνες πᾶνε τή Μ.Πέμπτη στή Ρώμη νά τίς εὐλογήση ὁ πάπας - γι'αὐτό τίς παριστάνουν φτερωτές - κι'ὅταν ἐπιστρέφουν φέρνουν αὐγά κόκκινα στά παιδιά).

"Αν σ'ὅλες τίς παραπάνω ἐξηγήσεις γιά τούς θορύβους τῆς χαρᾶς καί τήν κωδωνοκρουσία τῆς 'Αναστάσεως, προσθέσουμε καί τόν ἑλληνικό ἐθνικό λόγο τῆς μακρόχρονης ἐλπίδας καί χαρᾶς τῶν σκλαβωμένων χριστιανῶν γιά μιά "ἀνάστασι" τοῦ ἔθνους, θά καταλάβουμε καλύτερα τήν παράδοσι τῶν ἑλληνικῶν πυροβο -

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λισμῶν τοῦ Πάσχα, καί γιατί δύσκολα ἐγκαταλείπονται. Ἡ φράσις "Χριστός ἀνέστη" εἶναι ἀπό τίς πιό παρορμητικές γιά τήν ἐκδήλωσι χριστιανικοῦ,κοινωνικοῦ καί ἐθνικοῦ φρονήματος στούς Ἕλληνες, καί δέν εἶναι τυχαῖο τό γεγονός ὅτι χρησιμοποιεῖταα ἀπό αἰῶνες ὡς χαιρετισμός. Στό διάστημα τῆς δουλείας τό "ἀνέστη" ἐκεῖνο ἐσήμαινε καί τό "θ'ἀνα - στηθῆ". Χαρακτηριστική εἶναι ἐπίσης ἡ ὀνομασία πού δόθηκε ἀπό τόν λαό μας στό "Χριστός ἀνέστη" καί στό ἄγγελμα τῆς Ἀναστάσεως πού λέγονται " Καλός λόγος", "ἐκάναμε Καλό λόγο" (Ἀνάστασι)."Η:"Εἶπε ὁ παπᾶς τόν Καλό λόγο (τό Χριστός ἀνέστη)".

Παράλληλα μέ τόν θόρυβο, τό ἀναστάσιμο φῶς ἀποτελεῖ ἕνα δεύτερο μεγάλο στοιχεῖο πού συνοδεύει καί πλαισιώνει τήν Ἀνάστασι. "Νῦν πάντα πεπλήρωτε φωτός", ψάλλει ἡ Ἐκκλησία, καί "Δεῦτε λάβετε φῶς", παραγγέλλει ὁ παπᾶς στούς πιστούς,ὅταν ἑτοιμάζεται γιά τήν Ἀνάστασι. Τό φῶς πρέπει νά εἶναι "καινούργιο". Σβήνονται ὅλα πρωτύτερα μέσα στήν ἐκκλησία κι'ὅλα ξανανάβουν ἀπό τή λαμπάδα τοῦ παπᾶ.

Στά σπίτια σβήνουν ἀκόμη καί τή φωτιά τῆς ἑστίας, γιά νά τήν ἀνάψουν μέ τό νέο φῶς. Πρωτοπαίρνουν τό φῶς ἀπό τή λαμπάδα τοῦ παπᾶ οἱ προύχοντες κι'οἱ πιό ἐπίσημοι, καί κάποτε οἱ νεόνυμφοι."Επειτα κοιτάζουν ὅταν παίρνη ὁ ἕνας ἀπό τόν ἄλλον τό φῶς, νά εἶναι τυχερός, γιά νά τοῦ φέρη εὐτυχία.Τά κορίτσια, νά πάρουν ἀπό ἄνδρα φῶς, γιά νά παντρευτοῦν μέσα στόν χρόνο. Φέρνουν στό σπίτι τους τό φῶς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς 'Αναστάσεως - μέ μεγάλη προσοχή, γιά νά μή σβήση - σταυρώνουν πρῶτα τό ἀνώφλι τῆς πόρτας, προχωροῦν στό εἰκονοστάσιο κι' ἀνάβουν τό καντήλι, γυρίζουν στά δωμάτια "σάν ν' ἁγιάζουν μέ φῶς" κι' ἔπειτα πᾶνε στούς στάβλους καί στά ζῶα καί εὐλογοῦν καί κεῖνα μέ τοῦ Χριστοῦ τό φῶς. Προσέχουν τό φῶς τοῦ καντηλιοῦ νά μείνη ἀνάλλακτο ὡς τήν ἡμέρα τῆς 'Αναλήψεως καί φυλᾶνε τά "λαμπροκέρια" νά τά ἔχουν γιά τό βάσκαμα, γιά τό χαλάζι καί γιά τήν τρικυμία (οἱ ναυτικοί).

'Η "δεύτερη 'Ανάστασις" γίνεται τό ἀπόγευμα τῆς Κυριακῆς. Λέγεται καί 'Αγάπη, γιατί δίνει τήν εὐκαιρία συμφιλιώσεων καί ἀδελφικῶν ἀσπασμῶν. 'Η 'Εκκλησία ἐπίσης ὥρισε νά μεταφράζεται τό Εὐαγγέλιο τοῦ ἑσπερινοῦ τῆς 'Αγάπης ('Ιω. κ' 19-25) καί νά διαβάζεται σέ πολλές γλῶσσες. Εἶναι κάτι πού συγκινεῖ καί δίνει τήν ἐντύπωσι πασχαλινῆς ἑνώσεως τῶν ἐθνῶν. Συνήθως μετά τήν ἀπόλυσι, ὅλοι οἱ ἐνορῖται ἀνταλλάσσουν τό φίλημα τῆς 'Αγάπης, ἀρχίζοντας ἀπό τόν παπᾶ. "Αλλοτε ἐκάθονταν σέ κοινό τραπέζι, πού ἔμοιαζε πραγματικά μέ τήν ἀποστολική "ἀγάπη". Τήν ἡμέρα αὐτή ἔκαναν κατά προτίμησι καί τίς "ἀδελφοποιίες". Συνοδευτικά ἔθιμα τοῦ ἑσπερινοῦ τῆς 'Αγάπης εἶναι ἡ λιτανεία τῶν εἰκόνων, καί ὁ χορός. 'Η λιτανεία γίνεται συνήθως μέσα στό χωριό μέ προπορευομένη τήν εἰκόνα τῆς 'Αναστάσεως, πού χρειάζεται νά πλειοδοτήση κανείς σέ χρηματική προσφορά γιά νά τήν πάρη στά χέρια του. 'Ο παπᾶς ἤ ὁ ἐπίτροπος συνήθως φωνάζουν τά ποσά πού προσφέρον-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ται γιά τήν κάθε εἰκόνα (τήν 'Ανάσταση, τήν Παναγία κ.λ.π.) καί ἀναλόγως τήν κατακυρώνει. 'Η εἰκόνα τῆς 'Αναστάσεως εἶναι συνήθως λαβαροειδής καί στηρίζεται σέ κοντό. Εἶναι πλαισιωμένη ἀπό ξυλόγλυπτα ἀνθέμια καί στολίζεται μέ φυσικά λουλούδια καί κορδέλες.

'Ο χορός τοῦ Πάσχα ἀρχίζει συνήθως μέ σεμνά βήματα καί τραγούδια, γι'αὐτό κάποτε τόν σύρει ὁ Ἴδιος ὁ παπᾶς. Γίνεται στό προαύλιο τῆς ἐκκλησιᾶς ἤ στά κοντινά ἀλώνια, καί ἡ ἐκτέλεσίς του θεωρεῖται εὐλογία γιά τή χρονιά.

Τή γιορτή τοῦ ἀπογεύματος αὐτοῦ κλείνει συνήθως τό "κάψιμο τοῦ 'Ιούδα", ἑνός ἀχυρένιου ὁμοιώματος τοῦ προδότη μαθητῆ πού καίεται στή μέση τῆς μεγάλης φωτιᾶς πού ἀνάβουν τώρα τά παιδιά.

(Δ.Σ.Λουκᾶτος, ΘΗΕ, Β, 620-624)

δ.Παράλληλα κείμενα.

1.Στή Βόρειο "Ηπειρο

Τόν ἐρχομό μου στή ζωή ὁ πατέρας μου
χαιρέτησε μέ σμπάρα ἑνός παλιοῦ -
ἑνός παλιοῦ Σο λιώτικου,'Ηπειρώτικου,
μπαρουτοκαπνισμένου ντουφεκιοῦ.

Καί σά μεγάλωσα,ἀπ'τόν τοῖχο τό ξεκρέμασα
καί τ'ὄψαχνα καί τό ρωτοῦσα νά μοῦ πεῖ
ποιά χέρια νά τό τίμησαν,ποιά χέρια νά τό
δόξασαν;
- Γειά σας, προγόνοι μου ἱεροί. -

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καί χαμηλώναν τά βουνά τῆς πρώτης μου -
τῆς πρώτης μου πατρίδας τῆς Ἠπείρου
καί σέ φωλιές ἀητῶν μέ σήκωναν, μέ φέρνανε
μέ τ' ἄυλα τά φτερά, μέ τά φτερά τοῦ Ὀνείρου.

Κι ἔζησα πάντα μέ τήν ἔνθεη εἰκόνα σου
καί ζῶ μέ τό ἀκατάλυτο ὅραμά σου,
ὦ Γῆ μου Ἑλληνομάνα, ὦ Γῆ μου ἀτρόμητη,
κάνε νά ἰδῶ γοργά τή λευτεριά σου.

Σ.ΣΚΙΠΗΣ

(Μ.Περάνθης, Ποιητ, Α, 525)

2. Ἀνοιξιάτικος χαιρετισμός στήν Κύπρο.

Ἀνθίσαν τάχα οἱ λεμονιές στῆς Κύπρου τά περβόλια;
Ἀνοίξαν τά τριαντάφυλλα; Μοσχοβολοῦν οἱ κρῖνοι;
Τάχα οἱ βαρκοῦλες φεύγουνε ἀπό τ' ἀραξοβόλια
Νά προπαντήσουν στ' ἀνοιχτά τή νικηφόρα Εἰρήνη;

Ἀπ' τ' ἀκρογιάλια τοῦ νησιοῦ φυσάει τ' ἀγέρι πρίμα
Νά ρθοῦμε ἀπ' τήν Ἀνατολή ψηλά κατά τή Δύση;
Τό ἀφρόλευκο, πού γέννησε τήν ὀμορφιά, τό κῦμα
Φεύγει ἀπ' τήν Πάφο πρόσχαρο στό φάληρο νά σβύση;

Καί τ' ἄλλο κῦμα τό τρανό, πού ἡλιόλουστο φουσκώνει
Στό Αἰγαῖο, στό Ἰόνιο, στό Μυρτῶο, στό πέλαγο τῆς Κρήτης
Κι' ὡσάν μέ πόνο μητρικό τήν ἀγκαλιά του ἁπλώνει,
Θά φτάση τάχα στό νησί τώρα τῆς Ἀφροδίτης;

Κῦμα ἱερό, πού σ' ἔφκιασε πολλῶν αἰώνων δάκρυ,
Καί κλείνεις τήν ἀπαντοχή καί κλείνεις τήν ἐλπίδα,
Ἀγκάλιασέ μας τό νησί ἀπ' ἄκρη σ' ἄλλην ἄκρη
Καί δός του τό γλυκό φιλί, πού λαχταρᾶ ἡ Πατρίδα!

(ΝΕστ, ΛΖ, (1945), 215) Γ.ΑΘΑΝΑΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3. Μήνυμα

Δωδεκαφτέρουγο πουλί,
ταξίδεψέ μας,
νά βροῦμε τό ἀποκάρωμα
σέ ἡλιόλουστους γιαλούς.

Πεζόβολο θά ρίξουμε
καί παραγάδι,
μέ τούς ἀφρούς θά παίζει
δίπλα μας ὁ σκάρος.

Δίχως τήν καρίνα
θἄναι τό μονόξυλο,
μέγα στρῶμα ἡ θάλασσα,
σκέπη ὁ οὐρανός μας.

Τώρα ξετυλίξου,
θαλασσόχαρη ψυχή,
κάνε τούς πόθους σμάραγδα
κι' ἀπίθωσέ τους.

'Από τό Ροδονῆσι
νά πιεῖς τριανταφυλλόνερο,
καί νά μαζέψεις τό ξανθό
τῆς Μακαρίας τό μέλι.

'Απ' τήν εἰδή τήν ἄφθονη
τοῦ φιλντισένιου ἀσβέστη,
βίγλα τῆς Σύμης,
ὀνείρεψέ μας ἄσπρα σπίτια.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

"Αγουρο γέλιο, ἀνέβα
στόν 'Αγιολιά, στήν Τῆλο,
πού οἱ μυγδαλιές ἀνθίζουνε
μπουμπούκια ἀνέγγιχτα.

'Αγέρα γαλανέ,
ἀπό τά μικρονήσια
τῆς Χάλκης ἀφουγκράσου
τῆς θάλασσας τούς φθόγγους.

'Απάνω στό Καλόλιμνο,
στή δροσισμένη Σκάρπαθο,
ἡ ἐρωτεμένη πέρδικα
θά ξαποστάσει.

'Απ' τούς ψηλούς γκρεμούς της
ἄν πέσανε οἱ παρθέμες,
νά την, ὁλόρθη ἡ Κάσος,
σεμνή πατρίδα.

Κοχύλι ἀπό τή Νίσυρο
κοράλλι ἀπ' τό Φυλλῶδι,
χαιρετισμός τῆς μάνας
πού ξαγρυπνάει στόν κάβο.

Στῆς Κῶς τόν πολύκλωνο
τό φουντωμένο πλάτανο,
θ'ἁπλώσουμε ἕναν ἄρρωστο
ν'ἀνοίξει τά μάτια.

Τούς κήπους τῆς Ποθαίας
τούς πότισαν οἱ βρύσες,
τούς μύραναν οἱ ἐλιές
μέ τά τραγούδια τῆς Καλύμνου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δέν ξεριζώθηκες, καημέ,
στή βαθύκολπη Λέρο,
κι' ἀπό τά νέα τά Λήναια
θάλλει, θαρρεῖς, ἡ ἀγάπη.

Ποίημα ἀφανέρωτο
μᾶς ἔφερες τό βύθος,
ἀπόκρυφη 'Αποκάλυψη,
σέ μιά σπηλιά στήν Πάτμο.

Τοῦ ἀκρογιαλιοῦ σεργιάνι
τῆς Μαλτεζάνας ὁ καρπός,
μέ ἀπανωτό φιλί
πλημμύρισε τήν 'Αστροπαλιά.

Θά μαζευτοῦνε οἱ αὖρες
οἱ ἀκροπελαγίσιες,
γιά νά χαιρετήσουνε
τήν 'Ανεδυομένη.

Θά σκιρτήσουν τά νερά
πέρ' ἀπ' τό μυλαύλακο,
θά μαγέψουν τό χορό
στή στράτα τήν ἀπάτητη.

Τά σιδερένια μέλη
νιοτεύουν στό κολύμπημα,
τήν ὥρα πού στά κύματα
σαλεύει ὁ σφουγγαράς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τό ἀψύ πιοτό ἄς γευτοῦμε
στήν κούπα τή νησιώτικη.
Ἑλληνική χαρά,
καιρό πού σέ προσμένουμε!

Θ. ΞΥΔΗΣ

(ΝΕστ, ΛΖ(1945), 382)

4. Μεγιστώ

Ὅλα τά Δωδεκάνησα
Καί ὅσα εἶδα καί τ'ἀγάπησα,
Καί ὅσα μέ μάτια μόνο
Ψυχῆς τ'ἀνιστορῶ,
Μέ πόνο ὅλ'ἀνταμώνω
Μέσ'στήν καρδιά ἕνα πόθο.
Μά τό νησί σου ὡς τό θωρῶ,
Χαρτιοῦ μιά εἰκόνα ὁμπρός μου,
Ἀγάπης γκόρφι νοιώθω
Νά τόχω ἐντός μου,
Πιό κι'ἀπό κεῖνο ὅθε εἶδα
Τοῦ ἡλιοῦ τήν πρώτη ἀχτῖδα.
Βουνά, γιαλούς του, βράχη,
Λαχτάρα, φαντασία,
Μαζί σου τά περνῶ.
Κι'ὅθε χρυσῆ ἀμμουδιά του,
Μεσημερίς,στό κᾶμα
Δροσολογιά ζητοῦμε
Στή θάλασσά του.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κι'ὅπου ἔχει σκιά φουντώσει,
Μιᾶς γέρικης ἐλιᾶς.
'Αθῶα θά κοιμηθοῦμε,
Μέ ἀλήθεια κι'ὀπτασία,
Γλυκό ἡ ζωή μας θᾶμα,
Μιᾶς εὐτυχιᾶς.
Κι'ὄντας ἡ μέρα γείρει,
Χεράτα, οἱ δυό μονάχοι,
Ψηλά, σέ μοναστήρι,
Μέ γέροντα ἐρημίτη,
Θἀκούσωμε σπερνό.
Στερνά σάν σουρουπώσει,
Στῆς Μάνας σου τό σπίτι,
Πῶχει ἡ ψυχή ἀγαπήσει,
Πᾶμε, νά προσκυνήσω.
Νοητά θά γονατίσω,
Μέ δάκρυα κρατημένα,
Καλή μου Μεγιστώ,
Τήν κλίνη, ὅπου σέ γέννα,
'Ιερή νά ἀνασπαστῶ.
Βασιλικό καί ρόδα
Θά κόψω, νά μυρίσει
Τ'ἅγιο προσκέφαλό της,
Μάνας πνοή πού εὐώδα,
Κι'εἶχε, γιά σέ, ἀγρυπνήσει,
Καμάρι στό πλευρό της
Καί νύχτες, μέ καντήλι
Ψηλά στό εἰκονοστάσι,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τῆς εἶχανε, στά χείλη,
Τά λόγια τρεμουλιάσει:
-Θεέ μου, Σέ εὐχαριστῶ.

Γ.ΚΛ.ΖΕΡΒΟΣ

(ΝΕστ, ΛΗ(1946), 630)

ε΄Διδακτική βιβλιογραφία.

1.Κολλᾶρος-Μαυροειδής, 46-48

2.Παπανικολάου, 29-30

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3.

Χρ. Ζαλοκώστα

Ἡ σημαία ἑνός συντάγματος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ὁ συγγραφεύς καί τό Ἔργο του

α. Βιογραφικά.

Ζαλοκώστας Χρῆστος, συγγραφέας. Γεννήθηκε τό 1896 στήν Ἀθήνα. Σπούδασε μηχανικός στό Μόναχο. Ἀσχολήθηκε μέ τήν πολιτική καί ἐξελέγη πολλές φορές βουλευτής. Ἀπό τά λογοτεχνικά του ἔργα σημειώνομε ἰδιαίτερα τά βιβλία πού τοῦ ἐνέπνευσε ἡ πατριδολατρεία του. Τό 1938 παρουσίασε τό πρῶτο βιβλίο του μέ τόν τίτλο "Γύρω ἀπό τήν Ἑλλάδα", ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις ἀπό διάφορες ἑλληνικές περιοχές ὅπου συνδυάζονται ἡ λυρική περιγραφή μέ τήν ἀναφορά στή σύγχρονη κατάσταση καί τό ἱστορικό παρελθόν. Ἀκολούθησε "Τό χρονικό τῆς σκλαβιᾶς" (1945) πού ἀναφέρεται στήν γερμανοϊταλική κατοχή καί στό κίνημα τῆς ἀντιστάσεως καί τό "Ροῦπελ" (1948), περιγραφή τῆς ἡ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρωϊκῆς ἀντιστάσεως τοῦ περίφημου μακεδονικοῦ ὀχυροῦ. Ἄλλου κλίματος εἶναι τό βιβλίο του "Σωκράτης προφήτης τῆς ἀρχαιότητος" (1961)στό ὁποῖο ὁ στόχος τοῦ συγγραφέα εἶναι διπλός. Ἀπό τή μία μεριά νά ἀναστήση τήν προσωπικότητα τοῦ ἀρχαίου σοφοῦ καί ἀπό τήν ἄλλη νά ἐνημερώση τόν ἀναγνώστη γιά τήν ἐποχή κατά τήν ὁποία ἔζησε. Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωκράτη, κατά τήν τολμηρή ἄποψη τοῦ συγγραφέα, θά μποροῦσε νά ἀποτελέση τό ὑπόβαθρο τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πνεύματος. Ἀκολούθησαν τά πεζογραφήματα "Ὁ βασιλεύς Ἀλέξανδρος" (1946), "Ἡλιόλουστη φτώχεια" (1952) καί "Μαρίνα" (1957). Ὁ Χρ. Ζαλοκώστας παρουσίασε μιά συνθετική ἐργασία του γιά τήν Θεσσαλία, τήν Β. Ἤπειρο καί τήν Μακεδονία μέ τόν γενικό τίτλο "Τό περιβόλι τῶν θεῶν", ἕνα ἀπό τά καλύτερα ἀσφαλῶς βιβλία του. Μέ τήν "Πίνδο", μιά ἄλλη του προσφορά, ἐπιχειρεῖ νά ἀναστήση τό ἔπος τῆς Ἀλβανίας μέ ἁδρά χρώματα καί σελίδες πού τίς διαπνέει φλογερός πατριωτισμός. Ἀξιόλογο εἶναι καί τό βιβλίο "Ἡ κυρά τῆς θάλασσας", ἀναδρομή στή ναυτική ἱστορία τῆς χώρας μας ἀπό τά ἀρχαῖα χρόνια ὡς τίς ἡμέρες μας.

Ἡ Χρ. Ζαλοκώστας εἶναι μία φυσιογνωμία τῆς σύγχρονης πεζογραφίας μας, ἕνας γνήσιος ἀφηγητής.

(Ι.Μ.Χατζηφώτης, ΜΕΝΛ, ΣΤ, 552)

Φωτογραφία.

1.Μ.Περάνθης Πεζ, Ε, 260

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

β΄ Ἔργα.

1. Γύρω ἀπό τήν Ἑλλάδα. 1938.
2. Τό περιβόλι τῶν θεῶν. 1943
3. Ροῦπελ. 1944
4. Πίνδος. 1945
5. Τό χρονικό τῆς κατοχῆς. 1946
6. Βασιλεύς Ἀλέξανδρος. 1947
7. Ἡλιόλουστη φτώχεια. 1952
8. Μαρίνα. 1957
9. Σωκράτης. 1963
10. Κ.Παλαιολόγος. 1966

γ΄ Βιβλιογραφία

1. Χάρης, Π., Χρήστου Ζαλοκώστα "Τό χρονικό τῆς σκλαβιᾶς", ΝΕστ, ΜΣΤ (1949), 1222-1223.
2. Μελᾶς, Σπ., Χρήστου Ζαλοκώστα,"Τό χρονικό τῆς σκλαβιᾶς", ΕΔ, Γ (1949), 632-633.
3. Σαχίνης, Ἀπ., Ἡ σύγχρονη πεζογραφία μας.1951.

δ΄ Ἀξιολόγηση τοῦ συγγραφέως.
(βλ. α΄ βιογραφικά).

ε΄ Ἀνθολόγηση τοῦ ἔργου.

1. Πίνδος

-"Τούτη ἡ Πίνδος δέν εἶναι βουνό, εἶναι χάος. Ἀπό χτές τήν ἀνεβαίνουμε καί τελειωμό δέν ἔχει", εἶπε ἕνας στρατιώτης.

Τό τάγμα τό εἶχαν φορτώσει στά Τρίκκαλα σ' αὐτοκίνητα, ἀπό κεῖνα τά παλιά, τά μισοχαλασμένα πού κάνουν τοπικές συγκοινωνίες στήν ἐπαρχία, καί τό

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἶχαν μεταφέρει ἀπό πανάθλιους δρόμους ὡς τό δασάκι τοῦ Δούτσικου, ἀπ'ὅπου τό διάταξαν νά ὁδοιπορήση μέ σύντονες πορεῖες γιά τό Κεράσοβο. Πρός τά ἐκεῖ προχωροῦσαν οἱ 'Ιταλοί τήν 30 'Οκτωβρίου, τρίτη μέρα τοῦ πολέμου.

'Ο Ταγματάρχης, ἕνας ψηλός ψαρομάλλης, ἔτρεχε γύρω στίς γραμμές καί προσπαθοῦσε νά κάνη τούς φαντάρους νά πᾶνε γρηγορώτερα:

-"Αϊντε παληκάρια μου, τούς ἔλεγε, οἱ λόχοι τῆς προκάλυψης πολεμᾶν τρία μερόνυχτα χωρίς νά κοιμηθοῦνε. Πρέπει νά προκάνωμε πρίν ἐξαντληθοῦν καί τσακίσουν. Δέ σᾶς μέλει ἄν καταργήσω τίς δεκάλεπτες στάσεις, δέν εἶν'ἔτσι;"

-"Οχι, κύριε ταγματάρχα, δέ θέλωμε ξεκούραση".

Καί τό ἔλεγαν αὐτό κατάκοπα, μουσκεμένα ἀπό τή βροχή παιδιά, πού βάδιζαν στά κατσάβραχα δεκατέσσερεις τώρα ὧρες, φορτωμένα ὁλόκληρο τόν ὁπλισμό καί χίλια δυό ἄλλα πράγματα πού εἴτε ἡ ἀπειρία τους, εἴτε ὑπερβολικές φροντίδες τῆς μάνας, εἶχανε χώσει τό γυλιό τους καί τόν ἔκαναν ἀσήκωτο. Τά πολλά λουριά τοῦ ὅπλου, τοῦ γυλιοῦ, τῆς μάσκας, τοῦ σακίδιου, πίεζαν τούς ὤμους καί τούς εἶχαν τόσο ἐρεθίσει, ὥστε ἄδικα μετατόπιζαν τά λουριά, δέν ἔβρισκαν πουθενά μέρος νά μήν τούς πονῆ. Οἱ ἀρβύλες πού τούς δώσανε χωρίς νά τίς δοκιμάσουν, θέλεις φαρδιές τούς πήγαιναν, θέλεις στενές, τούς πλήγωναν τά πόδια· τρίψε τρίψε τούς ξεφλούδιζαν τό δέρμα κι ἄνοιγαν πληγές στά δέκτυλα καί στή φτέρνα.

Εἶχαν ἀρχίσει τήν πορεία μέ τραγούδια, μά γρήγο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρα τά σταμάτησαν· ὕστερα ἔπιασαν κουβέντα μέ τούς διπλανούς των ὥστόσο σώπασαν ὁλότελα καί βάδιζαν ἀμίλητοι. Τό μυαλό τους ἔπαψε νά δουλέυη, σάν νά ἦταν πάρα πολύ ἀφοσιωμένο στήν προσπάθεια τοῦ βαδίσματος γιά νά σκεφτῆ τίποτ'ἄλλο. Τή δεύτερη μέρα τῆς πορείας ὅλη ἡ προσοχή τῶν φαντάρων συγκεντρώθηκε στίς πληγές τῶν ποδιῶν. Κάθε βῆμα ἦταν κι ἕνας πόνος πού ὅσο περνοῦσαν οἱ ὧρες, ὅλο καί δυνάμωνε. Ὡστόσο ἔσφιγγαν τά δόντια τους καί ἔκαναν κουράγιο γιά νά μή βραδυπορήσουν, γιατί ὅποιος ἔμενε μιά φορά πίσω δέν ξανάπιανε τούς συντρόφους. Γρήγορα πήγαιναν, ἀφοῦ ἤξεραν πώς ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδας ἦτανε ζήτημα λίγων ὡρῶν. Εἶχαν τήν πεποίθηση πώς ἡ πατρίδα τους ἔκαμε τό πᾶν ν'ἀποφύγη τόν πόλεμο μέ τήν Ἰταλία, κι ἡ ἰδέα αὐτή δικαίωνε τόν ἀγῶνα τους. Ἡ διαφορά στή μόρφωση τῶν στρατιωτῶν δέν ἔπαιζε κανένα ρόλο· ἐπιστήμονες, ἐμποροϋπάλληλοι ἤ σκαφτιάδες, ὅλοι νιώθαν ἐξίσου καλά πώς στά χέρια τους κρεμόταν ἡ τύχη τοῦ ἔθνους. Κι ἔτρεχε πίσω ἀπό τ'ὄνειρο τῆς ἐλευθερίας.

Σάν πάτησαν τήν Πίνδο ἦταν ἀκόμη ἄνθρωποι. Ἄνθρωποι γεμάτοι ἀδυναμίας. Δέν εἶχαν προφτάσει νά ξεχάσουν τήν καλοζωΐα τοῦ σπιτιοῦ, τήν ἀνάμνηση τῶν γυναικῶν, τίς κυριακάτικες ἀπολαύσεις. Ὁ μακρινός κρότος κανονιῶν πού ἀκουγόταν τούς ἠλέκτριζε, ἀλλά καί τούς γεννοῦσε τό αἴσθημα πώς κινδυνεύει ἡ ζωούλα τους.

Ὅταν κάποτε σταμάτησε ἡ ψιχάλα, ὁ τόπος μοσκοβόλησε ἀπόβροχο. Ὁ ἀέρας τοῦ ὑπαίθρου, γεμάτος ἀπό

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τήν εὐωδιά τῶν ἐλάτων, ἔμπαινε βαθιά μέσα στά λαχανιασμένα στήθια τῶν φαντάρων καί τούς ζωογονοῦσε. Τό βουνό τούς ἔδινε τή δύναμη νά ξεπερνᾶν τήν κούραση.

Ἡ Πίνδος εἶναι τό ραχοκόκαλο τῆς Ἑλλάδας πού τή χωρίζει στή μέση καί κάνει, ὅσα νερά κυλᾶν ἀπό δεξιά της νά χύνωνται στό Αἰγαῖο, ὅσα ἀπ' ἀριστερά νά πέφτουν στήν Ἀδριατική. Ἑκατό πενήντα χιλιόμετρα μάκρος ἔχει, μά πουθενά δέν ἁπλώνεται ἥσυχα, ἡ στριμμένη. Εἶναι γεμάτη βαθιές χαράδρες. Σ' αὐτές ἔρχονται ἀπό παντοῦ κι ἑνώνονται ἄλλες γιγαντένιες χαράδρες πού κάνουν τή διάβαση τῆς Πίνδου νά εἶναι μαγεία Ἴσως τῶν ματιῶν, μά κόλαση γιά τό σῶμα.

Τά δάση πού συναντοῦσαν οἱ φαντάροι ἦταν μεγάλα, χορτάτα ξύλο. Χωριά δέν ἔβλεπαν πουθενά. Σπάνια διασταυρώνανε κανένα κοπάδι πρόβατα πού ὁ φόβος τοῦ πολέμου τό κατέβαζε πρός τήν Θεσσαλία. Τά μαντρόσκυλα τούς γάβγιζαν, ἀλλά κανείς δέν εἶχε ὄρεξη νά σκύψη νά τούς πετάξη πέτρα. Τ'ἄφηναν νά φωνάζουν ὅσο νά προσπεράσουν.

- Θά ἦταν τέσσερις ἡ ὥρα τ'ἀπόγεμα κι οἱ κανονιές ἀκούγονταν πιό καθαρά, ὅταν πρόβαλε ἀπ'τά δέντρα ἕνας ἀγγελιοφόρος.

-"Σεῖς εἴσαστε τό τάγμα τοῦ Πήλικα;" ρώτησε.

-"Μάλιστα".

-"Σταματῆστε. Δέν μπορεῖτε νά πᾶτε στό Κεράσοβο. Τό πῆραν οἱ Ἰταλοί. Ἐδῶ θά τούς πολεμήσετε".

Ἡ εἴδηση πώς ὁ ἐχθρός κοντοζυγώνει κάνει τίς καρδιές νά χτυπήσουν δυνατά.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-"Τά κανόνια πού ἀκούγονται εἶναι δικά μας;" ρώτᾶ κάποιος.

-"Ναί. Ἐκεῖ σᾶς περιμένει ὁ ὑπασπιστής τοῦ σύντάγματος. Κάτω ἀπ'αὐτή τή ράχη".

-"Εἶναι πολλοί, οἱ Ἰταλοί;" θέλησε νά μάθη ἄλλος.

-"Ἀπέναντί μας εἶναι ὁλάκερη μεραρχία. Κατά μέτωπο τούς κρατᾶμε, ἀλλά ξεχειλίζουν ἀπό τά πλάγια, γιατί εἶναι πολλοί καί μᾶς ἀναγκάζουν νά ὑποχωροῦμε".

Κίνησε νά φύφη βιαστικός.

-"Στάσου ντέ, τοῦ εἶπανε, κάθισε νά μᾶς πῆς νέα".

-"Δέν ἔχω καιρό. Ἐδῶ ὅλοι πολεμᾶνε. Ὁ συνταγματάρχης ἔστειλε τήν πρώτη γραμμή τούς γραφιάδες καί τούς μεταγωγικούς. Κανένα δέν ἄφησε πίσω".

Εἶπε κι ἐξαφανίστηκε τόν κατήφορο. Οἱ στρατιῶτες ἀξακολούθησαν τό δρόμο τους συλλογισμένοι. Ἀπό δῶ καί πέρα θ'ἄρχιζε τό πάλεμα. Ἀπό δῶ καί πέρα δέν θά ὑπάρχουν στήν Πίνδο παρά Ἰταλοί ἀπό τή μιά μεριά, αὐτοί ἀπό τήν ἄλλη. Ἡ ὥρα ἡ κρίσιμη τοῦ ἀγῶνα πλησίαζε, ἡ ὥρα πού θά χτυπήσουν καί θά χτυπηθοῦν.

Τό τάγμα δέν ἄργησε νά κατεβῆ κοντά σέ τέσσερα κανόνια στημένα σ'ἕνα πλάτωμα. Καθώς ἦταν καλά καμουφλαρισμένα μέ κλαδιά κέδρων δέ θά πά διάκριναν χωρίς τούς καπνούς πού ἔβγαζαν σέ κάθε ἐκπυρσοκρότηση.

Ὁ ὑπασπιστής τοῦ συντάγματος πῆρε παράμερα τόν ταγματάρχη τους, τόν Πήλικα, καί τοῦ ἐξήγησε πώς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπόψε θ'ἀναπαύονταν ἐκεῖ, γιατί αὔριο τό πρωΐ θά γινόταν ἀντεπίθεση.

-"Θέλω μόνο, ἐξακολούθησε, νά μοῦ δώσετε ἀμέσως δυό ὁμάδες μάχης, καμιά τριανταριά ἐθελοντές. Θά κάνωμε ἐπιδρομή τή νύχτα μήπως πιάσωμε κανέναν 'Ιταλό ἀξιωματικό. Γιά τήν αὐριανή ἀντεπίθεση εἶναι ἀνάγκη νά ξέρωμε θετικά ἄν ὁ ἐχθρός σκοπεύη νά βαδίση κατά τά Γρεβενά ἤ κατά τό Μέτσοβο".

-"Οἱ ἄντρες μου εἶναι πεθαμένοι ἀπό τήν κούραση. Κοιτάξτε!"

Τοῦ ἔδειξε τούς φαντάρους του πού εἶχαν γείρει καταγῆς, ἔτσι ὅπως φοροῦσαν γυλιό, κράνος, παγούρι, κουβέρτα. Δέν εἶχαν τή δύναμη νά τά βγάλουν καί πέσανε σάν λιπόθυμοι. 'Αλλά τό θέαμα αὐτό δέν ἔκανε καμιά ἐντύπωση στόν ὑπασπιστή.

-"Τί νά ποῦν οἱ δικοί μας, πού πολεμώντας ἀδιάκοπα ὀγδόντα ὧρες τώρα ἔχουν φτάσει στό ἔσχατο ὅριο τῆς ἀνθρώπινης ἀντοχῆς;"

'Ο ταγματάρχης δέν ἐπέμεινε, πῆγε πρός τό τάγμα, φώναξε τούς ὑπαξιωματικούς καί τούς ρώτησε:

-"Χρειάζομαι δύο ὁμάδες γιά κάποια ἐπιχείρηση. Ποιός ἀπό σᾶς θά μοῦ φέρη τή δική του;"

'Ο λοχίας Σπύρος, ὁ πρωταθλητής τοῦ πεντάθλου, ἔκανε ἕνα βῆμα μπρός.

-"'Εγώ", εἶπε.

'Από τόν ἀθλητισμό εἶχε τόν ἀγῶνα μέσα στό αἷμα του, τόν διασκέδαζε ἡ ἰδέα τῆς μάχης. Πρίν φύγη ἀπό τήν 'Αθήνα, ἡ γυναίκα του, ἡ Εὔα, τόν εἶχε βάλει νά τῆς ὑποσχεθῆ ὅτι δέ θά ριψοκινδύνευε, ἀλλά τή στιγμή

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἶχε ξεχάσει τήν ὑπόσχεσή του.

Οἱ τριάντα ἄντρες δέν ἄργησαν νά συγκεντρωθοῦν. Ἄφησαν καταγῆς ὅ,τι περιτό βάρος εἶχαν, πῆραν ἀπό τρεῖς ἐπιθετικές χειροβομβίδες καί ἀνέβηκαν σέ μιά κορυφή γιά νά δοῦν τόν τόπο τῆς ἐπιδρομῆς. Ὁ ὑπασπιστής τοῦ συντάγματος τούς ἔδειξε τό ὕψωμα πού εἶχαν σταματήσει Ἰταλικές προφυλακές. Τούς ὅρισε τό δρόμο πού θά ἔπαιρναν γιά νά πᾶνε ὡς ἐκεῖ, ὕστερα τούς παρέδωσε σ'ἕναν ἀνθυπολοχαγό κι ἕναν μεσόκοπο δεκανέα, ὡς ὁδηγό, τόν ἐθελοντή Βανᾶ. Ὅσους ἔπιανναν αἰχμαλώτους τούς διέταξε νά τούς φέρουν στή Μονή τῆς Κλαδόρνης, ὅπου τούς περίμενε ὁ συνταγματάρχης.

-"Πῶς θά βροῦμε αὐτό τό μοναστήρι μέσα στή νύχτα;"

-"Ὁ ὁδηγός εἶναι ντόπιος. Τό ξέρει".

Κάθισαν γύρω στόν ἀνθυπολοχαγό νά φᾶνε ὅσο νά σκοτεινιάση. Ἀπό τό νοῦ τους δέ βγαίνει ἡ πρώτη ἐπιχείρηση πού τούς ἀνέθεσαν. Τρῶνε ἥσυχα, μολαταῦτα δέν ἔχουν τόν ἀέρα τῶν ἄλλων ἡμερῶν, σκέπτονται καθένας μέ τόν τρόπο του τή σύγκρουση πού τούς περιμένει καί ρωτᾶν τόν ἀνθυπολοχαγό:

-"Ἐμπρός μας εἶναι διπλοσκοποί καί περίπολα δικά μας. Αὐτοί δέ θά μᾶς ρίξουν;"

-"Ἔχουν εἰδοποιηθῆ οἱ γειτονικοί λόχοι, ξέρουν ὅτι θά περάσωμε".

-"Πῶς θά καταλάβουμε πότε πρέπει νά ἐπιτεθοῦμε;"

-"Ὅ,τι κάνω ἐγώ", τούς ἀποκρίθηκε ὁ ἀνθυπολοχαγός, "θά κάνετε κι ἐσεῖς".

-"Καί ποῦ θά σέ βλέπουμε στά σκοτεινά;"

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-"Δέ θά μέ βλέπετε, θά μ'ἀκοῦτε. Ὅ,τι θέλω θά τό λέω σιγά στό διπλανό μου, αὐτός στό δικό του, κι ἔτσι θά τό μαθαίνει ὅλ'ἡ ἀλυσίδα".

Ὁ ἀνθυπολοχαγός ἦταν ἕνα παιδάριο εἴκοσι χρόνων, κοντό κι ἀδύνατο, ἀπ'αὐτούς πού μόλις εἶχαν τελειώσει τή στρατιωτική σχολή, ἀλλά πολεμοῦσε τώρα τέσσερεις μέρες καί γι'αὐτό τόν ἐμπιστεύτηκαν. Τούς εἶπε:

-"Μή φοβᾶστε τούς Ἰταλούς. Ὅπου τούς χτυπήσαμε, ἄς ἦταν καί περισσότεροι, τούς σταματήσαμε. Στή Βούρμπιανη πολεμήσαμε ἕνας πρός ἕξι ἀπό τό πρωΐ ὡς τό βράδυ καί δέ μᾶς σπάσανε. Ὑποχωρήσαμε τή νύχτα κανονικά μέ τό ὑλικό καί τούς τραυματίες μας. Ἄν ἔρθουν γρήγορα ἐνισχύσεις, θά τούς ἀναποδογυρίσωμε".

Ὁ Ἠπειρώτης Βανᾶς, ὁ ὁδηγός πού ἀκολουθοῦσε ἐθελοντής τό στρατό, τούς διηγήθηκε γιά τήν ἀρχή τῆς μάχης. Ἦταν βετεράνος τοῦ 1912-1922 κι ἔκανε τή σύγκριση:

-"Πρίν ἀρχίση τό τουφεκίδι, δέ μ'ἄρεσε ἡ νέα γενιά. Ὁ πόλεμος θέλει γερή καρδιά. Ἔλεγα μέσα μου πώς ἡ τωρινή νεολαία δέν κάνει γιά τίποτα. Ἔβλεπα δά καί λιγοστούς τούς φαντάρους, δυό τάγματα μόνο σταλμένα νά κρατήσουν ὁλάκερο βουνό. Εἶπα πώς θά διαλύονταν μέ τόν πρῶτο βομβαρδισμό. Καί τό ἕνα τάγμα μας στ'ἀλήθεια δέ βάσταξε, διαλύθηκε. Πίσω του τρέξαν σκιαγμένοι χωριάτες μέ τά μπογαλάκια τους, γέμισε ὁ τόπος κλάμα καί φῆμες. Πάρθηκαν, λέγαν, τά Γιάννενα. Πέσαν στό Μέτσοβο ἀλεξιπτωτιστές

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φάνηκαν θεάρατα τάνκς πού σκαρφάλωναν γκρεμούς. Ξέ - σπασε πανικός. Μά ὁ συνταγματάρχης Δαβάκης μέ τό δεύτερο τάγμα, στάθηκε καί πολέμησε. Πολέμησε σά θεριό. "Οσος κι ἄν ἦταν ὁ ἐχτρός, αὐτός δέν τόν λογάριαζε παρά χιμοῦσε καταπάνω του καί τόν χτυποῦσε. Νάβλεπες τούς νεοσύλλεχτους πῶς μάχονταν στά ὑψώματα τοῦ Ἐφταχωριοῦ θά τούς φιλοῦσες τά χέρια. "Αν τούς ἔφερναν οἱ χωριάτες νά φᾶν ἕνα κομμάτι ψωμί, ἔτρωγαν, εἰδάλλως ἔμεναν νηστικοί. Αὐτό τό τάγμα ξεθάρεψε τούς δειλιασμένους, ψύχωσε τόν κοσμάκη καί τόν ἔκανε νά γυρίση πίσω στόν ἀγῶνα. Τώρα ὅλοι βοηθᾶνε, ἄλλος μέ τουφέκι, ἄλλος μέ πέτρες".

Ἐκείνη τή στιγμή πλησίασε τό Σπύρο ἕνας ἀπό τούς ἀκροβολιστές του καί εἶπε σιγανά:

-"Κύριε λοχία, ἐγώ δέν μπορῶ νά 'ρθω μαζί σας. Τά πόδια μου αἱμάτωσαν".

-""Ολοι ἔχουμε φοῦσκες στά πόδια. Δέν εἶσαι ὁ μόνος".

Ὁ στρατιώτης ἐπέμενε καί ἡ ἄκρη ἀπό τό στόμα του ἔτρεμε:

-"Κύριε λοχία, σᾶς παρακαλῶ πολύ, ἀφῆστε με νά γυρίσω στό τάγμα. Σᾶς παρακαλῶ πολύ.."

Ὁ νέος αὐτός ἦταν ὁ μοναχογιός, γυμνασμένος στίς εὐκολίες τῆς ζωῆς, ὁ πλούσιος Τάκης, πού τόν εἶχε φέρει στό σταθμό ἡ μαμά του μέσα σέ αὐτοκίνητο κούρσας. Ἀπό τήν πρώτη στιγμή οἱ συνάδελφοί του ξενίστηκαν βλέποντας τόν καλοντυμένο νέο πού μιλοῦσε εὐγενικά. Ἀπ' ὅσα χωριά περνοῦσαν ἀγόραζε πράματα ἄχρηστα κι ὅταν ἄνοιγε τό πορτοφόλι του, οἱ ἄλλοι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στραβοκοίταζαν τά χιλιάρικα πού τό φούσκωναν.

Ἦταν ψηλός, γεμάτος σπυριά. Δέ φαινόταν νά ἔχη καλή ὑγεία.

Ὁ Σπύρος κατάλαβε πώς ὁ νεαρός φοβόταν, γιατί ἐξακολουθοῦσε νά παρακαλῆ:

-"Τήν ἐρχομένη φορά νά 'ρθω μαζί σας, κύριε λοχία, ὄχι ὅμως ἀπόψε. Κάντε μου τή χάρη, ἀπόψε νά φύγω.."

Μιλοῦσε μέ στενοχώρια, σάν νά ξεμολογιόταν τήν ἀνικανότητά του, κι ὁ Σπῦρος προτίμησε νά τόν ἀφήση νά γυρίση στό τάγμα.

Ἅμα νύχτωσε καλά, ὁ ἀνθυπολοχαγός σηκώθηκε κι ἔδωσε τίς τελευταῖες ὁδηγίες: Νά μήν ἀραιώνουν στό δρόμο γιά νά μή χαθοῦνε. Νά μή γεμίσουν τά μάνλιχερ μήπως πυροβολήση κανείς πρίν τῆς ὥρας καί προδοθοῦν.

Ὕστερα ξεκίνησαν στά σκοτεινά ψηλαφώντας τή μαυρίλα μέ τά πόδια - τώρα πατοῦσαν χῶμα, τώρα νερά τώρα βράχο.

Ἐμπρός πήγαινε ὁ ὁδηγός, πίσω του ὁ ἀνθυπολοχαγός κι ἀκολουθοῦσαν οἱ ἄλλοι πιστά σά σκύλοι. Ποῦ καί ποῦ κανένας στρατιώτης κατρακυλοῦσε στήν κακοτοπιά, χτυποῦσε στό κεφάλι ἤ στό σῶμα, μιά καί δέν ἔβλεπε νά προφυλαχτῆ πέφτοντας, μά ξαναγύριζε γρήγορα στή γραμμή του σιωπηλός χωρίς νά λογαριάζη τά αἱματώματα."Ετσι προχωρώντας πέρασαν καί τήν τελευταία περίπολο πού τούς βεβαίωσε πώς ὁ ἐχθρός θά κοιμόταν, γιατί πουθενά δέν εἶχε ἀκουστῆ οὔτε ἄχνα του.

Ἅμα μπῆκαν στήν ἐπικίνδυνη ζώνη κοντοστέκονταν γιά ν'ἀκροαστοῦν καί νά προσανατολίζεται ὁ ἀρχη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γός μέ τή φωτεινή πυξίδα. Τίποτα δέ σάλευε ἐκτός ἀπό τόν ἄνεμο πού σφύριζε στά δέντρα. Στή ρίζα τοῦ ὑψώματος πού κατεῖχε ὁ 'Ιταλός σταμάτησαν δίπλα σ'ἕνα ποταμάκι· ἐκεῖ μπόρεσαν νά συνεννοηθοῦν, γιατί τό σούσουρο τοῦ νεροῦ σκέπαζε τίς ὁμιλίες. Συμφώνησαν ἀπό δῶ καί πέρα νά πᾶνε "ἀκροβολιστί" ζώνοντας τό λόφο, ὅπως κάνουν τίς παγάνες στά κυνήγια. 'Ο δεκανέας Βανᾶς, τσοπάνος τό ἐπάγγελμα, ἀνάλαβε νά προχωρήση ἀθόρυβα καί νά μαχαιρώση ἕνα σκοπό. "Οταν θά πετύχαινε θά τούς καλοῦσε μέ τή φωνή νυχτοπουλιοῦ. Πρός αὐτόν θά περνοῦσαν τότε τά ὁπλοπολυβόλα γιά νά αἰφνιδιάσουν τούς 'Ιταλούς, ἐνῶ οἱ ἀκροβολιστές θά περίμεναν κάτω νά πιάσουν ζωντανούς ὅσους δοκίμαζαν νά ξεφύγουν.

'Ο Βρανᾶς ἔλειψε πολλήν ὥρα, κάποτε ὅμως ἀκούστηκε ἡ φωνή τοῦ νυχτοπουλιοῦ.

-"Γεμίστε τά ὅπλα σας, πρόσταξε ὁ ἀνθυπολοχαγός, καί προχωρᾶτε χωρίς θόρυβο".

'Ωστόσο, μέ ὅσες προφυλάξεις κι ἄν βάδιζαν, ἕνας φαντάρος γλίστρησε, ἡ κάσκα του κύλησε στίς πέτρες κι ἀκούστηκε ἦχος σιδερικοῦ. Κάποιος σκοπός πρόσεξε τόν κρότο καί κάτι φώναξε ἰταλικά, μά ὅλα πάλι ἡσύχασαν, γιατί οἱ φαντάροι ἔμειναν σάν ἀγάλματα καί ὁ σκοπός δέ βγῆκε νά δῆ μόνος του τί συμβαίνει· γελάστηκε ἀπό τήν ἀπόλυτη ἡσυχία πού ἀκολούθησε καί ξένοιασε. 'Η φωνή τοῦ νυχτοπουλιοῦ ἀκούστηκε πάλι. 'Ο Βανᾶς τούς καλοῦσε. Μέ περισσότερες προφυλάξεις ἐξακολούθησαν τό ἀνέβασμα, κάνοντας λίγα βήματα καί σταματώντας ὁλόκληρα λεπτά ὥσπου ἀντάμωσαν τόν ὁδη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γό. Σ'αὐτό τό μέρος ἡ ὑγρός ἀέρας μύριζε ξύλα καμένα, σημάδι πώς εἶχαν πλησιάσει τό κονάκι τῶν 'Ιταλῶν. Καί πραγματικά σέ λίγο τά βήματά τους ἀκούστηκαν - τούς πυροβόλησαν.

Τό καρδιοχτύπι πού ἔνιωθαν ὅσο σιμώνανε τόν κίνδυνο, διαλύθηκε μέ τή συμπλοκή. Τώρα δέν εἶχανε καιρό γιά χάσιμο. Σέ μιά στιγμούλα ἔστησαν τά ὁπλοπολυβόλα κι ἄρχισαν νά θερίζουν τήν κορυφή τοῦ λόφου. 'Ο ἀνθυπολοχαγός πλησίασε τό Σπύρο καί τοῦ εἶπε:

-"'Εγώ μέ τόν ὁδηγό θά πάρωμε τούς 'Ιταλούς ἀπό ἀριστερά καί θά τούς πετάξωμε χειροβομβίδες. "Αμα τίς ἀκούσετε ὁρμῆστε ἀπάνω".

Μόλις εἶχε προφτάσει ὁ Σπύρος νά εἰδοποιήση ὅλους τούς δικούς του νά βάλουν ἐφ'ὅπλου λόγχη καί βρόντησαν δύο χειροβομβίδες μαζί. "Αρπαξε στά χέρια τ'ὁπλοπολυβόλο καί μέ τή φωνάρα του διάταξε ἔφοδο. Δύο νέες χειροβομβίδες ἔσκασαν καί φώτισαν λίγο τό δρόμο τους. "Υστερα ξανάγινε μαύρη νύχτα, γιατί οἱ πυροβολισμοί τῶν 'Ιταλῶν εἶχαν κιόλας ἀραιώσει.

"Τσάκισε ὁ ἐχθρός", σκέφτηκε ὁ Σπύρος καθώς ἔτρεχε. Ξεχώρισε σκιές ἀνθρώπων ἐμπρός του καί τούς ἔριξε μιά ριπή χωρίς νά σταματήση τό δρόμο του. Μ' ἕνα ὤχ! κάποιος ἔπεσε, μά δέν τόν πρόσεξε, παρά κυνήγησε ἄλλες σκιές ἀνίσως πιάση κανέναν ζωντανό, ὥσπου ἀντάμωσε τόν ἀνθυπολοχαγό καί τό Βανᾶ δίπλα στήν ἰταλική κατασκήνωση. Στά πόδια τους πλάγιαζε ἕνας κρεμανταλάς 'Ιταλός ὑπαξιωματικός.

Σέ λίγο μαζεύτηκαν κοντά τους οἱ φαντάροι, ἐνῶ στήν κατηφοριά, ἀπό τή μεριά τῶν ἀκροβολιστῶν, ἀ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κούονταν ἐκρήξεις.

-"Θά τούς ξεφύγουν οἱ μακαρονάδες", εἶπε ὁ Βανᾶς. "Τέτοιο κρότο κάνουν μόνο ἰταλικές χειροβομβίδες".

Ὁ ἀνθυπολοχαγός πρόσταξε νά μαζέψουν τόν Ἰταλό πού ἦταν ζαλισμένος ἀπό χτυπήματα ὑποκόπανου καί κατέβηκε μέ τούς ἄλλους πρός τήν παγάνα. Οἱ ἀκροβολιστές δέν εἶχαν αἰχμαλωτίσει παρά ἕναν στρατιώτη. Οἱ ἐχθροί εἶχαν σπάσει τόν κλοιό μέ χειροβομβίδες κι εἶχαν ξεφύγει. Ἡ λύσσα τοῦ Βανᾶ ἦταν ἀπερίγραπτη.

-"Νά χαθῆτε, ἔλεγε στούς φαντάρους, ἀφήσατε νά περάσουν οἱ Ἰταλοί. Φοβηθήκατε τούς κρότους, ἔ; Δέ σᾶς ἔμαθαν ἀκόμα, μωρέ, πώς αὐτές οἱ χειροβομβίδες δέ σκοτώνουν, πληγώνουν μόνο σά βαρελότα;"

-"Τί συγχύζεσαι ἔτσι;" τόν ρώτησε ὁ ἀνθυπολοχαγός. "Ὅποιος χτυπηθῆ γιά πρώτη φορά ἀπό χειροβομβίδα ξαφνιάζεται. Σέ δυό μέρες θά τίς συνηθίσουν, ὅπως τίς συνηθίσαμε κι ἐμεῖς".

Ξαναγύρισαν στίς σκηνές γιά νά ψάξουν τά χαρτιά τῶν Ἰταλῶν ἀξιωματικῶν. Σ'ἕνα χαρτοφύλακα βρῆκαν χάρτη τῆς Πίνδου μέ κόκκινο μολύβι ὑπογραμμισμένα τά ὀνόματα Μπόροβα, Κεράσοβο, Σαμαρίνα, Μέτσοβο.

Ἔριξαν νερό στό πρόσωπο τοῦ ὑπαξιωματικοῦ γιά νά τόν συνεφέρουν, μά αὐτός ἔμοιαζε σκοτωμένος. Ὁ ἀνθυπολοχαγός ἄφησε τούς στρατιῶτες νά πάρουν λάφυρο ὅ,τι ἤθελαν ἀπό τήν κατασκήνωση κι ἀμέσως ὕστερα διάταξε νά γυρίσουν πίσω, ἐπειδή φοβόταν ἀντεπίθεση.

Ξεκίνησαν πρός τήν Μονή τῆς Κλαδόρνης, πάντοτε ψηλαφητά. Τώρα τούς δυσκόλευε ἡ μεταφορά τοῦ ἀναίσθητου Ἰταλοῦ, πού δέν μποροῦσαν νά τόν βαστᾶν τέσ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σερεις σάν πληγωμένο, γιατί εἶχαν μπῆ σέ πυκνό δάσος καί τούς ἐμπόδιζαν οἱ κορμοί τῶν δέντρων. Τέλος ὁ Σπύρος, ὁ πιό δυνατός ἀπ'ὅλους, πέρασε τά χέρια τοῦ 'Ιταλοῦ γύρω στό λαιμό του καί τόν τραβοῦσε πίσω του, ἔτσι ὥστε τά ποδάρια νά σέρνωνται ἄψυχα στά κοτρόνια. Αὐτό βάσταξε ὡς τήν ποταμιά ὅπου τοῦ βούτηξαν τό κεφάλι στό παγωμένο νερό καί τόν ἔκαναν νά συνέρθη. 'Αλλά ἡ πορεία πρός τή Μονή ἔμοιαζε ἀτέλειωτη. Βάδιζαν ἀδιάκοπα στό σκοτάδι μά τό μοναστήρι δέ φαινόταν πουθενά. 'Η κούρασή τους ἦταν ἀπερίγραπτη.

Μερικοί πρύ νόμισαν πώς ὁ ὁδηγός εἶχε χάσει τό δρόμο πλησίασαν τόν ἀξιωματικό καί διαμαρτυρήθηκαν:

-"Αὐτός ὁ ντόπιος", τοῦ εἶπαν, "δέν ξέρει ποῦ μᾶς πάει. Κόβει βόλτες. 'Εμεῖς περπατᾶμε ἀπ'τά ξημερώματα, δέν ἀντέχουμε πιά. Πές του νά πάη κατευθεῖα".

-"'Εσεῖς", τούς ἀπάντησε ὁ 'Ηπειρώτης δεκανέας, "οὔτε τά μέρη γνωρίζετε, οὔτε πώς ἀποφεύγουν τόν ἐχθρό. 'Εσεῖς, κερατάδες, μόνο νά φοβᾶστε τίς χειροβομβίδες ξέρετε".

Σέ κάμποσην ὥρα διάκριναν τέλος ἕνα φωτάκι - τό μοναστήρι.

'Ο σκοπός ὁδήγησε τόν ἀνθυπολοχαγό, τό Σπύρο καί τούς δύο αἰχμαλώτους στήν τραπεζαρία ὅπου καθόταν ὁ συνταγματάρχης μέ τό ἐπιτελεῖο του. Τοῦ ἔδειξαν τόν μολυσμένο χάρτη. Εὐχαριστήθηκε σάν εἶδε τήν πορεία χαραγμένη. Ρώτησε τόν 'Ιταλό ὑποξιωματικό ποιά πόλη ἦταν ὁ ἀντικειμενικός σκοπός τῆς μεραρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χίας του. Ὁ κρεμανταλάς δέν ἤξερε, εἶχε ἀκούσει ὅμως πώς αὔριο θά βάδιζαν πρός Σαμαρίνα.

Ἡ ἀπάντηση αὐτή ἱκανοποίησε τό συνταγματάρχη. Ἡ ἀρχική πεποίθηση τοῦ Στρατηγείου πώς ὁ ἐχθρός ἐπιχειροῦσε νά καταλάβη τό Μέτσοβο, γιά ν'ἀποκόψη τό στρατό τῆς Ἠπείρου ἀπό τίς βάσεις του, βεβαιωνόταν. Τό ἱππικό ἀπό τή Λυκόχαρη, πού φύλαγε τή γραμμή Γρεβενῶν εἶχε ἀναφέρει πώς Ἰταλοί δέν παρουσιάστηκαν ἐκεῖθε.

Ἐκείνη τήν ὥρα χτύπησε τό τηλέφωνο ἐκστρατείας. Ζητοῦσε τόν Δαβάκη ὁ Μέραρχός του.

-.....

-"Ὁ ἐχθρός κινεῖται πρός Σαμαρίνα".

-.....

-"Ναί, εἶμαι ἐντελῶς βέβαιος ὅτι δέν πάει πρός Γρεβενά".

-.....

-"Τί λέτε; Πήρανε τό Δίστρατο;"

-.....

-"Ὅπως διατάζετε! Οἱ ἄνδρες μου εἶναι ἐξαντλημένοι. Ἔχω ἐλάχιστες δυνάμεις μολαταῦτα θά προσπαθήσω νά κόψω τούς Ἰταλούς στή μέση".

Γύρισε στό ἐπιτελεῖο του καί εἶπε:

-"Ὁ στρατηγός ἐγκρίνει τήν ἀντεπίθεση. Ἑτοιμάστε γρήγορα τίς διαταγές". Ὕστερα σηκώθηκε ὀρθός μ' ὅτό ὡραῖο του ἀνάστημα καί, κουνώντας μιά μαγκούρα ἀπό κερασιά πού δέν τήν ἀποχωριζόταν ποτέ, πρόσθεσε:

-"Τώρα θά τούς μαντρώσουμε!"

Ἡ σύντομη αὐτή τηλεφωνική συνομιλία ἦταν ὁ σπό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρος ἀπ'ὅπου βλάστησε ἡ Νίκη τῆς Πίνδου.

(Χρ. Ζαλοκώστα, Πίνδος, Κολλάρος,"Εκδοση τρίτη,9-20)

2. Θάσος

'Η Θάσος πού τώρα ἔχει ἀγριέψει, ἦτανε παλαιά ἐξαιρετικά εὔφορη, ὅπως δείχνει καί τ'ὄνομά της πού προέρχεται ἀπό τ'ὁμηρικό θάω (τρέφω)."Αν τή δῆς στό χάρτη μοιάζει μέ ἁπλωμένο δέρμα προβάτου, γέννημα ἡφαιστίων, γεμάτη μαγγωμένους λόφους καί ζεστά ἰαματικά νερά, πού καταρρέουν ἀπό βουνό μέ ἡφαιστιακό ὄνομα: Σεισμός. Τό κλῖμα της εἶναι λαμπρό, τραβᾶ ἐκεῖ τούς φθισικούς ἀφότου ἐξαφανίστηκαν οἱ ἐλώδεις, παλιά ἁμαρτία τῆς Θάσου, τόσο θανατηφόρα πού οἱ νησιῶτες κάλεσαν τό 420 π.Χ. τόν 'Ιπποκράτη νά τούς σώση ἀπό τούς πυρετούς. Αὐτό τό περιστατικό ἔδωσε τή δυνατότητα νά κρίνωμε πῶς ἦταν ρυμοτομημένη ἡ ἀρχαία πόλις, ἐπειδή ὁ 'Ιπποκράτης στό βιβλίο του "περί ἐπιδημιῶν" ἀναγράφει τούς ἀρρώστους πού ἐπισκέφθηκε στά σπίτια τους.'Από τήν περιγραφή του βλέπουμε πώς ἐκτός ἀπό ε-4 ἀρτηρίες, δρόμοι δέν ὑπῆρχαν. Τά σπίτια ἦταν ἀνάκατα βαλμένα, χειρότερα ἀπ'τά σημερινά χωριά.

'Από τόν "Ομηρο ξέρομε πώς τόν πόλεμο τῆς Τροίας οἱ Θασιῶτες ἐπῆγαν, σάν τούς Λοκρούς, χωρίς δόρατα, μόνο μέ μάλλινες σφεντόνες. 'Αργότερα τό νησί τό κατέλαβε ὁ Παριανός Τηλεσικλῆς, πατέρας τοῦ ποιητῆ 'Αρχιλόχου. "Οσο φρόνιμος στάθηκε ὁ πατέρας, τόσο ἀντάρτης ἦταν ὁ γιός, διάσημος ὅμως ἰαμβογράφος, πού ἵδρυσε τή λυρική ποίηση καί δημιούργησε σωρό

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νέα ποιητικά μέτρα, σάν τόν Ἴαμβο μέ τόν ἀνήσυχο χρόνο 3/8 ἤ τό τροχαῖο, ἀπήχημα τῶν καυγάδων τῆς ἀγορᾶς. Μεταχειρίσθηκε τή δημοτική γλῶσσα τοῦ καιροῦ του καί μέ τά πειράγματά του ἔγινε πρόδρομος τῆς κωμωδίας. Αὐτός ὁ μποέμ, ἄν καί δειλός, ἔκανε βίο πειρατικό, ὥσπου σαραντάρη τόν ἐσκότωσε ὁ ναξιώτης Καλήνδας. Ὅταν ὁ Καλήνδας κατέφυγε στό Μαντεῖο τῶν Δελφῶν ν'ἀποπλυθῆ γιά τόν φόνο, τό Μαντεῖο τόν ἔδιωξε: "Σκότωσες μεγάλο ποιητή." Ἐξιθι ναοῦ". Ὁ Ἀρχίλοχος ἐμίσησε τή Θάσο γιατί, ἐνῶ ἦταν ἀρραβωνιασμένος μέ τήν ὡραία Νικασιβούλη, σέ μιά μάχη ἐναντίον τῶν ἀπέναντι Θρακῶν, φοβήθηκε, Πέταξε τήν ἀσπίδα του καί τ'ὄβαλε στά πόδια. Ἡ μνηστή του διέλυσε ἀμέσως τόν ἀρραβῶνα, μά ὁ ποιητής ἔγραψε γι'αὐτήν τόσο φαρμακερούς στίχους, λέγοντας πώς ξέρει τά κρυφά της μέρη καί πώς τῆς ἔλυσε πολλές φορές τή ζώνη, ὥστε ἡ φιλότιμη κόρη, ἀπό τήν ταπείνωση, αὐτοκτόνησε. Ὁ Ἀρχίλοχος μετάνοιωσε, ἔγραψε τόν ἕξοχο Ἴαμβο "Δύστηνος", ἔγκειμαι πόθῳ ἄψυχος" ι'ἔφυγε γιά πάντα ἀπ'τό νησί.

Διαβαίνουμε, τά λίγα ἄσπρα νοικοκυρεμένα σπιτάκια τῆς πρωτεύουσας μέ τό δυσανάλογα μεγάλο ξενοδοχεῖο της καί τ'ἀρχαῖο τεῖχος, ὁλομάρμαρο ἀπό καλά πελεκημένα ἀγκωνάρια, θαῦμα κλασσικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, κομψό καί πλούσιο, πού προστάτευε ἀκτός ἀπό τό ἄστυ καί δυό λόφους, ἕναν μέ τήν'Ακρόπολη κι'ἕναν μέ τόν ναό τοῦ Ἀπόλλωνος, τόν γεμᾶτο χρυσές διακοσμήσεις γιά νά λάμπη ἀπό μακριά. Ἄτυχο τεῖχος. Ὁ Δαρεῖος διέταξε τό 492 π.Χ. τούς Θασίους

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νά τό κατεδαφίσουν. Ἀνυπεράσπιστοι καθώς ἦταν μπροστά στήν περσική πλημμύρα, ὑπάκουσαν. Μετά τή μάχη τῶν Πλαταιῶν τό ξανάκτισαν μέ τήν ἴδια φροντίδα, ὁλομαρμάρινο. Μά σέ λίγο οἱ Ἀθηναῖοι τούς τό ἔρριξαν κάτω. Τό ἴδιο, κτίσιμο καί γκρέμισμα, ἔγινε τό 412 καί τό 389 π.Χ. καί ἄλλες δυό φορές, ὡσότου οἱ Ρωμαῖοι τό χάλασαν ὁριστικά. Αὐτοῦ τοῦ τείχους σώζονται δύο πύλες, τοῦ Ἡρακλῆ καί τοῦ Διός, ἀλλά τά ὡραῖα ἀνάγλυφα πού τίς ἐστόλιζαν καθώς καί τ' ἀγάλματα τοῦ θεάτρου, ἔργα ἐξαίρετα, ἔφυγαν ὅλα, πλούτισαν τά μουσεῖα τῆς Εὐρώπης. Ὅπως τόν καιρό τῆς πειρατείας, λεηλατήθηκε πάλι τό νησί, τούτη ὅμως τή φορά ἀπό ἀνθρώπους πολιτισμένους.

Πυκνά χαμόκλαδα καί πρινάρια μᾶς ἐμποδίζουν νά πᾶμε ἀπό τό ἕνα ἱερό στό ἄλλο. Ἡ ἄγρια φύσις ἔσπασε τήν ἑνότητα σ' αὐτή τήν Ἀκρόπολη, καί καθώς τά ἐρείπια χωρίσανε, δέ βλέπεις παρά πέτρες ἐπαναστατημένες.

Ὁ μεσημεριανός ἥλιος, κάθετος καί δυνατός, μᾶς καρφώνει κάτω ἀπό ἕνα δέντρο. Ἀριστερά μας τρία καταπράσινα βουναλάκια καί πέρα, μέσα σέ κύματα πεύκων, ὁ Προφήτ' Ἠλίας, κορυφή πού ἄλλοτε σήκωνε τόν ναό τοῦ Ἡλίου. Δεξιά μας φεγγοβολᾶ τό Θρακικό πέλαγος καί παρέκει χαμηλώνουν οἱ ἐκβολές τοῦ Νέστου, ἡ χώρα τῶν Σαπαίων, ἡ μαύρη Ροδόπη. Ἀντίκρυ μας κοκκινίζουν οἱ στεγνοί λόφοι τῆς Καβάλας, ἐνῶ σέ τοῦτο τό νησί ἡ πύκνα τῆς βλαστήσεως δέν ἀφήνει οὔτε πιθαμή γῆς ν' ἀποξεραθῆ. Τά καταπράσινα πεῦκα, ἡ ὁλογάλανη θάλασσα λούσου μέ τά πιό ἁπλᾶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μέσα. Τά ἀρχαῖ κτίσματα οἱ πρόγονοι τά βλέπανε σάν συμπλήρωμα, μέρος ἀναφαίρετο τῆς γῆς ἀπάνω στήν ὁποία τά θεμελίωναν, κι'ὅπως τά ἑλληνικά τοπεῖα πλανεύουν τό μάτι, τάχα μέ τόν πλοῦτο τους, ἐνῶ στ'ἀλήθεια εἶναι ταπεινά, ἔτσι καί οἱ ναοί καταφέρνουν τό θαῦμα νά εἶναι μαζί ἁπλοῖ καί μεγαλοπρεπεῖς. Οἱ πρόγονοι τά ἱερά τους τά ἔκαναν μικρά, γιά νά μήν ξεπερνᾶν πολύ τόν ἄνθρωπο. 'Απέναντί μου, δίπλα σέ βάση κολώνας,ἀνθεῖ μιά παπαρούνα. Τό μάρμαρο καί τό λουλούδι ζοῦν μαζί, τόσο φυσικά, ὥστε θά λιγόστευε τό ἕνα ἄν χανόταν τ'ἄλλο.'Ανήκει στό ἑλληνικό θαῦμα τούτη ἡ χάρη: νά ξέρη νά ταιριάζη οἰκοδομές μέ τή φύση, μέ τά γύρω δέντρα καί τά λουλούδια. Τί κρῖμα ἀπ'ὅλα τοῦτα τά ἐπίσημα κτίρια κανένα νά μήν ξέφυγε τήν καταστροφή ἀπό τούς χριστιανούς. Οἱ χαλασμένοι στύλοι, τά σακατεμένα ἀγάλματα, πείθουν γιά τό μαρτύριο τῆς ὁμορφιᾶς. "Εχει κι'ἡ εἰδωλολατρεία τούς μάρτυρές της;...

'Ωστόσο στήν 'Ελλάδα, δίπλα σ'ὁποιοδήποτε ἐρείπιο, βασιλεύουν κι'ἄλλα δυό πράματα: τό φῶς, λεπτό κι' εὐμετάβλητο, ἱκανό μόνο του ν'ἀναλάβη τή μαγεία τῶν περιηγητῶν καί ἡ κρυφή παρουσία τῶν μεγάλων ἀνδρῶν της, αὐτῶν πού δημιούργησαν τόν κλασσικό πολιτισμό, κι' ἄς πέρασαν σήμερα οἱ περισσότεροι στήν ἀγκαλιά τῆς λήθης. Καθένας, στόν καιρό του, ἔβαλε ἀπό μιά πέτρα στό μοναδικό οἰκοδόμημα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. 'Η Θάσος στάθηκε περίφημη γιά τίς καλλιτεχνικές σχολές της,πού τήν ἔκαναν νά λέγεται "'Αθῆναι τοῦ Βορρᾶ". 'Ανέδειξε, στή γλυπτική, τή σχολή τοῦ 'Αγλαοφῶντος καί στή ζωγραφική τή σχολή τοῦ μεγάλου Πολυγνώτου πού ζωγράφισε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τήν ἅλωση τῆς Τροίας στήν Ἀθηναϊκή ἀγορά καί τή Δευτέρα Παρουσία στή Λέσχη τῶν Δελφῶν, ὅπου παρέστησε τόν θάνατο σάν τό δικό μας διάβολο, μαῦρον, μέ μεγάλα δόντια καί οὐρά, νά κατατρώη τίς σάρκες τῶν πεθαμένων.

(Μ.Περάνθης Πεζ,Ε, 260-262).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
Τό κείμενο καί ἡ ἀξιολόγησή του

α. Τό κείμενο σ'ὅλη του τήν ἔκταση.

.....

VIII. Τετάρτη, 9 'Απριλίου. Τήν ἡμέρα πού μπαίνουν στή Θεσσαλονίκη τ'ἅρματα μάχης τῆς μεραρχίας Φάιελ, κατεβαίνοντας ἀπό τήν Γιουγκοσλαβία, ἐξακολουθεῖ κι ὁ στρατός, πού πολεμάει κατά μέτωπο τό Ροῦπελ, τίς προσπάθειες νά διαρρήξη τή γραμμή. 'Αποβραδίς οἱ φαντάροι εἶχαν δεῖ κάτι παράξενες φωτοβολίδες νά τρέχουν πολύχρωμες τόν οὐρανό καί κατάλαβαν πώς ἔδειχναν κατευθύνσεις σέ νεοφερμένα γερμανικά συντάγματα. Λογάριασαν πώς τήν ἐπομένη θά τούς γινόταν ἐπίθεση ἀπό κεῖνα τά σημεῖα. Τά ξημερώματα πυκνή ὁμίχλη σκέπαζε τή Μακεδονία, κι οἱ φρούραρχοι διάταξαν τ'αὐτόματα ὅπλα νά κάνουν βολή τυφλή πρός τίς ὑποχρεωτικές διαβάσεις, γιατί πίστευαν πώς οἱ χιτλερικοί θά δοκίμαζαν τήν τύχη τους μέ τήν προστασία τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁμίχλης. Ἀργότερα, σάν καθάρισε ὁ ὁρίζοντας, εἶδαν μ' ἱκανοποίηση τόν τόπο στρωμένο καινούργια πτώματα. Τό ἐχθρικό πεζικό εἶχε πραγματικά προσπαθήσει νά ἐπιτεθῆ, μά καρφώθηκε στίς θέσεις του. Κατά τίς δέκα τό πρωΐ θυσιάστηκαν ἔξη βαρειές γερμανικές πυροβολαρχίες τῶν 105 πού τίς κουβάλησαν μπροστά στό Λύσσε καί τό Ροῦπελ, γιά νά τά δαμάσουν. Χύθηκε τότε κι ἄλλο αἷμα ἑλληνικό, μά οἱ δικοί μας δέν ταράχτηκαν. Πῆραν τό πράμα στ' ἀστεῖα. Κάθε γερμανική ὀβίδα πού ἀστοχοῦσε νά περάση μέσα ἀπ' τίς πολεμίστρες ἔκανε τούς τσιμεντένιους τοίχους νά τρέμουν, μά οἱ φαντάροι γελοῦσαν:

"Ἄντρες εἶν' αὐτοί", ἔλεγαν γιά τούς Γερμανούς, "ἄντρες εἶν' αὐτοί νά μή μποροῦν νά βροῦν τήν τρύπα;"

Καί χαχάνιζαν γιά νά σκεπάσουν τ' ἀδιάκοπα ξαφνιάσματα πού τούς ξενεύριζαν. Ὁ χρόνος στεκόταν γιά ἑκατοστή φορά σάν πελέκι πάνω ἀπ' τό κεφάλι τους· ποιός θά κατάφερνε νά σπάση πρῶτος τόν ἄλλον, ὁ Γερμανός αὐτούς ἤ αὐτοί τόν Γερμανό; Τέλος κατόρθωσαν, μέ σειρά ἀπό πετυχημένες ριξιές, ν' ἀναποδογυρίσουν τό ἐχθρικό πυροβολικό.

Μεσημεριάτικα τό ἀλύγιστο ἀλαμάνικο κεφάλι πεισμάτωνε ν' ἀνεβῆ τά φρούρια μέ τάνκς. Μά οὔτε ὡς τ' ἀγκαθωτά σύρματα κατόρθωσαν νά προχωρήσουν οἱ πολλές δοκιμές πού ὀργάνωσαν. Τότε ὁ Γερμανός σωματάρχης, μή θέλοντας, γιά λόγους προσωπικοῦ γοήτρου βέβαια, νά πέσουν τά ὀχυρά ἀπό τό μηχανοκίνητο τοῦ Φάειλ πού θά τά χτυποῦσε αὔριο ἀπό τήν πίσω, τήν ἀνοχύρωτη μεριά τους, βάλθηκε νά τά κυκλώση· αὐτός

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρίν νυχτώση. Μάζεψε λοιπόν ὅση πεζούρα τοῦ ἀπόμενε καί τή διέταξε νά περάση μέ κάθε θυσία ἀπ' τίς χαράδρες πού αὐλάκωναν τό χῶμα ἀνάμεσα στά φρούρια. Μά φαντάροι τῶν ὀχυρῶν καί λίγοι ἑλληνικοί λόχοι ἐπιφανείας πού προστάτευαν τίς χαράδρες θαυματούργησαν.

Τό ὕφωμα τοῦ "Αγιου Κωνσταντίνου γίνεται θέατρο δαιμονισμένου ἀγώνα, ὥσπου κυριεύεται ἀπ' τούς Γερμανούς. "Ενας ὑπολοχαγός μας μέ τή δικοιρία του ρίχνεται νά τό ἀνακαταλάβη καί κατορθώνη νά τ' ἀνεβῆ, μά στήν κορυφή σκοτώνεται κι οἱ στρατιῶτες του δειλιάζουν. Δέν κρατοῦνται ἐκεῖ πολλήν ὥρα χωρίς ἀρχηγό· ἡ πρώτη ἔφοδος τούς ξετοπίζει πίσω. "Αλλος ὑπολοχαγός τότε τούς περιμαζεύει καί μέ τούς δικούς του φαντάρους, ὅλους ὅλους 130 ἄντρες, ὁρμᾶ τόσο πεισματικά, τόσο ἐπιδέξια, ὥστε δέν παίρνει μόνο τό ὕφωμα πίσω, παρά αἰχμαλωτίζει καί ἑκατόν εἴκοσι γρεναδιέρους. Ναί, στό λόφο τοῦ "Αγιου Κωνσταντίνου 130 "Ελληνες πιάσανε 120 διαλεχτούς Γερμανούς, μέ τόν διοικητή τους, τήν τέταρτη μέρα τῆς μάχης.

'Ο ὑπολοχαγός πού τούς αἰχμαλώτισε, τούς πηγαίνει νά τούς κλείση στό διπλανό φρούριο Καρατάς. 'Εκεῖ ὁ Γερμανός διοικητής χαιρετᾶ στρατιωτικά τόν φρούραρχο καί λέει κάτι πού ὁ διερμηνέας μεταφράζει:

"Εἶμαι ἀντισυνταγματάρχης, διοικητής τοῦ 125ου Συντάγματος Πεζικοῦ. 'Ως Γερμανός ἀξιωματικός σᾶς ὑποβάλλω τήν παράκληση νά μή μᾶς ἀφοπλίσετε".

'Ο Φρούραρχος τοῦ ζητᾶ νά βεβαιώση στήν στρατιωτική του τιμή πώς δέ θά μεταχειριστῆ τά ὅπλα τους ἄν τούς τά ἀφήση. "Οταν τό βεβαιώνη ὁ Γερμανός, ὁ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φρούραρχος τοῦ ἀπαντᾶ πώς ἐπειδή πολέμησαν γενναῖα δέν τούς ἀφοπλίζει. Καθώς βλέπει τόν ξένο νά θέλη κάτι νά πῆ, ἀλλά διστάζει, ὁ φρούραρχος τόνε ρωτᾶ:

"Ἔχετε ἄλλη ἐπιθυμία;"

"Μάλιστα. Οἱ ἄντρες μου πεινᾶν. Σᾶς παρακαλῶ νά τούς τροφοδοτήσετε".

Ὅσοι ἀκοῦν αὐτή τή φράση ἀποροῦν. Εἶναι δυνατόν ὁ γερμανικός στρατός, ὁ καλύτερος τοῦ κόσμου, ν' ἀφήση νηστικούς τούς στρατιῶτες του; Ὁ φρούραρχος ἐνῶ διστάζει νά δοθῆ ἀμέσως συσσίτιο στούς γρανα-διέρους, δέν κρατιέται καί ζητᾶ νά μάθη πῶς γίνεται νά πεινᾶν οἱ αἰχμάλωτοι.

Ὁ διοικητής δίνει τήν ἀπάντηση:

"Εἴχαμε τόσο πεῖσμα νά σπάσουμε τή γραμμή σας, ὥστε τό σύνταγμά μου πολεμᾶ, δίχως διακοπή, ἀπό προχτές τό πρωΐ. Σήμερα σκοτώθηκαν δύο διοικηταί τοῦ συντάγματος. Εἶμαι ὁ τρίτος διοικητής μέσα σέ 24 ὧρες".

Αὐτή ἡ δήλωση τοῦ Γερμανοῦ συνταγματάρχη δείχνει τί ἀφάνταστη προσπάθεια ἔκαναν οἱ ναζῆδες γιά νά πάρουν τή γραμμή Μεταξᾶ, χωρίς νά τό κατορθώσουν.

Στόν τομέα τοῦ Πειθωριοῦ ἕνας ἐχθρικός λόχος παρουσιάζεται ξαφνικά στό ἀνοχύρωτο ὕψωμα Σύλλα. Πρῶτος τόν ξεδιακρίνει ὁ ἀνθυπολοχαγός ἀσυμαρτιστής τῆς γειτονικῆς Μαλιάγκας. Τρέχει καί τούς καταμηνᾶ στό φρούραρχό του. Ζητάει τήν ἄδεια νά πάρη κι αὐτός μέρος στήν ἀντεπίθεση.

"Τί γυρεύεις ἐσύ μέ τούς πεζούς;" τό ρωτᾶ ὁ φρούραρχος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Ο ἀσυρματιστής ἐπιμένει. Λαχταρᾶ κι αὐτός νά πολεμήση, νά μήν ἀφήση τούς ναζῆδες νά περάσουν. Μ'ἕνα νεῦμα ὁ φρούραρχος τοῦ δίνει τήν ἄδεια πού ζήτησε. 'Ο ἀνθυπολοχαγός παρατᾶ τό μηχάνημά του καί ἀκολουθεῖ τή φρουρά τῆς Μαλιάγκας πού χυμάει πρός τό λόφο τοῦ Σύλλα, ἀνατρέπει τούς Γερμανούς καί μέ τή λόγχη τούς ξεκοιλιάζει σχεδόν ὅλους. Μονάχα ἕνας βαθμοφόρος καί πέντε στρατιῶτες περίσεψαν γιά νά αἰχμαλωτιστοῦνε. 'Ωστόσο ὁ ἀσυρματιστής ἐκεῖνος εἶχε δεχτῆ ὁλόκληρη ριπή πολυβόλου κατάστηθα κι ἔπεσε νεκρός. Θάφτηκε ἐπί τόπου, στό λόφο τοῦ Σύλλα πού θέλησε νά σώση ἀπ'τούς ἐχθρούς, καί πού τώρα θά τόν φρουρῆ γιά πάντα, φύλακας αἰώνιος.

Δυτικώτερα ξεφύτρωσαν ἄλλοι γρεναδιέροι κοντά στό Βουναλάκι Κουρῆ. Τά κανόνια μας πού φώλιαζαν ἐκεῖ πάνω θά ἔπεφταν στά χέρια τους, ἄν οἱ πυροβολητές δέν τούς ἀπόδιωχναν μέ τούς ὑποκόπανους. Στά παλιά Λεμπέλ πού εἶχαν γιά ὅπλα δέν ἐφάρμοζε λόγχη. Τά ἔκαναν λοιπόν ρόπαλα καί μ'αὐτά κυνήγησαν τούς Γερμανούς.

Κατά τίς 3 τ'ἀπόγεμα ξαναφάνηκαν πάλι οἱ γρεναδιέροι γύρω στό Κουρῆ. Τούτη τή φορά ἦτανπάμπολλοι. 'Ο λοχαγός πού διοικοῦσε τό πυροβολικό μας ἄφησε τό παρατηρητήριό του κι ἔτρεξε τόν κατήφορο νά σώση τά κανόνια. Σύναξε ὅλους τούς ἀνθρώπους του, μπῆκε μπροστά ὁ ἴδιος κι ἀντεπιτέθηκε. Ἅμα εἶδε τούς ναζῆδες νά ὑποχωροῦν, δοκίμασε νά τούς κυκλώση. Τούς περίσφιξε ἀπό δῶ, τούς στρύμωξε ἀπό ἐκεῖ,ὥσπου τούς ἀνάγκασε νά παραδοθοῦν· 160 γρεναδιέρους μέ δυό ἀ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ξιωματικούς μάγγωσε. Καθώς δέν μποροῦσε αὐτός νά κρατάη τόσους αἰχμαλώτους, τούς ἔκλεισε στό γειτονικό ὀχυρό τῆς Παρταλούσκας. Ὕστερα ξαναγύρισε στά κανόνια του.

Κόντευε τέσσερεις ἡ ὥρα τ'ἀπόγεμα, ὅταν φάνηκε μπροστά σέ κάθε φρούριο θωρακισμένο ἅρμα νά γυροφέρνη μέ σηκωμένη λευκή σημαία. Δέν τά τουφέκισαν,τ' ἄφησαν νά πλησιάσουν, γιατί ἔβλεπαν νά κουνᾶν ἐπιδεικτικά τήν ἄσπρη τους παντέρια. Οἱ φαντάροι λογομαχοῦν τί νά θέλη ἄραγε ὁ ἀντίπαλός τους. Ἕνας λέει πώς ζητάει ἀνακωχή, γιά νά θάψη τούς νεκρούς του. Ἄλλος, κρίνοντας ἀπό τή δική του κούραση, φαντάζεται πώς οἱ ναζῆδες ἀπόκαναν καί γυρεύουν σταμάτημα τῆς πάλης. Θεωροῦν τήν ἐμφάνιση τοῦ λευκοῦ πανιοῦ ὡς καλοσημαδιά καί σπιθοβολᾶν τά σουρωμένα πρόσωπά τους.Κανένας δέν ὑποπτεύεται τήν πραγματικότητα. Οἱ φρούραρχοι στέλνουν ἀξιωματικούς νά φέρουν μέσα τούς ξένους ἀποσταλμένους, κι ἀκοῦν μέ κατάπληξη νά τούς ἀπαιτοῦν παράδοση τῶν ὀχυρῶν, ἐπειδή ὁ Ἕλληνας σωματάρχης εἶχε ἀναγκαστῆ νά συνθηκολογήση. Τούς προσβάλλει κατάψυχα αὐτή ἡ ἀγγελία. Δέν μποροῦν νά πιστέψουν τ' ἀφτιά τους.'Από τήν καύχηση πού εἶχαν γιά τήν ἀντίστασή τους ὡς τή χρεωκοπία πού μαθαίνουν, εἶναι δρόμος πού δέ δρασκελίζεται σέ μιά στιγμή.'Απαντᾶν ὅτι, δέν δέχονται διαταγές ἀπό Γερμανούς.

"Μά ἡ Θεσσαλονίκη συνθηκολόγησε", ἐπιμένουν οἱ ξένοι.

"'Αδύνατο", ἀποκρίνονται οἱ φρούραρχοι,"ἡ ἑλληνική ψυχή δέν γονατίζει ἔτσι εὔκολα".'Αρνιοῦνται νά συμ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μορφωθοῦν. Οἱ Γερμανοί ἀξιωματικοί χαμογελᾶν. Τά μηχανοκίνητά τους τρέχουν γρηγορώτερα ἀπό τόν ἑλληνικό τηλέγραφο. Ἄς ρωτήσουν οἱ φρούραρχοι τή διοίκησή τους γιά νά βεβαιωθοῦνε.

Τό κάθε ὀχυρό προσπάθησε τότε νά συνεννοηθῆ μέ τόν μέραρχό του. Τοῦτο μέ ὑπόγειο καλώδιο κι ἄλλο ἐπισκευάζοντας, πρόχειρα, τηλεφωνική γραμμή. Σέ λίγες ὧρες ὅλα πληροφορήθηκαν τήν πικρή ἀλήθεια: Ἡ Μεραρχία βεβαίωνε τή συνθηκολόγηση καί τούς διέταζε νά πάψουν τό πῦρ. Ὅσο νά ὑπογραφοῦν τά πρωτόκολλα, οἱ δύο στρατοί θά ἔμεναν ἀπόψε ἀκίνητοι στή θέση τους, κι αὔριο τό πρωΐ στίς δέκα θά κανονίζονταν οἱ λεπτομέρειες.

Μόλις ἔφυγαν οἱ Γερμανοί κήρυκες, ἀμέσως διαδόθηκαν τά νέα ἀπό τούς τηλεφωνητές. Οἱ φαντάροι ἔμειναν μιά στιγμή μέ τό στόμα ἀνοιχτό: "Ἀδύνατο! Ἀδύνατο!", εἶπαν. Ὕστερα ἔτρεξαν γύρω ἀπό τούς ἀξιωματικούς τους μέ τήν κρυφή ἐλπίδα ν' ἀκούσουν πώς εἶναι παραμύθια τά λόγια τῶν τηλεφωνητῶν. Μά ἡ ἀλήθεια εἶναι. Κι ὅμως συχνά τά γεγονότα δέν χωροῦν σ' ἁπλοϊκά κεφάλια. Σέ τέτοια μυαλά ὑπάρχουν αἰσθήματα πού δέ συμβιβάζονται μεταξύ τους, ὅπως ἡ δύναμη μέ τά γεράματα, ἡ φιλαργυρία μέ τήν ἁπλοχεριά. Ὅταν φύγη τό ἕνα ἀπ' αὐτά, μπορεῖς στή θέση του νά βάλης ὅποιο ἄλλο αἴσθημα θέλεις, ποτέ ὅμως ἐκεῖνο πού τό ἀντιμάχεται. Ἔτσι, τή σκάλα ἀπό τή Δόξα στήν Ἥττα, πού δέν μπόρεσαν νά τήν κατρακυλήσουν μέ τό νοῦ οἱ φρούραρχοι, δυσκολεύονται κ' οἱ φαντάροι νά τήν κατεβοῦνε. Σκέπτονται ὅτι γιά νά ξεπέσουν ἀπό τή Νίκη τους, θά ἔ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρεπε νά δεχτοῦνε πολλούς χτύπους στή σειρά, ὅσο νά καταβληθοῦν. Ὡς τώρα ὅμως αὐτοί ἔδερναν τό Γερμανό, ὄχι μόνο πίσω ἀπό τίς πολεμίστρες, ἀλλά κι ἔξω στ' ἀνοιχτά, στῆθος μέ στῆθος. Πώς νά παραδώσουν φρούρια, σπίτια, πατρίδα χωρίς νά νικηθοῦνε λίγο; Τόσο δίκιο εἶναι τό παράπονό τους, ὥστε οἱ φρούραρχοι τό τηλεφωνᾶν στή Μεραρχία, ἐξηγοῦν πώς οἱ ὁπλίτες προτιμᾶν νά πεθάνουν παρά νά αἰχμαλωτιστοῦν. Τούς ἀπαντᾶν ξερά ὅτι πρέπει νά ὑπακούσουν δίχως συζητήσεις.

Οἱ θερμόαιμοι ὑψώνουν τότε τή φωνή, λέν πώς θ' ἀντισταθοῦν ὅ,τι καί νά διατάξη τό Στρατηγεῖο. Ἄλλοι προτείνουν: "Ἀρκάδι νά τό κάνουμε τ' ὀχυρό μας", ἐνῶ οἱ πιό φρόνιμοι κάθονται παράμερα καί λογαριάζουν πώς περικυκλωμένοι ἀπό τέτοιον ἐχθρό, πού εἶχε τά τελειότερα πολεμικά μέσα ἀπ' ὅσα σοφίστηκε ὁ ἄνθρωπος, τίποτ' ἄλλο δέν μποροῦσαν νά κάνουν παρά ἐκεῖνο πού ἔκαναν - μιάν ἔνδοξη ἄμυνα. Ἄν τώρα τούς μελλόταν νά παραδοθοῦνε, σ' αὐτό δέ φταίει κανένας στρατηγός, ἀλλά ἡ Μοῖρα τους καί ἡ προδοσία τῶν Βουλγαρομακεδόνων.

Ἕνας νοσοκόμος ἀνεβαίνει ἀπό τό χειρουργεῖο καί παρακαλεῖ τόν φρούραρχο νά κατεβῆ κάτω. Ἐκεῖ οἱ τραυματίες τόν ἱκετεύουν ν' ἀντισταθῆ ὅσο τοῦ ἀπομένουν φυσέκια:

"Κι ἐμεῖς νά σηκωθοῦμε", τοῦ λένε, "νά πολεμήσουμε ὡς τήν τελευταία μας πνοή".

Ὁ φρούραρχος γιά νά τούς ἡσυχάση, κρύβει τήν ἀλήθεια, τάχα πώς ἀκόμα δέν ἀποφασίστηκε ἡ παράδοση.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μέ τί κουράγιο νά πῆ πώς αὔριο θά εἶναι σκλάβοι, αὐτοί οἱ ἀσύγκριτοι λεβέντες πού εἶχε δεῖ τοῦ καθενός τήν παράτολμη παλικαριά; Καθώς φεύγει ἀπ' τό χειρουργεῖο τούς ἀκούει νά φωνάζουν:

"Τίναξέ μας στόν ἀέρα, μά μήν παραδώσης τ' ὀχυρό. Εἶναι ντροπή."

Ἀλήθεια, εἶναι ντροπή. Ὁ φρούραρχος τό πιστεύει. Ἕνας τόπος ὅπου συγκεντρώθηκε τόση αὐταπάρνηση, ὥστε νά μεταβληθῆ γιά πάντα σέ γῆ ἡρωισμοῦ, δέ δουλώνεται ἀμάχητα. Τήν ὥρα πού στά μετόπισθεν, πόλεις κατεστραμμένες ἀπό τά στούκας (σάν τόν Πειραιά πού ἔφευγε μέ τά μπογαλάκια του πρός τήν Ἀθήνα, σάν τά Τρίκκαλα ἤ τήν Ἔρημη Λάρισα), ἔτρεμαν τή δύναμη τοῦ Γερμανοῦ μόλις τή γεύτηκαν, τήν ὥρα πού πολλοί σπουδασμένοι λιποψυχοῦσαν, τοῦτα τά ὀχυρά ταπείνωναν ὅλα τά ὅπλα τῆς πολεμικῆς μηχανῆς τοῦ Φύρερ, ἐπικύρωναν μέ τό αἷμα τους τό δικαίωμα τῆς Ἑλλάδας νά ζήση ἐλεύθερη.

Οἱ φρούραρχοι τολμᾶν καί τρίτη φορά νά μεταπείσουν ἀπό τό τηλέφωνο τή διοίκηση νά μή σταματήση τόν ἀγῶνα, δίνοντας τήν ἐγγύησή τους ὅτι θά κρατοῦσαν τόν ἐχθρό ἔστω κι ἄν δέχονταν ἐπίθεση ἀπό τίς ἀνοχύρωτες πλευρές. Ἕνας συνταγματάρχης πού τούς ἀκούει ἀποκρίνεται μέ ἠρεμία ὅτι περικυκλωμένοι καί μέ ἐλάχιστα πυρομαχικά πού τούς ἀπόμειναν δέ θά μποροῦσαν νά παρατείνουν τήν ἀνώφελη ἀντίστασή τους παρά γιά λίγες ὧρες μόνο. Καί τούς κλείνει τό τηλέφωνο.

Στό μέσο τῆς νύχτας τά ὀχυρά ἀναθαρρεύουν ὅτι θά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ξανάρχιζε ὁ ἀγώνας ἐπειδή ἀκοῦν κάτι μυστηριώδικες κινήσεις γερμανικῶν ἁρμάτων πού προσπαθοῦν, παραβαίνοντας τή συμφωνία, νά τούς κυκλώσουν, ἀλλά τιμωροῦνται μόνα τους, γιατί πέφτουν σέ παγίδες ναρκῶν καί τινάζονται στόν ἀέρα. Ἀργότερα βροντᾶ δυνατό κανονίδι.

"Τί τρέχει;" ἀναρωτιοῦνται οἱ φαντάροι." ξαναρχίζουμε;"

"Οχι, εἶναι δυό μικρά φρούρια πού δέν ἔχουν μήτε ὀπτικό τηλέγραφο, μήτε τηλέφωνα γερά γιά νά διαβιβαστῆ ἡ διαταγή νά σταματήσουν καί πολεμᾶν ἀκόμα: ἡ Ποποτλίβιτσα στ'ἀριστερό κι οἱ Παλιουριῶνες στό κέντρο. Τήν αὐγή ὡστόσο διαλύονται τά ὄνειρα μόλις ἔρχεται ἡ διαταγή μέ τούς ὅρους τῆς παράδοσης. Τότε ἡ ἀπελπισία ξεσπάει."Ἄλλοι κλαῖνε δυνατά, ἄλλοι ἀγκαλιάζουν καί φιλοῦν τά πολυβόλα τους μέ πάθος τόσο αὐθόρμητο πού σφίγγει τήν καρδιά ὅσων τούς βλέπουν. Περίλυποι οἱ ἀξιωματικοί παρακολουθοῦν, χωρίς νά μποροῦν ν'ἀρθρώσουν λέξη, αὐτή τή σκηνή ἐθνικοῦ σπαραγμοῦ. Ὁ ἑλληνικός στρατός εἶναι εὐαίσθητος, ἱκανός γιά ὑπεράνθρωπα ἔργα, ὅταν τ'ἀναλάβη μέ τήν ψυχή του, κι ἕτοιμος νά πάρη κατάκαρδα κάθε ματαίωση τῶν ἐλπίδων του. Ποτέ στρατιῶτες δέν ἤθελαν πιό ἄδολα ν'ἀποφύγουν τήν ἀτίμωση."Ενας ξανθός δημοδιδάσκαλος κι ἕνα χωριατόπουλο αὐτοκτονοῦν. Ἡ θυσία τους δέν ἔχει τίποτα τό ἡρωικό· αὐτά τά δυό δυστυχισμένα Ἑλληνόπουλα ἄξιζαν καλύτερο τέλος, ὅμως κάποτε ἡ πατρίδα θά γονατίση μ'εὐγνωμοσύνη μπρός ἀπό τόν τάφο τους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πολλοί λοχίες μέ τίς ὁμάδες μάχης τους τό σκᾶνε κρυφά γιά νή μήν αἰχμαλωτιστοῦν, νομίζοντας, πώς ἄν παραδοθοῦν θά μαυρίση γιά πάντα ἡ ζωή τους. Κάποιος ἀξιωματικός πού τούς ξεδιακρίνει πασχίζει νά τούς μεταπείση, μά ἄλλος συνάδελφός του τόν πιάνει ἀπ' τό χέρι: "Αἰσθάνεσαι", τόν ρωτάει, "πώς ἔχεις τό δικαίωμα νά τούς ἐμποδίσης; Ἄφησέ τους νά φύγουν.."

Μερικοί ἀπ' αὐτούς τούς φυγάδες τρυπώνουν σέ σπίτια τῶν μετόπισθεν καί ζητᾶν ἀπό τίς νοικοκυρές νά τούς δώσουν ροῦχα πολιτικά. Ἐκεῖνες τούς θεωροῦν λιποτάχτες καί τούς βρίζουν:

"Χαθῆτε ἀπό μπροστά μας, δειλοί, τούς λένε! Ἀντί νά σταθῆτε νά πολεμήσετε, τό βάλατε στά πόδια. Τώρα θά 'ρθουν οἱ Βούλγαροι νά μᾶς σφάξουν. Δειλοί!"

Φωνάζουν τόσο δυνατά στήν παραφορά τους οἱ νοικοκυρές, ὥστε οἱ φαντάροι ἀπομακρύνονται. "Δειλοί!" Ἡ λέξη αὐτή τούς πληγώνει κατάκαρδα. Μή δέν εἶχαν πολεμήσει σά θηρία μέσα στίς στοές; Μή δέ στάθηκαν στό ὕπαιθρο κάτω ἀπό τούς καταιγισμούς τῶν στούκας; Τέσσερα μερόνυχτα τώρα βρέχονταν ἀπό χλιό αἷμα συντρόφων πού σκοτώνονταν δίπλα τους, μά ὁ ἀδύνατος κόσμος τῶν μετόπισθεν τούς εἶδε δειλούς. "Οχι, δέν ἦταν. Ὡστόσο ἡ ἄδικη αὐτή βρισιά πού ξεστόμισαν οἱ Μακεδονίτισσες τούς φανερώνει τήν πραγματικότητα. Ὅσο κι ἄν πολέμησε γενναῖα ὁ ἑλληνικός στρατός, εἶχε νικηθῆ. Τήν ἐποποιία τῆς Ἀλβανίας ὁ Χίτλερ τήν κουρέλιασε. Τόσες προσπάθειες, τόσοι νεκροί - ὅλα χαμένα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΙΧ. Μαύρη λύπη πλάκωσε τά φρούρια ὅταν ἐξαφανιστηκαν ὅσοι προτίμησαν ν' ἀπομακρυνθοῦνε. Τήν ἄγρια δραστηριότητα πού βασίλευε στίς στοές ὄντας πολεμοῦσαν, τή διαδέχτηκε τώρα ἡ βουβαμάρα. Ὅμως αὐτή ἡ σιωπή ἦταν πιό ἐκφραστική κι ἀπό ξεφωνητά ἀκόμα. Ἀξιωματικοί τραυματίες πού ὡς τώρα δέν καταδέχονται νά πλαγιάσουν, παρά ἔτρεχαν γεμάτοι ἀμψυχώνοντας τούς ὁπλίτες, χώθηκαν τώρα στά κρεβάτια τους, μαραμένοι ἀπό τούς πόνους ὄχι τῆς πληγῆς μά τῆς ψυχῆς τους. Παιδιά πού τά μάτια τους ἄστραφταν μπροστά στόν κίνδυνο, τώρα ἔστεκαν ἀποβλακωμένα ὅσο νά τά πάρη στήν ξεχάστρα ἀγκαλιά του ὁ ὕπνος.

Δέκα ἡ ὥρα τό πρωΐ, παρουσιάζονται πάλι οἱ ξένοι πληρεξούσιοι καί ζητᾶν νά παραλάβουν τά φρούρια. Μετά τήν ὑπογραφή τοῦ πρωτόκολλου ζητᾶν τήν παράδοση τῶν "Αγγλων. Ποιῶν "Αγγλων; Αὐτῶν πού πολεμοῦσαν τάχα μαζί μας. Μέ κόπο πείστηκαν ὅτι μήτε ἕνας "Αγγλος δέν ὑπῆρχε σ' ὅλη τή γραμμή τῶν συνόρων. Τέλος ζητᾶν νά τούς παραδοθοῦν τά σχέδια τῶν ὀχυρῶν καί τά ἀρχεῖα τους. Μά οὔτε αὐτά δέν ὑπάρχουν, οἱ φρούραρχοι τά ἔχουν κάψει ἀποβραδίς. Τούς δείχνουν καταγῆς τ' ἀποκαΐδια τῶν χαρτιῶν. Οἱ πληρεξούσιοι φεύγουν κι ἀμέσως ὕστερα ἀνεβαίνουν σέ κάθε ὀχυρό οἱ Γερμανοί συνταγματάρχες τῶν μονάδων πού τά πολεμοῦσαν ἀπό κάτω. Ἀρχίζει τότε μιά τελετή πού δέν τήν περίμενε κανένας. Ὁ νικητής τιμᾶ τόν ἡττημένο. Ἀντίθετα ἀπό τόν ἰταλικό στρατό πού κοκορεύεται κι ὅταν ἀκόμα τόν ξυλίζουν, ὁ γερμανικός δέ φιλαργυρεύεται τό θαυμασμό του, ἄν ὁ ἀντίπαλος τόν ἀξίζη. Δέν κατεβά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βάζουν τήν ἑλληνική σημαία ἀπό τά φρούρια, ἀφήνουν τά ξίφη στούς ἀξιωματικούς, ἀπαγορεύουν στούς στρατιῶτες τους νά μποῦν στίς στοές ἐνόσω βρίσκονται μέσα φαντάροι. Παρατάσσουν ἕνα τιμητικό τάγμα στούς πρόποδες κάποιου ὀχυροῦ καί παρακαλοῦν τό φρούραρχο νά κατεβῆ νά τό ἐπιθεωρήση.

Μιλᾶν μέ ἀπορία γιά τήν ἑλληνική ἄμυνα, πού τήν χαρακτηρίζουν ὡς "μεγαλειώδη". Πρίν δοῦν ἀπό κοντά τά φρούρια, φαντάζονται πώς εἶναι ἀνώτερα ἀπό τά γαλλικά τῆς Μαζινό. Μόλις ὅμως τά ἐπισκέπτονται σαστίζουν. Πόσο λίγο προσωπικό τά ὑπηρετοῦσε! Μέ τί ἐλάχιστα κανόνια καί πυρομαχικά, ἔδωσαν ἐντύπωση "μεγίστης ἰσχύος καί ἀφθονίας μέσων". Ἡ πενιχρότητα τῶν ὅπλων πού διάθεταν οἱ Ἕλληνες κάνει τόν ἐχθρο νά καταλάβη τό ρόλο πού ἔπαιξε ἡ παλικαριά σ' αὐτό τόν ἀγώνα. Ὁ στρατηγός Μπαῖμε, ὁ Ἴδιος πού διεύθυνε τόν κατά μέτωπο ἀγώνα, δέν πιστεύει τά μάτια του ὅταν βλέπει τό Περιθώρι μέ 120 μόνο φαντάρους φρουρά νά ἔχη πιάσει 300 Γερμανούς αἰχμαλώτους. Αὐτό τόν κάνει νά πῆ στό μέραρχό μας πώς λυπᾶται ὅτι τέτοιος στρατός σάν τόν ἑλληνικό δέν ἦτανε σύμμαχος τοῦ Ἄξονα παρά ἀντίπαλος. Μά τήν ἀλήθεια!

Ἄλλος ἀπό τούς Γερμανούς συνταγματάρχες πού μάχονταν τό Καρατάς, ἔδειξε στό φρούραρχο αὐτοῦ τοῦ ὀχυροῦ κάποιο λιβάδι, ὅπου τό ἑλληνικό πυροβολικό εἶχε θερίσει τό σύνταγμά του κατά μιά νυχτερινή ἐπίθεση, καί ζήτησε νά γνωρίση τόν ἀξιωματικό πού διεύθυνε μέ τόση εὐθυβολία τά πυρά. Ὁ φρούραρχος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔφερε τότε καί τοῦ παρουσίασε ἕνα ἀμούστακο ἀνθυπολοχαγό τοῦ πυροβολικοῦ πού στάθηκε προσοχή. Ὁ Γερμανός τόν διάταξε:

"Ἐλᾶτε μαζί μου". Καί ξεκίνησε γιά τό λιβάδι, ἐμπρός αὐτός, πίσω τό ἀνθυπολοχαγάκι πού ἀποροῦσε τί θ' ἀπογινόταν. Ὅταν κατέβηκαν στό πεδίο τῆς σφαγῆς, εἶδαν τούς ἄταφους Γερμανούς ἀκόμα στή στάση πού τούς εἶχε βρεῖ ὁ θάνατος, φριχτά ἀκρωτηριασμένους: πόδια κομμένα, κεφάλια ἀνοιγμένα στά δύο, πτώματα ἐδῶ πολτοποιημένα ἀπό ὁλόσωμη ὀβίδα πού τά παραμόρφωσε, κι ἐκεῖ στρατιῶτες, πού κάποιο θραῦσμα, κοφτερό σέ λεπίδι, τούς εἶχε θανατώσει χωρίς νά τούς βλάψη, νεαρά παιδιά μέ τά πρόσωπά τους ἀκόμα ροδοκόκκινα καί γαλήνια. Οὔτε πιθαμή στό γύρω χῶμα δέν ἦταν ἄβαφη ἀπό αἵματα. Καμιά ἀνθρώπινη ψυχή δέ θά ἔμενε ἀσυγκίνητη βλέποντας τέτοιο ἀπαίσιο θέαμα.

"Ἀνθυπολοχαγέ", εἶπε στόν πυροβολητή ὁ Γερμανός συνταγματάρχης δείχνοντας τούς νεκρούς, "αὐτό τό μακελλειό εἶναι ἔργο δικό σας. Σέ μισήν ὥρα μέσα μοῦ θανατώσατε τετρακόσιους ἄντρες. Σᾶς συγχαίρω." Καί τοῦ ἔσφιξε τό χέρι, ἐνῶ ὁ Ἕλληνας ἀξιωματικός ἀνατρίχιασε ἀπ' αὐτό τό πρωτάκουστο παράδειγμα σκληρῆς καρδιᾶς, ἀλλά καί στρατιωτικῆς ἀρετῆς.

Χ. Ὁ ἄρχοντας πού ξεπερνάει ὅλους τούς ἄλλους, ὁ Ἥλιος, ἀφοῦ ἀνέβηκε στήν κορυφή τ' οὐρανοῦ, στάθηκε μιά στιγμή ἐκεῖ. Τέτοια ὥρα, μεσημέρι, ἐγκατέλειψαν οἱ φαντάροι τά ὀχυρά. Οἱ Γερμανοί πού τούς σεβάστηκαν, τούς ἄφησαν νά φύγουν μέ τόν ὁπλισμό τους, μόνοι, ὡς τίς Σέρρες, ὅπου θά περίμεναν διαταγές.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ συνοδεία τους κατηφόριζε τίς χωματοπλαγιές τοῦ Ροῦπελ ἀμίλητη, βαδίζοντας ἀργά, χωρίς ἐλαφράδα στά γόνατα τά κομένα. Οποιος τούς ἔβλεπε δέ θά φανταζόταν ποτέ ὅτι αὐτό τ' ἀσκέρι εἶχε νικήσει ἕναν ἀγώνα τόσο ἄνισο σέ διδερικά. Η κατάντια τους φανερονόταν ἀπό τό ρουχισμό τους, ἀνάστατο σάν τό Κρητικό πέλαγος, ἀπό τά λερά πρόσωπα πού καθώς σκούπιζαν μέ τήν παλάμη τόν ἱδρῶτα, μετατόπιζαν στά μέτωπα καί τά μάγουλα τή βρώμα τῆς μπαρούτης καί δημιουργοῦσαν μαῦρες χαρακιές. Η ἰδέα πώς εἶναι ταπεινωμένοι, δέ βγαίνει ἀπό τό μυαλό τους. Εκαναν πιστά τό καθῆκον τους, μά τοῦτο δέν ἀρκεῖ. Η τύχη πού εἶναι ἄνιση στούς ἀνθρώπους, τούς εἶχε ἀδικήσει μέ τό νά τούς πάρη μέσ' ἀπό τά χέρια τήν Νίκη, τόσο ἀπαραίτητη στήν ταπεινή ζωή τους.

Ὅλο τό χειμῶνα ὀνειρεύονταν τή λαμπάδα τή λαμπράδα τοῦ πολέμου, κι ὅταν τόν γνώρισαν στό ἄναμμα τῆς μάχης, τόν ἀγάπησάν καθώς τούς ἐρέθιζε καί τούς συνέπαιρνε. Οσο τούς ζεματοῦσε ἡ φωτιά, τόσο τήν ὀρέγονταν, καί νά φύγουν δέν ἤθελαν ἀπό κοντά της - σάν πεταλοῦδες. Γι' αὐτό τώρα περπατᾶν πρός τά ἐμπρός κι ὅλο πίσω στρέφουν τά βλέμματά τους καί κοντοστέκονται νά ξαναδοῦν τά ὀχυρά. Αναλογίζονται τούς σκοτωμένους συντρόφους πού μόλις πρόφτασαν νά τούς θάψουν βιαστικά, καί πού θά ἔμεναν ἄκλαυτοι, στά χέρια ἀναίσθητων ξένων. Οταν ἀκοῦν βόρυβο αὐτοκινήτων καί διακρίνουν πολλά φορτηγά νά πλησιάζουν τό Ροῦπελ καταλαβαίνουν πώς οἱ ναζῆδες πλιατσικολογοῦν τά τρόφιμα πού βρῆκαν στίς ἀποθῆκες. Αμα μιά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γερμανική διμοιρία, ἀπό εὐγένεια, τούς προσπερνάει μέ βῆμα παράτας, αὐτοί μόλις τήν ἀντιχαιρετᾶνε γιατί ἄκουν ἀπό μακριά σάλπιγγες νά ἠχοῦνε χαρούμενα, κι ἀντικρύζουν ἐκείνη τή στιγμή νά κατεβαίνει ἡ ἑλληνική σημαία καί νά ὀρθώνωται ἡ σβάστικα.

Αὐτό τό θέαμα κάνει τήν πονεμένη τους καρδιά νά μή χωράη ἄλλο καημό. Ὅσους ἐπαίνους εἶπε στόν ἀρχηγό τους ὁ Γερμανός σωματάρχης, τούς φαίνονται λόγια μόνο, λόγια φτωχά μπροστά στή φρικτή πραγματικότητα. Γιατί ἔτσι, βαριόθυμοι ὡς εἶναι, σκέπτονται καί τά χωριά τους πού σύντομα θά δουλωθοῦν, τίς γυναῖκες καί τίς ἀδελφές τους πού θά τίς παιδέψουν οἱ ἀλλόφυλοι. Πίσω ἀπό τό χιτλερικό δράκο μαντεύουν νά παραφυλᾶνε λυσσασμένες ὕαινες, οἱ Βούλγαροι, βιαστές καί τύραννοι τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὅταν τόν βροῦνε ἄοπλο. Τό 1917 πού εἶχε ξαναφέρει τούς Βουλγάρους ὁ Γερμανός στήν Μακεδονία, αὐτοί δέν εἶχαν γεννηθῆ, μά φρικιάζουν ἀκόμα ν' ἀναθυμιοῦνται τά ὄργια πού ἄκουσαν ὅτι βασάνισε ἡ βουλγαρική θηριωδία τούς πατέρες τους, γδάρσιμο ζωντανῶν, κάψιμο ἀνθρώπων περιχυμένων μέ πετρέλαιο, ξεκλήρισμα ὁλόκληρων χωριῶν ἀρχίζοντας ἀπό τούς μεστούς καί τελειώνοντας μέ τά μωρουδάκια. Πάλι ἡ Ἑλλάδα θά σταυρωνόταν τώρα, πάλι ἡ Ὕπαρξή της θά παιζόταν κορώνα-γράμματα γιά τρίτη φορά μέσα σέ τριάντα χρόνια, ἀφοῦ ἡ μοίρα τῶν λαῶν εἶχε καταντήσει ρουλέτα.

Τώρα θά δούλευαν κατά τίς προσταγές σιχαμεροῦ ἀφέντη, θά λιμοκτονοῦσαν, θά τούς λήστευαν ἀτιμώρη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τα. "Αχ, μέ πόση λαχτάρα γυρίζει ὁλοένα ὁ νοῦς τους στά τέσσερα μερόνυχτα πού, ἐλεύθεροι, κρατοῦσαν ἐκείνη τήν ἄφοβη ἄμυνα. Πῶς τήν εἶπε ὁ Γερμανός στρατηγός; "Μεγαλειώδη." Ἔτσι τήν εἶπε.

Καθώς πορεύονται πρός τίς Σέρρες βλέπουν σ' ἕνα λοφάκι μαζεμένους φαντάρους καί καπνό ν'ἀνεμίζεται στόν καθάριον οὐρανό. Ἐπειδή ἡ κοινή δυστυχία ἀδερφώνει τούς ἀνθρώπους, τραβᾶ ἡ φάλαγγα ὁλοΐσια πρός τόν ὅμιλο ἐκεῖνο.

"Μωρέ διάθεση πού τήν ἔχουν τέτοιες στιγμές νά μαγειρεύουν;" κάνει ἕνας λοχίας.

"Γιατί ὄχι; ἀπό χτές βράδυ δέ βάλαμε μπουκιά στό στόμα."

Πραγματικά οἱ Γερμανοί, παραβαίνοντας τούς ὅρους τῆς ἀνακωχῆς, πρίν κάν στεγνώση τό μελάνι τῆς ὑπογραφῆς τους, δέν τούς ἐπίτρεψαν νά πάρουν κανένα φαγώσιμο καί οἱ φαντάροι πεινᾶνε. Ὅταν ἀνέβηκαν τό λόφο, εἶδαν ἕτοιμη θρακιά, μά χωρίς νά βράζη τίποτα πάνω της.

"Τί πρόκειται νά ψήσετε;" ρωτᾶν ὅσους ἀνάδευαν τά ξύλα.

"Τώρα θά δῆτε", τούς ἀποκρίνονται.

Ἐκεῖ γύρω στή φωτιά εἶναι συγκεντρωμένο ἕνα τμῆμα τοῦ 26ου συντάγματος, αὐτοῦ πού κατά τή μάχη ὑπερασπιζόταν τό Λοῦσε ὡς πεζικό ἐπιφανείας, κι εἶχε μαδήσει μιά μεραρχία ἀλπίνων πού ἀγωνιζόταν νά τό ξεκολλήση ἀπό τίς θέσεις του. Νά ὁ διοικητής τοῦ 26ου περιστοιχισμένος ἀπό τούς βαθμοφόρους. Νά ὁ ἀρχιμανδρίτης του πού βάζει τά ἱερά ἄμφια.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

"Θά λειτουργηθοῦμε", εἰκάζει κάποιος κι ἡ ἰδέα πώς θά κοινωνήσουν μέ τά θεῖα τούς παρηγορεῖ. Βγάζουν τά πηλίκιά τους, σταυροκοπιοῦνται κι ἀκοῦν μέ κατάνυξη τίς εὐχές πού ἀρχίζει νά ψέλνη ὁ παπάς. Ὑστερα προβάλλει στό κέντρο ὁ ὑπασπιστής κρατώντας τή σημαία τοῦ συντάγματος τυλιγμένη στό μαῦρο μουσαμά της. Τήν ξεσκεπάζει καί τήν ἀφήνει ἐλεύθερη στό ἐλαφρό ἀεράκι πού δέν καταφέρνει νά τήν ξεδιπλώση κανονικά, γιατ' εἶναι ράκος, ἀτίμητο μνημεῖο δοξασμένων ἀγώνων. Αὐτή εἶναι ἡ σημαία πού τόν Αὔγουστο τοῦ 1922, ὅταν τό 26ο σύνταγμα κυκλώθηκε στήν κοιλάδα τοῦ 'Αλί-Βεράν τῆς μικρᾶς 'Ασίας, τήν ἄρπαξε ὁ γενναῖος συνταγματάρχης Καλιαγκάκης καί παρασύροντας τούς λεβέντες του σέ παράφορη ἔξοδο κατόρθωσε νά σπάση τόν τουρκικο κλοιό καί νά σώση τό σύνταγμά του, χωρίς ὁ ἴδιος νά ἐπιζήση ἀπό τό θρυλικό κατόρθωμα, γιατί ὅπως ἡ σημαία του, ἔτσι κι αὐτός εἶχε κατατρυπηθῆ ἀπό σφαῖρες καί ξεψύχησε κρατώντας στά χέρια του αὐτό τό κουρελιασμένο πανί.

"Προσοχή!" διατάζει ὁ διοικητής.

Οἱ φαντάροι τεντώνουν τά ξενεφριασμένα κορμιά τους, οἱ ἀξιωματικοί κάνουν τό σχῆμα. Ὁ ὑπασπιστής τότε κατεβάζει τό ἱερό λάβαρο στή φωτιά, ἐνῶ ὁ παπάς εὐλογεῖ αὐτόν τόν περήφανο πολεμικό ὁδηγό. Τό μεταξωτό πανί ἀργεῖ ν' ἀποκαῆ, γίνεται στάχτη σιγά, πολύ σιγά. Τό θέαμα τῆς γαλανόλευκης πού ἐξαφανίζεται κάνει τούς παρόντες νά ριγήσουν. Οὔτ' ἕνας ἀξιωματικός δέν ἔμενε ἀδάκρυτος. Οἱ φαντάροι σάν ἀντικρύζουν τούς φρουράρχους τους, ψημένους πολεμιστές,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νά κλαῖνε, τούς θαυμάζουν ἀκόμα περισσότερο καί ξεσπᾶν τά παιδιάτικα στόματά τους σέ λυγμούς κι ἀναφυλλητά. Τό κλάμα τους ἔχει μεγαλοπρέπεια γιατ'εἶναι ὁμαδικό. Μά τό διακόπτει ὁ ἀρχιμανδρίτης:

"Σηκῶστε τό χέρι νά ὁρκιστῆτε", τούς λέει.

Τόν ὑπακοῦν, κι ἐκεῖνος ἀρχίζει:

"Ὁρκίζομαι...

"Ὁρκίζομαι!" λένε ὅλοι μαζί.

"Ὅτι δέ θά ἡσυχάσω...

"Ὅτι δέ θά ἡσυχάσω!"

"Ὅτι θά δώσω τό αἷμα μου...

"Ὅτι θά δώσω τό αἷμα μου!"

"Γιά νά ἐκδικηθῶ καί νά ἐλευθερώσω τήν πατρίδα...

"Γιά νά ἐκδικηθῶ καί νά ἐλευθερώσω τήν πατρίδα!" βροντοφωνοῦν ἀξιωματικοί καί στρατιῶτες.

Ὁ ὅρκος αὐτός φουσκώνει ἀπό νέα ὄνειρα τίς στενεμένες καρδιές τους, κι ὅταν ξαναπαίρνουν τό δρόμο τῶν Σερρῶν, αἰσθάνονται σά ζωογονημένοι. Τώρα ἔχει βρεῖ πάλι σκοπό ἡ ζωή τους.

Ναί, τά ἔθνη τά μικραίνουν ἤ τ'ἀποθανατίζουν οἱ πολίτες τους. Κάθε πατρίδα χαίρεται τόση εὐτυχία, ὅση ἀναλογεῖ στή σωφροσύνη τῶν πολιτῶν της. Εἶναι ὅμως ν'ἀπορῆς! Ἅμα μπῆκαν οἱ Γερμανοί στό συγκρότημα "Μολών Λαβέ" τοῦ ὀχυροῦ Ροῦπελ, ἀπάνω ἀπ'τούς νεκρούς βρῆκαν γραμμένη μέ κινωλία τή φράση: "Στίς Θερμοπύλες σκοτώθηκαν οἱ Τριακόσιοι. Ἐδῶ θά πέσουν οἱ Ὀγδόντα".

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οἱ Σπαρτιάτες οἱ παλιοί ἑτοιμάζονταν ἀπό παιδιά μέ προσεχτική ἀγωγή γιά μεγάλα ἔργα. Τούτους ὅμως τούς φαντάρους, πότε νοιάστηκε ἡ δική μας Πολιτεία νά τούς παιδαγωγήση; Τό Κράτος τούς εἶχε ἐγκαταλείψει στήν τύχη τους, οἱ ἀναρχικές προπαγάνδες τούς κατηχοῦσαν ἐλεύθερα. Ποιός λοιπόν εἶχε σταλάξει στίς καρδιές τους τό μοναδικό δίδαγμα τῆς αὐτοθυσίας;

Ἡ ράτσα.

Αὐτή ἔνωσε μπροστά στόν κίνδυνο τούς "Ελληνες, ὅλους τούς "Ελληνες χωρίς ἐξαίρεση. "Οταν τά χιόνια σταμάτησαν τήν προέλαση τοῦ στρατοῦ μας στήν 'Αλβανία, κάποιος μέραρχος φοβήθηκε πώς οἱ ἀφάνταστες κακουχίες θά μποροῦσαν νά κλονίσουν τό ἠθικό τοῦ μετώπου καί ζήτησε στά συντάγματά του νά τοῦ στείλουν πίνακες ἀπό τούς στρατιῶτες ἐκείνους πού ἦταν γνωστοί ὡς κακόγνωμοι, γιά νά τούς ἀπομακρύνη. "Αμα ὅμως ἔλαβε τούς πίνακες αὐτούς, διάβασε κατάπληκτος: Δεκανεύς τάδε, ἐφονεύθη εἰς τήν μάχην τῆς Μόροβας. Στρατιώτης τάδε ἐτραυματίσθη εἰς τήν ἐπίθεσιν τῆς Ντούσνιτσας. Στρατιώτης τάδε, ἐπροτάθη διά τόν πολεμικόν σταυρόν".

Σέ μιάν ἐποχή πού μεγάλα κράτη κλονίστηκαν κι εἶχαν διαλυθῆ οἱ στρατοί τους, ἡ φωνή τῆς ράτσας ὁδήγησε τούς δικούς μας φαντάρους νά πολεμήσουν σά νά εἶχαν ἀναστηθῆ ἀπό τήν Ἴδια τήν ἀρχαία 'Αθήνα. "Εκανε νά λάμψη ἀπάνω τους ἡ 'Ελλάδα, τήν ἔκανε νά ξαναγίνη ἐκεῖνο πού κατάφερνε στίς καλύτερες στιγμές τοῦ παλιοῦ της βίου - ὅταν, ἀπό γεωγραφικός τόπος, γιγαντωνόταν σέ σύμβολο τῆς 'Ελευθερίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

"Οσοι παρευρέθηκαν στούς ἀγῶνες τῆς 'Αλβανίας ἤ τοῦ Ροῦπελ σχημάτισαν μιάν ἀτράνταχτη πίστη στό μέλλον τῆς φυλῆς μας. "Αν δέν διδαχτοῦμε ὅμως τήν ὁμόνοια καί τήν αὐταπάρνηση ἀπό τούς ἥρωες ἐκεί - νους, τότε θά χάσουμε ὅ,τι πολυτιμότερο μᾶς ἔδωσε τό χυμένο αἷμα τους. 'Αλίμονο ἄν πιστέψουμε πώς θά λείψουν ποτέ οἱ ἐχθροί ἀπό τό δρόμο τῆς 'Ελλάδας. Κι ἄς γίνη ἡ ἱστορία τοῦ Ροῦπελ ἀστέρι γιά νά μᾶς ὁδηγῆ πῶς πρέπει ν'ἀντιστεκώμαστε στούς ἐχθρούς της, ὅσο μεγάλοι κι ἄν εἶναι.

(Ροῦπελ."Εκδοσις δευτέρα. Γαλαξίας,σσ.93-118)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

β΄ Λεξιλόγιο

γυροφέρνω.

2-περιφέρομαι, τριγυρίζω, φέρνω βόλτες, τά καταφέρνω, ἐξοικονομῶ τά πρός τό ζῆν, τά κουτσο - καταφέρνω.

-περιποιοῦμαι τινά πρός ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ μου, - ἀπαντῶ δι' ὑπεκφυγῶν.

παντιέρα.

1-μεσν. παντιέρα <ἰταλ. BANDIERA

φαντάροι.

1-ἀπό τό οὐσ. φανταρία (ὑποχωρητικά). φανταρία ἡ, μεσν. φανταρία <βενετ. FANTARIA <ἰταλ. FANTERIA <ἰσπαν. INFANTERIA (= σωματοφυλακή ἀνηλίκων πριγκήπων [INFANTES])

καύχησις (ἤ καύχημα).

1-ἀρχ. καύχημα <καυχῶμαι.

2-καί καυχησιά, καυχησιολογία, κομπασμός, ἔπαρσις, μεγαλαυχία, στόμφος.

-ἀντ. αἴσχος, ὄνειδος, ἐντροπή, ρεζιλίκι.

3-καύχησις, ἀλαζονεία, μεγαλαυχία, κάμπος, μεγαλη-γορία, ὑψηλορία, κομπασμός, ἐπίδειξις.

δρασκελίζομαι.

1-δρασκελῶ μεσν. δρασκαλεύω <δρασκελεύω <δια-σκελίζω.

2-καί διασκελῶ, δρασκελάω, δρασκελώνω. βαίνω ἄ - νωθέν τινος μέ ἀνοικτά τά σκέλη, ὑπερπηδῶ, με - τρῶ ἀπόστασι μέ δρασκελιές.

3-διαβαίνω, διαβεβηκώς τοῖν σκελοῖν, διέρχομαι, βηματίζω, διασκελίζω (μσν).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ξεσπάω

1-ἀπό τόν ἀορ. ἐξέσπασα τοῦ ἀρχ. ἐκσπῶ.

2-καί ξεσπάζω, ξεσπάνω. ἀποσπῶ κάτι ἀπό τήν θέ - ση του μέ βία, ἐκβάλλω, ἐκρήγνυμαι, ἐκδηλοῦμαι, παραφέρομαι.

-ἀντιθ. ἐμπηγνύω, ἐμπήγω.

3-ἐκσπῶ, ἀποσπῶ, ἀφέλκω, ἀπορρήγνυμι, ἀποσπαράσ- σω, ἀνασπῶ, ἐξερύω.

δέρνω.

1-μεσν. δέρνω (ἀρχ. δέρω.

2-κτυπῶ, ραβδίζω, ξυλίζω, βαράω, μαστιγώνω, ξυλο- κοπῶ, βασανίζω, ταλαιπωρῶ, τυραννῶ, παιδεύω, ἀ- ναταράσσω (τό γάλα νά γίνῃ βούτυρο)

3-δέρω, παίω, μαστιγῶ, ραβδίζω, πλήττω

4-δέρνω τό γάλα (ἤ κτυπῶ τό γάλα.

-ὁ ἀγᾶς δέρνει ἐμένα κι ἐγώ δέρνω ἐσένα.

-τοῦ ἔφταιξε ὁ γάϊδαρος καί δέρνει τά σαμάρι.

-δέρνε με ἄντρα μ'δέρνε με κι ἐγώ τά ξέρω κά - νω τα.

-δερνάμενο σκυλί κακό κυνῆγι κάνει

-καί τόν πηλό τόν δέρνουνε νά γίνῃ κεραμίδι.

πάθος.

1-τό ἀρχ. πάθος, ἀπό τό θέμα πάθ- τοῦ πάσχω.

2-τό ἀποτέλεσμα τοῦ πάσχω. πάθησις, νόσος, νόση - μα, ἀσθένεια, ἀρρώστια, περιπέτεια, ταλαιπωρί- α, ὀργή, μῖσος, φθόνος, ἔρως, μανία, ἐπιθυμία ἤ κλίσις κακή, ἔντονος συναισθηματισμός, μετα- βολαί, βάσανα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3-πάθος, κακόν, δεινόν, νόσος, πάθημα, ὀργή, ὁρμή, ἐπιθυμία, μανία, θυμός, ἀπέχθεια; δύσμενεια; μνησικακία.

αὐθόρμητα.

1-ἐκ τοῦ ἀρχ. αὐθ-ορμητος <αὐτός + ὁρμῶ

2-κατά τό τρόπο αὐθόρμητο, ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας, αὐτοπροαιρέτως, ἀπρομελετήτως, ἀπροσχεδιάστως, ἀπροπαράσκευα.

-ἀντιθ. ἀναπόδραστα, ἀναπόφευκτα, προμελετημένα, προσχεδιασμένα, προπαρασκευασμένα.

3-αὐθορμήτως, αὐτομάτως, αὐθαιρέτως, αὐτοβούλως, αὐτοπροαιρέτως.

σφίγγω (τήν καρδιά).

1-ἐκ τοῦ ἀρχ. σφίγγω.

σφίγγω, σφιγκτήρ, σφίγμα, Σφίγξ.

σφίγγ - εἶναι πιθ. ἔρρ. τύπος τῆς ρίζης τῆς μαρτυρουμένης ἐν τῷ Λεττικῷ ἢ Λεττονικῷ SPAIGLIS, SPAIGLE (λαβίς, περόνη) ἐξ ἰαπ. SPEIGSPHIG.

-2-πιέζω τι δυνατά, τό περιβάλλω καί τό πιέζω, περισφίγγω, συσφίγγω, συμπιέζω, πιέζω, στενοχωρῶ, συνάπτω, προσαρμόζω, συνωθοῦμαι, στρυμώχνομαι, συνωστίζομαι, τανύομαι, τανιέμαι, κατα-πνίγω τά συναισθήματα πού μέ κατέχουν.

3-σφίγγω, συσφίγγω, συνάπτω, πυκνῶ, πιέζω, θλίβω, ἰπῶ, ὠθοῦμαι, συνωθῶ, συστέλλω, συμπλέκω, συνείρω, ἀναγκάζω, καταναγκάζω.

θρακιά.

1-ἀθράκα, μεγεθ. τοῦ ἀθράκι <ἀρχ. ἀνθράκιον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2-σωρός ἀναμμένων ἀνθράκων μετά τήν ἐξάντλησιν τῆς φλόγας, θράκα.

3-ἀνθρακιά.

πηλήκια.

1- πηλήκιον, ὑποκρ. τοῦ ἀρχ. πήληξ (= κράνος).

ὑπασπιστής.

1-2-καί ὑπ-ασπιστήρ, -ῆρος. (ἀρχ) ὁ ὑπασπίδιος. ὁ φέρων τήν ἀσπίδα, ὁ ἀσπιδοφόρος, ὁπλοφόρος.

παράφορος.(-η)

1-καί ὁ, ἡ παράφορος, -ον.

2-εὐέξαπτος, θυμώδης, ἀχαλιναγώγητος, ἀσυγκράτητος, ἀκάθεκτος, θυελώδης.

-ἀντθ. ἐγκρατής, ψύχραιμος, γαλήνιος, ἀπαθής, αὐτοκυριαρχούμενος.

3-παράφορος, ὀργίλος, ἀκράχολος, ὀξύθυμος, σφοδρός, δεινός, ἔκθυμος.

θρυλικός.

1-λογ.,νεωτ. ἐκ τοῦ θρῦλος (= θόρυβος)

2-ὁ ἀνήκων εἰς τόν θρῦλον, μυθικός, ἔνδοξος, παρίφημος, πολυθρύλητος, περιλάλητος.

-ἀντιθ. ἄσημος, ἀφανής.

3-θρυλητός.

σχῆμα.

2-ἡ ἐξωτερική ὄψις πράγματος, μορφή, τύπος, φόρμα, καλούπι, σχεδιάγραμμα, ἔνδυμα κληρικῶν, μοναχῶν, στρατιωτικός χαιρετισμός.

3-σχῆμα, μορφή, τύπος, ὄψις, εἶδος, ἰδέα.

λάβαρο.

1-μεσν. λάβαρον < λατ. LABARUM (=βασιλική σημαία)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2-εἶδος σημαίας, ἁγιογραφικαί παραστάσεις ἐπί ὑφασμάτων ἀνηρτημένων ἀπό κοντῶν.

3-λάβαρον.

εὐλογῶ.

2-δημ. καί βλογῶ, βλογάω. λέγω καλούς λόγους γιά κάποιον, ἐπαινῶ, ἐγκωμιάζω, ἐκθειάζω, δίδω εὐλογία διά τῆς συμβολικῆς κινήσεως τῆς δεξιᾶς χειρός μέ ἡνωμένους τούς τρεῖς πρώτους ἐκ τῶν δακτύλων, δίδω τήν εὐχήν μου, καθαγιάζω,

-ἀντιθ. κατακρίνω, κακίζω, ψέγω, καυτηριάζω, καταριέμαι, βλαστημῶ.

3-εὐλογῶ, εὔχομαί τινί τι, ὀλβίζω, μακαρίζω, ἀφιερῶ, καθιερῶ, καθοσιῶ, αἰνῶ, ἐγκωμιάζω, δοξάζω, ὑμνῶ.

ριγῶ.

2-ριγέω, -ῶ: κατέχομαι ὑπό ρίγος, καταλαμβάνομαι ἀπό ρίγος, φρικιῶ ἀπό ψύχος (φόβος), φρίσσω, ἀνατριχιάζω, ταυρτουρίζω, τρέμω, φρικιῶ.

3-ριγῶ, κρυοῦμαι, φρίττω, φρικιῶ.

ἀναφιλητά.

1-Ἴσως ἀπό τό ἀρχ. ρῆμα ἀναφλύω (= ἀνακοχλάζω) -καί ἀναφυλλητό.

2-κλάμα μέ ἀδιάκοπους λυγμούς.

3-λυγμός, ὀλολυγή, ὀλολυγμός, λύγω, λυγαίνω, λυγγάζω.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γ: Πραγματικές παρατηρήσεις.

Σημαία.

1.('Εγκυκλοπαίδεια)

Τεμάχιον ὑφάσματος μέ τά ἐμβλήματα καί τά διακριτικά χρώματα ἔθνους τινός, συλλόγου, κόμματος κλπ.(κν. μπαϊράκι, παντιέρα, φλάμπουρο, σαντάρδο, σαντζάκι)· (φρ) "καλοῦμαι ὑπό τάς σημαίας"· ἐπιστρατεύομαι· "ὑπηρετῶ ὑπό τάς σημαίας"· εἶμαι στρατιώτης· "τάσσομαι ὑπό τήν σημαίαν" (κόμματος κλπ.)· προσχωρῶ εἰς .... , "ὑψῶ σημαίαν ἐπαναστάσεως"· ἐπαναστατῶ.

-(Συμβολ.)· "ἡ Γαλανόλευκος σημαία"· ἡ ἑλληνική σημαία· "Μαύρη σημαία"· ἔμβλημα τοῦ πολέμου μέχρις ἐσχάτων· ἔμβλημα τῶν πειρατῶν· ἔμβλημα ἐξεγέρσεων ἀπηλπισμένων καί πεινασμένων ἀνθρώπων· σύμβολον τῶν ἀναρχικῶν· "'Ερυθρά σημαία"· σύμβολον κοινωνικῶν ἐπαναστάσεων· ἀπό τοῦ 1918 σύμβολον τῆς Ε.Σ.Σ.Δ.· "λευκή σημαία"· σύμβολον ἀνακωχῆς.

'Η χρῆσις ἐμβλημάτων ἀνάγεται εἰς ἀπωτάτην ἤδη ἐποχήν. 'Εκ τῶν ἐμβλημάτων αὐτῶν, τά ὁποῖα εἰς τούς 'Εβραίους ἦσαν ἡ Κιβωτός καί εἰς τούς Πέρσας ὁ ἱερός λευκός ἵππος, προέκυψαν καί αἱ σημαῖαι, αἱ ὁποῖαι κατ'ἀρχάς ἦσαν κοντοί φέροντες ἐμβλήματα, συνήθως ζωομόρφους θεούς.

'Αλλά καί οἱ ἀρχαῖοι "Ελληνες τῶν κλασσικῶν χρόνων ἐχρησιμοποίουν ἐμβλήματα διά τήν ἀναγνώρισιν τῶν στρατιωτῶν των. Καί μόνον ὁ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπό τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἤρχισαν χρησιμοποι - ούμεναι σημαῖαι ἐξ ὑφάσματος. Ἐν τούτοις εἰς τό ναυτικόν αἱ σημαῖαι ἤρχισαν χρησιμοποιούμεναι ἀ- πό παλαιοτέρας ἐποχῆς. Τοιαῦται ἀναφέρονται ἀπό τῆς μυκηναϊκῆς ἤδη ἐποχῆς. Μετά τούς Ἕλληνας καί οἱ Ρωμαῖοι ἐχρησιμοποίησαν τά "σίγνα" καί οἱ Βυ- ζαντινοί τά "λάβαρα". Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ λευκή με- τά κυανοῦ σταυροῦ σημαία τῶν Παλαιολόγων.

Εἰς τήν Δύσιν εἶναι δυνατόν νά δοθῇ ἡ ὀνομασία τῆς σημαίας εἰς τήν γαλλικήν τοιαύτην κυανοῦ χρώ- ματος μετά χρυσοῦ ἄνθους κρίνου, τήν ὁποίαν ἐχρη- σιμοποίησεν ὁ Κάρολος Ζ' καί ἡ ὁποία ἐσυμβόλιζε ἁπλῶς τήν θέλησίν του νά ἀνασυγκροτήσῃ τήν Γαλ - λίαν. Ἕκτοτε εἰς Γαλλίαν καί μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Μοναρχίας δέν ὑπάρχει ἐθνική σημαία. Αὐτό τοῦ- το τό πρόσωπον τοῦ βασιλέως εἶναι τό σύμβολον τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς, ἀναποσπάστου μετά τοῦ ἔθνους. Ἡ κατάργησις τῆς βασιλείας κατά τήν Γαλλικήν Ἐπα- νάστασιν ὥθησε τήν Συντακτικήν νά δημιουργήσῃ νέ- ον σύμβολον τοῦ ἔθνους, ὑπό τήν μορφήν τῆς τρι - χρώμου σημαίας. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἐθνική ση- μαία τῆς Γαλλίας. Τό 1816 υἱοθετήθη ὡς ἐθνικόν σύμβολον ἡ λευκή σημαία μετ' ἄνθους κρίνου, ἀλλά τό 1830 ἡ σημαία ἔγινε καί πάλιν τρίχρωμος καί τοιαύτη παρέμεινε καί μετά τήν ἐπανάστασιν τοῦ 1848, χάρις εἰς δραστηρίαν παρέμβασιν τοῦ Λαμαρ- τίνου κατά τῆς προσπαθείας τῆς καθιερώσεως τῆς ἐρυθρᾶς σημαίας ὡς ἐθνικοῦ γαλλικοῦ συμβόλου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σημαίας μέ διάφορα ἐμβλήματα ἤρχισαν χρησιμοποι - οῦντα καί διάφορα ἄλλα κράτη, πολλά τῶν ὁποίων ἔφε- ρον σταυρόν, Εἰς τήν Γερμανικήν Αὐτοκρατορίαν ἐχρη- σιμοποίουν ὡς ἔμβλημα κατ'ἀρχάς τόν τευτονικόν ἀε - τόν (θ΄ αἰ.) καί ἀπό τοῦ ιε΄αἰ. τόν δικέφαλον. Εἰς τήν 'Αγγλίαν τόν ἐρυθρόν σταυρόν τοῦ 'Αγίου Γεωργί- ου, ὅστις ἐνωθείς μετά τοῦ σταυροῦ τῶν ἁγίων 'Αν - δρέου καί Πατρικίου (Σκωτίας καί 'Ιρλανδίας), ἀπε - τέλεσε τήν βρεττανικήν σημαίαν. Γενικῶς ὅμως αἱ ἐ- θνικαί σημαῖαι προῆλθον ἐκ τῶν βασιλικῶν τοιούτων . Αὗται μετά τήν πτῶσιν τῆς μοναρχίας καί τήν ἐπικρά- τησιν τῆς δημοκρατίας εἰς τάς διαφόρους χώρας ἐτρο- ποποιήθησαν ἤ ἤλλαξαν ριζικῶς.

'Επί Τουρκοκρατίας ἐν 'Ελλάδι κατέστη ἀναγκαία ἡ χρησιμοποίησις σημαιῶν μετ' ἐμβλημάτων ὑπό τῶν ἁρμα- τολῶν καί Κλεφτῶν ὡς "μπαϊράκια, φλάμπουρα ἤ παντιέ- ρες". 'Εκτός τοῦ σταυροῦ ἔφερον, πολλαί ἐξ αὐτῶν, εἰ- κόνας ἁγίων ἤ καί φράσεις ὡς "'Ελευθερία ἤ Θάνατος" κ.ἄ.

'Η ὕψωσις τῆς σημαίας κατά τό 1821 ἐσυμβόλιζε τήν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς πρώτη δέ τοιαύτη πρέ - πει νά ληφθῇ τό προπέτασμα τῆς 'Ωραίας Πύλης τοῦ να- οῦ τῆς 'Αγίας Λαύρας, τό ὁποῖον ὑψώθη ὡς σύμβολον τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Μετά ταῦτα οἱ ἐπαναστατοῦντες κάτοικοι τῶν διαφόρων περιοχῶν ἤ πόλεων ὕψωνον σημαίαν ἡ ὁποία συνήθως ἦτο λευκή με- τά κυανοῦ σταυροῦ. 'Αντιθέτως πρός τήν σημαίαν τῶν Σπετσῶν, τῆς πρώτης ἐκ τῶν νήσων ἡ ὁποία ὕψωσε τήν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ σημαία τῆς "Υδρας ἦτο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κυανῆ μετ' ἐρυθρῶν πλαισίων καί λευκοῦ σταυροῦ. Ἐπί τῶν σημαιῶν τῶν νήσων Σπετσῶν καί Ψαρῶν ὑπῆρχεν τό ἔμβλημα "Ἐλευθερία ἤ Θάνατος", ἐνῷ ἐπί τῆς σημαίας τῆς Ὕδρας τό ἔμβλημα "Ἤ τάν Ἤ ἐπί τᾶς".

(Παπ Λαρ, ΙΑ, 868-869)

2.(Ἑλληνική)

Περί τῆς σημαίας τοῦ κράτους προέβλεψε πρῶτον τό "Προσωρινόν Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος", τό ψηφισθέν ὑπό τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ Α' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῇ 1 Ἰανουαρίου 1822. Τό "Πολίτευμα" τοῦτο καθιέρωσε τά χρώματα τῆς σημαίας κυανοῦν καί λευκόν, ἀνέθηκε δέ εἰς τό Ἐκτελεστικόν Σῶμα νά προσδιορίσῃ τόν σχηματισμόν αὐτῆς (ρδ΄ καί ρε΄).Κατ' ἀκολουθίαν ἐξεδόθη ἡ ὑπ'ἀριθ. 540 τῆς 15 Μαρτίου 1822 διαταγή τοῦ Προέδρου τοῦ Ἐκτελεστικοῦ,ἥτις ἐκανόνισε τόν σχηματισμόν τῶν σημαιῶν ὡς ἐξῆς:α) τῶν μέν κατά γῆν δυνάμεων ἡ σημαία, σχήματος τετραγώνου, θά εἶχεν ἐμβαδόν κυανοῦν, τό ὁποῖον θά διηρεῖτο εἰς τέσσαρα ἴσα τμήματα ἀπό ἄκρων ἕως ἄκρων τοῦ ἐμβαδοῦ· β) ἡ δέ κατά θάλασσαν σημαία θά ἦτο διττή· μία διά τά πολεμικά καί ἄλλη διά τά ἐμπορικά πλοῖα. Καί τῆς μέν διά τά πολεμικά πλοῖα τό ἐμβαδόν θά διηρεῖτο εἰς ἐννέα ὁριζόντια παραλληλόγραμμα, παραμειβομένων εἰς αὐτά τῶν χρωμάτων λευκοῦ καί κυανοῦ· εἰς τήν ἄνω δέ πρός τά ἔσω γωνίαν τούτου τοῦ ἐμβαδοῦ ἐσχηματίζετο τετράγωνον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κυανόχρουν, διηρημένον ἐν τῷ μέσῳ δι'ἑνός σταυροῦ λευκοχρόου. Τῆς δέ διά τά ἐμπορικά πλοῖα διωρισμένης τό ἐμβαδόν θά ἦτο κυανοῦν· εἰς τήν ἄνω πρός τά ἔσω γωνίαν τούτου τοῦ ἐμβαδοῦ ἐσχηματίζετο ὡσαύτως τετράγωνον λευκόχρουν καί διηρημένον ἐν τῷ μέσῳ δι'ἑνός σταυροῦ κυανοχρόου. Αἱ οὕτως ὁρισθεῖσαι σημαῖαι διετηρήθησαν ἐν ἰσχύϊ μέχρι τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς βασιλείας τοῦ "Οθωνος.

'Επί τῆς βασιλείας τοῦ "Οθωνος ἡ σημαία τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς (ταγμάτων πεζικοῦ καί φρουρίων) παρέμεινεν ἡ αὐτή, ὡς εἶχε κανονισθῆ τῷ 1822, προσετέθησαν δ'εἰς αὐτήν τά βασιλικά παράσημα. 'Η σημαία τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ παρέμεινεν ἡ αὐτή· ὡρίσθη ἀκριβέστερον ὁ τύπος αὐτῆς καί προσετέθησαν εἰς αὐτήν τά βασιλικά παράσημα. 'Η δέ ἐμπορική ναυτική σημαία ὡρίσθη ὁμοία πρός τήν πολεμικήν, ἀλλ'ἄνευ τῶν βασιλικῶν παρασήμων. Κατά τήν 'Οκτωβριανήν ἐπανάστασιν (1862), τήν καταλύσασαν τήν βασιλείαν τοῦ "Οθωνος, ἀφηρέθησαν ἀπό τῶν σημαιῶν τά βασιλικά παράσημα.

'Επί τῆς βασιλείας Γεωργίου τοῦ Α' τό σχῆμα καί ἡ ἀναλογία τῶν διαστάσεων τῶν σημαιῶν τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, τῶν ταγμάτων τοῦ πεζικοῦ καί τῶν φρουρίων ἔμειναν ὡς εἶχον κανονισθῆ ἐπί "Οθωνος. Προσετέθη δέ εἰς τάς σημαίας ταύτας τό βασιλικόν στέμμα. Τῷ 1864 ὡρίσθη νέα σημαία διά τά τάγματα τοῦ πεζικοῦ, ἔχουσα ὡς ἑξῆς. Εἶναι ἐκ κυανοῦ μεταξωτοῦ ὑφάσματος, φέροντος πέριξ χρυσούς κροσσούς καί εἰς τό μέσον σταυρόν ἐκ λευκοῦ μεταξω-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ ὑφάσματος, εἰς δέ τό κέντρον τοῦ σταυροῦ τήν εἰκονα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἡ σημαία αὕτη εἶναι ἡ καί νῦν ἐν χρήσει.

Διά Β.Δ. τῆς 31 Μαΐου 1914 ἐκανονίσθησαν ἀκριβῶς πάντες οἱ τύποι τῶν σημαιῶν τοῦ βασιλείου , χωρίς νά μεταβληθῶσιν οἱ κύριοι χαρακτῆρες τῶν ἕως τότε ἰσχυόντων. Ὡρίσθη σημαία πρός χρῆσιν τῶν ὑπουργείων, πρεσβειῶν καί λοιπῶν δημοσίων καί δημοτικῶν καταστημάτων ἡ τῶν φρουρίων. Ἐπίσης ὡρίσθη ὅτι ἡ ἐμπορική ναυτική σημαία εἶναι καί ἡ ἐθνική σημαία, ἥτις καί μόνη ἐπιτρέπεται νά ὑψοῦται ὑπό τῶν ἰδιωτῶν.

Ἱδρυθέντος τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος τῷ 1924 ἀφηρέθη ἀπό τῶν σημαιῶν τό βασιλικόν στέμμα.

Αἱ περί σημαιῶν καί ἄλλων διακριτικῶν σημάτων διατάξεις ἐπί ἀβασιλεύτου δημοκρατίας καθωρίσθησαν ὁριστικῶς διά τοῦ διατ΄γματος τῆς 20ῆς Φεβρουαρίου 1930. Δι'αὐτοῦ κατηργήθησαν αἱ βασιλικαί σημαῖαι καί σήματα.'Εκ τῶν ἄλλων ἀφηρέθη τό στέμμα, ἐφ'ὅσον τοῦτο προεβλέπετο μέχρι τότε.Κατά τήν ἐπελθοῦσαν ἐν ἔτει 1935 παλινόρθωσιν τῆς βασιλευομένης δημοκρατίας ἐπανεφέρθησαν διά τοῦ β.δ. τῆς 7-11-1935 ἐν ἰσχύι τά β.δ. 31-5-1914 καί 3-6-1914, δι'ὧν εἶχον καθορισθῆ οἱ τύποι τῶν σημαιῶν καί τῶν ἄλλων διακριτικῶν σημάτων τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κατά τήν βραχεῖαν περίοδον τῆς κατοχῆς, αἱ σημαῖαι, τόσον ἡ πολεμική ὅσον καί ἡ ἐθνική, διετηρήθησαν μέν (διά τοῦ ν.δ. 11/6-5-1941), πλήν ἄνευ στέμματος. Κατά τήν ἀπελευθέρωσιν καί ἄνευ εἰδικωτέρου νομοθετήματος, ὡς ἐκ τῆς συνεχισθείσης ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κρατικῆς ὑ - ποστάσεως, ἐτέθη ἐν ἐφαρμογῇ τό β.δ. τοῦ 1935.

('Ελευθ, Ε, 471, 1128)

σύνταγμα.

Στρατιωτική μονάδα (πεζικοῦ, πυροβολικοῦ, ἁρμάτων μάχης, ἀεροπορίας κ.λ.π.). Σέ κάθε σύνταγμα ὑπάρχουν: αὐτοτελές ἐπιτελεῖο, μερικά τάγματα καί μικρές μονάδες ἀσφαλείας καί ὑπηρεσιῶν τῶν μετόπισθεν. Τό σύνταγμα, κατά κανόνα ὑπάγεται σέ στρατηγική μονάδα (μεραρχία, ταξιαρχία). Ἡ ὀργάνωση τοῦ συντάγματος ἐμφανίσθηκε κατά τόν 10ο αἰώνα στούς διαφόρους στρατούς καί ἀπό τότε ἔχει ὑποστῆ ἐπανειλημμένες μεταβολές. Στό τέλος τοῦ 19ου αἰώνα καί στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ ἡ ὀργάνωση αὐτή σέ ὅλους τούς στρατούς ἦταν περίπου ὅμοια καί διατηρήθηκε ὡς τόν Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Πρίν ἀπό τόν Β΄Παγκόσμιο πόλεμο συγκροτήθηκαν συντάγματα ἁρμάτων μάχης, μηχανοκινήτων, ἀεροπορίας, ἀλεξιπτωτιστῶν κ.ἄ. Στά συντάγματα πεζικοῦ ἐνσωματώνονται μικρές μονάδες πυροβολικοῦ, ὅλμων, ἁρμάτων μάχης, ἀντιαεροπορικῶν πολυβόλων κ.ἄ. Στό πυροβολικό τό σύνταγμα εἶναι μονάδα διοικητική καί ὄχι ὀργανική, ἀποτελεῖται δέ (στήν 'Ελλάδα) ἀπό 2 - 3 μοῖρες πυροβολικοῦ. Στά ἄλλα συντάγματα ἡ δύναμη εἶναι συνήθως

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3.000 ἄνδρες. Σέ ὁρισμένους στρατούς (ΗΠΑ κ.ἄ.) τά συντάγματα ἀντικαταστάθηκαν ἀπό τίς ὁμάδες κρούσης.

(Πάτσης, ΚΑ, 213)

Ροῦπελ.

Προτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου Κλειδίου, κειμένου ἐντός τῆς ὁμωνύμου στενωποῦ.
- Ροῦπελ στενωπός· στενωπός εὑρισκομένη μεταξύ τῶν ὀρέων Ἀγκίστρου (πρότερον Τσιγγέλι), νοτίου κλάδου τοῦ Ἀνατολικοῦ Ὀρβήλου (Περίν ντάγ) καί τῆς ἀνατολικῆς ἄκρας τοῦ Μπέλες (ἀρχ. Βελεμίστης) ἤ Κερκίνης. Διαρρέεται ὑπό τοῦ ποτ. Στρυμόνος καί διήκει ἀπό Β πρός Ν εἰς μῆκος 12 χλμ. Διά τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς της διέρχεται ἡ πρός Βουλγαρίαν ἁμαξιτή ὁδός καί διά τῆς δυτικῆς πλευρᾶς της ἡμιονική ὁδός. Εἶναι ἡ κυρία ἔξοδος καί διάβασις ἐξ Ἑλλάδος πρός Βουλγαρίαν καί τἀνάπαλιν, ἀνέκαθεν δέ εἶχε μεγάλην στρατιωτικήν σημασίαν.

(Παπ Λαρ, ΙΑ, 636)

Σερβικό μέτωπο.

Κατέρρευσε στίς 12 Ἀπρ. 1941.

στρατηγός.

Γενικός ἀξιωματικός, κατέχει ἀνωτάτη βαθμίδα τῆς στρατιωτικῆς ἱεραρχίας. Κατά τήν ἀρχαιότητα οἱ στρατηγοί ἦσαν αἱρετοί. Στήν πολιτεία τῶν Ἀθηνῶν ὁ λαός ἐξέλεγε ἕνα στρατηγό γιά κάθε μιά ἀπό τίς 10 φυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λές. Ὡς ἀπαραίτητα προσόντα του ἔπρεπε νά ἔχη γνήσια τέκνα καί ἀκίνητη περιουσία στήν Ἀττική. Ἀνελάμβαναν τή διοίκηση τοῦ στρατοῦ ἀλλά καί τοῦ στόλου. Συνήθως κατά τόν πόλεμο ἀναλάμβαναν τό ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ οἱ πολιτικοί, οἱ κυβερνῆτες τῆς πολιτείας. Στή Ρώμη προέρχονταν ἀπό τήν τάξη τῶν ὑπάτων καί ἀργότερα ἐπί αὐτοκρατορίας ἀναδεικνύονταν ἀπό τή στρατιωτική ἀριστοκρατία τῶν λεγεώνων.

Στή σύγχρονη ἐποχή οἱ στρατηγοί προέρχονται ἀπό τό στράτευμα καί ἀνέρχονται στίς ἀνώτατες βαθμίδες τῆς ἱεραρχίας μέ βάση καθιερωμένη διαδικασία, πού προβλέπεται ἀπό τή νομοθεσία περί ἱεραρχίας καί προαγωγῶν. Ἀποτελοῦν τήν τάξη τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματικῶν καί καλοῦνται καί γενικοί ἀξιωματικοί γιατί ἀποβάλλουν τήν ἰδιότητα τοῦ ὅπλου ἀπό τό ὁποῖο προέρχονται, ἀφοῦ διοικοῦν μεγάλες μονάδες ἀπό διάφορα ὅπλα. Ἐκτός αὐτῶν ὅμως στήν κορυφή τῆς ἱεραρχίας τῶν ὅπλων καί τῶν σωμάτων προβλέπονται θέσεις στρατηγῶν, οἱ ὁποῖοι διατηροῦν τήν ἰδιότητα τοῦ ὅπλου ἤ τοῦ σώματος ἀπό τό ὁποῖο προέρχονται. Οἱ βαθμοί τῶν στρατηγῶν εἶναι : στρατηγός ταξιαρχίας ἤ ταξίαρχος, στρατηγός μεραρχίας ἤ ὑποστράτηγος, στρατηγός Σώμ. Στρατοῦ ἤ ἀντιστράτηγος. Σέ μερικά κράτη προβλέπεται καί ὑπέρ τόν ἀντιστράτηγο ὁ βαθμός τοῦ στρατηγοῦ. Ἡ βαθμίδα τοῦ στρατάρχου, δέν εἶναι βαθμός ἀνωτάτου ἀξιωματικοῦ, ἀλλά ἀξίωμα στρατιωτικό κατ' ἀπονομήν, κατ' ἀπόλυτη ἐκλογή.

Ἰω. Πολιτᾶκος

(Πάτσης, ΚΑ, 90-91)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σέρραι.

Πόλις τῆς Α. Μακεδονίας, ἕδρα ὁμωνύμου δήμου καί νομοῦ, κατά τούς ΝΔ πρόποδας τοῦ Μενοικίου ὄρους.

Λίσσε.

Βραχῶδες ὕψωμα ΝΑ τοῦ κάτω Νευροκοπίου, πού φράζει τήν κάθοδο πρός τήν Δράμα.

μεραρχία.

Ὀργανική μονάδα τοῦ στρατοῦ, ἡ μικρότερη ἀπό τίς μεγάλες μονάδες. Περιλαμβάνει ὅλα τά ὅπλα καί ἔτσι ἔχει αὐτοτέλεια γιά ἐπιχείρηση καί μπορεῖ νά μάχεται μόνη, δηλ. εἶναι στρατηγική μονάδα. Τό ὄνομα ὑπῆρχε καί κατά τήν ἀρχαιότητα ὡς ὑποδιαίρεση τῆς φάλαγγας (2 μεραρχίες ἀποτελοῦσαν φαλαγγαρχία), εἶχε 2.048 ἄνδρες καί κατανεμόταν σέ 2 χιλιαρχίες. Ὑπῆρχε ἐπίσης καί στό Βυζάντιο, καθώς καί στήν Εὐρώπη ἀπό τό 1776 καί 1793, κυρίως ἀπό τό 1803, ὁπότε ἀπαρτιζόταν ἀπό 2 ταξιαρχίες. Στήν Ἑλλάδα ἡ μεραρχία ὀργανώθηκε γιά πρώτη φορά τό 1877 ἀπό 2 ταξιαρχίες τῶν 2 συνταγμάτων πεζικοῦ, 1 συντάγματος πυροβολικοῦ καί 1 συντάγματος ἱππικοῦ. Αὐτή τή σύνθεση εἶχε καί στόν ἑλληνοτουρκικό πόλεμο τοῦ 1897. Τό 1911 ἐφαρμόσθηκε τό τριαδικό σύστημα καί ἡ μεραρχία ἀποτελέσθηκε ἀπό τό στρατηγεῖο (διοίκηση καί ἐπιτελεῖο), 3 συντάγματα πεζικοῦ, ἀπό πυροβολικό (1 μοίρα πεδινοῦ ἤ ὀρειβατικοῦ πυροβολικοῦ), ἀπό μηχανικό καί ἀπό βοηθητικούς σχηματισμούς (συζυγαρχίες

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

έφοδιασμοῦ σέ πυρομαχικά, ἐπιμελητεία κ.ἄ.). Τή σύνθεση αὐτή εἶχε στούς Βαλκανικούς πολέμους 1912-13 καί ἦταν τότε ἡ μόνη σέ μᾶς μεγάλη μονάδα μέ δύναμη 10-15 χιλ. ἀνδρῶν. Ἀργότερα, μέ τήν αὔξηση τοῦ στρατοῦ μας, δύο ἤ τρεῖς μεραρχίες ἀποτέλεσαν ἕνα σῶμα στρατοῦ.

Στούς διάφορους στρατούς ὑπάρχουν μεραρχίες πεζικοῦ (τυφεκιοφόρων), ἱππικοῦ, πυροβολικοῦ, τεθωρακισμένων, ἀεροπορίας καί ἀεραγημάτων. Σέ ὅσους στρατούς ἔχει πραγματοποιηθῆ ἡ μηχανοκίνηση τῶν στρατευμάτων ξηρᾶς, οἱ μεραρχίες ἱππικοῦ ἔχουν καταργηθῆ. Ὁ ἀριθμός τῶν μεραρχιῶν, ἡ ὀργάνωση καί ἡ δύναμή τους μεταβλήθηκαν σύμφωνα μέ τήν ἀνάπτυξη καί τήν τελειοποίηση τοῦ ὁπλισμοῦ καί τῆς πολεμικῆς τέχνης. Στή μεραρχία τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰώνα ἀρχικά περιλαμβάνονταν πεζικό, ἱππικό καί πυροβολικό. Ἡ ὁλοκληρωμένη συγκρότηση τῆς μεραρχίας μέ μονάδες ἀπό ὅλα τά ὅπλα ἄρχισε νά πραγματοποιεῖται πρίν ἀπό τόν Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Ἡ σύγχρονη μεραρχία ἀποτελεῖται ὀργανικά ἀπό συντάγματα καί ὁμάδες ἐπιχειρήσεων ἤ τάγματα. Βασική δύναμη τῆς μεραρχίας πεζικοῦ (τυφεκιοφόρων) καί ἀεραγημάτων εἶναι τό πεζικό, πού γιά τήν ἐνίσχυσή του διαθέτουν τακτικές μονάδες πυροβολικοῦ, ἅρματα μάχης καί μικρές μονάδες ἄλλων κατηγοριῶν στρατευμάτων ξηρᾶς. Βάση τῶν τεθωρακισμένων μεραρχιῶν εἶναι οἱ τακτικές μονάδες ἁρμάτων μάχης, μ' ὅλο πού σ' αὐτές περιλαμβάνεται καί πεζικό. Στή δύναμη τῆς μεραρχίας πεζικοῦ (τυφεκιοφόρων), τεθωρακισμένων καί

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀεραγημάτων περιλαμβάνονται ἐπίσης τακτικές μονάδες: πυροβολικοῦ, ὅλμων, ἀντιαρματικῶν ὅπλων, αὐτοκινούμενου πυροβολικοῦ, ἀντιαεροπορικοῦ πυροβολικοῦ, σκαπανέων (μηχανικοῦ), συνδέσμων, ἀεροπορίας (ΗΠΑ) καί μετόπισθεν, καθώς καί διάφορες ὑπηρεσίες. Ἡ ἀεροπορική μεραρχία περιλαμβάνει μερικά συντάγματα ἑνός εἴδους ἤ διαφόρων κατηγοριῶν ἀεροπορίας.

(Πάτσης, ΙΖ, 568-569)

Ἀλπῖνος.

Ὁ στρατιώτης εἰδικῶν ὁμάδων, οἱ ὁποῖες προορίζονται γιά ἐπιχειρήσεις σέ ψηλές ὀρεινές περιοχές.

Σώματα ἀλπινιστῶν συγκρότησε γιά πρώτη φορά ὁ Γαριβάλδης στήν Ἰταλία τό 1859. Οἱ πρῶτοι αὐτοί ἀλπισιστές ὀνομάσθηκαν κυνηγοί ἤ ἀκροβολιστές τῶν Ἄλπεων καί φοροῦσαν κόκκινο χιτώνιο.

Ἀργότερα συγκροτήθηκαν παρόμοια σώματα στή Γαλλία, Αὐστροουγγαρία καί Ἑλβετία. Εἶχαν εἰκική ἐξάρτυση καί γυμνάζονταν κατάλληλα γιά ἐπιχειρήσεις σέ ἀνώμαλα ἐδάφη.

Τά πολυβόλα, πυροβόλα καί λοιπά ἐφόδια γιά τίς ἐπιχειρήσεις τῶν ἀλπισιστῶν, μεταφέρονταν μέ ὑποζύγια (μουλάρια κ.λ.π.). Πολλές φορές οἱ ἀλπινιστές ἦσαν καί ἔφιπποι.

Ἀλπινιστές χρησιμοποιήθηκαν ἀπό τήν Ἰταλία στήν ἐπίθεσή της κατά τῆς Ἑλλάδος τό 1940.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πρίν ἀπό μερικά χρόνια συγκροτήθηκαν καί στή χώρα μας συγγενικά πρός τούς ἀλπινιστές σώματα, μέ τήν ὀνομασία Λόχοι Ὀρεινῶν Καταδρομῶν (Λ.Ο.Κ.).

Κ. Γερονικόλας

(Πάτσης, Δ, 510)

ἀρχιμανδρίτης.

Ἀρχιμανδρίτης ἐκαλεῖτο εἰς τό παλαιότατον Μοναστικόν καθεστώς ὁ προεστώς μεγάλης καί πολυανθρώπου Ἱ.Μονῆς, συμβολίζων τόν ἀρχηγόν τῆς μάνδρας (PRAEFECTUS COENOBII , Παλλάδιος, Ἱστ. πρός Λαῦσον, κεφ. ζ΄, ιθ΄, κ΄,). Ὡσαύτως δέ οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ ἀνώτερος ἐπόπτης μεγάλων Μοναχικῶν συγκροτημάτων (βλ. λ.χ. Ἰουστινιανοῦ, Νεαράν Ε΄, ζ΄: "οἵ γε ἀρχιμανδρῖται λεγόμενοι καί καλούμενοι, τήν μοναχικήν σεμνότητα κατά τούς θείους κανόνας φυλάττοντες"). Μικρόν κατά μικρόν, ὅμως, ὁ Μοναστικός βαθμός οὗτος ἐξειλίχθη εἰς τήν ἐκκλησιαστικήν πρᾶξιν εἰς Μοναστηριακόν ἀξίωμα (ὀφφίκιον), ἀπονεμόμενον, κατ'ἀποκλειστικόν δικαίωμα, ὑπό τοῦ Ἐπισκόπου ἤ τοῦ Πατριάρχου εἰς τόν Ἡγούμενον Ἱ.Μονῆς, συνηθέστατα δέ, ὡς εἴθισται εἰς τήν σύγχρονον ἐκκλησιαστικήν πρᾶξιν, εἰς ἱερομόναχον, ὑπηρετοῦντα εἰς διοικητικήν θέσιν ἐντός τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καθεστῶτος.

Π.Παναγιωτάκος

(ΘΗΕ, Γ, 338-339)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄμφια.

τά ἀποτελοῦντα τήν ἐπίσημον περιβολήν τῶν κληρι - κῶν κατά τάς ἱεροτελεστίας.

ἄμφια ἀρχιμανδρίτου:

1. στιχάριον
2. ἐπιμάνικα
3. ἐπιτραχήλιον
4. ζώνη
5. φαιλόνιον
6. ἐπιγονάτιον
7. ἐπανοκαλύμαυχον
8. σταυρός

ὑπασπιστής.

ἀξιωματικός ὡς ἔμπιστος ἀκόλουθος καί γραμματεύς στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ ἤ βασιλέως. Ὁ ὑπασπιστής κρατᾶ τήν σημαία.

συνταγματάρχης.

διοικητής συντάγματος. βαθμός ἀξιωματικοῦ τοῦ κατά ξηράν στρατοῦ, ἀμέσως κατώτερος τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταξιάρχου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δ. Παράλληλα κείμενα.

1. Βουνά, ζῶα καί ἄνθρωποι.

Σκαρφάλωμα στό Ροντέν.

.....

ΗΔΗ ΠΕΡΠΑΤΟΥΣΑΜΕ, σκαρφαλώναμε συνεχῶς αὐτούς τούς φοβερούς ἀνήφορους τῆς Ἀλβανίας τρισήμισυ ὧρες - κι ἀκόμη δέν βλέπαμε μπροστά μας τίποτε, οὔτε μιά καλυβούλα, οὔτε ἕνα φῶς, οὔτε ἕνα ζων - τανό πλάσμα. Ἀρχίσαμε σοβαρά ν' ἀναρωτιόμαστε μή- πως εἴχαμε παραπλανηθεῖ, μήπως βρισκόμαστε στή νεκρή ζώνη πού χωρίζει τούς δυό στρατούς, μήπως μέ κάθε βῆμα μας, ἀντί γιά τό Ροντέν, πλησιάζου- με στίς γραμμές τοῦ ἐχθροῦ.

Γιά μιά στιγμή εἴχαμε ἐλπίσει. Ἐκεῖ στό βά- θος-βάθος εἴχαμε διακρίνει κάποιο μικρό φωτάκι. Ὅσο κατεβαίναμε ἀκούγαμε κάτι νερά πού τρέχανε. Σέ μιά στροφή διακρίναμε ἕνα μικρό ποταμάκι καί χωμένη σχεδόν μέσα στήν κοίτη του ἀντικρύσαμε τή στέγη μιᾶς καλύβας. Ἀπό δῶ καί πέρα τό ἔδαφος ἄρχιζε νά 'ναι λασπιάρικο, γλιστερό. Κατεβαίναμε καί κρατιόμαστε γερά στά γύρω χαμόδεντρα. Ἀκού- σαμε κάτι χλιμιντρίσματα, κάτω ἀπό κάτι δέντρα εἴδαμε μιά φωτιά νά καίει κι ἀκούσαμε ἀνθρώπινες ὁμιλίες. Κάποια φωνή φώναξε ἀπότομα: "Τίς εἶ;" "-Δόξα τό Θεό! Ἕλληνες ἦτανε! Ἀπαντήσαμε καί πλησιάσαμε πρός τή φωτιά καί τό σπίτι.

Ἡ πρώτη Μεραρχία; Ὄχι, αὐτοί εἶναι τοῦ Ἱππι - κοῦ, τῆς ... Ἴλης.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ναί, μά σέ ποιά Μεραρχία ἀνήκουνε;

Μεραρχία; Οὔ! τρέχα γύρευε καί ρώτα τώρα γιά Μεραρχίες. Μᾶς εἴπανε-ἤτανε τῆς Ὕλης τάδε,τοῦ Ἱππικοῦ. .....

"Ητανε κάτι στρατιῶτες κι ἕνας δεκανέας. Εἶχανε δέσει τ'ἄλογά τους στά γύρω δέντρα, κι αὐτοί μισοκοιμόντουσαν γύρω ἀπ'τή φωτιά. Μερικοί τρώγανε μέσα στίς καραβάνες τους ἀκόμη.

Κι αὐτοί μόλις φτάσανε ἐδῶ. Ὁ ἀξιωματικός τους ἔφυγε γιά δουλειά καί τούς εἶπε νά περιμένουν.Περιμέναμε. Δέν ξέρανε ἄν θά καθήσουνε ἐδῶ ἤ ἄν θά φύγουνε. Κι ὅσο γιά τό Ροντέν...Ξέρει κανείς σας, βρέ παιδιά, ποῦ βρίσκεται τό Ροντέν; φώναξε κάποιος στούς συνεδέλφους του.

"Οχι, κανείς δέν ἤξερε - ὅλοι κούναγαν τά κεφάλια τους καί σήκωναν τούς ὤμους. Βλέπεις, μόλις ἀπό χτές βρίσκονται κι αὐτοί ἀπ'αὐτά τά μέρη...

Καί σέ ποιό Σῶμα εἶναι - δέν ξέρουνε σέ ποιό Σῶμα Στρατοῦ ἀνήκουνε;

Μπά, μά τό Θεό, ἐπιμονή! Μά ἀφοῦ μᾶς εἴπανε πώς εἶναι τῆς (τάδε,τάδε) Ὕλης Ἱππικοῦ.

Καλά, παιδιά. Γειά σας. Πάντως κάπου ἀπό δῶ πάνω θά τραβήξουμε.

Δέν καθόμαστε νά ξεκουραστοῦμε καί νά τόν πάρουμε λίγο ἐδῶ, κοντά στή φωτιά, ὡς τό πρωΐ; Τό μέρος, καθώς βλέπουμε, εἶναι ἀπυρόβλητο...

"Οχι, εὐχαριστοῦμε, εἴμαστε βιαστικοί. "Εχουμε ἀφήσει κι ἄλλους δικούς μας κάτω καί πρέπει νά στείλουμε νά τούς πάρουμε.Εὐχαριστοῦμε. Γειά σας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

- Καλή τύχη, παιδιά!

- Καλή τύχη! Καλή τύχη!

'Αρχίσαμε πάλι νά σκαρφαλώνουμε τήν ἀπέναντι πλαγιά. Τό τοπίο, τό ἔδαφος, εἶχε ἀλλάξει ριζικά. Εἴχαμε βρεῖ ἕνα ἀρκετά φαρδύ μονοπάτι πού διάσχιζε ἕνα ἀραιό δασάκι ἀπό κοντοστούπικα δέντρα. Κι ὅταν τό μονοπάτι ἤτανε στεγνό καί πετρωμένο, δέ μποροῦσες νά πατήσεις ἀπό τίς ἀπειράριθμες βαθιές κι ἀλλεπάλληλες τρύπες πού 'χανε κάνει τά πόδια τῶν ζώων πού 'χανε περάσει κάποτε ἀπό δῶ καί πού ἀγωνιστήκανε ἀπεγνωσμένα, φαίνεται, γιά κάθε μετακίνηση τοῦ ποδιοῦ τους, ἔτσι πού κάθε τρύπα εἶχε φαρδύνει τρεῖς καί τέσσερις φορές πιό πολύ - κι ὅταν πάλι γινότανε λασπιάρικο, ἄρχιζε ἄλλο, ἤ μᾶλλον τό κύριο δράμα.

Δέν εἶχα δεῖ, οὔτε νομίζω πώς θά δῶ ξανά τέτοια λάσπη στή ζωή μου. Πάταγες στήν ἀρχή ἀνύποπτος πάνω της καί βυθιζόσουν, βυθιζόσουν, βούλιαζες, ὥς τούς ἀστραγάλους, ὥς τή μέση τοῦ ποδιοῦ, ὥς τό γόνατο-καταπινόταν ὅλη ἡ μπότα σου κι αἰσθανόσουν πιά τήν ὑγρή παγωνιά νά διαπερνᾶ τήν κυλότα σου γύρω στά μπούτια σου. Παραπατοῦσες, τό πάδι σου δέν ξεκολλοῦσε, ὅσο καί νά τό τράβαγες μ' ὅλη σου τή δύναμη καί μέ τά δυό σου χέρια ἤ τό 'νιωθες νά σηκώνεται μόνο του, ἀφήνοντας τή μπότα σου στό βυθό. Τότε φώναζες στούς ἄλλους νά σταματήσουν, νά μή προχωροῦν: "Γιατί θά χαθοῦμε, παιδιά, θά χαθοῦμε! Περιμένετε! Δέ μπορῶ νά βγῶ". 'Ο πιό κοντινός σου τότε σέ βοηθοῦσε - κ' ἡ ἴδια κατάσταση ἄρχιζε πάλι καί πάλι σέ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κάθε δέκα βήματα. Δέν ξέρω πόσο χρειάστηκε νά περάσουμε αὐτό τό καταραμένο μέρος - μά μοῦ φαίνεται πώς θά κάναμε περισσότερο ἀπό ὥρα.

.....

Γ. Μπεράτης

(Πλατύ Ποτάμι, "Εκδοση Ταχυδρόμου, 151-153)

2. Παρέλαση τῶν ἀφανῶν.

Ἡ αὐγή ἦρθε, τυλιγμένη σέ ἀχνόφεγγα πέπλα κ' ἡ μέρα πρόβαλε μέσα στούς φλογισμένους πρωϊνούς ἱριδισμούς, τραγουδισμένη ἀπό τά πουλιά, πού φτεροκοπούσανε πάνω ἀπό τούς νεκρούς. Ἦρθε, σάν ἕνα προμήνυμα ζωῆς, μακρυά ἀπ' τήν ὄχτη τῆς νύχτας.

Ἡ ἐπίθεση σταμάτησε. Φυσοῦσε ὅμως ὁ ἀγέρας ἀπό τή Γκλάβα κ' ἔτσι δόθηκε ἡ μάχη νά θάψουνε τούς ξένους νεκρούς. Κι' ὅλοι οἱ φαντάροι τό βρήκανε τόσο δικαιολογημένο, τόσο λογικό. Ἐχτός ἀπ' τόν Καστρινό, πού εἶχε φορτωθεῖ τό Φωτεινό καί τόν ἔπαιρνε στό σταθμό ἐπιδέσεως.

Στό δρόμο πού τόν πήγαινε, ὅλο καί τοῦ μιλοῦσε:

-Γέρο, νόμιζα πώς εἶχες ἀδυνατίσει κ' ἐσύ μοῦ εἶσαι καλοθρεμμένος. Αἴ, ὄχι, μήν τό παίρνεις στά σοβαρά αὐτό πού σοῦ λέω. Φύλλο εἶσαι, μπορῶ νά σέ πάρω καί στά Γιάννενα... Θυμᾶσαι, Γέρο, τότε πού μέ εἶχες φορτωθεῖ τοῦ λόγου σου; Μοῦ ἔλεγες, "δέν εἶναι τόσο σοβαρό" κ' ἐγώ ὁ πεισματάρης δέ σέ πίστευα. Ἐσύ ὅμως εἶσαι πιό λογικός, παίρνεις τό πράμα ἀψήφιστα. Κ' ὕστερα, μά τήν ἀλήθεια, σοῦ χρειαζόται-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νε νά ξεκουραστεῖς λιγάκι... Αἴ;

-Ναί, τοῦ ψιθύρισε ὁ Φωτεινός.

-Νά ἰδεῖς, πόσο ὡραῖα θά περάσεις στό Νοσοκο - μεῖο. Σίγουρα θά συναντήσεις καί τό Θεοφίλη. Θἄχει ἐκεῖ πέρα ξάπλα, γάλα, κ'ἐφημερίδες, ὅσες ἀποζη - τάει ἡ ψυχή σου... Μήπως σέ πειράζει πού μιλάω;

-"Οχι, ὄχι...

- Κουτός πού εἶμαι. Σέ γλωσσοκοπανάω, ἐδῶ κ'ἔξη μῆνες καί τώρα βρῆκα τήν εὐκαιρία νά τό σκεφτῶ... Κ'ὕστερα πού θά φύγεις ἐσύ, θά μείνω, πές, ὁλομό - ναχος...

Σώπασε καμπόσο, βιάζοντας τό βῆμα του. Ὁ Φω - τεινός ἀνάσαινε βαριά.

- Θυμᾶσαι; Γνωριστήκαμε στήν Πίνδο. Εἶχα καπνό τοῦ λόγου μου κ'ἐσύ ἐφημερίδα. Στρίψαμε τό τσιγά - ρο, δηλαδή ἐγώ, γιατί εἶσαι κουτάβι μέ τά οὖλα σου... Οὔτε γκαμήλα δέ μποροῦσε νά καπνίσει τό λουκάνικο πού ἔστριψες.

Πῆγε νά γελάσει κι'ἀμέσως ἔπνιξε τό γέλιο του. Σκέφτηκε, πώς θά ἦτανε προτιμότερο νά μήν κουβεν - τιάζει. "Ισως νά κούραζε τό Φωτεινό. Καταπῶς ἔ - δειχνε, ἦτανε βαριά λαβωμένος. Μιά σφαῖρα τόν χτύ - πησε κατάστηθα. Δέν ἤθελε νά κρυφτεῖ πίσω ἀπό τούς νεκρούς. Πρόβαινε ἤρεμος μέσα στή μάχη, λές ν'ἀ - κολουθοῦσε κάποιο ὅραμα, ὅταν ξαφνικά ὁ Καστρι - νός τόν εἶδε νά λυγίζει καί νά πέφτει μπρούμυτα. "Ετρεξε τότε κοντά του καί τόν ἅρπαξε. Δέ ζήτησε τήν ἄδεια κανενός. Ὁ Φωτεινός ἦτανε ὁ σύντροφός του, ἡ Πατρίδα του. Δέν εἶχε νά δώσει λογαριασμό

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σέ κανένα γιά μιά τέτοια παρατυπία. Ένα αὐλάκι αἷμα δέν ἔλεγε νά σταματήσει.

Φτάσανε σ'ἕνα πρόσχαρο πλάτωμα, μέ θρασεμένο χορτάρι. Δέν εἶχε περάσει ὁ πόλεμος πάνω ἀπό τά κυκλάμινα καί τίς μαργαρίτες. Ἐκεῖ ἀπόθεσε τό Φωτεινό, ἔτσι πού ὁ ἥλιος ἔπεφτε πάνω στό χλωμό πρόσωπό του. Τά μάτια του θαμπά κ'ἡ ἔκφρασή του, ὅπως πάντα, ἠρεμισμένη καί στοργική.

- Πῶς εἶσαι τώρα;

Ὁ Φωτεινός ἄνοιξε τά μάτια καί τοῦ χαμογέλασε ἀνάλαφρα.

- Καλά, αἴ; Μεῖνε μισό λεπτό, ὥσπου νά φωνάξω τούς τραυματιοφορεῖς. Νά, τούς βλέπω, πού γυρίζουνε στά χαρακώματα. Θά τούς προφτάσω καί θἀρθῶ μέ τό φορεῖο.

Τοῦ χάϊδεψε τά μαλλιά, λέγοντάς του σιγά:

- Εἶναι θαῦμα ὁ ἥλιος σήμερα!

Ἔφυγε τρέχοντας. Μακρυά πρόβαλε καβαλλάρης, ὁ Μαλεβᾶς. Ἀδιάφορος ἔτρεχε μέσα στή φωτιά, ἀπέθαντος, ὅπως τό πνεῦμα τοῦ πολέμου, πού σάρκωνε.

Ὁ Φωτεινός ἔμεινε ξαπλωμένος μέσα στά κυκλάμινα. Χρυσαφένια, σπαρταριστά νήματα, ὕφαιναν τό φῶς, ἀνάμεσα οὐρανό καί γῆς. Ἐδῶ θά μποροῦσε νά συχάσει. Κάθε μόριο τῆς σκέψης του ἀποζητοῦσε πιά τή γαλήνη.

Νά, πού προβάλλει μιά παρέλαση. Μοιάζει μ'ἕνα χρυσό νέφος, πού ταξίδευε μέσα στή δύση. Ὁλοένα καί τόν σιμώνει. Κ'ἕνα μελωδικό θρόϊσμα ἀντηχεῖ μέσα στή ψυχή του, ὅπως ἀπό ἕνα πυκνό δάσος. Ἀρχίζει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νά ξεχωρίζει χέρια πού ἀναδεύουνται. Δέν ἤτανε τίποτε ἄλλο παρά μιά ἀτελεύτητη σειρά ἀπό φαντάρους, χωρίς γυλιούς, χωρίς τουφέκι. Διάφανες μορφές, κοπαδιαστές, βάδιζαν ὁλοένα στό φῶς, ὁδεύουν ὕστερα μέσα στή ψυχή του: Πρόσωπα γνώριμα τόν κοιτᾶνε πονετικά, μέ μάτια γεμάτα θλίψη καί σοφί, α, μακρυά ἀπό μιά στέρεη σφαῖρα, ὅπου ἔζησε τόσον καιρό, κλεισμένος μέσα σέ σκληρά, ἀξεπέραστα σύνορα.

Κάτι βαρύ τόν κρατάει ἀκόμα δεμένο σφιχτά καί δέν τόν ἀφήνει ν'ἀπολυτρωθεῖ. Πολεμοῦσε ν'ἀνασάνει. Τόν βλέπουνε καί περνᾶνε. Μόλις πού τούς θυμότανε. Ξεχασμένοι σύντροφοι, πού ἔφυγαν χωρίς ὄνομα: Οἱ 'Αφανεῖς.

Διαβαίνουνε κι'ἀκολουθᾶνε ἄλλοι κι'ἄλλοι. Προβάλλει τώρα ἡ διμοιρία του. 'Επί κεφαλῆς ὁ ἀνθυπολοχαγός Γεωργούλης. Ξοπίσω ὁ Γαλάνης, ὁ Βασιλᾶς, ὁ Διανέλλος, ὁ Νικολαΐδης, ὁ Ταμπάκης, ὁ Γαστούλης, ὁ Μαυρεπῆς, ὁ Μάτης, ὁ Δημητρίου, ὁ Σπηλιώνης, ὁ Κονταξῆς. Καί, τελευταῖος, ὁ ἀνθυπολοχαγός 'Αποστολάκης.

Βλέπει τά μαλλιά τοῦ 'Αποστολάκη ν'ἀνεμίζουνται. "Ενα ἀλαφρό χαμόγελο ἀπό τόσα μάτια. Τίποτε ἄλλο. Στυλώνει τ'αὐτιά του, κάθε νεῦρο του ζητάει μιάν ἀπόκριση. Νά, πού βλέπει τά χείλη τους ν'ἀναδεύουνται. Κάτι θέλουν νά τοῦ εἰποῦν.

"Αλλες μορφές, πάντα νέοι, ἄγνωστοι, χωρίς ὄνομα, μέσα στό χρυσό νέφος. Ποῦθε ξεκινάει τούτη ἡ μεγάλη παρέλαση; Ποῦ πάει; Ποιό σκοπό κυνηγάει;

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Φεύγουνε κοπαδιαστοί, γαλήνιοι, σοφοί κι'άδιάφορ-οι. 'Αξιωματικοί κι'όπλῖτες, ἀγρότες κ'ὑπάλλη-λοι, ψαράδες κ'ἐργάτες, πλούσιοι καί φτωχοί.

Λές, ἡ παρέλαση ἀρχίζει καί τελειώνει μέσα στή ψυχή του. Ναί, τώρα κάτι μπορεῖ νά καταλάβει. "Ισως νά μήν εἶναι νεκροί. Τούς ἔβλεπε πάντα ὁλοζώντανους. Κ'εἶχε ὁρκιστεῖ, χιλιάδες φορές, πώς δέ θά τούς ἀφήσει νά φύγουν ἀπό κοντά του. Τώρα, ὅμως, φεύγουν. Ποῦ πᾶνε, χωρίς νά τόν περιμένουν;Τί ἤθελαν ἀκόμα νά τούς προσφέρει; Μέ κανένα τρόπο δέ θέλει πιά νά χωρίσει ἀπό κοντά τους. Εἶναι κι' αὐτός ἕνας 'Αφανής. "Ετοιμος νά γίνει χρυσό νέφος, πού ταξιδεύει...

Πόσο φιλικά πού τόν παραστέκουνε ὅλα τριγύρω του! Μιά ἀφομοίωση μέ τή λαμπρή κι'ἄγνωστη φύση,πού περιμένει τό θάνατό του. Δυό τεράστια μάτια τόν ἀντικρύζουν ἀπό ψηλά. Εἶναι πολύ ἥσυχος. Γιά πρώτη φορά στή ζωή του, εὐτυχισμένος. "Εχει μάλιστα τήν πρωτόφαντη δύναμη νά κοιτάξει τοῦτα τά πελώρια μάτια, σάν ἕνας παλιός σύντροφος. Τόν παίρνει μαζί του καί τόν ξαλαφρώνει ἀπό κάθε ἐπίγειο βάρος.

Ξαφνικά, ὁ ψίθυρος ἔγινε ὕμνος. 'Η ψυχή του πλημμυρίζει ἀπό τό τραγούδι τῶν ἄστρων κι'ἀνεβαίνει ὁλοένα στή φωτεινή χώρα τῶν μυστικῶν.

...Μέσα στή σιγή της προχωροῦσε ἁπαλά ἡ μέρα.Σημάδευε τήν πορεία της ὁ ἥλιος καί τήν ἔπαιρνε μαζί του νά τή στήσει μεσούρανα, πάνω ἀπό κάθε ζωντανό πλάσμα. Τίποτε δέ θυμίζει, πώς θἀρθεῖ κάποτες ἡ 'Εσπέρα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πλήθαινε ἀπό παντοῦ ἡ μέρα. Ἐρχότανε ἀπό τό χιόνι πού ἄστραφτε, ἀπό τά κορφοβούνια, μενεξεδένια ὄνειρα σέ γαλάζιες σφαῖρες, ἀπό τό χῶμα, πού λαμποκοποῦσε, ἀπό τά στόματα τῶν κανονιῶν, πού ἦτανε πλημμυρισμένα μέ φῶς, ἀπό τίς χειροβομβίδες, πού ἔμοιαζαν μικροσκοπικοί πορφυροί ἥλιοι. Καί τ' αὐλάκια ἀφροκοποῦν, κυλώντας ὑγρό φῶς.

Λ. Ἀκρίτας

('Αρματωμένοι, Ἅπαντα Νεοελλήνων Κλασσικῶν, 297-299)

3. Ἡ μυστική παπαρούνα.

Τό πόδι ἀπόψε τό νιώθω πολύ καλύτερα.

Μοῦρχεται νά σηκωθῶ σιγά-σιγά, νά προχωρέσω μέσα στό σιωπηλό χαράκωμα. Εἶναι πολύ παράξενο τό χαράκωμα μέ τόσο φῶς. Φέγγει σάν μέρα καί ὅμως δέν ἔχει φόβο. Τό φεγγαρόφωτο ἀπό μακριά, σά δέν ἀντιλαμπίζει σέ γυαλιστερό μέταλλο, δέν ξεσκεπάζει τίποτα. Μπορῶ τό λοιπόν νά περπατῶ λεύτερα κάτω ἀπό τόν ἀχνό πέπλο του πού προστατεύει σάν ἀσημί σκοτάδι.

Γιά μιά στιγμή πάλι μοῦ περνᾶ ἡ ἰδέα πώς ἐτούτη ἡ μοναξιά εἶναι ἀληθινή. Πώς τάχα σηκώθηκαν ὅλοι καί φύγανε καί μ' ἄφησαν μονάχον, ὁλομόναχον ἐδῶ πάνω. Τότες μιά κρυάδα περνᾶ, λεπίδι, τήν καρδιά μου. Θά προτιμοῦσα νά ξέρω πώς ζοῦνε γύρω μου κρυμμένοι ἄνθρῶποι, κι ἄς ἦτανε μόνο ὀχτροί.

Προχώρεσα ὡς τήν ἄκρη τοῦ χαρακώματος τοῦ λόχου μας. Ὡς τήν ἔβγαση τῶν συρματοπλεγμάτων. Ἐκεῖ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἶναι μιά μυστική πόρτα πού σφαλνᾶ μ'ἕνα ἀδράχτι ὁπλισμένο μέ ἀγκαθωτό σύρμα. Ἐπειδή τό μέρος εἶναι ἕνα νταμάρι ὅλο πέτρα καί δέ σκάβεται, σήκωσαν ἕνα προκάλυμμα μέ γεώσακους. Τά τσουβάλια αὐτά κείτουντ' ἐδῶ χρόνον - καιρό ἔτσι. Θά φάγαν ὑγρασίες, βροχάδες, χιόνια καί ἥλιους. Ἦρθαν καί σάπισαν ἀπό τά νερά, ὁ ἥλιος τά τσουρούφλισε καί τἄκαψε. Τραβῶ τό δάχτυλό μου πάνω τους. Λιώνει ἡ λινάτσα. Σάν τά ξεθαμμένα ροῦχα τῶν πεθαμένων πού ξεφτᾶνε, σταχτωμένα, μέ τό πρῶτο ἄγγιγμα. Εἶναι τσουβαλάκια φουσκωμένα - κάργα, ὅπως τά πρωτογέμισαν. Ἄλλα πάλι κρεμάζουν σαχλά, μισοαδειανά. Κάτου ἀπό τό δυνατό φεγγάρι μοιάζουν μέ ψοφίμια σκυλιῶν, ἄλλα πρισμένα κι ἄλλα ξαντεριασμένα, σωριασμένα μέ τάξη τ'ὄνα πάνου στ'ἄλλο.

Ἀπό δῶ τό θέαμα θἄνε πιό ὄμορφο. Τώρα τό κρυμμένο ποτάμι ἀκούγεται καλύτερα ὅπως φωνάζει μακριά, μές ἀπό τή βαθιά κοίτη του. Θέλω νά βγάλω τό κεφάλι ψηλά ἀπό τό προπέτασμα, νά ἰδῶ πέρα. Ἄν μποροῦσα μάλιστα θά καβαλίκευα τό χαράκωμα. Ἀκουμπῶ τό μπαστούνι στό τοίχωμα, σηκώνουμαι στή μύτη τῆς ἀρβύλας τοῦ γεροῦ μου ποδιοῦ καί γαντζώνω τά δάχτυλα στούς γεώσακους ποῦναι πάνω-πάνω. Ἕνας ἀπ' αὐτούς λιώνει μεμιᾶς κι ἀδειάζει τόν ἄμμο του πάνω μου. Λοιπόν τότες ἔγινε μιάν ἀποκάλυψη. Μόλις ξεφούσκωσε αὐτό τό σακί, χαμήλωσε ἡ καμπούρα του καί ξεσκέπασε στά μάτια μου μιά μικρήν εὐτυχία. Ἄχ, μοὔκαμε τόσο καλό στήν ψυχή, λίγο ἀκόμα καί θά πατοῦσα μιά τσιριξιά χαρᾶς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἦταν ἕνα λουλούδι ἐκεῖ. Συλλογίσου. Ἕνα λουλούδι εἶχε φυτρώσει ἐκεῖ μέσα στούς σαπρακιασμένους γεώσακους. Καί μοῦ ξεφανερώθηκε ἔτσι ξαφνικά τούτη τή νύχτα πού ναι γιομάτη θάματα. Ἀπόμεινα νά τό βλέπω σχεδόν τρομαγμένος. Τ' ἄγγιξα μέ χτυποκάρδι, ὅπως ἀγγίζεις ἕνα βρέφος στό μάγουλο. Εἶναι μιά παπαρούνα. Μιά τόση δά μεγάλη, καλοθρεμμένη παπαρούνα, ἀνοιγμένη σάν μικρή βελουδένια φούχτα. Ἄν μποροῦσε νά τή χαρεῖ κανένας μέσα στό φῶς τοῦ ἥλιου, θἄβλεπε πώς ἦταν ἄλικη, μ' ἕναν μαῦρο σταυρό στήν καρδιά, μέ μιά τούφα μαβιές βλεφαρίδες στή μέση. Εἶναι θραψερό λουλούδι, γεμάτο χαρά, χρώματα καί γερασύνη. Τό τσουνί του εἶναι ντοῦρο καί χνουδάτο. Ἔχει κ' ἕνα κόμπο πού δέν ἄνοιξε ἀκόμα. Κάθεται κλεισμένος σφιχτά μέσα στήν πράσινη φασκιά του καί περιμένει τήν ὥρα του. Μά δέν θ' ἀργήσει ν' ἀνοίξει κι αὐτός. Καί θἄναι δυό λουλούδια τότες. Δυό λουλούδια μέσα στό περιβόλι τοῦ Θανάτου. Αἰστάνουμαι συγκινημένος ξαφνικά ὥς τά κατάβαθα τῆς ψυχῆς. Ἀκουμπῶ πάνω στό προπέτασμα σάν νά κουράστηκα ξαφνικά πολύ. Ἀπό μέσα μου ἀναβρύζουν δάκρυα ἀπολυτρωτικά. Στέκουμαι ἔτσι πολλήν ὥρα, μέ τό κεφάλι ὅλο χώματα, ἀκουμπισμένο στά σαπισμένα σακιά. Μέ δυό δάχτυλα λαφριά, προσεχτικά, ἀγγίζω τήν παπαρούνα. Ξαφνικά μέ γεμίζει μιά ἔγνια, μιά ζωηρή ἀνησυχία πώς κάτι μπορεῖ νά πάθει τοῦτο τό λουλούδι, πού μ' αὐτό μοῦ ἀποκαλύφτηκε ἀπόψε ὁ Θεός. Παίρνω τότες στή ράχη ἕνα γερό τσουβάλι (δαγκάνω

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τά χείλια ἀπό τήν ξαφνική σουβλιά τοῦ ποδιοῦ), καί τ' ἀκουμπῶ μέ προφύλαξη μπροστά στό λουλούδι. "Ετσι λέω θἄναι πάλι κρυμμένο γιά ὅλους τούς ἄλλους. Χαμογελῶ πονηρά. Κατόπι σηκώνουμαι ξανά στά νύχια κι ἁπλώνω τό μπράτσο ἔξω. Ναί. Τό ἄγγισα λοιπόν πάλι! Τρεμουλιάζω ἀπό εὐτυχία. Νιώθω τά τρυφερά πέταλα στίς ρῶγες τῶν δαχτύλων. Εἶναι μιά ἀνεπάντεχη χαρά τῆς ἁφῆς. Μέσα στό χέρι μου μυρμιδίζει μιά γλυκιά ἀνατριχίλα. 'Ανεβαίνει ὡς τή ράχη. Εἶναι σάν νά πεταλουδίζουν πάνω στήν ἐπιδερμίδα τά ματόκλαδα μιᾶς ἀγαπημένης γυναίκας. Φίλησα τίς ρῶγες τῶν δαχτύλων μου. Εἶπα σιγά-σιγά:

-Καληνύχτα...καληνύχτα καί νἄσαι βλογημένη.

Γύρισα γλήγορα στ' ἀμπρί. "Ας μποροῦσα νά κάμω μιά μεγάλη φωταψία...Νά κρεμάσω παντοῦ σημαῖες καί στεφάνια! "Αναψα στό λυχνάρι τέσσερα φιτίλια καί τώρα πασχίζω νά τή χωρέσω ἐδῶ, μέσα σέ μιά τόσο μικρή γούβα, μιά τόσο μεγάλη χαρά. 'Η ψυχή μου χορεύει σάν μεγάλη πεταλούδα. Χαμογελῶ ξαπλωμένος ἀνάσκελα. Κάτι τραγουδάει μέσα μου. Τ' ἀφουγκράζουμαι. Εἶναι ἕνα παιδιάτικο τραγούδι:

Φεγγαράκι μου λαμπρό....

Συλλογιοῦμαι ξαφνικά τό Γιγάντη καί βουρκώνει ἡ καρδιά μου. "Αν ζοῦσε θἄταν ὁ μόνος πού θά τοῦ ξεμυστηρευόμουν τό εὐτυχισμένο μυστικό. 'Αγαπημένε μου σύντροφε! Θά μποροῦσα ἀκόμα νά σοῦ κόψω αὐτό τό λουλούδι, θά μποροῦσα νά σοῦ τό φέρω κάτ' ἀπό τ' ἀντίσκηνό σου μέσα σ' ἕνα κύπελλο μέ κρύο νερό. Φίλε!

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

"Ας ζοῦσες μονάχα. Εἶχες μιά παιδιάτικη καρδιά πολύ μαλακιά, εἶχες δυό μάτια λυπημένου ἀρχάγγελου καί τρυφερά καθαρά χέρια. Εἶμαι γεμάτος χαρά καί λύπη. Κλαίγω ἀπό χαρά καί λύπη. Κ'ἔχω ἕνα γλυκό μυστικό πού ξεχειλίζει τήν καρδιά μου. Μιά παπαρούνα ἀνθίζει γιά μένα, Κύριε, μές ἀπό τόν μου χλιασμένο γεώσακο τοῦ χαρακώματος. Εἶναι ἕνα "ζήτω." πού βγαίνει ἀπό τό στόμα ἑνός σκελετοῦ. Εἶναι ἐκεῖ, πινακίδα Β1, κοντά στήν ἔξοδο τῶν συρματοπλεγμάτων, καί τή συλλογιέμαι. Εἶναι μιά κόκκινη σημαιούλα τῆς φλογερῆς ζωῆς. μοῦ κάνει τά σινιάλα της. Εἶναι μιά ὑπόσχεση, Κύριε. Εἶναι μιά καλοσυναδιά, δέν εἶν'ἔτσι; Εἶναι μιά ἄκρη τῆς βασιλικῆς πορφύρας Σου. Σ'ἀγγίζω, Θεέ μου, κι ἄς μή Σέ καταλαβαίνω.

Κουκουλώνουμαι μέ τήν κουβέρτα, σφαλνῶ τά μάτια γιά νά χαρῶ πιό μοναχός τή χαρά μου. Ἡ καρδιά μου χτυπᾶ χορευτικά. Ἡ καρδιά μου χτυπᾶ λυπημένα καί τρυφερά. Γιατί ἀπόψε νά νιώθω περισσότερο πώς πέθανε ὁ Γιγάντης; Τόν κλαίγω μέ καυτερά δάκρυα. Ὅμως πάλι ἡ ψυχή μου χαμογελᾶ κρυφά καί σημαντικά. Ἔχει ἕνα γλυκό μυστικό. Ἡ ψυχή ζεῖ. Ζεῖ ἡ ψυχή.

Σηκώνουμαι ἀκόμα μιά φορά, πονηρά καί προφυλακτικά. Βγάζω ἀπό τή φωλιά μου τό κεφάλι στό χαράκωμα καί κοιτάζω πρός τή μεριά τῆς ἔβγασης. Εἶναι ἐκεῖ ἕνα εὐτυχισμένο ραντεβοῦ. Καί μέ περιμένει. Μά δέν θά πάγω πιά ἀπόψε. Θά πηγαίνω ὅμως κάθε νύχτα νά περνῶ μαζί της μερικές στιγμές. Σάν θά περνῶ ἀπ'ἐκεῖ μέ ἄλλους γιά περίπολο ἤ γιά τά "ἔργα", θά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ξεκαρδίζουμαι ἀπό μέσα μου γιατί αὐτοί δέν θά ξέρουν τίποτα. Καί γώ κρυφά, νοερά θά γυρίσω νά κοιτάξω καί θά χαιρετήσω τό κόκκινο λουλούδι, τό μυστικό λουλούδι πού μοῦστειλε ἡ Ζωή σάν μήνυμα.

Θέλω νά κοιμηθῶ πιά, νά κοιμηθῶ ἔτσι εὐτυχισμένος. Κάνω τό σημεῖο τοῦ σταυροῦ στό στῆθος, ὅπως ἔκαμα παιδί, πρίν κλείσω τά μάτια. Ἕνα κάτι τρέμει μουσικά μέσα μου, δέν μπορῶ νά ξεχωρίσω ἄν εἶναι θλίψη γιά χαρά. Μέ ἄγγισε ἀπόψε ξαφνικά ὁ Κύριος μέ τό δάχτυλό Του καί τό φυλλοκάρδι μου τρέμει. Θἄθελα νά μποροῦσα νά πιστέψω γιά μιά στιγμή στό ὡραῖο παραμύθι τῆς Θείας Πρόνοιας, γιά νά μπορέσω νά γονατίσω καί νά εὐχαριστήσω Κάποιον γι' αὐτή τή χαρά. Νά σηκώσω τό νέο κορμί μου, γυμνό σάν λαμπάδα μέσα στή δόξα τοῦ φεγγαριοῦ, γιά νά αἰστανθῶ σ' ὅλο μου τό κορμί ἁπλωμένη τήν ἱλαρή ματιά Του. Ἄς μποροῦσα νά προσευκηθῶ μέ μιά ἀπό τίς παλιές ἐκεῖνες παιδιάτικες προσευκές, πού μᾶς μάθαιναν ν' ἀπαγγέλνουμε σέ ἀρχαία γλώσσα δίχως νἄχουμε ἰδέα τί λέμε μ' αὐτές πρός τό Θεό. Καί μεῖς δεχόμασταν ἀνερώτητα νά τίς λέμε καί τρέμαμε μήν τύχει καί ξεχάσουμε καμιά ἀπό τίς μυστηριώδικες λέξες. Καί ποτές δέ γυρέψαμε νά μᾶς ποῦν τά νοήματά τους, γιατί ὑποπτευόμασταν πώς αὐτή εἶναι ἡ μυστική καί συνθηματική γλώσσα τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐπίσημη γλώσσα τοῦ οὐρανοῦ, καί μ' αὐτήν ὁ Θεός δέχεται σέ ἀκρόαση τούς δούλους Του.

Ν' ἀπαγγείλω μιά τέτοια προσευκή ἀπόψε πού νά μήν ξέρω τό νόημά της. Γιατί μόνο ἔτσι θά μποροῦσα νά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κλείσω μέσα της τά ἄπειρα νοήματα, τά ἄπειρα συναισθήματα πού δέν ἔχουν ἔκφραση καί μορφή, καί πού ἀναβρύζουν τώρα μές ἀπό τή στεγνωμένη ψυχή μου σάν τά νερά πού χίμηξαν ἀπό τούς πυρωμένους βράχους τῆς ἔρημος, ὅταν τούς ἄγγισε τό ραβδί τοῦ Μωυσῆ. Γιατί ἡ ψυχή μου σκιρτάει ἀπόψε, πλούσια καί χαρούμενη ἀνάβρα. Κι ἄς μήν ἔχει ποῦ νά δώσει τά νερά της καί τά τραγούδια της.

Ὅμως δέν μπόρεσα καί πάλι νά μιλήσω μαζί Του κι ἄς Τόν ἔνιωσα κοντά μου, τόσο κοντά μου...

Στρ.Μυριβήλης

('Η ζωή ἐν τάφῳ, ἑνδεκάτη ἔκδοση, Ι.Δ.Κολλάρος, 182-187)

4.

.....

'Η συνοικία μας ὁλοένα ἀδειάζει. Τά πράματα ἔχουν σφίξει. Περισσότεροι φύλακες στό μουράγιο. Εἶναι κίνδυνος-θάνατος νά κάμης τήν ἀπόφαση νά ξεφύγης. Θά παίξης μονά-ζυγά. Στό σπίτι μας τά μάτια ὅσο πάει καί χαμηλώνουν πιό πολύ σάν μέ κοιτάζουν. 'Η μητέρα μου δέ θέλει νά φύγη ἀπ'τήν ἀποθήκη. Μένουμε μαζί ὧρες.

'Από μιά μικρή τρύπα μπορῶ νά βλέπω στό δρόμο τούς στρατιῶτες πού γυρίζουν περίπολο, ἕνα ἄλογο πού περνᾶ. Τή νύχτα ἕνα ἄστρο, μόλις σκοτεινιάση, πετιέται ὁλωσδιόλου ξαφνικά, στόν ἴδιο τόπο κάθε βράδυ. Δέν τοῦ ἦρθε ἡ πλήξη - τράβα καί πιό κάτω, παιδί μου!

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δέν ἀνάβουμε φῶς γιά νά μήν προδοθοῦμε. Ἐμένα μέ παίρνει ὁ ὕπνος, μά ἡ μητέρα μου κάθεται. Ἀπό ὥρα σέ ὥρα, μέ τόν πιό ἀσήμαντο θόρυβο, πετάγουμαι τρομαγμένος.

- Τί ἔχεις; μέ ρωτᾶ ἀνήσυχη.

- Τίποτα. Ποντίκι ἦταν;

- Ναί, ποντίκι θά ἦταν.

Τῆς παραπονιέμαι πώς δέ μοῦ μάθανε ἀπό μικρό νά μή φοβᾶμαι τά ποντίκια. Μέ εἶχαν μή μου ἄπτου.

- Μοῦ κάματε κακό, τῆς λέω.

Αἰσθάνουμαι τό βασανισμένο πρόσωπό της νά σαλεύη ἀπό πάνω μου σάν ἕνα ἀνήσυχο ζό. Δέ λέει τίποτα. Μονάχα ἔρχεται πιό σιμά. Τυλίγει τό χέρι της στό κεφάλι μου. Ἔτσι εἶναι πολύ ζεστά καί ἤμερα.

Τό περιθώριο λιγοστεύει. Δέ μένει παρά μιά μονάχα λύση: γιά νά παραδοθῶ, γιά "μονά-ζυγά". Κανένας δέ θέλει νά μιλήση πρῶτος. Τέλος ὁ πατέρας μου στέλνει καί φωνάζει τή μητέρα μου στήν κάμαρά του. Ὅλοι νιώθουμε πώς πρόκειται γιά κεῖνο.

Μές στήν κάμαρα μένουν κλεισμένοι οἱ δυό τους ἴσαμε ἕνα τέταρτο. Ὕστερα ἔρχουνται μαζί στήν ἀποθήκη. Ἡ μητέρα μου φαίνεται πώς ἔκλαψε πολύ.

Σηκώνουμαι ἀπάνω. Καταλαβαίνω νά χάνω τό θάρρος μου. Τούς βλέπω πού μέ κοιτάζουν καί οἱ δυό, στήν πόρτα, καί δέ μιλοῦν.

- Λοιπόν..., μουρμουρίζει ὁ πατέρας σιγά.

Στέκεται. Πολεμᾶ νά πάρη θάρρος, νά δώση τό γνώριμο κρύο τόνο στή φωνή του. Τόν κοιτάζω. Τό ξέρω

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πιά. Δέν ὑπάρχει περιθώριο.

- Αὔριο, πρίν ξημερώση, θά φύγης. Θά "ταγίσω" τούς φύλακες στό μουράγιο.

- Θά φύγω, πατέρα.

Ἡ μητέρα μου δέ φεύγει πιά μήτε στιγμή ἀπό κοντά μου. Βραδιάζει. Ἕνα - ἕνα κατεβαίνουν στήν ἀποθήκη καί τ'ἄλλα τά παιδιά μας, τ'ἀδέρφια μου. Τέσσερα κορίτσια. Ὁ Θάνος εἶναι τό μικρότερο παιδί, δέκα χρονῶ. Καταλαβαίνει κι αὐτό πώς κάτι σπουδαῖο γίνεται μ'ἐμένα. Ὅλοι εἶναι γύρω μου, σά νά θέλουν νά μέ προφυλάξουν. Ἡ Ἀνθίππη, ἡ μεγαλύτερη, πολεμᾶ νά κυριαρχήση πάνου σ'ὅλες τίς φωνές - μιά προσπάθεια νά δώση θάρρος. Εἶναι γεμάτη καλοσύνη, τήν ἀγαποῦμε ὅλοι ὕστερα ἀπό τή μητέρα μας. Τῆς λέγαμε τά μυστικά μας.

- Τά 'μαθες, μητέρα, μέ τούς Μαντάδες; λέει, καί πολεμᾶ νά γελάση. Ντύσαν γυναίκα τόν Ἡρόδοτο, νά τόν περάσουν. Μάλιστα τοῦ βάλαν καί κοιλιά, νά μοιάζη ἔγκυος...

- Ἄσε τώρα τίς ἀνοησίες! παρατηρᾶ ἐκείνη αὐστηρά. Αὐτό ἔλειπε τώρα. Ὁ Ἡρόδοτος!...

Κι ὅμως τό κορίτσι διαμαρτύρεται πώς ἔτσι εἶναι. Τόν εἶχαν, λέει, ὁρμηνέψει νά χαμογελᾶ ἅμα βλέπει κανένα σκοπό, καί τοῦτος, μόλις εἶδε τόν πρῶτο, ἄρχισε νά κουνιέται καί νά κάνη "τζά". Πάει κοντά ὁ σκοπός, μέ τήν ἰδέα πώς εἶναι γυναίκα γιά νά τή βουτήξη, κάνει νά τῆς πιάση τά φουσκωμένα στήθια, καί βουτᾶ μές στά σακούλια μέ τά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κουρελόπανα.

- Τόν πιάσαν; ρωτᾶ ἡ μητέρα μου.

-"Εμ τόν ἀφῆσαν; "Εγινε λέει, χαλασμός Κυρίου ἀπ'τά γέλια στό μουράγιο. Πέσαν ἀπάνω του ὅλοι οἱ σκοποί, τοῦ πετοῦσαν τίς ψεύτικες κοιλιές, τό στήθια, κι αὐτός φώναζε: "Εν, δύο, τρία. "Εν, δύο, τρία...

Ὁ Ἡρόδοτος ἦταν ἕνας παίδαρος, ἀπ'τά μικράτα του ἀγαθός τῷ πνεύματι. Στόν εὐρωπαϊκό πόλεμο, γιά νά μήν τόν πάρουν οἱ Τοῦρκοι στά ἐργατικά τάγματα, οἱ δικοί του τοῦ εἶχαν κάμει ἕναν κρυψώνα στό ταβάνι τοῦ σπιτιοῦ. Ὅταν ἡ ἀστυνομία μπλόκερνε τή γειτονιά γιά ἔρευνα, νά βρῆ κρυμμένους, τοῦ εἶχαν τοῦ Ἡρόδοτου μάθει τό σύνθημα: "Εν, δύο, τρία." Ὁ Ἡρόδοτος, μόλις μόλις ἄκουγε τό σύνθημα, ἔπρεπε νά τρέξη στόν κρυψώνα του. Αὐτή ἡ ἱστορία βάσταξε δυό χρόνια. Τό "ἕν, δύο, τρία" σιγά - σιγά πῆρε μιά μόνιμη θέση στήν κεφάλα τοῦ ἀγαθοῦ. Ὅλη ἡ ζωή του περιχαρακώθηκε σ'αὐτούς τούς τρεῖς ἀριθμούς. Δέν μποροῦσε νά ξεφύγη ἀπ'τήν κυριαρχία τους. Κι ὅταν τέλειωσε ὁ πόλεμος τό πράμα ἔγινε ἀστεῖο: πότε οἱ δικοί του, πότε ἡ γειτονιά τοῦ τό πετοῦσαν ξαφνικά, "ἕν, δύο,...", κι αὐτός τό 'βαζε στά πόδια. Ὅταν πάλι ὁ πατέρας του ἤθελε νά τόν δείρη, ὁ Ἡρόδοτος προσπαθοῦσε νά τόν καλοπιάση, ὅμως ἡ γλώσσα του ἔδενε, δέν ἔβρισκε τίποτα ἄλλο ἀπ'τά νούμερα - τά πετοῦσε ἱκετευτικά, "ἕν, δύο", κ' ἔκλαιγε.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

- Οἱ Μαντάδες φύγαν; ρωτᾶ ἡ μητέρα μου.

- Φύγαν, λέει ἡ 'Ανθίππη. Καί δέν προφτάξαν νά τοῦ ἀφήσουν τοῦ φουκαρᾶ τοῦ 'Ηρόδοτου μήτε ἕναν μπόγο ροῦχα.

Αὐτή ἡ ἐγκατάλειψη φαίνεται σάν κάτι φοβερό, μόλο πού ξέρουμε πώς ὅσοι πᾶν στό ὑπόγειο δέν εἶναι νά χρειαστοῦν ἀσπρόρουχα.

Περνᾶ λίγη ὥρα.

-'Αλήθεια..., λέει πάλι ἡ 'Ανθίππη. Πρέπει νά τοῦ ἑτοιμάσουμε κ'ἐμεῖς κανέναν μπόγο. Τίποτα κινίνο...

- Γιά ποιόν; ρωτᾶ ἡ μητέρα μου.

- Γιά τόν 'Ηλία, κάνει ἐκείνη δισταχτικά.

- Θά πάρουμε ἐμεῖς τά ροῦχα του μέ τό ἄλλο βαπόρι; τήν ἀποστομώνει ἡ μητέρα σοβαρή. Κινίνο, τί νά τό κάμη;

-"Ελεγα...

Αὐτή ἡ ὑπενθύμιση γεμίζει μέ ἡσυχία τήν ἀποθήκη. 'Υπάρχει κάτι, ἕνα προαίσθημα πού σέρνεται, γλιστρᾶ - εἶναι πολύ κρύο νά τό ἀγγίσεις. 'Ο καθένας πολεμᾶ ν'ἀποφύγη αὐτή τήν ἐπαφή.

Νύχτωσε πολύ.

-'Ανθίππη, πάρε τά παιδιά νά κοιμηθῆτε, λέει ἡ μητέρα μου.

Χαδεύω τό μικρό θάνο. Τό παιδί σφίγγεται στό πόδι μου. Ξεχωρίζω τά μικρά δάχτυλά του, ἕνα-ἕνα, πάνω μου.

Σηκώνουνται νά φύγουν.

-'Ανθίππη..., λέει πάλι ἡ μάνα.

Κομπιάζει.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-'Ανθίππη... Γιά κεῖνον τόν μπόγο, λέω. Δέν πει - ράζει... Ἑτοίμασε λίγα πράματα...

- Καλά, μητέρα.

Ὁ Θάνος γυρίζει πίσω. Πολεμᾶ νά βρῆ τό πρόσωπό μου μές στό σκοτάδι.

- Θά βάλω κ'ἐγώ μιά τσικολάτα, μοῦ λέει ἐμπι - στευτικά, νά μέ ἡσυχάση.

Ἡ νύχτα εἶναι ἥσυχη. Σά νά μήν ὑπάρχη κάν μιά ἀνάσα κάτω ἀπό τ'ἄστρα - δέ βρῆκε τόπο. Μά αὐτό δέ βαστᾶ πολύ. Μιά περίπολο γυρίζει. Μιλοῦν δυνατά. Οἱ ἦχοι εἶναι πολύ ἀνακατεμένοι, μπερδεμένοι. Τσα, τσου. Σίγουρα θ'ἀνησυχοῦν πολύ τό ραχάτι τοῦ Θεοῦ, πού εἶναι ἱκανοποιημένος ἀπόψε - λίγο πάνω, λίγο κάτω ἀπ'τ'ἄστρα.

"Ενα βαπόρι σφυρίζει στό λιμάνι. Δέ μπορεῖ παρά νά 'ναι ἀπό κεῖνα πού κουβαλοῦν τά γυναικόπαιδα στήν Ἑλλάδα.

- Φεύγει γιά ἔρχεται, μητέρα;

- Τί σέ νοιάζει, παιδί μου;

- Τίποτα.

Περνᾶ λίγο. Τό βαπόρι σφυρίζει πιό βαθιά.

- Πρέπει νά φεύγη, μητέρα...

-"Ετσι θά 'ναι... Θά φεύγη...

Πάλι μένουμε βουβοί. Αὐτή ἡ φυγή, ἕνα βαπόρι πού σφυρίζει πολύ βαθιά...

'Απόψε δέν τολμᾶ νά 'ναι τρυφερή. Μήτε ἐγώ. Ὑπάρχει ἕνας φόβος νά προδοθοῦμε συναμεταξύ μας, ἐγώ κ'ἐκείνη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

- Νά κοιμηθῆς, παιδί μου, λέει. Αὔριο θά ξυπνήσης πολύ πρωΐ.

- Θά κοιμηθῶ.

Συμμαζεύουμε κοντά της, πολύ κοντά. Ἡ θερμή τυραγνισμένη ἀνάσα της ἀκουμπᾶ στό μάγουλό μου σά ζωντανή οὐσία - νά τήν πιάσης μέ τά χέρια.

Ἕνα ποντίκι πάλι ἔτριξε στό βάθος. Συγκρυάζουμαι καί σαλεύω.

- Δέν κοιμήθηκες; μοῦ λέει.

-Ὄχι, μητέρα. Εἶναι τά ποντίκια. Φοβᾶμαι...

Νιώθω τό ἀδύνατο χέρι της νά ’ρχεται μέ δειλία στό μάγουλό μου, σά νά μήν τολμᾶ. Πολύ ἀργότερα, ὅταν ἔχη νομίσει πώς ἀποκοιμήθηκα, τήν ἀκούγω πού ἀρχίζει νά μουρμουρίζη μονάχη της, σά νά συνομιλῆ μέ τό Θεό. Τό συνήθιζε ἔτσι, ἀπό παιδάκια πού ἤμαστε, σάν μᾶς κοίμιζε.

Στή νύχτα δέν ὑπάρχει πιά τίποτα. Εἶναι μονάχα ἡ νύχτα. Εἶναι, ἀκόμα, ἐγώ κ’ἐκείνη.

Η.Βενέζης

(Τό Νούμερο 31328, Ἕκτη Ἔκδοση.
Ι.Δ.Κολλάρος, 22-26)

5.

.....

Μόλις ξημέρωσε ἄρχισε ἡ ἐπίθεση. Οἱ ὀβίδες σκάναν γύρω μας καί ἄνοιγαν μεγάλους λάκκους. Προχωρούσαμε δύσκολα. Τό ἔδαφος ἦταν ἀνώμαλο. Περνούσαμε χαράδρες βαθειές, ἀνεβαίναμε ὑψώματα μέ κλίση κάθετη, γλυστρούσαμε, τά πόδια μας βούλιαζαν στή

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λάσπη. Ἡ ταραχή τῆς μάχης ὁλοένα μεγάλωνε. Ἦταν σά νά γκρεμιζόνταν τά βουνά, νά ταραζόταν ἡ γῆς ὡς τά σπλάγχνα της. Ὁ θάνατος χυνόταν ἀπάνου μας ἀπό παντοῦ ἀκαταπόνητος, ἄπειρος. Γιά μιά στιγμή στεκόμαστε σαστισμένοι. Ἀναρριγοῦσε ἡ ψυχή γεμάτη τρόμο. Καί πάλι προχωρούσαμε. Πέφταμε καταγῆς ὅπου καί νἄταν, σκάβαμε μέ τά δάχτυλα τό χῶμα γιά νά προφυλαχτοῦμε, ἐνωνόμαστε μέ τή γῆ, κρύος ἱδρῶτας ἔβρεχε τό σῶμα μας, κουλουριαζόμαστε σάν τό φίδι, ἕνας ἀέρας θανάτου χάϊδεβε τό πρόσωπο, κρατούσαμε τήν ἀναπνοή μας, χιλιάδες πρόσωπα θανάτου μᾶς κοίταζαν καί πάγωνε τό αἷμα μας. Μιά ὀβίδα ἔπεσε πάνου σ'ἕναν σκοτωμένο καί τά κομμάτια ἀπ'τή ζεστή σάρκα πεταχτήκαν ἀπάνου μας. Ἕνας ἄλλος σκοτώθηκε πιό πέρα. Ἡ σφαῖρα καρφώθηκε στό στόμα. Σωριάστηκε καταγῆς, ξέρασε ὅλο τό αἷμα του, κιτρίνισε καί τά μάτια του ἐμείναν ἀνοιχτά. Κ'ἦταν κάτι σά μέθη καί σάν τρέλλα. Τό αἷμα κι ὁ τρόμος τοῦ θανάτου ξύπνησαν στόν καθένα μιά πρωτόγονη ὁρμή. Ὑψώθηκαν φοβερές κραυγές "ἀέρα, ἀέρα" πού ἦταν σά νά φτάναν ὡς τόν οὐρανό. Οἱ κραυγές ὅλο γινόνταν πιό δυνατές, πιό ἄγριες, ἔπνιγαν κάθε θόρυβο τῆς μάχης, ὅπου ὅλοι ὡρμῆσαν σάν τρελλοί πάνου στό θάνατο. Ἔσφιγγαν τό ὅπλο στά χέρια, ἔλαμπαν οἱ λόγχες, ἔτριζαν τά δόντια ὡς πού νά σπάσουν, παραμορφωμένο ἀλλόκοτα τό πρόσωπο, τεντωμένο σά χορδή τό κορμί, τρέχαμε, εἰρωνευόμαστε τό θάνατο, προχωρούσαμε σάν τή θύελλα, δέν ὑπῆρχαν ἐμπόδια, οὔτε βράχοι, οὔτε πέτρες, οὔτε δέντρα. Τά μάτια ἦταν ἄγρια, θολά, τυφλά, τά αἷμα με -

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θυσμένο στίς φλέβες, τά πόδια πατοῦσαν τούς σκοτωμένους, τίποτα δέ μποροῦσε ν'ἀντισταθεῖ,νά σταματήσει τό ἀνέβασμά μας. Ὁ ἐχθρός ἔφευγε,πετοῦσε τά ὅπλα του, ἄφινε ὅ,τι τόν βάραινε γιά νά σωθεῖ. Σέ λίγο ἁπλώθηκε παντοῦ μιά βαρειά σιωπή.

.....

Στ.Ξεφλούδας

("Ἄνθρωποι τοῦ μύθου. ΜΕΝΛ, I, 627)

6.'Ασκέρι φτεροστόλιστο, ἔχε γειά.

.....

Στή Διοίκηση Πυροβολικοῦ, ὅπου ἔφτασα μέ βιάση, καθυστερημένος σήμερα πρωΐ, βρῆκα τούς τρεῖς φαντάρους καί τόν ἀκόλουθο τοῦ 'Αρχηγοῦ νά ἔχουνε λυθεῖ στά γέλια.

- Τί τρέχει, βρέ παιδιά;

- Εὐχάριστα νέα! Κατελήφθη ἡ Δοϊράνη.

Τάχασα. Στάθηκα νά τούς κοιτάζω χωρίς νά καταλαβαίνω, ἀρχίζοντας ν'ἀμφιβάλλω γιά τόν ἑαυτό μου. Στό σαστισμένο νοῦ μου μπερδεύονταν τά γεωγραφικά σημεῖα, ξεχνοῦσα ὅ,τι νόμιζα πώς ξέρω ἀπό μαθητής.

- Μωρέ δική μας δέν εἶναι ἡ Δοϊράνη; ρωτάω.

- Δική μας.

Τότε κατάλαβα. Τά γέλια τῶν φαντάρων εἶναι νευρικά, ξέσπασμα ὀδύνης πού ἀγγίζει τήν ἐξουθένωση.

Καί ξάφνου μέ συνεπαίρνει ἡ ὀργή.Τά νεῦρα μου, πού μέ ξεγελοῦσαν ἀπό χτές μέ μιά φαινομενική ἀταραξία, ἔσπασαν. Τούς βάζω καί τούς τέσσερους μπροστά, τούς βρίζω μέ λόγια πού δύσκολα μπορεῖ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σ'ἄλλη περίσταση νά τ'ἀνεχτεῖ ἕνας ἄντρας. Τά πρόσωπά τους σκοτεινιάζουν, τά γέλια κόπηκαν. Σκύβουν τά κεφάλια σάν ἔνοχοι, μ'ὅλο πού δέν εἶναι.Τά σκύβουν ὄχι γιατί ντροπιάστηκαν ἀπό μένα, ἀλλά γιατί τούς ἀνάγκασα νά ξανακοιτάξουν καταπρόσωπο τήν πραγματικότητα. ....

Κι'ἐγώ τότε νιώθω πόσο στάθηκα σκληρός.

Στό στρατηγεῖο, σέ λίγο, διαβάζω τοιχοκολλημένο τό σημερινό ἀνακοινωθέν: "'Ισχυρά μηχανοκίνητος μεραρχία...προχωρεῖ ἐπικινδύνως πρός τήν Θεσσαλονίκην". "Ισαμ'ἐκεῖ λοιπόν; "Ισαμ'ἀκεῖ. "Ενας - ἕνας περνᾶμε μπροστά ἀπό τό τοιχοκολλημένο χαρτί,τό διαβάζουμε καί ὕστερα ἀποτραβιόμαστε βουβοί, ἀποσβολωμένοι. Πῶς ὅλα ξαφνικά ἄλλαξαν μέσα σέ τρεῖς ἡμέρες;... "Ομως νά πού τό μεσημέρι καθώς τρώω τή φασολάδα μου, βλέπω ἀπό τό παράθυρο νά περνάει στό δρόμο ὁ "Αγγελος. Τόν φωνάζω."Μιά εἴδηση,μοῦ λέει, ἀπό τ''Αργυρόκαστρο: 'Η ἐχθρική φάλαγξ ἀπεκόπη κι' ἀποδεκατίστηκε. Νέα Πίνδος." Κάνουμε μιά στιγμή καί οἱ δυό νά ἐνθουσιαστοῦμε, ὅμως ὁ ἐνθουσιασμός σκοντάβει, πέφτει. Στά μάτια ὁ ἕνας τοῦ ἀλλουνοῦ ἔχουν μαντέψει τό μοιραῖο ράγισμα. Κουνᾶμε καί οἱ δυό , μέ δυσπιστία, τά κεφάλια μας.

'Εκεῖ στίς τέσσερες ἡ ὥρα τ'ἀπομεσήμερο, παρουσιάζεται πάλι ὁ "Αγγελος στήν αὐλή καί μοῦ κάνει νόημα πώς θέλει νά μοῦ μιλήσει. Κατεβαίνω.""Επεσε ἡ Θεσσαλονίκη", μοῦ λέει δίχως προοίμιο.

Πολύ νωρίς ἀπόψε, τό ὑγρό φῶς τῆς βροχερῆς ἡμέρας ἀλλοιώθηκε ἀδιόρατα καί τό διαδέχτηκε τό φῶς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ φεγγαριοῦ. Περάσαμε θαρεῖς ἀπό τή μέρα στή νύχτα δίχως μετατόπιση. Ψιλοβρέχει. Κάποια στιγμή κατεβαίνω στήν πόρτα τοῦ γραφείου καί βρίσκω τόν Κωστάκη νά κόβει ὁλομόναχος βόλτες στήν αὐλή, κάτω ἀπό τό νερό πού πέφτει κανονικά κι' ἀθόρυβα. Εἶναι στενοχωρημένος, λιγομίλητος, μοῦ ζητάει νέα. Τοῦ λέω πώς ὁ ραδιοφωνικός σταθμός τοῦ Βερολίνου ἀνάγγειλε τήν ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης. Δίχως ἐθιμοτυπίες, ἀνάβουμε τσιγάρο καί κουβεντιάζουμε. Ἡ συνα - δέλφωση τοῦ κοινοῦ πόνου κατάργησε κάθε ἱεραρχική ἀπόσταση μεταξύ μας. Εἴμαστε μονάχα δυό ρωμιοί πού κλαῖνε τ' ὄνειρό τους.

.....

Α. Τερζάκης

('Απρίλης, Β."Εκδοση. Ι.Δ.Κολλάρος, 149-150)

7.

.....

Σκοτεινιάζει. "'Απάνω τους!" Σκοτώνετε! Τρυπᾶτε! 'Αφανίζετε! Τά πολυβόλα χυμοῦνε λυσιασμένα. 'Από παντοῦ σκάνουνε χειροβομβίδες. "Μάνα μου! Μάνα μου!" Γιά τήν 'Ελλάδα, συνάδερφοι! Γιά τή χάρη της, γιά τή γλύκα της, γιά νά τή δοῦμε πάλι νά μᾶς χαμογελᾶ. Θέλουνε νά μᾶς τήν πάρουνε, μά δέν τή δίνουμε. Εἴμαστε ἄντρες μέ φιλότιμο, μ' εὐθύνη." Εχουμε τά περασμένα μας, τούς τάφους τῶν πατέρων μας, γυναῖκες πού πιστεύουνε σ' ἐμᾶς. "'Αέρα!" καί "Μάνα μου!" φωνάζει τό βουνό μές ἀπό τό σωρό τά τσακισμένα κορμιά, τά λιανισμένα κεφάλια, τ' ἀναστραμμένα μάτια ,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τά χυμένα μυαλά, τά κομμένα μέλη. Γιά σένα, Θεανώ! Γιά τά ξέμπλεκα μαλλιά σου. Γιά τά γυμνά σου πόδια στό φῶς τοῦ φεγγαριοῦ. Γιά τήν κοριτσίστικη θλίψη, γιά τήν ἄχραντη καί σπαραχτική γοητεία πού σκεπάζει τή μορφή σου σάν κατεβαίνει τό σούρουπο στ' ἀκροθαλάσσια καί φλογίζουνται στόν ὁρίζοντα τά σύννεφα κι' ἀχνοτρέμουνε τά νησιά. "Γιατί δέ μᾶς ἀφήνουνε νά ζήσουμε; Γιατί;" Γιατί ἡδονίζουντε μέ τό αἷμα καί μέ τόν πάταγο τῆς μάχης. Γιατί φραίνουνται νά σκοτώνουνε καί νά σκοτώνουνται. Γιατί εἶναι ἄγριοι καί δυνατοί σά νέα θεριά καί γεμάτοι χίμαιρες καί μουσική. Γιατί τούς τύλιξε ἡ μεγάλη συμφωνία τοῦ πολέμου καί τοῦ χαλασμοῦ καί ζοῦν ὁλόψυχα τό τρελλό ὄνειρο τῆς κατάχτησης τοῦ κόσμου. "Ομως ζοῦμε κι ἐμεῖς τ' ὄνειρό μας, τήν Ἑλλάδα μας καί τή λευτεριά μας. Καί ξέρουμε νά σκοτώνουμε καί νά σκοτωνόμαστε κι ἐμεῖς...

.....

Γ. Θεοτοκᾶς

(Ἱερά Ὁδός. "Ικαρος 118).

8.

.....

Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τά νικητήρια
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια...

Ξεφούσκωτοι κάτω ἀπό τά μεγάλα ἔλατα, ψάλλομε, ὅλος ὁ λόχος, μαζί μέ τόν παπά. Ἐκεῖνος ἔβαλε πάνω ἀπ' τό χακί ἕνα πετραχεῖλι, φόρεσε τά χρυσά του γυαλιά καί λειτούργησε τούς Χαιρετισμούς. Μέ μιά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φωνή δυνατή καί τραχιά ἄρχισε νά ψάλλει τόν ὕμνο, κι'ὅλοι μαζί τόν πήραμε κι'ἐμεῖς. Πάνω ἀπό τά ψηλά ἔλατα ἔλαμπε ὁ οὐρανός καθάριος, δίχως ἕνα σύννεφο, σάν νά δεχόταν στήν ἀπεραντοσύνη του καί ν' ἄκουγε τήν προσευχή μας.

Μάνα σκέπτομαι τή μορφή σου τή θλιμμένη. Σκέπτομαι τήν ἀνησυχία σου καί τήν ἀναμονή σου, κι' ὁ νοῦς σου πού ὅλο σέ μένα θά γυρίζει καί θά σέ τυραννᾶ. Πῶς νἆναι τό σπίτι κάτω, στήν ἥσυχη συνεικία, στόν ἔρημο δρόμο; Πῶς νἆναι; Θἆναι πάντα γεμάτο ἀπ'τήν παρουσία σου, ὅπως ἦταν ἀκόμα καί τίς ὧρες πού ἔλειπες, γεμάτο ἀπ'τήν καλωσύνη σου, τήν ἔννοια σου, τά χάδια σου. Πόσο κοντά σου αἰσθάνομαι τώρα πού ψάλλω γιά τή Παναγιά. "Ετσι θαρρῶ, πώς ἅμα τελειώσει ἡ λειτουργία θά γυρίσω σπίτι. Τέτοια ἡ ἡσυχία κι'ἡ γαλήνη στή χαραμάδα μας. Κι'ὁ ὕμνος μας, σεμνός, ἀνεβαίνει μέσ'ἀπ'τά ἔλατα στόν γαλάζιον οὐρανό καί σκορπᾶ γύρω μιάν εὐλάβεια καμωμένη ἀπ'τίς ψυχές μας πού θυμοῦνται ἡ καθεμιά τ' ἀγαπημένα της. Τά δέντρα ψηλά, ὁλόρθα τινάζοντας τίς κορφές τους στόν οὐρανό, ξεπροβοδοῦν τήν δέησή μας καί τό τραγούδι μας. Ἡ σκέψη μου πάει στόν Σεραφείμ κι'ἄθελά μου σηκώνω τά μάτια στόν οὐρανό, σάν νά τόν ἔψαχνα στό ἀπέραντο γαλάζιο.

Καϋμένος...ἐγώ τοὔκλεισα τά μάτια. Τά χέρια του δέν μπόρεσα νά τά σταυρώσω. Εἶχε κοκκαλιάσει ὁ δύστυχος. Πάγωσε τό κορμί του μόλις ἔπαψε νά ζῆ. Κείνη τή μέρα, πού τοῦ παραπονέθηκα πώς πάει καί κρύβεται τήν ὥρα πού ἀρχίζουνε τούς ὅλμους οἱ 'Ιταλοί,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φιλοτιμήθηκε. Κι'ἀπό τότε, σάν ἄρχιζε νά πέφτει ὁ ἥλιος, ἐρχότανε καί ξάπλωνε κοντά μου στό πολυβολεῖο. "Γιά νά μήν λές πώς σ'ἀφήνω μόνο" μοὔλεγε.Κι' ἕνα σούρουπο ἦρθε ἕνας ὅλμος κι'ἔσκασε σχεδόν ἀπάνω μας. "Εκανε νά κινηθεῖ ὁ Σεραφείμ κι'ἔβγαλε ἕνα: "Α... ἄχ! Εἶπε:

"Μέ πῆρε 'Αντρέα.... μέ χτύπησε... Βοήθα..."

Κι'ἔπεσε μπρούμυτα. Στήν πλάτη του ἕνα μεγάλο σχίσιμο κι'αἷμα πού ἔτρεχε ρυάκι. Τόν βάλαμε σέ μιά κουβέρτα καί σέρνοντας ἀπό τίς τέσσερεις γωνιές κατεβαίναμε γιά τό σταθμό ἐπιδέσεως. Στό δρόμο εἶπε ὁ Σεραφείμ νά σταματήσομε.

"'Αντρέα... μήν τρέχετε μωρέ παιδιά... σταματῆστε... Δέν θέλω νά πεθάνω μέσα στήν παράγκα!"

"Μή λές ἀνοησίες τώρα! "Αντε παιδιά, γρήγορα..."

"Σέ παρακαλῶ 'Αντρέα...Θέλω...Θέλω...Σταμάτα ... πές τους νά σταματήσουν..."

'Η νύχτα γύρω ἔλαμπε μέ τά χίλια της μάτια. Τά κοίταξε ὁ Σεραφείμ τόν κοίταξαν κι'αὐτά.

'Ανασηκώθηκε λίγο στόν ἀγκώνα. Ξανάπεσε ἀμέσως, προσπάθησε νά μοῦ φωνάξει κάτι καί πέθανε.

"Δέν μπορεῖ! Δέ γίνεται! Γιατί, γιατί ὁ Σεραφείμ;

"Αντε παιδιά. Πᾶμε."

"Πηγαίνετε. 'Εγώ θά κάτσω."

Κι'ὕστερα δέν θυμᾶμαι καλά. "Εμεινα μόνος μέσα στό βουνό μέ τόν νεκρό ξαπλωμένον στήν κουβέρτα του πάνω στό χιόνι. Θά πέρασε ὥρα πολλή γιατί ἐνῶ ἀπάνω στόν οὐρανό κυλοῦσε ὁ ρυθμός τοῦ κόσμου, πονέσανε τά πόδια μου, ἀπό τό κρύο. Τοῦ πῆρα τά λίγα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πράματα πού εἶχε στίς τσέπες του καί τοὔκλεισα τά μάτια, πού κοίταζαν πάντα τόν οὐρανό. Ὕστερα ἀνέβηκα γρήγορα στό χαράκωμα. Μέ ρώτησαν τί ἔγινε ὁ Σεραφείμ, κι' ἐγώ τούς εἶπα.

"Γιατί φωνάζεις;" ρώτησε κάποιος.

Κι' ἀλήθεια, λέγοντάς τα φώναζα. Εἶχε ἐπαναστατήσει ὅλος μου ὁ ἐαυτός μπροστά σ' αὐτό τό ζαρωμένο κορμί πάνω στήν κουβέρτα, καταμεσῆς στό χιόνι, σ' αὐτό πού δέν ἦταν τίποτε πιά, πού δέν εἶχε οὔτε ὄνομα.

Πῶς νά γράψω τῆς μάνας του; Κάθε μέρα λέω νά τῆς γράψω καί κάθε μέρα τίποτε. Πρέπει. Ἄν τό πάθαινα ἐγώ θά σοῦχε γράψει ἐκεῖνος Μάνα. Πόσο ἀποθύμησα τό χάδι σου καί πόσο ἡ μορφή σου ἔγινε θολή μέσ' στήν ψυχή μου ἀνάμεσ' ἀπό τόσες καί τόσες σκοτεινιές.

"Ἀγαπημένα μου παιδιά! Σήμερα πού ἑορτάζομε ἐδῶ στό μέτωπο τήν ἑορτή τῶν Χαιρετισμῶν τῆς Παρθένου..."

Κι' ὁ παπάς ἀρχίζει ἕνα λόγο καί λέει...Λέει πώς ἡ μάνα τοῦ Χριστοῦ ὁδηγάει τό στρατό μας καί τόν χαίρεται στή μάχη καί στή νίκη. Τήν ἔκανε αἱμοχαρῆ τήν Παναγιά. Τήν βλέπει μέ σπαθί στό χέρι, σάν τή Δόξα.

.....

Α. Βλάχος

(Τό Μνῆμα τῆς Γρηᾶς. Δευτέρα ἔκδοσις. Γαλαξίας. 78-80).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αἰχμάλωτοι καί μεταγωγικά τοῦ ἱππικοῦ, μαζί μέ τίς ἀποσκευές τοῦ στρατάρχη, σταμάτησαν στό χωριό Σάμσεβα, κι'ἀμέσως μαζεύτηκαν ὅλοι γύρω ἀπό τίς φωτιές. Κοντά σέ μιά ἀπ'αὐτές ἔκατσε κι'ὁ Πιέρ, ἔφαγε ἀλογίσιο κρέας ψημένο κι'ἔπειτα ξάπλωσε μέ τήν πλάτη πρός τήν φωτιά κι'ἀποκοιμήθηκε γρήγορα. Τόν πῆρε ὁ ὕπνος ὅπως τότε στό Μοζάϊσκ, μετά τή μάχη τοῦ Μπορντίνο.

Πάλι ἡ πραγματικότητα γινόταν ἕνα μέ τά ὄνειρά του. Καί πάλι κάποιο πρόσωπο, ἴσως τό ἴδιο ὅπως τότε, ἴσως κάνα ἄλλο, διατύπωνε ὁρισμένες σκέψεις, τίς ἴδιες πού τοῦ εἶχε φανερώσει στό Μοζάϊσκ.

"Ἡ ζωή εἶναι τό πᾶν. Ἡ ζωή εἶναι ὁ Θεός. Ὅλα κινοῦνται κι'ἀλλάζουν κι'ἡ κίνηση αὐτή εἶναι ὁ Θεός. Ἀγαπώντας τή ζωή, ἀγαπᾶς τόν Θεό. Τό πιό σκληρό μά καί τό πιό μακάριο εἶναι ν'ἀγαπᾶς τή ζωή μέσα στά βάσανά σου, ἀκόμα κι'ἄν βασανίζεσαι ἄδικα".

"Ὁ Καρατάγιεφ." θυμήθηκε ξαφνικά ὁ Πιέρ.

Καί παρουσιάστηκε ἀμέσως μπροστά του, ὁλοζώντανος, ἕνας ἥρεμος γεροντάκος, ξεχασμένος ἀπό καιρό, πού τόν εἶχε δάσκαλο στήν Ἑλβετία καί τοῦ μάθαινε γεωγραφία. "Στάσου", ἔλεγε τώρα τό γεροντάκι καί τοῦ ἔδειχνε μιά γήϊνη σφαίρα τοῦ σχολειοῦ. Μά ἡ σφαίρα αὐτή εἶταν ζωντανή, ἔπαλλε ὁλόκληρη καί δέν εἶχε ξεκαθαρισμένες διαστάσεις. Τήν ἐπιφάνειά της τήν ἀποτελούσαν πυκνές σταγόνες, σφιχτά στριμωγμένες ἡ μιά μέ τήν ἄλλη, πού σάλευαν ἀδιάκοπα κι'ἄλ -

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λαζαν θέσεις.

-Νά ἡ ζωή, εἶπε ὁ γέρο-δάσκαλος στόν Πιέρ.

"Τί ἁπλό καί ξεκάθαρο πού εἶναι!" σκέφτηκε ὁ Πιέρ. "Πῶς εἴταν δυνατό νά μήν τό καταλαβαίνω τόσον καιρό;"

-Στή μέση στέκει ὁ Θεός καί κάθε σταγόνα προσπαθεῖ ν'ἁπλωθεῖ, γιά νά καθρεφτίσει τήν εἰκόνα Του ὅσο μπορεῖ περισσότερο. Κι'ἔτσι μεγαλώνει, ἑνώνεται μέ τίς ἄλλες, κι'ἔπειτα χάνεται ἀπό τήν ἐπιφάνεια, βυθίζεται βαθιά καί ξαναβγαίνει πάλι. Νάτος ὁ Καρατάγιεφ, νάτος πού ἁπλώθηκε καί χάθηκε. Κατάλαβες, παιδί μου; ρωτοῦσε γαλλικά ὁ δάσκαλος.

-Κατάλαβες, διάολε; ἀκούστηκε τότε κάποιος στά γαλλικά κι'ὁ Πιέρ ξύπνησε κι'ἀνακάθησε.

Κοντά στή φωτιά βρισκόταν ἕνας Γάλλος, πού μόλις εἶχε διώξει ἀπό κεῖ ἕνα Ρῶσο αἰχμάλωτο κι' ἔψηνε κρέας περασμένο στή βέργα τοῦ ντουφεκιοῦ του. Ἀνασκουμπωμένος καί δείχνοντας τά νευρώδικα τριχωτά χέρια του, γύριζε ἐπιδέξεια μέ τά κοντά του δάχτυλα τήν πρόχειρη σούβλα.

Ὁ Γάλλος ἔριξε μιά σκοτεινή ματιά στόν Πιέρ, πού γύρισε ἀλλοῦ τό κεφάλι καί βύθισε τό βλέμα του στό σκοτάδι. Ὁ αἰχμάλωτος, πού τόν εἶχε διώξει ὁ ἄλλος, καθόταν πιό πέρα καί χτυποῦσε κάτι χαϊδευτικά μέ τό χέρι. Σάν κοίταξε καλύτερα ὁ Πιέρ, ξεχώρισε τή σκούρα σκυλίτσα τοῦ Καρατάγιεφ, πού στεκόταν δίπλα στόν Ρῶσο.

-"Α, ἦρθε; ἔκανε ὁ Πιέρ. Κι'ὁ Πλάτωνας;... πῆγε νά πεῖ, μά δέν ἀπόσωσε.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ξαφνικά πρόβαλαν ἀνάκατα στή φαντασία του οἱ ἀναμνήσεις: ἡ ματιά πού τοὔριξε ὁ Πλάτωνας καθισμένος κάτω ἀπό τό δέντρο, ἡ ντουφεκιά πού ἀκούστηκε σέ λίγο καί τό οὔρλιασμα τοῦ σκυλιοῦ, τά ἔνοχα πρόσωπα τῶν Γάλλων καθώς τόν προσπερνούσαν, τό ντουφέκι πού κάπνιζε στό χέρι τοῦ ἑνός, κι' εἶταν πιά ἕτοιμος νά καταλάβει πώς ὁ Καρατάγιεφ σκοτώθηκε. Μά τήν ἴδια στιγμή, ἕνας Θεός ξέρει πῶς, τοῦ ἦρθε στό νού του μιά καλοκαιρινή βραδιά πού πέρασε μαζί μέ μιά ὄμορφη Πολωνέζα, στό μπαλκόνι τοῦ σπιτιοῦ του στό Κιέβο." Εκλεισε τά μάτια του κι' ἡ καλοκαιριάτικη φύση κείνης τῆς βραδιᾶς μπερδεύτηκε στό νού του μέ τό κολύμπι, μέ τήν ὑγρή παλλόμενη σφαίρα τοῦ ὀνειρου... Κι' ὁ Πιέρ βυθίστηκε κάπου καί τά νερά ἔκλεισαν πάλι πάνω ἀπό τό κεφάλι του.

Προτοῦ βγεῖ ὁ ἥλιος, τόν ξύπνησε ἕνα γερό ντουφεκίδι πού ἔπεφτε κοντά του ἀνάμιχτο μέ φωνές. Γάλλοι στρατιῶτες περνούσαν τρέχοντας.

-Οἱ κοζάκοι! ξεφώνισε ἕνας ἀπ' αὐτούς. Κι' ἀμέσως πλῆθος Ρῶσοι περιτριγύρισαν τόν Πιέρ, πού γιά πολλή ὥρα δέ μποροῦσε νά καταλάβει τί γινόταν." Ακουγε μόνο τούς συντρόφους του πού οὔρλιαζαν παντοῦ ἀπό χαρά.

-'Αδέρφια μας! 'Αγαπημένοι μας! φώναζαν οἱ αἰχμάλωτοι, γέρο-φαντάροι, κλαίγοντας κι' ἀγκαλιάζοντας τούς οὐσάρους καί τούς κοζάκους.

Οὐσάτοι καί κοζάκοι μαζεύονταν γύρω ἀπό τούς αἰχμαλώτους καί κοίταζαν ποιός νά τούς πρωτοδώσει ροῦχα, μπότες, ψωμί. Ο Πιέρ πνιγόταν ἀπό τούς λυγ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μούς καί δέ μποροῦσε νά μιλήσει. Ἀγκάλιασε μονάχα τόν πρῶτο φαντάρο πού ἦρθε κοντά του καί τόν φιλοῦσε κλαίγοντας.

.....

Λ. Τολστόι.

(Πόλεμος καί Εἰρήνη. Μετ. Σίμου Σπαθάρη. Τομ. Β΄ 582-583).

10. 12. Ἡ αὐτοκρατορική φρουρά.

.....

Τ'ἄλλα εἶναι γνωστά. Τρίτος στρατός μπῆκε στή μέση κ'ἡ μάχη ἐξαρθρώθηκε ἀμέσως. Ὀγδόντα ἔξη νέα πυροβόλα βρόντησαν ξαφνικά. Μετά τόν Μπύλωφ ἦρθε ἀμέσως ὁ Πίρχ καί τό ἱππικό τοῦ Τσίτεν, ὁδηγούμενο ἀπό τόν Μπλύχερ τόν Ἴδιο.

Οἱ Γάλλοι ἀπωθοῦνται. Ὁ Μαρκόνε σαρώνεται ἀπό τό ὁροπέδιο τοῦ Ὀέν. Ὁ Ντουρούτ διώχνεται ἀπό τήν Παπελότ. Ὁ Δονζελό κ'ὁ Κιό ὀπισθοχωροῦσαν. Ὁ Λωμπώ προσβάλλεται ἀπό τό πλάγι.

Νέα μάχη ἀνοίγεται κατά τό βράδυ, στά κακοπαθισμένα γαλλικά συντάγματα. Ὅλη ἡ ἀγγλική παράταξη γίνεται πάλι ἐπιθετική καί προχωρεῖ. Μεγάλο χάσμα ἀνοίγεται στό γαλλικό στρατό, γιατί στ'ἀγγλικά μυδράλια προστέθηκαν καί τά πρωσσικά. Ὅλεθρος· χαλασμός ἀπό τό μέτωπο, χαλασμός κι'ἀπό τά πλάγια.

Μέσα στήν τεράστια αὐτή καταστροφή, μπαίνει στή γραμμή ἡ αὐτοκρατορική φρουρά....

Καταλάβαινε πώς πήγαινε νά πεθάνει, καί φώναξε:

"Ζήτω ὁ αὐτοκράτορας!"

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δέν ὑπάρχει πιό σπαραχτικό πρᾶγμα στήν ἱστορία, ἀπό τήν ἀγωνία αὐτή, πού ξεσπᾶ σέ ζητοκραυγές...

Ὅλη τήν ἡμέρα ὁ οὐρανός ἦταν συννεφιασμένος.

Ἐκείνη τή στιγμή, ξαφνικά, ἦταν ὀχτώ τό βράδυ, τά σύνεφα ἄνοιξαν στόν ὁρίζοντα, κι' ἀνάμεσα ἀπό τίς φτελιές τοῦ δρόμου τῆς Νιβέλ, φάνηκε μιά ἀπαίσια κόκκινη δύση κι' ἕνας μεγάλος ἥλιος πού βασίλευε.

Στό Ἀούστερλιτς τόνεῖχαν ἰδεῖ ν' ἀνατέλλει...

Κάθε τάγμα τῆς φρουρᾶς, μέσα σ' αὐτή τήν καταστροφή, τό διοικοῦσε κι' ἕνας στρατηγός. Ὁ Φριάγ, ὁ Μισέλ, ὁ Ἀρλέ, ὁ Μαλέ, ὁ Πορέ Ντεμορβάν ἦταν ἐκεῖ.

Ὅταν τά ψηλά καλπάκια τῶν γρεναδιέρων τῆς φρουρᾶς, μέ τήν πλατειά πλάκα καί τόν ἀητό, φάνηκαν, συμμετρικά κ' εὐθυγραμμισμένα, ἥσυχα καί θαυμαστά, μέσα στόν κουρνιαχτό τῆς παλαίστρας αὐτῆς, ὁ ἐχθρός ἐνοιωσε τό ἀξιοσέβαστο τῆς Γαλλίας.

Τούς φάνηκε πώς ἔβλεπαν εἴκοσι μάχες νά μπαίνουν στόν ἀγῶνα, μέ τά φτερά ἀνοιγμένα. Καί τότε οἱ νικητές ὀπισθοχώρησαν, σά νά ἦταν νικημένοι, ἀλλά ὁ Οὐέλιγκτων φώναξε:

"Ὄρθια ἡ φρουρά, καί σκόπευε καλά!"

Τό κόκκινο τάγμα τῆς ἀγγλικῆς φρουρᾶς, πού ἦταν ξαπλωμένο πίσω ἀπό τούς φράχτες, σηκώθηκε ἀμέσως. Βροχή ἀπό μυδράλια κατατρύπησε τήν τρίχρωμη σημαία, πού ἀνατρίχιαζε μέσα στούς γαλλικούς ἀετούς. Ὅλοι ὥρμησαν κι' ἄρχισε τότε τό τρομερώτερο μακελιό.

Ἡ αὐτοκρατορική φρουρά κατάλαβε, μέσα στό σκοτάδι, πώς ὁ στρατός γύρω της δραπέτευε.

Ἔνοιωσε τόν ἀπέραντο κλονισμό τῆς φυγῆς κι' ἄκου-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σε τήν κραυγή "ὁ σώζων ἑαυτόν σωθήτω!" πού ἀντικατέστησε τό "ζήτω ὁ αὐτοκράτορας".

'Αλλά ἐξακολούθησε νά προχωρεῖ, ἄν καί πίσω της ἔφευγαν. "Οσο προχωροῦσε, τήν κεραυνοβολοῦσαν περσότερο, καί σέ κάθε βῆμα πέθαινε. Κανένας δέ δίστασε, κανένας δέ δείλιασε. 'Ο στρατιώτης μέσα σ' αὐτό τό σῶμα, ἦταν τόσο γενναῖος, ὅσο κι'ἕνας στρατηγός.

Οὔτ'ἕνας δέν ἔλειψε ἀπό τήν αὐτοκτονία..

'Ο Νέϋ, ἔξαλλος, μεγάλος ὅσο κι'ὁ θάνατος πού δεχόταν, ἔβγαινε μπρός σ'ὅλα τά χτυπήματα μέσα σ'αὐτή τήν καταιγίδα. Τό πέμπτο ἄλογο σκοτώθηκε κάτω ἀπό τά πόδια του.

-Μ"Ολο ἴδρωτα, μέ τά μάτια φλογερά καί τό στόμα ἀφρισμένο, μέ τή στολή ξεκουμπωμένη καί τή μιά ἀπό τίς ἐπωμίδες κομμένη στή μέση ἀπ'τό σπαθί "Αγγλου καβαλλάρη, μ'ἕνα κόϊλωμα στήν πλάκα του μέ τόν ἀητό ἀπό σφαῖρα, καταματωμένος, λασπωμένος, μεγαλόπρεπος, μ'ἕνα σπαθί σπασμένο στό χέρι, ἔλεγε:

"'Ελᾶτε νά ἰδῆτε, πῶς πεθαίνει στή μάχη, ἕνας στρατάρχης τῆς Γαλλίας!"

'Αλλά μάταια δέν πέθανε. Ἦταν βλοσυρός κι' ἀγαναχτισμένος. "Εκραξε στόν Ντρουέ ντ''Ερλόν:

"'Εσύ, δέν κατορθώνεις νά σέ σκοτώσουν τέλος πάντων;"

Φώναξε ὕστερα, μέσα σ'ὅλο αὐτό τό πυροβολικό, πού κατάκοβε μιά χούφτα ἀνθρώπους:

"Δέν ὑπάρχει καί μιά σφαῖρα γιά μένα: "Ω, θἄθελα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅλα αὐτά τ'ἀγγλικά βόλια, γά μποῦν στήν κοιλιά μου!"

"Οχι... Σοῦ ἔμελλε, δυστυχισμένε, νά σκοτωθεῖς ἀπό γαλλικές σφαῖρες!

.....

V. HUGO.

("Αθλιοι. Μετ. Μ.Αὐγέρη.Μέρος Β΄. Βιβλίο Α΄. 55-56).

11.

.....

Σέ μιά ἀπό τίς ἐπιθέσεις σκοτώνεται ὁ λοχαγός μας, ὁ Μπέρτινκ. Ἦταν ἕνας ἀπό τούς ξεχωριστούς ἀξιωματικούς τοῦ μετώπου. Βρισκόταν πάντα στήν πρώτη γραμμή. Ἦταν τόσα χρόνια μαζί μας, χωρίς νά τραυματισθεῖ κἄν, ἦταν μοιραῖο νά τοῦ συμβεῖ κάτι στό τέλος. Εἴμαστε σέ μιά τρύπα περικυκλωμένοι ἀπό ἐχθρούς. Μαζί μέ τή μυρουδιά τοῦ μπαρουτιοῦ μᾶς ἔρχεται καί μιά μπόχα ἀπό βενζίνη ἤ πετρέλαιο. Διακρίνουμε δυό φαντάρους μέ φλογοβόλα. Ὁ ἕνας ἔχει στή ράχη τό κουτί κι ὁ ἄλλος κρατάει τόν σωλήνα πού ξερνάει τή φωτιά. Ἄν πλησιάσουν τόσο, ὥστε νά μᾶς ἀγγίξουν οἱ φλόγες, εἴμαστε χαμένοι, γιατί δέν μποροῦμε νά κάνουμε βῆμα πίσω.

Ἀρχίζουμε νά τούς χτυπᾶμε. Μά ἐκεῖνοι πλησιάζουν περισσότερο καί ἡ θέση μας χειροτερεύει. Ὁ Μπέρτινκ εἶναι μαζί μας σ'ἕνα λάκκο. Σάν βλέπει πώς δέν τούς πετυχαίνουμε, γιατί μᾶς ἐνδιαφέρει πιό πολύ ἡ κάλυψή μας, βουτάει ἕνα ὅπλο, πετάγεται ἔξω ἀπό τόν λάκκο καί, ἀκουμπώντας στούς ἀγκῶνες του, ἀρχίζει νά πυρο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βολεῖ. Τήν ἴδια στιγμή τόν κτυπάει μιά σφαίρα. Μά ἐκεῖνος δέν σταματάει, ἐξακολουθεῖ νά πυροβολεῖ. Ξαναγεμίζει τό ὅπλο του καί συνεχίζει τή δουλειά του. Τόν χτυπάει καί ἄλλη μιά σφαίρα. Ὁ Μπέρτινκ ἀφήνει τό ὅπλο νά τοῦ πέσει ἀπό τά χέρια, λέει "καλά" καί σωριάζεται πίσω στό λάκκο. Ὁ ἕνας ἀπό αὐτούς μέ τά φλογοβόλα πληγώνεται καί πέφτει. Ὁ σωλήνας ξεφεύγει ἀπό τά χέρια τοῦ ἄλλου καί σκορπάει φωτιά πρός ὅλες τίς κατευθύνσεις. Ὁ χειριστής τοῦ φλογοβόλου πιάνει φωτιά.

Ὁ Μπέρτινκ εἶναι χτυπημένος στό στῆθος. Σέ λίγο ἕνα θραῦσμα τοῦ συντρίβει τό σαγόνι. Τό ἴδιο θραῦσμα ἔχει τέτοια δύναμη, πού καρφώνεται στόν γοφό τοῦ Λέερ. Ὁ Λέερ βογγάει καί προσπαθεῖ νά στηριχτεῖ πάνω στά χέρια του, ἡ αἱμορραγία εἶναι τρομερή, κανείς δέν μπορεῖ νά τόν βοηθήσει. Σέ λίγα λεπτά σωριάζεται ἄψυχος στή γῆ. Τί κέρδισε πού ἦταν στό σχολεῖο μας πρῶτος στά μαθηματικά;

.....

(ERICH MARIA REMARQUE, Οὐδέν νεώτερον ἀπό τό δυτικόν μέτωπον. Μετάφραση Εὐαγγέλου Ἀρχ. Ἀντωνάρου. ΒΙΠΕΡ 188, 178-179).

ε. Διδακτική βιβλιογραφία

1. Κολλάρος - Μαυρουδῆς, 71-76.
2. Παπανικολάου, 43-44.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

4.

Ἀλ. Παπαδιαμάντη

Ἡ Σταχομαζώχτρα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ὁ συγγραφεύς καί τό ἔργο του

α. Βιογραφικά.

Ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης γεννήθηκε στή Σκίαθο στίς 4 Μαρτίου 1851. Ἐμαθήτευσε στήν ἀρχή στή Σκίαθο κι' ἐπεράτωσε στήν Ἀθήνα τά γυμνασιακά μαθήματα. Στά 1874 ἐνεγράφη στή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὅπου ἄκουσε μαθήματα κατά τήν ἐκλογή του, κι' ἔμαθε ξένες γλῶσσες τόν ἴδιο καιρό.

Ὁ πάππος του ἦταν ναυτικός κι' ὁ πατέρας του κληρικός. Πολλοί πρόγονοί του ἐπίσης ἦσαν ναυτικοί καί κληρικοί. Αὐτό τό γεγονός εἶχε μεγάλη ἐπίδραση στόν Παπαδιαμάντη. Τοῦ διαμόρφωσε τή βαθειά του θρησκευτικότητα καί τήν ἀγάπη του πρός τό θαλασσινό στοιχεῖο, πού τόσο μεγάλη θέση ἔχουν μέσα στό ἔργο του.

Ὁ Παπαδιαμάντης ὡς πρῶτο ὑλικό εἶχε τά λειτουργικά βιβλία καί τά συναξάρια. Παιδί ἀκόμα ζωγράφιζε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἁγίους, πού ἀσκοῦσαν τόση ὑποβολή στήν ψυχή του. Ἀλλ' ἐκτός ἀπό τά διηγήματά του μέ θρησκευτική ἔμπνευση, ἕνα πλῆθος διηγημάτων του ξεκινάει ἀπό τή ζωή τοῦ νησιοῦ του ἤ τῶν Ἀθηνῶν (αὐτά τά δεύτερα φτάνουν τά 40), πού τήν ἀποδίνει πιστά, χωρίς καμμιά παραχάραξη.

Στήν Ἀθήνα ὁ Παπαδιαμάντης ἐδημοσίευσε καί στά περιοδικά, καί σύγχρονα ζοῦσε τή ζωή τοῦ φιλακόλουθου πιστοῦ χριστιανοῦ, ψάλλοντας στίς ἀγρυπνίες τοῦ Ἁγίου Ἐλισσαίου κι' ἀλλοῦ, μαζί μέ τόν Μωραϊτίδη. Ἔζησε ζωή στερήσεων καί φτώχειας, καί ἡ παροιμιώδης ὀλιγάρκειά του τόν βοήθησε νά ζῆ πάντα ἀποτραβηγμένος καί αὐτάρκης στίς φτωχογειτονιές τῶν Ἀθηνῶν, ἀνάμεσα στούς ἁπλούς καί ἀπροσποίητους ἀνθρώπους.

Ὁ Παπαδιαμάντης, ὅπως εἶναι γνωστό, ἐδοκίμασε πικρές ἀπογοητεύσεις. Ὅμως ἔμεινε ἄτρωτος ἀπό ὅλες τίς ἀντιξοότητες, καί ἦταν πάντα δοσμένος στόν κόσμο τόν δικό του, ὅπως τόν εἶχε ὁ αἰσθηματικός πληθωρισμός του διαμορφώσει.

Πέθανε στή Σκίαθο στίς 3 Ἰανουαρίου 1911.

Ὁ Παπαδιαμάντης ἐδημοσίευσε τό πρῶτο μυθιστόρημά του "Ἡ Μετανάστις" στήν ἐφημ. "Νεολόγο" τῆς Κων/λεως ἀπό τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1879 ἕως τόν Ἰανουάριο τοῦ 1880. Ἐπειτα ἐδημοσίευσε τούς "Ἐμπόρους τῶν Ἐθνῶν" στό περιοδ. "Μή Χάνεσαι" (1882-1883) καί τή "Γυφτοπούλα" στήν ἐφημ. "Ἀκρόπολις" (1884). Ὑστερα εἶδαν τό φῶς σ' ἐφημερίδες, περιοδικά καί ἡμερολόγια τά διηγήματά του. Χαρακτηριστικές εἶναι μερικές χρονολογίες: "Ἡ σταχομαζώχτρα" (1889), "Ὁ φτωχός Ἅγιος"

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(1891), "Στό Χριστό στό Κάστρο" καί "Ὁλόγυρα στή λίμνη" (1892), "Ὁ Λαμπριάτικος ψάλτης" καί "Βαρδιάνος στά Σπόρκα" (1893), ἡ "Νοσταλγός" καί ἡ "Γλυκοφιλοῦσα" (1894), ὁ "Ἔρωτας στά χιόνια"(1896), "Ὄνειρο στό κῦμα" (1900), "Ὑπό τήν βασιλικήνδρῦν" καί "Ἡ χολεριασμένη"(1901),"Ἡ φόνισσα"(1903),"Ὁ ρεμβασμός τοῦ Δεκαπενταύγουστου"(1906) "Τά ρόδινα ἀκρογιάλια"(1907).Ὁ Παπαδιαμάντης ἐδημοσίευσε ἐπίσης σέ μετάφραση μυθιστορήματα καί διηγήματα ἀπό ξένες λογοτεχνίες.

Ὕστερα ἀπό τόν θάνατό του δημοσιεύτηκαν ἀρκετά, ἀπό τά πιό ἀξιόλογα μάλιστα, διηγήματά του.

(Ο. Ξύδης, ΒΒ, 28, 3).

Φωτογραφίες.

1. Φιλολογική Πρωτοχρονιά, ΚΖ (1970),246-258.
2. ΝΕστ, Λ(1941), Χριστούγεννα.
3. Μ.Περάνθης Πεζ, Γ, 542.

Σκίτσο.

1. ΘΗΕ, Θ, 1166.

Προτομή.

1. Μ.Περάνθης Πεζ, Γ, 547.

αὐτόγραφο.

1. Μ.Περάνθης Ποιητ, Α, 242.

β΄.-Ἔργα.

Α΄ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ:

Στή βιβλιοθήκη φέξη ἐξεδόθησαν:

1.Ἡ Γυφτοπούλα (μυθιστόρημα), 1912.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2.'Η Φόνισσα (μυθιστόρημα),1912.
3. Οἱ μάγισσες (22 διηγήματα),1912.
4.'Η Νοσταλγός(12 διηγήματα),1912.
5.'Ο Πεντάρφανος(8 διηγήματα),1912.
6. Πασχαλινά διηγήματα(6 διηγήματα),1912.
7.Χριστουγεννιάτικα διηγήματα(8διηγήματα),1912.
8.Πρωτοχρονιάτικα διηγήματα(9 διηγήματα),1912.
9.Τά Χριστούγεννα τοῦ τεμπέλη(10 διηγήματα),1912.
10.Τά ρόδινα ἀκρογιάλια(2 διηγήματα),1913.
11.'Η Χολεριασμένη(16 διηγήματα),1914.

'Ο 'Ηλ. Ν.Δικταῖος ἐτύπωσε:
1.Χριστουγεννιάτικα διηγήματα (1912).
2.Πασχαλινά διηγήματα (1912).
3.Πρωτοχρονιάτικα διηγήματα (1914).

'Η ἐκδ. ἑταιρ."Τύπος" ἐξέδωκε:
1."Εμποροι τῶν 'Εθνῶν (1922).

'Ο Κ.'Ελευθερουδάκης ἐξέδωκε:
1.'Η Χολεριασμένη (1924).
2.'Ο Πεντάρφανος (1925).
3.Νεκρός ταξιδιώτης (1925).
4.'Η Φόνισσα (1930).
5.Χρῆστος Μηλιόνης (1930).
6.Τά παιδικά (ἐκλογή Γ.Ταρσούλη)Q932.

Γράμματα 'Α.Παπαδιαμάντη (μέ πρόλογο καί σημειώσεις OCRAVE MERLIER), ἔκδ. Συλλόγου'Ωφελίμων Βιβλίων (1931).

"Εκδοση Καραβία:
Παπαδιαμάντη "Απαντα (τομ.Α΄)Θαλασσινά Εἰδύλλια(1945).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τελευταῖα (1954) ὁ "Ἀρχαῖος Ἐκδοτικός Οἶκος Δημ. Δημητράκου" ἐξέδωκε τά "Ἅπαντα τοῦ Παπαδιαμάντη, μέ ἐπιμέλεια καί μακρά κατατοπιστική εἰσαγωγή τοῦ Γ. Βαλέτα σέ 5 τόμους. Μέσα σέ κάθε τόμο ὕστερ' ἀπό τά κείμενα ἀκολουθοῦν κριτικά ὑπομνήματα καί γλωσσάριο.

Ὁ Α΄τόμος περιέχει 69 πεζογραφήματα, ὁ Β΄46, ὁ Γ΄ 29, ὁ Δ΄τά μυθιστορήματα "Ἔμποροι τῶν Ἐθνῶν" καί "Γυφτοπούλα" καί ὁ Ε΄21 διηγήματα, τά ποιήματα καί τά ὑμνογραφικά τοῦ Παπαδιαμάντη, φιλολογικά μελετήματα καί ἄρθρα του, γράμματά του κ.λ.π.

(Θ. Ξύδης, ΒΒ, 28, 4).

γ΄-Βιβλιογραφία.

1- Βαλέτας, Γ., Ὁ Παπαδιαμάντης. Ἡ ζωή, τό ἔργο, ἡ ἐποχή του. 1955.

2-Ξύδης, Θ., ΒΒ, 28, 1-100.

3-Χατζηφώτης, Ι.Μ., Παπαδιαμάντης Ἀλέξανδρος, ΜΕΝΛ, ΙΑ, 218-271.

4-Φουριώτης, Α., Παπαδιαμάντης, Ἀλέξανδρος, ΜΠΕ, Δ, 406-407.

5-Τωμαδάκης, Ν.Β., Παπαδιαμάντης Ἀλέξανδρος, ΘΗΕ, Θ, 1165-1187.

6-Βουτιερίδης, Ἠλ., Παπαδιαμάντης Ἀλέξανδρος, ΜΕΕ, ΙΘ, 564-565.

7-Μπαστιᾶς, Κ., Παπαδιαμάντης Ἀλέξανδρος, Ἥλιος, ΙΕ, 444-446.

8-Περάνθης, Μ., Ὁ Κοσμοκαλόγερος.

9-Αὐγέρης, Μ., Ἅπαντα. Α, 1964.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

10-LASCARIS,P.,IMAGES ET FIGURES DE LA GRECE, PARIS 1955.
11-Παλαμᾶς,Κ.,'Η μοῦσα τοῦ Παπαδιαμάντη,"Απαντα,ΙΒ, 310-323.
12-Τσάτσος,Κ.,Δοκίμια αἰσθητικῆς καί Παιδείας, Β, 1961.
13-Χατζίνης, Γ.,Τρεῖς σταθμοί, 1943.
14-Βερίτης,Γ.,Τό ἀναμορφωτικό κίνημα τῶν Κολλυβάδων καί οἱ δύο'Αλέξανδροι,'Ακτῖνες,ΣΤ(1943), 99-110.
15-Παπαχρίστου,Κ.Α.,'Ο ἄγνωστος Παπαδιαμάντης 1947.
16-Παπακώστα,'Αγγ.,Οἱ Παναγίες τοῦ Παπαδιαμάντη , 1947.
17-Παπαϊωάννου,Μ.Μ.,'Η θρησκευτικότητα τοῦ Παπαδιαμάντη; 1948.
18-Σερεμέτης, Δ.,'Ο Παπαδιαμάντης καί ἡ κοινωνία. Θεσσαλονίκη, 1955.
19-Σκουβαρᾶς,Β.,Τό ὑμνογραφικό ἔργο τοῦ'Αλ.Παπαδιαμάντη καί τοῦ 'Αλ. Μωραϊτίδη, 1960.
20-'Αθανασιάδης-Νόβας,Θ.,"Ηρωες, 1969.
21-Καραντώνης,Α.,'Από τόν Σολωμό στόν Μυριβήλη,1969.
22-Γιάκος,Δημ.,Παρουσία, 1970.
23-Νομικός,Ν.Ν., Στ'ἀχνάρια τοῦ Κύρ'Αλέξανδρου, Φιλολογική Πρωτοχρονιά,ΚΖ(1970), 246-258.
24-Ρουμάνης,Γ.Ι.,"Αν δικαζόταν "'Η Φόνισσα" τοῦ Παπαδιαμάντη.Μιά φιλολογική δίκη, 1954.
25-Δεσποτόπουλος,Κ.Ι.,Τό ταξίδι τῆς ἐλπίδας,1965.
26-Θέμελης,Γ.,'Ο Παπαδιαμάντης καί ὁ κόσμος του. Χρονικά Πειραματικοῦ Σχολείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τεῦχος ΝΗ'.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

27-Φτέρης,Γ.,Πρόσωπα καί σχήματα, ἄ.ἔ.
28-Καρρᾶς, Στ.,Λογοτεχνικά Πορτραῖτα, 1967.
29-Μπαλᾶνος,Δ.,'Ο Παπαδιαμάντης θρῦλος καί πραγματικότης, ΝΕστ, Λ(1941),Χριστούγεννα, 24-28.
30- Βέης, Ν., Ρωμανός ὁ Μελωδός καί'Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης,ΝΕστ, Λ(1941),Χριστούγεννα,29-31.
31-Κανελλόπουλος,Π.,'Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης ἤ τό Βυζάντιο ὡς ἀνάμνησις,ΝΕστ,Λ(1941),Χριστούγεννα, 36-37.
32-Θεοδωρακόπουλος,Ι.,'Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης , ΝΕστ, Λ(1941), 40-41.
33-Κασιμάτης, Γρ.,'Ο Παπαδιαμάντης ἀπ'τή σκοπιά τοῦ τοῦ 1941, ΝΕστ,Λ(1941),Χριστούγεννα, 42-46.
34-Λουκᾶτος,Δ.,Τό Λαογραφικό στοιχεῖο στό ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη,ΝΕστ,Λ(1941),Χριστούγεννα, 60-63.
35-Ρωμαῖος, Κ., Τό γλωσσικό ἰδίωμα τῆς Σκιάθου καί οἱ διάλογοι τοῦ Παπαδιαμάντη,ΝΕστ,Λ(1941),64-70.
36-Χάρης,Π.,"Επειτ'ἀπό τριάντα χρόνια,ΝΕστ,Λ(1941), Χριστούγεννα, 185-206.
37-'Αφιερώματα:
ΝΕστ, Λ(1941),Χριστούγεννα.
ΜΘ(1951), τεῦχος 568.
ΕΔ, Ι(1952), τεῦχος 117.
ΙΓ(1954), τεῦχος 142.

δ. 'Αξιολόγηση τοῦ συγγραφέως.

1.

'Ο 'Αλ.Παπαδιαμάντης γεννήθηκε στήν Σκίαθο τό 1851. Τό οἰκογενειακό περιβάλλον αὐστηρό,θρησκευτικό:ὁ πατέρας του εἶταν κληρικός.Ἦρθε στήν 'Αθήνα καί ἄρχι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σε σπουδές στήν φιλολογία, τίς ὁποῖες ὅμως δέν συνέχισε: τόν τραβοῦσε ἡ συγγραφή. Μελετάει ξένες γλῶσσες, γράφει στίχους, μεταφράζει καί συγγράφει πεζά. "Εξω ἀπό λίγα ποιήματα, ἡ πρώτη του συγγραφική ἐκδήλωση εἶναι τό μυθιστόρημα: μυθιστορήματα ἱστορικά, τῆς ἐποχῆς· Ἡ μετανάστις (1879), Οἱ ἔμποροι τῶν Ἐθνῶν (1882), Ἡ γυφτοπούλα (1884). Πολλές περιπέτειες, πλοκή δραματική, ἀλλά φτωχειά στήν διαγραφή τῶν προσώπων· τά ἔργα αὐτά δέν ξεπερνοῦν τήν μέση ἀπόδοση τοῦ εἴδους, πού βρισκόταν τότε στήν παρακμή του. Ὁ Παπαδιαμάντης τρέπεται πρός τό διήγημα· στά 1885 ὁ Χρῆστος Μηλιόνης, ἐμπνευσμένος ἀπό ἕνα δημοτικό τραγούδι, φανερώνει τήν στροφή αὐτήν καί τήν ἀπαρχή μιᾶς παραγωγῆς, ὅπου τά λαογραφικά ἐνδιαφέροντα παίρνουν τήν μορφή τῆς ἠθογραφίας. Ἀπό τότε ὡς τόν θάνατό του (1911), ἡ σχεδόν ἀποκλειστική παραγωγή του εἶναι διηγήματα, τά ὁποῖα ἀριθμοῦνται περίπου σέ διακόσια. Ὅλη ἡ ζωή του περιορίζεται ἀνάμεσα στήν Ἀθήνα καί στό νησί του, ὅπου ξαναγύριζε κάθε τόσο καί περνοῦσε ἀρκετούς μῆνες. Τελευταία φορά πῆγε στά 1908 κι ἔμεινε ἐκεῖ ὡς τόν θάνατό του. Τήν ἔμπνευση καί τό βίωμα τοῦ Παπαδιαμάντη τά σημαδεύει χαρακτηριστικά τό θρησκευτικό στοιχεῖο. Εἶχε μέσα στό αἷμα του τήν ἐκκλησιαστική παράδοση· μικρός σχεδίαζε ἁγίους στά τετράδιά του καί θέματα τῆς λειτουργικῆς ζωῆς. Πρίν ἀρχίσει τίς σπουδές του, πέρασε μερικούς μῆνες στό "Αγιον "Ορος καί σ' ὅλη του τήν ζωή ἀγαποῦσε νά ψάλλει στήν ἐκκλησία. Τά διηγήματά του εἶναι γεμάτα ἀναμνήσεις ἀπό ἐκκλησιαστικές τε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λετές καί μορφές θρησκευόμενες· ἡ θρησκευτικότητά του πάντως δέν ξεπερνάει τήν ἁπλή εὐλάβεια - ἁπλή καί κάποτε χαριτωμένα ἁπλοϊκή - τήν προσήλωση στό ἐκκλησιαστικό τυπικό καί τήν πιό στενή ἀντίληψι τῆς παράδοσης. Εἶναι συντηρητικός· τό θρησκευόμενο Βυζάντιο σέ στιγμές παρακμῆς. Μίσος γιά τούς Φράγκους, ἀποστροφή γιά κάθε νεωτερισμό· τήν στάση αὐτήν ξαναβρήκαμε σέ ἀξιόλογη μερίδα τῶν λογίων πού ἔδρασαν στόν ὕστερο ρωμαντισμό. Βυζαντινή θά ἔπρεπε νά θεωρήσουμε καί τήν ἀγάπη του γιά τίς παρωδίες τῶν θρησκευτικῶν κειμένων, τίς ὁποῖες ἀπομνημόνευε μέ εὐχαρίστηση ἤ καί αὐτοσχεδίαζε ὁ ἴδιος. Ζεῖ ἔξω ἀπό τά προβλήματα καί τίς ἀγωνίες πού συνεῖχαν τότε τήν νέα ἑλληνική γενεά· συνηθισμένη προσωνυμία του " ὁ Ἅγιος τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων"· μά ἀπό τήν ἁγιοσύνη κρατοῦσε μόνο τήν ἀναχώρηση κι ὄχι τό πάθος γιά τόν ἄνθρωπο.

Νεανικά ἔργα εἶναι τά μυθιστορήματά του:συνθετικές φιλοδοξίες χωρίς τήν ἀναγκαία προπαρασκευή γιά νά ἐξυπηρετηθοῦν.Ὁπωσδήποτε ὅμως βρίσκουμε ἐδῶ κάτι πού γλήγορα τό ἐγκατέλειψε, τήν προσπάθεια γιά τήν σύνθεση.Ἀργότερα, αὐτά πού ὀνομάζουμε διηγήματα, εἶναι σύντομες συνήθως ἀφηγήσεις,ὅπου περιγράφεται μιά στιγμή τῆς ζωῆς ἑνός ἀνθρώπου, ἤ δίνονται χαρακτηριστικά ἐπεισόδια ψυχογραφίας καί ἠθογραφίας. Κάποτε τό σύνολο ἀπαρτίζεται ἀπό μιά περιγραφή. Ὁ Παπαδιαμάντης ἀγαπάει τίς λεπτόλογες περιγραφές,τίς ὁποῖες ἄλλοτε παρεμβάλλει σέ ὑπερβολική ἀναλογία, σπάζοντας ἔτσι τ'ἀφηγήματά του. Οἱ ἥρωές του βγαί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νουν ἀπό τό νησιώτικο περιβάλλον καί ἐκφράζουν συνήθως τόν ἥμερο νησιώτικο ψυχισμό. Αὐτούς τούς ἁπλούς ἀνθρώπους συμπαθεῖ ὁ Παπαδιαμάντης, ὄχι μόνο ἀκολουθώντας τό ρεῦμα τῆς ἐποχῆς, ἀλλά καί γιατί ταιριάζουν μέ τή δική του διάθεση. Ὡστόσο τό λαογραφικό στοιχεῖο ἀφθονεῖ μέσα στό ἔργο του καί θά μποροῦσε κανείς νά πεῖ ὅτι δίνει τόν τόνο, ἄν δέν παρουσιαζόταν δίπλα σ' αὐτό μιά ψυχογραφική θέληση καί κάποια διάχυτη λυρική διάθεση, πού τό διατρέχει ὁλόκληρο.

Τό λαογραφικό στοιχεῖο βγαίνει ἀπό πραγματική ἐξοικείωση τοῦ συγγραφέα μέ τό ἀντικείμενό του: ἔχει ζήσει τήν ζωή πού ἠθογραφεῖ, ἔχει παρατηρήσει μέ προσοχή καί μέ ἀγάπη· οἱ περιγραφές του, ὅταν κατορθώσει νά σταθεῖ ἀντικειμενικός ἀφηγητής, ἀποτελοῦν πιστές ἀπεικονήσεις τῆς ζωῆς καί τῆς νοοτροπίας τῶν ἀνθρώπων τοῦ νησιοῦ του. Συχνότερα ὅμως παρεμβάλλεται ὁ ἀφηγητής μέ τά σχόλιά του καί δίνει στό ἔργο ἕναν τόνο ἠθολογικό πού τόν κολάζει ἡ ἀγαθή καί θυμόσοφη διάθεση τοῦ Παπαδιαμάντη ἀπέναντι στούς ἥρωές του. Ἡ ψυχογραφία του εἶναι συνήθως ὑποτονισμένη, γιατί συχνά τά πρόσωπά του εἶναι διαλεγμένα γιά νά μήν ἔχουν ἐνάργεια: θαμπά καί οὐδέτερα, γιατί ἔτσι τά θέλει ὁ δημιουργός τους. Οἱ τύποι του ἄλλωστε δέν παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία: τρεῖς τέσσερις ἄνδρες, ἄλλες τόσες γυναῖκες, καί μόνο τά ὀνόματα ἀλλάζουν. Κάποτε ἐμφανίζονται πιό δυνατές μορφές, ὅπως στήν Φόνισσα. Στό διήγημα αὐτό ὁ Παπαδιαμάντης παρουσιάζει μιά γυναίκα, τήν ὁποία ὁ σαδισμός, ἡ διεστραμμένη μυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στικοπάθεια όδηγεῖ σέ μιά σειρά άπό βρεφοκτονίες. Όσο γιά τόν λυρισμό, ή ίδιάζουσα άτμόσφαιρα τήν ὁποία δημιουργεῖ ὁ Παπαδιαμάντης στά διηγήματά του, εἶναι καμωμένη άπό νοσταλγία, ρέμβη, άναπόληση καί θρησκευτικότητα· ή τεχνική εἶναι άπλή, μονότροπη, καί στήν μακρά έπανάληψή της γίνεται μονότονη: ὁ συγγραφέας παρεμβάλλει ἄμεσα τό ἄτομό του μέσα στήν άφήγηση γιά νά έκφράσει τόν συναισθηματικό του κόσμο. Όλα αὐτά ὅμως προσφέρονται μέσα σέ μιάν άρμονική άναπαράσταση τῆς άτμόσφαιρας τῆς έλληνικῆς λαϊκῆς ζωῆς καί ίδιαίτερα τῆς ζωῆς τοῦ έλληνικοῦ νησιοῦ.

Ἅμα διαβάσει κανείς ἕνα διήγημα τοῦ Παπαδιαμάντη, θέλγεται καί άπό τό ὑλικό καί άπό τό παρουσίασμα· ἅμα διαβάσει δύο, ή έντύπωση έλαττώνεται· ἅμα διαβάσει κανείς πολλά, ή άγαθή έντύπωση σβήνει, ὄχι μόνο έξ αἰτίας τῆς μονότροπης τεχνικῆς, άλλά γιατί ξαναβρίσκει συχνά τά ίδια θέματα καί τά ίδια μοτίβα: οὔτε έξέλιξη, οὔτε κάν άνανέωση. Ένας κόσμος κλειστός, εὐχάριστος στήν πρώτη έπαφή καί άποπνικτικός στήν διάρκειά του. Έξάλλου ὁλόκληρο τό πεζογραφικό ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη, ἄν έξαιρέσει κανείς τίς πρῶτες του μυθιστορηματικές δοκιμές, τό σημαδεύει άπόλυτη άναμελιά, άντίθετη μέ κάθε νόημα τέχνης. Ὕφος, ἔκφραση, γλῶσσα σχεδόν τυχαῖα· καμμιά έπίτευξη στήν κατεύθυνση αὐτή. Ἡ παρεμβολή τοῦ άφηγητῆ γίνεται βαριά καί άδέξια: ψυχρά λογοπαίγνια, άναφορές σέ περιστατικά πού πρόκειται νά έπακολουθήσουν, πρωθύστερα, παρενθέσεις, άποσιωπητικά, έπιφωνήματα, ὅλες οἱ σύλες ὅσες άφήνει στόν λόγο ή προχειρογραφία, ξαναβρίσκον-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ται ἀδιάκοπα στό ἔργο του. Ἀνάλογα ἐλαττώματα παρουσιάζει ἡ ἔκφρασή του, βιαστική, χωρίς στάθμιση τῶν ὄγκων, χωρίς ξελαγάρισμα. Κάποτε ἡ πρώτη ἀνάγνωση δέν ἀρκεῖ γιά ν' ἀποδώσουμε σέ κάθε ρῆμα τά παρεπόμενα του: ἕνας ἥρωας, ὁ Ἀλύπας "ὡς ἡγούμενος διέπρεψε, κι ἐφημίσθη μάλιστα τό Ἀλυπιακόν μοσχάτον, ὅπου αὐτός περιτέχνως τό κατεσκεύαζεν". Ἄλλοτε ἔχουμε ἀναπόδοτα. Τά ἐπιρρήματα παρουσιάζονται συχνά στήν τύχη· τά ἐπίθετα εἶναι φτωχά καί συμβατικά ἤ τόσο σπάνια κι ἐξεζητημένα, πού μένουν χωρίς ἀπήχηση στό μυαλό τοῦ ἀναγνώστη.

Οἱ γνῶμες αὐτές γιά τό ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη μπορεῖ σέ μεγάλο ποσοστό νά ἐκφράζουν τίς ἀντιλήψεις πού κρατοῦν σήμερα γι' αὐτόν. Πρόδρομους στόν κριτικό ἔλεγχο τοῦ ἔργου του ἔχει κανείς νά μνημονεύσει τόν Γρηγόριο Ξενόπουλο, μέ τήν λαμπρή κριτική πού δημοσίευσε τόν χρόνο τοῦ θανάτου τοῦ Παπαδιαμάντη, καί τόν Κώστα Χατζόπουλο στά 1914. Ὅμως, ἐνόσω ἀκόμη ζοῦσε, δημιουργήθηκε γύρω του ἕνας θρύλος, τοῦ ὁποίου θά ἔπρεπε νά ἐξηγηθεῖ κάπως ἡ προέλευση: καθαρεύουσα, κακοτεχνία, λαογραφία. Ὅ,τι χρειάζεται γιά νά συμφιλιωθεῖ μέ τήν ἄδοξη κοινωνία μέσα στήν ὁποία ζοῦσε, ὅ,τι χρειάζεται γιά νά ἀναχθεῖ σέ σύμβολο ἀπό τούς λογίους πού πολεμοῦσαν τήν δημοτική καί ταυτόχρονα τιμοῦσαν τήν ἔρευνα τῶν νεοελληνικῶν ἠθῶν. Ὁ Παπαδιαμάντης διαβάζεται εὔκολα ἀπό ἀνθρώπους πού δέν ἔχουν συνηθίσει στήν καλή ποιότητα καί δέν ἀπαιτεῖ κανενός εἴδους προπαρασκευή· ἡ γενιά, πού τιμοῦσε τόν Σουρῆ γιά μεγάλο ποιητή, ἐπόμενο εἶταν νά τιμήσει γιά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μεγάλο πεζογράφο τόν Παπαδιαμάντη: τό νόημα τῆς τέχνης ὑπάρχει μόνο στήν ἄλλη παράταξη, πού μοχθεῖ γιά νά δημιουργήσει, πού παλεύει ἀνεβαίνοντας ἀργά ἀνάμεσα στήν ἀδιαφορία τοῦ κοινοῦ καί στήν ἀποδοκιμασία τῶν λογίων ὅσοι νομίζουν πώς κρατοῦν τήν παράδοση. Ἡ φτώχεια χαρακτηρίζεται λιτότητα, ἡ ἐκζήτηση ὀνομάζεται τέχνη, τό λογοπαίγνιο θεωρεῖται πνεῦμα.

"Ὅμως κι ἀργότερα ἄλλες γενιές καί ἄλλοι λόγιοι πού ἀντιμετώπισαν μέ συνείδηση καί ὑπεύθυνα τά λογοτεχνικά μας πράγματα, ἐτίμησαν βαθύτατα τόν Παπαδιαμάντη. Ἡ ἑλληνολατρική γραμμή πού ξεκινάει ἀπό τόν Περικλῆ Γιαννόπουλο, δέν μποροῦσε παρά νά ἀγαπήσει τόν αἰσθητό ζωγράφο τῆς ἀτμόσφαιρας τοῦ ἑλληνικοῦ νησιοῦ, τόν ὑμνητή τῆς ἑλληνικῆς παράδοσης, τόν περιφρονητή τῶν ξενόφερτων καινούριων συρμῶν. Μέ τόν ἴδιο τρόπο ἀγάπησε τόν Παπαδιαμάντη καί ὁ Φῶτος Πολίτης, βρίσκοντας στήν ἀγνή ψυχή τοῦ ἁπλοῦ ἀφηγητῆ μιάν ἀνακούφηση ἀπό τῶν μεταγενεστέρων τίς περίτεχνες κι ὀρθολογισμένες προσπάθειες καί τούς πειραματισμούς: "..ἠργάσθη μέ αἴσθημα ἑλληνικόν καί μέ ἐθνικήν πεποίθησιν. Ἕλλην γνήσιος καί συγγραφεύς ἰσχυρός ἐχάρισε σελίδας ἐξόχου ἀγνότητος καί ἠθικῆς ρώμης, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐτήκετο ἀπό τήν νοσταλγίαν ἀποκόσμου νησιοῦ, λουσμένου σέ γαλάζιο φῶς, ὅπου οἱ κάμποι ὁμιλοῦν καί οἱ σπηλιές μοιρολογοῦνε, ὅπου τά λουλούδια, τά δένδρα, τά πουλιά σκορποῦν τήν εὐφροσύνην καί ὅπου οἱ ἄνθρωποι εἶναι τοῦ Θεοῦ τά γνήσια τέκνα".

"Ετσι ὁ θαυμαστός πρός τόν Παπαδιαμάντη ἐρίζωσε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μέσα στά γράμματά μας βαθιά καί χρειάσθηκαν νά περάσουν τριάντα χρόνια ἀπό τό θάνατό του γιά ν' ἀκουσθοῦν, ὄχι μονωμένες πιά, ἀλλά πολλές γνῶμες νεώτερων, πού, περισσότερο ἤ λιγότερο γενναῖα, περισσότερο ἤ λιγότερο φανερά, ἔτειναν νά ἀποκαταστατήσουν ὀρθότερη τήν ἱεραρχία μέσα στήν νέα μας πεζογραφία.

(Κ.Δημαρᾶς, 381-384).

2.

"Εργα τοῦ Παπαδιαμάντη ἔχουν ἐκδοθῆ: Στή Βιβλιοθήκη Φέξη (1912-14) καί ἀπό τούς ἐκδότες 'Ηλ.Ν. Δικαῖο (1912-14) καί 'Ελευθερουδάκη (1924-1925, 1930-1932). 'Η φόνισσα, 'Αθ. Γαλαξίας, 1961. ΒΒ.28 (Θ.Ξύδης).

"Απαντα, ἐπιμέλεια Γ.Βαλέτα, τόμ. 1-5, 'Αθ. 1954-1956. "Απαντα, ἐπιμέλεια Μιχ.Περάνθη, τόμ. 1-3, 'Αθ., ἄ.ἔ. Γράμματα 'Αλ.Παπαδιαμάντη, πρόλογος καί σημειώσεις OCTAVE MERLIER, 'Αθ. 1934.

(Λ.Πολίτης, Λογ. 92).

3. Γλῶσσα

'Η γλώσσα τοῦ Παπαδιαμάντη δέν εἶναι ποτέ ἡ ἐξεζητημένη ἡ στριφνή καθαρεύουσα, "Εχει τήν ἐπίδραση τῆς γλώσσας τῆς Βυζαντινῆς 'Υμνογραφίας σέ πολλά. Καί μέ τή γλώσσα ὅμως αὐτή, τήν ἀπομακρυσμένη ἀπό τόν προφορικό λόγο, ἐξαίρετα ἐκφράζει ὁ Παπαδιαμάντης τόν κραδασμό τῶν συγκινήσεών του. Οὔτε ἡ θερμότητα τῆς λείπει. Κράμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσας, τῆς τεχνητῆς καθαρεύουσας, τῆς πανελλήνιας δημοτικῆς καί τῆς διαλέκτου τῆς Σκιάθου, διατηρεῖ πολλή ὑποβολή, μέ τό ἀτημέλητο ὕφος της, καθώς ὁ συγγραφέας μεταβαίνει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στήν ἴδια σελίδα, στήν ἴδια παράγραφο, στήν ἴδια πρόταση πολλές φορές, ἀπό τή μιά στήν ἄλλη. Ποτέ ὅμως ἡ γλωσσική ἀκαταστασία του δέν ἦταν ἀκαλαίσθητη. Τύποι γλωσσικοί ὑπερκαθαρεύοντες καί δημοτικοί ἀναμιγνύονται στήν ἴδια φράση: "Ὁ καπετάν Γεωργάκης ἐπέζευσε, καί ἐκάθησεν ὑπό τήν σκιάν μεγάλης ἐλαίας τῆς μικρᾶς ἐπαύλεως. Ὁ ἀγωγιάτης ἀπέθεσε τά πράματα ἐντός τοῦ καλυβιοῦ, κι' ἐπῆρε νά δέσῃ τό ζῶον" ("Τ' ἀγγέλιασμα"). "Η ἄλλοῦ: "Τελευταῖον ἐμάζευσε μέ τό θάρρος ὀλίγες πεπονόφλουδες, ὁπού εἶχαν μείνει ἐπί τῆς τραπέζης, διά τήν κατσίκαν της, τάς ἐτύλιξεν εἰς τό μανδήλι, καί ἀπῆλθεν. Ἐγύρισε πεζή" ("Φιλόστοργοι"). "Η ἄλλοῦ: "Εἶχα δοκιμάσει νά μασήσω τρεῖς βουκιές ἀπό τήν κριθαρόπιτταν, τήν ὁποίαν μοῦ εἶχε δώσει τό πρωΐ ὁ ἄκακος Κώστας, ἀλλά δέν κατέβαινε κάτω, καί δέν εἶχα νερόν νά δροσίσω τό στόμα μου. Τό φλασκί, τό ὁποῖον μοῦ εἶχε δώσει ὁ ἴδιος, εἶχε μεταβληθῆ εἰς πρόχειρον ἄντλημα, ραγισμένον καί τρύπιον, διά νά βγάζω τά νερά, ὅταν μοῦ εἶχε κολλήσει ἡ ἰδέα, ὅτι δῆθεν ἐζήτουν ν' αὐτοκτονήσω" ("Τά ρόδινα ἀκρογιάλια"). Κι' ἄλλοῦ ὅμοια. Χαρακτηριστικό εἶναι ὅτι τά ποιήματα πού ἔγραψε ὁ Παπαδιαμάντης ἄλλα εἶναι στήν καθαρεύουσα κι' ἄλλα στή δημοτική. "Ας σημειωθεῖ, μέ τήν εὐκαιρία, ἡ πνευματική λιτότητα πού διακρίνει πολλά ἀπό τά ποιήματά του. Ὅμοια καί οἱ μεταφράσεις του, π.χ. ἀπό τούς Ψαλμούς, ἄλλοτε γίνονται στήν καθαρεύουσα: "Πρός σέ τάς χεῖράς μου, πρός σέ τούς ὀφθαλμούς μου αἴρω, τά φλέγοντά του δάκρυα θυσίαν σοι προσφέρω". Κι' ἄλλοτε στή δημοτική: "Καί πάλι κίνησα νά ρθῶ,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Χριστέ μου, στήν αὐλή σου, νά σκύψω στά κατώφλια σου τά πολυαγαπημένα".

(Θ. Ξύδης, ΒΒ, 28, ιδ΄).

4.(Γενική ἀνασκόπησις).

Ὁ Παπαδιαμάντης κατέχει κορυφαία θέση στή νεοελληνική διηγηματογραφία. Ὄχι γιατί συγκινεῖ μερικούς γλωσσαμύντορες μέ τήν "καθαρεύουσα", ὅπως θέλει τήν γλῶσσα του ὁ Δημαρᾶς. Οὔτε γιατί τά γράμματά μας εἶναι φτωχά σέ μεγάλα ἀναστήματα στό χῶρο τῆς πεζογραφίας. Ἀλλά γιατί ἔχει ποιότητα, εἶναι πηγαῖος, ἀγκάλιασε τόν Ἑλληνισμό σέ ὅλη τήν ἐνότητά του μέ τό περιεχόμενο καί τά γλωσσικά στοιχεῖα τῶν ἔργων του, τό ὕφος του εἶναι ποιητικό καί συναρπαστικό, ἡ ψυχογραφική του δύναμη ὀξύτατη, οἱ περιγραφικές του δυνατότητες ἄριστες καί ὁ χρωστήρας του ἀπεικόνισε γνήσια τήν ἑλληνική πραγματικότητα μέ τίς ἀπέραντες ὁμορφιές τῆς ἑλληνικῆς φύσεως, ἀλλά καί μέ τήν βαθύτατη οὐσία τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς. Μέ τόν Παπαδιαμάντη καί ἴσως ἕνα - δυό ἀκόμη διηγηματογράφους μας, δέν θά φθάναμε στήν τεχνική τελειότητα καί κλασσική μορφή τῶν διηγημάτων τοῦ Μυριβήλη. Ὁ ἴδιος δέν πολυπρόσεχε τήν ἀρχιτεκτονική καί τήν λεπτομερειακή ἐπεξεργασία τῶν ἔργων του. Γιατί δέν ἦταν ἐγκεφαλικός, ἀλλά αὐθόρμητος. Καί γιατί δέν ἔγραφε ἀπό φιλοδοξία, ἀλλά ἀπό βιοτική ἀνάγκη. Μέ δυό λόγια ὁ Παπαδιαμάντης ὑπῆρξε καλλιτέχνης. Ἕνας Καβάφης ἐπισήμανε ἔγκαιρα τήν ἀξία του.

Σήμερα, ἑξήντα χρόνια μετά τόν θάνατό του, ὁ "ἠθογράφος" Παπαδιαμάντης συγκινεῖ περισσότερο ἀπό

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πολλούς μοντέρνους συγγραφεῖς μας. Τά "Ἅπαντά" του εἶναι ἀπό τά πιό πολυδιαβασμένα βιβλία καί γνωρίζουν συνεχεῖς ἀνατυπώσεις. Ὁρισμένοι τόν χαρακτήρισαν κλασσικό τῆς λογοτεχνίας μας. Καί εἶναι, γιά τήν ἐποχή πού φάνηκε στά γράμματά μας, γιά τόν ρόλο πού ἔπαιξε στήν ἀνάπτυξη τῆς διηγηματογραφίας μας, πρό πάντων ὅμως, γιά τήν ἀλήθεια τῆς Τέχνης του καί τή δύναμη τοῦ ταλάντου του. Ὁ ἄνθρωπος Παπαδιαμάντης θά ἐξακολουθήση ἀσφαλῶς νά κινῆ τό ἐνδιαφέρον τῶν μελετητῶν γιά τήν ἑρμηνεία τῆς ψυχοσυνθέσεώς του καί τό ἔργο του θά γνωρίζη πάντα νέες μελέτες. Ἡ κατακραυγή πού γνώρισε ἡ ἀρνητική θέση τῆς κριτικῆς τοῦ Δημαρᾶ ἀπό τόν Ι.Μ. Παναγιωτόπουλο, τόν Θεμ. Ἀθανασιάδη-Νόβα κ.λ.π. καί τό ὅτι κάθε λόγιος κρίνει σκόπιμο νά γράψη κάτι γιά τόν Παπαδιαμάντη, ὅπως συμβαίνει μέ τόν Καβάφη, τόν Παλαμᾶ, τόν Σολωμό, ὑπογραμμίζουν τήν ἀξία τῆς πεζογραφίας του καί προσδιορίζουν τό μέτρο της.

(Ι.Μ. Χατζηφώτης, ΜΕΝΛ, ΙΑ, 231).

5. (Ὁ Προβληματισμός).

Ἡ μέχρι σήμερον δοθεῖσα εἰκών τοῦ Σκιαθίτου λογοτέχνου ὡς ἀνθρώπου καί διανουμένου ὑπῆρξε ψευδής καί παραπλανητική, διότι ὑπῆρξεν ἐξωτερική καί ἐστηρίχθη εἰς ἀτελῆ γνῶσιν καί τοῦ ἀτόμου καί τοῦ ἔργου. Καί τίς μέν κατά βάθος ὑπῆρξεν ὁ Παπαδιαμάντης, ὡς καί πᾶς τις τῶν σπουδαίων τῆς πράξεως καί τῆς θεωρίας ὄντως, οὐδείς εἰ μή ὁ Κριτής γινώσκει ὁ ἐξετάζων τά κρύφια. Ἀλλ' ἀσφαλῶς δέν ὑπῆρξεν ἀ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πλοϊκός τις, ἰδιόρρυθμος, μέθυσος δημοσιογράφος γράφων καί πωλῶν διά τά ἑορταστικά ἔντυπα τῶν Χριστουγέννων, τῆς Πρωτοχρονιᾶς καί τῆς Λαμπρῆς περιστατικά τινα διηγήματα δι' ἐξωκκλήσια, γραίας καί νησιώτας ἀφελεῖς πορευομένους εἰς προσκυνήσεις, ἀγρυπνίας ἐπιτελοῦντας καί ψάλλοντας ἤ διά τραυλούς καί παραφώνους ψάλτας καί νεωκόρους καί ἀνυποδήτους ἁγιόπαιδας παλαντιστάς καί πλάνητας καί πότας τινάς καί τῆς φλάσκας φίλους καί τοῦ μεζέ, μετά τήν θείαν κατάνυξιν εἰς τήν κρασοκατάνυξιν διατρίβοντας καί εὐφραινομένους. Ἐκεῖνο τό ὁποῖον ἔθελγε τούς συγχρόνους του ὑπῆρξεν ὁ παράδοξος κόσμος τόν ὁποῖον εἰσήγαγεν εἰς τήν Τέχνην, ὄχι μόνον ὁράματα, μαγείας, ἁγίους, ὄνειρα, μαντείας καί προαισθήσεις, ἀλλά πολλήν θάλασσαν, ναυτικούς θαλασσοδαρμένους, χήρας τηκομένας καί ἀπορφανισθείσας ἀπό γονεῖς, συζύγους καί τέκνα, ἀκριβῶς λόγω τῶν τρικυμιῶν καί τῆς ἀγριότητος τοῦ πόντου ἤ τῶν ἀσθενειῶν (τοῦ χτικιοῦ, τῆς διφθερίτιδος, τῆς ἑλονοσίας), ἀνθρώπους ἁπλοῦς ψαράδες, ναυτίλους, γεωργούς, ἀποθαμάχους πολλούς τῆς ξηρᾶς καί τῆς θαλάσσης, τύπους τῆς καθημερινῆς ζωῆς πλύστρες, σιδερῶστρες, νοικάρισσες, καί φοβερές σπιτονοικοκυρές ἁρμαθιασμένες εἰς τάς αὐλάς τῶν ἀθηναϊκῶν πτωχοσυνοικιῶν, χαμόκοσμος, χαμοζωή, χαμοκαϋμός καθημερινότητος ἀνέγγιχτος διά τούς κενούς, τούς πεφυσιωμένους, τούς προγόνους ἡμῶν τῆς κοινωνίας τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ λήξαντος αἰῶνος (ΙΘ΄). Ἐνεποίει δηλονότι ἐντύπωσιν ἀφ' ἑνός τό ἠθογραφικόν στοιχεῖον, τό ὅλως ἐξωτερικόν, τό ὁποῖον ἐγνώριζεν εἰς τούς συνοικισθέντας περί τήν Ἀκρόπολιν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κονιορτοτριβεῖς καί ἁπλύτους Ἀθηναίους τοῦ 1890 τά γαλανά νερά τοῦ Αἰγαίου, τά περίρρυτα ἐξοχικά κτήματα τῶν δροσερῶν νήσων, τά ἐρείπια ἑνός κόσμου πού παρήρχετο, τήν ἅλμην τῆς πικρᾶς θαλάσσης, τήν μυρωδίαν τοῦ σχοίνου ἀνάμεικτον μέ τόν λιβανωτόν τόν ὁποῖον ἔκαιον εὐσεβεῖς γραῖαι πρό παλαιοῦ εἰκονοστασίου καί τήν ὀσμήν ξανθοῦ ρητινίτου τόν ὁποῖον ἔπινον μετ' εὐσεβείας καί πάθους πολυάριθμοι ἁπλοῖ τε καί σύνθετοι ἄνθρωποι τοῦ αἰγιαλοῦ, τοῦ κάμπου καί τῆς τύρβης. Καί ὁ νατουραλισμός μέ τόν ὁποῖον ἐδίδετο αὐτή ἡ εἰκών τῆς ἀπό τά μικρά εὐτυχίας, τῆς ἀπό τήν ἀμεταποίητον ἀκόμη φύσιν ἀναπαύσεως, τῆς διηνεκοῦς κατά βάθος δυστυχίας ἀπό τήν πενίαν, τόν θάνατον, τάς ἀσθενείας, τήν ξενιτείαν, τάς ἀποδημίας, τά ναυάγια, τούς τοκιστάς, τάς προῖκας, τά χρέη, τούς καϋμούς καί τόν ἔρωτα, τό ἔγκλημα, τήν καταλαλιάν, τόν ἀπέραντον φθόνον, τά ἀτελείωτα θηλυκά πού ἐγεννῶντο διά νά καταστήσουν τά ἀρσενικά εἴλωτάς των ἕως ὅτου τά ὑπανδρέψουν, τά ἀποκαταστήσουν, τά ξεφορτωθοῦν. Μία περιέργεια δηλονότι δι' ἕνα κόσμον ἄγνωστον εἰς τήν νεοσχημάτιστον μικράν Βαβυλῶνα τῶν Ἀθηνῶν, πόλιν ἔνδοξον, ὅπου νῦν κατίσχυεν ἡ τραπεζορρητορεία, ὁ καφενές, ὁ φραγκισμός, ἡ πολιτικολογία, ὁ λογιωτατισμός (ψευδής κατά βάσιν, ἀφιλοσόφητος, ἀπροσάρμοστος), τό ἐμπόριον, τό κέρδος, ἡ φιληδονία, ἡ ἀπιστία, ἡ ἀπάτη καί ἡ ἐξαθλίωσις. Ἐνί λόγω ἡ ἀσυνειδησία ἡ ἐθνική, ἡ ἔλλειψις ἐπιγνώσεως τοῦ τίς ἦτο ψυχικῶς, πρός τί ἐπάλαιεν, πῶς ἔζη, ἐπίστευεν, ἠσθάνετο, τί ἰδανικά εἶχεν (ἐάν εἶχε) καί τί παρηγορίαν ὁ μανδρωθείς εἰς τάς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Αθήνας πληθυσμός, τόν ὁποῖον ἐξεπροσώπουν οἱ μεγαλοϊδεάται πολιτικοί οἱ ὀνειρευόμενοι ἐδαφικάς ἐπεκτάσεις καί μή κύψαντες ποτέ διά νά ἴδουν τό ἐσώτερον δρᾶμα τοῦ ἀνερματίστου, τοῦ ξεριζωμένου ἀνθρώπου, τόν ὁποῖον ἔβλεπον μόνον ὡς ἐκλογικήν μᾶζαν.

Αὐτή ἡ περιέργεια ἐστρέφετο πρός τό πρόσωπον τό ἐσκαμμένον, τό ταπεινόν φαινομενικῶς, τό πτωχαλαζονικόν καί γενναίως ὑπερήφανον κατά βάθος, τό ἀσυμβίβαστον πρός τό συμφέρον, τήν λογοκοπίαν καί τήν καθημερινήν ἐξαχρείωσιν, πρός τό κυρτωθέν προώρως σῶμα τό ἐνδεδυμένον συνήθως ράκη, τόν ὡς ἐπαίτην ἀτημέλητον καί κατωνεύοντα ἀχαΐρευτον, ἄνευ διπλωμάτων σοφόν, τόν ἄνευ μουσικῆς παιδείας ψάλλοντα, τόν μερίζοντα τόν βίον μεταξύ μεταφράσεων, καταβαφιῶν καί καταβρέγματος πολυαρίθμων γκιουβετσίων, τσίρων καί σαρδελλῶν εἰς τά πλεόν εὔοσμα κρασιά τοῦ Ψυρρῆ καί τῆς Πλάκας. Τόν ἀρνούμενον νά φωτογραφηθῆ, νά διαφημισθῆ, νά συνταχθῆ εἰς εὔωνον, πολυδιαφήμιστον καί κερδοφόρον τόμον, ὡς ἔπρατον δά ἄνευ διαταγμῶν τόσοι "συγγραφεῖς" τοῦ καιροῦ του, ἀπαζῶντες καί ἀπό ἐτήσια ἡμερολόγια ἀκόμη, ὅπου συνεκέντρωναν, ὅ,τι ἔγραφον οἱ ἄλλοι καί ἀπό ἄλλας ματαίας "πνευματικάς γυμνασίας", αἱ ὁποῖαι ἐπαλαιώθησαν, ἐλησμονήθησαν καί, εἰς τήν πραγματικότητα, οὐδέποτε ὑπῆρξαν, ὡς δέν ἔζησαν πραγματικῶς καί οἱ συντάκται των. Ὑπέρ πάντας τούς τύπους τούς ὁποίους ἐζωγράφησεν ὁ μπάρμπα-'Αλέξανδρος μέ τόν χρωστῆρα του, τύπος αὐτός ἐθεωρεῖτο ὁ πρῶτας, ὁ ἀσύγκριτος ὁ μοναδικός, ὁ ὁποῖος ἔδιδε τήν ἀφορμήν εἰς ἀνοήτους δημοσιογράφους καί εὐπορο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αλαζόνας νά συνεντευξιασθοῦν μαζί του, νά διαφημισθοῦν γράφοντες περί αὐτοῦ καί νά ἐκφράσουν ἀνοήτους στοχασμούς ζητοῦντες νά τόν παραλάβουν πρός ξένους μεγάλους καί ὀνομαστούς λογοτέχνας. Οὕτω θά εἶχε καί ἡ Ἑλλάς τόν ἀντιπρόσωπόν της εἰς τό πάνθεον τῶν ἰδιορρύθμων συγγραφέων, φθειριῶντα, ρακένδυτον, ἄκουρον, μεθύοντα, χαμηλοβλεπούσην καί ἀπόκοσμον. Καί θά συνήρχετο ἡ ἀριστοκρατία εἰς τόν Παρνασσόν διά νά ἀκούσῃ διαφόρους ἀνοησίας τῆς κριτικῆς, δι' ἐκεῖνον πού παράμερα μέ τούς ἀμαξᾶδες καί τάς οἰκογενείας των ἐτραγουδοῦσε "τά τραγούδια τοῦ Θεοῦ".

Ἀπό ὅσον σήμερον δύναμαι νά κρίνω (ὅτε τό μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔργου καί τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Παπαδιαμάντη συνεκεντρώθη εἰς τόμους) ὁ Παπαδιαμάντης ὑπῆρξε μία δραματική συνείδησις. Ἐπάλαισε πρός τόν μεγαλύτερον ἐχθρόν του τόν ἔσω, ἐξεδικήθη τούς ἐχθρικῶς πρός αὐτόν διατεθέντας ἀνθρώπους, ἐξέφρασε (χωρίς νά κρίνῃ συνήθως τούς ἄλλους ἀπευθείας) τόν πραγματικόν κόσμον ὁ ὁποῖος τόν περιέβαλλε καί ἀνάμεσα εἰς τόν ὁποῖον ἔζησε καί ἐπληγώθη, καί ἐστερεώθη εἰς τήν ἀκαμψίαν, τήν δειλίαν, τήν ἀδιαλλαξίαν του καί τήν φοβίαν του εἰς τόν παραδοσιακόν χριστιανισμόν, τόν ὁποῖον ἔζησεν οὐχί ὡς μεταφυσικήν ἀλλ' ὡς λατρείαν καί ἐξαγνισμόν. Ἐνικήθη κατά σάρκα, δέν ἐνικήθη κατά τό Πνεῦμα. Ἀπέκρυψεν ἐπιμελῶς τόν ἔσω κόσμον, τά βάσανά του, τάς ἀτελείας του. Ἠρνήθη τήν φυσιολογικόν ἔρωτα, τόν γάμον, τήν οἰκογένειαν, ἐμίσησε τό θῆλυ ὑπό μορφήν εὐτραφοῦς καί ἀκκιζομένου πειρασμοῦ, βρέφους, γραίας, σπιτονοικοκυρᾶς. Ἐθανάτωσε μέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σα του (καί διά τοῦ ἔργου του) τήν κακίαν, τήν καταλαλιάν, τό ἔγκλημα, τήν ζηλοφθονίαν καί τήν ὡραιότητα τῆς γυναίκας, ὅπου τήν εὗρεν. Ἐκ γυναικός προῆλθον τά φαῦλα, εἴτε Φραγκογιαννοῦ ἦτο αὕτη ἤ Καραβοκυροῦ ἤ ἰδιοκτήτρια "τοῦ Ἰδιοκτήτου" πορνείου τῶν Ἀθηνῶν κατ' ἐπίφασιν εὐσεβής, ἤ Ἀποσώστρα ἤ σπιτονοικοκυρά καί ἐνοικιάστρια τῆς μάνδρας, τῆς "ἀθηναϊκῆς αὐλῆς", μοιχαλίς, κλέπτρια, ἐπιρρεπής εἰς κατάρας, ἀδικήτρια κερά Σοφούλα, προαγωγός Μανιά, λυσσαλέα Ζαφείραινα, πενθερά, νύφη, παραδουλεύτρα, χήρα τοῦ Νεομάρτυρος μή διστάζουσα νά ἔλθη εἰς ἄλλον γάμον, Ζωγάρα ἡ στρίγγλα μάννα, μητρυιά, παραμητρυιά, θεία, χήρα, καλόγρηα ἀκόμη ἀφιερωμένη, ὅ,τι πνέει γυναικεῖον ἄρωμα καί πειρασμόν.

Δι' ἄνδρα ἀνατραφέντα μετά περισσῆς ἐπιμελείας ἀπό τόν πατέρα του, ἀγαπηθέντα δέ ἐντόνως ἀπό τήν μητέρα καί τάς **τέσσαρας** ἀδελφάς, περιθαλπέντα καί κουρνιάσαντα κατά τά γηρατεῖα του ἀπό τάς ἀδικηθείσας ἀνυμεναίους γεροντοκόρας ἀδελφάς του, θά ἦτο περίεργον διατί αὐτή ἡ ἄρνησις καί ἡ ἀντιπάθεια.

Ποῖον ὑπῆρξε τό ἀπωθοῦν κίνητρον τοῦ Παπαδιαμάντη, γυναικεία φυσική εὐαισθησία, τραῦμα ψυχικόν ἐκ μή ἱκανοποιηθέντος ἔρωτος, ἀτολμία, φοβία, σωματικόν ἐλάττωμα ὑπέρμετρος ἀφομοίωσις εἰς φίλον ἄρρενα (οἷος ὁ περιβόητος καλόγηρος Διανέλλος), ταπείνωσις ἐνώπιον τῶν συνομηλίκων, τῶν ἐργατικῶν, τῶν ψαράδων, τῶν ναυτίλων, κερδιζόντων ἐξ ἁπαλῆς νεότητος τόν ἴδιόν των ἄρτον, ἄγνωστον. Καί τοῦτο θέλει παραμείνει καί εἰς τό μέλλον συμπεραστόν μέν ἀλλ' ἀνεπιβεβαίωτον,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅτι δηλονότι ἡ ψυχική ἀνικανότης τοῦ νεαροῦ Ἀλεξάνδρου νά δείξῃ διαγωγήν οἵαν οἱ ὁμίληκες, ἔτρεψεν αὐτόν εἰς τήν ζήτησιν τοῦ ἀπολύτου ἐν συνδυασμῷ πρός ἀπύθμενον δειλίαν ἀντιμαχομένην τήν ἐνεργόν φύσιν, τήν ταχεῖαν ἀντίληψιν, τήν μνήμην, τήν κρίσιν, τήν συνδμαστικήν φαντασίαν, τόν ρεμβασμόν τοῦ ἀνικανοποιήτου νέου. Ἐπόθει καί ἐμίσει τό ποθούμενον, ἐτήκετο καί ἡδονίζετο συγχρόνως, ἐπίστευεν εἰς τόν ἑαυτόν του χιλιαπλασίως ἤ οἱ ἄλλοι καί τόν ἔκλειεν ἐρμητικῶς, διά νά μή προδοθῇ ἀπό τάς συναναστροφάς καί τάς ἀδιακρισίας. Ἐζήτει ὑψηλάς σφαίρας διά νά διάγῃ καί κατώκει χαμωκέλλας ἀνηλίους, ἐρέμβαζεν εἰς τούς αἰγιαλούς καί τά ψηλώματα, ἔπινεν εἰς τά καταγώγια· ἐψαλλεν εἰς τά ἐξωκκλήσια καί τόν περίφημον Ἅγιον Ἐλισσαῖον καί ἐδυσπίστει πρός ὅλους, πέλαγος δέ κουτσομπολιοῦ διεχύθη ἀπό τό σιγηλόν εὐσεβές στόμα, βλασφημῆσαν. Ἀκέραιος δέν ἔμεινε μέσα του παρά μόνον ὁ φυσικός κόσμος, ὡς αὐτός τόν ἔζησεν εἰς τήν Σκίαθον ἰδίᾳ πλάνης ἀνά τούς αἰγιαλούς, τούς βουνούς καί τά μονύδρια, τά ἐρειπούμενα ὁσημέραι, τό κατεστραμμένον καί ἐγκαταλελειμένον κάστρον, σύμβολον ἑνός κόσμου πού ἐχάλασεν ἤδη καί ἐψεύτισε καί ὅπου μόνον ἡ Παναγία τῆς Πρόκλας ἀπέμεινεν ὀρθή διά νά κάθηται ἀπέξω ὁ γέρων Φραγκούλης, χωρισμένος ἀπό τήν γυναίκα του καί τά παιδία του, χρεοκοπημένος χάρις εἰς τούς τοκογλύφους τῆς Νήσου, κυμαινόμενος μεταξύ τῆς συζυγικῆς ἡδυπαθείας καί τῆς ἀσκητικῆς μοναχικῆς ζωῆς. Αὐτός ὁ φυσικός κόσμος στεναγμός καί λύπη καί ἄχθος θά γίνῃ εἰς τά γηρατεῖα του, καθώς θά ἔχουν κρημνι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σθῆ μέσα του τά ὄνειρα. Καί εἰς τόν ἀσθενῆ αὐτόν γίγαντα πρέπει τά ὄνειρα νά ἦσαν πολλά καί δασύτριχα κατά τήν νεότητά του καί ἐμάδησαν προϊόντος τοῦ χρόνου: Νά σπουδάσῃ καί νά μορφωθῇ. Ἀηδίασε ταχέως ἀπό τήν ξηρότητα τῆς διδασκαλίας καί τό ἀνωφελές τῆς ἀρχαιογνωσίας, εἰς χρόνους καθ' οὕς δέν εἶχεν ἀπασχολήσει τό Πανεπιστήμιον οὔτε ἡ νεοελληνική, οὔτε ἡ μεσαιωνική μας Ζωή, οὔτε ἡ σύνδεσίς των πρός τόν παγανιστικόν κόσμον. Νά γίνῃ συγγραφεύς, νά ἐπιβληθῇ ἀναδιπλώνων τήν ζωήν μας τήν ἀρχαίαν, μέσην, νέαν μέ τά μυθιστορήματά του: Οἱ Ἔμποροι τῶν Ἐθνῶν, ἡ Γυφτοπούλα ὅπου παρεισάγει τόν Γ. Πλήθωνα Γεμιστόν, ὁ Χρῆστος Μηλιώνης, τέλος ἡ συγχρονισμένη τεχνικῶς καί ψυχολογικῶς Φόνισσα. Εἰς μάτην· ἡ ἄχαρη ἐφημερίς τοῦ ἔτρωγε τάς νύκτας καί τήν ἐσωτερικότητα, μηχανή πού θέλει τροφήν πολλήν καό πρόχειρον νά χορτάσῃ. Ὅταν θά περιπλέῃ τά σαράντα, χωρίς δίπλωμα, χωρίς σταθερούς πόρους, ἀνίκανος νά κερδίσῃ πολλά καί νά διαχειρισθῇ φρονίμως τά ὀλίγα, ἀπογοητευμένος ἀπό τά κοινόβια, τούς ναούς, τούς ὡς Πέρσας χρυσοποικίλτους ἐπισκόπους, τούς δεκαζομένους πρωτοσυγκέλλους, τούς αὐστηρούς ἁγιορείτας, τούς ματαιοσχόλους καί αἱρετικούς Μακρακιστάς, τούς ποικιλωνύμους θρησκευτικούς συλλόγους τούς ὁποίους ἵδρυον ματαιόδοξα πρόσωπα στερούμενα ἐσωτερικοῦ βίου, ἀηδιασμένος ἀπό αὐτήν τήν ἦτταν πού ὑπέστη ὁ παλαιός του συγκάτοικος ὁ παιδικός του φίλος ὁ καλόγερος Νήφων (Νικόλαος Διανέλλος Σκιαθίτης), ὁ ὁποῖος ἐνέδωκεν εἰς τόν γυναικεῖον πειρασμόν καί ἐγκατέλειψε τόν Ἀλέξανδρον τόν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀδελφόν καί συμπότην του καί τούς Ἁγίους Ἀναργύρους τοῦ Ψυρρῆ διά τό Χαρβάτι, στρέφεται πρός τάς διπλᾶς ἀγρυπνίας, τήν θείαν κατάνυξιν τῶν ἀκολουθιῶν καί τήν κρασοκατάνυξιν τῶν καπηλείων. Εἶναι πλέον ὁ εἰδώς, ἡ ἠρτιωμένη συνείδησις, γνωρίζει τήν εὐτέλειαν τῶν ἀνθρωπίνων, τήν ματαιότητα τῆς ἐπιδείξεως, τήν ἰδίαν του ἀδυναμίαν τραυηχθῆ εἰς τό περιθώριον καί νά ἡσυχάσῃ. Ἡ πολιτική, ἡ διαφθορά τῶν ἠθῶν, ἡ δουλοπαροικία, ἡ πενία, ἡ εὐτέλεια τῶν χαρακτήρων, τό ἔγκλημα, τό ψεῦδος, ἡ νοθεία περιβάλλουν τούς ὀλίγους ἁπλοϊκούς καί βασανισμένους ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι κρατοῦν τήν σανίδα τῆς Θείας Κιβωτοῦ ὡς σωτηρίαν: Πόρναι, νόθα, κλέπται, ἐκτρώσεις, ἀπάται, ἀγαπητικοί, ψεῦδος, κακία, μοχθηρία, ἔρις, περιβάλλουν τήν ἀπατηλῶς στίλβουσαν κοινωνίαν. Θά γίνῃ ζωγράφος της καί θά ἀποκαλύψῃ εἰς μικρά χρονογραφήματα, ὅπου ὁ Ἴδιος σπανίως παρεισέρχεται, ὡς τρίτος τήν ψευδῆ λαμπηδόνα, τήν σαπρίαν, τήν ἀντίθεσιν πρός τήν θείαν εὐλάβειαν, τήν ἀγνότητα καί τήν ἀφέλειαν, ὅπου τήν εὕρῃ, καί τάς νησίδας τῶν ἁπλοϊκῶν καί εὐσεβῶν (καί πρός ὥραν καί ἐξ ἀνάγκης καί ἐκ συνηθείας εὐσεβῶν). Ἰδού ὁ κόσμος εἰς τόν ὁποῖον ἔζησε καί τοῦ ὁποίου δέν ἠθέλησε νά ἄρξῃ. Δέν ἠθέλησε, καί ψυχικῶς δέν ἔσχε ποτέ τήν δύναμιν, νά πατήσῃ ἐπί τῆς σαπρίας διά νά κερδίσῃ καί ν' ἀποκαταστήσῃ τάς ἀδελφάς, νά περιθάλψῃ τούς γονεῖς, νά ἐξασφαλίσῃ τόν ἑαυτόν του. Δέν συνεβιβάσθη, ἀντέδρασε διά τῆς γυμνητείας, τῆς οἰνοποσίας, τῆς συναναστροφῆς τῶν ἁπλοϊκῶν, τῶν παρανοϊκῶν, καί τῶν ἀπαιδεύτων ἀνθρώπων, τοῦ κόσμου ὁ ὁποῖος, παρά τό πάθος του, εἶχεν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπόστασιν, δέν εἶχε χάσει τόν ἑαυτόν του, ὅπως ἄλλοι ψευτομορφωμένοι καί σπουδασμένοι τιτλοῦχοι ἀστοί.

Καί τό σῶμα θά ρικνωθῇ προώρως καί ἡ ψυχή θά λυγίσῃ ἀπό τήν βάσανον. Καμμίαν εὐχαρίστησιν δέν τῷ ἔδιδε πλέον αὐτή ἡ δημοσιογραφική καταναγκαστική ζωή, τήν ὁποίαν δέν ἠδύνατο νά ἐγκαταλείψῃ. Φοβερόν δι' ὑπερήφανον ἄνδρα νά πέσῃ εἰς τόν ζυγόν τῆς φιλοπτώχου προστασίας ἐγωϊστῶν διανυομένων. Θά λυγίσῃ ἐπανειλημένως, θά ταξιδεύσῃ εἰς Σκίαθον, θά περάσῃ ἐκεῖ μῆνας, ἔτη τά τελευταῖα του, θά εὕρῃ τά πάντα ἀλλοιωθέντα, μή ἀνταποκρινόμενα πλέον πρός τάς παλαιάς του ζωηράς ἀναμνήσεις, θά πονέσῃ, θά φοβηθῇ τόν θάνατον καί θ' ἀποθάνῃ ἀνάμεσα εἰς τήν πτωχίαν καί τήν ταβέρναν, εἰς τά χέρια τῶν ἀγάμων του ἀδελφῶν. Διά νά δώσῃ πάλιν λαβήν εἰς δημοσιογραφικάς ἐπικαιρότητας, μνημόσυνα, ἀνέκδοτα, καί εἰς ἀδηφάγους ἐκδότας οἱ ὁποῖοι προχείρως θά κυκλοφορήσουν τά "Ἅπαντά" του, δῆθεν πρός κορεσμόν τῆς περιεργείας τοῦ πλήθους, μή ἀνταποκρινομένου πρός τό δρᾶμα τό ἐσώτερον ἀλλά ἡδυνομένου ἀπό τήν σκηνοθεσίαν τῆς παραστάσεως.

(Ν. Β. Τωμαδάκης, ΘΗΕ, Θ, 1170-1173).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ε΄. Ἀνθολόγησις τοῦ ἔργου

Ι. Ποίησις

1. Πρός τήν μητέρα μου.

Μάνα μου, ἐγῶμαι τ' ἄμοιρο, τό σκοτεινό τρυγόνι,
ὅπου τό δέρνει ὁ ἄνεμος, βροχή πού τό πληγώνει·
Τό δόλιο· ὅπου κι ἄν στράφεῖ κι ἀπ' ὅπου κι ἄν περάσει,
δέ βρίσκει πέτρα νά σταθεῖ, κλωνάρι νά πλαγιάσει.

Ἐγώ βαρκούλα μοναχή, βαρκούλ' ἀποδαρμένη
μέσα σέ πέλαγο ἀνοιχτό, σέ θάλασσ' ἀφρισμένη,
παλαίβω μέ τά κύματα χωρίς πανί, τιμόνι
κι ἄλλη δέν ἔχω ἄγκυρα πλήν τήν εὐχή σου μάνη.

Στήν ἀγκαλιά σου τήν γλυκειά, μανούλα μου, ν' ἀράξω,
μές στό βαθύ τό πέλαγο αὐτό πριχού βουλιάξω.

Μανούλα μου, ἤθελα νά πάω, νά φύγω, νά μισέψω
τοῦ ριζικοῦ μου ἀπό μακρυά τή θύρα ν' ἀγναντέψω.
Στό θλιβερό βασίλειο τῆς Μοίρας νά πατήσω,
κι ἐκεῖ νά βρῶ τή μοίρα μου καί νά τήν ἐρωτήσω.

Νά τῆς εἰπῶ: Εἶναι πολλά, σκληρά τά βάσανά μου,
ὡσάν τό δίχτυ πού σφαλνᾶ θάλασσα, φύκια κι ἄμμο·
Εἶναι κι ἡ τύχη μου σκληρή, σάν τή ψυχή τή μαύρη,
π' ἀρνήθηκε τήν Παναγιά κι ἀπ' ἔλεος δέν θαῦρει.

Κι ἐκείνη μ' ἀποκρίθηκε κι ἐκείνη ἀπελογήθη:
"Ἦτον ἀνήλιαστη, ἄτυχε, ἡμέρα πού γεννήθης·
Ἄλλοι ἐπῆραν τόν ἀνθό καί σύ τή ρίζα πῆρες
Ὄντας σέ ἔπλασ' ὁ Θεός δέν εἶχεν ἄλλες μοῖρες".

(Μ. Περάνθης Ποιητ. Α, 243).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2.'Επωδή παπᾶ στή χολέρα.

Αἴ σύ, ὅ,τι καί ἄν εἶσαι
φάνταομα, πέτρα, δαίμονας,
ἐγώ δέν σέ φοβοῦμε.
Εἶναι σκληρότερη ἀπό σέ,
σκληρότερη ἡ καρδιά μου!..

Στῆς Παναγιᾶς τήν ἐκκλησιά
πενήντα χρόνια τώρα,
τό σήμαντρο τῆς προσευχῆς
βαρῶ πρωΐ καί βράδι.

Πενήντα χρόνια ἀπ'τό λαιμό
κρεμῶ τό πετραχήλι·
ὅσους καλούς χριστιανούς
ἀπό πενήντα χρόνια
τό χῶμα τοῦτο δέχθηκεν,
ἐγώ τούς ἔχω θάψει...

Καί μέ γνωρίζει ἡ γῆς αὐτή
καθώς γνωρίζει ἡ σκύλα
τό χέρι, πού ἕνα κόκκαλο
καθημερινά τῆς ρίχνει!

'Ελπίζω, σάν μέ καταπιεῖ
τή χάρη νά μέ κάμει
ὀγρήγορα τήν σάρκα μου
νά λυώσει νά χωνέψει...

(Μ. Περάνθης Ποιητ. Α, 262).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

II.Πεζός λόγος

Βλ.Μέρος δεύτερο, παραγρ.ε.

Παράλληλα κείμενα.

στ.Γλωσσάριον.

1.Γ.Βαλέτας,'Α.Παπαδιαμάντη,"Απαντα.Α,507-520.

2.Γ.Βαλέτας,ὅ.π.,Β, 545-558.

3.Γ.Βαλέτας, ὅ.π., Γ, 574-590.

4.Γ.Βαλέτας, ὅ.π. Δ, 477-479.

5.Γ.Βαλέτας, ὅ.π. Ε, 650-664.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τό κείμενο καί ἡ ἀξιολόγησή του

α. Τό κείμενο.

Μεγάλην ἐξέφρασε ἔκπληξιν ἡ γειτόνισσα, τό Ζερμπινιώ, ἰδοῦσα τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους 1878, τήν θειά-'Αχτίτσα, φοροῦσαν καινουργῆ μανδήλαν, καί τόν Γέρο καί τήν Πατρώνα μέ καθαρά ὑποκαμισάκια καί μέ νέα πέδιλα.

Τοῦτο δέ διότι ἦτο γνωστότατον ὅτι, ἡ Θειά-'Αχτίτσα εἶχεν ἰδεῖ τήν προῖκα τῆς κόρης της πωλουμένην ἐπί δημοπρασίας πρός πληρωμήν τῶν χρεῶν ἀναξίου γαμβροῦ, διότι ἦτο ἔρημος καί χήρα, καί διότι ἀνέτρεφε τά δύο ὀρφανά ἔγγονά της, μετερχομένη ποικίλα ἐπαγγέλματα. Ἦτον (ἄς εἶναι μοναχή της!) ἀπ'ἐκείνας πού δέν ἔχουν στόν ἥλιο μοῖρα. Ἡ γειτόνισσα, τό Ζερμπινιώ, ᾤκτειρε τάς στερήσεις τῆς γραίας καί τῶν δύο ὀρφανῶν· ἀλλά μήπως ἦτο καί αὐτή πλουσία, διά νά ἔλθῃ αὐτοῖς ἀρωγός καί παρήγορος;

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εὐτυχής ὁ μακαρίτης, ὁ μπάρμπα-Μιχαλιός, ὅστις προηγήθη εἰς τόν τάφον τῆς συμβίας Ἀχτίτσας, χωρίς νά ἴδῃ τά δεινά τά ἐπικείμενα αὐτῇ μετά τόν θάνατόν του. Ἦτο καλῆς ψυχῆς, -ἄς εἶχε ζωή!- ὁ συχωρεμένος. Τά δύο παιδία "τά ἀδιαφόρετα", ὁ Γιώργης καί ὁ Βασίλης, ἐπνίγησαν βυθισθείσης τῆς βρατσέρας των τόν χειμῶνα τοῦ ἔτους 1864. Ἡ βρατσέρα ἐκείνη ἀπωλέσθη αὐτανδρος, -τί φρίκη! τί καημός! Τέτοια τρομάρα καμμιᾶς καλῆς χριστιανῆς νά μήν τῆς μέλλει.

Ὁ τρίτος ὁ γυιός της, ὁ σουρτούκης, τό χαμένο κορμί, ἐξενιτεύθη καί εὑρίσκετο, ἔλεγαν, εἰς τήν Ἀμερικήν. Πέτρα ἔρριξε πίσω του. Μήπως τόν εἶδε; Μήπως τόν ἤκουσεν; Ἄλλοι πάλιν πατριῶτες εἶπαν, ὅτι ἐνυμφεύθη εἰς ἐκεῖνα τά χώματα, κι ἐπῆρε, λέει μιά φράγκα, μιά ἐγγλεζοπούλα, ἕνα ξωθικό, πού δέν ἤξευρε νά μιλήσῃ ρωμέϊκα. Μή χειρότερα! Τί νά πῇ κανείς! Ἠμπορεῖ νά καταρασθῇ τό παιδί του, τά σωθικά του, τά σπλάγχνα του; Ἡ κόρη της ἀπέθανεν εἰς τόν δεύτερον τοκετόν, ἀφεῖσα αὐτῇ τά δύο ὀρφανά κληρονομίαν. Ὁ πατεριασμένος τους, ἐζοῦσε ἀκόμα (πού νά φτάσουν τά μαντάτα του ὥρα τήν ὥρα!) μά τί νοικοκύρης! Τό πρόκοψε, ἀλήθεια! Χαρτοπαίκτης, μέθυσος καί μέ ἄλλας ἀρετάς ἀκόμη. Εἶπαν, πῶς ξαναπαντρεύτηκε ἀλλοῦ, διά νά πάρῃ καί ἄλλον κόσμον εἰς τόν λαιμόν του, ὁ ἀσυνείδητος! Τέτοιοι ἄντρες! "Εκαμε δά κι αὐτή ἕνα γαμπρό, μά γαμπρό (τό λαμπρό τ' νά βγῇ!).

Τί νά κάμῃ, ἔβαλε τά δυνατά της, κι ἐπροσπαθοῦσε ὅπως-ὅπως νά ζήσῃ τά δύο ὀρφανά. Τί ἀξιολύπητα, τά καημένα! Κατά τάς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους ἐβοτάνι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ζεν, ἀργολογοῦσεν, ἐμάζωνεν ἐλιές, ἐξενοδούλευεν. Ἐμά-
ζωνε κούμαρα καί τά ἔβγαζε ρακί. Μερικά στέμφυλα ἀπ'
ἐδῶ, κάμποσα βότσια ἀραβοσίτου ἀπ'ἐκεῖ, ὅλα τά ἐχρησι-
μοποίει. Εἶτα, κατά Ὀκτώβριον, ἅμα ἤνοιγαν τά ἐλαιο-
τριβεῖα, ἔπαιρνεν ἕνα εἶδος πῆχυν, ἕν πανηντάρι ἐκ λευ-
κοσιδήρου, μίαν στάμναν μικράν, κι ἐγύριζεν εἰς τά πο-
τόκια, ὅπου κατεστάλαζον αἱ ὑποστάθμαι τοῦ ἐλαίου, κι
ἐμάζωνε τήν μούργα. Διά τῆς μεθόδου ταύτης ᾠκονόμει ὅ-
λον τόν ἐνιαύσιον ἔλαιον τοῦ λυχναρίου της.

Ἀλλά τό πρώτιστον εἰσόδημα τῆς θειά-Ἀχτίτσας προ-
ήρχετο ἐκ τοῦ σταχομαζώματος. Τόν Ἰούνιον, κατ'ἔτος,
ἐπεβιβάζετο εἰς πλοῖον, ἔπλεεν ὑπερπόντιος καί διεπε-
ραιοῦτο εἰς Εὔβοιαν. Περιεφρόνησε τό ὀνειδιστικόν ἐ-
πίθετον τῆς "καραβωμένης", ὅπερ ἐσφενδόνιζον ἄλλα γύ-
ναια κατ'αὐτῆς, διότι ὄνειδος ἀκόμη ἐθεωρεῖτο τό νά
πλέῃ γυνή εἰς τά πελάγη. Ἐκεῖ, μετ'ἄλλων πτωχῶν γυ-
ναικῶν, ἠσχολεῖτο συλλέγουσα τούς ἀστάχεις, τούς πί-
πτοντας ἀπό τῶν δραγμάτων τῶν θεριστῶν, ἀπό τῶν φορ-
τωμάτων καί κάρρων. Κατ'ἔτος οἱ χωρικοί τῆς Εὐβοίας
καί τά χωριατόπουλα, ἔρριπτον κατά πρόσωπον αὐτῶν τό
σκῶμμα: "Νά! οἱ φστάνες! μᾶς ἦρθαν πάλι οἱ φ'στάνες!".
Ἀλλ'αὕτη ἔκυπτεν ὑπομονητική, σιωπηλή, συνέλεγε τά ψι-
χία ἐκεῖνα τῆς πλουσίας συγκομιδῆς τοῦ τόπου, ἀπήρτι-
ζε τρεῖς ἤ τέσσαρας σάκκους, ὁλόκληρον ἐνιαυσίας ἐ-
σοδείαν δι'ἑαυτήν καί διά τά δύο ὀρφανά, τά ὁποῖα εἶ-
χεν ἐμπιστευθῇ ἐν τῷ μεταξύ εἰς τάς φροντίδας τῆς
Ζερμπινιῶς, καί ἀποπλέουσα ἐπέστρεφεν εἰς τό παραθα-
λάσσιον χωρίον της.

Πλήν ἐφέτος, δηλ. τό ἔτος ἐκεῖνο, ἀφορία εἶχε μαστί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σει τήν Εὔβοιαν. Ἀφορία εἰς τόν ἐλαιῶνα τῆς μικρᾶς νήσου, ὅπου κατώκει ἡ θειά-Ἀχτίτσα. Ἀφορία εἰς τάς ἀμπέλους καί εἰς τούς ἀραβοσίτους, ἀφορία σχεδόν καί εἰς αὐτά τά κούμαρα, ἀφορία πανταχοῦ.

Εἶτα, ἐπειδή οὐδέν ἔρχεται μόνον, βαρύς χειμών ἐνέσκηψεν εἰς τά βορειότερα ἐκεῖνα μέρη. Ἀπό τοῦ Νοεμβρίου μηνός, χωρίς σχεδόν νά πνεύσῃ νότος καί νά πέσῃ βροχή, ἤρχιζε νά χιονίζῃ. Μόλις ἔπαυεν εἷς νιφετός καί ἤρχιζεν ἄλλος. Ἐνίοτε ἔπνεε ξηρός βορρᾶς, σφίγγων ἔτι μᾶλλον τά χιόνια, τά ὁποῖα δέν ἔλυωναν εἰς τά βουνά. "Ἐπερίμεναν ἄλλα".

Ἡ γραῖα μόλις εἶχε προλάβει νά μεταφέρῃ ἐπί τῶν ὤμων της, ἀπό τῶν φαράγγων καί δρυμῶν, ἀγκαλίδας τινάς ξηρῶν ξύλων, ὅσαι μόλις θά ἤρκουν διά δύο ἑβδομάδας ἤ τρεῖς, καί βαρύς ὁ χειμών ἐπέπεσε. Περί τά μέσα Δεκεμβρίου μόλις ἐπῆλθε μικρά διακοπή, καί δειλαί τινες ἀκτῖνες ἡλίου ἐπεφάνησαν, ἐπιχρυσοῦσαι τάς ὑψηλοτέρας στέγας. Ἡ θειά-Ἀχτίτσα ἔτρεξεν εἰς τά "ὁρμάνια", ἵνα προλάβῃ καί εἰσκομίσῃ καυσόξυλά τινα. Τήν ἐπαύριον ὁ χειμών κατέσκηψεν ἀγριώτερος. Μέχρι τῶν Χριστουγέννων, οὐδεμία ἡμέρα εὔδιος, οὐδεμία γωνία οὐρανοῦ ὁρατή, οὐδεμία ἀκτίς ἡλίου.

Κραταιός καί βαρύπνοος βορρᾶς, "χιονιστής", ἐφύσα κατά τάς παραμονάς τῆς ἁγίας ἡμέρας. Αἱ στέγαι τῶν οἰκιῶν ἦσαν κατάφορτοι ἐκ σκληρυνθείσης χιόνος. Τά συνήθη παίγνια τῶν ὁδῶν καί τά χιονοβολήματα ἔπαυσαν. Ὁ χειμών ἐκεῖνος δέν ἦτο φιλοπαίγμων. Ἀπό τῶν κεράμων τῶν στεγῶν ἐκρέμαντο ὡς ὥριμοι καρποί σπιθαμιαῖα κρύσταλλα, τά ὁποῖα οἱ μάγκαι τῆς γειτονιᾶς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δέν εἶχον πλέον ὄρεξιν νά τρώγουν.

Τήν ἑσπέραν τῆς 23, ὁ Γέρος εἶχεν ἔλθει ἀπό τό σχολεῖον περιχαρής, διότι ἀπό τῆς αὔριον ἔπαυον τά μαθήματα. Πρίν ξεκρεμάσῃ τόν "φύλακα" ἀπό τῆς μασχάλης του, ὁ Γέρος, πεινασμένος, ἤνοιξε τό δουλάπι, ἀλλ' οὐδέ ψωμόν ἄρτου εὗρεν ἐκεῖ. Ἡ γραῖα εἶχεν ἐξέλθει, ἴσως πρός ζήτησιν ἄρτου. Ἡ ἀτυχής Πατρώνα ἐκάθητο ζαρωμένη πλησίον τῆς ἑστίας, ἀλλ' ἡ ἑστία ἦτο σβεστή. Ἐσκάλιζε τήν στάκτην, νομίζουσα ἐν τῇ παιδικῇ ἀφελείᾳ της (ἦτο μόλις τετραετές τό πτωχόν κοράσιον), ὅτι ἡ ἑστία ἔχει πάντοτε τήν ἰδιότητα νά θερμαίνῃ, καί ἂς μή καίῃ. Ἀλλ' ἡ στάχτη ἦτο ὑγρά. Σταλαγμοί ὕδατος, ἐκ χιόνος τακείσης ἴσως διά τινος λαθραίας καί παροδικῆς ἀκτῖνος ἡλίου, εἶχον ρεύσει διά τῆς καπνοδόχου. Ὁ Γέρος, ὅστις ἦτο ἑπταετής μόλις, ἕτοιμος νά κλαύσῃ διότι δέν εὕρισκε ψιχίον τι πρός κορεσμόν τῆς πείνης του, ἤνοιξε τό μόνον παράθυρον, ἔχον τριῶν σπιθαμῶν μῆκος. Ὁ οἰκίσκος ὅλος, χθαμαλός, ἡμιφάντως, μέ εἶδος σοφᾶ, εἶχεν ὕψος δύο ἴσως ὀργιῶν ἀπό τοῦ ἐδάφους μέχρι τῆς ὀροφῆς.

Ὁ Γέρος ἀνεβίβασε σκαμνίον τι ἐπί τοῦ λιθίνου ἐρείσματος τοῦ παραθύρου, ἀνέβη ἐπί τοῦ σκαμνίου, ἐστηρίχθη διά τῆς ἀριστερᾶς ἐπί τοῦ παραθυροφύλλου, ἀνοικτοῦ, ἐστυλώθη μετά τόλμης πρός τήν ὀροφήν, ἀνέτεινε τήν δεξιάν, καί ἀπέσπασεν ἕν κρύσταλλον ἐκ τῶν κοσμούντων τούς "σταλαμούς" τῆς στέγης. Ἤρχισε νά τό ἐκμυζᾷ βραδέως καί ἡδονικῶς, καί ἔδιδε καί εἰς τήν Πατρώναν νά φάγῃ. Ἐπείνων τά κακόμοιρα.

Ἡ γραῖα-Ἀχτίτσα ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγον φέρουσα πρᾶ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γμα τι τυλιγμένον εἰς τόν κόλπον της. Ὁ Γέρος, ὅστις ἐγνώριζεν ἐκ τῆς παιδικῆς του πείρας, ὅτι ποτέ ἄνευ αἰτίας δέν ἐφούσκωναν οἱ κόλποι τῆς μάμμης του, ἀναπηδήσας ἔτρεξεν εἰς τό στῆθος της, ἀνέβαλε τήν χεῖρα, καί ἀφῆκε κραυγήν χαρᾶς. Τεμάχιον ἄρτου εἶχεν "οἰκονομήσει" καί τήν ἐσπέραν ἐκείνην ἡ καλή, καίτοι ὀλίγον αὐστηρά, μάμμη, τίς οἶδεν ἀντί ποίων ἐξευτελισμῶν, καί διά πόσων ἐκλιπαρήσεων.

Καί τί δέν ἤθελεν ὑποστῆ, πρό ποίας θυσίας ἠδύνατο νά ὀπισθοδρομήσῃ, διά τήν ἀγάπην τῶν δύο τούτων παιδίων, τά ὁποῖα ἦσαν δίς παιδία διά αὐτήν, καθόσον ἦσαν τέκνα τοῦ τέκνου της. Ἐν τούτοις δέν ἤθελε νά δεικνύῃ αὐτοῖς μεγάλην ἀδυναμίαν καί "ἥμερο μάτι δέν τούς ἔδιδε". Ἐκάλει τόν ἄρρενα "Γέρον", διότι εἶχε τό ὄνομα τοῦ ἀληθινοῦ γέρου της, τοῦ μακαρίτου μπάρμπα-Μιχαλιοῦ, τοῦ ὁποίου τό ὄνομα τῆς ἐπόνει ν' ἀκούσῃ ἢ νά προφέρῃ. Τό ταλαίπωρον τό θῆλυ τό ἐκάλει Πατρώναν θωπευτικῶς, καί ὀλίγον "σάν ἀρχοντοξεπεσμένη πού ἦτον", μή ἀνεχομένη νά ἀκούῃ τό Ἀργυρώ, τό ὄνομα τῆς κόρης της, ὅπερ ἐδόθη ὡς κληρονομία εἰς τό ὀρφανόν, λεχοῦς θανούσης ἐκείνης. Πλήν τοῦ ὑποκορισμοῦ τούτου, οὐδεμίαν ἄλλην ἐπιδεικτικήν τρυφερότητα ἀπένεμεν εἰς τά δύο πτωχά πλάσματα, ἀλλά μᾶλλον πρακτικήν ἀγάπην καί προσταφίαν.

Ἡ ταλαίπωρος γραῖα ἔστρωσε διά τά δύο ὀρφανά, ἵνα κοιμηθῶσιν, ἀνεκλίθη καί αὐτή πλησίον των, τοῖς εἶπεν ὑποφυσήσασιν ὑποκάτω τοῦ σκεπάσματός των διά νά ζεσταθοῦν, τοῖς ὑπεσχέθη, ψευδομένη, ἀλλ' ἐλπίζουσα νά ἐπαληθεύσῃ, ὅτι αὔριον ὁ Χριστός θά φέρῃ ξύλα καί ψωμί

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καί μίαν χύτραν κοχλάζουσαν ἐπί τοῦ πυρός, καί ἔμεινεν ἄϋπνος πέραν τοῦ μεσονυκτίου, ἀναλογιζομένη τήν πικράν τύχην της.

Τό πρωΐ, μετά τήν λειτουργίαν (ἦτο παραμονή τῶν Χριστουγέννων) ὁ παπα-Δημήτρης, ὁ ἐνορίτης της, ἐπαρουσιάσθη αἴφνης εἰς τήν θύραν τοῦ πενιχροῦ οἰκίσκου.

-Καλῶς τά δέχθης, τῆς εἶπε μειδιῶν.

"Καλῶς τά δέχθη" αὐτή; Καί ἀπό ποῖον ἐπερίμενε τίποτε;

-"Ελαβα ἕνα γράμμα διά σέ, 'Αχτίτσα, προσέθηκεν ὁ ἱερεύς, τινάσσων τήν χιόνα ἀπό τό ράσον καί τό σάλι του.

-'Ορίστε, δέσποτα! Καί μακάρι ἔχω τή φωτιά, ἐψιθύρισε πρός ἑαυτήν, ἤ τό γλυκό καί τό ρακί νά τόν φιλέψω;

'Ο ἱερεύς ἀνέβη τήν τετράβαθμον κλίμακα καί ἐλθών ἐκάθισεν ἐπί τοῦ σκαμνίου. 'Ηρεύνησε δέ εἰς πάνω κόλπον του καί ἐξήγαγε μέγαν φάκελλον μέ πολλάς καί ποικίλας σφραγῖδας καί γραμματόσημα.

-Γράμμα, εἶπες, παπά, ἐπανέλαβεν ἡ 'Αχτίτσα, μόλις τότε ἀρχίσασα νά ἐννοῇ τί τῆς ἔλεγεν ὁ ἱερεύς.

'Ο φάκελλος, ὅν εἶχεν ἐξαγάγει ἀπό τοῦ κόλπου του, ἐφαίνετο ἀνοικτός ἀπό τό ἕν μέρος.

-'Απόψε ἔφθασε τό βαπόρι, εἶπεν ὁ ἐφημέριος· ἐμένα μοῦ τό ἔφεραν τώρα, μόλις ἔβγαινα ἀπό τήν ἐκκλησίαν.

Καί ἐνθείς τήν χεῖρα ἔσω τοῦ φακέλλου ἐξήγαγε διπλωμένον χαρτίον.

-Τό γράμμα εἶναι πρός ἐμέ, προσέθηκεν, ἀλλά σέ ἀποβλέπει.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-'Εμένα;έμένα; έπανέλαβεν ἔκπληκτος ἡ γραῖα.

'Ο παπα-Δημήτρης ἐξεδίπλωσε τό χαρτίον.

-Εἶδεν ὁ Θεός τόν πόνον σου καί σοῦ στέλλει μικράν βοήθειαν, εἶπεν ὁ ἀγαθός ἱερεύς.'Ο γυιός σου, σοῦ γράφει ἀπό τήν 'Αμερικήν.

-'Απ'τήν 'Αμέρικα;'Ο Γιάννης;'Ο Γιάννης μέ θυμήθηκεν; ἀνέκραξε περιχαρής, ποιοῦσα τό σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ἡ γραῖα. Καί εἶτα προσέθηκε:

-Δόξα σοι ὁ Θεός!

'Ο ἱερεύς ἔβαλε τά γυαλιά του καί ἐδοκίμασε ν' ἀναγνώση.

-Εἶναι κακογραμμένα; κι ἐγώ δυσκολεύομαι νά διαβάσω αὐτές τίς τζίφρες πού ἔβγαλαν τώρα, ἀλλά θά προσπαθήσωμεν νά βγάλωμεν νόημα.

Καί ἤρχισε μετά δυσκολίας, καί σκοντάπτων συχνά, ν'ἀναγινώσκη:

"Παπα-Δημήτρη, τό χέρι σου φιλῶ. Πρῶτον ἐρωτῶ διά τό αἴσιον κτλ.κτλ.'Εγώ λείπω πολλά χρόνια καί δέν ἠρεύρω αὐτοῦ τί γίνονται, οὔτε ἄν ζοῦν ἤ ἀπέθαναν.Εἶμαι εἰς μακρυνόν μέρος, πολύ βαθιά, εἰς τόν Παναμᾶν, καί δέν ἔχω καμμίαν συγκοινωνίαν μέ ἄλλους πατριῶτες, πού εὑρίσκονται εἰς τήν 'Αμερικήν. Πρό τριῶν χρόνων ἐντάμωσα τόν (δεῖνα) καί τόν (δεῖνα), ἀλλά καί αὐτοί ἔλειπαν χρόνους πολλούς, καί δέν ἤξευραν τί γίνεται εἰς τό σπίτι μας.

"'Εάν ζῇ ὁ πατέρας ἤ ἡ μητέρα μου, εἰπέ τους νά μέ συγχωρήσουν, διότι διά καλό πάντα πασχίζει ὁ ἄνθρωπος καί εἰς κακό πολλές φορές βγαίνει.'Εγώ ἀρρώστησα δύο φορές ἀπό κακές ἀσθένειες τοῦ τόπου ἐδῶ καί ἔκα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μα πολύν καιρόν εἰς τά σπιτάλια. Τά ὅ,τι εἶχα καί δέν εἶχα ἐπῆγαν εἰς τήν ἀσθένειαν καί μόλις ἐγλύτωσα τήν ζωήν μου. Εἶχα ὑπανδρευθῆ πρό δέκα χρόνων κατά τήν συνήθειαν τοῦ τόπου ἐδῶ, ἀλλά τώρα εἶμαι ἀπόχηρος, καί ἄλλο καλλίτερον δέν ζητῶ παρά νά πιάσω ὀλίγα χρήματα νά ἔλθω εἰς τήν πατρίδα, ἄν προφθάσω τούς γονεῖς μου νά μ'εὐλογήσουν. Καί νά μήν ἔχουν παράπονον εἰς ἐμέ, διότι ἔτσι θέλει ὁ Θεός, καί δέν ἠμποροῦμε ἐμεῖς νά πᾶμε κόντρα. Καί νά μή βαρυγνωμοῦν, διότι, ἄν δέν εἶναι θέλημα Θεοῦ, δέν μπορεῖ ἄνθρωπος νά προκόψῃ.

"Σοῦ στέλλω ἐδῶ ἐσωκλείστως ἕνα συνάλλαγμα ἐπ' ὀνόματι σου, νά ὑπογράψῃς ἡ ἁγιοσύνη σου, καί νά φροντίσουν νά τό ἐξαργυρώσουν ὁ πατέρας ἤ ἡ μητέρα, ἐάν ζοῦν. Καί ἄν, ὅ μή γένοιτο, εἶναι ἀποθαμένοι, νά τό ἐξαργυρώσῃς ἡ ἁγιωσύνη σου, νά δώσῃς εἰς κανέναν ἀδελφόν μου, ἐάν εἶναι αὐτοῦ, ἤ εἰς καμέν ἀνίψι μου καί εἰς ἄλλα πτωχά. Καί νά κρατήσῃς καί ἡ ἁγιωσύνη σου, ἐάν οἱ γονεῖς μου εἶναι ἀποθαμένοι, ἕν μέρος τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ διά τά σαραντολείτουργα...".

Πολλά ἔλεγεν ἡ ἐπιστολή αὕτη καί ἕν σπουδαῖον παρέλιπε. Δέν ἀνέφερε τό ποσόν τῶν χρημάτων, δι'ὅσα ἦτο ἡ συναλλαγματική. Ὁ παπα-Δημήτρης, παρατηρήσας τό πρᾶγμα, ἐξέφερε τήν εἰκασίαν, ὅτι ὁ γράψας τήν ἐπιστολήν, λησμονήσας, νομίζων, ὅτι εἶχεν ὁρίσει τό ποσόν τῶν χρημάτων παραπάνω, ἐνόμισε περιττόν νά τό ἐπαναλάβῃ παρακατιών, διό καί ἔλεγε "τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ".

Ἐν τούτοις ἄφατος ἦτο ἡ χαρά τῆς Ἀχτίτσας, λαβούσης μετά τόσα ἔτη εἰδήσεις περί τοῦ υἱοῦ της. Ὡς ὑπό

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τέφραν κοιμώμενος ἀπό τόσων ἐτῶν ὁ σπινθήρ τῆς μητρικῆς στοργῆς ἀνέθορεν ἐκ τῶν σπλάγχνων εἰς τό πρόσωπόν της καί ἡ γεροντική, ρικνή καί ἐρρυτιδωμένη ὄψις της, ἠγλαΐσθη μέ ἀκτῖνα νεότητος καί καλλονῆς.

Τά δύο παιδία, ἄν καί δέν ἐννόουν περί τίνος ἐπρόκειτο, ἰδόντα τήν χαράν τῆς μάμμης των, ἤρχισαν νά χοροπηδῶσιν.

Ὁ κύρ-Μαργαρίτης δέν ἦτο ἰδίως προεξοφλητής, ἤ τοκιστής, ἤ ἔμπορος, ἦτον ὅλα αὐτά ὁμοῦ. Ἕνα φόρον ἐπιτηδεύματος ἐπλήρωνεν, ἀλλ' ἔκαμνε τρεῖς τέχνας.

Ἡ γραῖα-Ἀχτίτσα, εἰς φοβεράν διατελοῦσα ἔνδειαν, ἔλαβε τό παρά τοῦ υἱοῦ της ἀποσταλέν γραμμάτιον, ἀφ' οὗ ἐφαίνοντο γράμματα κόκκινα καί μαῦρα, ἄλλα ἔντυπα καί ἄλλα χειρόγραφα, ἐξ ὧν δέν ἐνόει τίποτε οὔτε ὁ γηραιός ἐφημέριος, οὔτε αὐτή, καί μετέβη εἰς τό μαγαζί τοῦ κύρ-Μαργαρίτη.

Ὁ κύρ-Μαργαρίτης ἐρρόφησε δραγμίδα ταμβάκου, ἐτίναξε τήν βράκαν του, ἐφ' ἧς ἔπιπτε πάντοτε μέρος ταμβάκου, κατεβίβασε μέχρι τῶν ὀφρύων τήν σκούφιαν του ἔβαλε τά γυαλία του, καί ἤρχισε νά ἐξετάζῃ διά μακρῶν τό γραμμάτιον.

-Ἔρχεται ἀπό τήν Ἀμέρικα; εἶπε. Σ' ἐθυμήθηκε, βλέπω, ὁ γυιός σου. Μπράβο, χαίρομαι.

Εἶτα ἐπανέλαβεν:

-Ἔχει τόν ἀριθμόν 10, ἀλλά δέν ξέρομε τί εἴδους μονέδα νά εἶναι, δέκα σελλίνια, δέκα ρούπιες, δέκα κολονάτα ἤ δέκα....

Διεκόπη, παρ' ὀλίγον νά ἔλεγε "δέκα λίρες".

-Νά φωνάξουμε τό δάσκαλο, ἐμορμύρισεν ὁ κυρ- Μαρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρίτης· ἴσως ἐκεῖνος ξεύρει νά τό διαβάσῃ. Τί γλῶσσα νά εἶναι τάχα;

Ὁ ἑλληνοδιδάσκαλος, ὅστις ἐκάθητο βλέπων τούς παίζοντας τό κιάμο εἰς παράπλευρον καφενεῖον, παρακληθείς μετέβη εἰς τό μαγαζί τοῦ κυρ-Μαργαρίτη. Εἰσῆλθεν ὀρθός, δύσκαμπτος, ἔλαβε τό γραμμάτιον, παρεκάλεσε τόν κυρ-Μαργαρίτην νά τοῦ δανείσῃ τά γυαλιά του καί ἤρχισε νά συλλαβίζῃ τούς λατινικούς χαρακτῆρας.

-Πρέπει νά εἶναι ἀγγλικά, εἶπεν, ἐκτός ἄν εἶναι γερμανικά. Ἀπό ποῦ ἔρχεται αὐτό τό δελτάριον;

-Ἀπ' τήν Ἀμέρικα, κυρ-δάσκαλε, εἶπεν ἡ θειά Ἀχτίτσα.

-Ἀπό τήν Ἀμερικήν; τότε θά εἶναι ἀγγλικόν.

Καί ταῦτα λέγων προσεπάθει νά συλλαβίσῃ τάς λέξεις: TEN POUNDS STERLING, ἄς ἔφερε χειρογράφους ἡ ἐπιταγή.

-STERLING, εἶπε· STERLING θά σημαίνῃ τάλληρον πιστεύω. Ἡ λέξις φαίνεται νά εἶναι τῆς αὐτῆς ἐτυμολογίας, ἀπεφάνθη δογματικῶς.

Καί ἐπέστρεψε τό γραμμάτιον εἰς χεῖρας τοῦ κυρ Μαργαρίτη.

-Αὐτό θά εἶναι, εἶπε, καί ἐπειδή ὑπάρχει ἐπί τῆς κεφαλίδος ὁ ἀριθμός 10, θά εἶναι χωρίς ἄλλο γραμμάτιον διά δέκα τάλληρα. Τό κάτω-κάτω, ὀφείλω νά σᾶς εἴπω, ὅτι δέν γνωρίζω ἀπό χρηματιστικά. Εἰς ἄλλα ἡμεῖς ἀσχολούμεθα, οἱ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων.

Καί ταῦτα εἰπών, ἐπειδή ἠσθάνθη ψῦχος εἰς τό πλακόστρωτον καί κατάψυχρον μαγαζίον τοῦ κύρ-Μαργαρίτη, ἐπέστρεψεν εἰς τό καφενεῖον, ἵνα θερμανθῇ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁ κυρ-Μαργαρίτης εἶχεν ἀρχίσει νά τρίβῃ τάς χεῖρας καί κάτι ἐφαίνετο σκεπτόμενος.

-Τώρα, τί τά θέλεις, εἶπε στραφείς πρός τήν γραῖαν. Οἱ καιροί εἶναι δύσκολοι, μεγάλα κεσάτια. Νά τό πάρω, νά σοῦ τό ἐξαργυρώσω, ξέρω πῶς εἶναι σίγουρος ὁ παράς μου, ξέρω ἄν δέν εἶναι καί ψεύτικο; Ἀπό κεῖ κάτω, ἀπ'τόν χαμένον κόσμον, περιμένεις ἀλήθεια; Ὅλες οἱ ψευτιές, οἱ καλπουζανιές, ἀπό κεῖ μᾶς ἔρχονται. Γυρίζουν τόσα χρόνια οἱ σουρτούκηδες (μέ συγχωρεῖς, δέν λέγω τόν γυιό σου), ἐκεῖ πού ψένει ὁ ἥλιος τό ψωμί, καί δέν νοιάζονται νά στείλουν ἕναν παρά, ἕνα σωστόν παρά, μονάχα στέλνουν παλιόχαρτα.

Ἔφερε δύο βόλτες περί τό τεράστιον λογιστήριόντου καί ἐπανέλαβε·

-Καί δέν εἶναι μικρό πρᾶγμα αὐτό, νά σέ χαρῶ, εἶναι δέκα τάλλαρα. Νά εἶχα δέκα τάλλαρα ἐγώ, παντρευόμουνα.

Εἶτα ἐξηκολούθησε:

-Μά τί νά σοῦ πῶ; σέ λυποῦμαι πού εἶσαι καλή γυναίκα, κι ἔχεις καί κεῖνα τά ὀρφανά. Νά κρατήσω ἐγώ ἐνάμισυ τάλλαρο διά τούς κινδύνους πού τρέχω, καί γιά τά ὀχτώμισυ πλιά...

Καί γιά νἄμαστε σίγουροι, μή γυρεύῃς κολονάτα, νά σοῦ δώσω πεντόφραγκα, γιά νἄμαστε μέσα... Ὀχτώμισυ πεντόφραγκα, λοιπόν..." Ἀ. ξέχασα...

Τουναντίον, δέν ἔχεις ξεχάσει· ἀπ'ἀρχῆς τῆς συνεντεύξεως, αὐτό ἐσκέπτετο.

-Ὁ συχωρεμένος ὁ Μιχαλιός κάτι ἔκανε νά μοῦ δίνῃ, δέν θυμοῦμαι τώρα...

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καί ἐπέστρεψεν εἰς τό λογιστήριόν του.

-Μά κι ἐκεῖνος ὁ τελμπεντέρης ὁ γαμπρός σου, μοῦ ἔφαγε δύο τάλλαρα θαρρῶ...

Καί ὠπλίσθη μέ τό πελώριον κατάστιχόν του.

-Εἶναι δίκιο νά τά κρατήσω... ἐσένα, ὅσα σοῦ δώσω, θά σοῦ φανοῦν χάρισμα.

Ἤνοιξε τό κατάστιχον.

Αἱ κατάπυκνοι καί μυροβολοῦσαι σελίδες τοῦ καταστίχου τούτου ὡμοίαζον μέ πίονας ἀγρούς, μέ γῆν ἀγαθήν. Ὅ,τι ἔσπειρέ τις ἐν αὐτῷ, ἐκαρποφόρει πολλαπλασίως. Ἦτο, ὡς νά ἔκοπτέ τις τά φύλλα τοῦ δενδρυλλίου, ἑκάστοτε ὅτε ἐγίνετο ἐξόφλησις κονδυλίου τινός, ἀλλ' ἡ ρίζα ἔμενεν ὑπό τήν γῆν, μέλλουσα καί πάλιν ν' ἀναβλαστήσῃ.

Ὁ κυρ-Μαργαρίτης εὗρε παρευθύς τούς δύο λογαριασμούς.

-Ἐννιά καί δεκαπέντε μοῦ χρωστοῦσεν ὁ μακαρίτης ὁ ἄνδρας σου, εἶπε, καί τά δύο τάλλαρα δανεικά κι ἀγύριστα τοῦ γαμπροῦ σου γίνονται...

Καί λαβών κάλαμον ἤρχισε νά ἐκτελῇ τήν πρόθεσιν πρῶτον καί τήν ἀναγωγήν τῶν ταλλήρων εἰς δραχμάς, εἶτα ἀφαίρεσιν ἀπό τοῦ ποσοῦ τῶν δέκα γαλλικῶν ταλλήρων.

-Κάνει νά σοῦ δίνω... ἤρχισε νά λέῃ ὁ κυρ-Μαργαρίτης

Τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ εἰσῆλθε νέον πρόσωπον.

Ἦτον ἔμπορος Συριανός, παρεπιδημῶν δι' ὑποθέσεις εἰς τήν μικράν νῆσον. Ἅμα εἰσελθών διηυθύνθη μετά μεγίστης ἐλευθερίας καί θάρρους εἰς τό λογιστήριον, ὅπου ἵστατο ὁ κυρ-Μαργαρίτης.

-Τί ἔχουμε, κυρ-Μαργαρίτη; Τ' εἶν' αὐτό; εἶπεν, ἰδών

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρόχειρον ἐπί τοῦ λογιστηρίου τό γραμμάτιον τῆς πτωχῆς γραίας.

Καί λαβών τοῦτο εἰς χεῖρας:

-Συναλλαγματική διά δέκα ἀγγλικάς λίρας ἀπό τήν'Αμερικήν, εἶπε καθαρᾷ τῇ φωνῇ, ποῦ εὑρέθη ἐδῶ;Κάμνεις καί τέτοιες δουλειές, κυρ-Μαργαρίτη;

-Γιά δέκα λίρες! ἐπανέλαβεν αὐθορμήτως ἡ 'Αχτίτσα, ἀκούσασα εὐκρινῶς τήν λέξιν.

-Ναί, διά δέκα ἀγγλικάς λίρας, εἶπε καί πάλιν στραφείς πρός αὐτήν ὁ 'Ερμουπολίτης. Μήπως εἶναι δικό σου;

-Μάλιστα.

'Η θειά-'Αχτίτσα, ἐν καταφάσει, ἔλεγε πάντοτε ναί, ἀλλά νῦν ἠπόρει καί αὐτή, πῶς εἶπε "μάλιστα"καί ποῦ εὗρε τήν λέξιν ταύτην.

-Γιά δέκα ναπολεόνια θά εἶναι ἴσως, εἶπε δάκνων τά χείλη ὁ κυρ-Μαργαρίτης.

--Σοῦ λέγω διά δέκα ἀγγλικάς λίρας, ἐπανέλαβε καί αὖθις ὁ Συριανός ἔμπορος. Παίρνεις ἀπό λόγια;

Καί ἔρριψε δεύτερον μακρόν βλέμμα ἐπί τοῦ γραμματίου.

-Εἶναι σίγουρος παράς, ἀρζάν-κοντάν, σοῦ λέγω. Θά τό ἐξοφλήσῃς, ἤ τό ἐξοφλῶ ἀμέσως;

Καί ἔκαμε κίνημα διά νά ἐξαγάγῃ τό χρηματοφυλάκιόν του.

-Μπορεῖ νά τό πάρῃ κανείς γιά ἐννέα λίρες... γαλλικές, εἶπε διστάζων ὁ κυρ-Μαργαρίτης.

-Γαλλικές;... τό παίρνω ἐγώ διά ἐννέα ἀγγλικές.

Καί στρέψας ὄπισθεν τό φύλλον τοῦ χάρτου, εἶδε τήν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπογραφήν, ἣν εἶχε βάλει ὁ ἀγαθός ἱερεύς, παρέλαβεν αὐτήν μέ τό ὄνομα, τό φερόμενον ἐν τῷ κειμένῳ, καί εὗρε σύμφωνον καί, ἀνοίξας τό χρηματοφυλάκιον, ἐμέτρησεν εἰς τήν χεῖρα τῆς θειά-'Αχτίτσας καί πρό τῶν ἐκθάμβων ὀφθαλμῶν αὐτῆς, ἐννέα στιλπνοτάτας ἀγγλικάς λίρας.

Καί ἰδού διατί ἡ πτωχή γραῖα ἐφόρει τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστουγέννων καινουργῆ "ἄδολην" μανδήλαν, τά δέ ὀρφανά εἶχον καθαρά ὑποκαμισάκια διά τά ἰσχνά μέλη των καί θερμήν ὑπόδησιν διά τούς παγωμένους πόδας των.

(Γ. Βαλέτας, Α.Παπαδιαμάντη "Απαντα, Γ,98-106)

α! Λεξιλόγιο.

ἐκφράζω

2-διατυπώνω, ἐκδηλώνω, ἐξωτερικεύω τήν ψυχικήν μου κατάστασιν.

3-ἐκφράζω, φθέγγομαι, ἐκφωνῶ, ἐκφέρω, προφέρω, δηλῶ, ἐξηγοῦμαι, καταγορεύω, ἑρμηνεύω, φημί, φάσκω.

μανδήλα. (μαντίλα)

1-μεγεθ. τοῦ μαντήλιον. καί μαντήλι: μεσν. μαντήλιον < λατ. MANTELIUM καί MANTILIUM.

2-κεφαλόδεσμος, κεφαλόδεμα, κεκρύφαλος, μπόλια, φακιόλι, κεφαλοπάνι, τσεμπέρι, τουλπάνι, γεμενί, καλεμκέρι ἤ καλεμκερί, μάκτρον, ρινόμακτρον.

3-μανδήλιον, ρινόμακτρον, περιώμιον, ἐπίσθμιαν, περιδέραιον, ἐγχείριον, χειρόμακτρον, καψιδρώτιον, σουδάριον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑποκάμισα.

1-μεσν. πουκάμισον < ποκάμισον < ὑποκάμισον < ἐπικάμισον < λατ. CAMISIA < ἀρχ. γερμ. * HAMISJA.

2-δημ. ποκάμισο, πουκάμισο καί μπουκάμισο. Ἐσωτερικός χιτών ὁ ἐκ βαμβακεροῦ ὑφάσματος, τό ὑποχιτώνιον.

3-ὑποκάμισον, ἐσωτερικόν ἱμάτιον, ἐπενδύτης, ἀμπεχόνη, χιτώνιον.

πέδιλα.

1-ἀρχ. πέδιλον < πέδη.

2-δερμάτινο ὑπόδημα πού καλύπτει μόνο τό πέλμα, ἤ τόν ταρσό καί προσδένεται μέ λουριά πάνω ἀπό τά δάκτυλα.

Παγοπέδιλον, τροχοπέδιλο, μοχλός, τσαρούχι.

3-Πέδιλον, πέλμα, κρωπίς, ὑπόδημα, σάνδαλον.

γυιός.

1-ἀρχ. υἱός.

δημ. καί γιός, ὑγιός, γιόκας.

2-τό ἄρρεν τέκνον.

3-υἱός, υἱές, παῖς, τέκνον.

ἀρωγός.

1-ἀρχ. ἀρωγός ἀρώγω (= βοηθῶ).

βρατσέρα (καί μπρατσέρα).

1- ἐνετ. BRAZZERA.

Φράγκα.

1-μεσν. φράγκος.

2-ξένος ὄχι ντόπιος ἤ καθολικός, ὄχι ὀρθόδοξος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρωμέικα (ἤ ρωμαΐικα)
1-μεσν. ρωμαΐικα, πληθ. οὐδ. τοῦ ἐπιθ. ρωμαΐικος (ρωμαῖος+καταλ. -ικος.
2-νεοελληνικά.

σωθικά.
1-μεσν. σωθικά (ἐσωθικά πληθ. τοῦ ἐπιθ. ἐσωθικόν ἔσωθεν.
2-ἐντόσθια, σπλάχνα.

σπλάχνα.
1-ἀρχ. σπλάγχνον.
2-ἐντόσθια, σωθικά, τέκνον, καρδιά, ἔρως, ἐρωμένη, ἔγκατα γῆς.
3-σπλάγχνον, ἔντερα, ἐγκοίλια, ἐντόσθια.

νοικοκύρης.
1-μεσν. νοικοκύρης (οἰκοκύρι(ο)ς.
2-ὁ Κύριος τοῦ οἴκου, σπιτονοικοκύρης, αὐθέντης, ἀφέντης, σύζυγος, ἀρχηγός οἰκογενείας, πατήρ οἰκογενείας, συνετός, σώφρων, οἰκονομολόγος, ἀποταμιευτικός.
3-οἰκοδεσπότης, δεσπότης, κύριος, οἰκονόμος.

προκόπτω,
1-ἀρχ. προκόβω καί προκόφτω.
2-προοδεύω, εὐδοκιμῶ, προάγομαι, εὐημερῶ, εἶμαι φιλεργος, δραστήριος, προκομμένος, ἀναπτύσσομαι.
ἀντ. καθυστερῶ, ὀπισθοδρομῶ, δέν προκόβω, μένω πίσω.
3-προκόπτω, ἐπιδίδωμι, πρόειμι, αὐξάνομαι, προάγω, προχωρῶ, χωρῶ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

4-προκομμένος-πρόκοψε ἡ ἀκαμάτα, ὅταν εἶδε τήν κομάτα (=ἀμοιβή, πληρωμή) -Μᾶς πρόκοψε - Ἐπρόκοψεν ἡ νύφη μας τό βράδυ τοῦ Σαββάτου - Προκομμένος σάν τήν κάτω πέτρα τοῦ μύλου (=ὀκνηρότατος).

βοτανίζω.

2-ἐκριζώνω καί συλλέγω τά ἄγρια χόρτα,πού φύονται μεταξύ τῶν ἡμέρων φυτῶν,ἀπαλλάσσω ἐσπαρμένον τόπον ἀπό ζιζάνια, ξεχορταριάζω, ξεχορτίζω.

3-ποάζω, βοτανίζω, βοτανολογῶ, λαχανίζομαι.

ξενοδουλεύω.

2-δουλεύω ὡς ὑπάλληλος ξένου ἐργοδότου,δουλεύω σέ ξένω χωράφι ἤ σπίτι.

3-θητεύω.

κούμαρα.

1-μεσν. κούμαρον ἀρχ. κόμαρον.

2-ὁ καρπός τῆς κουμαριᾶς.

ρακή.

1-τουρκ. RAKI ἰνδ. ARRAK (=οἰνόπνευμα ἀπό ρύζι).

2-ποτό πού λαμβάνεται ἀπό ἀπόσταξι ἀραιοῦ οἰνοπνεύματος μέ διάφορα φυτικά ἀρώματα.

3-οἰνόπνευμα, πνεύμοινον, μέθυ.

στέμφυλα.

2-δημ. στράφυλο, τσίπουρο, στροφύλι.
τό στερεό ὑπόλειμμα τῆς σταφυλῆς μετά τήν ἔκθλιψι τοῦ ὀποῦ της.

3-στέμφυλον, ἀποπίεσμα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κάρρο.

1-Ἰταλ. CARRO < λατ. CARRUM, κελτ. ἀρχῆς.

2-καί κάρο.ἁμάξι φορτηγό, ἁραμπᾶς, σούστα, φορτίο ἑνός κάρρου, ἄχρηστος, σαράβαλο.

3-ἅμαξα, ἁπήνη, ὄχημα, σκευοφόρα.

σκῶμμα.

2-ἀστεϊσμός, ἐμπαιγμός,πεῖραγμα, κοροϊδία,

3-σκῶμμα, παίγνιον, γελοῖον, παιδιά, χλευασία, χλεύασμα, χλεύη, μῶμος, χαριεντίσμα.

φουστάνα.

1-δημ. φουστάνι < μεσν. φουστάνιν καί φουσταῖνον < Ἰταλ. FUSTAGNO < ἀραβ. FUSTAT, πρβλ. τουρκ.FISTAN =γυναικεῖο ἔνδυμα, φούστα.

ψιχίον.

1-λογ.,>ὑποκοριστικό τοῦ ἀρχ. ψιξ-ός (=μικρό τεμάχιο ἄρτου) ψίχα, ψίχουλο.

ἐσοδεία.

1-δημ. καί σοδειά, σοδιά.

2-ἀποτέλεσμα τοῦ ρ. ἐσοδεύω, συγκομιδή, προμήθεια διά τό ἐπόμενον ἔτος, ἤ τό μέλλον.

3-ἐσοδεία, ἔμητος, ἀμητός, θέρισις, θερισμός,καρπολογία, συγκομιδή, θησαυρός, σιτία, ἐπιτήδεια, ἐφόδια, ἐρανισμός.

ἀφορία.

2-τό μή φέρειν καρπούς,τό μή παράγειν καρπούς,ἀκαρπία, ἀγονία, στειρότης.

-ἀντ. εὐφορία, εὐκαρπία, καρποφορία, καρπιμότης,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γονιμότης, παραγωγικότης.
3-ἀφορία, ἀκαρπία, ἀγονία, στείρωσις.

νότος.
2-ἕνα ἀπό τά 4 σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος, μεσημβρία, νοτιά, ὁ ἀέρας πού πνέει ἀπό τό νότο, ὁ νότιος, νοτιᾶς, νοτιά, ὄστρια.
-ἀντ. βορρέας, βορρᾶς, βορριᾶς.
3-νότος, μεσημβρία, τά νότια.

φύλαξ.
2-δημ. φύλακας, φυλακάτορας, ὁ φυλάττων τι, φρουρός, προστάτης, σάκκα, χαρτοφύλαξ, βιβλιοφόρος, βιβλιοφυλάκιον, τσάντα.
3-φύλαξ, φρουρός, προστάτης, ἐπιστάτης, ἔφορος, ἐπίσκοπος, ἐπίτροπος, βύλακος, ἀσκός.

μασχάλη. (ἤ μασκάλη).
1-μεσν. ἀμασχάλη < ἀρχ. μασχάλη.

δουλάπι.
1-δημ. ντουλάπι, ντουλάπα, ντολάπα, ντολάπι < τουρκ. DOLAP.
2-ἱματιοθήκη, ἱματιοφυλάκιον, γκαρνταρόμπα ἤ καρδαρόμπα (< ἰταλ. GUARDA-ROBA), βεστιάριον (< λατ. VESTIARIUM), ἐρμάριο τροφίμων ἤ ἁρμάρι (ἐκ τοῦ μεσν. ἁρμάριν < λατ. ARMARIUM = ὁπλοστάσιο).

ὀψοθήκη.
3-ἱματιοθήκη, ἱματιοφυλάκιον, τά ἱμάτια.

ἄρτος.
1-ἀρχ. ἄρτος < ἀρτύω (=ἑτοιμάζω).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2-ψωμί, λευκός, μέλας, σίτινος, κρίθινος, πιτυροῦχος, διπυρίτης (=δύο φορές ψημένος, κοινῶς παξιμάδι, γαλέτα, κουραμάνα, ζυμίτης, ἤ ἔνζυμος, ἄζυμος κοινῶς λειπανάβατο, ὄστια, χαμουρσούζι (τῶν ἑβραίων ἐκ τοῦ ToupHAMUR - SUZ = χωρίς ζύμη), ἄρτος προθέσεως, ἅγιος ἄρτος, ἄρτος ἀρτοκλασίας, ἐπιούσιος.

3-ἄρτος, μᾶζα, σεμιδαλίτης, αὐτόπυρος, διαπυρίτης, σῖτος, ἄλφιτα, βίος, τροφή, ἀπικήδεια.

γραῖα.

2-δημ. γριά (θηλ. τοῦ γέρων), γερόντισσα, γριά, γριούλα, (μπάμπω, μπαμπόγρια, μουστόγρια, παλιόγρια).

-ἀντ. νέα, νεαρά, κοπέλλα ἤ κοπέλα (ἰταλ. COPELLA.

3-γραῦς, πρεσβῦτις.

ζαρώνω.

1-μέσν. ζαρώνω (ὀζαρώνω (ὀζάριον, ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. ὄζος, -ον (ὁ) (=κλάδος, βλαστός, γόνος, ἀπόγονος.

2-κάμνω κάτι νά ζαρώνῃ, τό συστέλλω, τό ρικνώνω, τό πτυχώνω, τό σουφρώνω, τό συσπῶ, τό σουρώνω, τό τσαλακώνω.

συμμαζεύομαι, λουφάζω, συνοφρυώνομαι, δυσφορῶ, δυσανασχετῶ.

-ἀντιθ. τό ἁπλώνω, τό τεζώνω, τό σιδερώνω.

3-ρικνῶ, ρυτιδῶ, συστέλλω, συμπιέζω, συστέλλομαι, ἀπομαραίνομαι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἑστία.

-μέρος τῆς οἰκίας ὅπου ἀνάπτεται πυρά, πρός θέρμανσιν τῶν ἐνοίκων, διά τήν παρασκευή τῶν φαγητῶν, ἡ σκάφη τοῦ ἐμπυρέως τῶν παλαιῶν πυροβόλων, ὁ τόπος ὅπου τοποθετοῦνται ἀκρηκτικαί ὕλαι, γωνιά, παραγώνι, παραστιά, τζάκι, (μεσν. ὀτζάκις τουρκ. OCAK), οἶκος, οἰκία, κατοικία, τόπος διαμονῆς, μέρος ὅπου δημιουργεῖται τι καί ἀπ' ὅπου διεδίδεται, κοιτίς, λίκνο, πηγή, κέντρο, ἑκάτερον τῶν 2 σημείων τοῦ ὀπτικοῦ ἄξονος, σημεῖον συγκεντρώσεως ἀκτίνων φωτεινῆς δέσμης, σημεῖα ἀνάλογα πρός τό κέντρον τοῦ κύκλου εἰς τήν ἔλλειψιν, ὑπερβολήν, παραβολήν.

-ἑστία, ἐσχάρα, βωμός, θυμέλη, κάμινος, ἰπνός, κέντρον, ὀμφαλός, μέσον.

στάκτη.

1-μεσν. στάκτη < στακτή, θηλ. τοῦ ἐπιθ. στακτός < στάζω (=κάμνω κάτι νά πέσῃ σταγών πρός σταγόνα, ἀποστάζω τι.

κοράσιον.

1-ὑποκορ. τοῦ κόρη.

δημ. κορασιά, κορίτσι, κορασίδα, κοράσι.

2-μικρά κόρη, κορασίς, παιδίσκη, παιδούλα, κοριτσάκι.

3-κοράσιον, κόρη, ἡ παῖς, νεᾶνις, παρθένος, παιδίσκη, θυγάτριον.

χορταίνω.

1-μεσν. χορταίνω < χορτάζω (=τρέφω κάποιον μέχρι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κορεσμοῦ).
3-χορτάζομαι, κορέννυμαι.

σπιθαμή.
1-μεσν.πιθαμή ἀρχ. σπιθαμή σπιδής (= ἐκτενής) < σπίζω (=ἐκτείνω).
δημ. πιθαμή καί ἀπιθαμή.
2-ἡ ἀπόσταση ἀπό τοῦ ἄκρου ἀντίχειρος μέχρι τοῦ ἄκρου μικροῦ δακτύλου, ὅταν τό χέρι εἶναι ἀνοικτό.
3-σπιθαμή, λιχάς.

ὀργυιά.
2-μέτρο μήκους ἴσο πρός τήν ἀπόστασιν μεταξύ τῶν δύο ἄκρων τῆς ἀριστερῆς καί δεξιᾶς χειρός μέ τούς βραχίονες ἐκτεταμένους, ὀργιά.
Ἀγγλικό ναυτικό μέτρο μήκους 2 ὑάρδων (1.83 μ.).
3-ὀργυιά, ὄργυια.

ἔδαφος.
2-τό δάπεδον, γῆ, γῆς, τό βάθος, τό φόντο.
3-ἔδαφος, χθών, οὖδας, δάπεδον, πόδωμα.

ὀροφή.
2-ἐσωτερική ἐπιφάνεια στέγης, ταβάνι, σκεπή.
3-ὀροφή, ὄροφος, ὀρόφωμα, στέγη, στέγασμα, σκέπη, κάλυμμα, φάτνωμα.

σκαμνίον.
1-μεσν. σκαμν-ί(ο)ν, ὑποκορ. τοῦ σκάμνον < λατ. SCAMNUM.
2-ξύλινο κάθισμα χωρίς ράχη, σκίμπους, δίφρος,
3-σκίμπους, θρόνος, θῶκος, κλιντήρ, ἐδώλιον, ἕδρα,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διφρίσκος, κλισμός, καθέδρα.

κρύσταλλος.

1-ἀρχ. κρύσταλλος < κρύος (τό) (=πάγος).

2-δημ. κρύσταλλο, κρούσταλλο, κρουστάλλι, διαυγής πάγος, μπούζι, ὁ σταλακτίτης πού σχηματίζεται στίς ὑδρορροές ἤ τούς κρουνούς, πολυεδρικό σχῆμα, σαφές, διαυγές, καθαρό, εἰλικρινές, παγωμένος, κρύος, κρουσταλλιασμένος.

3-κρύσταλλος, πάγος.

στέγη.

1-ἀρχ. στέγη.

2-ξύλινος σκελετός μέ τά κεραμίδια ἤ ἄλλο ὑλικό πού καλύπτει τό κτίριο ἀπό πάνω, ὀροφή, σκεπή, στεγωσιά, οἰκία, κατοικία, σπίτι.

3-στέγη, τέγος, ὀροφή. κλπ. βλ. ὀροφή.

γλείφω.

1-μεσν. γλείφω < ἀρχ. ἐκλείχω.

2-καί γλύφω.

3-λείχω, λιχμῶμαι, λιχμάζω, λάπτω.

κόλπος.

2-δημ. κόρφος, τό μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἀπό τό λαιμό μέχρι τήν ὀσφύν ἀπό μπροστά, στῆθος, ἀγκάλη, ἀγκαλιά, μαστός, περιβάλλον, τμῆμα θαλάσσης πού εἰσχωρεῖ βαθειά στήν ξηρά, κόλπος καρδιᾶς, ἀποπληξία, ἡμιπληγία, συμφόρησις, νταμλᾶς, ἐμβροντησία.

3-κόλπος, μαστοί, κοῖλον, κοίλωμα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μάμμη.
1-μεσν. μαμμή (=γιαγιά, λέξις βρεφική) < ἀρχ.μάμμη.
2-ἡ μητέρα τοῦ πατέρα ἢ τῆς μητέρας, γιαγιά, κυρούλα, μαννιά, νόνα, νενέ, μάκω, βάβω, βαβά, μπάμπω, κυραμάννα.
3-μάμμη, τήθη, ἡ τοῦ πατρός (τῆς μητρός) μήτηρ, μάμμα, μαμμία.

στῆθος.
πρβ. κόλπος.

τεμάχιον.
1-ὑποκορ. τοῦ τέμαχος(τό) (=τεμάχιον ἀποκεκομμένον) < τέμνω.
2-μέρος ἢ τμῆμα ὅλου, μερίς, μερίδιον, κομμάτι, μουσικό μέλος.
-ἀντ. ὁλότης, ὅλον, σύνολον, ὁλικόν.
3-τεμάχιον, τέμαχος, μόριον, βραῦσμα, ὄρυμμα, σπάραγμα, μέρος, μερίς, μοῖρα.

ἐξευτελισμός.
-ἐνέργεια καί ἀποτέλεσμα τοῦ ρ. ἐξευτελίζω (δημ. ξευτελίζω = ὑποβιβάζω τήν ἀξίαν, ἐξουθενώνω, καταρρακώνω, ταπεινώνω, στραπατσάρω, κατεξευτελίζω).
-ἀντιθ. ἐξύψωσις, μεγάλυνσις.
-ἐξευτελισμός, μείωσις τιμῆς, ἀτιμασία, ἀτίμωσις, αἰσχύνη, ταπείνωσις, βλασφημία, κακολογία, λοιδορία, διαβολή, συστολή.

δίς παιδία.
πρβ. τό παιδί τοῦ παιδιοῦ μου εἶναι δυό φορές παιδί μου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀδυναμία.
-ἔλλειψις σωματικῆς δυνάμεως, ἐξάντλησις, ἰσχνότης, ἀσθενικότης, ἀτονία, ψυχική ἀδυναμία, εὔνοια, στοργή, συμπάθεια, τό συμπαθούμενον, ἐλάττωμα, κουσούρι, κακή ἕξις.
-ἀντιθ. σωματική ρώμη, δύναμις, εὐρωστία, ἰσχύς, εὐσαρκία, ἀντιπάθεια, ἀποστροφή, ἀπέχθεια.
-ἀσθένεια, ἀρρωστία, ἀδυναμία, ἀδυνασία, μαλακία, ἁμάρτημα, ἀδράνεια, ἀτονία, ἄνεσις, χάλασις, χαυνότης, τό χαλαρόν.

γέρος.
1-ἀρχ. γέρων.
δημ. γέροντας.
2-ὁ προχωρημένης ἡλικίας, ἡλικιωμένος, παρῆλιξ, πατήρ, γερούλι, γέρων σύζυγος, δημογέροντες, προύχοντες, προεστός, ἱερεῖς, ἐπίσκοπος, καλόγηρος.
-ἀντιθ. νεαρός, νέος, νιούτσικος.
3-γέρων, γηραιός, παλαιός, πρεσβύτης, παλαιός ἀνήρ.

μπάρμπας.
1- <ἰταλ. BARBA.
2-θεῖος, προσαγόρευσις κάθε μεγαλυτέρου.
3-θεῖος.

κόρη.
1-ἀρχ. κόρη.
2-βλ. κοράσιον.

ὀρφανόν.
1-ἀρχ. ἐπιθ. ὀρφανός.
δημ. ἀρφανός, -ή, -ό.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2-ὁ ἀπομείνας ἄνευ γονέων, τοῦ ὁποίου ἀπέθανον οἱ γονεῖς (ἤ ὁ ἕτερος τῶν γονέων), ὁ στερημένος προστάτου ἤ φίλου.
3-ὀρφανός, ἔρημος πατρός (ἤ μητρός).

λεχώ.
1-ἀρχ. λεχώ < λέχος (=κρεβάτι), δημ. λεχώνα, λεχοῦσα.
2-ἡ ἄρτι τεκοῦσα.
3-λεχώ, λεχωίς, λοχεύτρια, λοχευομένη, λοχευθεῖσα.

στρώνω.
1-μεσν. ἀπό τό ἔστρωσα τοῦ ἀρχ. στρωννύω.
2-ἁπλώνω κάτι, ὥστε νά καλύψῃ ἐπιφάνεια, ἐπιστρώνω, τί μέ τι, καλύπτω κάτι μέ τι, ἐφαρμόζω καλά σέ κάτι, διορθώνομαι, λειτουργῶ κανονικά, πλαγιάζω, κατακλίνομαι, ξαπλώνω, ἐπιδίδομαι μέ ζῆλο, ἐξαναγκάζω.
3-στρώννυμι, στρωννύω, στορέννυμι, ἐπιστρωννύω.
4-κατά πού στρώση θά κοιμηθῇ - τόν ἔστρωσαν στό ξύλο - τόν ἔστρωσα στή δουλειά.

κατακλίνω .
2-κλίνω τί πρός τά κάτω, τό πλαγιάζω.
-ἀντ. ἐγείρω, ἀνεγείρω, σηκώνω.
τό μέσον κατακλίνομαι = ἐξαπλώνομαι ἐπί τῆς κλίνης, πλαγιάζω.
3-κατακλίνω, κοιμῶ, εὐνάζω, ἀναλόγως καί τό μέσον .

σκέπασμα.
1-ἀρχ. < σκεπάζω.
2-ἡ ἐνέργεια καί τό ἀποτέλεσμα τοῦ ρ. σκεπάζω, κάλυψις, ἐπικάλυψις, ἐπίστρωσις, κάλυμμα, κλινοσκέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πασμα, πάπλωμα, κουβέρτα (< βενετ. COVERTA), ἐπίθημα, ἐπικάλυμμα, καπάκι, ἀπόκρυψις, συγκάλυψις, ἀποσιώπησις, παρασιώπησις, κρύψιμο.

3-σκέπασμα, ἐπικάλυψις, κάλυμμα, σκέπαστρον, ὀρόφωσις, πῶμα, ἐπίθεμα, ἐπίθημα, στέγασμα, σκέπη, στρῶμα, πέτασμα, κάλυψις, στέγασις.

παπᾶς.

1- < μεσν. παππᾶς.

2-ἱερεύς, πρεσβύτερος, ἐφημέριος, λευίτης, παιγνιόχαρτο, τυχηρό παιχνίδι, πτηνό.

3-παππᾶς, (μεσν), ἱερεύς, ἱερολόγος, ἱεροφάντης, ἱεροδιδάσκαλος, ἱερουργός.

4-μή τοῦ πῆς οὔτε τοῦ παπᾶ - Νά σοῦ πῆ ὁ παπᾶς σέ αὐτί κι' ὁ διάκος στό κεφάλι (=κατάρα ἰσοδύναμη πρός τό νά πεθάνης) - "Η παπᾶς παπᾶς ἤ ζευγᾶς ζευγᾶς - "Ηλθε στό κουτάλι τοῦ παπᾶ (διέτρεξε τόν ἔσχατον κίνδυνον).

Παπᾶς παπᾶ καλό δέν θέλει - 'Αλλοῦ ὁ παπᾶς κι ἀλλοῦ τά ράσα του - Μᾶς παίζει τόν παπᾶ.

ἐνορίτης.

-ὁ ἀνήκων σέ ἐκκλησιαστική ἐνορία, ἐφημέριος.

-ἀρχ. (μεσν) ἐνορίτης, πάροικος.

καλῶς τά ἐδέχθης.

συνηθισμένος χαιρετισμός, ἰδίως ὅταν ἔρχονται πρόσωπα ξενητεμένα.

γράμμα.

1-ἀρχ. γράμμα < γράφω.

2-τό ἀποτέλεσμα τοῦ γράφω, τό γεγραμμένον, τό κεχα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ραγμένον, σημεῖον φθόγγου (κεφαλαῖα, μικρά, καλλιγραφικά, γοτθικά, ἱερογλυφικά), ἐπιστολή.
3-γράμμα, στοιχεῖον, χαρακτήρ, σῆμα, σημεῖον, ἐπιστολή, δέλτος, δελτίον, χαρτίον, γραφή, παιδεία, γράμματα, μάθησις, ἐπιστήμη, γνῶσις, ἔγγραφα, τύχη.
4-Ἱερά Γράμματα - Ἑλληνικά Γράμματα - Ξέρει γράμματα," κορώνα ἤ γράμματα, ἔπαιξα τό κεφάλι τού κορώνα γράμματα - Κατά γράμμα - Διαπιστευτήρια γράμματα - Δημόσια γράμματα (=ἐπίσημον ἀρχεῖον) - Τό γράμμα τοῦ Νόμου.

ράσον.
1-μεσν. ράσον < λατ. RASUM.
2-Ἔνδυμα τῶν κληρικῶν, κλῆρος.
3-τρίβων, ράσον, τριχίνιον.
4-Τό ράσο δέν κάνει τόν παπᾶ.

ρακί.
πρβ. ρακή.

φιλεύω.
1-ἀπό τό οὐσ. φίλος+καταλ. -εύω.
2-προσφέρω φιλοφρόνως, κερνῶ, τρατάρω, δίδω φιλοδώρημα.
3-ξενίζω, ἑστιῶ, δειπνίζω, εὐωχῶ.

φάκελος.
1- < ἀρχ. φάκελος (=δεμάτι), δημ. φάκελο.
2-περίβλημα χάρτινο ἐπιστολῶν ἤ ἐγγράφων, σέ σχῆμα θύλακος, πλίκος, σύνολον ἐγγράφων ὡρισμένης ὑποθέσεως, ντοσιέ (< γαλλ. DOSSIER), ἀρχεῖον.
3-φάκελλος, περικάλυμμα, ἔλυτρον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βαπόρι.

1- < ἰταλ. VAPORE.

2-ἀτμόπλοιο, παπόρι.

-Τόν ἔκαμε βαπόρι.

βοήθεια.

1-ἀρχ.

δημ. βοήθια, βοήθιο.

2-ἡ πρᾶξις τοῦ βοηθῶ, ἀρωγή, συνδρομή, ὑπεράσπισις, ἐπικουρία, ἐξυπηρέτησις, ἐλεημοσύνη, σῆμα κινδύνου.

-ἀντιθ. παρακώλυσις, ἐμποδισμός.

3-βοήθεια, ἐπικουρία, ἀρωγή, τιμωρία, ἀντίληψις, ὠφέλεια, ὑπουργία, συνεργία, σύμπραξις, ἔρανος, συμμαχία.

4-Σταθμός Πρώτων Βοηθειῶν.

'Αμέρικα.

1-ἐκ τοῦ ἀγγλ. AMERICA.

αἴσιος.

1-ἀρχ.

2-εὐνοϊκός, εὐοίωνος, γούρι.

-ἀντιθ. ἀπαίσιος, δυσαίωνος, κακοσημάδι, κακοσημαδιά.

3-αἴσιος, δεξιός.

ἀνταμώνω.

1-ἀπό τό ἐπίρρ. ἀντάμα+καταλ. -ώνω.

2-συναντῶ, συναπαντῶ, ἐπιτυγχάνω, συναντῶμαι, συνάπτω, συνδέω, ἑνώνω, συμφιλιώνω.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3-ἐπιτυγχάνω, ἀπαντῶ, συναντῶ, συμμείγνυμι, συμφωνῶ τινί.

σπίτι.

1-μεσν. σπίτιν < μεταγενέστερο ὁσπίτιον < HOSPITIUM.

2-οἰκία, οἶκος, κατοικία, οἰκογένεια, γένος, τζάκι, ἐμπορική ἐπιχείρηση, οἰκονομία.

3-οἶκος, οἰκία, οἴκημα, πατρία, ἑστία, στέγη, οἰκητήριον, οἴκησις, δίαιτα, οἰκονομία, διοίκησις.

4-'Ανοίγω σπίτι - Εἶναι ἀπό σπίτι - Γυναίκα ἀπό σπίτι καί σκύλο ἀπό μαντρί.

συγχωρῶ (-έω).

1-ἀρχ.
δημ. συγχωρῶ, συχωράω, συ(γ)χωρνῶ (-άω).

2-Παρέχω συγγνώμη, δίδω ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἀπαλλάσσω ἀπό πταῖσμα.

3-συγχωρῶ τινι τι, συγγιγνώσκω τινί τι, ἀφίημί τινα τινος.

4-Συγχωρεμένος, -η, -ο (=μακαρίτης)-Θεός σχωρέση τά πεθαμένα σου - Σ(υ)χώρα με κι ὁ Θεός σχωρέσ'σου. Μέ συγχωρεῖται (=συγγνώμην, παρντόν γαλλ. PARDON).

σπιτάλι.

1-μεσν. σπιτάλιν < ὁσπιτάλ -ιον < μεσν. λατιν. HOSPITALE.

2-νοσοκομεῖον (νόσος+κομέω-ῶ = φροντίζω), νοσηλευτήριον, θεραπευτήριον, ἀναρρωτήριον, ἀσκληπιεῖον, σπιτάλιο.

3-νοσοκομεῖον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γλυτώνω.
1-μεσν. γλυτώνω < ἐκλυτώνω πβλ. βλέπω < γλέπω.
2-ἀπαλλάσσω τινά ἀπό κίνδυνον, ἤ δεινά, σώζω, ἀπολυτρώνω, ἀπελευθερώνω, σκαπουλάρω, τελειώνω, τερματίζω.
-ἀντιθ. ἐξοντώνω, ἐξολοθρεύω.
3-εὐλυτόω, ἐλευθερῶ, ἀπαλλάττω τινός, ἀπολύω τινά τινός, ρύομαι, λυτρῶ (-οῦμαι) τινά κλπ.
4-φτηνά τή γλύτωσα - Δέν γλυτώνει - Ἀπό τρίχα γλύτωσε.

Ὅ,τι ἔχω καί δέν ἔχω.
-περιουσία, τά ὑπάρχοντα, πλοῦτος, θησαυρός, βιός, ἀφθονία.

εὐλογῶ.
βλ. 3.

κόντρα.
1- < ἐκ τοῦ ἰταλ. CONTRA.
2-ἀντιθέτως, ἐναντίως, ἐναντίον, ἀντίθετα, ἐνάντια, ἀνάποδα, ἀντίξοα, δυσμενῶς, στραβά, ξύρισμα, σχοινί πλοίου.
3-ἐναντίον, ἀντιθέτως.
4-Μοῦ πάει κόντρα - Ὅλα μοῦ ἔρχονται κόντρα.

βαρυγνωμῶ.
1-ἀπό τό βαρυγνωμῶ < βαρύ-γνωμος.
δημ. βαρυγγωμῶ (-άω), βαργωμῶ.
2-δυσφορῶ ἐναντίον τινός, ἀγανακτῶ, δυσανασχετῶ, βαρυθυμῶ, στεναχωροῦμαι, ἀπελπίζομαι, ἀπογοητεύομαι.
-ἀντιθ. ἐγκαρτερῶ, ὑπομένω, ὑπομονεύω, ἀνέχομαι,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀντέχω.
3-ἀγανακτῶ τινι (ἤ ἐπί τινι), ἄχθομαί τινι (ἤ ἐπί τινι) ὀργίζομαι, δάκνομαι, χαλεπῶς φέρω, βαρέως φέρω τι (ἤ ἐπί τινι), χαλεπαίνω τινί, δυσχεραίνω τι.

ἁγιωσύνη.
-ἰδιότης τοῦ ἁγίου, ἱερότης, ἁγνότης, ἁγαθότης, ἁγιότης.
-ἀντιθ. μιαρότης, ἀνιερότης, ἀνοσιότης.
-ἁγιότης, ἁγιωσύνη, ἁγνότης, ἱερότης, ὁσιότης.
-Ἡ ἁγιωσύνη σου.

Πατέρας.
1-ἀπό τό ἀρχ. πατέρα, αἰτ. τοῦ πατήρ.
δημ. πληθ. πατέρες, πατεράδες.
2-ὁ γεννήτωρ, ὁ γονεύς, μπαμπᾶς, κύρης, γονιός, πρόγονος, δημιουργός, ἐφευρέτης, ἐπινοητής, προσηγορία ὀνόματος μοναχοῦ ἤ ἱερέως.
3-πατήρ, γονεύς, ὁ φύσας, ὁ δημιουργός.
4-Παιδί τοῦ πατέρα του - Ἄκουσε τόν πατέρα σου κι ὁρμήνευε τό γιό σου - Πατήρ τῆς Πατρίδος - Πατέρες τοῦ Ἔθνους - Ἅγιοι Πατέρες - Φιλοσοφία Πατέρων - Εὐλογεῖτε Πατέρες Ἅγιοι.

μητέρα.
1-ἀπό τήν αἰτ. μητέρα τοῦ ἀρχ. μήτηρ.
δημ. καί μάνα < μάννα < ἀρχ. μάμμη (=μητέρα), μαμά (ὁ τόνος κατά τό γαλλ. MAMAN.
2-γυνή τεκοῦσα τέκνον ἡ γῆ, χώρα ἤ τόπος ὅπου τό πρῶτον δημιουργήθηκε κάτι, πρόσωπο πού περιβάλλει μέ στοργή, ἡ πρώτη ἀρχή ἤ αἰτία.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3-μήτηρ, ἡ τεκοῦσα, ἡ γεννήτρια, μάμμη, μαμμία, μαμμίδιον, αἰτία, λόγος, λαβή, ἀφορμή, ἀρχή, πηγή.
4-Ὁ ἐπιλοχίας εἶναι ἡ μάννα τοῦ λόχου - Ἀργία μήτηρ πάσης κακίας - Ἡ Ἑλλάς εἶναι ἡ μήτηρ τῆς ἐλευθερίας.

ἀδελφός.
1-ἀρχ.(ἀθρ.. α+δελφύς = μήτρα).
δημ. καί ἀδερφός, ἀδέρφι.
2-ὁ ἐκ τῆς αὐτῆς κοιλίας προελθών, αὐτάδελφος, ἀμφιβαλής, ὁ γεννηθείς ἐκ τοῦ ἑνός μόνον τῶν γονέων, ἑτεροβαλής, μηλαδερφός, ζηλαδερφός, ἑτεροβαλεῖς ἤ ἀλληλοπρόγονοι, ἀλληλάδερφα, ὁμοπάτριος, ὁμομήτριος, ἀμφιπάτριος, (ὁ ἐξ ἄλλου πατρός), ἀμφιμήτριος, ἑτερομήτριος, ἑτερογάστριος, ὁμογάλακτος, ἀδελφικός φίλος, προσφιλής, προσφώνησις μεταξύ καλογήρων καί κληρικῶν, μέλη συλλόγων ἤ ὀργανώσεων, οἱ ἁπανταχοῦ τῆς γῆς χριστιανοί, σύμμαχα ἔθνη ἤ τῆς αὐτῆς καταγωγῆς.
3-ἀδελφός, αὐτάδελφος, ὁμαίμων, σύγγονος, κασίγνητος, αὐτοκασίγνητος.

ἀνίψι.
1-μεσν. ἀνίψιν, ὑποκορ. τοῦ ἀνιψιός ἀρχ. ἀνεψιός. ἐκ τοῦ ρ. νεπ -:α - νεψ- ιος (α-ἄθροιστ), πρβλ. νέποδες = ἀπόγονοι, πρβλ. λατ. NEPOS,
δημ. καί ἀνιψιός, ἀνέψι, ἀνεψίδι, ἀνιψίδι.
2-ὁ υἱός ἀδελφοῦ ἤ ἀδελφῆς.
3-ἀνεψιός, ἀδελφιδοῦς (=υἱός ἀδελφῶν), υἱδοῦς, γεν. -οῦ, υἱδεύς, γεν. -έως, υἱωνός, υἱωνεύς, -εως, θυγατριδοῦς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κυρ.

1-ἀπό τήν κλητ. κύρι τοῦ κύρις < ἀρχ. κύριος μέ ἀποβολή τοῦ ι.

2-κύριος. Προτάσσεται τῶν βαπτιστικῶν ἤ οὐσιαστικῶν πού δηλοῦν ἀξίωμα ἤ ἐπάγγελμα ὡς τιμητική προσαγόρευσις ἀντί τοῦ κύριος.

σκούφια.

1-μεσν. σκούφια < ἰταλ. SCUFFIA < ἀρχ. γερμ. *KUPPHJA δημ. σκοῦφος, σκουφί, σκουφάκι.

2-πλεκτό κάλυμμα κεφαλῆς βρεφῶν, καλυμμα κεφαλῆς ἐνηλίκων ἀπό ὑφασμα, πού φέρεται τή νύκτα ἤ μετά λουτρό, λοφίο πτηνῶν, κατσούλα.

3-μίτρα, κυνῆ, λόφος, πῖλος, καλύπτρα.

4-ποῦθε κρατᾶ ἡ σκούφια σου (=καταγωγή) - βγάλε τή σκούφια σου καί βάρα με (=ὀνειδίζουν ἄλλοι διά πράξεις πού κάνουν καί οἱ ἴδιοι).

μπράβο.

1- < ἰταλ. BRAVO (=γενναῖε).

2-εὖγε, ὡραῖα, ἔξοχα.

3-εὖγε.

στιλπνός.

1-στίλβω.

2-στίλβων, λάμπων, λεῖος, γυαλιστερός, λουστραρισμένος, λουστραριστός.

-ἀντιθ. ἄστιλπνος, ἀστιλβής, ἀμαυρός, ὀρφνός, θαμπός, μουντός, ματ (< ἐκ τοῦ γαλλ. MAT).

3-στιλπνός, λάμπων, λαμπρός, στιλβός, λεῖος, ξυστός.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπόδεσις.

1-ὑπόδεσις < ὑποδέω, ὑποδένω καί ὑπόδησις.

2-ἡ ἐνέργεια καί τό ἀποτέλεσμα τοῦ ὑποδένω, φορῶ ὑποδήματα, παπούτσια.

δημ. ποδεσιά, παπούτσωμα.

-ἀντιθ. ἀνυποδησία, ξυπολυσιά.

3-ὑπόδησις, ὑπόδεσις.

γ. Πραγματικές παρατηρήσεις.

βρατσέρα καί μπρατσέρα.

τύπος ἱστιοφόρου μέ τρεῖς ἱστούς, κοινότατος στίς ἑλληνικές θάλασσες. Ἐκτοπίσματος μέχρι 200 τόνους. Θεωρεῖται ἀπό τά πιό σταθερά ἱστιοφόρα. Μοιάζει μέ τά τρεχαντήρια. Εἶναι ἁπλούστατη ἡ ἱστιοφορία της καί συνεπῶς πολύ εὔχρηστη.

σαρανταλείτουργον.

καλεῖται οὕτω ἡ ἐπί 40 συνεχεῖς ἡμέρας προσφορά τῆς θείας εὐχαριστίας ὑπέρ ζώντων καί ἰδία ὑπέρ τῶν ἀπηχωμένων ἀδελφῶν ἡμῶν.

(Γ. Μπεκατῶρος, Τεσσαρακονταλείτουργον, ΘΗΕ, ΙΑ, 727).

δ. Σχόλια στό κείμενο.

Ἡ Σταχομαζώχτρα, ἀνήκει κι αὐτή στήν ἴδια σειρά τῶν διηγημάτων μικροῦ τύπου τῆς ἠθογραφικῆς περιόδου πού ἐξετάζουμε. Εἶναι διήγημα κοινωνικό, ἄρτιο, πολύ καλοδεμένο. Μᾶς δίνει τό δράμα τῆς φτωχολογιᾶς, τῆς μεγάλης φτώχειας, πού ἀφήνει ἀσυγκίνητο τόν πλοῦτο καί τόν κάνει πιό ἁρπαχτικό. Φεύγουν στήν ξενιτιά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τά παιδιά τῆς 'Αχτίτσας, παραδέρνουν στή βιοπάλη, ἀπολησμονιοῦνται, ρίχνουν πέτρα πίσω τους. Πεθαίνει ἡ κόρη της καί τῆς ἀφίνει δύο ὀρφανά, τό Γέρο καί τήν Πατρώνα. 'Ο πατεριασμένος τους, ἕνας χαρτοπαίχτης καί μέθυσος, τ'ἀφήνει στήν πλάτη τῆς γριᾶς, καί χάνεται. "Εἶπαν πώς ξαναπαντρεύτηκε ἀλλοῦ, διά νά πάρῃ καί ἄλλον κόσμον εἰς τόν λαιμόν του ὁ ἀσυνείδητος. Τέτοιοι ἄντρες." Εκαμε δά κι αὐτή ἕνα γαμπρό, μά γαμπρό (τό λαμπρό τ'νά βγῇ;)" δηλαδή τό μάτι του. Μέ τέτοιες-τέτοιες ἐκφραστικές μαχαιριές μᾶς παρουσιάζει τό δράμα τῆς γριᾶς, τό δράμα τῶν παιδιῶν, τό δράμα τῶν ξενιτεμένων πού ξέχασαν τή μάννα, τόν κατήφορο τοῦ πατέρα, πού ξέκοψε ἀπ'τά ὀρφανά. 'Η 'Αχτίτσα ξενοδουλεύει, ἀγωνίζεται γιά νά τά θρέψει. Περνάει στήν Εὔβοια καί μέσα σ'ἐξευτελισμούς καί σκληρή δουλειά μαζεύει στάχια καί κάνει τή σοδειά της. Τή χρονιά ὅμως αὐτή πέφτει βαρυχειμωνιά, τά παιδιά πεινοῦν, δέν καταλαβαίνουν, κλαῖν, ζητοῦν, τρῶνε τούς πάγους ἀπ'τούς σταλαμούς τῆς στέγης, κοιμοῦνται νηστικά καί δίπλα τους "ἀναλογιζομένη τήν πικράν τύχην της" ξαγρυπνᾶ ἡ ἄμοιρη γριά. Τό πρωΐ, παραμονή Χριστουγέννων, ἔρχεται ὁ παπάς καί τῆς φέρνει γράμμα καί ἐπιταγήν ἀπ'τό χαμένο στήν ξενιτιά παιδί της. Τό γράμμα αὐτό, γραμμένο στή δημοτική, μ'ἕνα ὑπέροχο ἁπλοσύνθετο λαϊκό ὕφος, εἶναι πολύ συγκινητικό, δίνει ὅλο τό δράμα τοῦ ξενιτεμένου. Τό πρόσωπο τῆς γριᾶς λάμπει, ξυπνάει ἡ στοργή της γιά τά χαμένα παιδιά. Τά πεινασμένα ἐγγόνια της χοροπηδοῦν. Τρέχει στόν κυρ-Μαργαρίτη, προεξοφλητή, τοκιστή, ἔμπορο, γιά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νά ἐξαργυρώσει τό τσέκ καί στό μπακάλικό του διαδραματίζεται μιά σκηνή τρομαχτική. Ὁ ἀπαίσιος τοκογλύφος ζητάει νά τῆς φάει τό τσέκ, νά τῆς κρατήσει ἀνύπαρχτα χρέη, δικά της, τοῦ ἀντρός της, τοῦ γαμπροῦ της καί νά τήν βολέψει μ' ἕνα μικρό ὑπόλοιπο. Ἡ διαγραφή τοῦ τοκογλύφου, τά λόγια του, τά κινήματά του, τά κατάστιχά του εἶναι δοσμένα μέ ρεαλισμό, γεννοῦν μέσα μας ἀγανάχτηση καί μίσος γιά τόν ἐκμεταλλευτή. Ὁ συγγραφέας μέσ' ἀπ' τά λόγια του, τόσο ταιριασμένα, τόσο ψυχολογημένα, ξεγυμνώνει τή σαδιστική ψυχή του. "Τώρα τί τά θέλεις, εἶπε στραφείς πρός τήν γραῖαν. Οἱ καιροί εἶναι δύσκολοι, μεγάλα κεσάτια. Νά τό πάρω νά σοῦ τό ἐξαργυρώσω, ξέρω πῶς εἶναι σίγουρος ὁ παράς μου, ξέρω ἄν δέν εἶναι καί ψεύτικο; Ἀπό κεῖ κάτου, ἀπό τόν χαμένο κόσμο, περιμένεις ἀλήθεια; Ὅλες οἱ ψευτιές, οἱ καλπουζανιές, ἀπό κεῖ μᾶς ἔρχονται. Γυρίζουν τόσα χρόνια σουρτούκηδες (μέ συγχωρεῖς, δέν λέγω τό γυιό σου), ἐκεῖ πού ψένει ὁ ἥλιος τό ψωμί, καί δέν νοιάζονται νά στείλουν ἕναν παρά, ἕναν σωστό παρά, μονάχα στέλνουν παλιόχαρτα. Μά τί νά σοῦ πῶ, σέ λυποῦμαι πού εἶσαι καλή γυναίκα, κι ἔχεις καί κεῖνα τά ὀρφανά. Νά κρατήσω ἐγώ ἐνάμιση τάλλαρο διά τούς κινδύνους πού τρέχω, καί γιά τά ὀχτώμιση πλιά...". Μά τή στιγμή πού ἀποκορυφώνεται ἡ ἀγωνία μας κι ἡ γριά ἦταν ἕτοιμη νά πάρει τά χρήματα, πλακώνει ἕνας Συριανός ἔμπορος καί ξεσκεπάζει τήν ἀπάτη τοῦ τοκογλύφου καί παίρνει στήν πραγματική του ἀξία τό τσέκ, πού ἦταν ὄχι γιά δέκα ναπολεόνια, ὅπως ἤθελε ὁ κυρ-Μαργαρίτης, μά γιά δέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κα ἀγγλικές λίρες. Ἡ Ἀχτίτσα ντύνει τά ὀρφανά, ψωνίζει, γιορτάζει μέ διπλή χαρά τά Χριστούγεννα, πού πῆρε λεφτά καί πού ἔμαθε γιά τό παιδί της, ντύνεται κι ἡ ἴδια. Κι ἴσα-ἴσα, ἀπό δῶ, ἀπό τό τέλος, ἀρχίζει τό διήγημα, δηλαδή ὁ συγγραφέας παρουσιάζει ἀναπλαστικά τό ἀνεξήγητο, γιά νά τό φωτίσει στό τέλος κι ἔτσι νά τό δέσει μέ τήν ἀρχή: "Μεγάλην ἐξέφρασε ἐκπληξιν ἡ γειτόνισσα, τό Ζερμπινιώ, ἰδοῦσα τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους 1878, τήν θειά Ἀχτίτσα φοροῦσαν καινουργῆ μανδήλαν καί τόν Γέρο καί τήν Πατρώνα μέ καθαρά ὑποκαμισάκια καί πέδιλα. Τοῦτο δέ διότι ἦτο γνωστότατον, ὅτι ἡ θειά Ἀχτίτσα.. ἦτον (ἂς εἶναι μοναχή της;) ἀπ' ἐκείνας πού δέν ἔχουν στόν ἥλιο μοῖρα". Ὕστερα μᾶς παρουσιάζεται τό δράμα τῆς φτώχειας καί τῆς δυστυχίας κι ὁ ἀναγνώστης νομίζει πώς κάποιο θαῦμα μεγαλόδωρης ἐλεημοσύνης ἔγινε, γιά νά παρουσιασθοῦν ἔτσι ἡ γριά καί τά ὀρφανά. Ἀπ' αὐτό βλέπουμε πώς ὁ συγγραφέας δέν ἀκολουθεῖ ἕναν καθορισμένο τύπο τεχνικῆς στά διηγήματά του, παρά ἀπό τά πρῶτα του κιόλας ἠθογραφήματα, προχωρεῖ μ' ἐμψυχωτική προσπάθεια καί πλουτίζει τήν τέχνη του μέ νέες μορφές, καί τή γλῶσσα τή δυναμώνει μέ δημοτικά στοιχεῖα, ὅπως καί στήν ἠθογραφία δίνει ψυχογραφική ἐκφραστικότητα. Οἱ τύποι του τώρα, ἡ Ἀχτίτσα, ὁ Γέρος, ὁ κύρ Μαργαρίτης ὁ τοκογλύφος παρουσιάζονται μπροστά μας σά ζωντανά πλάσματα. Δυνατή πραγματικά, ἁδρή, λιτή καί ὁλοκάθαρη, εἶναι ἡ διαγραφή τῶν προσώπων, τά λόγια τους, οἱ πράξεις τους, ὁ ἀγώνας τῆς Ἀχτίτσας, ὁ σαδισμός ἀπ' τήν ἄλλη τοῦ τοκογλύφου, ἡ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γενναιοψυχία τοῦ Συριανοῦ ἐμπόρου, πού φαίνεται κατεβασμένος μέσα στήν τραγωδία αὐτή σάν λυτρωτής θεός, μά δέν εἶναι, γιατί ἡ ἐπιθυμία του νά ἐξαργυρώσει τό τσέκ εἶναι δεμένη μέ τό ἐμπορικό του συμφέρον. Καί τό δράμα αὐτό τῆς φτωχολογιᾶς τό στεφανώνει μιά φωτοπλημμύρα χαρᾶς, πού ὁ συγγραφέας ἀκολουθώντας τό διδαχτικό του σκοπό θέλει κατά βάθος νά τό παρουσιάσει σάν θεόσταλτο δῶρο, στή μεγάλη μέρα τῆς Γέννησης τοῦ Χριστοῦ, πού δέν ἀφήνει κανένα. Γι' αὐτό παρουσιάζει τή δύστυχη γριά νά κοιμίζει τά παιδιά μέ τήν ὑπόσχεση "ὅτι αὔριον ὁ Χριστός θά φέρῃ ξύλα καί ψωμί καί μίαν χύτραν κοχλάζουσαν ἐπί τοῦ πυρός". Μά ὅλη ἡ δυστυχία εἶναι δημιούργημα τοῦ ἄθλιου πατέρα. Μά ὡς αὐτοῦ. Ὁ συγγραφέας κρατάει μακριά τή διδαχτική του πρόθεση, μή θέλοντας νά χαλάσει τή φυσική ἐξέλιξη τῆς διήγησης. Καί μένει μόνο τό δράμα τῆς φτώχειας μέ τήν πρόσκαιρη κι' ἀπρόσμενη λύση του. Ἐκεῖνο πού μᾶς συγκινεῖ σ' αὐτό τό κομμάτι εἶναι ἡ ἀγάπη τῆς ἡρωίδας πρός τά πεντάρφανα ἐγγονάκια της, ἡ ἡρωική κι ἀγόγγυστη προσπάθεια νά τ' ἀναθρέψει καί νά τά βγάλει στή ζωή. Ἐπειδή ὅμως ὅλη αὐτή ἡ κοινωνική τραγωδία καταδυναστεύει τίς τρυφερές παιδικές ψυχές, τό πάθος τους γίνεται μαχαίρι στήν ψυχή μας, καί τό σύνολο τοῦ ἔργου, παρ' ὅλο τό χαρούμενο τέλος του, μᾶς ἀφήνει μιά καταθλιπτική εἰκόνα, ὅπου τόσα δεινά σωριάζονται τό ἕνα πάνω στ' ἄλλο, μαζί καί τό δράμα τοῦ ξενιτεμοῦ.

(Γ. Βαλέτας, 544-546).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ε΄ Παράλληλα κείμενα.

1. Η συντέκνισσα.

Γεννήσατε;

-Σπαργανίσαμε, συντέκνισσα.

Ἦτον ἡ γυνή ἀπ' τά βουνά, σύζυγος ποιμένος, τοῦ Θοδωρῆ τοῦ Τσολοβίκου, ἀπό ἐκείνας τάς ἀρχαϊκάς - τίς πρωτινές ἤ παλαιϊνές, καθώς τάς ἔλεγαν. Εἶχε ζήσει εἰς τά ἤμερα βουνά, τά ἐγγύς τῆς πολίχνης, ὅπου ὁ παρείσακτος νεωτερισμός ἀκόμη δέν εἶχε ποδάρια διά ν'ἀναρριχηθῆ, ὠνόμαζε τό πιάτο, π ι ν ά κ ι, τήν σουπιέρα, λ ο π ά δ α, τό μπαρμπούνι, τ ρ ι γ λ ί, τό τσεκούρι, ἀ ξ ι ν ά ρ ι, τήν πουλάδα, ν ο σ σ ί δ α, καί τήν κουμπάρα, εἰς τήν ὁποίαν ὠμίλει, τήν προσηγόρευε "συντέκνισσαν". Πλήν τούτων, εἶχεν ἄλλας τινάς ἀφελεῖς λεπτότητας καί εὐφημισμούς εἰς τήν γλῶσσαν, καί τόν τοκετόν τόν ἀπεκάλει "σπαργάνισμα".

Εἶχεν κατέλθει εἰς τήν πολίχνην λίαν πρωΐ, μέ τόν βαρύν, ἄγριον χειμῶνα τοῦ Δεκεμβρίου. Η χιών ἔπιπτεν ὅλην τήν νύκταν, καί μέχρι τῆς πρωΐας. Τό εἶχε "πασπαλώσει" εἰς τά βουνά, τώρα τό "ἔστρωνε" καί εἰς τόν κάμπον, εἰς τά λειβάδια, ἐπάνω εἰς τάς στέγας καί τά δώματα τῶν οἰκιῶν, καί κάτω εἰς τούς δρομίσκους τῆς μικρᾶς πόλεως.

Η γραῖα εἶχε διευθυνθῆ εἰς τοῦ παπᾶ τό σπίτι. Ο παπα-Βαγγέλης ἦτον ἀκόμη στήν ἐκκλησία, δέν εἶχεν ἀπολύσει ἡ λειτουργία. Ἦτον σαραντήμερον, παραμονή τῶν Χριστουγέννων, καί, κατά τό ἔθος, ἡ μυσταγωγία ἐτελεῖτο καθημερινῶς εἰς τούς ναούς. Ὅλ'αί ἐνορίτισσαι τοῦ παπα-Βαγγέλη τοῦ ἐκουβαλοῦσαν στό σπίτι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τά συνήθη "βλογούδια". Ἦσαν δέ ταῦτα ψωμάκια ἐνσφράγιστα μέ τό σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, προσφερόμενα κατ' οἶκον εἰς τούς ἱερεῖς διά τάς ψυχάς τῶν τεθνεώτων, κατά τήν διάρκειαν τῆς τεσσαρακοστῆς. Πολλαί ἐνορίτισσαι, ἀντί νά φέρουν ψωμάκια, ἔφερον σακκούλι ἀλεύρι, καί τοῦτο ἐπροτιμοῦσαν ἐν γένει οἱ παπαδιές. Ὄχι διότι θά ἐπεθυμοῦσαν νά "μβαίνουν σέ κόπο", νά ζυμώνουν, ἀλλά διότι τά βλογούδια ποτέ δέν ἐφτουροῦσαν, κι ἐμοιράζοντο συνήθως εἰς τά πτωχά καί τά ξυπόλυτα τῆς γειτονιᾶς, ὅπως καί τά κόλλυβα.

Ἡ περί ἧς ὁ λόγος γραῖα τσοπάνισσα, ἡ Τσολοβίκαινα, ἦτον ἀπό τίς καλές ἐνορίτισσες. Πρό ὀλίγων ἡμερῶν εἶχε φέρει εἰς τήν οἰκίαν τοῦ παπᾶ, ὅπως κατ' ἔτος ἐσυνήθιζεν, ὀγκώδη ὁπωσοῦν σάκκον μέ ἀλεύρι ἀπό ἐντόπιον σῖτον, παραγωγήν ἀπό τούς κόπους τῶν ἰδίων τέκνων της, καί διά τόν λόγον τοῦτον, ὡς καί διότι ἦτο συντέκνισσά της, ἀπήλαυε τῆς εὐνοίας τῆς παπαδιᾶς.

-Θ' ἀργήσ' οὐ παπάς, συντέκνισσα;

-Ὅπου εἶναι, ἔρχεται, κουμπάρα.

Ἡ συντέκνισσα εἶχε φέρει ἀπό τό καλύβι, ἐντός καλάθου, μίαν φιάλην γεμάτην... ὄχι γάλα, ἀλλά καθαρόν νερόν, ἀπό τό ἁγίασμα τῶν Ταξιαρχῶν, τό ἀναβλύζον ὑπ' αὐτό τό ἱερόν βῆμα τοῦ ἐξοχικοῦ ναΐσκου. Διηγήθη ἐν ὀλίγοις εἰς τήν πρεσβυτέραν, ὅτι ἡ κόρη της, ἡ Κρατήρα, ἥτις εἶχεν ὑπανδρευθῆ πρό τριῶν ἐτῶν, ἐγέννησε τήν νύκτα αὐτήν τό δεύτερον παιδί της, ἀγόρι. Εἰς τήν πρώτην γένναν, πρό δύο ἐτῶν, εἶχε κάμει κορίτσι, τό ὁποῖον εἶχε ζήσει ὀλίγας ἡμέρας, καί εἶχεν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀποθάνει. Τώρα πλέον ἄς ἦτον στερεωμένο καί καλορρίζικο, νά τῆς ζήσῃ αὐτό, ἀφοῦ μάλιστα ἦτον καί ἀγοράκι. Ἡ παπαδιά τῆς εἶπε τάς ἐγκαρδίους εὐχάς της, καί οὔτε τήν ἠρώτησε τί περιεῖχεν ἡ φιάλη, ἡ ἐντός τοῦ καλάθου, ἤξευρε καλῶς περί τίνος ἐπρόκειτο.

Συνήθειαν εἶχον αἱ γειτόνισσαι ποιμενίδες τοῦ βουνοῦ, ὅταν νεωτέρα τις μεταξύ τούτων ἐγέννα βρέφος ἐν καιρῷ χειμῶνος, εἰς τό καλύβι, στά βουνά, ἐπάνω, καί ὁ χειμών ἦτο σφοδρός, ὅπως ἐφέτος, ἐπειδή θά ἦτον μεγάλος κόπος διά τόν παπάν ν'ἀνέλθῃ νά δώσῃ τήν συνήθη εὐχήν εἰς τήν λεχώνα, νά γεμίζουν ἔν ἀγγεῖον νερόν, ἤ ἀπό τό ἁγίασμα τῶν Ταξιαρχῶν ἤ ἀπό τό πλούσιον νᾶμα τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ, κατά τό Κατώμερον, εἰς τό ὁποῖον ἔβοσκαν ἤ ἐκατοικοῦσαν αἱ οἰκογένειαι τῶν ἀγροδιαίτων, καί νά τό πηγαίνουν εἰς τόν παπάν, κάτω εἰς τήν χώραν. Ὁ παπάς ἐφοροῦσε τότε τό ἐπιτραχήλι, ἄνοιγε τό Εὐχολόγιον, κι ἐδιάβαζεν ἐπάνω εἰς τήν φιάλην τοῦ νεροῦ, τάς "Εὐχάς εἰς γυναῖκα λεχώ". Ἡ δέ γερόντισσα ἔπαιρνε τήν φιάλην τοῦ νεροῦ τοῦ διαβασμένου, ἐπανέστρεφεν ἐν σπουδῇ, ταχύπους καί ἀνυπόδητη, εἰς τό βουνόν, εἰς τό καλύβι, κι ἐρράντιζε μέ τό ἡγιασμένον νερόν τήν λεχώ, τό βρέφος, τήν κλίνην, τήν γυναῖκα τήν ἐκτελέσασαν χρέη μαίας, ἄν τοιαύτη ὑπῆρχε, καί τούς ἄλλους, ὅσοι τυχόν παρέστησαν εἰς τόν τοκετόν, ὡς καί ὅλον τόν θάλαμον. Οὕτως ἐγίνετο ἥσυχος ὅτι εἶχε τήν εὐχήν τῆς ἐκκλησίας, καί, μέ τήν βοήθειαν τοῦ Χριστοῦ, καί τῆς Παναγίας, πᾶν κακόν ἔφευγε τότε μακράν. Ὑπῆρχεν εὐσέβεια καί εἰς τά βουνά.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μετ'ὀλίγον ἦλθεν ὁ παπάς ἀπό τήν ἐκκλησίαν,ἤκουσε τήν ἱστορίαν ἀπό τήν συντέκνισσαν, ἔπιε τήν φασκομηλιάν του μ'ἕνα μικρόν δίπυρον, εἶτα ἔβαλε τό πετραχήλι, καί ἐδιάβασε τάς εὐχάς. Ἡ γυνή ἔλαβε τήν φιάλην τοῦ νεροῦ καί ἀπῆλθε.

Μετά δύο ἡμέρας, τό δειλινόν τοῦ Σαββάτου,ἡ γερόντισσα ἐπανῆλθε δρομαία. Εἶχε παύσει νά χιονίζῃ, ἀλλά ψυχρός βορρᾶς ἐφύσα ἐπάνω εἰς τά χιονισμένα μέρη. Τό χιόνι ἦτον ὅπως ἔλεγαν, μισό μπόϊ στά βουνά, ἕνα γόνα κάτω στήν χώραν.'Αλλά κατ'ἀκρίβειαν, ἐπάνω στά βουνά θά ἦτον ὡς ἕνα γόνα, καί ὡς μίαν σπιθαμήν κάτω.

Ἡ συντέκνισσα εἶχεν ἔλθει ἀσθμαίνουσα,σχεδόν"ξεγλωσσασμένη", τήν ὥραν πού ὁ παπάς ἡτοιμάζετο νά ὑπάγῃ στόν ἑσπερινόν."Αρχισε νά διηγῆται:

-Τήν ἄλλη φορά, σύντεκνε παπά, τήν εὐχή σου νἄχω, μ'ἐμάλωσες· μοῦπες πώς δέν ἔκαμα καλά πού ἔπιασα τό παιδί καί τό βάφτισα μονάχη μου, στόν ἀέρα, κι εἶπα "στ'ὄνομα τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνέγματος", μά πώς ἔπρεπε νά τό βαφτίσω σέ μιά λεκάνη μέ νερό... καί μοῦπες πώς τό παιδί, σάν ἀπέθανε, δέν ἔπρεπε νά ταφῇ σ'ἅγια χώματα, καί δέν μποροῦσες, ἡ ἁγιοσύνη σου, νἄρθῃς νά τό διαβάσῃς.Τώρα, τό παιδί αὐτό κινδυνεύει, δέν εἶναι καλά...Τούς εἶπα, ἐγώ θά τρέξω κάτω στή χώρα, νά πῶ τοῦ παπᾶ, ἄν θέλῃ νἄρθῃ, καί σεῖς, σάν ἰδῆτε πώς δέν πάει τό παιδί καλά, κι ἀργῶ ἐγώ νά γυρίσω, τότε νά τό βουτήξετε σέ μιά λεκάνη μέ χλιό νερό τρεῖς φορές, καί νά πῆτε "στ'ὄνομα τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ου Πνέγματος"... Εἶπα μιά νά πάρω τό παιδί, νά τό τυλίξω καλά, καί νά σοῦ τό φέρω νά τό βαφτίσης, παπά μου... μόνε φοβήθηκα μήν τελειώση στό δρόμο τό παιδί, καί πάη ἀβάφτιστο, καί τότε θά τό εἶχα στό λαιμό μου. Ἔτσι ἀπεφάσισα νά ρθῶ νά σοῦ πῶ, κι ὅπως πῆς ἡ Ἁγιοσύνη σου, ἔτσι νά γίνη..." Εφερα καί τό γαϊδουράκι μαζύ, μήν τυχόν θέλης γιά τά ἱερά σου, καί γιά καβάλα.

Ἅμα ἤκουσεν τήν ἐξήγησιν τῆς συντέκνισσας, ὁ παπαδιά ἀκουσίως συνῆψεν τάς χεῖρας καί ὑπεψιθύρισε·

-Πώ, πώ! θά κρυώσης, παπά μου!

Ὁ παπάς ἐσκέφθη πρός στιγμήν, εἶτα εἶπεν·

-"Ας εἶναι· θά ἔλθω νά τό βαφτίσω.

Στραφείς ἐν σπουδῇ πρός τήν πρεσβυτέραν, εἶπε·

-Στεῖλε, παπαδιά, τό κλειδί, τοῦ παπα-Γιάννη, νά πάη νά διαβάση ἑσπερινό, ἐπειδή θά λείπω ἐγώ... Φώναξε τό παιδί... νά πάη ὡς τήν ἐκκλησιά, νά τοῦ δώση ὁ παπά-Γιάννης τό μικρό γυαλάκι μέ τ' Ἅγιο-Μύρο...

Εἶτα, μεταμεληθείς ὅσον ἀφορᾷ τήν ἀποστολήν τοῦ υἱοῦ του·

-"Οχι, μήν τό στέλνης, παπαδιά... μήν τοῦ λές χαμπάρι... θά γυρεύη νά μᾶς ἀκολουθήση, νἀρθῇ μαζύ μας.. Θά πάω μοναχός μου καλλίτερα... γιά νά πάρω καί τ' Ἀρτοφόριο... γιά νά τό κοινωνήσουμε κι ὅλα, κατά τήν βάφτισι, τό παιδί.

Ἔβαλεν εἰς μικρόν δισάκκιον μίαν δεσμίδα μέ τά παλαιά του ἄμφια, τό Εὐαγγέλιον, τό μικρόν Εὐχολόγιον καί τό θυμιατόν.

-"Εχω τό γαϊδουράκι, ἐπανέλαβε καί δευτέραν φοράν ἡ συντέκνισσα. Φέρε νά τό φορτώσω, παπά... Καβαλι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κεύεις κι ἡ ἁγιοσύνη σου.

-Βλέπουμε· κουμπάρα, φόρτωσε τά ἱερά κι ἔλα ὡς τήν ἐκκλησιά μέ τό γαϊδουράκι.

Ἡ παπαδιά, ἀνήσυχος, τούς ἔβλεπεν ἀναχωροῦντας, ἀλλά δέν ἐτόλμα νά ἐκφωνήσῃ παράπονον ἤ ἀντίρρησίν τινα, ἔκαμε τήν ἀνάγκην φιλοτιμίαν, καί εἶπε·

-Τουλόου σ'θά τό βαφτίσῃς, κουμπάρα;... Τί κρῖμα πού δέν μπορῶ κι ἐγώ νἄρθω, νά γίνω νουνά.

-"Ας εἶσαι καλά, συντέκνισσα, εἶπεν ἡ γραῖα. Μοῦ ἔχεις βαφτίσει δύο παιδιά ἀπ'τό λαιμό σου, καί τά δύο ζοῦνε... Τώρα ἐγώ θά κάμω τή νουνά.

Ἐπῆγαν μέχρι τοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ, εἶτα ἐξεκίνησαν. Ὁ μικρός δεκαετής τοῦ παπᾶ εὐτυχῶς δέν τούς εἶχε μυρισθῆ, ἐπειδή ἔπαιζαν ἐκείνην τήν στιγμήν τίς χιονιές μαζύ μέ ἄλλα παιδιά. Ἄλλως θά ἔτρεχε κατόπιν τους, καί θά ἤθελε νά τούς συνοδεύσῃ εἰς τήν ἐκδρομήν, μέ ὅλον τό ψῦχος καί τά χιόνια.

Ὅταν ἐβγῆκαν εἰς τά Λειβάδια, ἔξω τοῦ χωρίου, ὁ ἥλιος ἔκλινε ταχύς, μέσῳ λευκῶν συννέφων, ἔλαμπαν τά χιόνια στά βουνά, ἐσφύριζεν ὁ ἄνεμος ἀνάμεσα στίς κουμαριές καί τά σχοίνια, ὅλα βαροφορτωμένα ἀπό χιόνια, δένδρα καί θάμνους καί χαμόκλαδα. Ἠκούετο ἐλαφρός θροῦς χιόνος, πιπτούσης ἐδῶ κι ἐκεῖ. Τό ὀνάριον ἐπάτει ὡς ἐπάνω εἰς βαμβάκια στρωμένα, ἔτρεχεν, ἔτρεχε κι ὁ παπάς καβάλα..." Ἔτρεχε κι ἡ συντέκνισσα ἀπ'ὀπίσω ἀπ'τήν οὐράν, γνωρίζουσα, μέ ἐλαφρά τινα ἐπιφωνήματα καί μέ μίαν βέργαν, τήν ὁποίαν ἐκράτει, νά κάμνῃ τό ὑποζύγιον νά τρέχῃ.

"Ετριζε τό χιόνι ὑπό τά βήματα. Ἐπῆγαν ἀπό τόν κά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τω δρόμο, τό ρέμμα-ρέμμα, ὅπου εἶχε πιάσει πολύ τό χιόνι. Πλησίον εἰς τό ρεῦμα τοῦ μικροῦ χειμάρρου, εἰς τό ἀμμόχωμα, τό χιόνι, καθώς ἔπιπτεν, ἔλυωνε. Ἡ συντέκνισσα ἔλεγεν·

-Ὁ Χριστός μαζύ μας.

Ἐνόει πρῶτον τόν Ἅγιον Ἀρτοφόριον, τό ὁποῖον ὁ παπάς εἶχε βάλει εἰς τόν κόλπον του, εἶτα τό Ἅγιαν Μῦρον καί τά ἱερά σύμβολα, Εὐαγγέλιον καί Σταυρόν. Σάν ἀνηφόρισαν ἀπό τό ρέμμα, ἐπῆραν τόν πλαγινόν δρόμον, εἰς τό ὑπήνεμον, ὅπου ἐπί μᾶλλον ἔτριζεν ὑπό τούς πόδας τό χιόνι. Πουλί δέν ἐκελαδοῦσε, μόνον κρωγμός κόρακος ἠκούσθη κάπου, σιμά εἰς ἕνα βράχον, προσκύπτοντα εἰς τήν ὀφρῦν τοῦ βουνοῦ, σέ μίαν σπηλιάν ὑποκάτω. Ἡ συντέκνισσα ἐπανέλαβε "Χριστός καί Παναγιά.".

Καί ἡ φωνή τοῦ κόρακος ἐσίγησε.

Ἔφθασαν εἰς τήν κορυφήν τοῦ μικροῦ βουνοῦ, ἐνύχτωνε. Χάσιμο φεγγαριοῦ. Ὀλίγα ἄστρα ἔλαμπον ἄνω, ἐντός ἄχνης, ὡς κοσμήματα εἰς πέπλον χηρείας, καί τά χιόνια κάτω ἀντέλαμπον εἰς τήν ἀστροφεγγιάν. Ἠκούσθη μία φωνή ἀγριογάτου θρηνώδους. Ἡ συντέκνισσα εἶπε πάλιν·

-Χριστός.

Καί ὁ ἀγριόγατος ἔπαυσε νά οὐρλιάζῃ. Ἡ μικρά συνοδεία ἐβάδισεν ἀκόμα ὀλίγον, καί τέλος ἔφθασαν εἰς τό καλύβι.

Δύο ἀνθρώπιναι φωναί ἠκούσθησαν εἰς τά παράθυρα τῆς ἐπαύλεως. Ὁ βοσκός, ὁ σύζυγος τῆς λεχοῦς, καί ὁ σύντροφός του, ὁ ἀδελφός ἐκείνης-οἵτινες τώρα μόλις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἶχον ἔλθει μέ τό κοπάδι ἀπό τό πέραν Μέγα Ρεῦμα, ὅπου εἶχον ὁδηγήσει εἰς τό ὑπήνεμον τά πρόβατα -τούς ἐπερίμεναν.

-"Ἔρχονται, ἔρχονται!

-Εἶναι κι ὁ παπάς μαζύ.

Οἱ δύο βοσκοί ἐβοήθησαν τόν παπάν νά πεζεύσῃ, ἐξεφόρτωσαν τό δισάκκιον μέ τά ἱερά, εἰσῆλθον ὅλοι εἰς τήν καλοκτισμένην καλύβην, ὅπου ὑπῆρχε θάλπος ἑστίας, καί ὀσμή ἀγροτικῆς οἰκοκυροσύνης. Ἡ λεχώ ἅμα τούς εἶδε, χλωμή, μελαψή, ἀνεσηκώθη ἐπί τῆς κλίνης.

-"Ας γίνῃ χριστιανός, ἐψιθύρισεν.

-"Ας μπῇ στοῦ Θεοῦ τή στράτα, παιδί μου, συνεπλήρωσεν ἡ μήτηρ της.

Μεγάλη χύτρα μέ νερόν ἐθερμαίνετο εἰς τήν ἑστίαν. Ἡτοιμάσθη καθαρά λεκάνη. Ὁ παπάς ἐφόρεσε τ' ἄμφια, καί ἄρχισε τάς εὐχάς τῶν κατηχουμένων.

Ἡ συντέκνισσα ἐπῆρεν εἰς τούς βραχίονάς της τό νεογνόν, ἀνείδεον, μελαψόν, καί θλιβερῶς ἀσθμαῖνον, κι ἐστάθη πλησίον τοῦ παπᾶ. Μετ' ὀλίγον ἐκεῖνος τῆς εἶπε νά στρεφῇ πρός δυσμάς.

-"Ἀπετάξω τῷ Σατανᾷ;".

Ἡ γερόντισσα εἶχε βαφτίσει καί ἄλλα βασκόπουλα εἰς τήν ζωήν της. Ἀπεκρίθη πάραυτα·

-Ἀπεταξάμενος.

-"Καί ἐμφύσησον καί ἔμπτυσον αὐτῷ".

Ἡ ἀνάδοχος ἔκαμε φφ! πφ!

Ὁ ἱερεύς τῆς εἶπε νά στραφῇ πρός τά εἰκονίσματα, ὅπου ἔκαιε κανδήλα μέ μεγάλην φλόγα τῆς θρυαλλίδος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-"Συντάσσει τῷ Χριστῷ;"..."Καί πιστεύεις αὐτῷ;".

Εἶπεν ὀλίγα λόγια ἀπό τό "Πιστεύω", ἄλλα πλειότερα ὁ υἱός της, ὅσα ἤξευραν. Τά λοιπά συνεπλήρωσεν ὁ ἱερεύς.

-"Συνετάξω τῷ Χριστῷ;".

-Συνεταξάμενος...

Εἶτα, ἐπάνω εἰς τήν πρόχειρον κολυμβήθραν, ἀνεγνώσθησαν αἱ εὐχαί. Εὐθύς ὕστερον, "Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ...". Τό βρέφος ἐκλαυθμύρισεν ὀλίγον, πλήν ἀνέπνεεν ἐλευθεριώτερον. "Επειτα "Σφραγίς δωρεᾶς", ἀκολούθως "Ὅσοι εἰς Χριστόν ἐβαπτίσθητε", καί οἱ τρεῖς γῦροι περί τήν κολυμβήθραν. Τελευταῖον "Οἱ ἕνδεκα μαθηταί ἐπορεύθησαν", ἕως "τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἀμήν".

Τέλος, ὁ παπάς ἐπῆρε τό Ἀρτοφόριον, ἀπό τήν σανίδα τοῦ εἰκονοστασίου, ὅπου τό εἶχεν ἀποθέσει, καί μετέδωκεν εἰς τό νήπιον τό Σῶμα καί τό Αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Εἶτα ἐξεδύθη, ἐσκεύασεν ὅλα τά ἱερά του, ἐκάθησεν, εἶπε τάς ἰδιαιτέρας εὐχάς του, ἔφαγε δύο ἤ τρία σῦκα, τά ὁποῖα προσεφέρθησαν, ἔπιεν ὀλίγον ρακίον ἀπό στέμφυλα, ἔργον τῶν χειρῶν τῆς συντέκνισσας, καί ἀπῆλθε, δύο ὥρας νύκτα, καβάλα πάλιν στό γαϊδουράκι, συνοδευόμενος τήν φοράν ταύτην ἀπό τόν νεαρόν βοσκόν, τόν υἱόν τῆς γραίας.

Τρεῖς ἡμέρας ὕστερον, τήν Τρίτην τό μεσημέρι, ἡ συντέκνισσα κατῆλθε καί πάλιν μέ πρόσωπον κατηφές.

Τό παιδίον εἶχεν ἀποθάνει.

-"Οπως πῆς ἡ ἁγιοσύνη σου, εἶπε...νά τό βάλωμε σ' ἅγιο χῶμα;

-Εἶναι στόν Παράδεισο πρύμα, ὅπου καί ἄν τό βά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λουμε, εἶπεν ὁ παπάς.

-Μέ τά τσαρουχάκια του, συνεπλήρωσε τήν παροιμιώδη ἔκφρασιν ἡ παπαδιά.

-Δέν εἶχε μεγαλώσει ἀκόμη γιά νά φορέσῃ τσαρουχάκια, εἶπεν ὁ παπα-Βαγγέλης. Εἰς τόν κῆπον τῆς Ἐδέμ δέν ἔχει ἀγκάθια καί τριβόλια, καί μπορεῖ κανείς νά πάῃ καί ξυπόλυτος.

Εἶτα ἐπέφερεν·

-Ἂς εἶναι, συντέκνισσα. Θάρθῶ νά τό θάψω...

Ὁ παπάς ἐκαβαλίκεψε καί πάλιν εἰς τό ὀνάριον. Ἦτο ἡμέρα, τήν φοράν ταύτην. Τά χιόνια δέν εἶχαν λυώσει ἀλλ' ἦτο νηνεμία, καί μᾶλλον γλύκα.

Τήν φοράν ὅμως αὐτήν ἠκολούθησε καί ὁ μικρός υἱός τοῦ παπᾶ.

Δέν ἠμπόρεσαν νά τόν γελάσουν, ὅπως τήν ἄλλην φοράν. Ἅμα εἶδε τήν συντέκνισσαν νά ἔρχεται, ἐκατάλαβε πώς κάτι τρέχει, καί ἐκόλλησεν ἐκεῖ, εἰς τήν πόρτὰν τῆς οἰκίας, εἰς τήν σκάλαν, ὅπου ἤκουσε τήν εἴδησιν τῆς γραίας.

Τό παπαδόπαιδον, μικρόν μαθητάριον δέκα ἤ ἕνδεκα χρόνων, ἦτο πολύ περίεργον καί ἐπίμονον πλάσμα. Ἐπέμενε ν' ἀκολουθῇ τόν παπά του, παντοῦ, εἰς τήν πόλιν καί τήν ἐξοχήν, εἰς χαράν καί εἰς λύπην, εἰς ζωντανά κι ἀποθαμένα. Ἀνέβησαν τήν ἀνήφορον. Ὁ ἥλιος ἄρχιζε νά λυώνῃ τά χιόνια. Μικρός πολύρροχθος χειμαρρος ἐσχηματίζετο παντοῦ, ὅπου χαράδρα καί μικρά κοιλάς. Μετ' ὀλίγον ἔφθασαν εἰς τό καλύβι, ὅπου μία λεχώνα μήτηρ ποιμενίς ἔκλαιε τό ἀγοράκι της, τό ὁποῖον δέν εἶχε προφθάσει νά θηλάσῃ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τό μικρόν νήπιον εἶχε ζήσει πέντε ἡμέρας εἰς τόν κόσμον, ἐν μέσῳ χιόνων καί παγετῶν. Ὁ παπάς ἐφόρεσε τό πετραχήλι, καί ἄρχισε τήν ἀκολουθίαν τῶν νηπίων: "Τῶν τοῦ κόσμου ἡδέων, ἀναρπασθέν ἄγευστον... Ἐβόας τοῖς Ἀποστόλοις, ἄφετε τά παιδία ἵνα ἔρχωνται πρός με... Οὐδέν ἐστι πατρός συμπαθέστερον, οὐδέν ἐστι μητρός ἀθλιώτερον...".

Ὅπου, ὁ μικρός υἱός τοῦ παπᾶ, ὅστις ἐκοίταζεν ἀνάλγητος τό μικρόν νεκρόν σῶμα, ἠρώτησεν ἀκαίρως τόν πατέρα του:

-Παπά, γιατί λές "μητρός ἀθλιέστερον", καί δέ λές "συμπαθέστερον", ὅπως καί γιά τόν πατέρα;

Ὁ ἱερεύς ἄρχισε τά τελευταῖα τροπάρια, τοῦ Ἀσπασμοῦ. "Ὡς τις μή θρηνήσει, τέκνον μου, ὅτι βρέφος ἄωρον, ἐκ μητρικῶν ἀγκαλῶν, ὥσπερ στρουθίον ἐπέτασας. Ὦ τέκνον, τίς ποτε μή στενάξει βλέπων σου τό πρόσωπον εὐμάραντον, τό πρίν ὡς ῥόδον τερπνόν".

Καί πάλιν τό παπαδόπουλον, καθώς ἐκράτει τό Ἁγιασματάριον κι ἐμουρμούριζε τάς λέξεις μαζύ μέ τόν πατέρα του, δέν ἐκρατήθη νά ἐρωτήσῃ.

-Γιατί, παπά, πεθαίνουν τά μικρά παιδάκια;

Ὡς ἀπάντησις εἰς τήν ἐρώτησιν ἐπῆλθε τό τελευταῖον τροπάριον, τό "Δόξα". "Ἅλγος τοῦ Ἀδάμ ἐχρημάτισεν ἡ τοῦ ξύλου ἀπόγευσις πάλαι ἐν Ἐδέμ... δι' αὐτοῦ γάρ εἰσῆλθεν ὁ θάνατος, παγγενῆ κατεσθίων τόν ἄνθρωπον".

Εἶτα ἡ ἐκφορά ἔγινεν ἔξω τοῦ ναΐσκου τῶν Ταξιαρχῶν. Ἡ γραῖα, ἡ συντέκνισσα, ἐκράτει τό μικρόν πρόχειρον φέρετρον ἐν εἴδει λίκνου. Ὁ ἱερεύς μέ μαχαι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρίδιον ἐχάραξεν ἐπάνω εἰς ἕνα κεραμίδι, σταυροειδῶς $\begin{matrix} \text{ΙΣ} & \text{ΧΣ} \\ \text{ΝΙ} & \text{ΚΑ} \end{matrix}$. Εἶτα "Γῆ εἶ καί εἰς γῆν ἀπελεύσει" καί καί τά λοιπά. Τό μικρόν πλάσμα κατῆλθε νά κοιμηθῇ τόν χρόνιον ὕπνον ὑποκάτω ἀπό τάς χιόνας.
(1903).

(Γ. Βαλέτας, Α. Παπαδιαμάντη, Ἅπαντα, Α, 188-194).

2. Τό μοιρολόγι τῆς Φώκιας.

Κάτω ἀπό τόν κρημνόν, ὅπου βρέχουν τά κύματα, ὅπου κατέρχεται τό μονοπάτι, τό ἀρχίζον ἀπό τόν ἀνεμόμυλον τοῦ Μαμογιάννη, ὅπου ἀντικρύζει τά Μνημούρια, καί δυτικῶς δίπλα εἰς τήν χαμηλήν προεξοχήν τοῦ γιαλοῦ, τήν ὁποίαν τά μαγκόπαιδα τοῦ χωρίου-ὅπου δέν παύουν ἀπό πρωΐας μέχρις ἑσπέρας ὅλον τό θέρος νά κολυμβοῦν ἐκεῖ τριγύρω- ὀνομάζουν "τό Κοχύλι"-φαίνεται νά ἔχῃ τοιοῦτον σχῆμα- κατέβαινε τό βράδυ-βράδυ ἡ γριά-Λούκαινα, μία χαροκαμμένη πτωχή γραῖα, κρατοῦσα ὑπό τήν μασχάλην μίαν ἀβασταγήν, διά νά πλύνῃ τά μάλλινα σινδόνια της εἰς τό κῦμα τό ἁλμυρόν, εἶτα νά τά ξεγλυκάνῃ εἰς τήν μικράν βρύσιν, τό Γλυφονέρι, ὅπου δακρύζει ἀπό τόν βράχον τοῦ σχιστολίθου καί χύνεται ἠρέμα εἰς τά κύματα. Κατέβαινε σιγά τόν κατήφορο, τό μονοπάτι, καί μέ ψίθυρον φωνήν ἔμελπεν ἔν πένθιμον μοιρολόγι, φέρουσα ἅμα τήν παλάμην εἰς τό μέτωπόν της διά νά σκεπάσῃ τά ὄμματα ἀπό τό θάμβος τοῦ ἡλίου, ὁπού ἐβασίλευεν εἰς τό βουνόν ἀντικρύ, κι αἱ ἀκτῖνες του ἐθώπευον κατέναντί της τόν μικρόν περίβο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λον καί τά μνήματα τῶν νεκρῶν, πάλλευκα, ἀσβεστωμένα, λάμποντα εἰς τάς τελευταίας του ἀκτῖνας.

Ἐνθυμεῖτο τά πέντε παιδιά της, τά ὁποῖα εἶχε θάψει εἰς τό ἀλώνι ἐκεῖνο τοῦ χάρου, εἰς τόν κῆπον ἐκεῖνον τῆς φθορᾶς, τό ἕν μετά τό ἄλλο, πρό χρόνων πολλῶν, ὅταν ἦτο νέα ἀκόμη. Δύο κοράσια καί τρία ἀγόρια, ὅλα εἰς μικράν ἡλικίαν τῆς τά εἶχε θερίσει ὁ ἀχόρταστος.

Τελευταῖον ἐπῆρε τόν ἄνδρα της καί τῆς εἶχον μείνει μόνον δύο υἱοί, ξενιτευμένοι τώρα· ὁ εἷς εἶχεν ὑπάγει, τῆς εἶπον, εἰς τήν Αὐστραλίαν καί δέν εἶχε στείλει γράμμα ἀπό τριῶν ἐτῶν· αὐτή δέν ἤξευρε τί εἶχεν ἀπογίνει· ὁ ἄλλος ὁ μικρότερος ἐταξίδευε μέ τά καράβια ἐντός τῆς Μεσογείου, καί κάποτε τήν ἐνθυμεῖτο ἀκόμη· τῆς εἶχε μείνει καί μία κόρη ὑπανδρευμένη τώρα, μέ μισή δωδεκάδα παιδιά.

Πλησίον αὐτῆς ἡ γριά-Λούκαινα ἐβήτευε τώρα εἰς τό γῆπρας της, καί δι'αὐτήν ἐπήγαινε τόν κατήφορον, τό μονοπάτι, διά νά πλύνῃ τά χράμια καί ἄλλα διάφορα σκουτιά εἰς τό κῦμα τό ἁλμυρόν καί νά ξεγλυκάνῃ στό Γλυφονέρι.

Ἡ γραῖα ἔκυψεν εἰς τήν ἄκρην χθαμαλοῦ θαλασσοφαγωμένου βράχου καί ἤρχισε νά πλύνῃ τά ροῦχα. Δεξιά της κατήρχετο ὁμαλώτερος, πλαγιαστός, ὁ κρημνός τοῦ γηλόφου, ἀφ'οὗ ἦτο τό Κοιμητήριον, καί εἰς τά κλίτη τοῦ ὁποίου ἐκυλίοντο ἀενάως πρός τήν θάλασσαν τήν πανδέγμονα, τεμάχια σαπρῶν ξύλων ἀπό ξεχώματα, ἤτοι ἀνακομιδάς ἀνθρωπίνων σκελετῶν, λείψανα ἀπό χρυσές γόβες ἤ χρυσοκέντητα ὑποκάμισα νεαρῶν γυναικῶν, συνταφέντα ποτέ μαζί των, βόστρυχα ἀπό κόμας ξανθάς, καί

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄλλα τοῦ θανάτου λάφυρα. Ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς του, ὀλίγον πρός τά δεξιά, ἐντός μικρᾶς κρυπτῆς λάκκας, παραπλεύρως τοῦ Κοιμητηρίου, εἶχε καθίσει νεαρός βοσκός, ἐπιστρέφων μέ τό μικρόν κοπάδι του ἀπό τούς ἀγρούς, καί χωρίς ν' ἀναλογισθῇ τό πένθιμον τοῦ τόπου, εἶχε βγάλει τό σουραύλι ἀπό τό μαρσίπιόν του, καί ἤρχισε νά μέλπῃ φαιδρόν ποιμενικόν ἆσμα. Τό μοιρολόγι τῆς γραίας ἐκόπασεν εἰς τόν θόρυβον τοῦ αὐλοῦ, καί οἱ ἐπιστρέφοντες ἀπό τούς ἀγρούς τήν ὥραν ἐκείνην - εἶχε δύσει ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἥλιος - ἤκουον μόνον τήν φλογέραν, κι ἐκοίταζον νά ἴδωσι ποῦ ἦτο ὁ αὐλητής, ὅστις δέν ἐφαίνετο, κρυμμένος μεταξύ τῶν θάμνων μέσα εἰς τό βαθύ κοίλωμα τοῦ κρημνοῦ.

Μία γολέττα ἦτο σηκωμένη στά πανιά, κι ἔκαμνε βολτες ἐντός τοῦ λιμένος. Ἀλλά δέν ἔπαιρναν τά πανιά της καί δέν ἔκαμπτε ποτέ τόν κάβον τόν δυτικόν. Μία φώκη, βόσκουσα ἐκεῖ πλησίον, εἰς τά βαθιά νερά, ἤκουσεν ἴσως τό σιγανό μοιρολόγι τῆς γραίας, καί ἐθέλγη ἀπό τόν θορυβώδη αὐλόν τοῦ μικροῦ βοσκοῦ, καί ἦλθε παραέξω, εἰς τά ρηχά, κι ἐτέρπετο εἰς τόν ἦχον κι ἑλικνίζετο εἰς τά κύματα. Μία μικρά κόρη, ἦτο ἐγγονή τῆς γραίας, ἡ Ἀκριβούλα, ἐννέα ἐτῶν, ἴσως τήν εἶχε στείλει ἡ μάννα της, ἤ μᾶλλον εἶχε ξεκλεφθῇ ἀπό τήν ἄγρυπνον ἐπιτήρησίν της, καί μαθοῦσα, ὅτι ἡ μάμμη εὑρίσκετο εἰς τό Κοχύλι, πλύνουσα εἰς τόν αἰγιαλόν, ἦλθε νά τήν εὕρῃ, διά νά παίξῃ ὀλίγον εἰς τά κύματα. Ἀλλά δέν ἤξευρεν ὅμως πόθεν ἤρχιζε τό μονοπάτι, ἀπό τοῦ Μαμογιάννη τόν μύλον, ἀντικρύ στά Μνημούρια, καί ἅμα ἤκουσε τήν φλογέραν ἐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πῆγε πρός τά ἐκεῖ καί ἀνεκάλυψε τόν κρυμμένον αὐλητήν, καί ἀφοῦ ἐχόρτασε ν'ἀκούῃ τό ὄργανόν του καί νά καμαρώνῃ τόν μικρόν βοσκόν, εἶδεν ἐκεῖ που, εἰς τήν ἀμφιλύκην τοῦ νυκτώματος, ἕν μικρόν μονοπάτι, πολύ ἀπότομον, πολύ κατηφορικόν, κι ἐνόμισεν, ὅτι αὐτό ἦτο τό μονοπάτι, καί ὅτι ἐκεῖθεν εἶχε κατέλθει ἡ γραῖα μάμμη της, κι ἐπῆρε τό κατηφορικόν ἀπότομον μονοπάτι, διά νά φθάσῃ εἰς τόν αἰγιαλόν νά τήν ἀνταμώσῃ. Καί εἶχε νηκτώσει ἤδη.

Ἡ μικρά κατέβη ὀλίγα βήματα κάτω, εἶτα εἶδεν, ὅτι ὁ δρομίσκος ἐγίνετο ἀκόμη λίαν ἀπόκρημνος. Ἔβαλε μίαν φωνήν, κι ἐπροσπάθει νά ἀναβῇ, νά ἐπιστρέψῃ ὀπίσω. Εὑρίσκετο ἐπάνω εἰς τήν ὀφρύν ἑνός προεξέχοντος βράχου, ὡς δύο ἀναστήματα ἀνδρός, ὑπεράνω τῆς θαλάσσης. Ὁ οὐρανός ἐσκοτείνιαζε, σύννεφα ἔκρυπτον τά ἄστρα, καί ἦτον στήν χάση τοῦ φεγγαριοῦ. Ἐπροσπάθησε καί δέν εὗρισκε πλέον τόν δρόμον πόθεν εἶχε κατέλθει. Ἐγύρισε πάλιν πρός τά κάτω, κι ἐδοκίμασε νά καταβῇ. Ἐγλίστρησε κι ἔπεσε μπλούμ! εἰς τό κῦμα. Ἦτο τόσον βαθύ, ὅσον καί ὁ βράχος ὑψηλός. Δύο ὀργυιές ὡς ἔγγιστα. Ὁ θόρυβος τοῦ αὐλοῦ ἔκαμε νά μή ἀκουσθῇ ἡ κραυγή. Ὁ βοσκός ἤκουσε ἕναν πλαταγισμόν, ἀλλ' ἐκεῖθεν ὅπου ἦτο, δέν ἔβλεπε τήν βάσιν τοῦ βράχου καί τήν ἄκρην τοῦ γιαλοῦ. Ἄλλως δέν εἶχε προσέξει εἰς τήν μικράν κόρην, καί σχεδόν δέν εἶχεν αἰσθανθῇ τήν παρουσίαν της.

Καθώς εἶχε νυκτώσει ἤδη, ἡ γραῖα-Λούκαινα εἶχε κάμει τήν ἀβασταγήν της, καί ἤρχισε ν' ἀνέρχεται τό μονοπάτι, ἐπιστρέφουσα κατ'οἶκον. Εἰς τήν μέσην τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δρομίσκου ἤκουσε τόν πλαταγισμόν, ἐστράφη κι ἐκοίταξεν εἰς τό σκότος, πρός τό μέρος ὅπου ἦτο ὁ αὐλητής.

-Κεῖνος ὁ Σουραυλής θά εἶναι, εἶπε, διότι τόν ἐγνώριζε. Δέν τοῦ φτάνει νά ξυπνᾶ τούς πεθαμένους μέ τήν φλογέρα του, μόνο ρίχνει καί βράχια στό γιαλό γιά νά χαζεύῃ...Σημαδιακός κι ἀταίριαστος εἶναι.

Κι ἐξηκολούθησε τόν δρόμον της.

Κι ἡ γολέττα ἐξηκολούθη ἀκόμη νά βολτατζάρῃ εἰς τόν λιμένα, κι ὁ μικρός βοσκός ἐξηκολούθη νά φυσᾶ τόν αὐλόν του εἰς τήν σιγήν τῆς νυκτός.

Κι ἡ φώκη, καθώς εἶχεν ἔλθει ἔξω εἰς τά ρηχά, ηὗρε τό μικρόν πνιγμένον σῶμα τῆς πτωχῆς Ἀκριβούλας, καί ἤρχισε νά τό περιτριγυρίζῃ καί νά τό μοιρολογᾶ, πρίν ἀρχίσῃ τό ἑσπερινόν δεῖπνον της.

Τό μοιρολόγι τῆς φώκης, τό ὁποῖον μετέφρασεν εἰς ἀνθρώπινα λόγια εἷς γέρων ψαράς, ἐντριβής εἰς τήν ἄφωνον γλῶσσαν τῶν φωκῶν, ἔλεγε περίπου τά ἑξῆς:

Αὐτή ἦτον ἡ Ἀκριβούλα
ἡ ἐγγόνα τῆς γριᾶ-Λούκαινας.
Φύκια εἶναι τά στεφάνια της,
κοχύλια τά προικιά της...
κι ἡ γριά ἀκόμη μοιρολογᾶ
τά γεννοβόλια της τά παλιά
Σάν νἄχαν ποτέ τελειωμό
τά πάθια κι οἱ καϋμοί τοῦ κόσμου.

(1908)

(Γ. Βαλέτας, ὅ.π., Ε, 7 - 10.)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ε΄ Διδακτική βιβλιογραφία.

1-Κολλάρος - Μαυροειδῆς, 76-83.
2-Παπανικολάου, 46-48.
3-Γ. Βαλέτας, Ἀναλύσεις νεοελληνικῶν κειμένων, Γ΄ ἔκδοσις, 277-292.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

5.

Ἀλ. Παπαδιαμάντη

Τῆς Κοκκώνας τό σπίτι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ὁ συγγραφεύς καί τό ἔργο του

Βλ. Κεφ. 4.

Α.Παπαδιαμάντης, Ἡ σταχομαζώχτρα.

Μέρος πρῶτο:

α.Βιογραφικά

β.Ἔργα

γ.Βιβλιογραφία

δ.Ἀξιολόγηση τοῦ συγγραφέως

ε.Ἀνθολόγησις τοῦ ἔργου

στ.Γλωσσάριον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τό κείμενο καί ἡ ἀξιολόγησή του

α. Τό κείμενο

ΤΗΣ ΚΟΚΚΩΝΑΣ ΤΟ ΣΠΙΤΙ

Δέν ἦτον δρόμος πλεόν περαστικός εἰς ὅλον τό χωρίον. Ἀδύνατον νά μήν ἐπερνοῦσε κανείς ἀπ' ἐκεῖ ὅστις θά ἀνέβαινεν εἰς τήν ἐπάνω ἐνορίαν ἤ ὅστις θά κατέβαινεν εἰς τήν κάτω. Λιθόστρωτον ἀνηφορικόν, ἀπό κάτω ἀπ' τῆς Σταμαρτίζενας τό σπίτι ἕως ἐπάνω εἰς τόν ναόν τῆς Παναγίας τῆς Σαλονικιᾶς. Χίλια βήματα, κάθε βῆμα καί ἄσθμα. Ἐφούσκωνεν, ἐκοντανάσαινε κανείς διά νά ἀναβῇ, ἐγλιστροῦσε διά νά καταβῇ.

Ἅμα ἐπάτει τις εἰς τό λιθόστρωτον, ἀφοῦ ἄφηνεν ὀπίσω του τό μαγαζί τοῦ Καψοσπύρου, στό σπίτι τοῦ Καφτάνη καί τό παλιόσπιτον τοῦ γέρο-Παγούρη μέ τήν τοιχογυρισμένην αὐλήν, εὑρίσκετο ἀπέναντι εἰς τό σπίτι τοῦ Χατζῆ-Παντελῆ, μέ τόν αὐλόγυρον σύρριζα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς τόν βράχον. Κάτω ἔχασκε μέγας κρημνός, μονότονος, προκαλῶν σκοτοδίνην, σημειούμενος ἀπό ὀλίγους ἔρποντας θάμνους ἐδῶ κι ἐκεῖ, οἱ ὁποῖοι θά ἐφαίνοντο εἰς τό σκότος τῆς νυκτός ἐκείνης ὡς νά ἦσαν κακοποιοί ψηλαφῶντες καί ἀναρριχώμενοι ἤ καί καλικάντζαροι ἐλλοχεύοντες καί καραδοκοῦντες, ὡς νά ἔλθῃ ἡ ὥρα νά εἰσβάλουν εἰς τάς οἰκίας διά τῶν καπνοδόχων. Τό κῦμα ὑποκώφως ἐφλοίσβιζεν εἰς τά κράσπεδα τοῦ κρημνοῦ, καί ἀκούραστος βορρᾶς φυσῶν ἀπό προχθές, μαλακώσας τήν ἐσπέραν ταύτην, ἐξήπλωνε τές ἀποθαλασσιές του ἕως τόν μεσημβρινόν τοῦτον μικρόν λιμένα, ὁ παγκρατής χιονόμαλλος βασιλεύς τοῦ χειμῶνος.

Ἀπό τό ἄλλο μέρος τοῦ δρόμου ἀριστερά εἰς τόν ἀνερχόμενον, δίπλα εἰς τό σπίτι τοῦ γερο-Παγούρη, καί ἀντικρύζουσα μέ τό τοῦ Χατζῆ-Παντελῆ, ὑψοῦτο ἀτελείωτος οἰκοδομή, μέ τέσσαρας τοίχους ὀρθούς μέχρι τοῦ πατώματος, μέ τάς ξυλώσεις χασκούσας ἕως τῆς ὀροφῆς, μέ τήν στέγην καταρρέουσαν, μέ φαιούς καί φθειρομένους τούς τοίχους, τήν ὁποίαν ἡ ἐγκατάλειψις, ὁ ἄνεμος καί ἡ βροχή εἶχον καταστήσει ἐρείπιον καί χάλασμα. Τά παιδία ὅσα κατήρχοντο τήν ἑσπέραν ἀπό τό σχολεῖον, διά νά ἀφήσωσι τά βιβλία εἰς τήν οἰκίαν, κλέψωσι τεμάχιον ἄρτου ἀπό τό ἐρμάριον καί τρέξωσιν ἀκράτητα διά νά παίξωσιν εἰς τόν αἰγιαλόν, τῆς ἔρριπτον ἀφθόνους πέτρας, διά νά τήν ἐκδικηθῶσι τήν ἡμέραν δι' ὅσον τρόμον τούς ἐπροξένει τήν νύκτα, ὅταν ἐτύχαινε νά περάσωσιν.

Οἱ παπάδες, ὅταν ἐπέστρεφαν τήν παραμονήν τῶν Φώτων ἐν σώματι ἀπό τήν οἰκίαν τοῦ δημάρχου, μέ τούς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σταυρούς καί τάς φωτιστήρας των, ἀγιάζοντες οἰκίας, δρόμους καί μαγαζιά, καί διώκοντες τούς καλικαντζάρους, ἐλησμόνουν νά ρίψωσι μικράν σταγόνα ἁγιασμοῦ καί εἰς τήν ἄτυχην ἐγκαταλελειμμένην οἰκίαν, τήν ὁποίαν δέν εἶχε χαρῆ ὁ οἰκοκύρης ὅστις τήν ἔκτισε, καί ἥτις δέν εἶχεν ἀξιωθῆ ν' ἀπολαύσῃ τήν οἰκοκυράν της. Τοιαύτη οἰκία ἐπόμενον ἦτο νά γίνῃ κατοικητήριον τῶν φαντασμάτων, ἄσυλον ἴσως τῶν βρυκολάκων, καί ἴσως ὁρμητήριον καί τόπος συγκεντρώσεως τῶν τυράννων τῆς ὥρας ταύτης τῶν καλικαντζάρων.

Δέν εἶχεν ἀξιωθῆ ν' ἀπολαύσῃ τήν οἰκοκυράν της. Ὁ καπετάν Γιαννάκος ὁ Συρμαής, ἀνήρ αἰσθηματικός καί γενναῖος, "μερακλής" ὅσον κανείς ἄλλος ἐκ τῶν συγχρόνων του, εἶχεν ἐρωτευθῆ ποτε εἰς τό Σταυροδρόμι τήν Κοκκώνα-Ἀννίκαν, ὡραίαν, ὑψηλήν, μέ χρυσόξανθα μαλλιά, λευκήν καί μέ χαρακτῆρας λεπτοτάτους, μέ βλέμμα, τό ὁποῖον κάτι ἔλεγε στήν καρδιά. Ὁ πλοίαρχος ἠρραβωνίσθη ἐν τῇ βασιλευούσῃ, καί κατῆλθε μέ τό καράβι εἰς τήν πατρίδα, ὅπου παρήγγειλε νά τοῦ κτίσουν, μέ σχέδιον κομψόν καί ἀσύνηθες ἕως τότε εἰς τήν πολίχνην, τήν μικράν ὡραίαν οἰκίαν, σκοπεύων μέ τό πρῶτον ταξίδιον νά φέρῃ ἔπιπλα ἀπό τήν Βενετίαν, διά νά εὐπρεπίσῃ, νά στολίσῃ τήν νεόκτιστον οἰκίαν καί τήν κάμῃ ἀξίαν τῆς ἀβρᾶς Κοκκώνας, τήν ὁποίαν ἐμελέτα νά φέρῃ ἀπό τήν Πόλιν.

Ἀλλ' ἡ οἰκία δέν ἔμελλε νά τελειώσῃ καί ἡ Κοκκώνα δέν ἔμελλε νά κατέλθῃ. Ἡ Κοκκώνα, ὀκτώ μῆνας μετά τήν μνηστείαν, ἀπέθνησκε φθισική εἰς τό Σταυροδρόμι, καί ἡ οἰκία ἔμεινεν ἀτελείωτη, ἔρημη καί ἄχαρη ἀνά τόν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λιθόστρωτον ἀνηφορικόν δρόμον, σιμά εἰς τόν κρημνώδη βράχον. Ὡς ἀόρατος δέ ἐπιγραφή ἐπί τοῦ μετώπου τῆς καταρρευούσης οἰκίας, ὡς ἀόρατος τραγική εἰρωνεία ἐπί τῆς τύχης της, ἔμενε τό ὄνομα "τῆς Κοκκώνας τό Σπίτι".

Μνημούρια τοῦ Φερίκ-κιοϊ κι ὀλόρθα κυπαρίσσα...

"Εχασα τήν ἀγάπη μου καί λαχταρῶ περίσσα.

Τήν ἐσπέραν ἐκείνην, παραμονήν τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους 1859, δύο παιδία κατήρχοντο μέ ζωηρά βήματα τό λιθόστρωτον καί οἱ πόδες των, ἀσυνήθιστοι εἰς τά πέδιλα τά ὁποῖα εἶχον φορέσει ἴσως ἐκτάκτως τήν ἐσπέραν ἐκείνην, ἔκαμνον μέγαν κρότον ἐπί τῶν πλακῶν τοῦ ἐδάφους. Ἀμφότεροι ἐκράτουν ἐλαφράς ράβδους. Ὁ εἷς ἐκράτει φανόν μέ τήν ἄλλην χεῖρα. Ἦτο ἑβδόμη ὥρα. Νύξ ἀστροφεγγής καί ψυχρά. Σφοδρός ἄνεμος κατήρχετο παγετώδης ἀπό τά χιονισμένα βουνά. Ὁ ἄνεμος ἔκαμνε τά σφικτοκλεισμένα παράθυρα καί τάς κλειδομανδαλωμένας θύρας νά στενάζωσιν ὑπό τήν ψυχράν πνοήν του. Τά παιδία ἐμάλωναν ὡς δύο γνήσιοι φίλοι.

-Ἐγώ εἶδα π'σοῦδωκε ἕνα εἰκοσιπενταράκι, βρέ Ἀγγελῆ, ἔλεγε τό ἕν.

-"Οχι, μά τό θεριό, ἔλεγε τό ἄλλο· μιά πεντάρα μοῦδωκε. Νά τηνε.

Καί ἐδείκνυε μεταξύ τῶν δακτύλων του μίαν πεντάραν.

-"Οχι, ἐπέμενε τό ἄλλο, τό ὁποῖον ἐκράτει τό φανάριον. Τό εἶδα ἐγώ πού ἦταν εἰκοσιπενταράκι· δέ μέ γελᾶς.

-"Οχι, μά τήν παναγίδα, βρέ Νάσο. Μιά πεντάρα, σοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λέω.

-Μ'ἀφήνεις νά σέ ψάξω;

-Θά σ'πέση τό φανάρι.

Διά μιᾶς ὁ Νάσος ἄφησε τό φανάρι κατά γῆς καί ἡτοιμάζετο νά ψάξη τόν 'Αγγελήν. Εἶχον λάβει τό μέτρον, ἐπειδή δέν ἐνεπιστεύετο ἀλλήλους (ἦσαν δεκαετεῖς τήν ἡλικίαν) εὐθύς ἅμα κατήρχοντο ἀπό ἑκάστην τῶν οἰκιῶν, ὅπου ἀνέβαινον κι ἐτραγουδοῦσαν τά Χριστούγεννα, νά κάμνωσιν εὐθύς μερίδιον πεντάρα καί πεντάρα καί κανείς ἐκ τῶν δύο νά μήν εἶναι "κάσσα" μέχρι τέλους τῆς ἐπιχειρήσεως. 'Αλλά τήν τελευταίαν φοράν ὁ Νάσος εἶχεν ὑποπτευθῆ τόν 'Αγγελήν.

'Εν τῇ θέρμῃ τῆς λογομαχίας των, εἶχον λησμονήσει ὅτι ἔφθασαν ἤδη εἰς τό στενόν τοῦ λιθοστρώτου, τοῦ ἄγοντος εἰς τήν ἐπάνω συνοικίαν, καί εὑρίσκοντο ὑποκάτω εἰς τό σπίτι τῆς Κοκκώνας, ὅπου ἔβγαιναν φαντάσματα. 'Εκεῖ εἶχον σταματήσει καί ὁ Νάσος ἤρχισε νά ψάχνῃ τόν 'Αγγελήν.

'Ο 'Αγγελής, ἐνόσῳ ὁ ἄλλος ἠρεύνα τά θυλάκια τῆς περισκελίδος του, ἵστατο ἀδιάφορος, ἀλλ'ἅμα ἡ χεῖρ ἀνῆλθε καί ἤρχισε νά ψαύῃ τόν κόλπον, ἔπιασεν ὅ ἴδιος τό γιλέκον του ἀριστερά πρός τήν μέσην, καί τό ἔσφιγγε μέ ὅλην τήν δύναμίν του, ἐμποδίζων τήν χεῖρα τοῦ φίλου του νά φθάσῃ ἕως ἐκεῖ.

-Δέν μ'ἀφήνεις νά σέ ψάξω;

-"Αφησέ με! δέν ἔχω τίποτε.

'Ο 'Αγγελής ὕψωσεν ἀπειλητικήν χεῖρα.

-Εἶσαι ψεύτης καί κλέφτης!

'Ελαφρός κόλαφος ἠκούσθη, καί συγχρόνως φωνή πα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ραδόξου ὄντως μελανοῦ τήν ὄψιν, μέ μαλλιά ἀνατσουτσουρωμένα, μέ ἀλλόκοτα ράκη ὡς ἐνδυμασίαν, ἀντήχησε·

-Τί μαλώνετε, βρέ;

Τά δύο παιδία ἀφῆκαν συγχρόνως διπλῆν πεπνιγμένην κραυγήν καί ἐδοκίμασαν νά τραπῶσιν εἰς φυγήν, ἀφήνοντα τό φανάριον καταγῆς. Ἀλλά τό παράδοξον ὄν μέ τόν πόδα ἀνέτρεψε τό φανάριον, τό ὁποῖον ἔσβυσεν εὐθύς, καί μέ τάς δύο χεῖρας συνέλαβεν ἀπό τούς βραχίονας τά δύο τρέμοντα παιδία.

-Ποιός εἶναι κάσσα, βρέ;

Τά δύο παιδία ἤσπαιρον κι ἐδοκίμαζον νά φύγουν.

-Μή φοβᾶσθε, δέν σᾶς τρώω. Δόστε μου τούς παράδες σας, γιά νά μή μαλώσετε καί σκοτωθῆτε. Καλά πού βρέθηκα ἐδῶ καί σᾶς γλύτωσα.

Ἔψαξε τίς τσέπες τῶν δύο παιδίων καί συγχρόνως τά ἔσυρε πρός τήν θύραν τοῦ ἰσογείου τῆς κατηρειπωμένης οἰκίας, ὁπόθεν εἶχεν ἐξέλθει, ὡς φαίνεται, τό παράδοξον ὄν. Ἐκεῖ ἔβαλε τόν Νάσον ὑπό κράτησιν ὄπισθεν τῆς θύρας, ὠχύρωσε τό ἄνοιγμα μέ τό ἴδιον σῶμα του καί ἔψαξεν ἐν ἀνέσει τόν Ἀγγελήν. Εὗρε δεκαπέντε ἤ εἴκοσι πεντάρες καί δεκάρες εἰς τά θυλάκια. Εἶτα ἔψαξε τόν Νάσον, εὗρεν ἄλλα τόσα καί εἰς αὐτοῦ τό θυλάκιον. Ἀκολούθως ἀπέπεμψε τά δύο παιδία.

-Πηγαίνετε τώρα καί μή φοβᾶσθε. Ἄλλη φορά νά μή μαλώνετε.

Ὁ Γιάννης ὁ Παλούκας δέν εἶχε πῶς νά μεθύσῃ καί πῶς νά ἑορτάσῃ τά Χριστούγεννα, ἐκείνην τήν χρονιά. Ἦτο συνήθως ἄεργος, καί οἱ τεμπέλικες μικροδουλειές, τάς ὁποίας ἐξετέλει κάποτε, κουβαλῶν νερό μέ τήν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στάμναν εἰς τάς οἰκίας, πότε ὑπηρετῶν τούς κηπουρούς, τούς ἀλωνιστάς καί τούς ἐργάτας τῶν ἐλαιοτριβείων, πότε βοηθῶν τούς γρυπάρηδες εἰς τήν ἀνέλκυσιν τοῦ μακροῦ ἀτελειώτου γρύπου ἐπί τῆς μεγάλης ἄμμου εἰς τόν αἰγιαλόν, δέν τόν εἶχαν "σηκώσει" κατά τό ἔτος ἐκεῖνο. Τί νά κάμῃ; Πῶς νά περάσῃ τέτοια χρονιάρα μέρα; Τί ἐσοφίσθη;

Τῆς Κοκκώνας τό σπίτι, τό ὁποῖον ἐφοβοῦντο τά παιδία τῆς πολίχνης, καί τό ὁποῖον δέν ἁγίαζαν οἱ παπάδες ὅταν κατήρχοντο ἀπό τήν ἄνω συνοικίαν μέ τούς σταυρούς, ἦτο κατάλληλος σταθμός διά νά κρυβῇ κανείς καί νά περάσῃ ὡς καλικάντζαρος, ἐπειδή τό ἐκαλοῦσαν οἱ μέρες, ἀφοῦ μάλιστα χάριν τῶν ἡμερῶν αὐτῶν θά τό ἔκαμνε καί ὁ Παλούκας. Ἀπ' ἐκεῖ θά ἐπερνοῦσαν ὅλα τά παιδία τῆς κάτω ἐνορίας, δηλαδή τά δύο τρίτα τῶν παιδίων τοῦ χωρίου, εἰς τό γύρισμά των ἀπό τήν ἐπάνω ἐνορίαν, ὅτε θά εἶχαν ἱκανά κέρματα εἰς τά θυλάκιά των.

Ὁ Παλούκας δέν ἐσκέφθη περισσότερον. Ἔλαβε παλαιόν σιδηροῦν τηγάνιον, ἐμουντζουρώθη ὅλος εἰς τό πρόσωπον, μετέθεσε, τό ἐπ' αὐτῷ, δύο μῆνας πρωιμώτερον τήν ἀποκρηάν· ἐφόρεσε παλαιά ράκη τά ὁποῖα ἐπρομηθεύθη κάπου, καί ἀπελθών, ἅμα ἐνύκτωσεν, ἐξεκάρφωσεν ἀθορύβως τάς παλαιάς σανίδας, τάς σχηματιζούσας χιαστί πρόχειρον φραγμόν εἰς τό ἰσόγειον τῆς ἐρήμου οἰκίας τῆς Κοκκώνας, καί ἐχώθη μέσα. Μίαν ὥραν ὕστερον κατῆλθε διά τοῦ λιθοστρώτου ἡ πρώτη συνωρίς τῶν ἀδόντων παιδίων, ὁ Νάσος καί ὁ Ἀγγελής. Εἴδομεν πῶς ἦλθαν βολικά τά πράγματα, καί πῶς ὁ Παλούκας κατώρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θωσε μάλιστα νά περάση ὡς εἰρηνευτής μεταξύ τῶν παιδίων πού ἐμάλωναν.

'Αφοῦ ὁ Νάσος καί ὁ 'Αγγελής ἐτράπησαν εἰς φυγήν, αἰσθανόμενοι φεῦγον τό ἔδαφος ὑπό τούς πόδας των, κατῆλθον ἄλλα παιδία, εἶτα ἄλλα. 'Ο Παλούκας ἤκουε μακρόθεν τόν κρότον τῶν βημάτων των, τάς εὐθύμους φωνάς των, καί ἐψιθύριζε·

-Μᾶς ἔρχεται ἄλλη ζυγιά.

'Η τελευταία ζυγιά, ἥτις κατῆλθε, συνίστατο ἀπό τόν Στάμον καί ἀπό τόν 'Αργύρην, δύο φρονίμους παῖδας. Οὗτοι δέν ἐμάλωναν, ἀλλ' ἐσχεδίαζαν μεγαλοφώνως τί νά τά κάμουν τά λεπτά ἐκεῖνα πού θά ἐμάζωναν ἐκείνην τήν βραδιάν.

-Νά φτιάσωμε κι ἕνα σκεπαρνάκι, βρέ.

-Νά κόψουμε μιά λεύκα.

-Νά πάρουμε φλαμούρι, νά κάμουμε καράβι.

-Νά βγάλουμε ἀπό τόν πεῦκο τ''Αλμπάνη τήν καρίνα καί τά στραβόξυλα.

-'Εσύ θά εἶσαι μαραγκός, κι ἐγώ πρωτομάστορας.

-Βρέ! καλῶς τούς μαστόρους, ἠκούσθη ἔξαφνα μιά φωνή.

'Ο Παλούκας εἶχεν ἐξορμήσει τρίτην ἤ τετάρτην φοράν, ἀπό τήν κρύπτην του.

'Ο Στάμος καί ὁ 'Αργύρης ἀφῆκαν πεπνιγμένην κραυγήν καί ἠθέλησαν νά φύγουν. 'Αλλ' ὁ Παλούκας ἐφήρμοσε τήν μέθοδόν του καί τούς ἐλήστευσε.

-Εἶναι ἄλλη ζυγιά; ἠρώτησεν εἶτα.

Τά παιδία τόν ἐκοίταζαν μέ ἀπλανῆ ὄμματα, ἀπολιθωμένα ἀπό τόν φόβον. 'Αλλ' ὁ Στάμος, ὅστις ἦτο δωδεκαε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τής καί ξυπνητός, ἐνόησεν, ἐν τῷ μεταξύ, ὅτι δέν ἦτο φάντασμα. Ὁ φόβος του ἐμετριάσθη καί μετέδωκε θάρρος καί εἰς τόν Ἀργύρην.

-Εἶναι κι ἄλλη ζυγιά; ἐπανέλαβεν ἀκαταλήπτως ὁ παράδοξος ἄνθρωπος.

-Τί ζυγιά; ἠδυνήθη ν' ἀρθρώσῃ ὁ Στάμος.

-Εἶναι ἄλλα παιδιά νά καταβοῦν ἀπ' τόν ἀπάνω μαχαλά;

-Δέν ξέρω, εἶπεν ὁ Στάμος.

Τήν φοράν ταύτην, ὁ Παλούκας εἶχεν ὀλιγωρήσει νά σβήσῃ τόν φανόν, διότι ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε πείρας του ἐπείσθη, ὅτι δέν θά τόν ἀνεγνώριζαν τά παιδία. Ἀλλ' ὁ Στάμος τόν ἐκοίταξε τόσον καλά, ὥστε "ἐγύριζε μέσ' στό νοῦ του" ὅτι κάποιος ἦτο, καί δέν ἀπεῖχε πολύ τοῦ νά τόν ἀναγνωρίσῃ.

-Πέστε μου, βρέ, ἄν εἶναι κι ἄλλη ζυγιά, ἐπέμεινεν ὁ Παλούκας.

-Δέν ξέρουμε, ἐπανέλαβεν Στάμος.

Τέλος ὁ Παλούκας ἀφῆκε τά παιδία ἐλεύθερα.

Παρῆλθον δέκα λεπτά τῆς ὥρας, καί γενναῖον πετροβόλημα ἤρχισε νά δέρνῃ τήν στέγην, τάς ξυλώσεις καί τάς δοκούς τοῦ ἀφατνώτου πατώματος τῆς ἐρήμου οἰκίας. Πολλοί λίθοι, μέ ὑπόκωφον δοῦπον, διερχόμενοι διά τῶν δοκῶν, καί ἄλλοι διά τῆς θύρας, ἔπιπτον εἰς τό ἔδαφος τοῦ ἰσογείου.

Στράτευμα παιδίων εἶχεν ἐξορμήσει ἀπό τό προαύλιον τοῦ ναοῦ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, τριακόσια ἤ τετρακόσια βήματα ἀπέχοντος, καί ἐξετέλει φοβεράν ἔφοδον κατά τοῦ ἀσύλου τοῦ καλικαντζάρου.

Τά πρῶτα ληστευθέντα παιδία, ὁ Νάσος καί ὁ Ἀγγε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λής, ἀφοῦ ἔφθασαν ἀσθμαίνοντα εἰς τήν μικράν πλατεῖαν τήν ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ, μή ἔχοντα πλέον διά τί πρᾶγμα νά μαλώσωσιν, ἔκαμαν ἀγάπην. Μετά φιλικωτάτην δέ συζήτησιν, ἐκ συμφώνου ἀπεφάνθησαν, ὅτι τό παράδοξον ὄν, τό ὁποῖον τούς ἐπῆρε τά λεπτά, ἀφοῦ δέν τούς ἐπῆρε οὔτε τήν φωνήν, οὔτε τόν νοῦν των, θά εἰπῇ, ὅτι δέν ἦτον φάντασμα, οὔτε βρυκόλακας, καί ἀφοῦ δέν ἐδοκίμασε νά τούς φάγῃ, θά εἰπῇ, ὅτι δέν ἦτο οὔτε καλικάντζαρος. Τί ἄλλο θά ἦτο λοιπόν; Θά ἦτο ἄνθρωπος, χωρίς ἄλλο.

Ἡ δευτέρα ζυγιά τῶν παιδίων ἔφθασε μετ' οὐ πολύ, εἶτα ἡ τρίτη καί ἡ τέταρτη. Ὅλα τά ὁμοιοπαθῆ παιδία δέν ἤργησαν νά συνεννοηθῶσιν ὁμοῦ. Τέλος ὁ Στάμος, ὅστις ἦλθε τελευταῖος μετά τόν Ἀργύρη, ἐπρότεινε καί ὅλοι ἐψήφισαν νά ἐκτελέσωσι τακτικήν νυκτερινήν ἔφοδον κατά τῆς οἰκίας.

Ὁ Παλούκας, τήν στιγμήν ἐκείνην ἐδίσταζε καί εἶχεν ἀποφασίσει πλέον ν' ἀποσυρθῇ, ἀφοῦ εἶχε κάμει ἀρκετήν λείαν, ὅση θά ἤρκει διά νά μεθύσῃ τήν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, ὡς καί τήν ἡμέραν τῶν Ἐπιλοχίων, καί τήν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἀκόμη. Ἐνῶ δέ ἦτο ἕτοιμος νά φύγῃ, καί πάλιν ἔμενεν, ἐπῆλθεν ἡ πρώτη πυκνή χάλαζα τῶν λίθων.

-Νά μιά ζυγιά! ἐφώναξε φιλέκδικος ὁ Στάμος.

-Νά μιά ζυγιά! ἐπανέλαβον ἐν χορῷ τά παιδία.

Πέντε δευτερόλεπτα πρότερον, ἄν ἀπεφάσιζεν ὁ Παλούκας νά φύγῃ, θά ἦτο ἐκτός βολῆς. Δυστυχῶς, ἦτο ἀργά τώρα.

Ἀπεφάσισε νά ἁρπάξῃ μίαν σανίδα καί, μεταχειριζό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μενος αὐτήν ὡς σπάθην ἅμα καί ὡς ἀσπίδα, νά ἐκτελέσῃ ἔξοδον, διασχίζων τάς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλά δευτέρα, ραγδιοτέρα χάλαζα λίθων τόν ἔκαμε νά ὀπισθοδρομήσῃ μέ δύο πληγάς, εἰς τήν κνήμην καί εἰς τόν βραχίονα.

-Νά κι ἄλλη ζυγιά! ἐφώναξεν ἀδιάλλακτος ὁ Στάμος.

-Νά κι ἄλλη ζυγιά! ἠλάλαξαν τά παιδία.

Ὁ Παλούκας ἐκόλλησεν εἰς τήν ἐσωτέραν γωνίαν τοῦ ἰσογείου, στηρίξας τά νῶτα εἰς τόν τοῖχον, ζαρωμένος ὑπό τινα δοκόν τοῦ πατώματος, σύρριζα εἰς τόν τοῖχον βαλμένην. Ἀλλά κι ἐκεῖ, μέγας λίθος, κτυπήσας ἐπί τοῦ τοίχου, ἐλόξευσε καί τόν ἔπληξε, μετά μετρίας βίας, εἰς τόν ὦμον.

-Βρέ! ἀπό σπόντα, ἐμορμύρισε, γελῶν ἀκουσίως, ὁ Παλούκας.

Εὐτυχῶς δι' αὐτόν, οἱ ἐχθροί δέν ἀπεφάσισαν νά ἐλθωσιν ἕως τήν θύραν τοῦ ἰσογείου. Λείψανον φόβου ὑπῆρχεν ἀκόμη, φαίνεται, εἰς τό βάθος τοῦ παιδικοῦ θράσους.

Τέλος, ἐπειδή ἡ μάχη παρετείνετο, ὁ Παλούκας, μετά φρόνιμον σκέψιν, ἀπεφάσισε ν' ἀναρριχηθῇ εἰς τόν τοῖχον (ἐγνώριζε ποῦ ὑπῆρχαν ὀπαί ἀπό τά ἴκρια καί τές ξυλωσιές τῆς οἰκοδομῆς) πατῶν ἀπό ὀπήν εἰς ὀπήν. Τό ἔκαμε ταχέως καί ἐπιτυχῶς, καί ἀφοῦ ἔφθασεν εἰς τό πάτωμα, ἀόρατος εἰς τόν ἐχθρόν ὄπισθεν λειψάνου ξυλοτοίχου, ἀποφασιστικῶς ἐπήδησεν ἀπό τό ἄλλο μέρος, ἐντός τοῦ ἐδάφους τῆς αὐλῆς τοῦ γερο-Παγούρη.

Ἦτον ὡς δύο μπόγια ὑψηλά, ὄχι περισσότερον. Διότι τό ἔδαφος ἦτο ὑψηλότερον κατά τρεῖς ἤ τέσσαρας σπι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θαμάς ἔσωθεν τοῦ αὐλογύρου.

Ὁ Παλούκας ἔπεσε βαρύς, ἐκτύπησεν εἰς τό γόνυ, ἀνετράπη, ἀνωρθώθη, ἔψαυσε τά μέλη του, καί βεβαιωθείς, ὅτι δέν τοῦ εἶχε σπάσει κανέν κόκκαλον, ἐτράπη εἰς φυγήν, τρέχων πρός τό ἄλλο μέρος τοῦ αὐλογύρου, ὅπου ἤξευρεν, ὅτι ὁ περίβολος ἐκλείετο ἀπό ἁπλοῦν φράκτην, συγκοινωνῶν πρός τήν αὐλήν συγγενικῆς οἰκίας.

Ὁ δοῦπος τῆς πτώσεώς του ἠκούσθη ἐκεῖθεν τοῦ τοίχου τῆς αὐλῆς.

Ὁ Στάμος ἐφώναξεν "ἐμπρός!" καί δοκιμάσας τό μανδαλον τῆς θύρας τοῦ αὐλογύρου, εἶδεν, ὅτι ἡ θύρα ἦτό ἀνοικτή. Εἰσώρμησε πρῶτος καί τά παιδία τόν ἠκολούθησαν.

Ἡ φωνή τοῦ Παλούκα συνωδεύθη, ἐκτός τοῦ δούπου τῆς πτώσεώς του, καί ἀπό ἄλλον κρότον, κρότον μεταλλικόν. Λεπτά τοῦ εἶχαν πέσει ἀπό τήν τσέπην.

Ὁ Παλούκας δέν ἐγύρισεν ὀπίσω νά τά μαζέψῃ.

Ὁ Ἀγγελής, ἔν τῶν παιδίων, ἤκουσε ζωηρότατα τόν μεταλλικόν κρότον, ἀγροίκησε πολύ καλά τό μέρος εἰς τό ὁποῖον εἶχον πέσει τά κέρματα, καί, κύψας καί ψηλαφῶν ἤρχισε νά τά μαζώνῃ μέ τήν φούχταν, ἐνῶ τά ἄλλα παιδία ἔτρεχαν κατόπιν τοῦ φεύγοντος Παλούκα, ρίπτοντα λίθους καί κράζοντα.

-Νά κι ἄλλη ζυγιά! Νά κι ἄλλη ζυγιά!

Κρότος παραθύρου ἀνοιγομένου ἠκούσθη ἤδη εἰς τόν οἰκίσκον τοῦ γερο-Παγούρη, ὅστις ἀκούσας τήν ἀκατανόητον ἔφοδον, τήν γενομένην τήν νύκτα ἐκείνην εἰς τόν αὐλόγυρόν του, ἤνοιγε τό παράθυρον καί ἠρώτα ἐκπληκτος·

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-Τί εἶναι; τί τρέχει;... ποιός εἶναι;...ποιοί εἶστε;... Ἔ! δέν ἀκοῦτε!

Ἐνῶ ὁ Ἀγγελής εἶχε μαζέψει ἤδη ὅλα τά λεπτά, ὅσα ηὗρε, καί ἔφευγεν ὀπίσω διά τῆς μεσημβρινῆς θύρας καί τά ἄλλα παιδία, πέραν τοῦ βορεινοῦ φράκτου, κατεδίωκον εἰς τόν βρόντο τόν Παλούκαν, ὅστις εἶχε γίνει ἄφαντος ἤδη, ἐπαναλαμβάνοντα·

-Νά κι ἄλλη ζυγιά! Νά κι ἄλλη ζυγιά!

(1893)

(Γ. Βαλέτας, Α. Παπαδιαμάντη Ἅπαντα Β,220-227).

β! Λεξιλόγιο.

ἐπάνω

1-ἀρχ. ἐπάνω ἐπί + ἄνω, δημ. ἀπάνω, πάνου, πάνω

2-ἄνω, ὑψηλά, ἐναντίον τινός, καθ'ἥν στιγμήν γίνεταί τι.

-ἀντιθ. κάτω, κάτου.

Μέ προθέσεις:

ἀπό πάνω (=ἄνωθεν), παρά ἀπάνω > παραπάνω (= πιό ψηλά), κατεπάνω(=ἐναντίον).

Ἐναρθρο: ὁ ὑπερκείμενος, ψηλότερος, ἀνώτερος.

3-ἐπάνω, ἄνω.

4-ἐπάνω-ἐπάνω.

-ἐπάνω-κάτω.

-πάνω στήν ὥρα.

-πάνω πού.

-πάνω σ'ὅλα.

-παίρνω ἐπάνω μου (ἀνακτῶ).

-τό παίρνω ἐπάνω μου (ὑγεία).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-Παίρνω ἐπάνω μου τήν ὑπόθεση.
-Ρίχνω τά βάρη πάνω του.
-Τά κάνει πάνω του...
-Ἀπό πάνω κόκκινο κι ἀπό κάτω κόσκινο(ἐξωτερικῶς ὡραίων, ἐσωτερικῶς διεφθαρμένων).

ἐνορία.
2-Ἡ περιοχή ὅπου κατοικοῦν ὅσοι ἐκκλησιάζονται σ' ἕνα ναό, περιφέρεια ναοῦ, ἐνορῖται.
3-ἐνορία, παροίκησις.
βλ. καί ἐνορίτης.

σπίτι.
βλ. 4. Ἡ σταχομαζώχτρα.

ναός.
1-ἀρχ. ναός < ναίω (=κατοικῶ).
2-οἰκοδόμημα ἀφιερωμένο στή λατρεία τοῦ θεοῦ, ἐκκλησία, ἵδρυμα ὑψηλῆς ἀποστολῆς.
3-ναός, νεώς, τό ἱερόν, ἡρῷον, τέμενος.

ἄσθμα.
1-ἄω, ἀάζω, ἄημι (=φυσῶ), ἄσθμα < *ἀϝεσθμα, ἡ ἄσθμα (πρβ. ἄνεμος), δημ. καί ἄσμα.
2-δυσκολία ἀναπνοῆς, δύσπνοια, λαχάνιασμα.
-ἀντ: εὔπνοια.
3-ἄσθμα, δύσπνοια.

φουσκώνω.
1-μεσν. φουσκώνω < φοῦσκα < φύσκη.
2-διογκώνω, διευρύνω, ἐξογκώνω, μεγαλοποιῶ, ὑπερβάλλω, ἐρεθίζω, ἐξοργίζω, παροξύνω, λαχανιάζω, ὑπερηφανεύομαι, ἐπαίρομαι, κορδώνομαι, φουσκοδεν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τριές, τρικυμιώδης.
3-φυσῶ, ἀναφυσῶ, ἐμφυσῶ, ἐξοιδαίνω, ἐξογκῶ, ἐξαίρω, διογκῶ, πληθύω.
4-φουσκωμένο ἄντερο - φουσκωμένος βάτραχος - φουσκωμένο ἀσκί - φουσκωμένος λογαριασμός - τῆς ἐφούσκωσε τά μυαλά - τῆς ἐφούσκωσε τήν κοιλιά.

γλιστρῶ.
1-μεσν. γλιστρῶ ἐκ-λιστρῶ ἀρχ. οὐσ.λίστρον (= γυαλιστήρι), δημ. καί γλιστράω.
2-παραπατῶ, στραβοπατῶ, ὀλισθαίνω, διαφεύγω, ὑπεκφεύγω, ξεγλιστρῶ, παραστρατῶ.
3-ὀλισθαίνω, διολισθαίνω, διαλύομαι, ὑπεκχωρῶ, ὑπεξέρχομαι.
4-φέξε μου καί γλίστρησα (ἐπί ζητούντων καθυστερημένως τι).
-Γλιστράει ἡ γλῶσσα της.
-Γλιστράει σάν τό χέλι.

γέρο-
βλ. 4. Ἡ σταχομαζώχτρα.

αὐλή.
1-ἀρχ. αὐλή (*ἄω, ἄημι = φυσῶ, πρβ. λατ. AULA).
2-ὁ χῶρος, ὁ πρό τῆς οἰκίας ἤ ὀπίσω της, ἤ πέριξ αὐτῆς, ἄστεγος, ἀλλά περιτειχισμένος, προαύλιον, μεσαύλιον, περιαύλιον, περίβολος, αὐλόγυρος, προσωπικόν τῆς ὑπηρεσίας βασιλέως, πατριάρχου κ.λ.π.
3-αὐλή, κρίσιον, αἴθουσα, βασίλεια, ἀνάκτορον, οἱ περί τόν βασιλέα.
4-Διψᾶ ἡ αὐλή σου γιά νερό.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-'Αντιδρᾶ ἡ αὐλή.

Χατζη-

1-δημ. Χατζῆς < τουρκ. HACI (=προσκυνητής τῆς Μέκκας).

2-προσκυνητής τῶν Ἁγίων Τόπων.

χάσκω.

1-καί ἀρχ. χάσκω, χαίνω, χάνος, χάσμα, χασμή, ἀχανής.

2-ἀνοίγω τό στόμα ὑπερβολικά, μένω μέ ἀνοικτό τό στόμα, χαίνω, σχηματίζω ἄνοιγμα, χαζεύω.

3-χάσκω, χαίνω, χασμῶμαι, διαχάσκω.

ἐλλοχεύω.

1-ἐκ τοῦ ἀρχ. ἐλλοχῶ (-ά - ῶ).

2-ἐνεδρεύω, παραμονεύω, παραφυλάσσω, στήνω ἐνέδρα, στήνω καρτέρι.

3-ἐλλοχῶ, ἐλλοχίζω, ἐνεδρεύω, ἐπιβουλεύω τινί, κακά μηχανῶμαί τινι.

καραδοκῶ.

1-ἀρχ. καραδοκῶ (κάρα+δοκεύω).

2-ἀναμένω μέ προσοχή, παραμονεύω, καιροφυλακτῶ, κατασκοπεύω, καιροσκοπῶ, ἐνεδρεύω.

3-καραδοκῶ, τηρῶ, φυλάττω, ἀναμένω.

ὑποκώφως.

1-ἐκ τοῦ ἐπιθ. ὑπόκωφος.

(ὁ μόλις ἀκούόμενος, ὁ ἀπό βάθος μεγαλοπροερχόμενος, ὁ μόλις ἀκουστός, ὁ ἡμίφωνος, ὁ βαθύς, ἀπόκουφος, κούφιος.

-ἀντιθ. κραυγαλέος, μεγαλόφωνος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2-κατά τρόπον ὑπόκωφον, μόλις καί μετά βίας, ἀκουστά, σιγανά, ψιθυριστά.

3-ὑποκώφως.

φλοισβίζω.

1-ἐκ τοῦ ἀρχ. φλοῖσβος ‹ φλέω (=ἐκχειλίζω,ἀναβλύζω)

μαλακώνω.

1-μαλακώνω ‹ μαλακῶ.

2-κάμνω κάτι μαλακόν, τό ἀπαλύνω, τό μαλάσσω, γίνομαι ἁπαλός, καταπραΰνω κάποιον, τόν κατευνάζω,τόν καθησυχάζω, τόν ἀνακουφίζω, τόν καλμάρω,τόν ἐξημερώνω, ξεθυμώνω.

-ἀντιθ, σκληρύνω, τραχύνω, ἐξερεθίζω,διεγείρω, ἐξοργίζω, ἐξαγριώνω.

3-μαλακῶ, μαλάττω, ἀπαλύνω, ἀνίημι, τήκω, χλιαίνω .

ἀποθαλασσιά.

2-θαλασσοταραχή, πού διαρκεῖ κι'ὅταν κοπάσῃ ὁ ἄνεμος πού τήν προκάλεσε, φουσκοθαλασσιά, φουσκοθάλασσα, καραντί, ἀπάνεμο μέρος θαλάσσης κοντά στήν ξηρά σέ ὅρμο ἤ κάτω ἀπό βράχους, μή ἐκτεθειμένο σέ ἀνέμους.

μεσημβρινός.

2-ὁ ἀνήκων στή μεσημβρία, μεσημεριανός, μεσημεριάτικος (ἀντιθ. μεσονύκτιος), ὁ κείμενος εἰς τό πρός μεσημβρίαν (νότον) σημεῖον τοῦ ὁρίζοντος, ὁ κείμενος πρός νότον, νότιος, νοτινός,ἀνταρκτικός, ὁ κάτοικος ἤ ὁ ἀνήκων εἰς τά πρός μεσημβρίαν μέρη τῆς γῆς.

3-μεσημβρινός, νότιος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

1- < μεσημβρία < μέσος + ἡμέρα.

πάτωμα.

1-μεσν. πάτωμα < πατώνω < πάτος+καταλ.-ώνω.

2-ἡ ἐνέργεια καί τό ἀποτέλεσμα τοῦ πατώνω, τό φθάσιμο στό βυθό, τό δάπεδο καί μάλιστα τό κατασκευασμένο μέ σανίδες, πατωσιά, κάθε ὄροφος οἰκοδομήματος.

3-σανίδωμα, δάπεδον, ἔδαφος, ὄροφος.

ξύλωσις.

2-ξύλινος σκελετός οἰκοδομῆς, καί κάθε ξύλινο κατασκεύασμα, ξύλινη ὑποστήριξις τοιχωμάτων καί ὀρόφων φρεάτων καί στοῶν μεταλλείων.

3-ξύλωσις.

χάλασμα.

1-χάλασμα < χαλῶ,

2-Ἡ ἐνέργεια καί τό ἀποτέλεσμα τοῦ χαλνῶ, καταστροφή, φθορά, ὄλεθρος, γκρέμισμα, κατεδάφισις, ἐρείπιο, σῆψις τροφῶν, ἐπιδείνωσις, χειροτέρευσις, διακόρευσις, ἐκπαρθένευσις, ξεπαρθένεμα.

3-κατάλυσις, καθαίρεσις, καταστροφή, φθορά, ἐρείπιον.

ἑρμάριον.

βλ. δουλάπι. 4. Ἡ σταχομαζώχτρα.

παπάδες.

βλ. 4. Ἡ σταχομαζώχτρα.

ἁγιάζω.

1-ἀρχ.

δημ. ἁγιάζω.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2-καθιστῶ τινα ἅγιον, ἱερόν, ἐξαγιάζω,ραντίζω μέ ἁγιασμένο νερό, εὐλογῶ, καθαγιάζω, γίνομαι ἅγιος.
-ἀντιθ. μιαίνω, μολύνω, μαγαρίζω.
3-ἱερῶ, καθιερῶ, ἀφιερῶ, καθοσιῶ, ἀφοσιῶ,ἁγιστεύω, ἐναγίζομαι, καθαγιάζομαι.

μαγαζί.
1-βενετ. MAGAZIN - ἰταλ. MAGAZZINO - ἀραβ.MACHAZIN
2-οἰκίσκος, ἀποθήκη ἀγροκτήματος, ἐμπορικό κατάστημα, ἐργαστήριον.
Στό πληθυντικό τά μαγαζιά = περιοχή ἐμπορικῶν καταστημάτων ἤ ἐργαστηρίων.
3-ἀποθήκη, ἐμπόριον, σκηνή, ἐργαστήριον,πωλητήριον.

οἰκοκύρης.
1-μεσν. νοικοκύρης - οἰκοκύρι(ο)ς.
πληθ. νοικοκύρηδες καί νοικοκυραῖοι.
2-οἰκοδεσπότης, κύριος τοῦ οἴκου, σπιτονοικοκύρης, αὐθέντης, ἀφέντης, σύζυγος, ἀρχηγός οἰκογενείας, πατήρ οἰκογενείας, εὐκατάστατος, ἔχων οἰκογενειακήν ἄνεσιν, ὁ διάγων βίον τακτικόν, συνετός, σώφρων, οἰκονομολόγος, οἰκονόμος,ἀποταμιευτικός.
3-οἰκοδεσπότης, δεσπότης, κύριος, οἰκονόμος.
βλ. καί νοικοκύρης, 4.

οἰκοκυρά.
1-θηλ. τοῦ νοικοκύρης, καί νοικοκερά.
2-οἰκοδέσποινα,ἡ φροντίζουσα ἰδιαιτέρως διά τήν τάξιν καί εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου της,σπιτονοικοκυρά, ἰδιοκτήτρια, ἐκμισθώτρια.
3-οἰκοδέσποινα, δέσποινα, οἰκονόμος ἀγαθή.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κατοικητήριον.
2-κατοικία, ἐνδιαίτημα, διαμονητήριον, διαμονή, τόπος διαμονῆς, οἴκημα, οἶκος.
3-κατοικητήριον.

ἄσυλον.
1-ἀρχ. ἄσυλον (=τόπος πού δέν συλεῖται. οὐδ. ἐπιθέτου ἄσυλος.
2-ὁ μή συληθείς, ἀσύλητος, ἱερός, ἀσφαλής, ἀπαραβίαστος, τόπος ἱερός, καταφύγιον, φιλανθρωπικόν ἵδρυμα.
3-ἄσυλος, καταφυγή, κατάλυμα, ὑποδοχή.
4-οἰκογενειακόν ἄσυλον -Τό ἄσυλον τῆς κατοικίας εἶναι ἀπαβίαστον.

βρυκόλαξ.
1- < σλαβ. VRUKOLAK, ἤ βρίκολος < ἀρχ. βρίκελος (= τραγικό προσωπεῖο) καί βρικόλαξ, δημ. βρυκόλακας, βουρβόλακας, βορβόλακας, βορδόλακας, βουρβούλακας,
2-νεκρός δραπέτης τοῦ Ἅδου, νεκρός ἐξερχόμενος νύκτα ἐκ τοῦ τάφου του καί κακοποιῶν κατά προτίμησιν συγγενεῖς του.
3-σκιά, εἴδωλον, φάντασμα.

τύραννος.
1-ἀρχ. τύραννος (=μονάρχης).
δημ. καί τύραγνος.
2-ὁ ἀπόλυτος κύριος, ἄρχων, μονάρχης, δεσπότης, δυνάστης, σατράπης, ὁ δεσποτικῶς φερόμενος, ὁ καταπιέζων, ὁ βασανίζων, ὁ βασανιστής, ὀχληρός, ἐνοχλητικός.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3-τύραννος.

αἰσθηματικός.

2-ὁ ἀναφερόμενος (ὁ ἀνήκων) εἰς εὐγενές αἴσθημα, εὐαίσθητος, αἰσθηματικός, ἐρωτόληπτος, ἐρωτύλος.

-ἀντιθ, ἀναίσθητος, ἀπαθής, πεπωρωμένος, παχύδερμος.

3-αἰσθηματικός, ἐμπαθής, μαλακός, ἐλεεινός.

γενναῖος.

1-ἀρχ. γενναῖος < γέννα(=γενεά).

2-ὁ ἐξ εὐγενῶν καταγόμενος, εὐγενής τήν καταγωγήν, ἀνδρεῖος, θαρραλέος, εὔτολμος, τολμηρός, σθεναρός, ἀποφασιστικός, γενναιόδωρος, μεγαλόδωρος, ἁπλοχέρης, δαψιλής, πλουσιοπάροχος.

-ἀντιθ. δειλός, ἄτολμος, ἄνευ θάρρους, ψοφοδεής.

3-γενναῖος, ἀγαθός, ἀνδρεῖος, εὔψυχος, ἄλκιμος, θαρραλέος, θαρσαλέος, εὐθαρσής, εὔτολμος, τολμηρός, δεινός, θρασύς.

μερακλῆς.

1- < τουρκ. MERAKLI (=ἀνήσυχος, ὁ ἔχων κλίσιν πρός κάτι).

θηλ. μερακλοῦ, μερακλίδισσα.

2-ὁ κατεχόμενος ἀπό πάθος διά κάτι, ὁ τρέφων ζωηρόν πόθον διά κάτι, ὁ εὐαίσθητος, ὁ ἐκτελῶν τό ἔργο του μέ γοῦστο.

4-Τό ἔχω μεράκι στήν καρδιά μου.

-Εἶμαι στά μεράκια μου.

-Μέ τρώει ἕνα μεράκι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κοκκώνα.

1-ἐκ τοῦ ρουμανικοῦ COCOANA (=κυρά) καί κοκόνα. Ὡς κύριον ὄνομα: Κοκώνη.

2-προσηγορία γυναικῶν ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς, κυρία, κυρά.

3-κυρία, δέσποινα, οἰκοδέσποινα, δεσπότις.

χαρακτήρ.

1-χαρακτήρ < χαράσσω
δημ. χαρακτήρας καί χαραχτήρας.

2-τό διά χαράξεως ἐπί ἀντικειμένου σημεῖον, διακριτικόν, γνώρισμα, ἰδίωμα, ἰδιότης, ἰδιάζων, τρόπος σκέψεως καί ἐνεργείας, εἰλικρινής, εὐθύς, ἔντιμος, στοιχεῖον τυπογραφείου, ὁ τελευταῖος φθόγγος τῶν λέξεων.

3-χαρακτήρ, τύπος, σῆμα, φύσις, τρόπος, ἦθος, γράμμα, στοιχεῖον.

καράβι.

1-μεσν. καράβιν < καράβιον, ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. κάραβος (=εἶδος σκανθάρου).

2-πλοῖον ἱστιοφόρον μεγάλου ἐκτοπίσματος, κάθε πλοῖο εἴτε ἱστιοφόρον εἴτε ἀτμοκίνητο καί μάλιστα πολεμικόν.

3-ναῦς, ὁλκάς, πλοῖον, σκάφος, μακρά ναῦς, διήρης, ταήρης, στρογγύλη ναῦς, φορτηγή ναῦς.

ἔπιπλον.

1-ἀρχ. ἔπιπλον (=ἐξάρτημα πλοίου).

στολίζω.

1-ἀρχ. στολίζω < στολίς(ἡ) (=ἔνδυμα, ἐσθής).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2-κοσμῶ, διακοσμῶ, καλλωπίζω, ἐξωραΐζω, (λοῦσο < ἰταλ. LUSSO), ἐπιπλήττω, ψάλλω τόν ἀναβαλλόμενον, τόν λούζω πατόκορφα.
3-στολίζω, κοσμῶ, ὡραΐζω, ποικίλλω, διακοσμῶ,
4-τόν στόλισα γιά καλά.

ἁβρό.
1-ἀρχ. ἁβρός, -ά, -όν.
2-τρυφηλός, ἁπαλός, μαλθακός, εὐγενικός, λεπτός.
-ἀντιθ. ἀγροῖκος, ἀγενής, τραχύς.
3-ἁβρός, λεπτός, χαρίεις.

φθισική:
1-ἀρχ. φθίσις < φθίω (=λιγοστεύω).
δημ. φθισικιά, φτισικός.
2-ὁ πάσχων ἀπό φθίσιν, φυματικός, χτικιασμένος, χτικιάρης.
3-φθισικός.

σιμά.
1-μεσν. σιμά < ἀρχ. ἐπιθ. σιμός (=ὁ ἔχων τήν ῥῖνα σιμή, (πεπλατυσμένη), πλατύς.
2-ἐγγύς, πλησίον, κοντά, δίπλα, πλάγι.
-ἀντιθ. ἄπω, μακράν, πόρρω, πέραν, εἰς ἀπόστασιν, μακριά, ἀπόμακρα, ἀλάργα,
3-ἐγγύς, πλησίον, πέλας, ἐχομένως.

μέτωπον.
1-ἀρχ. μετά+ὤψ.
δημ. μέτωπο
2-κούτελο, κούτρα, πρόσοψις οἰκοδομῆς, φάτσα, γραμμή στρατιωτικῆς παρατάξεως, ζώνη πολεμικῶν ἐπι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χειρήσεων.
-ἀντιθ. ὀπισθία ὄψις, ἀνάστροφος, ἀνάποδη.
3-μέτωπον, πρόσωπον, τό ἔμπροσθεν.
4-ἔχω τό μέτωπον καθαρόν.
-κατά μέτωπον
-Μέτωπον δεξιά, μέτωπον ἀριστερά (=παράγγελμα).

εἰρωνεία.
1-ἀρχ. εἰρωνεία < εἰρωνεύομαι < εἴρων.
2-ἡ πρᾶξις τοῦ εἰρωνεύομαι, σαρκασμός, χλεύη, χλευασμός, ὀνειδισμός, κοροϊδία, σκῶμμα, ἐμπαιγμός.
-ἀντιθ. θαυμασμός, ἔκτασις.
3-εἰρωνεία, χλευασμός, χλεύη, ἐμπαιγμός, κατάγελως, μυκτηρισμός, μῶμος, σκῶψις, χλεύασμα, χλευασία.

φανός.
1-μεσν. φανάριον < ὑποκορ. ἀρχ. φανός.
δημ. φανάρι.
2-φανάρι, νυχτοφάναρο, κλεφτοφάναρο, αὐτοκινήτου, ἀτμαμάξης, φάρος.
3-φανός, φανάριον, φάρος, λύχνος, λαμπάς, λαμπτήρ.
4-φανάρι τῆς κουζίνας - Κρατάει φανάρι.

κλειδομανταλώνω.
1-δημ. ἐκ τοῦ κλειδί+μάνταλο.
2-κλειδώνω καί μανταλώνω συγχρόνως, κλείω ἀσφαλῶς, διπλοκλειδώνω, διπλοαμπαρώνω.

μανταλωμένο.
1-ἀρχ. μάνδαλος καί μάνδαλον (=ξύλινη ἤ μετάλλινη ράβδος διά τῆς ὁποίας κλείεται ἡ θύρα ἔσωθεν, περάτης, ἀμπάρα, σύρτης).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δημ. μάνταλος, μάνταλον.

2-κλείω τήν θύραν ἔσωθεν διά τοῦ μανδάλου, ἀμπαρώνω, συρταρώνω, περιορίζω κάποιον στό σπίτι, ἐπιτηρῶ αὐστηρῶς, ἐπιβλέπω.

3-μανδαλῶ, συζυγῶ, βαλανῶ, μοχλῶ, μοχλεύω, τυλὰρῶ, μαλώνω.

1-μεσν. μαλώνω < ὁμαλώνω < ὁμαλός. Ἡ σημασία ἀπό τό διόρθωμα τῶν παιδιῶν πού γίνεται μέ τήν ἐπίπληξη, τό μάλωμα, καί μαλλώνω, ὀρθότερον μαλώνω.

2-ἐπιπλήττω, ἐπιτιμῶ, κάμνω δριμείας παρατηρήσεις, ἐλέγχω, κατσαδιάζω, ἀποπαίρνω, στρώνω στά μπροστά, διαπληκτίζομαι, διχονοῶ, φιλονικῶ, ἐρίζω, ἔρχομαι σέ προστριβές, τσακώνομαι, στήνω καυγᾶ, καυγαδίζω, μαλλιοτραβιέμαι, δυσαρεστοῦμαι μέ κάποιον, διακόπτω σχέσεις.

-ἀντιθ. ἐκθειάζω, ἐπαινῶ, ἐγκωμιάζω, ὁμονοῶ, διάγω ἐν ὁμονοίᾳ, μονοιάζω, συμβιβάζομαι.

3-ἐπιτιμῶ, ἐπιπλήττω, καθάπτομαι, ἐπιλαμβάνομαι, μάχομαι, κακίζω, κακολογῶ, μέμφομαι, ψέγω, ἐγκαλῶ.

θεριό.

1-μεσν. θεριό < ἀρχ. θηρίον.
δημ. θηριό, θεριό.

2-ἄγριο ζῶο, ἀγρίμι, μυθικό τέρας, στοιχειό, λάμια, γιγαντόσωμος, μεγαλόσωμος, ἄσπλαγχνος, σκληρόκαρδος, ἀνηλεής, ὠμός, σκληρός, ἀπάνθρωπος.

3-θηρίον, ὁ θήρ, τέρας, κνώδαλον, κῆτος, βδέλυγμα, μίασμα, ἀλάστωρ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μέτρον.

1-ἀρχ., μεσν.

δημ. μέτρο, ὁ μέτρος.

2-ὄργανο μετρήσεως, τό πρότυπον, γαλλικόν μέτρον, μέτρον ὑγρῶν, διάστασις, ἄκρον, τέρμα ἀντοχῆς, μέσος ὅρος, ἁρμόζον, ὀρθή ἀναλογία, συμμετρία, σύνεσις, τάξις, ρέγουλα, μεσότης, μετρική, μουσική, ἐνεργεια.

3-μέτρον, κανών, στάθμη, ρυθμός, βάσις, διάστασις, μέγεθος, διάστημα, ἀριθμός.

4-προσωρινά μέτρα

-Συντηρητικά μέτρα

-Δύο μέτρα, δύο σταθμά.

-"Οποιος περπατᾶ μέ μέτρα στέκει πάντα σάν τή πέτρα.

-ἔν τινι μέτρῳ

-ἄνευ μέτρου, - ὑπέρ τό μέτρον

-παίρνω μέτρα.

κάσσα.

1-κάσ(σ)α < ἰταλ. CASSA. < λατ. CAPSA

2-κιβώτιο, κασόνι, φέρετρο, κιβοῦρι, στηροκρέββατο, χρηματοκιβώτιον, ταμεῖον, κορβανᾶς, τό κατατιθέμενον ποσόν, πλαίσια κουφωμάτων ἀπό σανίδι, θύρωμα, πρεβάζι, τετράξυλο, τελάρο, γκράν κάσσα, (=μέγα τύμπανον).

3-κίστη, κιβωτός, ρίσκος, θήκη, λάρναξ, κοιτίς, κιστίς, χηλός, ἀργυροθήκη.

στενόν.

1-μεσν. ἐκ τοῦ ἀρχαίου στενόν, δημ. στενό.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2-ὁ ἔχων μικρόν πλάτος ὁ μή εὐρύς, ἄπλατος, ἁπλατής, ὁ μή εὐρύχωρος, ὁ στενάχωρος.
οὐδέτερο: δίοδος μεταξύ ὀρέων ἤ λωρίς θαλάσσης, ἐνοῦσα δύο πελάγη, δρομίσκος, ρύμη, σοκάκι.
-ἀντιθ, πλατύς, εὐρύς, φαρδύς, φαρδιός, εὐρύχωρος.
3-στενός, στενόχωρος, στενωπός, στενόπορος.
4-τά στενά τῶν Δαρδανελλίων - Στενός φίλος - Στενοί συγγενεῖς - Στεναί σχέσεις - στενή ἀντίληψις(ἀντ. Εὐρεῖα ἀντίληψις).

συνοικία.

1-ἀρχ., δημ.
2-τμῆμα πόλεως (κωμοπόλεις, χωριοῦ) μέ καθορισμένα τυπογραφικά ὅρια καί ἰδιαίτερον ὄνομα, μαχαλᾶς, γειτονιά, συνοίκησις.
3-συνοικία.

φάντασμα.

1-ἀρχ., μεσν., δημ.
2-ὅτι ὑπάρχει μόνον ἐν τῇ φαντασίᾳ καί ὄχι ἐν τῇ πραγματικότητι, φανταστικόν ὄν, ἄυλον ὄν, ὑπερφυσικόν ὄν, φάσμα, ἐμφάνισις ἀποθανόντος, εἴδωλον, σκιά, ὀπτασία, ἄνθρωπος κάτισχνος
σκελετός, σκέλεθρο, τσίρος, τσίχλα.
3-φάντασμα, φάσμα, εἴδωλον, μορμώ, μορμολύκειον, σκίασμα, δεῖμα, φόβητρον.

θυλάκιον.

1-ἀρχ. θυλάκιον < ὑποκ. τοῦ θύλακος.
δημ. θυλάκιο.
2-μικρός θύλακας, σακκίδιον, σακκούλι, εἰδικώτερα θύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λακος προσραπτόμενος σέ ὡρισμένα σημεῖα τῶν ἐνδυμάτων, τσέπη.
3-Βύλαξ, θυλακίς, σάκκος, ἀστός, θύλακος, πήρα, μάρσιπος, μαρσίπιον, κόλπος.

περισκελίς.
1-ἀρχ.
2-πανταλόνι, παντελόνι (< ἰταλ. πληθ. PANTALONI, γαλλ. PANTALON), στρατιωτική περισκελίς, κυλόττα (< γαλλ. CULOTTE), σαλβάρι (< τουρκ. SALVAR = εἶδος βράκας, φαρδύ πανταλόνι), βράκα,
3-περισκελίς, ἀναξυρίδες, θύλακοι (-ες), σκελέαι, σαράβαρα, βράκαι.

γιλέκον.
1- < ἰσπαν. JILECO < τουρκ. YELEK
δημ. γιλέκι, γιλέκο, γελέκο, γελέκος, γελέκι.
2-τό ἀμέσως μετά τό ὑποκάμισσο, φορούμενον ἀχειρίδωτον ἀνδρικόν ἔνδυμα, ὑποδύτης, ἐσωκάρδιον, ζιλές (< γαλλ. GILET), στόν πληθ. (γιλέκια)=τό πανωκόρμι τῆς φουστανέλλας.
3-χιτωνίσκος ὁ περιστέρνιος, τό περιστερνίδιον, ὑποδύτης, κολόβιον.

ψεύτης.
1-μεσν. ψεύτης < ἀρχ. ψεύστης μέ ἀνομοιωτική ἀποβολή τοῦ σ. (θηλ. ψεύστρια).
δημ. ψεύτης (θηλ. ψεύτρα).
2-ὁ λέγων ψεύδη, ψευδόμενος, ψευδολόγος, παραχαράκτης τῆς ἀλήθειας, ἀπατεών, κάλπης.
-ἀντιθ. ὁ λέγων τήν ἀλήθειαν, ὁ κῆρυξ τῆς ἀλήθειας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3-ψεύστης, φέναξ, ἀπατεών, δόλιος, πλάνος, γόης.
4-ὁ κλέφτης εἶδε τόν ψεύτη κι'ἔστριψε - Ἔχω μάρτυρα τόν μπάρμπα μου τόν ψεύτη - Ὁ ψεύτης καί ὁ κλέφτης τόν πρῶτο χρόνο χαίρονται.

κλέφτης.

1-ἀρχ. κλέπτης.
δημ., θηλ. κλέφτρα.
2-ὁ διαπράττων κλοπήν, κλεπτομανής, λωποδύτης, ὁ μή ὑποτασσόμενος στούς τούρκους ἐπί τουρκοκρατίας, παιδικό παιχνίδι, ληστής.
3-κλέπτης, κλοπός, κλοπεύς, κλώψ, σφετεριστής, ληστής, λωποδύτης, φώρ, ὁδοστάτης, ὁδοσκόπος.
4-φωνάζει ὁ κλέφτης νά φύγῃ ὁ νοικοκύρης - Ἁρματωλοί καί κλέφτες.

κόλαφος.

1-ἀρχ. κόλαφος < κολάπτω (=λαξεύω, γλύφω, χαράσσω).
2-ράπισμα, μπάτσος, σκαμπίλι, χαστούκι, προσβολή, ἐξύβρισις, ἐξευτελισμός, καθύβρισις.
3-κόλαφος, ράπισμα, κόνδυλος, κολάφισμα, κόσσος.

ἀλλόκοτος.

1-ἀρχ. ἀλλόκοτος.
2-ὁ ἀσυνήθους φύσεως ἤ μορφῆς, ἀσυνήθιστος, διαφορετικός, παράξενος, ἀφύσικος, τερατώδης, ἐκκεντρικός.
3-ἀλλόκοτος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ράκος.

1-ἀρχ. ράκος.

2-ἔνδυμα σχισμένο τεμάχιο παλαιοῦ ὑφάσματος, κουρέλι, τσούλι, πατσαβούρα, τζάλτζαλο, ξεσκονόπανο,

3-ράκος, κροκίς, λακίς, σπάραγμα.

4-'Ανρώπινον ράκος - Ράκη φράσεων (=ἀσυναρτησία).

ἀσπαίρω.

1-ἀρχ. εὐφων. + σπαίρω)

2-ἀσθμαίνω, λαχανιάζω, σπαρταρῶ, σπαράζω, ἀγωνίζομαι σπασμωδικῶς.

παράς.

1- < τουρκ. PARA.

δημ. καί παρᾶς, πληθ. παράδες.

2-τό κατώτερο σέ ἀξία τουρκικό νόμισμα, ἴσο πρός τό 1/40 τοῦ γροσιοῦ (=1/100 τῆς τουρκικῆς λίρας) πού κυκλοφοροῦσε μέχρι τά μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνος σά χάλκινο κέρμα. "Εκτοτε ὑπάρχει μόνον ἡ λογιστική ὑποδιαίρεσις, χρῆμα.

3-ἀργύριον, χρυσίον, νόμισμα.

4-'Αξίζει ἕνα παρᾶ - Δέν δίνω ἕναν παρᾶ - Τόν ἔκαμε πέντε παραδιῶν - Δέκα στόν παρᾶ - Δέν κάνει παράδες, -"Εχει παρᾶ μέ οὐρά -βγάζει παράδες - Νύφη μέ παράδες.

τσέπη.

1-ἐκ τοῦ τουρκ. CEP (τζέπ)

δημ. καί τζέπη.

2-βλ. θυλάκιον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄνοιγμα.

1-ἀπό τό ρ. ἀνοίγω < ἀνά + οἴγω.
μεσν., δημ.

2-ἡ πρᾶξις καί τό ἀποτέλεσμα τοῦ ρ. ἀνοίγω, σχισμή, ρωγμή, χαραμάδα, διεύρυνσις, διαπλάτυνσις, ἔναρξις, ἄνθησις, ὁ πρός τό πέλαγος πλοῦς.

3-ἄνοιγμα, ἄνοιξις, χάσμα, στόμα, πύλη, ὄρυγμα, ἔξοδος, ἐξόδιον, θυρανοίξια.

4-"Ανοιγμα γέφυρας -'Επτώχευσε ἀπό μεγάλο ἄνοιγμα- 'Ανοίχτηκε ὁ ποδοσφαιριστής.

τεμπέλικη.

1-ἀπό τό τεμπέλης < τουρκ. TEMBEL (=ὀκνηρός, νωθρός, φυγόπονος).

2-ὁ ἁρμόζων εἰς τεμπέλην, μαχμουρλίδικος, νυσταγμένος, νωχελής, τεμπελιασμένος.
-ἀντιθ. ἄτρυτος, ἀκάματος.

3-ὀκνηρός, ἀργός, νωθρός, ράθυμος.

στάμνα.

1-μεσν. σταμνί < ἀρχ. σταμνίον, ὑποκορ. τοῦ στάμνος. δημ. καί σταμνί, λαγήνι, λαγήνα (< λατ. LAGENA < ἑλλ. λάγυνος.

2-ἀγγεῖον μέ λαιμό στενό καί κοντό, χρήσιμο γιά φύλαξι καί μεταφορά ὑγρῶν καί κυρίως νεροῦ.

3-στάμνος, ὑδρία, κάδος, κάλπη, προχόη, πρόχους, λάγηνος, ἀμφορεύς.

ἀλωνιστής.

1-ἀπό τό ἀρχ., μεσν. καί νεωτ. ρ. ἀλωνίζω < ἄλων (= ἀλώνιον)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δημ. καί ἀλωνάρης (κυρίως μήν, θηλ.ὁ 'Ιούλιος).
2-ὁ ἐργαζόμενος εἰς τό ἀλώνισμα ἐργάτης,ὁ ἀλωνίζων.
3-ὁ ἀλοῶν (τοῦ ἀλοῶντος),ἀλωεύς, ἀλοητής.

γριπάρης.
1-ἀπό τό οὐσ. γρίπος (=δίκτυο ὅμοιο πρός ἐκεῖνος τῆς τράτας)+κατάλ. -άρης.
2-ὁ ἁλιεύων διά γρίπου, ἤ κατασκευάζων γρίπους.
3-γριπεύς, γρίπων, σαγηνεύς,σαγηνευτής.

σηκώνω.
1-μεσν. σηκώνω < μεταγενέστερο σηκῶ (=ζυγίζω) < σηκός (=ζύγι).
2-ἐγείρω τι ἐκ τῶν κάτω πρός τά ἄνω, ἐγείρω,ἀνεγείρω, αἴρω, ὑψῶ, ὑψώνω, ὀρθῶ,ἀνορθῶ,ὑποβαστάζω, βαστάζω, ξυπνῶ, ἀφυπνίζω, ἐξεγείρω, ὑποκινῶ,ξεσηκώνω, ἀναστατώνω, ἀναλαμβάνω, ἐπαίρω (σημαίαν).
-ἀντ. ἀφίνω κάτω, ρίχνω, κατεβάζω,κατακλίνω τινά, κοιμίζω, πλαγιάζω.
3-αἴρω, ἀνέχω, ἀνίσχω, ἀνατείνω, ἀναφέρω, βαστάζω, ἀνυψῶ, ἐγείρω, ἀνίστημι.
4-Σηκώνεται τό πετσί μου
-Σηκώνω κεφάλι.
-Σηκώνω τά χέρια ψηλά
-Σηκώνω μπαϊράκι
-Σηκώνω στό πόδι
-Σηκώνω τούς ὤμους
-Σηκώνω τά χρήματα
-Σήκωσε ἄγκυρα
-Τόν ἔχει σήκω-σήκω, κάτσε-κάτσε
-Θά τόν σηκώσουν αὔριο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-Δέν σηκώνει κρασί
-Δέν σηκώνει ἀστεῖα
-Δέν τόν σηκώνει τό κλῖμα
-Τό κρασί σηκώνει νερό.

χρονιάρα.

1-ἀπό τό οὐσ. χρόνος+κατάλ.-ιάρης.
2-ὁ ἔχων ἡλικίαν ἑνός ἔτους, ἐτήσιος, ἐνιαύσιος, χρονιάρικος, μονοετής.
3-ἐνιαύσιος, ἐτήσιος, ἔτειος, ἐπέτειος, ἐνάετος.
4-χρονιάρα μέρα (=ἐπέτειος μεγάλης ἑορτῆς).

σταυρός.

1-ἀρχ., μεσν., δημ. ἐκ τῆς ρίζης στα-τοῦ ἵστημι.
2-ὄργανον θανατικῆς ἐκτελέσεως, σταυρός Χριστοῦ, συμβολον χριστιανισμοῦ, σχῆμα ποιούμενον ὑπό τῶν προσευχομένων, κόσμημα, σῆμα, παράσημον, εἶδος κόμπου (=σταυρόκομπος), ἐξάρτημα μηχανῆς, ἄστρα Β καί Ν.
3-σταυρός
4-Κάνε τό σταυρό σου καί τράβα - Μά τό σταυρό -'Ερυθρός Σταυρός.

Κέρμα.

1-ἀρχ. κέρμα (=κομμάτι) < κείρω.
2-μικρό κομμάτι, θραῦσμα, κομματάκι, σύντριμμα, ἀπόκομμα, κλάσμα, θρύμμα, παρτσᾶς (<τουρκ.PARCA=κομμάτι), νόμισμα μικρῆς ἀξίας, ψιλή μονέδα, ψιλά.
3-κέρμα, τόμος, τμῆμα, θρύμμα, θραῦσμα, σπάραγμα, μέρος, μερίς, μοῖρα, μόριον, νόμισμα, κερμάτιον.

τηγάνι.

1-μεσν. τηγάνιν < μεταγενεστ. τηγάνιον < ὑποκορ. τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀρχ. τήγανον (ἀττ.τάγηνον (=τηγάνι).
3-τήγανον.

μουντζουρώνω.
1-ἀπό τό οὐσ.μουτζούρα (<μούτζα [=μουντό χρῶμα, χειρονομία μέ ἀνοικτή παλάμη] +κατάλ.-ούρα)+ κατάλ. -ώνω.
δημ.καί μουτζουρώνω, μουζουρώνω.
2-γεμίζω τό πρόσωπο κάποιου μέ μουντζοῦρες, ρυπαίνω, σπιλώνω, λερώνω, κηλιδώνω, κακογραφῶ, κακογράφω, θαλασσώνω, μουσκεύω, λασπώνω, καταισχύνω, ντροπιάζω, στιγματίζω, σπιλώνω.
-ἀντιθ. καθαρίζω, καλλιγραφῶ.
-3-μελαίνω, μελανῶ, καταιθαλῶ, μαίνω, χρίω, ἀλείφω, περιχρίω, κηλιδῶ, ρυπαίνω, αἰσχύνω.

πρόσωπον.
1-ἀρχ, πρόσωπον <πρός + ὤψ (=ὀφθαλμός).
δημ. πρόσωπο.
2-τό πρόσθιον μέρος τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὄψις, μορφή, μοῦτρο, φάτσα, πρόσοψις καλή μεριά, προσθία ὄψις, φάτσα, ἄνθρωπος, ἄτομον, ἥρως ἔργου, ρόλος, νούμερο, ἠθοποιός, ὁ ἔχων δικαιώματα, τύποι προσωπικῆς ἀντωνυμίας.
3-πρόσωπον, ὄψις, ὅρασις, τό ἐνώπιον τινός, ἄνθρωπος, σχῆμα, σῶμα, (εἶδος).
4-φυσικόν πρόσωπον - Νομικόν Πρόσωπον (=Σύλλογος, ἵδρυμα, δῆμος),
-Χάθηκε ἀπό τό πρόσωπο τῆς γῆς.
-Κατά πρόσωπον (=μετά παρρησίας, κατάμουτρα).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-'Εν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου.
-Δέν ἔχω πρόσωπο (ἤ μοῦτρα) νά βγῶ στόν κόσμο.
-Δέν εἶδα θεοῦ πρόσωπο.
-Τό πρόσωπο εἶναι σπαθί.

ἀποκριά.
1-μεσν. ἀποκρέα < μεταγενεστ. ἐπίθ. ἀπό-κρεως < ἀπό +κρέας.
δημ. καί ἀποκρηά, ἀπόκρια.
2-ἀποχή ἀπό τό κρέας, ἡ τελευταία μέρα τῆς κρεοφαγίας, ἡ παραμονή κάθε νηστείας. Τό διάστημα τῶν τριῶν τελευταίων ἑβδομάδων πρό τῆς Καθαρᾶς Δευτέρας, αἱ κατά τό διάστημα τούτων τῶν ἑβδομάδων τελούμεναι ἑορταί διασκεδάσεως, μεταμφιέσεις, καρναβάλια (γαλλ. CARNAVAL < ἰταλ. CARNE-VALE < ἴσως μεσν. CARNEM LEVARE [= ἐξαφανίζω τό κρέας])
3-ἀπόκρεως.
'Ανάλογα τά Κρόνια, τά Διονύσια, τά φαγησιπόσια.

συνωρίς.
1-ἀρχ., ἐκ τοῦ ἀρχ. συνάορος ἤ συνήορος (=συνηνωμένος στενά, συνεζευγμένος) γεν. συνωρίδος.
2-ζεῦγος ἵππων ἐξευγμένων εἰς τό αὐτό ὄχημα, ζεῦγος, δυάς ἀδελφῶν ἤ ἀχωρίστων φίλων, συνεργατῶν, ζευγάρι.
3-συνωρίς, ξυνωρίς, ζεῦγος.

ζυγιά.
1-ἀπό τό ἀρχ. ζεῦγος.
2-ζεῦγος, ζευγάρι, ζύγισμα, ζύγι.
4-Στό γάμο του εἶχε πέντε ζυγιές λαλούμενα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φρόνιμος.

1-άρχ.,μεσν.,δημ. φρόνιμος < φρονέω - ῶ

2-ὁ ἔχων φρόνησιν, σώφρων, νουνεχής, συνετός, ἔμφρων, γνωστικός, μυαλωμένος, χρηστοήθης, ἐγκρατής, εὔτακτος, νομοταγής, πειθαρχικός.

3-φρόνιμος, ἔμφρων, σώφρων, ἐχέφρων, συνετός, νουνεχής, φρενήρης.

λεπτόν.

1-άρχ.
δημ. λεπτό, λεφτό.

2-ὁ μή ἔχων πάχος, λιγνός, ἰσχνός, ἀδύνατος, κομψός, εὐσταλής, λυγερός, λεβέντης, ἀραιός, εὐπαθής, λεπτοκαμωμένος, ἀσθενικός, εὐπρόσβλητος, εὐαίσθητος, εὐγενής, ἁβρός, εὔθραστος, ὀξύς, ἰσχυρός, δυνατός, διαπεραστικός, ἀμβλύς, ἀνίσχυρος, εὐχάριστον ἄρωμα, γλυκύς στή φωνή, ψιλοκομμένος, ψιλοτριμμένος, ἀραιόν ὑγρόν, οὐδ. ἑκατοστόν τῆς δραχμῆς, μονόλεφτο, τσεντέλιμο, χρήματα, πλούτη, ἑξηκοστόν τῆς ὥρας, στιγμή, στιγμοῦλα.

-ἀντιθ. παχύς, χονδρός, χοντρός, ἀμβλύς, ἀνίσχυρος, χοντροκομμένος, πυκνός, παχύς, παχύρρευστος, πυκνόρρευστος.

3-λεπτός, ἰσχνός, λαγαρός, ψιλός, ἀραιός, ἁβρός, ἁπαλός, ὀξύς, ἀγχίνους, εὐμήκης, εὐμεγέθης, ραδινός, ἄσαρκος, λεπτόν, κερμάτιον, ἡμιωβόλιον, ἀὐτίκα, παραχρῆμα, παραυτίκα.

σκεπάνι.

1-μεσν. σκεπάρνιον, ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. σκέπαρνον ἤ σκέπαρνος (=σκεπάρνι).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δημ. καί σκεπάρνι.
2-ἐργαλεῖον ξυλουργικόν, χρησιμοποιούμενον διά κοπήν ξύλων ἤ πελέκησιν, κάρφωμα, ξεκάρφωμα.
3-σκέπαρνον, σκεπάρνιον.

βρέ.
1-μορ. κλητικόν. Ἀπό τό μωρέ, κλητ. τοῦ ἐπιθ. μωρός.
δημ. καί μωρέ, μουρέ, μαρέ, μπρέ, ὠρέ, ἀρέ, ρέ.
2-Εἰς δήλωσιν περιφρονήσεως ἤ οἰκειότητος, ἀπορίας, θαυμασμοῦ.
3-σύ;, ὦ οὗτος;

φλαμούρι.
1- < φλαμούριον, ὑποκορ. τοῦ μεσν. φλάμμουρον

2-κοινή ὀνομασία τῶν δένδρων φιλύρα καί μελίας, τό ξύλο τῆς φιλύρας, τίλιο.
3-φιλύρα.

μαραγκός.
1-μεσν. μαραγκός < βενετ. MARANGOS.
2-ξυλουργός.
3-ξυλουργός, λεπτουργός.

(πρωτο)μάστορας.
1-σύνθετον ἀπό τό πρῶτος+μάστορας (μεσν. μάστορας < μάϊστωρ < λατιν. MAGISTER.
δημ. καί μάστορης, θηλ. μαστόρισσα.
2-προϊστάμενος, ἀρχιτεχνίτης, ἀφεντικό, ὁ γνωρίζων καλά κάτι, ἐπιδέξιος, ἐπιτήδειος, ἀριστοτέχνης, βιρτουόζος, (< ἰταλ. VIRTUOSO), μαέστρος.
-ἀντιθ, τεχνίτης τοῦ γλυκοῦ νεροῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3-τεχνίτης, δημιουργός, τεχνικός, χειροτέχνης,
4-κακοπληρωμένος μάστορης ἤ ἀκαμάτης (μεσν. ἀκαμάτης < ἀστερητ + κάματος) ἤ ἀτζαμῆς (< τουρκ. ACEMI = ἀδέξιος).
-"Αλλοι μάστοροι γιά μαντριά κι ἄλλοι γιά καμπαναριά.
-Βρῆκε τόν μάστορή του.

κρύπτη.
1-μεταγενεστ. κρύπτη <κρυπτή, θηλ. τοῦ ἐπιθ.κριπτός.
2-μέρος ὅπου κρύπτεται κανείς, κρησφύγετον, κρυψώνας, ὑπόγειο, καταφύγειον, κατά τούς πρώτους Χριστ. χρόνους, λειψανοθήκη μαρτύρων.
3-κρύπτη, κρυπτή, θήκη.

ὄμμα.
1-ἐκ τῆς ρίζης ὀπ-τοῦ ὁρῶ.
2-ὀφθαλμός, μάτι, βλέμμα, ματιά, ὀπή ἀγκίστρου.
4-ὑπό τά ὄμματά τινος - τυφλοῖς ὄμμασι(ν).

ξυπνητός.
1-ἀπό τό ρ. ξυπνῶ (μεταγεν. ἐξυπνῶ <ἐξυπνίζω)+ κατ. -τός.
δημ. ξύπνιος.
2-ὁ μή κοιμώμενος ὁ ξύπνιος, εὐφυής, ἔξυπνος,
-ἀντιθ. κοιμισμένος, βλάκας.
3-ἔξυπνος, ἄγρυπνος, ἄυπνος, εὐφυής.

μαχαλᾶς.
1-ἀπό τό τουρκ. MAHALLE (=συνοικία), καί μαχαλᾶς.
2-συνοικία, ἐνορία, γειτονιά.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3-ρύμη, συνοικία, κώμη, λαύρα.
4-κάθε τόπος καί ζακόνι (μεσν) ζακόνιν < σλαυ. ZAKONU = ἔθιμον) κάθε μαχαλάς καί τάξι.

νοῦς.
1-ἀρχ. νοῦς < νόος.
2-δύναμις τοῦ νοεῖν, ἐν ἀντιδιαστολῇ πρός τήν δύναμιν τοῦ αἰσθάνεσθαι καί βούλεσθαι, νόησις, διανόησις, διάνοια, λογισμός, φρένες, πνεῦμα ἐν ἀντιθέσει πρός ὕλην, σωφροσύνη, νόημα, σημασία, ἄνθρωπος βαθύνους, βαυθστόχαστος.
3-νοῦς, διάνοια, γνώμη, φρήν, φρένες, σύνεσις, διάνοια, φρόνησις, λογισμός, λόγος, πνεῦμα, φρόνημα, θυμός, εὐβουλία.
4-κοινός νοῦς.
-ἔχω τό νοῦ μου
-βάζω μέ τό νοῦ μου
-δέν εἶσαι μέ τό νοῦ σου.
-χάνω τό νοῦ μου.
-ἄσκοπος ὁ νοῦς διπλός ὁ κόπος.
-κοντά στό νοῦ κι' ἡ γνώση.
-αὐτό βγάλ' το ἀπό τό νοῦ σου.
-ὄξω νοῦ καί πέρα βρέχει (πλήρης ἀδιαφορία).
-γυρίζει μέσ' τό νοῦ μου.

δέρνω.
βλ. 3. Ἡ σημαία ἑνός συντάγματος.

δοκός.
1-μεσν. δοκάριον < ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. δοκός
δημ. δοκάρι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2-μεγάλη δοκός, δοκός, πάτερο, πατερόξυλο, τράβα.
3-δοκός, δοκίς, δοκίδιον, δοκάριον (μεσν.).

(ἀ)φατνωτόν.
1-ἀρχ. φατνωτός < φάτνη.
2-ὁ φέρων φάτνωμα, ὁ στολισμένος μέ φάτνωμα, κοῖλα τετράγωνα πού σχηματίζονται στήν ὀροφή ἀπό τήν διασταύρωσι τῶν δοκῶν της,
3-φάτνωμα.

γδοῦπος.
1-ἀρχ. καί δοῦπος.
2-ἀποτέλεσμα καί ἐνέργεια τοῦ ρ. δουπῶ (=πίπτων προκαλῶ βαρύν θόρυβον).

ἔδαφος.
βλ. 4. Ἡ σταχομαζόχτρα

προαύλιον.
βλ. αὐλή.

βῆμα.
1-ἀρχ. βῆμα < βαίνω.
2-βάδισμα, περπάτημα, δρασκελιά, πάσσο, βηματισμός, περπατησιά, μονάς μήκους (=0,75 μ.), βάθρον, κίνησις ποδῶν χορευτρίας, ἄδυτον ναοῦ χριστιανικοῦ.
3-βῆμα, βάσις, βάδισμα, βάδος, στίβος, βάθρον, ὑποπόδιον.
4-πάει βῆμα-βῆμα
-ἀκολουθῶ κατά βῆμα.
-δύο βήματα (μικρά ἀπόστασις).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀγάπη.

1-ἀρχ., μεσν., δημ. καί ἀγάπημα, ἀγαπημός, ἀγάπισμα.

2-συμπάθεια, φιλία, ἐνδιαφέρον, ἀφοσίωσις, στοργή, τρυφερότης, φίλτρον, λατρεία, θωπεία, χάδια, ἔλξις δύο ἑτεροφύλων, πόθος, ἔρως, τό ἀγαπώμενον πρόσωπον, κύριο ὄνομα ('Αγάπιος, 'Αγαπία).

3-ἀγάπη, εὔνοια, εὐμένεια, φιλοφροσύνη, φιλία, στοργή

4-γιά τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ

-εἴμαστε στίς ἀγάπες μας

-ἔκαμαν ἀγάπη μεταξύ τους (συμφιλίωσις)

-ἡ ἀγάπη ἀπό τά μάτια πιάνεται

-παντρεύουν τήν ἀγάπη μου καί τῆς δίνουν τόν ὀχτρό μου

-'Αγάπαι = κοινά δεῖπνα

-'Η 'Αγάπη = δευτέρα 'Ανάστασι.

τακτικός.

1-ἀρχ. ἐκ τοῦ τάσσω, μεσν. δημ. καί ταχτικός

2-ὁ συμβαίνων καθ'ὡρισμένην τάξιν, ἀκριβής, συνεπής, ὁ μή παραβαίνων τό καθῆκον του, τάς ὑποχρεώσεις του, συνήθης, συνηθισμένος, κοινός, οἰκεῖος, στρατός καί δή τό πεζικόν.

θηλ. τρόπος συμπεριφορᾶς, μέθοδος.

-ἀντιθ. ἄτακτος, ἔκρυθμος, ἀνώμαλος, ἀήθης, ἀσυνήθης, ἀσυνήθιστος, ἰδιόρρυθμος, πρωτότυπος, καινοπρεπής.

3-τακτικός, τεταγμένος, εὔτακτος, εὔθετος, κόσμιος, κανονικός, σύμμετρος, εὔρυθμος, τακτός, νόμιμος, ἔννομος, δίκαιος, ἀκριβής.

4-τακτικός στρατός (=ὁ μόνιμος)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-τακτικός καθηγητής
-τακτικά ἀριθμητικά

νά.
1-ἐπίρρ. δεικτικόν.
ἀπό τό μεσν. να < ἀρχ. ἡ-νί < ἤν
2-ἰδού, ἰδέ, ἐδῶ, νά, λαβέ, ὁρίστε.
3-ἰδού, ἰδέ, τῆδε, ἐνταῦθα, ἤν, ἰδού, αὐτοῦ, ἐκεῖ.
4-νά τον
-νά, φάνηκεν
-νά; ἕνα ἑκατομμύριο
-νά σου πού λές, καί μέ πλησιάζει
-ἐδωνά
-αὐτουνά
-ἐκεινά
-αὐτονά τό ἀγοράκι
-νά τα μας.

σπάθη.
1-μεσν. σπάθιν < μεταγενεστ. σπαθίον < σπάθιον, ὑποκ. τοῦ ἀρχ. σπάθη
δημ. σπαθί
2-ξίφος
3-σπάθη, ξίφος, μάχαιρα, ρομφαία, φάσγανον, κοπίς.

ἀσπίς.
1-ἀρχ.
δημ. ἀσπίδα
2-ἀμυντικό ὅπλο, προμαχών, ὑπερασπιστής, ἀμύντωρ, προστάτης, πρόμαχος, προασπιστής, διαφεντευτής, ἀνάγλυφο κόσμημα μετόπης ἀρχαίου δωρικοῦ ναοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3-ἀσπίς, θυρεός, πέλτη, γέρρον, σκουτάρι(ν),(βυζ.).

τάξις.

1-ἀρχ.

δημ. καί τάξη.

2-ἡ ἐνέργεια καί τό ἀποτέλεσμα τοῦ τάσσω, διάταξις, εὐθέτησις, τακτοποίησις, συγύρισμα, νοικοκυροσύνη, ρυθμός, εὐρυθμία, τό πρέπον, τό προσῆκον, τό ὀρθόν, ἐτήσιος κύκλος σπουδῶν, σύνολον τῶν μαθητῶν μιᾶς τάξεως, διάταξις στρατιωτική, παράταξις, διαίρεσις ὁμάδων, ὄντων, ζώων, πραγμάτων, συστηματική, κοινωνική διάταξις, τῆς Ἀκαδημίας ὑποδιαίρεσις,

-ἀντιθ. ἀταξία, ἀνωμαλία, ἀρρυθμία.

3-τάξις, κόσμος, ρυθμός, σύνταξις, εὐκοσμία, διάταξις.

4-Οἱ τάξεις τοῦ στρατοῦ

-τάξις τῶν καφετζήδων

-τάξις θετικῶν Ἐπιστημῶν Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

-ὅλα ἐν τάξει

-ἐν τάξει καί παρατάξεις

-τό μετάξι θέλει τάξη κι ἄνθρωπο νά τό κοιτάξη.

-ἐν τάξει

-πρώτης τάξεως

-σᾶς ἀνακαλῶ εἰς τήν τάξιν

-δημοσία τάξις.

κολλῶ.

1-ἀρχ.

δημ. κολλάω, κολνῶ,

2-ἑνώνω δύο ἤ περισσότερα μέρη μέ κολλητική οὐσία, συγκολλῶ, προσκολλῶ, συνενώνω, συνάπτω, συνδέω,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

συμπληρῶ, μεταδίδω νόσον, κολλιέμαι, πιάνω.
-ἀντιθ. ἀποκολλῶ, ξεκολλῶ
3-κολλῶ, συγκολλῶ, συνάπτω τί τινι
4-μᾶς κόλλησε τσιμπούρι (ἤ τσιμούρι).
-τῆς κόλλησε ἀπό κοντά
-δέν κολλάει
-τοῦ κόλλησε (πέταξε) πετριά πώς...
-κολλῶ ρετσινιά
-τόν κόλλησε στόν τοῖχο
-κόλλησε τό φαΐ
-στή βράσι κολλάει τό σίδερο

σπόντα.
1-στή φράσι ἀπό σπόντα (=λοξά), ἰταλ. SPONDA(=χεῖλος γέφυρας, παραπέτο, ἀντίκρυ).

ἴκριον.
1-ἀρχ. καί ἴκρίωμα
2-προσωρινόν κατασκεύασμα ἐκ σανίδων στηριζόμενον ἐπί δοκῶν, προκειμένου νά ὑποβαστάζῃ ἐργαζομένους, σκαλωσιά, καλούπια, πρόχειρος ἐξέδρα, σανίδωμα λαιμητόμου.
3-ἴκρίωμα, ἴκριον, ἴκρίον, ἴκρια, σανίς, βάσις, βάθρον, ὑποπόδιον, πῆγμα.

μπόγι.
1-ἐκ τοῦ τουρκ. BOY (=ἀνάστημα) καί μπόι, γεν. τοῦ μπογιοῦ.
2-ὕψος, ἀνάστημα, κορμοστασιά, μονάς μετρήσεως, ὄρθιο ξύλο τῶν θυροφύλλων καί παραθυροφύλλων.
3-σχῆμα, εἶδος, μορφή, φύσις, ὄψις, ἀνάστημα, σῶμα,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φυή.
4-δέν ντρέπεσαι τό μπόι σου.

μέλος.
1-ἀρχ., μεσν., δημ.
2-μέρος τοῦ σώματος, ἄτομον, μέλος ὁμάδος, ἡ συλλόγου, μελῳδία, ᾄσμα, μουσικός τονισμός ποιήματος.
3-μέλος, ἄρθρον, κῶλον, μόριον, μέρος, μοῖρα, ὠδή, ᾄσμα, ὕμνος, ὑμνῳδία.

ἀγροικῶ.
1-μεσν. γροικῶ < ἐπιθ. *ἀγροικός < ἀγροῖκος
δημ. ἀγροικάω, γροικάω, γροικῶ.
2-ἀκούω, ὑπακούω, πείθομαι, ἐννοῶ, νοιώθω, μπαίνω στό νόημα, ἀντιλαμβάνομαι.
3-ἀκούω, πείθομαι, νοῶ.

φούχτα.
1-μεσν. φοῦχτα < φοῦκτα < ρ. φουκτίζω, μέ ἀντιμετάθεσι χούφτα (δημ. καί φούκτα).
2-παλάμη, ὅτι χωράει ἡ παλάμη, δράξ, δράγμα, ἁδραξιά, φουχτιά, χεριά.
3-παλάμη, φύκτη, πύκτη, δράξ.

βρόντος.
1-ἀπό τό ρ. βροντῶ (ὑποχωρητικά).
Ἡ φράσις στό βρόντο ἀπό τήν παλαιά συνήθεια νά πυροβολοῦν οἱ στρατιῶτες πρός τό μέρος πού ἄκουαν πυροβολισμό χωρίς νά βλέπουν τό στόχο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γ. Πραγματικές παρατηρήσεις.

Φάντασμα.

βλ. Βρυκόλαξ, στή δ΄παράγραφο, Λαογραφικά στοιχεῖα.

Σταυροδρόμι.

Συνοικισμός τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γνωστός ὡς Πέραν. Ἀπετέλεσε κέντρον συγκεντρώσεως τῶν Ἑλλήνων ἀπό τάς ἀρχάς τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἐνῷ τό Φανάριον παρακμάζει. Τουρκιστί γνωστόν ὡς BEYOGLU.

Εἰκοσιπενταράκι (ἤ εἰκοσπενταράκι). Παλαιό κέρμα ἀξίας 25 λεπτῶν τῆς δραχμῆς.

Πεντάρα.

2-κέρμα ἀξίας 5 λεπτῶν τῆς δραχμῆς, ὀβολός, πεντάλεπτον.

3-ὀβολός, χαλκοῦς, τεταρτημόριον.

4-Δέν ἀξίζει μιά πεντάρα.

-Δέ δίδω πεντάρα

-Δέν ἔχω πενταράκι τσακιστό

-Μιᾶς πεντάρας δουλειά δέν εἶναι ἄξιος νά κάνῃ.

δεκάρα.

1-δεκάρι < δέκα+κατάλ.-άρι

2-σύνολο 10 ἡμερῶν, μετάλλινο κέρμα ἀξίας 10 λεπτῶν (=διώβολον), μικρό χρηματικό ποσό

3-δεκάς, δεκάχαλκον, (δηνάριον).

4-Δός μου καμμιά δεκάρα χαρτζιλίκι (< τουρκ. HARCLIK =μικρό χρηματικό ποσό διά τά καθημερινά ἔξοδα).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αὐτή εἶναι δεκάρα τοῦ "Οθωνος (=πολύ ἡλικιωμένος, παλαιῶν ἀντιλήψεων).-

"Ανθρωπος τῆς δεκάρας - Δέν δίδει δεκάρα - Δέν ἀξίζει πεντάρα.

καρίνα.

1-ἐκ τοῦ λατ. CARINA δημ. καί καρένα.

2-τρόπις, τό κατώτερο μέρος τοῦ σκελετοῦ τοῦ πλοίου

3-τρόπις.

στραβόξυλο.

κάθε ξύλο ἀπό τήν στραβοξυλεία (=τό σύνολον τῶν ἐπικαμπῶν ξύλων τά ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται πρός κατασκευήν τοῦ σκελετοῦ τῶν πλοίων).

ἡμέρα τῆς Παναγιᾶς.

Ἡ 26 Δεκεμβρίου, ὅταν ἑορτάζεται ἡ Σύναξις τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου.

(Γ.Μακρῆς, Σύναξις, ΘΗΕ, ΙΑ, 256-257).

ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Στεφάνου

ἡ 27 Δεκεμβρίου, μνήμη τοῦ πρωτομάρτυρος καί Ἀρχιδιακόνου Στεφάνου.

δ. Λαογραφικά στοιχεῖα.

Χριστούγεννα

1. Τά κάλαντα

Τά κάλαντα εἶναι τραγούδια εὐχετικά, πού περιέχουν ἐπαίνους διά τόν νοικοκύρην, τήν νοικοκυράν καί τά ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας καί εὐχάς εἰδικάς διά τόν καθένα: Πρῶτα ὅμως τραγουδοῦν τό παλιό Χριστουγεννιάτικο τραγοῦδι:

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καλήν ἑσπέραν, ἄρχοντες, ἄν εἶναι ὁρισμός σας,
Χριστοῦ τήν θείαν γέννησιν νά πῶ στ'ἀρχοντικό σας.
Χριστός γεννᾶται σήμερον ἐν Βηθλεέμ τῇ πόλει,
οἱ οὐρανοί ἀγάλλονται, χαίρει ἡ κτίσις ὅλη κ.τ.λ.

'Εκτός τοῦ λογίου αὐτοῦ στιχουργήματος ὑπάρχουν καί καθαρῶς λαϊκά τραγούδια, ἀναφερόμενα εἰς τήν γεννησιν τοῦ Χριστοῦ, ὅπως εἶναι τά ἐξῆς θρακιώτικα τραγούδια:

1. Χριστός γεννιέται,
σά γήλιος φέγγει,
σά νιό φεγγάρι,
σάν παλληκάρι.

2. Κυρά Θεοτόκο
ἐκοιλοπόνα,
ἐκοιλοπόνα
καί παρεκάλιε:
-Βοηθησέτέ με
αὐτή τήν ὥρα
τή βλογημένη
καί δοξασμένη,
μαμμή νά πᾶτε,
μαμμή νά φέρτε.
"Ωστε νά πᾶσι
καί νά γυρίσου,
Χριστός γεννήθη,
σά νιό φεγγάρι,
σάν παλληκάρι.

Ποιητικώτατα εἶναι καί ὅσα λέγονται εἰς τά τραγούδια τῶν Καλάνδων. "Αν π.χ. ἡ οἰκογένεια ἔχῃ στάνες καί πρόβατα, τά παιδιά εἰς τά χωρία τοῦ Πηλίου τραγουδοῦν:

'Εδῶ σέ τοῦτες τές αὐλές, τές μαρμαροστρωμένες,
ἐδῶ 'χουν χίλια πρόβατα καί τρεῖς χιλιάδες γίδια.
Σάν κάνουν τόν ἀνήφορο, γιομίζ'ὁ λόγγος ὅλος'
σάν πιάσουν τόν κατήφορο, γιομίζ'ὁ κάμπος ὅλος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σάν τό μυρμῆγκι περπατοῦν, σάν τό μελίσσι βάζουν,
σάν τόν ἀφρό τῆς θάλασσας ἀφρίζουν τά καρδάρια.
'Εμεῖς ὀλίγα τά 'παμε κι ὁ Θιός νά τ'ἀβγαταίνῃ.
"Αν ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ εἶναι γεωργός, τότε τό τραγοῦδι των εἶναι γιά τό ζευγάρι. Παραθέτω τραγοῦδι τῆς Λήμνου.
Τά μᾶυρα βόδια στό ζυγό, τά τρίβωλα στ'ἀλέτρι,
κι αὐτά τά λαμπροκέρωτα νά ζοῦν, νά τριδβωλᾶνε.
'Αγριγιολιά εἶν'τ'ἀλέτρι σου καί δάφνη ὁ ζυγός σου,
εἶναι καί ἡ φκεντρίκια σου τριανταφυλλιᾶς κλωνάρι,
εἶναι καί ἡ ζευγίκια σου μετάξι συρματένιο.
Δευτέρα μέρα γιούρντισες νά πά νά πρωτοσπείρῃς.
'Η στράτα ρόδια γέμισε καί τά χωράφια σπόρο.
-Θά σέ ρωτήσω, ἀφέντη μου, πόσα πινάκια σπέρνεις;
-Σπέρνω κριθάρι δώδεκα, σιτάρι δεκαπέντε
καί κάτω στήν ἀκρογιαλιά ἄλλα σαρανταπέντε,
κι αὐτό μέ τό διαστήκανε περδίκια νά τό φᾶνε.
Δέν εἶν'περδίκια μοναχά, μόν'εἶναι καί λαγούδια.
Πῆρα τό τουφεκάκι μου νά πά νά τά σκοτώσω.
Οὔτε περδίκια σκότωσα οὔτε λαγούδια πιάσα
μόν'θέρισα κι ἀλώνισα ὅλα τ'ἀποφαγούδια.
'Κάνα πινάκια ἀμέτρητα, πινάκια μετρημένα,
κι ἐκεῖ πού τά μετρούσαμε, νά κι ὁ Χριστός κ'ἐπέρνα.
'Εκεῖ πού'στάθη ὁ Χριστός χρυσό δεντράκι βγῆκε
κι ἐκεῖ πού παραπάτησε, βγῆκ'ἕνα κυπαρίσσι.
Στή μέση ἦταν ὁ Σταυρός, στήν ἄκρη τό Βαγγέλιο
καί κάτω στή ριζίκια του μιά κρυσταλλένια βρύση,
πού κατεβαίνουν τά πουλιά καί βρέχουν τά φτερά τους
καί ραίνουν τόν ἀφέντη μας μ'ὅλη τή φαμελιά του.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Αφέντη μου πεντάφεντε, πέντε φορές ἀφέντη!
Πέντε κρατοῦν τό μαῦρο σου καί τρεῖς τόνε σελλώνουν
καί δεκοχτώ περικαλοῦν: 'Αφέντη, καβαλλίκα!
Καβαλλικεύεις, χαίρεσαι· πεζεύεις, καμαρώνεις,
κ'ἐκεῖ π'πατήσ'ὁ μαῦρος σου, πηγάδια φανερώνει,
πηγάδια πετροπήγαδα κι αὐλές μαρμαρωμένες...
Βάλε τ', ἀφέντη μ', βάλε το τό χέρι σου στή τζεπη.
"Αν εὕρης γρόσα δῶ μας τα, φλουριά μήν τά λυπᾶσαι·
βάλε καί τό γλυκό κρασί, νά πιοῦν τά παλληκάρια.

'Η νοικοκυρά φιλοδωρεῖ τά παιδιά μέ κουλλούρια καί κάστανα ἤ καρύδια κι αὐτά φεύγουν, διά νά κτυπήσουν ἄλλη πόρτα, νά τά εἰποῦν καί σ'ἄλλο σπίτι. "Αν ὅμως ἡ πόρτα δέν ἀνοίξῃ καί ἄν τά παιδιά δυσαρεστηθοῦν, τότε καί τό τραγοῦδι των δέν θά εἶναι πρός ἔπαινον τοῦ νοικοκύρη. 'Ιδού ἕνα ἀπό τά σκωπτικά αὐτά τραγούδια:

'Αφέντη μου, στήν κάπα σου χίλιες χιλιάδες ψεῖρες,
ἄλλες γεννοῦν, ἄλλες κλωσσοῦν, ἄλλες αὐγά μαζώνουν κ.λ.π.

(Γ. Μέγας, 45 - 47).

2. (Τό Χριστουγεννιάτικον δένδρον).

Τό χριστουγεννιάτικον δένδρον. 'Από τήν παραμονήν τῶν Χριστουγέννων ἤ καί ὀλίγας ἡμέρας πρότερον ἀπαντᾷ καί παρ'ἡμῖν, ἰδίᾳ εἰς τ'ἀστικά κέντρα, τό ἔθιμον τοῦ χριστουγεννιάτικου δένδρου. Τοῦτο εἶναι κλάδος ἤ κορυφή ἐλάτης ἤ κλάδος κυπαρίσσου ἤ τεχνητόν, ὁμοιάζον πρός ἐλάτην, πού στήνεται εἰς τάς οἰκίας, τά καταστήματα καί τάς πλατείας, καί στολίζεται μέ κωνικήν ἐκ λεπτῆς εὐθραύστου ὑάλου κορυφήν καί διάφορα ἀθύρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ματα καί πολύχρωμα κηρία ἤ ἠλεκτρικά λαμπάκια, τά ὁποῖα ἀναπτόμενα τό φωτίζουν κατά τήν νύκτα.

Τά ἐν λόγῳ ἀθύρματα, ἐπιτηδείως προσδεδεμένα εἰς τούς κλάδους αὐτοῦ, εἶναι συνήθως ἄστρον εἰς τήν βάσιν τῆς κορυφῆς, στίλβουσαι ταινίαι, κλειδί, ποικιλόχρωμα ἐκ λεπτῆς ὑάλου καί διαφόρου μεγέθους μπαλάκια, ἐπίχρυσα μῆλα καί κάρυα, ἀμυγδαλωτά, σακχάρινοι ἀνθρωπίσκοι, παιδικά παιγνίδια, τεμάχια πεπιεσμένου χάρτου χρωματιστοῦ παριστάνοντα κώδωνας, οἰκίσκους ἤ ἄλλο τι κάποτε δέ καί πολύτιμα μικρά κοσμήματα, οἷον δακτυλίδια, πόρται, καρφίδες κ.ἄ. Παρά τάς ρίζας τοῦ δένδρου καί ἐπί τῶν κλάδων του τοποθετοῦνται καί ἐπιτάσσονται μικραί τολύπαι βάμβακος, συμβολίζουσαι τήν χιόνα, ὡς καί τινα βαρύτερα δῶρα διά τά μικρά παιδιά. Ταῦτα ἐνίοτε ἀριθμοῦνται καί, ὅταν συγκεντρωθοῦν παιδιά εἰς τό σπίτι, διά νά διασκεδάσουν, κερδίζουν διά λαχνοῦ "τό παιγνίδι πού θά τούς τύχῃ μέ τόν ἀριθμό πού παίρνουν ἀπό τή νοικοκυρά". Ἄς σημειωθῇ ὅτι κάποτε μεταξύ τῶν ἐξ ὑάλου ἤ πλαστικῆς ἐγχρώμου ὕλης ἀθυρμάτων εἶναι καί τό παριστάνον τήν φάτνην τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου.

Τό ἔθιμον τοῦ χριστουγεννιάτικου δένδρου εἰσήχθη ἀπό τήν δυτικήν Εὐρώπην ἐν Ἑλλάδι τό πρῶτον κατά τήν ἐποχήν τῆς βαυαροκρατίας ἐπί τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος καί τῆς Ἀμαλίας, ὅτε εἰς τά ἀνάκτορα τῶν Ἀθηνῶν καί εἰς ὀλίγας μόνον ἐκ τῶν τά πρῶτα φερουσῶν ἀθηναϊκῶν οἰκογενειῶν συνηθίζετο. Πολύ βραδύτερον, ἤτοι κατά τήν περίοδον 1930-1940, ἰδίᾳ δέ κατά τήν ἐπακολουθήσασαν γερμανικήν κατοχήν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς Ἑλλάδος, ἐπεξετάθη τοῦτο εἰς εὐρύτερα λαϊκά στρώματα τῶν ἀστικῶν κέντρων ὑπό τῶν Γερμανῶν, μετά δέ τήν ἀπελευθέρωσιν τῆς χώρας μας διεδόθη εὐρύτατα ὑπό τῶν ἐνταῦθα Ἄγγλων καί Ἀμερικανῶν, καταστάν κατά τά τελευταῖα ἔτη λαϊκόν οὐ μόνον εἰς τά ἀστικά κέντρα, ἀλλά καί εἰς πολλά χωρία τῆς ὑπαίθρου.

Τό πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἔθιμον τῆς τοποθετήσεως εἰς τήν ἑστίαν ἑνός κορμοῦ ἤ στελέχους δένδρου κατά τήν παραμονήν τῶν Χριστουγέννων, πού ἔχει ἀποτρεπτικόν σκοπόν, ἀπαντᾷ οὐ μόνον παρ' ἡμῖν ἀλλά καί εἰς ἄλλους λαούς τῆς βαλκανικῆς καί τῆς Εὐρώπης. Ὅπου ἐπικρατεῖ θερμάστρα καί καλοριφέρ εἰς τήν θέρμανσιν τῶν δωματίων, ἐκεῖ τό ἔθιμον περιπίπτει εἰς ἀχρηστίαν, τήν δέ θέσιν του καταλαμβάνει τό χριστουγεννιάτικον δένδρον.

Τό ἔθιμον τοῦ χριστουγεννιάτικου δένδρου μαρτυρεῖται ἐπισήμως ἀσκούμενον περί τό 1600 εἰς τό ELSASS καί δή τό 1640 εἰς τό Στρασβοῦργον. Πρό τεσσάρων καί πλέον αἰώνων τοῦτο ἐκ τῆς δυτικῆς Γερμανίας ἐπεξετάθη εἰς τήν Αὐστρουγγαρίαν, ὅπου προηγουμένως ἦτο ἄγνωστον ἐντελῶς, σχεδόν δέ ταυτοχρόνως εἰσήχθη διά μέν τῆς δουκίσσης τῆς Αὐρηλίας εἰς Παρισίους, διά δέ τοῦς βασιλέως Λεοπόλδου Α' εἰς τάς Βρυξέλλας καί διά τοῦ ἡγεμόνος Ἀλβέρτου, συζύγου τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας, εἰς τήν Ἀγγλίαν. Ἐν τῇ βιομηχανικῇ ταύτῃ χώρᾳ τῶν μετάλλων καί τοῦ ἄνθρακος τό γερμανικῆς προελεύσεως χριστουγεννιάτικον δένδρον τελειοποιηθέν κατεσκευάσθη μετάλλινον. Ὀλίγον προηγουμένως τό ἔθιμον εἶχεν εἰσαχθῆ εἰς τάς ἀνωτέρας ἐν Πετρουπόλει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κοινωνικάς τάξεις, εἰς δέ τάς πόλεις τῆς Δανίας, Σουηδίας καί Νορβηγίας ἦτο πιθανῶς ἐν χρήσει κατά τά τέλη τοῦ ΙΗ΄αἰῶνος.

Ἐρευνηταί τινες τῆς λαογραφίας, θέλοντες νά ἑρμηνεύσουν τήν προέλευσιν τοῦ χριστουγεννιάτικου δένδρου ὡς ἐθίμου, συνεσχέτισαν τοῦτο πρός τήν προσφιλῆ εἰς ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς τοῦ μέσου αἰῶνος παρομοίωσιν τοῦ Χριστοῦ πρός τό ἐν τῷ Παραδείσῳ δένδρον τῆς ζωῆς. Εἰς τό δένδρον τοῦτο ἀναφέρεται πλῆθος ἁγιογραφικῶν παραδόσεων ἡμιλογίων καί δημοτικῶν, αἵτινες εἰσῆλθον εἰς συναξαριακάς διηγήσεις τοῦ τε δυτικοῦ καί τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου. Εἰς ταύτας συνδιάζεται ὁ Σταυρός τοῦ Σωτῆρος μέ τό ἐν λόγῳ δένδρον τοῦ Παραδείσου. Κατά τήν τέλεσιν τοῦ μεσαιωνικοῦ θρησκευτικοῦ μυστηρίου τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως σχεδόν πάντοτε ἑστήνετο ἐπί τῆς αὐτοσχεδίου σκηνῆς δένδρον τι ἤ θάμνος, ὁπόθεν ἴσως, κατά τούς αὐτούς ἐρευνητάς, παραπλήσιον ἔθιμον εἰσεχώρησε καί εἰς τάς οἰκογενειακάς τελετάς.

Κατ'ἄλλους τό χριστουγεννιάτικον δένδρον παριστᾷ τόν χειμῶνα καί σχετίζεται μέ τό κοινόν εἰς ὅλην τήν Εὐρώπην ἔθιμον τῶν δένδρων τοῦ Μαΐου, πού συμβολίζουν τήν ἄνοιξιν.

Παλαιότερον παρ'ἡμῖν εἴς τινα μέρη κατά τήν Πρωτομαγιάν οἱ χωρικοί ἔκοπτον ἕνα κυπαρίσσι, τό ἐστόλιζον μέ πολυχρώμους ταινίας καί φέροντες αὐτό ἐκ τῆς ἐξοχῆς εἰς τήν πόλιν ἔψαλλον τόν Μάϊον εἰς τάς οἰκίας τῶν ἀρχόντων καί ἐλάμβανον δῶρα. Εἰς τήν Ἐθνικήν Πινακοθήκην τῶν Ἀθηνῶν ὑπάρχει χαρακτηρι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στικός πίναξ παριστῶν τόν ἑορτασμόν τοῦ ἐν λόγῳ μαγιάτικου δένδρου καί τήν Κέρκυραν. Οἱ Κερκυραῖοι χωρικοί ἔρχονται εἰς τήν πόλιν καί ἕνας χορός γίνεται περί τό δένδρον.

Πιθανωτέρα ὅμως εἶναι ἡ ἑρμηνεία τῶν ὑποστηριζόντων ὅτι τό χριστουγεννιάτικον δένδρον ἀποτελεῖ ἐξέλιξιν τοῦ παλαιοτάτου εὐετηρικοῦ καί μαγικολατρευτικοῦ ἐθίμου τῆς κατά τόν χειμῶνα εἰσαγωγῆς εἰς τόν οἶκον χλωρῶν κλάδων δένδρων πρός τόν σκοπόν τῆς ὑγείας τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας καί τῆς μεταδόσεως εἰς αὐτά τῆς εἰς τό χλωρόν δένδρον ἐνυπαρχούσης θαλερότητος καί δυνάμεως.

Οὕτως εἰς τό χωρίον Καλέντζι Ἰωαννίνων θέτουν εἰς τό πῦρ τῆς ἑστίας ξύλον κέδρου, "γιά νά μυρίσ' ὁ τόπος". Ἐπίσης καμβάνουν κατά τήν παραμονήν τῶν Χριστουγέννων "ἕνα κλωναράκι ἀπό τό κέδρο, τό στολίζουν μέ βαμβάκι, κεράκια καί ἄλλα διάφορα παιγνιδιάκια νά λιαγκρίζουν (λάμπουν)" καί τό κρατοῦν ἐπί 40 ἡμέρας. Καί κατά τήν πρώτην τοῦ ἔτους συνηθίζεται εἴς τινα μέρη τῆς Ἑλλάδος "γιά τό καλό" νά κτυποῦν εἰς τήν ράχιν μέ κλῶνον ἤ βέργαν ἐλαίας ἤ μέ σκυλοκρομμύδα ἤ σιδηροῦν ὄργανον εἰς τήν κεφαλήν. Ἐν Στενημάχῳ Ἀνατολικῆς Θράκης τό ἀπόγευμα τῆς παραμονῆς τοῦ Ἁγίου Βασιλείου μετέβαινον τά κορίτσια μέ μίαν στάμναν καί μίαν ράβδον ἐκ κρανιᾶς εἰς τόν ποταμόν. Ἀφοῦ ἐγέμιζαν τήν στάμναν μέ νερό ἐκτυπῶντο μέ τήν ἐν λόγῳ ράβδον καί ἔλεγον "καί τοῦ χρόνου".

Εἰς τάς Ἀθήνας ὡσαύτως καί τάς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος κατά τάς ἡμέρας τῶν Χριστουγέννων καί τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Νέου "Ετους οἱ ὑπαίθριοι μικροπωληταί πωλοῦν "γκί, GUI (λατ.VISCUM)", πού παράγεται ἀφθόνως εἰς τούς κορμούς δένδρων καί δή τῆς ἐλάτης κατά τρόπον παρασιτικόν. Τό φυτόν τοῦτο χωρίς πέταλα παράγει λευκούς καρπούς-μικροσκοπικά μπαλλάκια-πού περιέχουν κολλώδη οὐσίαν,χρησιμοποιουμένην ὑπό τῶν χωρικῶν δι' ἐξόβεργες.

Οἱ Κέλται ἐθεώρουν τό παράσιτον τοῦτο φυτόν ὡς ἐνέχον μαγικάς ἰδιότητας,ὁ δέ ἀρχηγός αὐτῶν,ἐνδεδυμένος πολυτελῶς,ἔκοπτε μέ χρυσοῦν δρέπανον τούς κλάδους του καί τούς διένειμεν εἰς τούς ὀπαδούς του διά φυλακτά καί φάρμακα ἐναντίον ὡρισμένων νοσημάτων.Ἐν Εὐρώπῃ τό GUI (=γκί) θεωρεῖται σύμβολον φιλίας,ἀγάπης καί εἰρήνης. Παρ'ἡμῖν πιστεύεται ὅτι τοῦτο ἦτο κάποτε δένδρον ὑψηλόν καί ὡραῖον,πού ἐχρησίμευσε διά νά κατασκευασθῇ ἐξ αὐτοῦ ὁ σταυρός τοῦ Χριστοῦ, ἔκτοτε δέ, ἀφοῦ τό ἐκτύπησεν ἡ θεία κατάρα,ἔγινε παράσιτον,πού ἀναπτύσσεται εἰς τάς κοιλότητας τῶν ἀγρίων δένδρων, εἰς τάς ὁποίας μεταφέρεται ἀπό τά πουλιά, τά ὁποῖα τρώγουν τούς σπόρους του.

(Δημ. Β. Οἰκονομίδης, ΘΗΕ, ΙΒ, 354-357).

Δωδεκαήμερον.

Καλεῖται οὕτω τό μεταξύ τῶν δύο μεγάλων ἀκινήτων ἑορτῶν Χριστουγέννων (25 Δεκεμβρίου) καί Θεοφανείων (6 'Ιανουαρίου) χρονικόν διάστημα.

(Λαογραφία).

'Από τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων μέχρι τῶν Θεοφανείων,ὅτε "τά νερά εἶναι ἁβάφτιστα",ἐμφανίζον-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ται, κατά τήν λαϊκήν παράδοσιν, οἱ καλλικάντζαροι, οἱ ὁποῖοι "μπαίνουν στά σπίτια ἀπό τήν καπνοδόχο καί "καβαλλικεύουν στούς ὤμους τούς διαβάτες, τούς πιάνουν στό χορό" κ.τ.τ. Οὗτοι εὑρίσκονται κάτω ἀπό τήν γῆν καί "ὅλον τόν χρόνον πελεκοῦν μέ τά τσεκούρια νά κόψουν τό δέντρο, πού βαστάει τή γῆς", ἀλλ' ὅταν πλησιάζουν νά τό κόψουν, ἔρχεται ὁ Χριστός "καί μονομιᾶς ξαναγίνεται τό δέντρο καί τότε τά δαιμόνια χυμοῦν στή γῆς ἀπάνω καί πειράζουν τούς ἀνθρώπους".

Ὁ λαός τούς φαντάζεται ὑπό ποικίλας μορφάς. Κατά τινας εἶναι "κουτσοί, στραβοί, μονόμματοι, μονοπόδαροι καί κουτοί", κατ' ἄλλους, "μαυρειδεροί, μέ κόκκινα μάτια, τράγινα πόδια, μέ χέρια σάν τῆς μαϊμοῦς καί μέ τριχωτό ὅλο τό σῶμα". Τά ὄντα ταῦτα τρέφονται συνήθως μέ "σκουλήκια, βαθράκια, φίδια" κ.ἄ. Καλικάντζαροι γίνονται συνήθως τά παιδιά, τά ὁποῖα γεννῶνται τά Χριστούγεννα, ἐπειδή ἡ σύλληψίς των συμπίπτει μέ τήν ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Αἱ ἰδιότητες τῶν καλικαντζάρων καθιστοῦν πιθανόν τόν συσχετισμόν των μέ τούς νεκρούς, οἱ ὁποῖοι, ὡς πιστεύεται, εἰς ὡρισμένας ἐποχάς ἐπιστρέφουν δι' ὀλίγον χρόνον μεταξύ τῶν ζώντων. Ἡ γνώμη αὕτη ἐνισχύεται ἀπό τήν πίστιν τοῦ λαοῦ τῶν Φαράσων τῆς Καππαδοκίας εἰς τούς "μνημοράτους". Οἱ καλικάντζαροι εἶναι αὐταί αἱ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων "κῆρες", ἤτοι αἱ ἐν τῷ "Αδη ψυχαί αἱ ὁποῖαι κατά τήν ἑορτήν τῶν Ἀνθεστηρίων, ὅτε ὁ "Αδης εἶναι ἀνοικτός, ἐπανήρχοντο εἰς τόν κόσμον πολλαχῶς ἐνοχλοῦσαι τούς ζῶντας. "Οπως δ' οἱ ἀρχαῖοι περιεσχοίνιζον τά ἱερά, ἤλειφον μέ πίσσαν τάς θύρας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διά ν'ἀπομακρύνουν ἀπό τούς ναούς,τάς οἰκίας καί τό σῶμα των τάς "κῆρας" οὕτω καί οἱ σημερινοί Ἕλληνες πρός ἀποδιοπόμπησιν τῶν "καψουριῶν","πλανητάρων" ἤ "κωλοβελόνηδων",κρεμοῦν πίσω ἀπό τήν πόρτα ἤ μέσα εἰς τήν καπνοδόχον ἕν κατωσάγονον χοίρου,ἄλλοι καίουν ἄλας ἤ "παληοπάπουτσο στή φωτιά"κ.τ.τ.Εἰς ἄλλα μέρη τούς προσφέρουν γλυκά ἤ τηγανῖτες πρός ἐξευμένισίν των. Κυρίως ὅμως ἡ φωτιά ἔχει τήν μεγαλυτέραν δύναμιν ἀποπομπῆς των.Διό εἴς τινα μέρη,ως ἐν Χίῳ καί Θράκῃ, καίει καθ'ὅλον τό Δωδεκαήμερον εἰς τήν ἑστίαν τό "Χριστόξυλο" ἤ "σκαρκάντζαλος". Τοῦτο εἶναι χονδρόν κούτσουρον κοπτόμενον ἀπό ἀκανθωτόν δένδρον, διότι ἡ ἄκανθα πιστεύεται ὅτι ἔχει τήν δύναμιν ν'ἀπομακρύνῃ τούς δαίμονας.Πρίν τοποθετηθῇ εἰς τήν ἑστίαν, ραντίζεται μέ ξηρούς καρπούς(καταχύσματα).Τά ἀπομένοντα εἰς τήν "δωδεκαμερίτικη φωτιά" ξύλα καί στάχτη χρησιμοποιοῦν πρός προφύλαξιν τοῦ οἴκου καί τῶν κτημάτων ἀπό παντός κακοῦ. Πολλαχοῦ ἀντί ἑνός τοποθετοῦν εἰς τήν ἑστίαν δύο ἤ τρία ξύλα ζευγαρωτά καί κάμνουν "τό πάντρεμα τῆς φωτιᾶς". Τό αὐτό ἀπαντᾷ καί εἰς ἄλλους λαούς τῆς Βαλκανικῆς καί τῆς Εὐρώπης.

Τήν θέσιν τοῦ Χριστοξύλου κατέλαβε τό "χριστου - γεννιάτικο δέντρο",τό ὁποῖον εἶναι γερμανικῆς προελεύσεως."Ετερον σημαντικόν ἔθιμον τοῦ Δωδεκαημέρου εἶναι τό ἄναμμα μεγάλων πυρῶν κατά τήν προπαραμονήν, τήν παραμονήν ἤ ἀνήμερα τῶν Χριστουγέννων,τῆς Πρωτοχρονιᾶς καί τῶν Θεοφανείων.Γύρω ἀπό τήν φωτιά τά παιδιά ἐν Σιατίστῃ ἄδουν τά κάλαντα καί "χτυποῦν τά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κουδούνια". Μέ τήν φωτιά καί τούς κρότους τῶν κουδουνιῶν ἀποσκοποῦν τήν ἀποσόβησιν τῶν δαιμονίων τοῦ Δωδεκαημέρου. Μεγάλαι πυραί ἀνάπτονται κατά τά Χριστούγεννα καί ἐν Τρανσυλβανίᾳ, τῷ Τυρόλῳ καί ταῖς Σκανδιναβικαῖς χώραις. Ἡ τελεία ὅμως ἀπαλλαγή ἀπό τῶν δαιμονίων συντελεῖται μέ τόν ἁγιασμόν τῶν ὑδάτων κατά τά Θεοφάνεια.

Ἕτερον ἔθιμον τῶν ἡμερῶν αὐτῶν, ἁπαντῶν κυρίως εἰς τήν βόρειον Ἑλλάδα καί εἰς τόν Πόντον, εἶναι αἱ μεταμφιέσεις. Αἱ ὁμάδες τῶν μετημφιεσμένων ἐνδεδυμέναι μέ δέρματα ζώων καί φέρουσαι ὅπλα λέγονται ρόγκάτσια ἤ ρογκατσάρια ἐν Μακεδονίᾳ καί μωμόεροι ἐν Πόντῳ. Πομπαί μετημφιεσμένων ἁπαντοῦν καί εἰς πολλούς εὐρωπαϊκούς λαούς. Οὗτοι δέν παριστάνουν μόνον τάς κακάς δυνάμεις τοῦ χειμῶνος καί τοῦ σκότους, ἀλλά καί τούς νεκρούς, εἰς τήν ἀποτροπήν τῶν ὁποίων ἀποσκοπεῖ τό ἔθιμον.

Τά ἔθιμα τῶν Χριστουγέννων ἀρχίζουν ἀπό τήν παραμονήν μέ τούς ἀγερμούς τῶν παιδίων, τά ὁποῖα κτυποῦν μέ ράβδους τάς θύρας ρυθμικά καί ἄδουν τά κάλαντα, ἤτοι ἄσματα εὐχετικά, μέ ἐπαίνους πρός τά διάφορα μέλη τῆς οἰκογενείας, παρόντα καί ἀπόντα. Ἐπίσης τά ἄσματα εἶναι ἀνάλογα πρός τό ἐπάγγελμα τοῦ οἰκοδεσπότου· διό διακρίνονται εἰς ποιμενικά καί γεωργικά.

Τήν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ ὁ λαός ἑορτάζει ὅπως τήν γέννησιν παιδίου. Τήν μέν Παναγίαν φαντάζεται ὡς λεχώ, τήν δέ τράπεζαν τῶν Χριστουγέννων ὡς τῆς Παναγίας τραπέζι. Ἐν Ἠπείρῳ αἱ τηγανῖτες μέ τά ἄφθονα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κοπανισμένα καρύδια λέγονται "σπάργανα". Πολλά τῶν ἐθίμων τῶν Χριστουγέννων εἶναι ὅμοια πρός τά τῆς πρώτης τοῦ ἔτους καί τοῦτο εἶναι φυσικόν, διότι ἀπό τά μέσα τοῦ Δ΄αἰῶνος ἡ 25η Δεκεμβρίου εἶχεν ὁρισθῆ ὡς γενέθλιος τοῦ Χριστοῦ καί ὡς ἀρχή τοῦ ἔτους. Διό ὁ ἑορτασμός προσέλαβε καί πολλά τῶν ἐθίμων τῆς ρωμαϊκῆς Πρωτοχρονιᾶς, ὡς εἶναι π.χ. διάφοροι πράξεις, εἰς τάς ὁποίας δίδει ἀφορμήν ὁ ἀγερμός τῶν παιδίων καί αἱ ὁποῖαι ἀποβλέπουν εἰς τό "καλό ποδαρικόν", ἤτοι εἰς τήν ἐξασφάλισιν τῆς καλοχρονιᾶς, καί τό ὑπό τῶν παιδίων κτύπημα μέ βέργαν εἰς τήν πλάτην τῶν νεονύμφων. "Εθιμον παλαιόν τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων εἶναι καί τά χοιροσφάγια· τό χοιρινόν κρέας εἶναι ἡ βάσις τοῦ χριστουγεννιάτικου φαγητοῦ.

Ἡ ἱερότης τῆς τραπέζης ἐπιβάλλει νά ἐνθυμηθοῦν καί τούς πτωχούς. Οὕτως ἐν Κορώνῃ τό πρῶτο κομμάτι τοῦ τσουρεκιοῦ, πού θά κόψουν, τό δίνουν ἑνός πτωχοῦ. Πολλαχοῦ γίνονται καί σπονδαί οἴνου καί ἐλαίου εἰς τήν ἑστίαν, κατάλοιπον παλαιᾶς λατρείας, ἀπονεμομένης εἰς τό πῦρ τῆς ἑστίας. Εἴς τινας γεωργικάς περιοχάς ἐπιχωριάζουν καί ὡρισμένα ἔθιμα ἀποσκοποῦντα τήν εὐετηρίαν, ὡς εἶναι π.χ. τό "κέρασμα τῆς βρύσης". Πρός τούτοις ἐνθυμοῦνται τούς νεκρούς καί κάμνουν ἐπισκέψεις εἰς τό νεκροταφεῖον. Μερικαί γυναῖκες διανυκτερεύουν διά νά ἴδουν πῶς ἀνοίγουν οἱ οὐρανοί, ἄλλαι δέ παρατηροῦσαι τόν οὐρανόν συνάγουν ἐξ αὐτοῦ μαντεύματα ὡς καί κατά τήν πρώτην τοῦ ἔτους. Συνήθεις εἶναι καί αἱ ἐπισκέψεις μεταξύ συγγενῶν καί φίλων, αἱ εὐχαί καί τά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δῶρα.

Δευτέρα μεγάλη ἑορτή τοῦ Δεκαημέρου εἶναι ἡ τῆς Πρωτοχρονιᾶς. Ὁ Ἅγιος Βασίλειος δίδει ζωήν καί αἴγλην εἰς τήν ἑορτήν. Διά τούς ἀγρότας τῆς Ἑλλάδος ὁ Ἅγιος οὗτος δέν εἶναι μόνον ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων, ἀλλά καί ζευγολάτης, ὡς τόν γνωρίζομεν ἀπό τά δημώδη ἄσματα τῆς Καππαδοκίας, τῶν Κυδωνιῶν τῆς Κρήτης καί τινων ἄλλων νήσων τοῦ Αἰγαίου.

Τήν παραμονήν τά παιδία γυρίζουν ἀπό οἰκίας εἰς οἰκίαν καί λέγουν τά κάλαντα. Τό "καλάντισμα" γίνεται καί τό πρωΐ τῆς Πρωτοχρονιᾶς καί τότε συνοδεύεται μέ συμβολικάς πράξεις, αἱ ὁποῖαι ἀποσκοποῦν εἰς τήν ἐξασφάλισιν τῆς εὐτυχίας διά τό νέον ἔτος. Διά τόν αὐτόν σκοπόν προσέχουν καί τό "καλό ποδαρικό".

Εἰς τήν τράπεζαν τῆς Πρωτοχρονιᾶς ὁ λαός ἀποδίδει ἐξαιρετικήν σημασίαν. Ταύτην στολίζει ἡ "βασιλόπιττα", ἀπό τό κόψιμο τῆς ὁποίας θά γνωσθῇ ὁ "τυχερός τῆς χρονιᾶς". Εἰς τά χωρία ἡ παρασκευή της συνοδεύεται μέ πράξεις τῆς ἀναλογικῆς μαγείας.

Κατά τήν πρώτην τοῦ ἔτους εἰς τινα μέρη συνηθίζουν τά "πολυσπόρια", ὡς προσφοράν πρός τάς ψυχάς τῶν νεκρῶν, αἱ ὁποῖαι πιστεύεται ὅτι κατά τάς ἡμέρας αὐτάς ἐπιφοιτοῦν εἰς τούς τόπους πού ἔζησαν. Λίαν χαρακτηριστικά εἶναι καί τά ἔθιμα τῆς στάνης, ἡ τελετουργία μέ τήν ὁποίαν ὁ κτηνοτρόφος ὑποδέχεται τό νέον ἔτος καί κόβει τήν πίτταν μέ τούς βόσκους του ἀνάμεσον τῶν προβάτων ἢ τῆς ἀγέλης του. Εἰς τήν Βόρειον Ἑλλάδα, τόν Πόντον καί ἀλλαχοῦ γίνονται μεταμφιέσεις καί δίδονται ὑπό τῶν μετημφιεσμένων διά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φοροι παραστάσεις ἔχουσαι δραματικόν χαρακτῆρα.

Διάφοροι ἄλλαι ἐνέργειαι ἔχουν σκοπόν τήν εὐετηρίαν ὡς ἡ ἀνανέωσις τοῦ ὕδατος, ἡ προσκόμισις πέτρας ἢ ἄμμου εἰς τήν οἰκίαν, ἡ εἰκονική σπορά κριθῆς καί ἄλλων σπόρων, ἡ θρᾶυσις ροδιοῦ,ἡ ἀνάρτησις κλάδου ἐλαίας ἢ δάφνης καί τά κτυπήματα μέ βέργαν κρανέας ἢ κλῶνον ἐλαίας. Πολλά εἶναι καί τά μαντεύματα τοῦ λαοῦ κατά τήν ἡμέραν ταύτην ἀπό τό νόμισμα τῆς πίττας, τήν πλάτην ἢ τό μέγα ὀστοῦν τῆς ὄρνιθος,ἀπό πράγματα ὑπό τό προσκεφάλαιον κ.τ.τ.

Τέλος τά Θεοφάνεια, τά "Φῶτα", εἶναι γιορτή "θεοτρομη"· τότε ἁγιάζονται τά νερά καί φεύγουν τά "παγανά".'Εν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ εἶναι ἡ μεγαλυτέρα ἑορτή τοῦ ἔτους καί τότε "φοροῦν κάθε καινούργιο ροῦχο γιά νά φωτιστῇ".Κατά τήν παραμονήν πιστεύεται ἐνιαχοῦ,ὅτι ἀνοίγουν οἱ οὐρανοί, κάμνουν δέ καί τήν "πρωτάγιαση".'Ο ἱερεύς περιερχόμενος τά σπίτια μέ τόν Σταυρόν καί τήν "πρωτάγιαση" ραντίζει μέ ἕνα κλωνί βασιλικοῦ ὅλους τούς χώρους τοῦ σπιτιοῦ, ψάλλων τό τροπάριον: "'Εν 'Ιορδάνῃ βαπτιζομένου σου, Κύριε ... ". Μέ ἁγιασμόν ραντίζουν καί τά κτήματα, τά δένδρα καί τάς πηγάς. Δι'αὐτοῦ ἀποδιώκονται ἀσφαλέστατα τά δαιμόνια τοῦ Δωδεκαημέρου. Τήν ἔννοιαν τοῦ καθαρμοῦ ἔχουν καί ἄλλαι συνήθειαι, ὡς τό ἄναμμα μεγάλων πυρῶν, τό σταύρωμα τοῦ σπιτιοῦ μέ κεριά τῶν Φώτων κ.ἄ. Εἰς τήν 'Ανακοῦ τῆς Καππαδοκίας ἔβαζαν φωτιά εἰς σωρόν φρυγάνων καί ἔκαιαν τόν "Σιφώτ'", δηλ. τόν δαίμονα . Οἱ γεωργοί εἴς τινα μέρη ζυμώνουν τήν λεγομένην"βουδόπιττα",ὡς καί κατά τά Χριστούγεννα καί τήν Πρωτο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χρονιάν. Τώρα βρζουν καί "πολυσπόρια" καί μεταδίδουν ἐξ αὐτῶν καί εἰς τά ζῶα. Ἀλλαχοῦ τό βράδυ τῆς παρα - μονῆς χύνουν τό ὕδωρ ἀπό τίς στάμνες διά νά πάρουν τό πρωΐ ἁγιασμένο νερό, "καινούργιο". Σκορποῦν ὡσαύτως τήν στάχτην τοῦ Δωδεκαημέρου εἰς τάς τέσσαρας γωνίας τοῦ σπιτιοῦ πρός ἀποτροπήν καί προφύλαξιν ἀπό τά μαμ- μούδια καί ἄλλα κακά." Εθιμον τῆς παραμονῆς τῶν Φώτων εἶναι καί οἱ ἀγερμοί τῶν παιδίων μέ τά κάλαντα. Ἐνι- αχοῦ γυρίζουν καί μεγάλοι μετημφιεσμένοι καί δημιουρ- γοῦν θόρυβον μέ κουδούνια, τά ὁποῖα κρεμοῦν ἐπάνω τους. Ἄλλονται ὑποκρίνονται τά πρόσωπα μιμικοῦ δράματος καί μέ τάς παραστάσεις των διασκεδάζουν τούς θεατάς.

Κατά τήν ἡμέραν τῶν Φώτων τελεῖται ὁ μέγας ἁγια- σμός καί ἡ κατάδυσις τοῦ Σταυροῦ εἰς τήν θάλασσαν, πο- ταμόν ἤ δεξαμενήν ὕδατος. Ἡ τελετή εἰς τάς πόλεις λαμβάνει ἐπισημότητα μέ τήν συμμετοχήν τοῦ ἀνωτέρου Κλήρου, τῶν πολιτικῶν καί στρατιωτικῶν ἀρχῶν.

Μέ τήν κατάδυσιν τοῦ Σταυροῦ "βαφτίζονται τά νε- ρά". Ἡ καθαρτική δύναμις αὐτῶν εἶναι μεγάλη. Ὁ λαός εἴς τινα παράλια μέρη πλύνει τά γεωργικά ἐργαλεῖα καί τάς εἰκόνας τοῦ εἰκονοστασίου εἰς τήν θάλασσαν. Τοῦτο ἐνθυμίζει τά "πλυντήρια" τῶν ἀρχαίων, κατά τά ὁποῖα ἔπλυνον κατ' ἔτος τό ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τήν Φαλη- ρικήν θάλασσαν.

Ὕδωρ τοῦ μεγάλου ἁγιασμοῦ φέρουν εἰς τό σπίτι καί πίνουν ὅλοι οἱ ἔνοικοι, ραντίζουν δέ μέ αὐτό τήν οἰ- κίαν, τά δένδρα, τά κτήματα καί τά κτήνη. Πολλαχοῦ, κατά τήν ἡμέραν ταύτην, γίνεται τό ἄνοιγμα τῶν νέων κρασιῶν. Συνηθίζουν ἐπίσης νά περιφέρουν τάς ἁγίας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰκόνας περί τό χωρίον καί τούς ἀγρούς ἤ περί τήν ἐκκλησίαν. Οὕτω τοποθετοῦν ὅλην τήν περιοχήν ἐντός τοῦ ἱεροῦ κύκλου, τόν ὁποῖον οἱ δαίμονες ἀδυνατοῦν νά ὑπερβοῦν. Μετά τήν περιφοράν τῶν εἰκόνων εἰς τινα μέρη παρατίθενται τροφαί καί καρποί εἰς τήν ἐκκλησίαν, ἁγιάζονται καί διανέμονται εἰς τό ἐκκλησίασμα. Τέλος ἡ ἑορτή κλείει μέ κοινήν τῶν χωρικῶν ἑστίασιν.

Ἕτερον εὐετηρικόν ἔθιμον εἶναι καί τά λεγόμενα "βραξούδια".

Ἀξιόλογον εἶναι καί τό ἔθιμον, κατά τό ὁποῖον ὁ νουνός στέλλει δῶρα εἰς τόν ἀναδεκτόν του τά λεγόμενα "φωτίκια".

(Δημ.Ν. Οἰκονομίδης, ΘΗΕ, Ε, 245-248).

Καλλικάντζαροι.

Ἀλλά τί εἶναι οἱ Καλλικάντζαροι; Εἶναι εἰδικά δαιμόνια, τά ὁποῖα ἐμφανίζονται μόνον κατά τό δωδεκαήμερον." Ἔρχονται ἀπό τή γῆς ἀπόκατω. Ὅλον τόν χρόνο πελεκοῦν μέ τά τσεκούρια νά κόψουν τό δέντρο πού βαστάει τή γῆς", ἀλλά ὅταν κοντεύουν νά τό κόψουν ἔρχεται ὁ Χριστός καί μονομιᾶς ξαναγίνεται τό δέντρο καί τότε τά δαιμόνια χυμοῦν στή γῆς ἐπάνω καί πειράζουν τούς ἀνθρώπους. Ὁ λαός φαντάζεται τούς Καλλικαντζάρους ὑπό ποικιλωτάτας μορφάς. Κατά τινας " εἶναι σάν τούς ἀνθρώπους, ὅμως μαῦροι καί ἄσκημοι καί πολύ ψηλοί καί φοροῦν σιδεροπάπουτσα". Κατ' ἄλλους εἶναι "μαυρειδεροί μέ κόκκινα μάτια, τράγινα πόδια, μέ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χέρια σάν τῆς μαϊμοῦς καί μέ τριχωτό ὅλο τό σῶμα". Κατ'ἄλλους εἶναι "κουτσοί, στραβοί, μονόμματοι, μονοπόδαροι καί πολύ κουτοί...Ἡ θροφή τους εἶναι σκαυλήκια, βαθράκια, φίδια κ.ἄ. Μπαίνουν στά σπίτια ἀπό τήν καπνοδόχο καί κατουροῦν τή φωτιά, καβαλλικεύουν στούς ὤμους τούς διαβάτες, τούς πιάνουν στό χορό".

Κατά τήν πίστιν τοῦ λαοῦ,Καλλικάντζαροι γίνονται τά παιδιά πού γεννῶνται τά Χριστούγεννα, ἐπειδή ἡ σύλληψίς των συμπίπτει μέ τήν ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. "Ἄν κανένα παιδί γεννηθῇ τά Χριστούγεννα, τό δένουν μέ σκορδοπλεξούδα ἤ μέ ψαθόσκοινο ἀπό τό χέρι τῆς μητέρας του, διά νά τό ἐμποδίσουν νά πάῃ μέ τούς Καλλικαντζάρους, ἤ τοῦ καίουν τά νύχια τῶν ποδιῶν: δέν μπορεῖ νά γίνῃ Καλλικάντζαρος χωρίς νύχια".

Κατά τήν ἐρμηνείαν τοῦ Νικολάου Πολίτου, πατρός τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφίας, οἱ Καλλικάντζαροι εἶναι πλάσματα τῆς νεοελληνικῆς μυθολογίας, εἰς τά ὁποῖα ἔδωκαν ἀφορμήν αἱ μεταμφιέσεις,αἱ γινόμεναι κατά τάς ἡμέρας τοῦ Δωδεκαημέρου, ἐπειδή οἱ μεταμφιεζόμενοι πολλαχῶς ἠνώχλουν καί ἐφόβιζον τούς ἀνθρώπους. Διάφορα ὅμως στοιχεῖα ἀναγόμενα εἰς τήν προέλευσιν,τήν μορφήν καί ἐνέργειαν τῶν δαιμονίων αὐτῶν,τό ὅτι δηλ. ἔρχονται ἀπό τόν κάτω κόσμον,ὅπου διαμένουν ὅλον τόν χρόνον, τό ὅτι ἐπιφαίνονται ὑπό ποικίλας μορφάς, πολλάκις ὡς ὄντα μαλλιαρά, ὡς Ἀράπηδες ἤ ὡς ζούζουλα, τό ὅτι θορυβοῦν, πλανῶνται ἐδῶ κι ἐκεῖ, πηδοῦν, χορεύουν καί ἁπλῶς ἐνοχλοῦν, δέν κακοποιοῦν τούς ἀνθρώπους, τό ὅτι μαίνουν τάς τροφάς,ὅλα αὐτά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καθιστοῦν πιθανόν τόν συσχετισμόν τῶν Καλλικαντζάρων μέ τούς νεκρούς, οἱ ὁποῖοι κατά τήν κοινήν πίστιν εἰς ὡρισμένην ἐποχήν ἐπιστρέφουν δι'ὀλίγον χρόνον μεταξύ τῶν ζώντων. Ἡ ἐκδοχή δ'αὐτή ἐνισχύεται ἀπό τήν δοξασίαν τῶν Φαρασιωτῶν τῆς Καππαδοκίας περί τῶν "μνημοράτων" ἤτοι τῶν πεθαμένων· πιστεύεται δηλ. ὑπ'αὐτῶν ὅτι οἱ νεκροί κατά τάς νύκτας τοῦ Δωδεκαημέρου γυρίζουν στούς δρόμους καί μπαίνουν στά σπίτια ἀπό τάς καπνοδόχους· γι'αὐτό καί καίουν λιβάνι στή φωτιά, διά νά φύγουν· τούς φαντάζονται σάν Ἀράπηδες πού φοροῦν κουρέλια καί φεύγουν ξανά στίς 8 Ἰανουαρίου. Κατά ταῦτα τά δαιμόνια τοῦ δωδεκαημέρου εἶναι αὐταί αἱ "κῆρες", ἤτοι αἱ ἐν τῷ Ἅδῃ ψυχαί, αἱ ὁποῖαι, ὡς ἐπίστευον οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι, κατά τήν ἑορτήν τῶν Ἀνθεστηρίων, ὅτε ὁ Ἅδης ἦτο ἀνοικτός, ἐπανήρχοντο εἰς τόν κόσμον καί πολλαχῶς ἠνώχλουν τούς ἀνθρώπους· ἰδίᾳ ἐμίαινον τάς τροφάς· δι'αὐτό καί οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι περιεσχοίνιζον τά ἱερά, (δηλ. τά περιέζωναν δι'ἐρυθροῦ νήματος δημιουργοῦντες μαγικόν κύκλον, τῶν ὁποῖον αἱ ψυχαί δέν ἠδύναντο νά ὑπερβῶσι), ἤλειφον μέ πίσσαν τάς θύρας τῶν οἰκιῶν καί ἐμασοῦσαν ἀπό πρωΐας ράμνον, διά νά ἐμποδίσουν τήν εἴσοδον τῶν ψυχῶν εἰς τούς ναούς, τάς οἰκίας καί τά σώματά των. Καί τέλος τάς ἀπέπεμπον λέγοντες "Θύραζε, Κῆρες, οὐκέτ' Ἀνθεστήρια!".

Ὁ φόβος ἀπό τούς Καλλικαντζάρους ὑποβάλλει καί σήμερον εἰς τούς ἀνθρώπους ὁμοίας ἤ ἀναλόγους μεθόδους: Ἄλλοι κρεμοῦν πίσω ἀπό τήν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ ἤ μέσα εἰς τήν καπνοδόχον ἕνα κατωσάγονον χοίρου, πού ἔχει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀποτρεπτικήν δύναμιν, ἄλλοι καίουν ἄλας ἤ παλιοπάπουτσο στή φωτιά· οἱ κρότοι καί ἡ δυσωδία τοῦ καπνοῦ ἀποδιώκουν τούς Καλλικαντζάρους."Αλλοι ζητοῦν νά τούς ἐξαπατήσουν δένοντες εἰς τό κρικέλι τῆς πόρτας ἕνα σκουλλί λινάρι· ὅσο νά ξεδιαλύνῃ ὁ δαίμων καί μετρήσῃ τίς ἶνες τοῦ λιναριοῦ,θά λαλήσῃ ὁ πετεινός, ὁ ἄγγελος τῆς ἡμέρας, πού ἀποδιώκει τά σκότια δαιμόνια."Αλλοι προσπαθοῦν νά ἐξευμενίσουν τά δαιμόνια μέ διαφόρους προσφοράς· τούς προσφέρουν ἀπό τά γλυκά καί τές τηγανῖτες των."Ετσι εἰς τήν'Αγχίαλον "τρεῖς μέρες πρό τῶν Χριστουγέννων,τῆς ἁγίας 'Αναστασίας, ἔκαμναν κάτι γλυκά μέ στάρι,λίγο ἀλεῦρι, σταφίδες, ζάχαρη, καρύδια, σῦκα, κανέλλα καί τά μοίραζαν στά σπίτια. Πρωτύτερα ἤθελα πετάξουν τρεῖς χουλιαριές ἀποκάτω ἀπό τήν καπνοδόχο· τίς πετοῦσαν ἀπάνω (γιά τούς Σκαρκάντζαλους)". Εἰς τήν Κύπρον "τήν τελευταί ἡμέρα τά Δωδεκαήμερα, πού θά φύγουν οἱ Πλανήταροι, δηλ. οἱ Καλλικάντζαροι,τούς περιποιοῦνται καί τούς κάνουν ξεροτήγανα...τά ρίχνουν ἀπάνω στά δώματα, νά τά φᾶν οἱ Πλανήταροι,πού γυρίζουν τότε ἀπό σπίτι σέ σπίτι καί χαιρετιῶνται πού θά φύγουν".

'Αλλά τό κύριον μέσον, διά νά κρατηθοῦν οἱ Καλλικάντζαροι μακράν ἀπό τήν κατοικίαν τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἡ φωτιά, εἰς τήν ὁποίαν ἡ κοινή ἀντίληψις ἀποδίδει δύναμιν ἀποτρεπτικήν τῶν δαιμόνων. Διά τοῦτο ἡ φωτιά εἰς τήν ἑστίαν καίει ἡμέραν καί νύκτα καθ' ὅλον τό διάστημα τοῦ Δωδεκαημέρου.Πρός τοῦτο τήν παραμονήν τῶν Χριστουγέννων κάθε νοικοκύρης φέρει καί

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοποθετεῖ εἰς τήν ἐστίαν τοῦ σπιτιοῦ του ἕνα χονδρόν ξύλον, τό ὁποῖον κόπτει ἀπό δένδρον ἀκάνθωτόν (ἀχλαδιά, ἀγριοκερασιά)· διότι καί ἡ ἄκανθα καί ὅλα τά ἀκανθερά δένδρα κατά τήν λαϊκήν πίστιν ἀπομακρύνουν τούς δαίμονας. Τό στέλεχος αὐτό λέγεται Χριστόξυλον ἤ δωδεκαμερίτης ἤ σκαρκάντζαλος. Πρίν δέ τοποθετηθῇ εἰς τήν ἐστίαν, ραίνεται μέ διάφορα καταχύσματα, ἤτοι μέ ξηρούς καρπούς. Τόσον τά ξύλα πού ἀπομένουν ἀπό τή φωτιά αὐτή, ὅσον καί ἡ στάχτη, ἔχουν ἀποτρεπτικήν δύναμιν καί χρησιμοποιοῦνται πρός προφύλαξιν τοῦ σπιτιοῦ καί τῶν χωραφιῶν ἀπό κάθε κακό: ξωτικά, σκαθάρια, χαλάζι. Ἀναφέρω τά ἐθιζόμενα εἰς μερικούς τόπους τῆς Ἑλλάδος: Εἰς τήν Χίον τήν παραμονήν "κάθε νοικοκύρης θά κόψῃ ἕνα μεγάλο ξύλο ἀφ'τά χωράφια καί θά τό φέρῃ νά τό ρίξῃ μέσ'. στήμ μέσην τοῦ σπιθκιοῦ καί τό λέν Χριστόξυλο. Εὐτό θά τό ράνουν ἀμύγδαλα, καρύδια καί θά τρέχουν τά παιδάκια νά τά μαζζεύγκουν νά τά τρῶν. "Υστερι θά πά νά πάρῃ Χριστόξυλον ἡ νοικοκυρά νά πά νά βάλῃ στήν παραστιάν, νἄφτῃ δώδεκα μέρες, χωρίς νά σβήσῃ. "Υστερι θά μαζζώξῃ τήν ἀχχυλιά νά τή ρίξῃ στά τέσσερα καντούνια τοῦ σπιθακιοῦ, γιά νά φυλάῃ ἀπό τούς "Οξω κι ἀπ'ἐδῶ". Εἰς τόν Τζίμον Μεσημβρίας "ἔβαζαν μιάν ἀχλαδιά ἤ τσαπουργιά ὅ,τ'ἔχ'ποτακεῖνα τ' ἀγκαθιάρ'κα. Κάθα πρωῖ θάνα τό καῖν ἀπό λίγο νά βαστάξῃ δώδεκα μέρες. Τ'ὠνομάζαμε σκαρκάντζαλο, ἐπειδής ἦταν γιά τίς Σκαρκάντζαλοι· ἔκαιγε τό ξύλο αὐτό καί γι' αὐτό παραφυλάγντανε τό σπίτι ἀπό τίς Σκαρκάντζαλοι. Καί ντή στάχτη τή μαζεύαμε, ντή ρίχναμε στό γέννημα, γιά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νά μή καμ'δαυλό· ρίχναμε καί γύρω στήν αὐλή 'πό τά-
κείν'ντή στάχτη κορδόνι λόγυρα, γιά νά προφυλάγεται
τά ζῶγα, τς ἀνθρῶπ''πό κάθε ζούδι κι ἀπ'τίς Σκαρ-
κάντζαλοι". Εἰς τά Μάλγαρα τῆς Θράκης τά ξύλα πού ἀ-
πομένουν στή φωτιά "τά πάιρν'σπιτονοικοκύρ'ς τήν πα-
ραμουνή τοῦν Φώτουν κί τά μπήγ'στού χουράφ, γιά νά
μή μποροῦν οἱ μαγίστρες νά πάρουν τούν καρπό ἀπ' τά
γεννήματα καί γιά νά καρπίζουν τά στάρια"."Ετσι ἐξ-
ασφαλίζεται ἡ καλή ἐσοδεία τοῦ νέου ἔτους.

Εἰς πολλούς τόπους ἀντί ἑνός τοποθετοῦν δύο ἤ
τρία ξύλα, τά ὁποῖα κόπτουν ἀπό ὡρισμένα καί μάλι-
στα καρποφόρα δένδρα, καί τά τοποθετοῦν ζευγαρωτά
εἰς τήν ἑστίαν· τά ζευγαρώνουν καί τά ἀνάβουν: κά-
νουν τό "πάντρεμα τῆς φωτιᾶς". Π.χ. εἰς τά "Αγραφα
"παντρεύουν τή φωτιά τους· βάνουν ἀγριοκερασιᾶς ξύ-
λο γιά στοίχειωμα τῆς νοικοκυρᾶς καί κέδρινο ξύλο
γιά στοίχειωμα τοῦ νοικοκύρη καί τά βάνουν χλωρά
στή φωτιά, γιά νά καοῦν". Εἰς τήν Κέρκυρα βάζουν καί
τρίτον ξύλον, πού συμβολίζει τόν κουμπάρον, εἰς δέ
τήν Λευκάδα ὁ νοικοκύρης, ἀφοῦ τοποθετήσῃ εἰς τήν
γωνιάν δύο ξύλα (ἕνα μεγάλο, Ἴσιο, ἀρσενικό καί ἕ-
να μέ παραφυάδας, θηλυκό),χύνει ἐπάνω εἰς αὐτά ὀλί-
γον λάδι καί ὀλίγον κρασί, ἀπαγγέλλων δ'ἀμέσως τό
"εὐλογητός εἶ Κύριε" θέτει πῦρ εἰς τά ἐπί τῆς πυρᾶς
ζευγαρωμένα ξύλα."Ετσι γίνεται τό πάντρεμα τῆς γω-
νιᾶς.'Επειδή δέ καί ὁ καπνός καί οἱ κρότοι,οἱ παρα-
γόμενοι ἐκ τῆς καύσεως φυτῶν τινων,θεωροῦνται ὡς
ἔχοντες ἀποτρεπτικήν κατά τῶν δαιμόνων δύναμιν,πολ-
λαχοῦ καίουν εἰς τήν πυράν χαμολιό ἤ σπαραγγιά.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τό ἔθιμον τῆς τοποθετήσεως εἰς τήν ἑστίαν ἑνός κορμοῦ ἤ στελέχους δένδρου κατά τήν παραμονήν τῶν Χριστουγέννων ἀπαντᾷ πρός ἀποτρεπτικούς σκοπούς καί εἰς τήν λοιπήν Βαλκανικήν (Βουλγαρίαν, Σερβίαν, Αλβανίαν), καθώς καί εἰς πολλάς Εὐρωπαϊκάς χώρας ('Ιταλίαν, Γαλλίαν, Πορτογαλλίαν, 'Αγγλίαν, 'Ιρλανδίαν, Γερμανίαν, Λεττονίαν), ἀλλ'ἡ ἐπικράτησις τῆς θερμάστρας εἰς τήν θέρμανσιν τῶν δωματίων συνετέλεσεν ἐκεῖ, ἵνα καί τό ἔθιμον τοῦτο περιπέσῃ εἰς ἀχρηστίαν. Τήν θέσιν του κατέλαβε τό Χριστουγεννιάτικο δένδρον, τό ὁποῖον ὡς γνωστόν, εἶναι γερμανικῆς καταγωγῆς καί ἀπό τινων ἐτῶν τείνει νά εἰσαχθῇ καί εἰς τάς 'Αθήνας πρός ὅλεθρον τῶν ὀλίγων δένδρων ἐλάτης, πού στολίζουν τάς ὑψηλοτέρας κορυφάς τῆς Πάρνηθος.

(Γ. Μέγας, 37 - 42).

ἁγιασμός.

Δογματικῶς ἡ βάπτισις τοῦ 'Ιησοῦ ἐνέχει ὑψίστην σημασίαν ὡς συμβολίζουσα τήν παλιγγενεσίαν τοῦ ἀνθρώπου. Δι'αὐτό μέχρι τῶν μέσων τοῦ 4ου αἰῶνος οἱ Χριστιανοί κατ'ἀντίθεσιν πρός τούς εἰδωλολάτρας ὡς ἀρχήν τοῦ ἔτους ἐώρταζον ὄχι τήν 1ην, ἀλλά τήν 6ην 'Ιανουαρίου. Διότι εἰς τήν 6ην 'Ιανουαρίου ἔθετον τήν βάπτισιν τοῦ Χριστοῦ καί μέ αὐτήν τήν θείαν 'Επιφάνειαν.

Τά Θεοφάνια, κοινῶς ἑορτή τῶν Φώτων, εἶναι καί κατά τήν ἀντίληψιν τοῦ λαοῦ "μεγάλη γιορτή, θεότρομη", διότι τότε ἁγιάζονται τά νερά καί φεύγουν τά παγανά.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Διά τούς χωρικούς μάλιστα ὡρισμένων περιφερειῶν τῆς Δ. Μακεδονίας τά Φῶτα εἶναι ἡ μεγαλύτερη γιορτή τοῦ χρόνου καί κάθε καινούργιο ροῦχο "τό πρωτοφοροῦν τά Φῶτα, γιά νά φωτιστῇ".

Πιστεύουν ἀκόμη ὅτι τήν παραμονήν τοῦ Θεοφανίων "ἀνοίγουν οἱ οὐρανοί κι ὅ,τι ζητήσῃς γίνεται" διʼαὐτό καί εἰς μερικούς τόπους "τά κορίτσια ἀγρυπνοῦν γύρω εἰς μίαν γλάστραν βασιλικοῦ· ὁ βασιλικός,ὅτε ἀνοίγονται τά οὐράνια (περί τήν πρωΐαν), ἀνθεῖ...".

Πιστεύουν καί ὅτι "ἡ θάλασσα γίνεται γλυκειά καί πίνεται", ὅτι "τῶν Φώτων βαφτίζονται οἱ ἄνεμοι κι ὅποιος ἄνεμος τύχῃ νά φυσάῃ τότε, ἡμερώνει κατόπιν" ἤ "αὐτός θά φυσάῃ ὅλο τό χρόνο", ὅτι "τά βόδια μιλοῦν στό στάβλο" κ.τ.λ.

Ὁ ἁγιασμός τῶν ὑδάτων γίνεται κατά πρῶτον τήν παραμονήν τῶν Θεοφανίων εἰς τήν ἐκκλησίαν καί λέγεται "πρωτάγιαση ἤ φώτιση". Ὁ παπᾶς κατόπιν μέ τόν Σταυρόν καί τήν πρωτάγιαση περιέρχεται ὅλα τά σπίτια καί ἁγιάζει ἤ φωτίζει, δηλ. ραντίζει μʼἕνα κλωνί βασιλικοῦ ὅλους τούς χώρους τοῦ σπιτιοῦ. Τήν πρωτάγιαση τήν ρίχνουν καί στά κτήματά των καί στίς βρύσες· εἶναι τό ἀσφαλές μέσον, μέ τό ὁποῖον διώκονται οἱ Καλλικάντζαροι.

Ἐννοεῖται ὅτι αἱ γυναῖκες καί τά κορίτσια ἐπωφελοῦνται τῆς περιστάσεως, διά νά ἐπιτύχουν ἄλλους εἰδικούς σκοπούς. Π.χ. εἰς τήν Σμύρνην "τό κορίτσι πού ἤθελε νά παντρευτῇ μέσα στό χρόνο, ἐφύτευεν ἕνα βασιλικό τό Μάη κʼἀφρόντιζε νά τόν διατηρήσῃ ὡς τά Φῶτα,πού ἔρχονται οἱ παπάδες κι ἁγιάζουν.Τότε ἔκοβε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μιά φούντα ἀπό τό βασιλικό της, τήν ἔδιδε στόν παπᾶ κ'ἔπαιρνε αὐτήν πού κρατοῦσε αὐτός καί τή φύλαγε στά εἰκονίσματα."Αν τό κατάφερνε, θά παντρευότανε ἐκεῖνο τό χρόνο". Εἰς τούς Γαλανάδες τῆς Νάξου "τήν ἡμέραν τῶν Φώτων ἡ νοικοκυρά κάθε σπιτιοῦ,πού ἐπισκέπτεται ὁ παπᾶς, παίρνει ὀλίγον γέννημα ἀπό τό διάκκι τοῦ παπᾶ, διά νά κλωσσήσουν οἱ ὄρνιθές της. 'Επίσης διά τόν αὐτόν σκοπόν τόν βάζει καί κάθεται κομμάτι".

Τήν ἔννοιαν τοῦ καθαρμοῦ καί τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπό τήν ἐπήρειαν τῶν δαιμονίων τοῦ Δωδεκαημέρου ἔχουν καί ἄλλαι τινές συνήθειαι, ὡς τό ἄναμμα μεγάλων πυρῶν, τό σταύρωμα τοῦ σπιτιοῦ μέ τά κεριά τῶν Φώτων κ.τ.λ. Π.χ. εἰς 'Ανακοῦ τῆς Καππαδοκίας τήν παραμονήν τῶν Θεοφανίων "τά παιδιά ἐγύριζαν τά σπίτια φωνάζοντας: Σιγίρια, σιγίρια (φρύγανα) ἀδιά τήν καλόγρια.'Αφοῦ ἐμάζευαν ἀρκετά, τά ἔφερναν εἰς τό προαύλιον τῆς ἐκκλησίας, ὅπου μετά τήν ἀπόλυσιν μαζευόταν ὁ κόσμος καί ἔβαζαν φωτιά εἰς τόν σωρόν· ἔκαιγαν τό Σιφώτ', δηλ. τόν δαίμονα". Εἰς τήν Σινώπην ἐσταύρωναν τό σπίτι, δηλ. κολλοῦσαν τέσσαρα κεριά στούς τέσσερεις τοίχους τοῦ δωματίου,γιά νά φύγουν οἱ "ἔξω ἀπ'ἐδῶ". Παντοῦ δέ οἱ γεωργοί δέν παραλείπουν νά "φωτίσουν" μέ τήν λαμπάδα "τῶν Φώτων" καί τ' ἀροτριῶντα ζῶα, διά τά ὁποῖα ζυμώνουν καί τότε τήν λεγομένην δουδόπιττα, ὅπως καί κατά τά Χριστούγεννα καί τήν πρώτην τοῦ ἔτους."Οπως δέ τότε, ἔτσι καί τήν παραμονήν τῶν Φώτων βράζουν σιτάρι ἤ καί ἄλλους σπόρους (πολυσπόρια) καί μεταδίδουν ἀπό αὐτούς καί εἰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τά ζῶα. Π.χ. εἰς τήν Ρόδον "οἱ ζευκᾶδες τήν παραμονήν τῶν Φώτων, κάθε ἕνας ἄνθρωπος πάει στήν ἐκκλησιά μέ τό φαναράκι του κι ἅμα γίνῃ ἀπόλυση τό ἀνάφτει μέ τ' ἅγιον φῶς πού τοῦ δίνει ὁ παπᾶς. Εἶναι μιά χαρά νά τούς θωρῇς ὅλους μέ τά φαναράκια ἀναμμένα. Ἅμα πᾶνε στά σπίτια φωτίζουν τά παιδάκια, τές γυναῖκες· καί οἱ μεγάλοι ἀνθρῶποι φωτίζονται. Ἄλλοι φωτίζουν καί τά βόδια (καίουν δηλ. τίς τρίχες στά διάφορα μέρη τοῦ σώματός των). Ἐπίσης τήν ἴδια ὥρα κρεμοῦν στό ἕνα κέρατο ἕνα κουλλουράκι, πού τοῦ τό δίνουν τήν ἄλλη μέρα καί τό τρώγει". Εἰς τό Κατσιδόνι τῆς Κρήτης "τήν παραμονή τῶν Φώτων ψήνουνε τά παλληκάρια γιά τά βούγια, δηλ. μεῖγμα ἀπό ἀρακᾶ, κουκιά, ροβίθια, στάρι καί ἀπό ὅλα τά ὄσπρια καί τά δίνουν στά βούγια νά τά φᾶνε. Τό πρωΐ ἔπαιρναν ἀπό τά πολυσπόρια αὐτά καί, ἐνῷ τά ἐσκορποῦσαν εἰς τό δῶμα, ἔλεγαν: Φᾶτε πουλιά κι ἀσκορδαλοί, μή φᾶτε τή σπορά μου".

Εἰς πολλά μέρη ἡ νοικοκυρά χύνει τό βράδυ τῆς παραμονῆς τό νερό ἀπό τά λαγήνια, διά νά πάρῃ τό πρωΐ καινούργιο, ἁγιασμένο νερό. Συνήθεια εἶναι καί νά μαζεύουν τή στάχτη ἀπό τήν παραστιά καί τό πρωΐ, πρίν πᾶνε στήν ἐκκλησία, νά τήν ρίχνουν ὁλόγυρα εἰς τάς τέσσαρας γωνίας τοῦ σπιτιοῦ, ἐπειδή, ὡς πιστεύουν, ἡ στάχτη τοῦ Δωδεκαημέρου ἔχει δύναμιν ἀποτρεπτικήν καί προφυλάσσει τό σπίτι ἀπό τά μαμμούδια καί ἄλλα κακά. Οἱ δέ γεωργοί τή στάχτη αὐτή τή βαστοῦν καί τήν ἀνακατεύουν στό σπόρο, γιά νά μή βγάζουν τά γεννήματα δαυλό.

Ἔθιμον τῆς παραμονῆς τῶν Θεοφανίων εἶναι καί οἱ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀγυρμοί τῶν παιδίων, τά ὁποῖα, ὅπως καί τήν παραμονήν τῶν Χριστουγέννων καί τῆς Πρώτης τοῦ ἔτους, περιέρχονται ἀπό οἰκίας εἰς οἰκίαν καί λέγουν τά κάλαντα:

Σήμερον τά Φῶτα καί ὁ φωτισμός
καί χαρά μεγάλη στόν Κύριο.
Σήμερον ἡ Κυρά μας ἡ Παναγιά κ.τ.λ.

Εἰς μερικούς τόπους γυρίζουν καί μεγάλοι, μετημφιεσμένοι μέ φοβεράς ὄψεις, δημιουργοῦντες θόρυβον μέ τά κουδούνια πού κρεμοῦν ἐπάνω των. Ὁ σκοπός καί τῆς περιφορᾶς καί τῶν θορύβων εἶναι ἀρχικῶς νά ἐκφοβίσουν τούς Καλλικαντζάρους, πού ἑτοιμάζονται τότε νά φύγουν. Ἐνίοτε παριστάνουν αὐτούς τούς Καλλικαντζάρους καί περιφέρονται ὡς μπαμπούλας διά τά παιδιά." Ἄλλοτε πάλιν ὑποκρίνονται τά πρόσωπα μιμικοῦ δράκοντος καί μέ τάς παραστάσεις των τέρπουν καί διασκεδάζουν τούς ἀφελεῖς θεατάς, ὡς καί κατά τάς προηγουμένας ἡμέρας. Εἰς τήν Θεσσαλίαν π.χ. τήν ὁμάδα τῶν μετημφιεσμένων ἀποτελοῦν πέντε πρόσωπα: ἡ νύφη, ὁ γαμπρός, ἡ πεθερά, ὁ ἀράπης καί ὁ γιατρός. Ἡ νύφη ἔξαφνα πέφτει λιπόθυμος, ὁ ἰατρός καλεῖται καί μ' ἕνα γιατρικό (μιά κουταλιά κρασιοῦ) τήν ἀναστατίνει.

(Γ. Μέγας, 75 - 78).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κάλαντα Χριστουγέννων τῆς Σκιάθου.

Τά παιδιά στή Σκιάθο τραγουδοῦν τά κάλαντα τέσσερες φορές τό χρόνο, τήν παραμονή τῶν Χριστουγέννων, τήν παραμονή τοῦ ἁγίου Βασιλείου, τήν παραμονή τῶν Φώτων καί τή Μεγάλη Πέμπτη.

Τήν παραμονή τῶν Χριστουγέννων τό βράδυ, ὅταν ἀρχίση νά νυκτώνη, τά παιδιά γυρίζουν στά συγγενικά καί φιλικά σπίτια τους καί τραγουδοῦν, παίν' τι κί τραγ' δᾶνι. Τά παιδιά πηγαίνουν ἀπό δύο-δύο σπανίως καί ἀπό τρία-τρία. Κάπου πηγαίνει καί ἕνα παιδί μοναχό του. Κάθε ὁμάδα παιδιῶν ἔχει τό φανάρι της καί ἕνα καλαθάκι, γιά νά βαίνουν τά δῶρα πού θά τούς φιλεύουν στό κάθε σπίτι, γιατί τά σπίτια πού πηγαίνουν καί τραγουδοῦν φιλεύουν τά παιδιά κάποτε ἐκτός ἀπό τά χρήματα καί διάφορα δῶρα, ἀμύγδαλα π.χ. ἤ καρύδια ἤ κανένα πορτοκάλι κλπ. Ὅταν τελειώση τό τραγούδημα, τά παιδιά κάθε ὁμάδος μοιράζονται ὅσα ἔχουν μαζέψει.

Χριστούγεννα, πρωτούγεννα

Στά παλαιότερα χρόνια τραγουδοῦσαν τό τραγούδι Χριστούγεννα πρωτούγεννα, καί ὕστερα ἀπό αὐτό τούς ἐπαίνους γιά τά διάφορα μέλη τῆς οἰκογενείας, ὅπως τά παραθέτουμε κατωτέρω. Τώρα ὅμως λησμονήθηκε ἐκεῖνο τό τραγούδι καί τά παιδιά τραγουδοῦν μέ τήν ἴδια μελωδία τό κοινό καί γνωστό τραγούδι Καλησπέρα ἄρχοντες.

Χριστούγεννα πρωτούγεννα, πρώτη γιορτή τοῦ χρόνου.
Ἐβγάτε ἰδέτε μάθετε, τώρα Χριστός γεννιέται.
Γεννιέται κι ἀναθρέφεται στό μέλι καί στό γάλα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τό γάλα τρῶν οἱ ἄρχοντες, τό μέλι οἱ ἀγρεμένοι.

"Επαινοι.

Μετά τό ἀνωτέρω τετράστιχο τά παιδιά τραγουδοῦσαν ἐν συνεχείᾳ στό ἴδιο μέλος ἀπό τούς κατωτέρω ἐπαίνους, τούς καταλλήλους γιά κάθε οἰκογένεια.

α. Γιά τόν οἰκοδεσπότη

Σένα σοῦ πρέπ' ἀφέντη μου καράβι ν' ἁρματώσης,
στήν' Ασλιτέρα νά τό πᾶς, φλουρί νά τό φορτώσης.
Στή δεξιά κάθετ' ὁ Χριστός, στή δεξιά ἡ Παναγία,
καί πίσω στό τιμόνι του κάθετ' ἁγιος Νικόλας.

β. Γιά τήν οἰκοδέσποινα

Πολλά' παμε τ' ἀφέντη μας. "Ας ποῦμε τῆς κυρᾶς μας.
Σ' αὐτά τά σπίτια τά ψηλά, τ' ἀργυροπαλαμισμένα,
κάθεται μέσα μιά κυρά μ' ἕνα σαλόν ἀφέντη.
Στά γόνατα τήνε κρατεῖ, στά μάτια τήν ἐφίλει,
στά μάτια, στά ματόφρυδα καί στό καμαροφρύδι.
-Κυρά μ' δέν εἶσαι ροδινή, κυρά μ' δέν εἶσαι ξάσπρη.
-Σά θέλης νά' μαι ροδινή, σά θέλης νά' μαι ξάσπρη,
σύρε στήν' Αδρανόπολη, κι ἔλα στή Σαλονίκη,
νά μ' ἀγοράσης χαμουχά κι ὁλόχρυσο βελοῦδο.
Τότες νά γένω ροδινή, τότες νά γένω ξάσπρη.

γ. Γιά τό γιό, ὅταν εἶναι ἀνήλικος

Πολλά' παμε καί τῆς κυρᾶς, ἄς ποῦμε καί τοῦ γιοῦ της.
Κυρά μου τόν ὑγιόκα σου, κυρά μ' τόν ἀκριβό σου,
τόν ἔλουζες, τόν χτένιζες καί στό σχολειό τόν ἔβαλες.
Κι ὁ δάσκαλος τόν ἔδειρε μέ τρία κλωνάρια μόσκο,
μέ τέσσερα βασιλικό, μέ πέντε μαντζουράνια.

δ. Γιά τό γιό, ὅταν εἶναι ἐνήλικος

Πολλά' παμε καί τῆς κυρᾶς, ἄς ποῦμε καί τοῦ γιοῦ της.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κυρά μου τόν ὑγιόκα σου, κυρά μ'τόν ἀκριβό σου,
πέδε μικρές τόν ἀγαποῦν καί δώδεκα μεγάλες.
-"Ελα κι ἄς τόνε πάρουμε, κι ἄς τόνε πάρ'ἡ μιά μας,
νά τ'ἀγοράσουμ'ἄλογο καί γριβοκαβαλάρη,
νά περπατῆ...

ε. Γιά τή θυγατέρα

Πολλά'παμε τ'ἀφέδη μας, ἄς ποῦμε καί τῆς κόρης.
Μικρή φραγίτσα κάθεται, στά πέφκι'ἀκουμπισμένη,
στά πέφκια, στά παπλώματα καί στά χρυσά σιδόνια.
"Η ἀντί τῶν δύο τούτων στίχων τραγουδοῦν μόνο τό στίχο:

Κυρά μ'τή δυχατέρα σου, κυρά μ'τήν ἀκριβή σου

καί ἔπειτα ἀπ'αὐτόν ἐξακολουθοῦν τά ἑπόμενα κοινά:

Γραμματικός τήνε ζητεῖ, γραμματικός τή θέλει.
-"Αν εἶναι καί γραμματικός, πολλά προικιά γυρεύει.
Γυρεύει σπίτια τρίπατα κι αὐλές μαρμαρωμένες,
γυρεύ'ἀβέλι'ἀτρύητα, χωράφια μέ τά στάχυα,
γυρεύει μύλους δώδεκα μ'οὔλους τούς μυλωνάδες,
γυρεύει καί τή θάλασσα μέ οὔλα τά καράβια,
γυρεύει καί τό γύρ βοριά, νά τά καλαρμενίζη.
-Σά δά γυρεύη, δόστε τα, ἄξιός εἶν'νά τά πάρη
ἄξιος εἶναι γιά τό σπαθί, ἄξιος γιά τό κοδάρι,
καί γιά τό μακροκόδαρο, πού σέρνουν ἀδρειωμένοι.

στ.'Αφέδη μ'ἀφεδάκη μου

Μετά τούς ἐπαίνους, τά παιδιά γιά νά ζητήσουν εὔσχημα τό φιλοδώρημα, πού περίμεναν ἀπό τόν οἰκοδεσπότη, τραγουδοῦσαν ἐν συνεχείᾳ μέ τό ἴδιο μέλος καί τό ἑπόμενο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Αφέδη μ'άφε άκηδμου, πέδε φορές άφέδη,
πέδε κρατοῦν τό μαῦρο σου καί δέκα τόν θαλ'γών'ε,
καί πέδε σέ περικαλοῦν-'Αφέδη καβαλίκα.
'Αφέδης καβαλίκεψε στ'άστέρι, τό μουλάρι.
'Αστέρ'εἶχε στή μύτη του, φεγγάρι στό λαιμό του.
Καί πίσω στά καπούλια του τρεῖς φραγοπούλες παίζουν.
'Η μιά παίζει τό τουργαρί, κ'ή ἄλλη τό τσιβούρι,
κ'ή τρίτη ή μικρότερη παίζει μέ τόν άφέδη.
Παίζοδας, χωρατεύοδας άποκοιμήθ'άφέδης.
Φέρτε δαούλια νά βροδοῦν, βραχιόλια νά φωνάζουν,
γιά νά ξυπνήσ'άφέδης μας, νά λύση τό μαδίλι.
Λύσε τ', άφέδη μ', λύσε το τ'άργυρομάδιλό σου.
"Αν εὕρης γρόσα, δό μας τα, φλουριά, μή δά λυπᾶσαι.
"Αν εὕρης καί μισόφλουρα, κέρνα τά παλληκάρια.
Κέρνα τ', άφέδη μ', κέρνα τα, νά σ'ποῦνε στήν ὑγειά σου.
εἰς τήν ὑγειά σ'άφέδη μου, καί στή σαλή χρονιά σου.
Νά ζήσης χρόνια ἑκατό, 'κατό καί παραπάνω.
κ'ὕστερ'άπό τά ἑκατό, ν'άσπρίσης νά γεράσης,
ν'άσπρίσης σάν δόν "Ελυδο, σάν δ'ἄσπρο περιστέρι,
σάν δ'άηδονάκι πού λαλεῖ τό Μάη, τό καλοκαίρι.

Γιά συντομία, μποροῦσαν νά παραλείψουν τό άνωτέρω καί νά τραγουδήσουν μόνον τά ἑπόμενα:

'Αφέδη μ'άφεδάκη μου, πέδε φορές άφέδη,
γιά βάνε τό χεράκι σου στήν άργυρή σου τσέπη.
"Αν εὕρης γρόσα, δό μας τα...

κλπ. ὅπως παραπάνω άπό τό 13ο στίχο μέχρι τέλους.

Στά παλαιότερα χρόνια στήν ἑορτή τῶν Χριστουγέννων τήν νύκτα στήν ἐκκλησία τά παιδιά πού καλαναρχούσανι,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δηλαδή ἐκεῖνα πού κανοναρχοῦσαν στούς ψάλτες, ὅταν οἱ ψάλτες ἔψαλλαν τήν ἐνάτη ὠδή τῆς ἑορτῆς "Στέργειν μέν ἡμᾶς", ἔπαιρναν στά χέρια τους τό μηναῖο τῆς ἐκκλησίας, καί ἔχοντας αὐτό ἀνοικτό περιεφέρονταν γύρω σέ ὅλους τούς ἐκκλησιαζομένους, λέγοντας ἐμπρός στόν καθένα τόν τελευταῖο στίχο τοῦ τροπαρίου τῆς ἐνάτης ὠδῆς, δηλαδή τό "Ὅση πέφυκεν ἡ προαίρεσις, δίδου". Καί ὁ κάθε ἕνας ἀπό τούς ἐκκλησιαζομένους χάριζε ἀπό ἕνα νόμισμα στά παιδιά, ρίχνοντας αὐτό ἐπάνω στό ἀνοικτό μηναῖο, πού κρατοῦσαν.

(Γ.Α. Ρήγα, Σκιάθου Λαϊκός Πολιτισμός. Τεῦχος Δ. Θεσσαλονίκη 1970, σσ. 111-115).

βρυκόλαξ.

Δοκιμώτερον: βρικόλακας. Ἡ λέξις ἀπαντᾷ παρά τῷ ἑλληνικῷ λαῷ καί ὑπό τούς τύπους, βαρβάλακας, βαρβούλακας, βυρκόλακας, βορβόλακας, βουλκόλακας, βουλκούλακας, βουρβόλακας, βουρβούλακας, βουρδούλακας, βουρκόλακας, βροκάλακας, βρουκόλακας. Κάποτε συνταυτίζεται μέ τόν καταχανᾶν, τό στοιχειό, τό τελώνιο, τόν φάντακα, τόν κατσικᾶν, καί εἴ τι ἄλλο.

Πρῶτος ὁ Λέων ὁ Ἀλλάτιος, ἔπειτα δ' ὁ μοναχός Μάρκος (ΙΣΤ' αἰών) παρητυμολόγησαν τήν λέξιν ἐκ τοῦ "βοῦρκος" καί "λάκκος". Κατόπιν ὁ Ἀδ. Κοραῆς ("Ατακτα, Ε', σ. 31) παρήγαγε τόν μέν τύπον "βρυκόλακας" ἐκ τοῦ "βρίκελος", τόν δέ "βορβόλακας" ἐκ τοῦ μορμολύκη. Ξένοι τινές ἐρευνηταί ὑπεστήριξαν τήν ἄποψιν περί τῆς σλαβικῆς προελεύσεως τῆς λέξεως καί τῆς περί βρυκολάκων δοξασίας. Ἀλλ' ἡ ἄποψις αὐτῶν δέν δύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νται νά εὐσταθήσῃ, διότι παρά τοῖς Σλάβοις ἡ λέξις εἶναι εὐρυτέρας κατά πολύ ἤ παρ'ἡμῖν σημασίας, περιλαμβάνουσα ἐκτός τῶν βρυκολάκων καί διάφορα ἄλλα ὄντα, οἷον λυκανθρώπους, τέρατα κ.τ.τ. Ὁ Ν.Γ. Πολίτης ἀπεδέχθη τήν ἐτυμολογίαν τοῦ Ἀδ. Κοραῆ, ὁ δέ Στ. Δεινάκις καί ὁ Σ. Μενάρδος τήν λέξιν βουρβούλακας ἠτυμολόγησαν ἐκ τῆς ἐν Κρήτῃ ἀπαντώσης βουρβούλας, σημαινούσης τάς φυσαλίδας τῆς ρινός, τάς σχηματιζομένας εἰς τό στόμιον τῶν ρωθώνων διά τῆς ἀναπνοῆς. Οὕτω βουρβούλακας, κατ'αὐτούς, σημαίνει τήν μεγάλην βουρβούλαν καί συνεκδοχικῶς τόν ἐξωδηκότα τήν γαστέρα καί τό σῶμα καθόλου.

Κατά παλαιοτάτας καί λίαν διαδεδομένας ἀντιλήψεις βρυκόλακας εἶναι ὁ ἀδιάλυτος νεκρός ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐξέρχεται ἀπό ὀπήν, γινομένην ἐπί τοῦ τάφου του ἰδίᾳ κατά τήν νύκτα. Ἐκ τούτου λέγεται ἡ παροιμιώδης φράσις: "εἶν'ἕνας βρυκόλακας", ἐπί τῶν ἀγρύπνων καί νυκτοπλανήτων ἀνθρώπων. Ἐνίοτε ἡ ἔξοδός του λαμβάνει χώραν καί κατά τήν ἡμέραν ἐκτός τοῦ Σαββάτου.

Οὗτος ἀναγνωρίζεται κυρίως ἀπό τούς "Σαββατογεννημένους" καί τούς "ἐλαφροήσκιωτους", ἄλλοτε μέ τήν ἀνθρωπίνην του μορφήν, ἡ ὁποία οὐδέποτε μεταβάλλεται, παρά τήν μεγίστην πρός μεταμόρφωσιν δύναμιν του, ἄλλοτε δέ πάλιν παρουσιάζεται ὡς "βάθρακας, μαῦρος σκύλος φοβερός, κουνάβι, διάβολος, τουλούμι πού στέκεται ὀρθό καί φουσουράει, φωτιά πάνω ἀπό τό μνῆμα" κ.τ.τ. Κάποτε ἐξαφανίζεται παντελῶς προδίδων τήν ὕπαρξίν του διά τῶν βλαβερῶν ἐπιδράσεών του πρό παν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τός ἐπί τούς οἰκείους του. Ἐκ τούτου καί ἡ παροιμία: "Ἐγίνηκε βρυκόλακας καί τρώει τή γενιά του", λεγομένη ἐπί τῶν προξενούντων ζημίαν ἤ βλάβην εἰς συγγενεῖς ἤ φίλους. Οὗτος ἐπίσης συχνά ἀσολεῖται εἰς τάς ἰδίας ἐν τῇ ζωῇ βιοτικάς ἐργασίας ἤ ἀπομυζᾷ καθ' ὕπνους τά αἵμα ἀνθρώπων καί ζώων, καθιστῶν αὐτούς ὠχρούς καί καχεκτικούς, ἤ κατασπαράσσει τά σπλάγχνα των καί ἐπιφέρει ἀκαριαῖον θάνατον ἤ πνίγει βρέφη εἰς τάς κοιτίδας των καί προκαλεῖ ἐκτρώσεις γυναικῶν ἐγκύων." Αλλοτε πάλιν παρενοχλεῖ τήν γυναίκα του καί συνέρχεται μετ' αὐτῆς, καταστρέφει ἔπιπλα καί σκεύη, μολύνει τά τρόφιμα, λιθοβολεῖ τούς νυκτερινούς διαβάτας, τούς διερχομένους ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας του, καί πίνει τό ἔλαιον τῶν κανδηλῶν τῶν εἰς τά νεκροταφεῖα μνημείων. Πολλάκις δ' ἀπομακρυνόμενος τοῦ τόπου εἰς τόν ὁποῖον ἔζησε καί ἐτάφη μεταβαίνει εἰς ἄλλα μέρη, ὅπου συνεχίζει τήν ζωήν του, ὡς ζῶν ἄνθρωπος. Ἐκεῖ νυμφευόμενος ἀποκτᾷ τέκνα, τά ὁποῖα ὅμως στεροῦνται ὀστῶν, τρώγει μόνον μαῦρο συκῶτι, εἶναι φιλακόλουθος συχνάζων εἰς τήν ἐκκλησίαν καί καίεται, ἄν δέν προφθάσῃ νά ἐξέλθῃ τοῦ ναοῦ, πρίν ἤ ἀπαγγελθῇ τό "Πιστεύω".

Ὡς ἐπί τό πλεῖστον τούς παραμορφωμένους βρυκόλακας οἱ "ἑλαφροήσκιωτοι" βλέπουν ἐργαζομένους καί συγκεκριμένως κατά σύμπτωσιν καί σχεδόν πάντοτε " νά μπαλώνουν παπούτσια".

Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι οὗτοι διαφέρουν τῶν "βαμπίρ" καί τῶν "στοιχειῶν", καθόσον οἱ μέν βαμπίρ εἶναι ἰδιαίτερα ὄντα, τά δέ στοιχειά αὐταί αἱ ψυχαί τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βιαιοθανάτων, φύλακες κάποτε δέ καί εὐεργέται τοῦ τόπου, ὅπου ἐθανατώθησαν.

Βρυκόλακες γίνονται, κατά τάς δεισιδαίμονας τοῦ λαοῦ ἀντιλήψεις, οἱ αὐτόχειρες, οἱ ἀδικοσκοτωμένοι, οἱ μαχαιρωμένοι, οἱ κρημνιζόμενοι ἀπό βράχους, οἱ μολυνθέντες ὑπό βρυκόλακος, ἐκεῖνοι τούς νεκρούς τῶν ὁποίων "ἐδιασκέλισε" (=ἐπήδησεν,ἐξεπέρασε)γάτα, ὄρνις ἤ σκύλος, ὅσοι δέν ἐτάφησαν "μέ ὅλα τά διαβαστικά", οἱ ἀφωρεσμένοι, τ'ἀβάφτιστα ἤ παγανά,οἱ ἀλλαξοπιστήσαντες, οἱ τούς ἑαυτούς των καταρασθέντες,οἱ τοκογλύφοι, οἱ φονεῖς, οἱ ἄδικοι κ.λ.π.

Πρός ἀπαλλαγήν ἀπό τῆς τόσον ἐνοχλητικῆς καί βλαπτικῆς ἐπηρείας τῶν βρυκολάκων ὁ λαός χρησιμοποεῖ διάφορα μέσα, χαρακτηριστικά τῆς ἀφελείας καί τῆς δεισιδαίμονος αὐτοῦ πίστεως. Οὕτω π.χ.εἰς πολλά μέρη ἐπιμελῶς ἐκφράσσουν πᾶσαν ὕποπτον ὀπήν ἐπί τῶν τοίχων τῆς οἰκίας, ἀλλαχοῦ χαράσσουν εἰς τήν θύραν πρίν κοιμηθοῦν μαγικήν πεντάλφαν,ἀποφεύγουν δέ ν' ἀπαντήσουν, ἄν τις τούς καλέσῃ, πρίν κληθοῦν διά δευτέραν φοράν, πιστεύοντες ὅτι ὁ βρυκόλακας μόνον ἅπαξ δύναται νά καλέσῃ τινά, καί ὅτι ἄν ἀπαντήσουν εἰς τήν πρόσκλησίν του θ'ἀποθάνουν μετ'ὀλίγον. Εἰς ἄλλα μέρη, ὁσάκις ὁ βρυκόλακας κάμνει τήν ἐμφάνισίν του, ψιθυρίζουν διαφόρους ἐπωδάς, ὡς π.χ. "μπῆκε τό γομάρι στά σκόρδα", λιθοβολοῦν αὐτόν διά τῆς ἀριστερᾶς χειρός ἤ προσκαλοῦν ἱερέα διά νά "διαβάσῃ" ἐπί τοῦ τάφου του.'Εν Σίφνῳ πρός ἐξορκισμόν βρυκόλακος, ὅταν τό σῶμα του δέν διαλύεται εἰς τήν γῆν,ὁ ἱερεύς σχηματίζει ἐκ κηροῦ λειτουργηθέντος μίαν πεντάλφαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καί τήν ἐπιθέτει ἐπί τοῦ στόματος αὐτοῦ. Ἀλλά τό ἀσφαλέστερον μέσον ἀπαλλαγῆς ἀπ' αὐτοῦ, εἶναι, ὡς πιστεύεται, ἡ καταστροφή τοῦ σώματός του ἤ διά τῆς κατακαύσεως αὐτοῦ ἤ διά τῆς μεταφορᾶς καί ταφῆς του εἰς ἄλλον τόπον. Κάποτε τόν ρίπτουν εἰς τό ἀνοικτόν πέλαγος, τήν δέ καρδίαν του "σέ μικρά κομμάτια" τεμαχίζοντες διαμοιράζονται.

Αἱ περί βρυκολάκων δοξασίαι ἐξεκίνησαν, φαίνεται, ἐκ τῆς παρατηρήσεως τοῦ μή λυομένου σώματος ἐνίων νεκρῶν. Ὁ λαός τήν ἐμπειρίαν του ταύτην πλαισιώσας διά τῆς μυθοπλαστικῆς του φαντασίας καί δεισιδαίμονος πίστεως ἐδημιούργησεν ἀνατριχιαστικήν ἀντίληψιν ἀνάμικτον μέ συναισθήματα φόβου περί τῆς μορφῆς, τήν ὁποίαν ἔχει ὁ ἐν τῷ τάφῳ βρυκόλακας. Ὅταν ἐκθάψουν νεκρόν, περί τοῦ ὁποίου ἐσχηματίσθη ἡ ἀντίληψις ὅτι "ἐβρυκολάκιασε", λέγουν ὅτι τό εὗρον ἀκόμη "μέ τό αἷμα ζεστό κόκκινο, φοβερό, μαῦρο, μέ νύχια μιά σπιθαμή καί βαμμένα στό αἷμα, μέ τά μαλλιά μακριά καί τά γένεια του ἄγρια, φουσκωμένον ἴσαμε κάδα, πού νά πιάνῃ εἴκοσι φορτώματα σταφύλια". Ἡ διήγησις αὕτη ἐνθυμίζει ἀνάλογον τοῦ Α΄μ.Χ. αἰῶνος παράδοσιν περί τοῦ ἐξωδηκότος Ἰούδα, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε "μέγα ἀσεβείας ὑπόδειγμα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ". Τό δέ σῶμα τοῦ "φουσκωμένου" βρυκόλακα ἐτρύπων παλαιότερον εἴς τινα μέρη μέ βελόνην ἤ σακοράφαν διά "νά ξεφουσκώσῃ" καί διαλυθῇ.

Αἱ περί βρυκολάκων νεοελληνικαί ἀντιλήψεις ἀπαντοῦν καί εἰς ἄλλους λαούς τοῦ κόσμου, πολιτισμένους καί κατά φύσιν ζῶντας. Καί οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στευον ὅτι αἱ ψυχαί τῶν βιαιοθανάτων μέχρις ὅτου θά ἔφθανεν ἡ ὑπό τῆς μοίρας καθορισθεῖσα ὥρα τοῦ θανάτου των ἐπλανῶντο ἀνά τήν γῆν, ἀποβαίνουσαι ἐκδικητικά φάσματα (ἀλάστορες) τῶν φονέων των καί τῶν τυχόν ἐπιεικῶν δικαστῶν των. Διό ὁ Λουκιανός (Φιλοψ. 29) λέγει: "Τά τῶν βιαίως ἀποθανόντων μόνας ψυχάς περινοστεῖν, οἷον εἴ τις ἀπήγξατο ἤ ἀπετμήθη τήν κεφαλήν ἤ ἀνεσκολοπίσθη ἤ ἄλλῳ γέ τῳ τρόπῳ τοιούτῳ ἀπῆλθεν ἐκ τοῦ βίου, τάς δέ τῶν κατά μοῖραν ἀποθανόντων, οὐκέτι". Οὐ μόνον δέ τῶν βιαιοθανόντων, ἀλλά καί τῶν ἀσεβῶν καί τῶν ἀνηθίκων, ὡς λέγει ὁ Πίνδαρος (Ἀποσπ. 1,3):

Ψυχαί δ'ἀσεβῶν ὑπουράνιοι
γαίᾳ πωτῶνται ἐν ἄλγεσι φονίοις
ὑπό ζεύγλαις ἀφύκτοις κακῶν.

Μέ τήν πάροδον τοῦ χρόνου αἱ ἀντιλήψεις αὗται ἔλαβον πλέον συγκεκριμένην μορφήν. Οὕτως ἀναφέρεται νεαρά κόρη, ἥτις καταλείπουσα τόν τάφον ἐνεφανίζετο κατά τήν νύκτα καί ἀνακαλυφθεῖσα κατεκάη ἐκτός τῶν ὁρίων τῆς χώρας.

Καί οἱ ἀρχαῖοι Ρωμαῖοι ἐπίστευον ὅτι αἱ ψυχαί τῶν ἀποθανόντων συγγενῶν (MANES) ἐτιμώρουν τούς οἰκείους, ἄν παρημελεῖτο ἡ τέλεσις τῶν δι'αὐτάς "νομίμων". Τήν αὐτήν δέ περίπου δοξασίαν ἀπαντῶμεν καί εἰς τούς Αἰγυπτίους, ὁσάκις οὗτοι ἐλησμόνουν τήν περιποίησιν τῶν νεκρῶν των.

Καί παρά τοῖς Βυζαντινῆς συνηθεστάτη ἦτο ἡ πίστις εἰς ἐπανερχομένους νεκρούς, ὥστε καί βιβλία νά γράφωνται περί αὐτῶν, ὡς τό τοῦ Δαμασκίου "Περί τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μετά θάνατον ἐπιφαινομένων ψυχῶν".
(Δημ.Ν.Οἰκονομίδης, ΘΗΕ,Γ, 1051-1053).

ἀποκριά.

Αἱ ἀπόκρεω, ὅπως παντοῦ, εἶναι καί εἰς τήν Ἑλλάδα περίοδος εὐθυμίας καί διασκεδάσεων.

Πρίν εἰσέλθῃ εἰς τό πέλαγος τῆς Μεγάλης Σαρακοστῆς ὁ χριστιανός, πού θά νηστεύσῃ καί θά πενθήσῃ ἑπτά ὁλοκλήρους ἑβδομάδας - οὔτε χοροί οὔτε γάμοι καί πανηγύρεις γίνονται οὔτε φοροῦν κοσμήματα αἱ γυναῖκες εἰς τό διάστημα αὐτό - αἰσθάνεται τήν ἀνάγκην νά διασκεδάσῃ, νά κάμῃ κάθε εἴδους τρέλλαν. Δι' αὐτό ἡ ἀρχή τοῦ Τριωδίου ἄλλοτε ἀνηγγέλλετο εἴτε μέ πυροβολισμούς εἴτε μέ τόν δημόσιον κήρυκα εἴτε μέ τά τύμπανα. Π.χ. εἰς τήν "Υδραν "ἡ ἀποκριά μπαίνει μέ τά ταμπούρλα" τήν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου (17 Ἰανουαρίου) ἀρχίζουνε καί βαρᾶνε τά ταμποῦρλα σ' ὅλες τίς γειτονιές καί γίνεται ἕνας μεγάλος ἀλαλαγμος". Εἰς τήν Λάσταν τῆς Γορτυνίας ἕνας ἐφώναζε δυνατά, ὅτι πλησιάζουν οἱ ἀπόκριες καί "ὅποιος δέν ἔχει θρεφτάρι ν'ἀγοράσῃ". Διότι ἀποκριά θά εἰπῇ φαγοπότι καί πρώτη φροντίς πρέπει νά εἶναι ἡ προμήθεια τοῦ σφαχτοῦ. Κάθε σπίτι τώρα πρέπει νά ματώσῃ, δηλ. κάτι νά σφάξῃ. Σφάζουν δέ προπάντων χοῖρον καί εἰς πολλούς τόπους, ὡς εἰς τήν Πελοπόννησον, ἐξετάζουν τά σπλάγχνα τοῦ χοίρου, ἤτοι τόν σπλῆνα, τήν χολήν, τήν καρδίαν, καί συνάγουν ἐξ αὐτῶν μαντεύματα διά τό μέλλον.
(Γ. Μέγας, 91 ἐξ).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ε΄. Σχόλια στό κείμενο.

Πολύ παλαιότερο εἶναι τό διήγημα τῆς Κοκκώνας τό σπίτι, ἀνήκει ὅμως σ'αὐτή τή σειρά. Ὕστερ'ἀπό μιά θαυμάσια περιγραφή τοῦ ἔρημου σπιτιοῦ, πού ἔμεινε ἀτέλειωτο γιατί ἡ χρυσόξανθη Κοκκώνα πέθανε φθισική ὀχτώ μῆνες ὕστερ'ἀπό τόν ἀρραβώνα της. Ἀπ'αὐτό τό ἀπόμερο ρημαδιό περνᾶν δυό παιδιά, ὁ Νάσης κι ὁ Ἀγγελῆς, καί μετρᾶν, μαλώνοντας, τά λεφτά πού μάζεψαν ἀπ'τά χριστουγεννιάτικα κάλαντα. Τότε πετιέται μπροστά τους, ἀπ'τό ρημαδιό, ἄγριος, ὁ Γιάννης ὁ Παλούκας, παρουσιάζεται σά φάντασμα καί τούς ἁρπάζει τά λεφτά. Τό ἴδιο ἔκανε καί σ'ἄλλα παιδιά. Ἕνα ὅμως ἀπ' αὐτά, μεγαλούτσικο καί ξυπνητό, τό κατάλαβε, κι ὅλα μαζί ἑνωμένα πετροβολοῦν τόν Παλούκα, τόν τρομάζουν καί τόν ἀναγκάζουν νά πηδήξει ἀπ'τόν πισώτοιχο, ρίχνοντας κάτω πολλά ἀπό τ'ἁρπαγμένα λεφτά. Εἶναι κομμάτι παλλόμενο ἀπό ζωή, μέ θαυμάσιες σκηνές, ὅπως τό κυνήγημα τοῦ Παλούκα ἀπ'τά παιδιά. Ὁ διδαχτικός σκοπός εἶναι κι ἐδῶ φανερός.

(Γ. Βαλέτας, 591-592).

στ΄. Παράλληλα κείμενα.

1. Τά κρούσματα.

Γενικόν προσκύνημα τῶν κυμάτων, καθολική σύναξις ὅλων τῶν ἀνέμων τῶν βρυχηθμῶν καί ὅλων τῶν ἀλαλητῶν τῶν καταιγίδων, ἦτον ὁ ὀρφνός καί φαλακρός, ὁ ὑψίνωτος τῆς πέτρας πάγος. Παλάτιον τῆς ἐρημίας καί τῆς σιγῆς, θρόνος βαθείας μελαγχολίας, ὁ πελώριος βρά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χος, ὁ βορεινός, ὁ θαλασσόπληκτος, ἐπάνω τοῦ ὁποίου ἦτο κτισμένον ποτέ τό παλαιόν, τό κατηρειπωμένον σήμερον χωρίον. Δέν ὑπῆρχε κῦμα τοῦ Θρακικοῦ πελάγους καί τῶν κόλπων τῆς Χαλκιδικῆς, δέν ὑπῆρχε κῦμα ἐξωσμένον ἐκ τῆς Μαύρης Θαλάσσης καί τῆς Προποντίδος, διωγμένον ἀπό τούς κόλπους καί διυλισμένον διά τῶν πορθμῶν, ἀποπτυσμένον ἀπό τούς ἀφρούς τοῦ πελάγους καί ἐξερευγμένον ἀπό τά ἀβόλιστα βάθη τοῦ πόντου, τά κάτωθεν τοῦ πολιοῦ, καταπληκτικοῦ Ἄθωνος, τό ὁποῖον νά μήν ἤρχετο νά φιλήσῃ τά κράσπεδα τοῦ ἀμαυροῦ, τιτανείου βράχου.

Ἀνέτεινεν ἐπάνω τῆς θαλάσσης, εἰς ὕψος ἔμπληκτον, πλῆρες ἰλίγγου καί σκοτοδίνης, καί ἦτό ποτε καλιά πλήρης ψυχῶν καί φωνῶν, καί τώρα ἦτο ἔρημος πλήρης ἐρειπίων. Καί δύο μεγάλοι αἰγιαλοί ἔνθεν καί ἔνθεν ἁπλώνονται, κάτω, εἰς τά θεμέλια δύο φοβερῶν κρημνῶν. Ὁ εἷς, σπαρμένος μέ βράχους κομμένους εἰς σχήματα πρανῆ καί κωνοειδῆ, ὡς λείψανα παλαιᾶς γιγαντομαχίας, σωζόμενα εἰς τό πεδίον τῆς μάχης, στρωμένος μέ χαλίκια λευκά, ἐρυθρά, μαργαρώδη, ἐπίχρυσα, καί μέ ἄμμον φαιάν, στίλβουσαν· καί ἡ ἄμμος κυρτοῦται διά μιᾶς, καί ὁ βυθός ἀποτόμως βαθύνεται· ὁ κολυμβητής, ἄν ἤθελε τολμήσει νά ἐπιβῇ εἰς τό κῦμα, ἔλκεται πρός τήν σύρτιν τήν βαθεῖαν, τήν λευκήν καί πρασινίζουσαν καί γαλανήν, τήν οὖσαν λίκνον τοῦ μικροῦ Τρίτωνος καί παστάδα τῆς μελαγχολικῆς Σειρῆνος, ὅπου ἀφρός καί πόντος, ὅπου κῦμα καί ἄβυσσος, φαιδρῶς παίζουσι ποικίλην καί ἐνίοτε φοβεράν παιδιάν.

Δεξιά πρός ἀνατολάς ἀντικρύζει ὁ μέγας βράχος, εἰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δέκα πρυμνησίων ἐναέριον ἀπόστασιν, μέ τήν ἀκτήν τοῦ Κουρούπη, τήν λευκήν καί κυρτήν, ὅπου φαντάσματα καί δαίμονες, σπανίως ὁρατοί, δέν παύουν νά κυλίωσι παμμεγέθεις λίθους, ἀπό τήν σάρραν καί τόν κρημνόν τόν εὐόλισθον. Κάτω, εἰς τήν βάσιν τοῦ κρημνοῦ, μίαν σπιθαμήν πρό τῆς ἄλμης τοῦ κύματος, ἐπί τῆς πέτρας τῆς προβλῆτος, ρέει βρύσις, γλυκύ, ψυχρόν, παγωμένον νερόν. Τό πρωΐ, πολλάκις πλησιάζουν ἀπό τοῦ πελάγους ψαράδες μέ τήν βάρκαν, διά νά πίουν καί νά γεμίσουν τά βαρέλια. Καί τό νερόν ὅλην τήν ἡμέραν μένει ψυχρόν καί παγωμένον μέσα εἰς τά βαρέλια, κατά Ἰούλιον μῆνα, ὑπό τάς φλεγούσας ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, ἀπό τάς ὁποίας ψήνονται πεταλίδες καί πορφύραι καί ὀστρείδια ἐπάνω τοῦ μικροῦ φατνώματος τῆς πλώρης τῆς βάρκας. Πλήν, ἄν ἴσως, τήν νύκτα, οἱ ψαράδες, ἀπόκοτοι, τολμήσουν νά πλησιάσουν, διά νά ὑδρευθοῦν εἰς τήν δροσεράν βρύσιν τήν μαγικήν, κάτω εἰς τά κράσπεδα τῆς ἀκτῆς, ἐπί τῆς προβλῆτος χθαμαλῆς πέτρας, τότε βρόντος καί πάταγος ριγηλός ἀντηχεῖ ἀπό τοῦ κρημνοῦ ἄνωθεν, καί λίθοι καί βράχια τρομακτικά κυλίονται, κατερχόμενα κατά τῶν κεφαλῶν τῶν ψαράδων... Τότε, μόλις οὗτοι προφθάνουν νά κάνουν τόν σταυρόν των καί νά τραπῶσιν εἰς φυγήν... Οἱ λίθοι ἐκεῖνοι θά ἦσαν ἱκανοί καί αὐτομάτως νά κυλίωνται ἀπό τόν κρημνόν ἐκεῖον, πόσῳ μᾶλλον ὅταν ἀόρατοι δυνάμεις δαιμονίων τούς ὠθοῦσι, προσκολλώμενοι εἰς τό ὀλισθηρόν τῆς ἀκτῆς, ὅπως συνήθως προσκολλῶνται εἰς τό ἀσθενές μέρος, εἰς ἔρωτας καί μίση, ἐξάπτωντες τό πάθος εἰς φλεγμονήν, καί τρέποντες τήν ὀργήν εἰς λύσ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σαν...

'Αριστερόθεν τοῦ γιγαντιαίου βράχου τοῦ 'Ερήμου Χωριοῦ, πρός δυσμάς, ἄλλος αἰγιαλός ἀπρόσιτος, ἄνορμος ἁπλώνεται. Δέν φαίνεται ἐκεῖ στρῶμα κομψῶν χαλικίων καί ἄμμου στιλπνῆς, οὔτε εἶναι ὁρατή τῆς θαλασσίας νύμφης ἡ παστάς, ὁ θάλαμος τῆς Νηρηίδος. Πέλαγος βαθύ, ἕως τήν ἀντικρυνήν στερεάν, ἁπλοῦται, καί μονόχορδος ὑμνωδός δέν παύει νά τό ὀργώνῃ ὁ ἄνεμος, ὁ 'Αργέστης. Καί κατέμπροσθεν, ὀλίγον βορειοδυτικῶς εἰς τόν βράχον τοῦ 'Ερήμου Χωριοῦ, ἀπεσπασμένοι, βαπτισμένοι εἰς τό κῦμα, δύο βράχοι παντέρημοι ἀνακύπτουσι. Κάτω εἰς τούς πόδας τούτων, εἰς τά ἄντρα τά θαλάσσια καί τάς σπιλάδας τάς θαλασσογλύπτους, ἐκεῖ βόσκουσι καί λοξοπατοῦσι τά θαυμασιώτερα πετροκάβουρα καί παγούρια τοῦ κόσμου, μέ τά ἐρυθρά προέχοντα ὡς κλαδωτά αὐγά των, ψηνόμενα, ψάλλοντα μελωδικῶς εἰς τήν ἀνθρακιάν, μεγάλα, εὔχυμα τήν γεῦσιν. Κι ἐπάνω εἰς τούς δύο ἐκείνους ὑψηλοκρήμνους σκοπέλους, ὅστις θά ἐτόλμα ποτέ ν' ἀναρριχηθῇ διά νά συλλέξῃ, ἄν δύναται, ἐξαίσια λάχανα καί θαυμασίας ἀγριοκράμβας, ὀφείλει νά ζωσθῇ καλῶς μέ χονδρόν σχοινίον περί τήν μέσην, νά προσδέσῃ τό ἕν ἄκρον εἰς τόν χονδρόν κορμόν τοῦ γηραιοῦ θαλασσίου θάμνου, τοῦ προσφυομένου ἐπί τῆς ὀφρύος τοῦ βράχου, εἶτα ν' ἀναρριχηθῇ εἰς τό μέτωπον τοῦ κρημνοῦ ἀργά καί μέ ἄκραν προφύλαξιν, καί πάλιν βέβαιος δέν θά εἶναι, ἄν θά εὐτυχήσῃ νά κατέλθῃ σῶος καί ὑγιής ἀπό τό ὕψος ἐκεῖνο, ὅτου οἱ γλάροι, θρηνωδῶς κρώζοντες, περιΐπτανται περί τάς γωνίας τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βράχου καί τάς ἐξοχάς, περί τό μέρος ὅπου κρύπτεται ἡ φωλεά των, εἰς τήν θέαν τοῦ ξένου ἐπιδρομέως.

Εἶναι τόσον πολύτιμα τά ἀγριολάχανα τοῦ θαυμασίου ἐκείνου βράχου, ὥστε ποτέ δέν ἀγοράζονται ἀντί ὁσουδήποτε ποσοῦ χρημάτων... Μόνον πληρώνονται ἤ μέ ἀγάπην καί μέ φιλίαν, ἤ ἐνίοτε μέ κεράσματα, εἰς τόν ἀφωσιωμένον κουμπάρον μας, τόν Τζενεγόν, ἤ κάποτε καί μέ ψήφους ὅταν ἐπίκεινται ἐκλογαί, ἐπειδή ὁ κουμπάρος Τζενεγός εἶναι λίαν βαθέως ἀφωσιωμένος εἰς τούς φίλους του, καί τότε μόνον θά σέ φιλέψῃ "λάχανα θαλασσινά", ὅταν εἶναι βέβαιος ὅτι θά δώσῃς ψῆφον εἰς τό "κόμμα μας".

Ὀλίγον ἀπωτέρω, πρός νότον τῶν δύο βράχων, εἰς τό μέσον τοῦ πόντου, πάντοτε σχεδόν, ἐν γαλήνῃ καί ἐν τρικυμίᾳ, ἀκούεται μία ὀρχήστρα, ἥτις ἔχει πάντοτε "δικό της σκοπό", καθώς λέγουν. Εἶναι μία ὕφαλος, ἥτις καλεῖται κοινῶς Καλαφάτης. Διά τινος ὀπῆς ἐκβλύζει ὑποβρυχίως τό νερόν, εἶτα ἀναπηδᾶ καί ἀποτελεῖ κρότον ὅμοιον μέ τόν τῆς "ματσόλας" ἤ ξυλίνης σφύρας τοῦ καλαφάτη-ἤ τοῦ "διανάκτου", ὅπως λέγουν εἰς τόν Β. Ναύσταθμον,-ἐπί τῶν πλευρῶν ἐπισκευαζομένου πλοίου. Ἡ ματσόλα ἤ ἡ σφύρα αὐτή δέν παύει, ἡμέραν καί νύκτα, ἀκούραστος, ἀκοίμητος, ν'ἀκούεται. Κατ'ἄλλους ὁ Καλαφάτης ὠνομάσθη οὕτω μετ' εἴρωνος εὐφημισμοῦ, ὡς καλαφατίζων τάχα τά πλοῖα, τά ὁποῖα θά ἐξέπιπτον σιμά εἰς τήν δικαιοδοσίαν του -οἱονεί, εἰς τό "Καρινάγιο" του.

Ὅλον τό παλαιόν χωρίον ἦτον ἐρείπιον, ἁπλωμένον ἐπί τῶν νώτων τοῦ γίγαντος, τοῦ μέ τούς πόδας θα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λασσωμένους βράχου. Μέρος αὐτοῦ εἶχε κατεδαφίσει ὁ χρόνος, μέρος οἱ ἄνθρωποι. Πότε οἱ ἴδιοι πρώην κάτοικοι τῶν παλαιῶν οἰκιῶν, συχνότερον τά τέκνα των, πότε οἱ μαστόροι, οἱ κτίσται, κατ'ἐντολήν ἤ ἄνευ ἐντολῆς, ἔπαιρναν ἀπό τά παλαιά κτίρια ὅ,τι στερεόν εἶχον ταῦτα, τήν ξυλείαν τῆς στέγης, πόρτες, παράθυρα, πολλάκις τοῦβλα καί κεραμίδια, βιαζόμενοι ἐκ τῆς ἀχρηματίας, ἐπειδή "ἡ ξύντροφος πενία" ἐμάστιζε καί τότε δεινῶς τό ἑλληνικόν, καί μάλιστα τούς κατοίκους τῆς νήσου, μετά τήν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, κατόπιν τοῦ φοβεροῦ 'Αγῶνος-τά μετεκόμιζον δέ διά τῆς ξηρᾶς ἤ διά θαλάσσης εἰς τήν πολίχνην τήν νεόκτιστον, πρός νότον, ἀπέχουσαν δρόμον τριῶν ὡρῶν. 'Αλλ'ὅμως ἡ θειά Μαχώ τό Φαλκάκι, ἠγάπα τό παλαιόν χωρίον της, τό μέρος ὅπου εἶχε γεννηθῆ κι αὐτή ἕνα καιρόν, ὅταν τό χωρίον ἐκατοικεῖτο ἀκόμη, περί τούς χρόνους τοῦ 'Αγῶνος, καί ὅπου διῆλθε τά προσφιλῆ εἰς πᾶσαν μνήμην ἔτη τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Διά τοῦτο ἐφρόντισε μέ κάθε τρόπον νά διατηρήσῃ τό παλαιόν σπιτάκι, τήν φωλεάν τῶν γονέων της, τήν κοιτίδα αὐτῆς τῆς ἰδίας. Μέ πολλήν ἐπιμέλειαν καί καθαριότητα, καί μέ συχνά ἀσβεστώματα, εἶχε κατορθώσει νά διασώσῃ τήν μικράν αὐτήν γωνίαν, ὅπου ἤρχετο ἐνίοτε νά λάβῃ ἀναψυχήν καί νά κοιμηθῇ τήν νύκτα, συνήθως ὁμοῦ μέ τήν μητέρα της, ἤ μέ συντροφίαν ἄλλων γυναικῶν.

'Ο μικρός οἰκίσκος, μία ἐπάνοδος εἰς τό παρελθόν, μία ὀπή διά τῆς ὁποίας ἔβλεπέ τις τά περασμένα ὡς εἰς πανόραμα, ζωντανή ἀνάμνησις μέσα εἰς τήν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τέφραν τῆς λήθης, ὀρθή σκοπιά μεταξύ κοιμωμένων σωμάτων, ἔκειτο πλησίον εἰς τόν σῳζόμενον τότε ὡραῖον ναΐσκον τῆς Παναγίας τῆς Μεγαλομάτας, πέριξ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον καί δύο ἤ τρεῖς οἰκίαι ἀκόμη διατηρούμεναι, ἀπό ἄλλας γυναίκας, ζηλωτρίας τοῦ παρελθόντος. Ὁ ναΐσκος ἑορτάζων τό Σάββατον τοῦ Ἀκαθίστου, ἦτον εὐπρεπής, κι ἐδέχετο συχνά τόν φόρον τῆς εὐλαβείας αὐτῶν τῶν οἰκοκυράδων, ὅστις διετήρει καί τάς σῳζομένας τριγύρω μικράς οἰκίας, ὅπως καί ἄλλων γυναικῶν.

Ἡ Μαχώ τό Φαλκάκι ἔφθασεν ἐνωρίς, περί δύσιν ἡλίου, τήν ἑσπέραν ἐκείνην τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός, κρατοῦσα τό καλαθάκι της, τό ὁποῖον περιεῖχε ἄρτον, ἐλαίας χαμάδας, ὀλίγα κυδώνια καί τινας τομάτας. Εἶχεν ἀναχωρήσει ἀπό τήν πόλιν τό πρωΐ. Ὅλην τήν ἡμέραν διῆλθεν εἰς τόν ἐλαιῶνα συλλέγουσα ἐλαίας, εἶτα τάς ἔβαλεν εἰς σάκκους, καί δι' ἡμιόνου τάς ἔστειλεν εἰς τά ἐλαιοτριβεῖα τῆς πόλεως. Ὁ ἐλαιών ἦτο πολύ πλησίον εἰς τό παλαιόν χωρίον, ἀπεῖχε δέ πολύ ἀπό τήν σημερινήν πολίχνην. Ἐπειδή ἔμελλε καί τήν ἐπιοῦσαν νά ἐξακολουθήσῃ τήν αὐτήν ἐργασίαν εἰς τόν ἐλαιῶνα, ἦλθεν εἰς τό παλαιόν ἔρημον χωρίον, διά ν' ἀνάψῃ τά κανδήλια τῆς Παναγίας τῆς Μεγαλομάτας καί διανυκτερεύσῃ, ὅπως ἐνίοτε συνείθιζεν, εἰς τόν ἐρημικόν οἰκίσκον της, διά νά ἐπιστρέψῃ πάλιν τό πρωΐ εἰς τόν ἐλαιῶνα.

Ἡ Μαχώ τό Φαλκάκι συνωδεύετο εἰς τήν ἐκδρομήν αὐτήν ἀπό τόν υἱόν της τόν Φάλκον, παιδίον δεκατριῶν ἐτῶν. Ὁ μικρός μάγκας εἶχεν ἀκούσει πολύ συχνά ἀπό

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παιδία μεγαλείτερα ἀπ'αὐτόν παμπόλλας διηγήσεις περί φαντασμάτων, τά ὁποῖα ἔβγαιναν τακτικά τήν νύκτα εἰς τό παλαιόν ἔρημον χωρίον, ἐν μέσῳ τόσων ἐρειπίων, ἐπάνω εἰς τόν βράχον τόν ὑψηλόν, τόν μέ θαλασσωμένα τά σκέλη γίγαντα, ὅπου ἡ ἠχώ τῶν κυμάτων, τά ὁποῖα ἐχόρευε μαινόμενος ὁ βορρᾶς νύκτα καί ἡμέραν, ἀντήχει εἰς τά καθίσματα τῶν βράχων, κάτω, εἰς τά ἄντρα τά θαλάσσια.

Τά φαντάσματα ταῦτα, στοιχειά, ἐξωτικά, λογιῶν-τῶν-λογιῶν κρούσματα, δέν ἔπαυαν νά ἐμφανίζωνται τήν νύκτα, νά ἐπισκέπτωνται μελαγχολικῶς τά ἐρείπια, νά περιφοιτῶσιν εἰς τάς κατεδαφισμένας οἰκίας, αἵτινες ἐστέγασαν ποτέ ζωάς καί ψυχάς, καί τώρα ἐκάλυπτον μυστήρια ἄγνωστα ὑπό τούς σωρούς τῶν λίθων. Ἑκάστη παλαιά οἰκία εἶχε τό ζῴδιόν της. Τό ζῴδιον τοῦτο ἐλάμβανε τήν μορφήν ἐκείνου τοῦ σφαγίου, τό ὁποῖον εἶχε θυσιασθῇ κατά τήν θεμελίωσιν τῆς οἰκίας τῆς κτιζομένης ἑκάστοτε μετά τόν ψαλέντα ἁγιασμόν. Ἐάν τό σφαγέν ζῷον ἦτο πετεινός, ὁ πετεινός ἔβγαινε συχνά τήν νύκτα, ἐξαφνίζων τούς ἐνοίκους, ἐνόσῳ ἡ οἰκία ἦτον ὀρθία ἀκόμη, καί ἐξακολουθοῦσε καί τώρα νά βγαίνῃ παραπονετικῶς, λαλῶν μέ φωνήν θρηνώδη ἐπάνω εἰς τά ἐρείπια. Ἐάν τό θυσιασθέν ἦτο ἀρνίον, ἕν πρᾶγμα λευκόν, πρᾶον, ἥμερον, ὁμοιάζον μέ ἀρνίον, δέν ἔπαυε νά βγαίνῃ ἀκόμη γύρω εἰς τά θεμέλια τῆς οἰκίας, βελάζον θλιβερῶς. Ἐάν τό θῦμα ἦτο μοσχάριον, ἕνα βοϊδάκι μικρόν, μαυροκόκκινον, ἐπαρουσιάζετο τριγύρω εἰς τά ἐρείπια. Ἐμούγγριζε μέ σιγανήν φωνήν, καί πολλάκις, ἐνόσῳ ἡ οἰκία ἐκατοικεῖτο, τό

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μούγγρισμά του προεσήμαινε κακόν διά τούς οἰκοκυραίους.

"Ολ'αὐτά τά διηγοῦντο οἱ μάγκες, ὅπως τά εἶχον ἀκούσει ἀπό τάς προμήτοράς των, καί μάλιστα τά αὐγάτιζαν κι οἱ ἴδιοι μέ τήν παιδικήν ψευδομανίαν των. Καί τώρ'ἀκόμη πολλοί τά ἔβλεπον. Αὐτή ἡ Μαχώ εἶχε διηγηθῆ ἄλλοτε εἰς τόν υἱόν της, τόν Φάλκον, ὅτι εἶδε μέ τά μάτια της, ἕνα μεσημέρι, νεράϊδες νά χορεύουν, ἀπό τό ὕψος τοῦ 'Ερήμου Χωριοῦ, ὅπου εὑρίσκετο, μίαν φοράν, ὅταν ἦτο μικρά κόρη ἀκόμη, κατάντικρύ, ἐπί τῆς κρημνώδους ἀκτῆς τοῦ Κουρούπη. 'Εκεῖ ἐπάνω, εἰς τόν κρημνόν, ἔβλεπε τίς νεράϊδες, ἕνα πλῆθος λευκοφορεμένων γυναικῶν, πού ἦσανπιασμέναι εἰς χορόν, κι ἐχόρευαν "στόν καλό τους καιρό", κι ἐτραγουδοῦσαν.

-Καί τί τραγούδι, ἔλεγαν, μάννα; ἠρώτησεν ἡ μικρά Τσιτσώ, ἐννέα ἐτῶν παιδίσκη, τήν μητέρα της.

-"Ελεγαν, κορίτσι μου: "'Ακοῦτε μας· μιλᾶτε μας· ἡμεῖς, καλές κυράδες...".

-"Ηθελα κι ἐγώ νά τ'ὄβλεπ'αὐτό, μάννα, εἶπεν ὁ Φάλκος.

-'Ο Θεός νά μή σ'ἀξιώσῃ, παιδάκι μου. 'Εγώ ἔπεσ' ἄρρωστη στό κρεβάτι, πού τό εἶδα, κι ἐπιάστηκε μέρες ἡ γλῶσσα μου.

-Καί δέ μοῦ λές, θειά, ὑπέβαλεν ὁ ἀνεψιός της, ὁ Σταμάτης τό παπαδόπουλο, ἕνας ἄλλος μάγκας, ὁμήλικος σχεδόν μέ τόν Φάλκον, -ποῦ τόν ηὗραν τόν τόπο, γιά νά χορέψουν; 'Απάνω ἐκεῖ, στόν κρημνό, στήν σάρρα, πῶς δέ γλιστροῦσαν νά πέσουν;

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-Αὐτές εἶναι νεράϊδες, παιδάκι μου, καί πατοῦν στόν ἀέρα, ἀπήντησεν ἡ Μαχώ,

Τήν διήγησιν διά τίς νεράϊδες πού χόρευαν τήν ἐπεβεβαίωσε καί ἡ γριά Φαλκίτσα, ἡ μητέρα τῆς Μαχῶς, μία γραῖα κοντή καί κυρτή, ὁμοία μ'ἕνα καβουράκι. Αὐτή εἶχεν ἰδεῖ στόν καιρόν της πολλά ἀπίστευτα πράγματα.

Ὁ Φάλκος διά πρώτην φοράν εὗρισκε τήν εὐκαιρίαν αὐτήν νά διανυκτερεύσῃ εἰς τό "Ερημο Χωριό, χωρίς νά εἶναι πολύς κόσμος, ἡ παρουσία τοῦ ὁποίου θά ἦτον ἱκανή νά διώξῃ τά στοιχειά. Εἶχε μεγάλην περιέργειαν, μεμειγμένην μέ μεγαλείτερον φόβον, νά ἔβλεπε στοιχειά.

Διά νά λάβῃ ὀλίγον θάρρος, εἶχεν ἐρωτήσει τήν μάμμην του, ἄν ὕλα τά φαντάσματα κάμνουν κακόν εἰς τήν μητέρα του. Ἡ γραῖα τοῦ ἀπήντησεν, ὅτι εἶναι καί στοιχειά ἀβλαβῆ καί ἀκίνδυνα, καί μάλιστα τά ζῷδια τῶν σπιτιῶν ὡρισμένως δέν κάμνουν ποτέ κακόν.

Μόλις εἶχαν φθάσει, καί ἤρχισε νά νυκτώνῃ. Ἡ Μαχώ ἐπίστευεν ὅτι θά εὕρισκεν εἰς τό "Ερημο Χωριό δύο ἤ τρεῖς ἄλλας γυναίκας μαζύ μέ ἄλλα τόσα παιδία ἤ κοράσια, αἵτινες διενυκτέρευον ἀπό ἡμερῶν εἰς τόν τόπον, διά τόν αὐτόν λόγον καί ἡ Μαχώ. Ἠσχολοῦντο τήν ἡμέραν εἰς τήν συλλογήν τοῦ ἐλαιοκάρπου, κι ἐπειδή τό παλαιόν χωρίον εὑρίσκετο σιμά εἰς τά κτήματά των, μή θέλουσαι νά κοιμῶνται εἰς τό ὕπαιθρον, καί διότι ἔπιπτεν ἄφθονος δρόσος καί ὑγρασία τήν νύκτα, καί διότι ἦσαν γυναῖκες, χάριν εὐκολίας κατήρχοντο καί διενυκτέρευον αὐτόθι, εἰς τάς δύο ἤ τρεῖς σωζομένας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μικράς οἰκίας, διά ν'ἀναλάβουν ἐνωρίς τήν ἐργασίαν τήν ἐπαύριον.

"Ηλπιζε λοιπόν ἡ Μαχώ νά εὕρῃ συντροφιάν, καθόσον δέν θά εὐχαριστεῖτο νά μείνῃ μόνη της μέ τό παιδίον τήν νύκτα εἰς τό ἔρημον μέρος, ὅπου "κροτίζει ὁ τόπος", ἀπό τάς τόσας παλαιάς ἀναμνήσεις καί τά τόσα στοιχειά. 'Αλλ'ἡ Μαχώ ἐγελάσθη. Αἱ γυναῖκες εἶχον τελειώσει πρός τό παρόν τήν πρώτην συλλογήν τῶν ἐλαιῶν, καί δι'ἄλλης ὁδοῦ εἶχον ἐπιστρέψει τό βράδυ εἰς τήν πολίχνην.

'Η Μαχώ δέν εὗρε ψυχήν εἰς τό "Ερημον Χωρίον. 'Ενύκτωνεν ἤδη, ἡ πανσέληνος ἦτον περασμένη, καί ἡ σελήνη θ'ἀνέτελλε δύο ἢ τρεῖς ὥρας νύκτα. "Αλλως, ὁ φάλκος ἐπεθύμει νά διανυκτερεύσῃ εἰς τό ἄγριον μέρος, κι ἐπέμεινε νά μείνωσιν. "Ηθελε νά κάμῃ κι αὐτός τόν ἀνδρειωμένον εἰς τόν ἐξάδελφόν του Σταμάτην, -ὅστις συνήθως ἔκαμνε τόν ἄφοβον μεταξύ ὅλων τῶν παιδίων, -καί νά ἔχῃ νά τοῦ διηγῆται, ὅτι εἶδε τόσα κρούσματα, τόσα στοιχειά, εἰς τό "Ερημο Χωριό, καί "δέν ἵδρωσε τό μάτι του".

'Η Μαχώ ἔκαμε τήν ἀνάγκην φιλοτιμίαν κι ἔμεινεν. 'Εν πρώτοις, ἄναψε τά κανδήλια τῆς Παναγίας τῆς Μεγαλομάτας. Ἦτον μία μεγάλη εἰκών τῆς Θεοτόκου, ἀρχαϊκή, μέ ἀνδρός χαρακτῆρας, μέ πρόσωπον τό διπλάσιον τοῦ φυσικοῦ, μέ μεγάλους, πολύ μεγάλους ὀφθαλμούς, καί μέ τόν Χριστόν, ἔν βρέφος μέ παμμεγίστην κεφαλήν, φοροῦν χιτῶνα ἐπίχρυσον, φωτεινόν, τόν "ἀναβαλλόμενον τό φῶς ὡς ἱμάτιον"..

Εἶτα ἄναψε φωτιάν εἰς τό στενόν, μεταξύ δύο ἐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρειπίων, ἀντικρύ τοῦ ναΐσκου, καί κατέμπροσθεν εἰς τήν θύραν τοῦ οἰκίσκου της. Ἔψησε καφέ διά τόν Φάλκον της, τόν καλομαθημένον, εἶτα ἐμαγείρευσε φαγητόν ἀπό τομάτες καί κρόμμυα μέ λάδι. Ἀφοῦ ἔφαγαν, ἐκλείσθησαν εἰς τόν οἰκίσκον διά νά κοιμηθοῦν.

Ἡ Μαχώ ἦτον κουρασμένη, καί δέν ἄργησε ν' ἀποκοιμηθῇ. Ὁ Φάλκος ὅμως ἔκαμε τόν ψόφιον κατ' ἀρχάς κι ἄρχισε νά ροχαλίζῃ. Ἅμα ἐνόησεν ὅτι ἡ μητέρα του εἶχεν ἀποκοιμηθῇ, ἐσηκώθη κι ἄνοιξε τήν πόρταν. Θά ἦτο κρῖμα, ἀφαντάζετο, νά μήν ἀπολαύσῃ αὐτό τό θέαμα, τό πρωτοφανές δι' αὐτόν, ἄν καί δέν ἤξευρε καλά πῶς νά τό παραστήσῃ· τήν νύκτα τήν μυστηριώδη καί σιγαλήν, τόν ἄπειρον οὐρανόν, τήν ἀχανῆ θάλασσαν, ὑψηλά, ἄνωθεν τοῦ ἐρήμου μαγικοῦ βράχου. Καί ἦτον, ἐπί τέλους, πιθανόν νά ἴδῃ καί κανέν φάντασμα...

Ἐρρίγησεν..." Ας ἔλειπαν τά φαντάσματα! Καθώς ἐξῆλθεν εἰς τό ὕπαιθρον ὁ Φάλκος, κατ' ἀρχάς ἐστράφη ὀπίσω πρός τήν θύραν τοῦ οἰκίσκου, τήν ὁποίαν ἀφῆκεν ἀνοικτήν, καί ἠκροᾶτο διά ν' ἀκούσῃ τήν ἀναπνοήν τῆς μητρός του κοιμωμένης. Ἠσθάνετο τήν ἀνάγκην νά ἔχῃ συντροφιάν τήν πνοήν τῆς μητρός του... Εὐτυχῶς ἡ μήτηρ του εἶχεν ἀφήσει καί ἄλλην συντροφιάν, τήν φωτιάν, τήν ὁποίαν εἶχε θρέψει μέ ξύλα πολλά καί κουτσοῦρες ἐπίτηδες, καί ἀφοῦ τήν περιώρισε μεταξύ πλακῶν καί λίθων, μακράν παντός ξηροῦ χόρτου ἤ θάμνου χλωροῦ ἤ ρίζης δένδρου, εἶπεν ὅτι τήν ἀφήνει "γιά συντροφιά" καί δέν τήν ἔσβυσε. Τώρα, ὅσον προέβαινεν ἡ νύξ, ὁ βρόμος τοῦ πυρός καί ἡ λάμψις τῶν καιόντων δαυλῶν, καί τό θάλπος, τό ὁποῖον διέχυνεν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἡ ἀνθρακιά, ἦτο πράγματι ἀνεκτίμητος παρηγορία, εἰς τήν ἐρημίαν ἐκείνην, ἀνάμεσον τῶν τόσων ἐρειπίων.

Καθώς ἐξῆλθεν ὁ Φάλκος ἔξω εἰς τό ὕπαιθρον, ἀντικρύ τῆς θύρας τοῦ οἰκίσκου εἶδε νά φαίνεται ἕνα μαῦρον πρᾶγμα, τό ὁποῖον δέν εἶχε παρατηρήσει ἀφ' ἑσπέρας. Τοῦτο ὡμοίαζε πολύ μέ γραῖαν μαυροφόραν καθημένην εἰς τό σκότος, ἥτις τόν ἐκοίταζε μακρόθεν. Ἐπειδή ἠσθάνετο φόβον, καί ἤθελε μέ κάθε τρόπον νά δίωξῃ τόν φόβον ἀπό μέσα του, ἔλαβεν ἕνα δαυλόν, ἐπῆγε κατ' εὐθεῖαν εἰς τό πρᾶγμα τό μαῦρον, καί τό ἐψηλάφησε κι ἐβεβαιώθη ὅτι ἦτο μαῦρον κούτσουρον ρίζης πάλαι ποτέ ὑπάρξαντος δένδρου, τό ὁποῖον εἶχε καῇ, καί ἦτον ὡς καψάλα. Παραπέρα ἐκεῖ ἵστατο ἕν πρᾶγμα ὄρθιον, τό ὁποῖον ἐφαίνετο ὡς ἄνθρωπος μέ τόν ἕνα βραχίονα ἄνω ἁπλωμένον. Κρατῶν τόν δαυλόν, ἐπλησίασε, καί εἶδε καλά, κι ἐβεβαιώθη ὅτι αὐτό ἦτο κορμός ἀγριοσυκῆς ξηραδιάρας, τῆς ὁποίας τά φύλλα ἐφαίνοντο νά εἶχον φαγωθῇ ἤ μαδηθῇ προσφάτως, καί τό ἕνα κλωνάρι ἦτο σκεπασμένον, κι ἔγερνε κάτω, τό δέ ἄλλο, εὑρισκόμενον εἰς τήν θέσιν του, ἔτεινε πέραν ὁριζοντίως.

Ἐκεῖ δίπλα, εἶδε τήν ἀνταύγειαν τῶν κανδηλίων τοῦ ἐκκλησιδίου, τά ὁποῖα εἶχεν ἀνάψει ἐνωρίς ἡ μήτηρ του. Ὁ Φάλκος προέκυψε κι ἐκοίταξε διά τῆς ὑάλου τοῦ παραθύρου. Εἶδε τήν σκιάν καί τό ἱερόν θάμβος τῶν εἰκόνων καί τῶν θυρίδων καί τῶν γωνιῶν, τάς ἀμαυράς μορφάς τῶν Ἁγίων, ὡσφράνθη τό μικτόν ἄρωμα τοῦ κηρίου, τοῦ ἐλαίου καί τοῦ θυμιάματος, κι ἐκοίταξεν ἐπί μακρόν, εἰς τό φρίσσον φῶς τῶν πυρσῶν τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κανδήλας, τά μεγάλα ὄμματα τῆς Παναγίας, τά ὁποῖα ἐφαίνοντο νά τόν προσβλέπουν μετ' ἄλλου θωπείας καί ἐπιεικείας, βασιλοπρεπῶς, μέσον τῶν ὑάλων τοῦ παραθύρου. Ἔκαμε ταχέως δύο σταυρούς καί ἀπεμακρύνθη.

Ἡ ἰαχή τῶν κυμάτων, ὑπόκωφος, μονότονος, ἀνήρχετο ἀπό τά θεμέλια τῶν βράχων, ἀπό τά θαλάσσια ἄντρα. Ὁ οὐρανός ἄνω ἐσελάγιζεν ἀπό ἄστρα, καί κάτω ἐκεῖ, εἰς τήν ἀνταύγειαν τῶν ἄστρων, ἐφαίνετο νά γυαλίζῃ τό πέλαγος, φρίσσον, καί ἡ ἀκτή τοῦ Κουρούπη, ἄσπριζεν ἀπέναντι, μελαγχολική, ἐπάνω εἰς τήν ὁποίαν ἐχόρευον οἱ νεράϊδες τό μεσημέρι, ἐνῶ τήν νύκτα ἔπιπτον μετά κρότου οἱ λίθοι, τούς ὁποίους ἐκύλιον τά δαιμόνια, φυγαδεύοντα τούς τολμῶντας νά πλησιάσουν εἰς τήν βρύσιν ἁλιεῖς... Ζέφυρος λεπτός, εὐώδης, δρόσος ζωηφόρος ἔπνεεν. Ὁ Φάλκος ἠσθάνετο κάτι ὡς ἐλαφρότητα, ὡς διάθεσιν πρός πτῆσιν, τήν ὁποίαν ποτέ δέν εἶχε δοκιμάσει εἰς τό χωρίον του, ὅταν ἐκυλίετο μέσα εἰς τά ποτόκια καί τ' αὐλάκια τῶν λιθόστρωτων στενῶν δρομίσκων, παίζων ὁμοῦ μέ τ' ἄλλα παιδία.

Ἀνάμεσα εἰς τόν ρόχθον ἐκεῖνον τῶν θαλασσῶν, ξεχώριζε κάτι ὡς δοῦπος, ὡς κτύπος σφύρας, μονότονον καί ρυθμικόν, ἐπίμονον ὅπως τό ἆσμα τοῦ τέττιγος καί τό λάλημα τῶν στρουθίων. Ὁ Φάλκος, ὅσον καί ἄν ἐβασάνιζε τόν νοῦν του, δέν ἐνόει τί πρᾶγμα ἦτον ὁ συνεχής ἐκεῖνος κρότος.

Ἀνυπόμονος ἐπανῆλθεν εἰς τήν οἰκίαν, διά νά ἐρωτήσῃ τήν μητέρα του. Τήν ἔσεισε διά νά τήν ἐξυπνήσῃ.

-Μητέρα, τί πράμα εἶν' αὐτό πού κάνει τάκ, τάκ, στή θάλασσα, κάτω; Μήν εἶναι κανένα στοιχειό;

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ Μαχώ ἐσάλευσεν, ἔτριψε τά μάτια της καί εἶπεν·

-Εἶν'ὁ Καλαφάτης, παιδί μου.

Κι ἔκαμε νά γυρίσῃ ἀπό τό ἄλλο πλευρόν.

-Καί τί πράμα εἶν'ὁ Καλαφάτης, ἐπανέλαβεν ὁ Φάλκος.

Ἡ Μαχώ ἐχασμήσθη, ἔκλεισε τά μάτια, καί δέν ἀπήντησεν. Ὁ Φάλκος ἐπέμεινε.

-Πές μου, μητέρα, τί εἶν'ὁ Καλαφάτης; εἶπε,σείων τόν ὦμον τῆς κοιμωμένης.

-Ὁ Καλαφάτης, εἶπε μετά κόπου ἡ Μαχώ, εἶναι μία ξέρα κάτω στό γιαλό, πού τήν λέν ἔτσι... Κοιμήσου, παιδί μου...

Ἡ Μαχώ δέν εἶχεν ἐννοήσει, ὅτι ὁ υἱός της ἔλειπεν ἀπό πλησίον της, καί ὅτι εἶχεν ἐπανέλθει τώρα ἔξωθεν.Ἐνόμισεν, ὅτι, πλαγιασμένος πλησίον της,εἶχεν ἀκούσει τόν κρότον τῆς ὑφάλου.

Πάραυτα, ἀφοῦ εἶπε τό "Κοιμήσου, παιδί μου", ἀπεκοιμήθη πάλιν, ὁ δέ Φάλκος καί πάλιν ἔσπευσε νά ἐξέλθῃ.

Μεσονύκτιον ἦτον ἤδη, καί ἡ σελήνη εἶχεν ἀνατείλει πρό πολλοῦ.Ὁ Φάλκος, ὅταν ἐξῆλθε τό δεύτερον ἔξω, ἔρριψε ξύλα εἰς τήν φωτιάν, διά νά μή σβύσῃ, ἐπειδή μεγάλως τό ἔτερπε καί τόν ἐγοήτευε τό πῦρ, εἰς τήν σιγήν καί τήν γαλήνην τῆς νυκτός, εἰς τό μέσον τῶν ἐρειπίων.

Τήν στιγμήν ἐκείνην, ὁ Φάλκος ἤκουσε λάλημα πετεινοῦ, τό ὁποῖον δέν ἐφαίνετο νά εἶναι ἀπό πολύ πλησίον, ἀλλ'οὔτε καί μακρόθεν."Αν δέν ἔπλεε καμμία βρατσέρα ἤ καμμία γολετίτσα τήν νύκτα ἐκείνην

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς τό πέλαγος, ὀλίγον ἀνοικτά ἀπό τήν ἀκτήν, ἡ ὁποία θά ἔτυχε νά ἔχῃ ὀρνιθῶνα εἰς τό κατάστρωμά της, τό λάλημα πιθανόν νά ἤρχετο ἀπό τό Καλύβι μιᾶς ποιμενίδος, τῆς Κοκκινίτσας λεγομένης, τό ὁποῖον δέν ἀπεῖχε πολύ, εὑρισκόμενον ἐπάνω εἰς τήν ράχιν τοῦ βουνοῦ, καί ἀντικρύζον μέ τό "Ερημον Χωρίον.

Ὁ Φάλκος ἐνθυμήθη τάς διηγήσεις τῶν παιδίων, τάς παραδόσεις, ὅσας εἶχον παραλάβει ἀπό τάς γραίας προμήτορας, σχετικῶς μέ τά "ζώδια" τῶν οἰκιῶν, τά ἐμφανιζόμενα κάποτε τήν νύκτα.

Τότε, ἄν καί ἡ μάμμη του τόν εἶχε βεβαιώσει, ὅτι τά ζώδια ταῦτα δέν ἠδύναντο νά βλάψουν, ἠσθάνθη ἀληθῆ τρόμον, ἔτρεξεν, εἰσῆλθεν εἰς τήν θύραν ἔσωθεν, ἔκαμε τόν σταυρόν του κι ἀπλάγιασε πλησίον τῆς μητρός του.

-Μητέρα, εἶπεν ἔντρομος· ἄκουσα ἕναν πετεινό...εἶναι τό ζῶδιο τοῦ σπιτιοῦ μας;

Ἡ μήτηρ του δέν ἀπεκρίθη, ἐκοιμᾶτο βαθιά.

-Πές μου, μητέρα, ἐπανέλαβεν ὁ Φάλκος, σείων αὐτήν διά νά τήν ἐξυπνήσῃ-ἐπειδή ἠσθάνετο τώρα μεγαλυτέραν ἀνάγκην συντροφιᾶς, καί πρό πάντων τῆς ἀνθρωπίνης ὁμιλίας-πές μου, τί πρᾶγμα, εἶχαν σφάξει ὅταν τό ἔχτισαν αὐτό τό σπιτάκι; Δέν ἔσφαξαν πετεινό;

Ἡ Μαχώ ἐξύπνησε, καί ἀνεσηκώθη ἐπί τῆς μαλλίνης τσέργας, ἐφ'ἧς ἦτο πλαγιασμένη.

-Τί ἔχεις, παιδί μου, καί δέν κοιμᾶσαι, εἶπε. Δέν ἔχεις ὕπνο;

-"Οχι, ὄχι... εἶπεν ὁ Φάλκος. "Ακουσα ἕναν πετεινό.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-Ποῦ τόν ἄκουσες;

-'Εδῶ ἔξω!...

-Στό καλύβι τῆς Κοκκινίτσας θά λάλησε..."Εχει ἕνα σωρό πετεινάρια... θέλεις νά σοῦ ἀγοράσω ἕνα αὔριο καί νά σοῦ τό σφάξω τήν Κυριακή;...

-'Ακοῦς ἐκεῖ; Μακάρι...

-Καλά, Φαλκάκι μου. Κοιμήσου τώρα, καί μεθαύριο, σάν πᾶμε κάτω, ἐγώ θά σέ φιλέψω πετεινό...

Τώρα ὁ Φάλκος ἠσθάνετο νυσταγμόν, τόν ὁποῖον τό πρίν εἶχε νικήσει ἡ περιέργεια. Καί πάλιν θά ἐπεθύμει νά σηκωθῇ καί νά ἐξέλθῃ, πλήν ἤρχισε νά ζαλίζεται καί νά ναρκοῦται ἀπό τήν ἔφοδον τοῦ ὕπνου. Τουναντίον ἡ μήτηρ του, ἀφοῦ εἶχε μισοχορτάσει τόν ὕπνον, ἐξενύσταξε, κι ἔμεινε ἀνακαθισμένη καί συλλογισμένη, σιμά εἰς τό προσκέφαλον τοῦ Φάλκου της.

Μετ'ὀλίγον εἶχεν ἀποκοιμηθῇ ὁ Φάλκος, ἡ δέ μήτηρ του, καθισμένη καθώς ἦτον, καί στηρίζουσα μέ τήν χεῖρα κεκυφυῖαν τήν κεφαλήν, ἤρχισε νά νυστάζῃ πάλιν καί νά λαγοκοιμᾶται.

Καί οἱ δύο μετ'ὀλίγον ἐξύπνησαν ἀπό ἕνα κρότον καί μίαν ἀλλόκοτον φωνήν.

"Εξωθεν τῆς θύρας των ἠκούετο ὡσάν ἕνα μούγγρισμα.

-Μπ! μοῦ! βοῦ! μοῦ! μποῦ! μοῦ!

'Ο Φάλκος ἀνετινάχθη. 'Η Μαχώ ἐξαφνίσθη εἰς τόν ἐλαφρόν ὕπνον της.

-Παναγία μου! τί εἶναι;

Εἰς τήν ἐπιφώνησιν τῆς Μαχῶς, ἀπήντησε καγχασμός, ὅστις ὅμως οὐδόλως καθησύχασε τήν γυναῖκα.

Πολλά φαντάσματα τῆς νυκτός, καθώς καί οἱ νεράϊ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δες τήν ἡμέραν, εἶχον ἀκουσθῆ κατά καιρούς ὑπό πολλῶν νά γελοῦν θορυβωδῶς.

'Αλλ'ὁ Φάλκος, παραδόξως, μέσα εἰς τόν φόβον του, ἐγέλασε.

-"Αν εἶναι στοιχειό, εἶπε, θά μοιάζη μέ τόν ἐξάδελφό μου τόν Σταμάτη...

Τῷ ὄντι, εἶχεν ἀναγνωρίσει τήν φωνήν καί τόν γέλωτα τοῦ ὁμήλικος ἐξαδέλφου του.

-Βρέ παιδί, παλάβωσες, θά τούς σκιάξης... θά κοπῆ τό αἷμα τους, ἀπήντησε φωνή ἔξωθεν εἰς τόν ἀκουσθέντα καγχασμόν.

Δεύτερος γέλως ἀντήχησεν, εἶτα δροσερά, νεανική φωνή εἶπε·

-Δέν τά φοβοῦμαι τά στοιχειά ἐγώ, θειά Μαχώ.

'Ο Φάλκος ἤνοιξε τήν θύραν.

'Ο Σταμάτης, ἐφάνη εἰς τό χάσμα τῆς θύρας, συνοδευόμενος ἀπό τήν γριά Φαλκίτσα, τήν μάμμην του καί μάμμην τοῦ Φάλκου, μητέρα δέ τῆς Μαχῶς.

'Η γριά Φαλκίτσα, κοντή καί κυρτή, συμμαζωμένη, ἔβλεπε καλά τήν νύκτα, καθώς ἔκυπτε πρός τήν γῆν, εἶχε γερά πόδια, κι ἐπάτει μέ βῆμα ἐλαφρόν.

'Ο Σταμάτης ἀφῆκε κραυγήν θριάμβου.

-Καλῶς σᾶς ηὕραμε!... Γιά χατῆρι σας, κόντεψαν νά μᾶς φᾶνε τά στοιχειά!

'Ο Φάλκος ἠρώτησε τήν μάμμην του·

-Ξέρεις νά μοῦ πῆς, μάννα, τόν καιρό πού ἔκτιζαν αὐτό τό σπίτι, τί εἶχαν σφάξει στά θεμέλια;... Μήν ἔσφαξαν πετεινό;... Γιατί ἄκουσα ἕναν πετεινό νά μιλῆ, πολληώρα...

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ γριά Φαλκίτσα ἀπήντησεν εὐθύμως·

-Ἀκοῦς ἐκεῖ· τί ἄλλο θά ἔσφαξαν ἀπό πετεινό, παιδί μου... καλά ἐξαφάντωσαν ἐκεῖνοι μέ τόν πετεινό, τόν μικρόν ἐκεῖνο... Μακάρι νά εἴχαμε κι ἐμεῖς ἕνα νέ·

-Τώρα τόν εἶχα μελετήσει, μάννα, καί τοῦ ἔταξα τοῦ γυιοῦ μου ἕνα πετεινάρι, εἶπεν ἡ Μαχώ.

-Καί τί νά μᾶς κάνῃ ἕνα πετεινάρι, θειά, εἶπεν ὁ Σταμάτης, πού ἔχουμε κι ἄλλους δικούς μας κάτω στό χωριό; Μισό μοναχά θέλω ἐγώ στό μεριδικό μου...

-Θά πάρω δυό ἀπ' τήν Κοκκινίτσα, Σταματάκη μου, φτάνει νά μοῦ δίνῃ, εἶπεν ἡ Μαχώ.

Εὐθύς τώρα ἡ γριά Φαλκίτσα ἤρχισε νά διηγῆται πῶς καί διατί ἦλθε, μαζύ μέ τόν ἔγγονόν της εἰς τοιαύτην ὥραν.

-Σάν εἴδαμε, πλιό, παδάκι μ', πώς ἀργήσατε, καί καταλάβαμε πώς ἤθελε κόϊμηθῆτε στό χωριό τό δικό μας πλιό, καί θά ἤσαστε μοναχοί σας, γιατί ἡ Διόμαινα καί ἡ Μπάλαινα κι ἡ γειτόνισσά μας τό Γηρακώ εἶχαν φύγει νωρίς, γιατί δέν εἶχαν ἄλλες ἐλιές νά μαζέψουν, πλιό, κι ἦρθε τό Γηρακώ, ἡ γειτόνισσα, καί μᾶς εἶπε πώς, νά τ' ὄξερε, ἤθελε καθήσει στό χωριό μας, γιά νά σᾶς κάμῃ συντροφιά (χωριό της ὠνόμαζεν ἡ γραῖα τό παλαιόν "Ερημον Χωρίον) καί τῆς κακοφάνηκε πού δέν τ' ὄξερε, γιά νά καθήσῃ. σάν τ' ἄκουσε κι ὁ Σταμάτάκης, αὐτό τό ἁγιόπαιδο, δέν ἤθελε νά βασταχθῇ, κι ἐφοβέριζε νά κινήσῃ νἀρθῇ στό χωρίό μεσάνυκτα, μοναχός του· σάν ἐβγῆκε τό φεγγάρι, κι ἐβλέπαμε νά περπατοῦμε, πλιό, γιά νά μήν κινήσῃ νἄρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θη μοναχός του ὁ Σταματάκης, ὁ ἀπόκοτος, κι ἔχω δυό καημούς, καί γιά τ'ἐσᾶς καί γιά τ'αὐτόνε, εἶπα κι ἐγώ, ἄς κινήσουμε νά πᾶμε, τώρα πού βγῆκε τό φεγγάρι, πλιό... Κι ἔτσ'ἤρθαμε...

Εἶχαν ἔλθει ψηλά ἀπό τήν ράχιν, ἀπό τά Καλύβια τοῦ βουνοῦ, ὅπου εἶχαν μείνει νά διανυκτερεύσουν, ἡ γραῖα κι ὁ ἔγγονός της. Ἀπό τό πρωΐ εὑρίσκοντο εἰς τήν μάνδραν, εἰς τό βουνόν. Εἶχαν ὑπάγει διά νά ζητήσουν ἀπό δύο βοσκούς κολλήγας των ὀλίγα καθυστερούμενα, εἰς μυζῆθρες καί τραχανάν, προερχόμενα ἀπό ἀντισπόρους καί ἀπό ἐνοίκια βοσκῶν. Τό βράδυ, αἱ τρεῖς γυναῖκες, αἵτινες εἶχον ἀναχωρήσει ἀπό τήν γειτονιάν τοῦ Ἐρήμου Χωριοῦ, ἐπιστρέφουσαι εἰς τήν πολίχνην, ἐπέρασαν ἀπό τά Καλύβια, καί ἡ Φαλκίτσα, γνωρίζουσα ὅτι ἡ κόρη της ἡ Μαχώ εἶχε πρόθεσιν νά μείνῃ εἰς τό Ἔρμο Χωριό τήν νύκτα ἐκείνην, ἐξηγήθη μέ τάς τρεῖς γυναῖκας, αἵτινες ἐξέφρασαν λύπην, διότι δέν τό ἤξευραν νά μείνουν χάριν συντροφιᾶς. Τότε, σάν ἐνύκτωσε, ὁ Σταμάτης, τ'ἀγιόπαιδο, καθώς τό ἐπωνόμαζεν ἡ μάμμη του, ἐσήκωσεν ἐπανάστασιν, ἀπαιτῶν νά ὑπάγουν ὁμοῦ εἰς τό Παλαιόν Χωρίον, ἄλλως ἠπείλει ὅτι θά ἐπήγαινεν αὐτός, ἤ μόνος ἤ μέ δύο βοσκόπουλα, τά ὁποῖα θά ὡδήγουν τά μικρά κοπάδια τους πρός τό μέρος ἐκεῖνο.

Ἡ γραῖα ἐνέδωκε, καί ἅμα τῇ ἀνατολῇ τῆς σελήνης ἀνεχώρησαν ὁμοῦ.

Ὁ Σταμάτης τώρα ἄρχισε νά διηγῆται εἰς τόν ἐξάδελφόν του τό πῶς ἐγέλασε τά δυό βοσκόπουλα, τά ὁποῖα εἶχαν σχεδιάσει νά τόν "σκιάξουν", καί, ματαιώ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σας τά σχέδιά των, τά ἔσκιαξεν αὐτός, ἀντί νά τόν σκιάξουν ἐκεῖνα.

-...Τά μυρίστηκα ἐγώ, πού ἤθελαν νά κρυφτοῦν κάτω στό ρέμμα, δίπλα στό δρόμο μας...Τούς ἄκουσα, πού μουρμούριζαν οἱ δυό τους: -"Βρέ σύ,Στάθη, καημένε, νά, μέ τήν κάπα νά στήσῃς ὁλόρθη τήν κουκούλα, καί τά μανίκια τῆς κάπας νά τά σηκώσῃς ψηλά,νά φαίνεται σά στοιχειό. -Ποῦ, βρέ σύ, Γιάννη;τοῦ λέει ὁ ἄλλος.-Νά, κάτω, στά σκοίνια ἐκεῖ... κι ἐγώ νά κάνω τό βοϊδάκι, τάχα, νά μουγγρίζω...κι ἀπέκει,σά λακκήσουν, τούς παίρνουμε μέ τά κοτρώνια".Σάν τ'ἄκουσα, καλά, νά σᾶς δείξω ἐγώ!.. Λέγω τῆς γριᾶς νά καθήσῃ στήν ἄκρη, νά βαστᾷ τόν ἀνασασμό της,καί νά μέ καρτερῇ, κι ἔφτασα...-"Ποῦ πᾶς; -Σιώπα!".Παίρνω τό μονοπάτι,στήν πέρα πάντα... Κατά τά σκοίνια αὐτοί, κατά τά πρινάρια ἐγώ...Τούς βλέπω ἀντίκρυ,πού παραμόνευαν κρυμμένοι. Μιά πετριά· δεύτερη πετριά· κι ἐχώθηκα στά κλαριά μέσα...Ξαφνίζονται, γυρίζουν νά ἰδοῦν πόθεν ἔρχονται οἱ πετριές, σηκώνομαι,τούς βάζω στό κοντό, τούς ἀρχινῶ μέ τά βράχια...Κατά τά σκοίνια αὐτοί, κατά τά πρινάρια ἐγώ. Τ'ὄκοψαν κουμπούρι... κι ἐλάκκησαν, κι ἀκόμα λακκοῦν...Πίστεψαν πώς ἦτον στοιχειό πού τούς κυνήγησε. Τρέχω,ηὗρα τή μαννοῦ μου, καί τό βάλαμε στά πόδια γιά δῶ. Καί νά μας, ἤρθαμε..."Α! δέν φοβοῦμαι τά κρούσματα, θειά Μαχώ!

Κι ἀφοῦ εἶπε ταῦτα, ὁ Σταμάτης τό παπαδοπαίδι,τ' ἁγιόπαιδο, ἥρπασε τήν φλάσκαν τήν γεμάτην νερόν,καί τήν ἄδειασε σχεδόν ὅλην διά νά ξεδιψάσῃ... Εἶτα ἐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ξηπλώθη πρηνής, παρά τό κατώφλιον τῆς θύρας, καί ἤρχισε νά ροχαλίζῃ, ἀκόμη πρίν κοιμηθῇ.

(Γ. Βαλέτας, Α. Παπαδιαμάντης Ἅπαντα.Α, 145-165).

2. Γουτοῦ Γουπατοῦ.

Τόν ἐπετροβολοῦσαν οἱ μάγκες τῆς ἀγορᾶς, τόν ἐχλεύαζαν τά κορίτσια τῆς γειτονιᾶς, τόν ἐφοβοῦντο τά νήπια καί τά βρέφη. Τόν ἔλεγαν κοινῶς "ὁ Ταπόης" ἤ ὁ Μανόλης τό "Ταπόϊ".

-Ὁ Ταπόης; Νά, ὁ Ταπόης ἔρχεται...

Φόβος καί τρόμος ἐκολλοῦσε τά ἄκακα βρέφη εἰς τό ἄκουσμα τοῦ ὀνόματος τούτου. Ἡ νεολαία τοῦ χωρίου, οἱ θαμῶνες τῶν μαγαζιῶν καί τῶν καφενείων, δέν ἔπαυον ποτέ νά τόν πειράζουν.

-Εἶσ'ἕνα χταπόδι, καημένε Μανολιό, εἶσαι χταπόδι.

Κι ἐκεῖνος, μέ τήν γλῶσσαν του τήν δεμένην διά γλωσσοδέτου μέχρι τῆς ρίζης τῶν ὀδόντων, ἀπήντα·

-Ναί, εἶμι Ταπόϊ;...Ἐσύ εἶσαι ταπόϊ. (Ναί, εἶμαι χταπόδι, ἐσύ εἶσαι χταπόδι).

Εἶχε φίλους τόσον ὀλίγους καί τόσον ἀμετρήτους ἐχθρούς, εἰς μέρος τόσον ὀλιγάνθρωπον. Κάποτε φιλανθρωπος ἤ διακριτικός τις τόν ὑπερήσπιζεν ἐναντίον τῆς ἐπιθέσεως τῶν ἀγυιοπαίδων. Εἰς ἐκεῖνον ἐγένετο σκλάβος ἰσόβιος, κι ἐξετέλει δι'αὐτόν διακονήματα προθύμως, μετά βίας δεχόμενος φίλεμα ἤ κέρασμα. Πρός ὅλους δέν ὑπῆρχε φιλία, οὔτε σπονδή.

Μόνον τήν μητέρα του εἶχεν εἰς τόν κόσμον. Ἐκείνη τόν ἐπόνει, τόν ἠγάπα περιπαθῶς, καί αὐτός τήν ἐλα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τρευεν· ἀδελφήν δέν εἶχεν. Ὁ ἕνας ἀδελφός του εἶχε χαθῆ εἰς τήν Ἀμερικήν πρό χρόνων καί δέν ἠκούσθη. Ὁ ἄλλος, χασομέρης, ἄχρηστος, ὡς μόνον ἐπάγγελμα εἶχε τό νά πηγαίνῃ κάθε χρόνον μέσα εἰς τήν μεγάλην στερεάν, ἐκεῖ ὅπου ὑπῆρχον ἄφθονα θέρη καί νά κάμνῃ τό ἔργον τῆς σβάρνας· ἦτο δέ ἡ σβάρνα βαρεῖα σανίς, τήν ὁποίαν ἔσυρον ἄλογα ἤ βόδια εἰς τό ἀλώνι· καί αὐτός ἐκάθητο ἐπάνω εἰς τήν σανίδα, ἔμψυχον βάρος, διά νά γίνεται τέλειον τό ἀλώνισμα· ἐκεῖ εἶχεν ἀποθάνει. Ὁ τρίτος ἐγύριζε, ναυτικός, εἰς τά ξένα. Ὁ Μανόλης ἄλλην στοργήν δέν εἶχεν εἰς τόν κόσμον ἀπό τήν μητέρα του. Αὕτη ἦτο ἤδη γραῖα, καί αὐτός εἶχε μεγαλώσει πολύ.

... Οἱ ὀλίγοι φίλοι του, ἐκεῖνοι οἵτινες συνεπάθουν πρός αὐτόν ἐν τῇ ἀγορᾷ, τόν εἶχον ἀκούσει ἐπανειλημμένως ν' ἀπειλῇ καί νά λέγῃ μέ τήν γλῶσσαν του τήν νηπιώδη·

-Τάνι Γιά πετάνι γώ πιιγῶ μετά Μπούτι! (Σάν πεθάνῃ ἡ Γριά, θά πέσω ἐγώ νά πνιγῶ μές στό Μπούρτζι).

Ἐθεώρει τόν ἑαυτόν του ὡς ἄχρηστον. Ἐξαιρουμένης τῆς γλώσσης τό ἥμισυ τοῦ ἀνθρώπου ἦτο ὑγιές. Ὁ δεξιός ποῦς ἐσύρετο κατόπιν τοῦ ἀριστεροῦ· δέν ἐκινεῖτο ἐλευθέρως. Ἡ δεξιά χεῖρ, ἄν καί χονδρή καί δυσανάλογος, καί σχεδόν παράλυτος φαινομένη, εἶχε τεραστίαν ρώμην. Ὡμοίαζε μέ μάγγανον ἤ μέ ὀδόντας ταυροσκύλου. Διά νά δράξῃ ἕνα πρᾶγμα, συνήθως βραχίονα ἤ πλάτην κανενός παιδίου ὀχληροῦ, ἐχρειάζετο κόπον· ἔπρεπε νά τήν βοηθήσῃ ἡ ἄλλη χεῖρ, νά ψαύσῃ δηλαδή τόν γρόνθον τῆς δεξιᾶς καί νά τόν διευθύνῃ·

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀφοῦ ὅμως ἅπαξ ἔδραττεν τό ἀντικείμενον, ἡ τεραστία χείρ δέν τό ἄφηνε πλέον, σχεδόν καί ἄν ἤθελε νά τό ἀφήση. Ἀλλοίμονον τότε εἰς τόν βραχίονα, εἰς τήν ὠμοπλάτην, ἀλλοίμονον εἰς τήν κεφαλήν τοῦ αὐθάδους. Ἦτο χωλός καί κυλλός καί μογιλάλος. Ἦτο ὁ Μανολίός τό ταπόϊ.

Τέσσαρες ἤ πέντε ἄνθρωποι ἐγνώριζον καλῶς τήν γλῶσσαν του εἰς ὅλον τό χωρίον. Οὗτοι ἐκαλοῦντο, καθώς τούς εἶχεν ὀνοματίσει ὁ Ἴδιος, ὁ Γωμέος, ὁ Παγιώτας καί ὁ Παπαγάς. Τά καθαυτό ὀνόματά των ἦσαν Λαμιαῖος καί Μιχαλιός καί Παπαγιάννης. Ἀλλά πῶς ἐκ τοῦ Μιχαλιός, ἐσχημάτισε τό Παγιώτας; Απορον. Σπανίως προσέθετε συλλαβήν ἤ μετέθετε τόν τόνον. Ἡ φθογγολογία του ἦτο περιεργοτάτη, καί ἐν αὐτῇ ἐπλεόναζον τά λαρυγγόφωνα, ὡς καί τά σκληρά καί τά ψιλά ἐκ τῶν ἀφώνων. Γιατί ὠνόμαζε τό γατί, γατί τό γιατί, γατί τό χαρτί.

Ἀλλ' ἔξαφνα μίαν ἡμέραν ἐξέφερε φράσιν ἐν ᾗ ὑπῆρχεν ἡ λέξις αὕτη, πλήν δέν ἔβγαινε νόημα οὔτε ὡς γατί, οὔτε ὡς γιατί, οὔτε ὡς χαρτί. Ἡ φράσις ἦτο:

"Ποτέ τ' Γουτοῦ, Γουπατοῦ, μάμ γιατί" (πότε νάρθῃ τοῦ Χριστοῦ, τ' Ἁϊ-Βασιλειοῦ, νά φᾶμε...). Κατ' ἀρχάς οἱ τρεῖς γνῶσται τῆς γλώσσης ἐνόμισαν, ὅτι ἐπεκάλει μυκτηριστικῶς γατιά τά κρέατα, τά ὁποῖα ἐπωλοῦσαν οἱ κρεοπῶλαι τοῦ χωρίου. Οἱ τρεῖς προειρημένοι, καί μάλιστα ὁ Παγιώτας, ἦσαν δυνατοί εἰς τήν γλῶσσαν του καί τήν ὠμίλουν οἱ ἴδιοι. Ἀλλ' ὅταν προσέτρεξαν εἰς τά ἀνώτερα φῶτα τοῦ κυρ-Γιωργῆ τοῦ Δαυκιώτη, διευθυντοῦ τοῦ μεγάλου καφενείου, ὅστις ἦτο καί ὁ ἐπίση-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μος προστάτης τοῦ Ταπόη, καί οἱονεί ἐπίτιμος καθηγητής τῆς ἰδιαιτέρας γλώσσης, χωρίς νά τήν ὁμιλῇ ὁ ἴδιος, οὗτος ἀπεφάνθη, ὅτι τοιαύτη πικρά εἰρωνεία δέν θά ἤρμοζεν εἰς τά αἰσθήματα τοῦ πτωχοῦ τοῦ Μανόλη, ἀλλ'ὅτι ἴσως ὠνόμαζεν ἁπλῶς "γατί" καί τό κατσίκι καί τό ἀρνί. Ὡς τόσον τό πρᾶγμα ἔμεινεν ἀμφίβολον ἄχρι τῆς ὥρας ταύτης.

Ἐπερίμενε πράγματι ἀνυπομόνως "πότε νἄρθῃ τοῦ Χριστοῦ, τ'"Αϊ-Βασιλειοῦ," καί ἅμα ἔμβαινε τό Σαραντα-ήμερον, ὄπισθεν τῆς θύρας τοῦ καφενείου τοῦ κυρ-Γιωργῆ, ἐσημείωνεν ἰδιοχείρως μέ ἕν τεμάχιον κιμωλίας τόσες γιῶτες, ὅσας ἡμέρας ἔχει ἡ Σαρακοστή καί κάθε πρωΐ, πρίν τοῦ δώσῃ ὁ Γιωργής τσιγάρον νά καπνίσῃ ἢ καφέν νά πίῃ, ἔσπευδε νά σβύσῃ μίαν γιώτα, καί τάς ἔβλεπε μέ χαράν νά ὀλιγοστεύουν. Πλήν οἱ μοσχομάγκες τῆς ἀγορᾶς λαθραίως ἐπήγαιναν κι ἔγραφαν ἄλλες τόσες γιῶτες, ὅσες εἶχε σβύσει ἐκεῖνος, κι ἔτσι ἡ Σαρακοστή ἐφαίνετο, ὅτι δέν θά εἶχε ποτέ τελειωμόν.

Ὁ "Αϊ-Νικόλας εἶχεν ἀσπρίσει ἤδη τά γένεια του πρό ἡμερῶν, καί ἦτον ἡ σειρά τοῦ Ἁγίου-Σπυρίδωνος ν'ἀσπρίσῃ τά ἰδικά του· δέν ἔμενον πλέον, εἰμή δώδεκα ἡμέρας ἕως τά Χριστούγεννα.

-"Εχομε χαβά ἀκόμα, βρέ χταπόδι· τοῦ ἐφώναζεν ὁ Νικολός ὁ Μπαχουλάς· εἰκοσιδύο μέρες ἀκόμη θέλουμε.

-Ναί, ταπόϊ· ψέλλισε ὁ Μανόλης· τό κότι, κότα τύ. (Νά ὁ Γιωργής).

Καί ἤρχετο ἡ καρδιά τοῦ Μανόλη στόν τόπον της. Εἶχεν ἀναλάβει μίαν ὑποχρέωσιν διά τάς ἑορτάς. Ἐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρόκειτο νά συνοδεύῃ μερικά ἐκ τῶν παιδίων τῆς κάτω γειτονιᾶς, ὅσα ἦσαν τέκνα ἢ ἀνεψίδια φίλων καί προστατῶν του, ὅταν θ'ἀνήρχοντο πρός τά ἐπάνω, ἀφ' ἑσπέρας τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων, ὡς καί τοῦ Ἁγίου Βασιλείου καί τῶν Φώτων, ἀνά δύο καί τρία, διά νά τραγουδήσουν τά χαρμόσυνα τραγούδια εἰς τά σπίτια καί εἰς τά μαγαζιά τῆς ἐπάνω ἐνορίας. Διότι δέν θά ἐτόλμων ποτέ νά εἰσέλθουν μοναχά των ἐκεῖ ἐπάνω.

Ὅλα τά παιδία τοῦ χωρίου ἦσαν διῃρημένα εἰς δύο μεγάλα πάνοπλα στρατόπεδα. Αἱ ἐχθροπραξίαι ἤρχιζον ἀπό τό φθινόπωρον, διήρκουν καθ'ὅλον τό χειμῶνα, ἐξηκολούθουν τήν ἄνοιξιν, καί δέν ἔπαυον τό θέρος, εἰμή ἐφ'ὅσον μετεφέροντο εἰς τό ἐλεύθερον κάμπον, ὅπου ἐκοκκίνιζον ὥρα καί ἠμωδίαζον τούς ὀδόντας προκλητικά τά μῆλα, τά κεράσια, τά ἀπίδια, καί ὕστερον τά σταφύλια. Ὁ ἐπίσημος πετροπόλεμος διεξήγετο ἰδίως τήν Κυριακήν τῶν Βαΐων, ἀλλ'ὅμως ὁ πετροπόλεμος ὁ καθημερινός ποτέ δέν ἐκόπαζε μεταξύ τῶν δύο φουσάτων.

Εἰς τήν ἐπάνω ἐνορίαν, ἐκεῖ ἄνωθεν τοῦ βράχου, ἐβασίλευεν ὁ φοβερός Τσηλότατος. Ἦτον ὑψηλός, ὅσον καί ὁ βράχος, ἐφ'οὗ εἶχε τόν θρόνον του, σγουρομάλλης, ἀκτένιστος, ξεφούσκωτος, ξυπόλυτος καί ἀποτρόπαιος. Ἦτο αὐτός ὁ ἀνεγνωρισμένος ἀρχηγός τῶν μαγκῶν τῆς Ἄνω Ἐνορίας καί ὅλου τοῦ χωρίου. Τά δύο ποδάρια του ἦσαν χονδρά, μελαψά καί πλατέα, ὡς δύο κατάρτια. Ἐφόρει παρδαλήν φανέλλαν, ἥτις ἦτο ἅμα τό ὑποκάμισον καί τό ἐπανωφόρι του, καί κοντόν πανταλόνι, χειμῶνα καί θέρος. Ἄδειαν δέν εἶχε, παιδί ἢ νέος ἤ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γέρος, νά περάσῃ ἀπ'ἐκεῖ σιμά εἰς τόν βράχον, ἐξουσίαν δέν εἶχε, γριά ἤ νέα, νά πάγῃ εἰς τήν βρύσιν μέ τήν στάμναν της. Ἦτο ὡς δέκα ἑπτά ἐτῶν καί ἦτο φοβερός σκιάς ἤδη. Ἐφορολόγει τάς γραίας, τάς οἰκοκυράς, τάς πτωχάς χήρας. Ἄν δέν τοῦ ἔδιδε μερδικό ἀπό τά φουρνιάτικα ἡ Γαρουφαλιά, ἡ φουρναροῦ, δέν τῆς ἐπέτρεπε νά ψήσῃ τά ψωμιά. Ἔβαλλε φωτιά εἰς τά κλαδιά καί τά ἔκαιεν, εἰς τό προαύλιον τοῦ φούρνου· ἐφώναζε τ'ἄλλα παιδιά, νά πηδήσουν ἐκ τρίτου ἀπ'ἐπάνω ἀπό τήν λαμπήν τῆς φωτιᾶς, ὡς νά ἦτο ἤδη τ' Ἁϊ-Γιαννιοῦ στό Λιοτρόπι. Ἀπό τήν μίαν γειτόνισσαν ἀπῄτει νά τοῦ φέρῃ τυρόπιτταν, πού νά πλέῃ στό βούτυρο, διά νά φάγῃ, ἀπό τήν ἄλλην λαδόπιτταν μέ λάδι πολύ, ἤ καμμίαν γριάν (μεγάλην τηγανίταν, ἴσην μέ τό τηγάνι), ἀπό τήν ἄλλην τυλιχτό (εἶδος κολοκυθόπιττας) ἤ μπομπότα μέ πολύ μέλι.

Εἶχεν ἀκούσει τούς παλαιούς μύθους διά τά θεριά, τά ὁποῖα ἐφύλευαν σιμά εἰς τήν βρύσιν, ἀπό τήν ὁποίαν ὑδρεύετο τό χωρίον. Ἐάν ἐπέζῃ ὥστε νά γίνῃ εἴκοσιν ἐτῶν, ἐμελέτα νά ἐπιβάλῃ εἰς τούς κατοίκους, ὡς ἐτήσιον φόρον, ἕνα κορίτσι τουλάχιστον. Καί ὁ Σουλτάνος, καθώς ἤκουσε νά λέγουν, μίαν φοράν παντρεύεται τόν χρόνον. Δυστυχῶς ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος τῆς γενεᾶς του. Παιδίον ὅταν ἦτο, εἰς τόν ἀνεμόμυλον ὁπού εἶχεν ἀνατραφῇ, εἶχον ἀποθάνει τά δύο ἀδελφάκια του. Κατόπιν ἀπέθανεν ἡ γριά, ἡ μάννα του, ὕστερον ὁ γέρος. Τοῦ ἐφάνη, ὅτι εἶχε πέσει ἀπ'ἐπάνω τους ὁ ἀνεμόμυλος καί τούς ἐπλάκωσε, καί πράγματι ἔπεσεν, ἀφοῦ ὁ γέρος δέν ἐζοῦσε πλέον διά νά τόν ἀλέθῃ. Ἀπό

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τόν μύλον ἕως τά Μνημούρια τό κοιμητήριον τοῦ χωρίου ἦτο πολύ σιμά.

Οἱ γονεῖς του καλοί χριστιανοί, ἐσκέφθη, καί δέν ἐπέβαλαν εἰς τούς ἀνθρώπους μεγάλην ἀγγαρείαν, νά τούς κουβαλοῦν μακράν διά νά τούς θάψουν. Πλήν καί αὐτός ἀρκετά ἐτάϊσε τούς πεθαμένους, εἶπε, καί ἦτον καιρός πλεόν ν'ἀρχίσῃ νά βυζαίνῃ τούς ζωντανούς. Καί ἀφοῦ ὁ πεσμένος ἀνεμόμυλος δέν ἦτο πλέον καλός διά νά κατοικῇ τις μέσα, ἀκουβαλήθη καί αὐτός εἰς τό ἄλλο ἄκρον τῆς ὑψηλῆς συνοικίας, ἐπάνω ἀπό τούς βράχους. Ἐκεῖ ἔστησε τόν θρόνον του.

Ἦτο ἀνεγνωρισμένος ἡγεμών ὅλων τῶν μαγκῶν καί φοβερός πολέμιος ὅλων τῶν παιδίων τοῦ σχολείου. Ὅλα τά παιδία "τοῦ ἔκαναν τό σκῆμα". Ἦτο ὁ Μῆτρος - ὁ Μῆτρος ὁ Τσηλότατος, - ἤ "Τσηλότατος Γιατρός". Πόθεν, καί διατί ὠνομάσθη οὕτω; Ἄδηλον. Ἴσως νά ἦτο παιδική ἀντίληψις τοῦ "ὑψηλότατος" ἤ τοῦ "ἐξοχώτατος". Ἀγνοῶ.

Ὁ δήμαρχος τοῦ τόπου, "ἐκπληρῶν καί τά ἀστυνομικά", συνέβη νά περάσῃ μίαν ἡμέραν ἀπ'ἐκεῖ, σιμά εἰς τόν βράχον, ὄχι μακράν ἀπό τήν βρύσιν, ἔνθα εἶχε τό στραταρχεῖον του ὁ Τσηλότατος. Αἱ πτωχαί γυναῖκες τῆς γειτονιᾶς εἶχον παραπονεθῆ πικρῶς ἐναντίον τῆς μάστιγος. Ὁ δήμαρχος ἔσεισε τούς ὤμους, ἐμειδίασεν, ἀπήύθυνεν ἠπίας ἐπιπλήξεις εἰς τόν Μῆτρον καί εἰς ὅλην τήν δωδεκαμελῆ συμμορίαν τῶν μαγκῶν - ὁ Τσηλότατος εἶχεν ἀκριβῶς μίαν δωδεκάδα, ὅσους συμβούλους εἶχε καί ὁ δήμαρχος - καί ἀπεφάνθη·

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-'Αφῆστε τά παιδιά νά παίζουν, καλέ, αὐτό δέν βλάπτει. Φτάνει νά μήν τό παρακάνουν.

Πέντε ἤ ἕξ παιδία τοῦ σχολείου, ἀπ'ἐκεῖνα τά ὁποῖα ἐκυνήγει ἀσπόνδως ὁ Τσηλότατος, εἶχον ἀναρῇ, ἐν συνοδείᾳ τοῦ Μανωλιοῦ τοῦ Ταπόη, εἰς τήν ἐπάνω γειτονιάν, τήν ἐσπέραν τῆς παραμονῆς τοῦ 'Αγίου Βασιλείου κατ'ἐκεῖνο τό ἔτος.

'Ο Μανολιός ὁ Ταπόης, "τ'ὅλεγε ἡ καρδιά του, μιά φορά" (τοιοῦτον σχῆμα συντάξεως, μέ τήν ἄδειαν ὅλων τῶν γραμματικῶν, μᾶς φαίνεται παραστατικόν διά τόν ἄνθρωπον). 'Ο Μανολιός ὁ Ταπόης, ἀλλοῦ ἐπήγαιναν τά πόδια του, ἀλλοῦ αἱ χεῖρες καί ἀλλοῦ τό σῶμα του. Πλήν οἱ μυῶνες ἦσαν ἰσχυροί, καί ὁ γρόνθος τῆς παραλύτου χειρός ἐκείνης ἔσφιγγεν ὡς μάγγανος.

'Ανέβαινον καί εἶχον τόν φόβον. Δέν ἦτον ἡ πρώτη φορά. Κατά τά προηγούμενα ἔτη, ὁ Μῆτρος ὁ Τσηλότατος μέ τό φουσάτον του, ἄν καί μικρός ἀκόμα, τόν εἶχε καταρημάξει τόν πτωχόν τόν Ταπόην, μαζί μέ τούς προστατευομένους του. Τήν φοράν αὐτήν, δύο ἤ τρεῖς ἐκ τῆς συμμορίας τοῦ Μήτρου, ὅπου ἐφύλαγαν καραούλι, εἶχον κατοπτεύσει εἰς τό φῶς τῆς σελήνης μακρόθεν τούς κατερχομένους. Ἦτο ὡς δύο ὥρας μετά τήν δύσιν.

-'Ο Μανόλης τό χταπόδι ἔρχεται, μᾶς φέρνει κελεπούρια, ἔδωκαν εἴδησιν εἰς τόν Μῆτρον τόν Τσηλότατον.

-Εἶναι πολλοί; ἠρώτησε ἄλλος μάγκας, ὅστις ἵστατο πλησίον τοῦ Μήτρου.

-Εἶναι πέντ'ἕξ ἐφτά ὀχτώ· εἶναι καμμιά δεκαριά... ὡς μιά ντουζίνα, εἶπε τό καραούλι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σιώπα σύ· ἐπετίμησεν ὁ Μῆτρος τόν ἐρωτήσαντα· δέν εἶναι δουλειά σου. Ποῦν'τοι;

-Κοντεύουν, ζυγώσανε.

-Στά πόστα σας, ἐσεῖς· Μαζώξετε πολλά βράχια, διέταξεν ὁ Τσηλότατος."Αν δέ σᾶς πῶ ἐγώ, κανένας μή ρίξῃ·

"Οταν ἐπλησίασεν ἡ συνοδεία, τό φουσάτον ἦτον ἀνυπόμονον νά χυθῇ ἐναντίον της.'Αλλ'ὁ Μῆτρος διέταξε νά μείνουν κρυμμένοι, "στά πόστα τους".

-Θά τούς πάρουμε κατακοντά, ἐξηγήθη ὁ Μῆτρος εἰς τόν πλησιέστερόν του. Νά ψωμώσουν πρῶτα, κι ὕστερα.

-"Α· ἔκαμεν ἐκεῖνος.

Νά ψωμώσουν, ἐννοοῦσεν ὁ Μῆτρος, νά πάρουν λεπτά, ἀφοῦ τραγουδήσουν ἐδῶ-ἐκεῖ στά σπίτια."Υστερον θά τούς ἐρρίχνοντο, θά τούς ἔπαιρανν τά λεπτά, καί θά τούς ἔδιδαν καί ξύλο. Τά "βράχια", τά ὁποῖα εἶχον μαζέψει, θά ἐχρησίμευον μόνον ἄν τυχόν ἐτρέποντο εἰς ταχεῖαν φυγήν οἱ ἄλλοι.

Τά παιδία τῆς κάτω ἐνορίας,μοιρασθέντα εἰς δύο, εἰσῆλθον εἰς δύο μαγαζιά καί ἤρχισαν νά τραγουδοῦν τόν "Αϊ-Βασίλη. Ο Μανόλης τό χταπόδι ἵστατο εἰς τόν παραστάτην τῆς θύρας τοῦ ἑνός. Κατόπιν εἰσῆλθον εἰς ἄλλα μαγαζιά, ἀκολούθως ἀνέβησαν εἰς γνώριμα σπίτια. Ὁ Μανόλης πάντοτε φρουρός τῆς ἔξω θύρας.

Ἡ συμμορία τοῦ Τσηλοτάτου, πάντοτε ἀφανής, τούς παρηκολούθη ἐξόπισθεν, κρυμμένη εἰς τά κενά καί εἰς τ'ἀγκωνάρια τῶν σπιτιῶν.

Μετά ὥραν ἡ συνοδεία τοῦ Μανόλη κατέβη πάλιν εἰς τήν κυρίαν ὁδόν.'Ηκούετο ὁ βρόντος τῆς τσέπης τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παιδίων. Ὁ Ταπόης ἐκοίταζεν ἐδῶ κι ἐκεῖ. Εἶχεν ἀκούσει ψιθυρισμούς δύο ἢ τρεῖς φοράς. Δέν ἐγνώριζε καλά τά κατατόπια. Ὑπωπτεύετο καί ἤθελε νά ψάξῃ, νά βεβαιωθῇ. Δέν ἤθελε ν' ἀφήσῃ τά παιδία μοναχά τους.

-Ὁ Τσηλότατος τί νά γίνεται; εἶπε τήν στιγμήν αὐτήν ἕν τῶν παιδίων.

-Πῶς δέ μᾶς θυμήθηκε;

-Νά ὁ Τσηλότατος! ἠκούσθη αἴφνης φοβερά φωνή. Τσηλότατος Γιατρός!

Ἦτο ὁ ἴδιος ὁ Τσηλότατος, ὅστις ἐξεπήδησεν αἴφνης ἀπό ἕνα χάλασμα καί κατόπιν του ἔτρεξεν ὅλη ἡ συμμορία.

-Τσηλότατος Γιατρός! ἐπανέλαβον ἐν χορῷ οἱ συμμορῖται του· κάμετε ὅλοι τό σκῆμα! Τσηλότατος Γιατρός!

-Πιάστε σεῖς τά κελεπούρια, ἐφώναξεν ὁ Τσηλότατος. Τό χταπόδι τό κοπανίζω γώ.

Ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ εὑρέθησαν ἀντιμέτωποι ὁ Τσηλότατος καί ὁ Ταπόης.

Ἡ μάχη ἤρχισε· πάραυτα ὁ πτωχός ὁ Ταπόης ἔφαγε δύο κατακεφαλιές, τρεῖς, τέσσαρες, ἀπό τήν χεῖρα τοῦ φοβεροῦ Τσηλότατου.

Δέν ἐφαίνετο ἡ ἐλαχίστη πιθανότης, δέν ὑπῆρχεν ἡ ἐλαχίστη ἐλπίς, ὅτι δέν ἤθελε τήν πάθει.

Τό ἕν τῶν παιδίων, τό ὁποῖον ἦτο σχετικώτερον τοῦ Ταπόη, ἐξεγλίστρησεν ἀπό τά χέρια τοῦ ἑνός μάγκα, καί ἐπλησίασε σιγά πρός τόν Ταπόην.

Τό παιδίον τοῦτο ἐννοοῦσε καλῶς τήν γλῶσσαν τοῦ Μανόλη. Ὁ προβλεπτικός Ταπόης τοῦ εἶχεν εἰπεῖ διά γλώσσης καί διά χειρονομίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-"Αα γῆς Τοπάτο μάμα μίμι, ἔα ντά, χέϊ τό ἀό χέϊ· (τουτέστιν· ἅμα ἰδῇς τόν Τσηλότατο νά κοντεύσῃ νά μέ κάνῃ ψοφίμι, ἔλα κοντά νά μοῦ βάλῃς τό χέρι αὐτό (τό ἀριστερό) εἰς τόν καρπόν τοῦ ἄλλου χεριοῦ (τοῦ δεξιοῦ).

Κατά τήν κρίσιμον στιγμήν τό παιδίον αὐτό ἐνεθυμήθη τήν σύστασιν, ἐπλησίασεν εἰς τόν Ταπόην, κι ἐδοκίμασε νά ἐκτελέσῃ τήν συνταγήν· ἐπέτυχε.

-Τί τοῦ ἔκαμες, βρέ, μάγκα; ἠρώτησαν οἱ ἄλλοι.

Μετά μίαν στιγμήν ὁ λαιμός τοῦ Τσηλότατου εὑρίσκετο ὡς ἐν φοβερᾷ ἁρπάγῃ ἐντός τοῦ σφιγκτοῦ γρόνθου μέ τούς γαμψούς ὄνυχας τῆς πελωρίας χειρός τοῦ Ταπόη. Ὁ Τσηλότατος ἀφῆκε πνιγμένην κραυγήν. "Ησπαιρεν, ἠγωνία, ἐσφάδαζεν. Ὀλίγον ἀκόμη ἄν ἔσφιγγεν ὁ Ταπόης, δέν θά ὑπῆρχε πλέον Τσηλότατος.

-Πόκυλον! ἔκραξε μόνον ὁ Ταπόης (χασαπόσκυλο). Τά παιδία τῆς συμμορίας ἐκρέμασαν τά χέρια κάτω καί ἄφησαν τά "κελεπούρια". Δέν ἐπρόφθασαν νά ψάξουν τά θυλάκια. Ἡ συνοδία ἀπό τήν κάτω ἐνορίαν ἐνεθάρρησε.

-Μπράβο, Μανόλη! Μπράβο!

Ὀλίγον ἀκόμη, καί οἱ ἀμυντικοί θά ἐλάμβανον ἐπιθετικήν στάσιν. Ὁ Τσηλότατος ἐπνίγετο, ἐρρόγχαζεν, ἐξεψυχοῦσε. Τά μάτια του εἶχαν πεταχτῆ ἔξω ἀπό τάς κόγχας. Ἡ ἀνταύγεια ἀπό τούς λύχνους τῶν μαγαζιῶν τά ἐδείκνυε τρομερά εἰς τήν νύκτα. Ἡ σελήνη ἔλαμπεν ἐκεῖ ἐπάνω ψηλά. Σιωπή καί τρόμος καί ἀγωνία.

"Εν τῶν παιδίων ἀπό τήν συμμορίαν ἔτρεφεν ἀληθῆ στοργήν πρός τόν Τσηλότατον. Τόν ἠγάπα ὡς ἀδελφο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ποιτόν. Τό παιδίον τοῦτο εἶχεν ἀκούσει νά λέγουν ὅτι ὁ Ταπόης, ὅταν συνέβη ποτέ ν'ἀκούσῃ ὅτι ἡ μήτηρ του ἀρρώστησεν ἔξαφνα, ἔτρεξεν ἔξαλλος ἐκ τρόμου καί ἀπελπισίας. Ἀΐφνης τοῦ ἦλθεν ἡ ἐνθύμησις αὐτή. Τό παιδίον αὐθορμήτως ἐφώναξε·

-Πεθαίν'ἡ μάννα σου, Μανόλη! Μανόλη, τρέχα,πεθαίν' ἡ μάννα σου.

Διά νά σωθῇ τις ἀπό τούς ὀδόντας τῆς Σκύλλης,τόν παλαιόν καιρόν, ἔπρεπε νά ἐπικαλεσθῇ τήν μητέρα τοῦ τέρατος.

"Αὐδᾶν δέ Κραταιή, μητέρα τῆς Σκύλλης, ἥ μιν τέκε πῆμα βροτοῖσιν".

Εἰς τούς καθ'ἡμᾶς χρόνους, ὅσοι ἐπικαλοῦνται τόν Ἅγιον Φανούριον, ὀφείλουν νά λέγουν: "Θεός σχωρέσ' τήν μητέρα τοῦ ἁγίου Φανουρίου! Θεός σχωρέσ' την!". Ἡ σύμπτωσις μαρτυρεῖ ἁπλῶς πόσον κοινή εἶναι ἡ πρός τήν μητέρα φιλοστοργία καί εἰς τούς ἁγίους καί εἰς τά τέρατα.

Ὁ Ταπόης ἐτρόμαξε, κατεπλάγη, ὠχρίασεν,ἐπίστευσε πρός στιγμήν τό ψευδές ἄγγελμα· ἠττήθη ἀπό τό τέχνασμα τό παιδαριῶδες.Ἀφῆκε τόν λαιμόν, τόν ὁποῖον ἀγρίως ἔσφιγγεν.Ὁ Τσηλότατος ἐγλύτωσεν εὐθηνά τήν βραδυάν ἐκείνην.

Τά παιδία τῆς συμμορίας εἶχον ἀρχίσει νά διασκορπίζωνται. Οἱ δύο γείτονες καταστηματάρχαι ἐπῆραν εἴδησιν ἐν τῷ μεταξύ.Ἐξῆλθον μέ φωνάς καί μ' ἐπιπλήξεις·

-Τί εἶν'ἐδῶ; τί γίνετ'ἐδῶ;

Ὁ Τσηλότατος, ζαλισμένος, ἔπεσεν εἰς μίαν γωνίαν,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διά νά ἀναλάβῃ πνοήν. Καί τά λοιπά παιδία, ἐκτός ἐκείνου τοῦ ἀφωσιωμένου, ὅστις εἶχεν ἐπινοήσει καί ἐκτελέσει τό τέχνασμα, ἐτράπησαν εἰς φυγήν.

Ὁ Μανόλης μετά τῆς συνοδείας του κατῆλθον πρός τήν ἐνορίαν των. Ὅλα τά παιδία ἦσαν ὑπερήφανα καί καμαρωμένα. Αὐτήν τήν χρονιάν ἐξῆλθον νικηταί ἀπό τόν ἀγῶνα. Ὁ Μανόλης ἦτον ἐντροπιασμένος, διότι ἐπίστευσε τό ψευδολόγον παιδίον.

-Δέν πειράζει, τόν ἐπαρηγόρησεν ὁ Βαγγέλης, ἐκεῖνος ὅστις ἐγνώριζεν τήν γλῶσσαν του καί ὅστις εἶχεν ἐκτελέσει τό πείραμα τῆς ἐμβολῆς καί τῆς κατευθύνσεως τῆς χειρός.

-Καλλίτερα πού σέ γέλασε, παρά νά σοῦ τ' ὅλεγε ἀλήθεια καί νά λές πάλι, καθώς τήν ἄλλη φορά,- θυμᾶσαι;-πού κινδύνεψε ν' ἀποθάνῃ ἡ μάννα σου: "Πά μένη· πά νταμένη·" (Πάει, καημένη· πανταπάει, ταλαιπωρημένη·).

(Γ. Βαλέτας, Α. Παπαδιαμάντη Ἅπαντα. Β, 349-356).

ζ· Διδακτική βιβλιογραφία

1-Κολλάρος - Μαυροειδής, 84-88.
2-Παπανικολάου, 49-52.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

6.

Γ. Βιζυηνοῦ

Μεταμορφώσεις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ὁ συγγραφεύς καί τό ἔργο του

α. Βιογραφικά.

Ἡ πιό πλούσια σ' ἐναλλαγές, πιό μυθιστορηματική ζωή ἀπ' ὅλων τῶν ποιητῶν μας, εἶναι τοῦ Βιζυηνοῦ. Γεννήθηκε στό χωριό Βιζώ ἤ Βιζύη τῆς Θράκης τό 1849. Μένοντας ἀπό μικρός ὀρφανός, ἔφυγε στήν Πόλη, δώδεκα χρονῶν, νά μάθει τή ραφτική κοντά σ' ἕναν θεῖο του. Σέ λίγον καιρό ὁ θεῖος του πέθανε καί τότε στέλνεται συστημένος στήν Κύπρο, τό 1867, ὡς ὑποταχτικός τοῦ δεσπότη, νεαρός ρασοφόρος μέ τό σκαῦφο τοῦ ἀναγνώστη, νά διαβάζει, νά ἀσκῆται καί νά κάνει θελήματα. Ἕνα ἐρωτικό ἐπεισόδιο γίνεται ἀφορμή νά φύγει. Μαθητεύει στή θεολογική σχολή τῆς Χάλκης, μέ καθηγητή τόν τυφλό ποιητή Ταντταλίδη καί συνθέτει τά πρῶτα του ποιητικά πρωτόλεια, ἡ ἔκδοση τῶν ὁποίων γίνεται ἀφορμή νά ἐπισύρει τήν εὔνοια καί τήν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑποστήριξη τοῦ πλούσιου Γ.Ζαρίφη. Μέ ἔξοδά του σπουδάζει στό Ἀθηναϊκό Πανεπιστήμιο καί συνεχίζει τίς σπουδές του στή Γερμανία (Γοτίγγη, Βερολῖνο, Λειψία), μαθητής τοῦ Λότζε καί φίλος τοῦ Βούντ. Παράλληλα μέ τή σπουδή τῆς φιλοσοφίας καί τῆς αἰσθητικῆς, ἐμπλουτίζει τήν πεῖρα του σέ ἐκδρομές καί ἐπισκέψεις μουσείων, ἐμβαθύνει στή μουσική καί μετατρέπει τό περίσσευμα τῆς καρδιᾶς του σέ θαυμάσιους στίχους πού δημοσιεύονται στά περιοδικά τῆς Ἀθήνας καί προκαλοῦν αἴσθηση. Τό 1874 κατεβαίνει στήν ἑλληνική πρωτεύουσα. Βραβεύεται στόν σχετικό διαγωνισμό γιά τό θεατρικό του ἔργο "Ὁ Κόδρος" καί νικάει τόν Ραγκαβή καί τόν "Αγγ. Βλάχο στό Βουτσιναῖο διαγωνισμό μέ τίς "Βοσπορίδες αὖρες" του. Τό 1882 φεύγει στό Παρίσι καί τό 1883 στό Λονδῖνο. Ἐκεῖ γράφει τό "Ἀμάρτημα τῆς μητρός μου" πού δημοσιεύεται στήν "Ἑστία". Ὁ θάνατος ὡστόσο τοῦ χορηγοῦ του Ζαρίφη διακόπτει ἀπότομα τίς εὐκαιρίες γιά ξένοιαστη περιπλάνηση στά διεθνῆ κέντρα. Ἐπιστρέφει στήν Ἑλλάδα, ὅπου ἐπιδιώκει, συναντώντας ἐπίμονες ἀντιδράσεις, νά διορισθεῖ καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου. Ἡ ἀπώλεια τοῦ πολύτιμου χορηγοῦ του, ἡ μικρότητα τῶν ἑλλήνων ἀντιζήλων του, ἡ ἄξαφνη ἀλλαγή τῆς ζωῆς του, τόν ἔρριξαν σέ ἀπότομες μεταπτώσεις μελαγχολίας, πού ἐπιτάθηκαν ἀπό ἔμμονες ἰδέες, ὅπως ἡ ἐκμετάλλευση ἑνός μεταλλείου στήν πατρίδα του κλπ. Ὡς καθηγητής τῆς δραματολογίας στό Ὠδεῖον Ἀθηνῶν, ἐρωτεύθηκε τή μικρή μαθήτρια του Μπετίνα Φραβασίλη - ἕνας ἔρωτας μυστικός καί ἀπελπισμένος, πού ὅταν ἡ ψυχοπάθειά του ἔφθασε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στό κατακόρυφο, ἀποπειράθηκε νά τόν ὡραΐσει μέ μιά ἀπαγωγή κι'ἕνα γάμο. Οἱ φίλοι του πού πῆγαν νά τόν παραλάβουν στό δωμάτιό του, ἕτοιμον γαμπρό, ἀνάμεσα ἀπό ἀναμένες λαμπάδες καί σκορπισμένα ροδόφυλλα,τόν ἔπεισαν πώς ὁ γάμος θά γίνει σ'ἕνα γραφικό ξωκλήσι, ὅπου τάχα τόν περιμένει ἡ Μπετίνα. Τόν ἔβαλαν σ'ἕνα ἁμάξι καί τόν ὁδήγησαν στό Δρομοκαΐτειο."Εμεινε ἐκεῖ τέσσερα χρόνια, γιά νά πεθάνει στίς 15 'Απριλίου 1896.

Ποιητής, πεζογράφος καί αἰσθητικός,ἀρχίζοντας μέ τήν καθαρεύουσα καί προσανατολισμένος στή δημοτική, διῆλθε ἀνάμεσα ἀπό τά πρόσωπα καί τά πράγματα τῆς ἐποχῆς του ντυμένος τήν ἀσπίδα τῆς εὐρωπαϊκῆς του καλλιέργειας πού τόν προφύλαξε ἀπό τά ρομαντικά ψεύδη, τούς πατριωτικούς στόμφους καί τίς γλωσσικές ὑπερβολές. 'Απλός, θερμός καί εἰλικρινής,κάτοχος ἑνός ἀναμφισβήτητου δημιουργικοῦ ταλέντου,ἔθεσε, ὅσο κι'ἄν ἡ προσφορά του διακόπηκε σύντομα καί ἀπότομα, τίς βάσεις τῆς νέας μας πεζογραφίας,τήν ὁποία προσανατόλισε μέ τά πέντε μεγάλα του διηγήματα πρός μιά καινούργια στροφή. Καί οἱ πέντε νουβέλες του εἶναι ὑποδειγματικά ἀρχιτεκτονημένες,μέ θαυμαστή ἀνταπόκριση ἐξωτερικῆς περιγραφῆς καί ἐσωτερικῆς ψυχολογίας, μέ ἀδρότατα ὁλοκληρωμένους ἥρωες, μέ ζωγραφικώτατο περιγραφικό πλοῦτο,μέ ἐλκυστικό καί φυσικά ἐξελισσόμενον μῦθο.'Ελληνική ἠθογραφία πού διαπερνᾶ τό ἐξωτερικό περίγραμμα γιά νά εἰσδύσει ὡς τό βάθος τῆς ψυχικῆς ἀνατομίας καί νά ὑποσημάνει -ἔστω κι'ἄν χρειασθεῖ ἕνας αἰώνας γιά νά τοῦ ἀναγνωρισθεῖ - τήν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀναγέννηση τῆς ἑλληνικῆς διηγηματογραφίας. Ἀνάλογα ἰσχύουν καί γιά τήν ποιητική προσφορά του. Ἡ μοῦσα του εἶναι χαρούμενη καί συνάπτεται μέ τούς ἑλληνικούς θρύλους. Ἡ διάθεσή του φαιδρή καί παιγνιώδης, ἡ εὐαισθησία του πηγαία καί οἱ ἐκφραστικοί τρόποι του λεπτοί, - χαρακτηριστικά πού ὑποδηλώνουν σέ μιά ρευστή καί μεταβατική περίοδο μιά καινούργια ποιητική ὅραση.

(Μ. Περάνθης Ποιητ, Γ, 419-420).

Σκίτσο

1.Μ. Περάνθης Πεζ, Γ, 525.
2.ΕΔ, Δ(1949), 585-599.

Αὐτόγραφο

1.Μ. Περάνθης Πεζ, Γ, 524.
2."Απαντα τοῦ Γεωργίου Βιζυηνοῦ.Ἐπιμέλεια Κ. Μαμώνη, 4.

φωτογραφία

1."Ηλιος, Δ, 499, ΕΔ,Δ(1949), 553.

β/ Ἔργα

Ποιητικές συλλογές: "Ποιητικά πρωτόλεια", Κωνσταντινούπολη 1873."Ὁ Κόδρος, ἐπικόν ποίημα",1874. "Ἀνθίδες αὖραι", Λονδίνο 1883. Τά παιδικά ποιήματα τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ ἀπό τό χειρόγραφο "Τά Λυρικά",1953.

Νεώτερες: Τά ποιήματα, Φέξης, 1916.

Πεζά: Τά διηγήματά του πρωτοδημοσιεύτηκαν στό περιοδ.Ἑστία, 1883-1895."Τό ἁμάρτημα τῆς μητρός

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μου" (καί ἄλλα), Φέξης, 1912."Ποῖος ἦτο ὁ φονεύς τοῦ ἀδελφοῦ μου" (καί ἄλλα), Σιδέρης 1920-1922 . "'Ανά τόν 'Ελικῶνα, βαλλίσματα",'Ελευθερουδάκης,Ἄ.Ἔ. "Τό ἁμάρτημα τῆς μητρός μου" (καί ἄλλα), Γαλαξίας (1961). (Λ. Πολίτης Λογ, 110).

γ΄. Βιβλιογραφία.

1.Μαμώνη, Κ., Βιβλιογραφία Γ.Βιζυηνοῦ (1873-1962).
2.Παναγιωτόπουλος, Ι.Μ.,Γεώργιος Βιζυηνός, ΒΒ, 18, 7-29.
3.Παράσχος,Κλ.,Εἰσαγωγή εἰς τό ποιητικόν ἔργον τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ."Απαντα Γ.Βιζυηνοῦ, 357-369.
4.Θρύλος,"Αλκ., Μορφές τῆς ἑλληνικῆς Πεζογραφίας , Β΄ 1963.
5.Παπαχριστοδούλου, Π.,'Ο Γ.Βιζυηνός ὡς ποιητής καί ὡς πεζογράφος. 1947.
6.Φουριώτης,"Αγγ., Βιζυηνός Γεώργιος,ΜΠΕ,Α,575-577.
7.Παλαμᾶς,Κ.,Βιζυηνός καί Κρυστάλλης,"Απαντα, Η, 311-339.
8.Βαλέτας,Γ.,Βιζυηνός Γεώργιος,ΜΕΝΛ, Γ,473-563.
9.Τοῦ αὐτοῦ, Φιλολογικά στό Βιζυηνό, Θρακικά, Η (1936).
10.Σαχίνης,'Απ.,Τό διήγημα τοῦ Βιζυηνοῦ,ΕΕΦΣΠΘ, Ι, 309-362.
11.Ζώρας,Γ.Θ.,'Ο Βιζυηνός καί ἡ ξενητειά, ΕΔ, Δ (1949), 595-602.
12.'Αφιέρωμα:
ΕΔ, Δ(1949), τεῦχος 40.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δ.'Αξιολόγησις τοῦ συγγραφέως.

1.

Πρίν ὅμως περάσουμε στό κεφάλαιο τῆς δημιουργικῆς πεζογραφίας, μᾶς μένει νά μνημονεύσουμε μερικούς λογοτέχνες, πού εἶχαν φθάσει στήν ὡριμότητα ἤ εἶχαν ἀρχίσει τήν δράση τους, ὅταν ξεκίνησε ἡ γενιά τοῦ 1880 καί ὅταν ἀκούσθηκε τό κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη. 'Ο Βιζυηνός, ὁ Προβελέγγιος, ὁ Στρατήγης δέν κατορθώνουν ν'ἀφομοιώσουν ἐντελῶς τήν νέα διδασκαλία. 'Ο Πάλλης, ὁ 'Εφταλιώτης τήν ἐνστερνίζονται μέ συνέπεια καί μέ φανατισμό.'Ο Γεώργιος Βιζυηνός γεννήθηκε σ'ἕνα χωριό τῆς Θράκης τό 1849· ἕνα μέρος τῶν σπουδῶν του τό ἔκανε στήν Χάλκη, κοντά στόν 'Ηλία Τανταλίδη. Δημοσιεύει τότε στήν Πόλη τήν πρώτη του ποιητική συλλογή, πού φανερώνει μιάν ἀξιόλογη αἴσθηση τῆς λαϊκῆς γλώσσας (Ποιητικά πρωτόλεια, 1873). Στά 1874 ἔχουμε στήν 'Αθήνα τόν"Κόδρο". Τόν ἑπόμενο χρόνο φεύγει νά σπουδάσει φιλοσοφία στήν Γερμανία· ζεῖ στό ἐξωτερικό μέ μικρές διακοπές ὡς τό 1884.'Ο τελευταῖος σταθμός του στό ἐξωτερικό εἶναι τό Λονδίνο, ὅπου σχετίζεται μέ τόν Βράιλα'Αρμένη καί γνωρίζει ἀπό κεῖνον τήν ἑπτανησιακή παράδοση."Ηδη ὅμως εἶχε στραφεῖ πρός τόν δημοτικισμό, ὅπως ἔγραφε χαρακτηριστικά τό 1882 σέ στίχους πού ἄφησε ἀνέκδοτους:

ὁ καινούριος ποιητής
πείσθηκε στή Δύση...

Στό Λονδίνο βγάζει τήν ποιητική συλλογή"Ατθίδες Αὖραι"(1883)."Εχουμε ἐδῶ συγκεντρωμένο τό ποιητικό

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

του ἔργο, πού δέν εἶναι χωρίς ἀξία. Γνήσια εὐαισθησία, χωρίς ὅμως ἐπεξεργασμένη λεπτότητα, διάθεση θυμόσοφη πού τόν ἀποτρέπει ἀπό τίς ρωμαντικές ὑπερβολές, γλωσσικό αἰσθητήριο καλό. Ὅταν γράφει καθαρεύουσα, μᾶς θυμίζει πολύ περισσότερο Τανταλίδη, εὐτυχῶς, παρά ἀθηναϊκό ρομαντισμό: μιά θέση ἀνάμεσα στόν Τανταλίδη καί στά πρῶτα κινήματα τῆς γενιᾶς τοῦ 1880. Ἡ δημοτική του εἶναι εὔχυμη, μέ φανερή τήν ἐξωαστική προέλευσή της. Μερικά ἀπό τά θέματά του δείχνουν κι αὐτά τό ἐνδιαφέρον του γιά τήν νεοελληνική παράδοση:

Ἐπάν' ἀπ' τό κεφάλι του, ἡ ἀσπίδα παραστέκει·
κι ἐκεῖ πού τό χρυσόπλεκτο, τό ψηφωτό ζωνάρι
τήν μέση του κατέχει,
σάν ἀστραπή π' ἀπέμεινε χωρίς ἀστροπελέκι,
ζερβιά, ὡς κάτου κρέμεται τ' ἀστραφτερό θηκάρι·
μέσα σπαθί δέν ἔχει.

Ἡ μελαγχολία του, πού ὅταν ἐκδηλώνεται, θά μποροῦσε νά τόν συνδέσει μέ τόν ἀθηναϊκό ρωμαντισμό, εἶναι πάντα συγκρατημένη καί λιτή στήν ἔκφραση:

Ἐψές εἶδα στόν ὕπνο μου
ἕνα βαθύ ποτάμι
-Θεός νά μή τό κάμη
νά γείν' ἀληθινό!-
Στήν ὄχθη του στεκόντανε
γνωστό μου παλληκάρι,
χλωμό σάν τό φεγγάρι,
σάν νύχτα σιγανό.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Ο Βιζυηνός ἀγαπάει τά μικρά ἔμμετρα ἀφηγήματα: ἕνας μύθος βαλμένος σέ στίχους, μιά παράδοση, ἕνα ἱστορικό περιστατικό. Ἴσως μιλοῦσαν ἀκόμη μέσα του οἱ παραμυθάδες· ἴσως τά λαογραφικά ἐνδιαφέροντα νά τόν ἐπηρεάζουν κι ἐδῶ: οἱ παραλογές· ἴσως ἔχουμε ἕνα ὑπόλειμμα ἀπό τό ἐπικολυρικό εἶδος ὅπου διέπρεψε παιδί, ἴσως ἀκόμη νά ἐπηρεάζεται ἀπό τούς δυτικούς πού ἔγραψαν μπαλλάντες, βαλλίσματα, ὅπως τά λέει ὁ ἴδιος. 'Από τά τελευταῖα ἔργα του εἶναι μιά μελέτη γιά τά βαλλίσματα, δημοσιευμένη στά 1893. Εἶναι γεμάτη μέ μεταφράσεις ἀπό ξένα ποιήματα καί μέ δικά του πρωτότυπα δείγματα. 'Εκτός ἀπ' αὐτήν μνημονεύω τίς φιλοσοφικές του διατριβές· τά διηγήματά του μᾶς ἀπασχολοῦν στό ἑπόμενο κεφάλαιο. Οὔτε κι ὁ Βιζυηνός ὁλόκλήρωσε τό ἔργο του: στά 1892 ἔπαθε τό μυαλό του καί, ὕστερα ἀπό τεσσάρων ἐτῶν ζωή στό φρενοκομεῖο, πέθανε τό 1896. Στό φρενοκομεῖο κλεισμένος ἔγραφε ἀκόμη στίχους:

Καί ἀπό τότε πού θρηνῶ
τό ξανθό καί γαλανό
καί οὐράνιο φῶς μου,
μετεβλήθη ἐντός μου
καί ὁ ρυθμός τοῦ κόσμου.

'Ο Βικέλας ὤθησε καί τόν Βιζυηνό πρός τό διήγημα. 'Ο Θρακιώτης ποιητής ἔφερνε μαζί του ἀπό τά παιδικά του χρόνια ἕναν κόσμο ἀναμνήσεων, πού εἶταν κατάλληλες ν' ἀποτελέσουν θέματα ἠθογραφιῶν· ἡ θυμόσοφη ἰδιοσυγκρασία του τόν βοηθοῦσε νά ξεχωρίζει τό ἰδιότυπο μέσα ἀπό τό συνηθισμένο, νά ὑπογραμμίζει καί στούς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χαρακτῆρες τῶν ἀνθρώπων τά πιό ἀξιοπερίεργα σημάδια τους. Ἔτσι τά περισσότερα ἀπό τά θέματα τῶν διηγημάτων του ἀνάγονται στήν Θράκη, καί δίπλα στήν ἠθογραφία ἔχουν καί ἔντονο ψυχογραφικό χρῶμα. Πρόσωπα χωρίς μεγάλο ἐνδιαφέρον, μέ ὑποτυπωμένη μόλις ἐσωτερική ζωή, ἀλλά ζωντανεμένα μέ ἐνάργεια. Συχνά χαμογελάει ὁ συγγραφέας μέσα στήν μελαγχολική νοσταλγία του· καί τό ἐλαφρό χαμόγελό του περνάει μέσ' στό ἔργο σάν μιά πνοή λυρισμοῦ. Ὁ ἀναγνώστης, καί χωρίς μεγάλη προετοιμασία, παρασύρεται ἀπό τήν διάθεση αὐτήν. Τεχνική δέν ἔχουμε νά ζητήσουμε ἀπό τά διηγήματα τοῦ Βιζυηνοῦ, ἄν ἐξαιρέσουμε τό "Αἰ συνέπειαι τῆς παλαιᾶς ἱστορίας", ὅπου ἐπεδίωξε νά φθάσει στήν σύνθεση· κατά τά ἄλλα ἔχουμε εἰκόνες σχεδιασμένες μ' ἐλαφρό χέρι, λιτά διαγράμματα, χωρίς χρώματα καί φωτοσκιάσεις, ἀλλά πού μᾶς γοητεύουν μ' αὐτή τους τήν ἁπλότητα. Μά κι ἐδῶ ἡ καθαρεύουσα στέκει φραγμός.

(Κ. Δημαρᾶς, 361-362, 373-374).

3.

Τά διηγήματα τοῦ Βιζυηνοῦ συγκεντρώνουν ὅλες τίς προϋποθέσεις τῆς καλῆς ἀφηγηματικῆς πεζογραφίας. Διακρίνονται γιά τήν ἀφηγηματική ἱκανότητα, γιά τήν τεχνική διάρθρωση τῆς πλοκῆς, γιά τήν πλαστική δύναμη στή διαγραφή τῶν χαρακτήρων, ἀλλά προπαντός γιά τή διείσδυση στό βάθος τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς καί τήν ἔντονη δραματικότητα. Ψυχογραφικός καί δραματικός πεζογράφος εἶναι κατά κύριο λόγο ὁ Βιζυηνός· μπορεῖ νά μᾶς κάνη νά ἐνδιαφερθοῦμε ζωηρά γιά τήν ἱστορία πού

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μᾶς λέει, μπορεῖ νά ζωντανέψη ἄμεσα καί παραστατικά τά πρόσωπά του, ἀλλά περισσότερο ἀκόμα - ἱκανότητα πού εἶναι ἡ δυσκολώτερη καί ἡ σημαντικότερη γιά ἕναν πεζογράφο - μπορεῖ νά εἰσδύση στήν ἀνθρώπινη ψυχή καί νά εἰκονίση τήν ἐσωτερική τρικυμία καί τό δράμα της.

(Α. Σαχίνης, Τό διήγημα τοῦ Βιζυηνοῦ, ΕΕΦΣΠΘ, Ι, 336).

εἰ. Ἀνθολόγησις τοῦ ἔργου.

1. Ἡ καταιγίς.

Ἤλθαν τά νέφη τοῦ Βοριᾶ
τ'ἀλόγατα καβάλα,
κι'ἐξεπεζέψανε βαριά
στά ὄρη τά μεγάλα.

Καθένα σέ κορφή κοντά
ὀχυρωμέν'ἀχνίζει·
καθέν'ἀστράφτει καί βροντᾶ
καί πόλεμον ἀρχίζει.

Ρίπτουν γιά σκάγια τήν βροχή,
γιά βόλια τό χαλάζι,
καί πλημμυρᾶ στήν ἐξοχή
καί τά σπαρμέν'ἁρπάζει.

Βγαίν'ὁ γεωργός, ἀντί σπαθί,
μ'ἕνα τσαπί καί φτυάρι.
Ποιός ἠμπορεῖ ν'ἀντισταθῆ
σ'ὁρμητικό χειμάρι;

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Στρέφει τά μάτια στ'ἀψηλά
καί τόν Θεό κοιτάζει,
τό δάκρυ του κατρακυλᾶ,
"Βοήθα με!", φωνάζει.

Καί ὁ Θεός πού τόν πονεῖ
γιά τήν καλή καρδιά του
γνεύει τοῦ Ἥλιου νά φανῆ
νά πά βοήθειά του.

'Από τήν μιάν ἡ συννεφιά
κι ὁ ἥλιος ἀπ'τήν ἄλλη,
τῆς Ἴριδος ἡ εὐμορφιά
στό μεταξύ προβάλλει.

-Βάλετ', ἐχθροί, τούς κεραυνούς,
τά ὅπλα σας στήν θήκη,
γιατ'εἶμ'ἐγώ στούς οὐρανούς
ἡ παλιά συνθήκη,

πού ἔγραψ'ὁ Δημιουργός
μέ χρώματα πού μένουν,
γιά νά τά βλέπ'ὁ γεωργός
νέ ξεύρη τί σημαίνουν.

Τό κόκκινο εἶναι κρασί,
τό κίτρινο σιτάρι·
τό πράσινο ἡ περισσή
ἐλιά πού θέ νά πάρη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γιά νά τοῦ πάγη λειτουργιά
καί νάμα νά τοῦ στείλη,
καί νά τ'ἀνάφτη μέ καρδιά
τ'ἀκοίμητο κανδήλι.

(Λ. Πολίτης 'Ανθολ., Δ, 202-203).

2. Τό τρυγόνι.

Ταίρι ταίρι τά πουλιά
στή βοσκή πηγαίνουν·
ταίρι ταίρι στήν φωλιά,
σάν νυκτώση, 'μβαίνουν.

Ένα μόνο, τό φτωχό,
μέ καρδιά θλιμμένη,
ὅλη μέρα μοναχό
κι'ὅλη νύχτα μένει.

Εἶχεν ἄλλοτε κι αὐτό
ταίρι μπιστεμένο,
κι ἔψαλλε ζευγαρωτό
καί εὐτυχισμένο.

Μά σάν βόσκαν μιάν αὐγή
κι ἔπαιζαν στήν φτέρη,
σκότωσαν οἱ κυνηγοί
τό γλυκό του ταίρι.

Οὔτε θέλησ'ἄλλη μιά
νά χαρῆ, νά ψάλη,
οὔτε κάμνει γνωριμιά
καί φιλίαν ἄλλη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μόνο, τόσο θλιβερό
'λογυρνᾶ στά δάση,
πού θολώνει τό νερό
πρίν τό δοκιμάση.

'Από λύπη καί στοργή
λίγο λίγο λιώνει·
κι'ἀποθνήσκει στήν σιγή -
καί τό λέν τρυγόνι.

(Λ. Πολίτης 'Ανθολ., Δ, 205-206).

3. Παλιμβουλία.

Τό τάζω χρόνο καί καιρό
νά βάλω μαῦρο ράσο,
μαῦρο μονόκερο σταυρό
στά στήθη νά κρεμάσω.

Ν'ἀφήσω μάνα κι'ἀδελφή,
στά ξένα νά μισέψω,
καί στ''Αγιονόρους τήν κορφή
νά πάγω ν'ἀσκητέψω.

Νά ζῶ μ'ἁγία προσευχή
ἀπ'τό πουρνό ὡς τό βράδυ
γιά νά γλυτώσω τή φτωχή
ψυχή μ'ἀπό τόν "Αδη.

Καί μόλις κάμω τήν βουλή,
τήν παίρν'ἀνεμοβρόχι·
καί συλλογιοῦμαι τό φιλί,
θυμοῦμ'αὐτήν πού τό 'χει.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κι 'ἄν εἶν' τό σπίτι μακριά
κι' ἡ ὥρα περασμένη,
ἐγώ 'χω πόδια λαφριά,
κι' ἐκείνη μέ προσμένει.

Γλυκά γλυκά τήνε φιλῶ
γλυκά τήνε χαϊδεύω. -
Σύρε, ψυχή μου, στό καλό,
κι' ἐγώ δέν ἀσκητεύω!

(Λ. Πολίτης 'Ανθολ., Δ, 207-208).

4. Ὁ Τελευταῖος Παλαιολόγος.

-Τόν εἶδες μέ τά μάτια σου, γιγιά, τό Βασιλέα,
ἤ μήπως καί σέ φάνηκε σάν ὄνειρο, νά ποῦμε,
σάν παραμύθι τάχα;
-Τόν εἶδα μέ τά μάτια μου ὡσάν καί σένα νέα,
πᾶ νά γενῶ ἑκατό χρονῶ κι' ἀκόμα τό θυμοῦμαι,
σάν ἄταν χθές μονάχα.

Στήν Πόλη, στή Χρυσόπορτα, στόν πύργον ἀπό κάτου,
εἶν' ἕνα σπήλαιο πλατύ, στρωμένο σάν παλάτι,
σάν ἅγιο παρακκλῆσι.
Κανένας Τοῦρκος δέν μπορεῖ νά κρατηθῆ κοντά του,
κανείς τῆς σιδερόπορτας ναύρῃ τό μονοπάτι
νά πᾶ νά τό μηνύσῃ.
Μόνο κανένας χριστιανός, κανένας πού τό ξέρει
περνᾶ ἀπ' αὐτοῦ κρυφά κρυφά καί τό σταυρό του κάνει
μέ φόβο καί ἐλπίδα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

"Ετσι κ'ἐγώ, βαστούμενη στό πατρικό μου χέρι,
ἐπῆγα καί προσκύνησα. Καί ἐδ'αὐτοῦ μ'ἐφάνη -
ὄχι μ'ἐφάνη: Εἶδα:
Μέσ'στό σκοτάδι τό βαθύ ἕν ἄστρο, σάν λυχνάρι,
σάν μία φλόγα μυστική ἀπ'τόν Θεό ἀναμμένη
γαλάζια λάμψη χύνει.
Καί φέγγει τήν λευκόχρωμη τοῦ Βασιλέως χάρη,
πού μέ κλεισμένα βλέφαρα ἐξαπλωμένος μένει
στήν ἀργυρή του κλίνη.
-'Απέθανε, γιαγιά; -Ποτέ, παιδάκι μου: Κοιμᾶται,
κοιμᾶται μόνο: Τή χρυσῆ κορώνα στό κεφάλι,
τό σκῆπτρο του στό χέρι.
Καί, σάν παληοί του σύντροφοι, πιστοί του παραστάται,
στά στήθη του ὁ Σταυραητός, στά πόδια του προβάλλει
δικέφαλο Ξαφτέρι.
'Επάνω ἀπ'τό κεφάλι του, ἡ ἀσπίδα παραστέκει·
κι'ἐκεῖ, πού τό χρυσόπλεκτο, τό ψηφωτό ζωνάρι
τή μέση του κατέχει,
σάν ἀστραπή π'ἀπέμεινε χωρίς ἀστροπελέκι,
Ζερβιά, ὥς κάτου κρέμεται τ'ἀστραφτερό θηκάρι-
μέσα σπαθί δέν ἔχει:
-Γιαγιά, γιαγιά;Πού εἶναι το;-Βεμμένο μέσ'στό αἷμα,
ἀκόμα ὥς τώρα'βρίσκεται σ'ἑνός ἀγγέλου χέρι,
στόν οὐρανόν ἐπάνου...
"Ητανε τότε πού ἡ Τουρκιά τήν Πόλην ἐπολέμα.
Μέσα μιά φούχτα ἐλεύθεροι, ἀπ'ἔξω μύριο ἀσκέρι
οἱ σκλάβοι τοῦ σουλτάνου.
Κι'ὁ Μουχαμέτ ὁ Ἴδιος του πά στ'ἄγριό του τ'ἄτι
-Δός μου τῆς Πόλης τά κλειδιά:τοῦ Κωνσταντίνου κράζει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καί τό σπαθί σου δός μου.
-"Ελα καί πάρ'τα λέγ'αὐτός τοῦ Τούρκου τοῦ μουχτάτη.
'Εγώ δέ δίνω τίποτε.Τίποτ'ἐνόσω βράζει
μιά στάλα γαῖμα ἐντός μου.-
Κ'ἐπρόβαλαν τά λάβαρα κι' ἀρχίνησεν ἡ μάχη.
Σαράντα μέρες πολεμοῦν, σαράντα μερονύχτια
χτυπιοῦνται καί χτυποῦνε,
οἱ τοῦρκοι σάν τά κύματα κι'οἱ χριστιανοί σά βράχοι
Κι οὔτε τῶν Φράγκων προδοσιές,οὔτε τῶν φλάρων δίχτι
τόν Βασιλέα σειοῦνε.
'Απ'τές σαράντα κι'ὕστερα Θεός τόν παραγγέλλει:
-Γιά τοῦ λαοῦ τά κρίματα,εἶναι γραφτό νά γίνη
προσκύνα τόν Σουλτάνο.-
Μ'αὐτός τό χέρι στό σπαθί,πεισμώνεται, δέν θέλει.
-Πρίν 'μπρός σέ Τοῦρκο τύραννο τό γόνατό μου κλίνη,
πές κάλλιο ν'ἀποθάνω. -
"Εξ'ἀπ'τό κάστρο χύνεται μέ σπάθα γυμνωμένη,
καί σφάζει Τούρκων κοτοστές κι'Αγαρηνῶν χιλιάδες-
'Εκεῖνος κι'ὁ στρατός του.
Μά ἦτ'ὀλίγος ὁ στρατός,κι οἱ πρῶτοι λαβωμένοι.
'Επέσαν τ'ἀρχοντόπουλα ἐφύγαν οἱ Ρηγάδες
κι'ἀπέμεινεν ἀτός του.
"Οσο τόν ζώνουν τά σκυλιά,τόσο χτυπᾶ καί σφάζει,
σάν πληγωμένος λέοντας, σάν τίγρη τῆς ἐρήμου,
πού τά παιδιά της σκώσουν.
Μά 'κεῖ τοῦ πέφτει τ'"Αλογο.Καί πέφτ'αὐτός καί κράζε
-Δέν βρίσκετ'"ενας χριστιανός νά πάρ'τήν κεφαλή μου
πρίν πάν καί μέ σκλαβώσουν;

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μιά τρίχα καί τόν σκότωνεν 'Αράπικη λεπίδα·
Μά δέν τό ἤθελ'ὁ Θεός. Δέν ἤθελε ν'ἀφήση
τῶν χριστιανῶν τό Γένος
αἰώνια δίχως βασιλιά κι ἐλευθεριᾶς ἐλπίδα.
Γι'αὐτό προστάζ'ἕν'ἄγγελο νά πᾶ νά τόν βοηθήση,
σάν ἦταν κυκλωμένος.
Κι αὐτός τόν Μαῦρον λακπατᾶ, τόν βασιλέ γλωτώνει·
τό κοφτερό του τό σπαθί τοῦ παίρν'ἀπό τό χέρι,
τούς τούρκους διασκορπίζει.
Πά στά λευκά του τά φτερά τόν βασιλέα σκώνει,
μές στό πλατύ τό σπήλαιο, πού σ'εἶπα, τόνε φέρει,
κι'ἐκεῖ τόνε κοιμίζει.
-Καί τώρα πιά δέν ἠμπορεῖ, γιαγιάκα, νά ξυπνήση;
-"Ω, βέβαια· Καιρούς καιρούς, σηκώνει τό κεφάλι,
στόν ὕπνο τό βαθύ του,
καί βλέπ'ἄν ἦρθ'ὁ ἄγγελος γιά νά τοῦ φέρη πάλι
τό κοφτερό σπαθί του.
-Καί θἄρθη, ναί, γιαγιάκα μου; -Θἄρθη, παιδί μου, θἄρθη
σ'ὅποιους θά ζοῦνε τότε·
Διπλό, τριπλό θά πάρουνε αὐτό πού μᾶς ἐπάρθη,
κ'ἡ Πόλη κ'ἡ 'Αγιά Σοφιά δική μας θενά γένη.
-Πότε, γιαγιά μου, πότε;
-"Οταν τρανέψης, γιόκα μου, κι ἁρματωθῆς καί κάμης
τόν ὅρκο στήν ἐλευθεριά, σύ κι'ὅλ'ἡ νεολαία,
νά σώσετε τή χώρα-
Τότε θενἄρθ'ὁ ἄγγελος κι'ἀγγελικαί δυνάμεις,
νά μβοῦνε, νά ξυπνήσουνε, νά ποῦν στόν βασιλέα
πῶς ἦρθε πιά ἡ ὥρα·

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κι ὁ Βασιλές θά σηκωθῆ, τή σπάθα του θά δράξη,
καί, στρατηγός σας, θενά μβῆ στό πρῶτο του βασίλειο,
Τόν Τοῦρκο νά χτυπήση.
Καί χτύπα-χτύπα θά τόν πᾶ μακρυά νά τόν πετάξη,
πίσω στήν Κόκκινη Μηλιά καί πίσ'ἀπό τόν ἥλιο,
πού πιά νά μή γυρίση...

(Μ. Περάνθης Ποιητ, Γ, 422-425).

5. Οἱ γάμοι.

'Απ'ἄκρη σ'ἄκρη διαλαλεῖ
ὁ γερο-Κοῦκος πάλι
καί σ'ἕνα γάμο προσκαλεῖ
κάθε πουλί, νά ψάλλει.

Καί οἱ καλεσμένοι φτερωτοί
στήν ἐξοχή τραβοῦνε
γιά νά χαροῦνε τή γιορτή,
τούς γάμους νά χαροῦνε.

Φοροῦν τά δένδρα γιορτερά,
μοσχάτα τά λουλούδια
καί τά φυτά τά δροσερά
διαμάντια κραπούδια.

Κι ἀνοίγ'ἡ φύση τό ναό,
τά εὐρύχωρά της δάση
κι ἐκκλησιάζει τό λαό,
πού βγῆκε νά γιορτάση.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Ο ἥλιος μπαίν'ἐλαφριά
κι ἀνάφτει τά λαμπάδια.
Δροσιές ἀστράφτουν στά κλαριά
σάν φλόγες, σάν σμαράγδια.

Λιβάν'ἡ τριανταφυλλιά
στό θυμιατήρι βάλλει·
τ'ἀηδόνι μ'εὔθυμη λαλιά
τόν "'Ησαΐα"ψάλλει".

Θεός τά στέφανα εὐλογεῖ
μέ τ'ἅγιό του χέρι·
παντρεύεται ἡ κυρά Γῆ,
παίρνει τό Καλοκαίρι.

(Μ. Περάνθης Ποιητ, Γ, 431).

5. Τό ἁμάρτημα τῆς μητρός μου.

"Αλλην ἀδελφήν δέν εἴχομεν παρά μόνον τήν 'Αννιώ. 'Ητον ἡ χαϊδεμένη τῆς μικρᾶς ἡμῶν οἰκογενείας καί τήν ἠγαπῶμεν ὅλοι. 'Αλλ'ἀπ'ὅλους περισσότερον τήν ἠγάπα ἡ μήτηρ μας. Εἰς τήν τράπεζαν τήν ἐκάθιζε παντοτε πλησίον της καί ἀπό ὅ,τι εἴχομεν ἔδιδε τό καλλίτερον εἰς ἐκείνην. Καί ἐνῷ ἡμᾶς μᾶς ἐνέδυε χρησιμοποιοῦσα τά φορέματα τοῦ μακαρίτου πατρός μας, διά τήν 'Αννιώ ἠγόραζε συνήθως νέα.

'Ως καί εἰς τά γράμματα δέν τήν ἐβίαζεν. "Αν ἤθελεν, ἐπήγαινεν εἰς τό σχολεῖον, ἄν δέν ἤθελεν, ἔμενεν εἰς τήν οἰκίαν. Πρᾶγμα τό ὁποῖον εἰς ἡμᾶς διά κανένα λόγον δέν θά ἐπετρέπετο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Εξαίρέσεις τοιαῦται ἔπρεπε, φυσικῷ τῷ λόγῳ, νά γεννήσουν ζηλοτυπίας βλαβεράς μεταξύ παιδίων, μάλιστα μικρῶν, ὅπως ἤμεθα καί ἐγώ καί οἱ ἄλλοι δύο μου ἀδελφοί, καθ'ἥν ἐποχήν συνέβαινον ταῦτα.

'Αλλ'ἡμεῖς ἐγνωρίζαμεν, ὅτι ἡ ἐνδόμυχος τῆς μητρός ἡμῶν στοργή διετέλει ἀδέκαστος καί ἴση πρός ὅλα της τά τέκνα. "Ημεθα βέβαιοι, ὅτι αἱ ἐξαιρέσεις ἐκεῖναι δέν ἦσαν παρά μόνον ἐξωτερικαί ἐκδηλώσεις φυσικωτέρας τινός εὐνοίας πρός τό μόνον τοῦ οἴκου μας κοράσιον. Καί ὄχι μόνον ἀνειχόμεθα τάς πρός αὐτήν περιποιήσεις ἀγογγύστως, ἀλλά καί συνετελοῦμεν πρός αὔξησιν αὐτῶν, ὅσον ἠδυνάμεθα.

Διότι ἡ 'Αννιώ, ἐκτός ὅτι ἦτον ἡ μόνη μας ἀδελφή, ἦτο κατά δυστυχίαν ἀνέκαθεν καχεκτική καί φιλάσθενος. 'Ακόμη καί αὐτός ὁ ὑστερότοκος τοῦ οἴκου, ὁ ὁποῖος ὡς κοιλιάρφανος ἐδικαιοῦτο νά καρποῦται πλέον παντός ἄλλου τάς μητρικάς θωπείας, παρεχώρει τά δικαιώματά του εἰς τήν ἀδελφήν τόσῳ μᾶλλον ἀσμένως, καθόσον ἡ 'Αννιώ οὔτε φιλόπρωτος οὔτε ὑπεροπτική ἐγίνετο διά τοῦτο.

'Απ'ἐναντίας ἦτο πολύ προσηνής πρός ἡμᾶς καί μᾶς ἠγάπα ὅλους μετά περιπαθείας. Καί -πρᾶγμα περίεργον- ἡ πρός ἡμᾶς τρυφερότης τοῦ κορασίου ἀντί νά ἐλαττοῦται προϊούσης τῆς ἀσθενείας του, ἀπεναντίας ηὔξανεν.

'Ενθυμοῦμαι τούς μαύρους καί μεγάλους αὐτῆς ὀφθαλμούς, καί τά καμαρωτά καί σμιγμένα της ὀφρύδια τά ὁποῖα ἐφαίνοντο τόσῳ μᾶλλον μελανώτερα, ὅσῳ ὠχρώτερον ἐγίνετο τό πρόσωπόν της. Πρόσωπον ἐκ φύσεως ρεμβῶδες καί μελαγχολικόν, ἐπί τοῦ ὁποίου τότε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μόνον ἐπεχύνετο γλυκεῖά τις ἱλαρότης, ὅταν μᾶς ἔβλεπεν ὅλους συνηγμένους πλησίον της.

Συνήθως ἐφύλαττεν ὑπό τό προσκεφάλειόν της τούς καρπούς, οὕς αἱ γειτόνισσαι τῇ ἔφερον ὡς ἀρρωστικόν, καί τούς ἐμοίραζεν εἰς ἡμᾶς, ἐπανελθόντας ἐκ τοῦ σχολείου. Ἀλλά τό ἔκαμνε πάντοτε κρυφά. Διότι ἡ μήτηρ μας ἐθύμωνε, καί δέν ἔστεργε νά καταβροχθίζωμεν ἡμεῖς ὅ,τι ἐπεθύμει νά εἶχε γευθῇ κἄν ἡ ἀσθενής της κόρη.

Ἐν τούτοις ἡ ἀσθένεια τῆς Ἀννιῶς ὁλονέν ἐδεινοῦτο καί ὁλονέν περισσότερον συνεκεντροῦντο περί αὐτήν τῆς μητρός μας αἱ φροντίδες.

Ἀφ'ὅτου ἐπέθανεν ὁ πατήρ μας, δέν εἶχεν ἐξέλθει τῆς οἰκίας. Διότι ἐχήρευσε πολύ νέα καί ἐντρέπετο νά κάμῃ χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας, ἥτις, καί ἐν αὐτῇ τῇ Τουρκίᾳ, ἰδιάζει εἰς πᾶσαν πολύτεκνον μητέρα. Ἀλλ' ἀφ'ἧς ἡμέρας ἔπεσεν ἡ Ἀννιώ σπουδαίως εἰς τό στρῶμα, ἔβαλε τήν ἐντροπήν κατά μέρος.

Κάποιος εἶχεν ἄλλοτε παρομοίαν ἀσθένειαν -ἔτρεχε νά τόν ἐρωτήσῃ, πῶς ἐθεραπεύθη.-Κάπου μία γραῖα κρύπτει βότανα θαυμασίας ἰατρικῆς δυνάμεως,-ἔσπευδε νά τά ἐξαγοράσῃ.-Κάποθεν ἦλθε ξένος τις, παράδοξος τό ἐξωτερικόν, ἤ φημιζόμενος διά τάς γνώσεις του,- δέν ἐδίσταζε νά ἐπικαλεσθῇ τήν ἀντίληψίν του:Οἱ διαβασμένοι, κατά τούς λαούς, εἶναι παντογνῶσται.Καί ὑπό τό πρόσχημα πτωχοῦ ὁδοιπόρου κρύπτονται ἐνίοτε μυστηριώδη ὄντα, πλήρη ὑπερφυσικῶν δυνάμεων.

Ὁ χονδρός τῆς συνοικίας κουρεύς, αὐτός μᾶς ἐπεσκέπτετο αὐτόκλητος καί δικαιωματικῶς.Ἦτον ὁ μόνος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπίσημος ἰατρός ἐν τῇ περιφερίᾳ μας.

Ἅμα τόν ἔβλεπον ἐγώ ἔπρεπε νά τρέχω εἰς τόν μπακάλην. Διότι ποτέ δέν ἐπλησίαζε τήν ἀσθενῆ, πρίν ἤ καταπίῃ τοὐλάχιστον πενῆντα δράμια ρακῆς.

-Εἶμαι γέρος, μωρή, ἔλεγε πρός τήν ἀνυπόμονον μητέρα, εἶμαι γέρος, καί ἄν δέν τό τσούξω κομμάτι, δέν βλέπουν καλά τά μάτια μου.

Καί φαίνεται, ὅτι δέν ἐψεύδετο. Διότι ὅσῳ περισσότερον ἔπινε, τόσον εὐκολώτερον ἠδύνατο νά διακρίνῃ ποία εἶναι ἡ παχυτέρα τῆς αὐλῆς μας ὄρνιθα, διά νά τήν λάβῃ ἀπερχόμενος.

Ἡ μήτηρ μου, ἄν καί ἔπαυσε πλέον νά μεταχειρίζεται τά ἰατρικά του, ἐν τούτοις τόν ἐπλήρωνε τακτικά καί ἀγογγύστως. Τοῦτο μέν, διά νά μή τόν δυσαρεστήσῃ, τοῦτο δέ, διότι πολύ συχνά διϊσχυρίζετο παρηγορῶν αὐτήν, ὅτι ἡ πορεία τῆς ἀσθενείας εἶναι καλή, καί ἀκριβῶς τοιαύτη, ὁποίαν ἐδικαιοῦτο νά τήν περιμένῃ ἡ ἐπιστήμη ἀπό τάς συνταγάς του.

Τό τελευταῖον τοῦτο ἦτο δυστυχῶς λίαν ἀληθές. Ἡ κατάστασις τῆς Ἀννίτσας ἔβαινεν ἀργά μέν καί ἀπαρατηρήτως, ἀλλ' ὁλονέν ἐπί τά χείρω. Καί ἡ παράτασις αὕτη τῆς ἀορίστου καχεξίας ἔκαμνε τήν μητέρα μας ἄλλην ἐξ ἄλλης.

Πᾶσα νόσος, ἄγνωστος εἰς τόν λαόν, διά νά θεωρηθῇ ὡς φυσικόν πάθος, πρέπει, ἤ νά ὑποχωρήσῃ εἰς τάς στοιχειώδεις ἰατρικάς τοῦ τόπου γνώσεις, ἤ νά ἐπιφέρῃ ἐντός ὀλίγου τόν θάνατον. Εὐθύς ὡς παραταθῇ καί χρονίσῃ, ἀποδίδεται εἰς ὑπερφυσικάς αἰτίας, καί χαρακτηρίζεται ὡς ἐξωτικόν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Ο ἀσθενής ἐκάθισεν εἰς ἄσχημον τόπον. 'Επέρασε νύκτα τόν ποταμόν, καθ'ἥν στιγμήν αἱ Νηρηίδες ἐτέλουν ἀόρατοι τά ὄργιά των. 'Εδιασκέλισε μαῦρον γάτον, ὁ ὁποῖος ἦτο κυρίως ὁ ἔξω ἀπό ἐδῶ μεταμορφωμένος.

'Η μήτηρ μου ἦτο μᾶλλον εὐλαβής παρά δεισιδαίμων. Κατ'ἀρχάς ἀπετροπιάζετο τάς τοιαύτας διαγνώσεις, καί ἠρνεῖτο νά ἐφαρμόσῃ τάς προτεινομένας γοητείας, φοβουμένη μή ἁμαρτήσῃ. "Αλλως τε ὁ ἱερεύς ἀνέγνωσεν ἤδη ἐπί τῆς ἀσθενοῦς τούς ἐξορκισμούς τοῦ κακοῦ, διά πᾶν ἐνδεχόμενον. 'Αλλά μετ'ὀλίγον μετέβαλε γνώμην.

'Η κατάστασις τῆς ἀσθενοῦς ἐδεινοῦτο. 'Η μητρική στοργή ἐνίκησε τόν φόβον τῆς ἁμαρτίας. 'Η θρησκεία ἔπρεπε νά συμβιβασθῇ μέ τήν δεισιδαιμονίαν.

Πλησίον εἰς τόν σταυρόν, ἐπί τοῦ στήθους τῆς 'Αννιῶς, ἐκρέμασεν ἕν χαμαγλί, μέ μυστηρίωδεις ἀραβικάς λέξεις.

Τά ἁγιάσματα διεδέχθησαν αἱ γοητεῖαι, καί μετά τά εὐχολόγια τῶν ἱερέων, ἦλθον τά σαλαβάτια τῶν μαγισσῶν.

'Αλλ'ὅλα παρήρχοντο εἰς μάτην.

Τό παιδίον ἐχειροτέρευεν ἀδιακόπως, καί ἡ μήτηρ μας ἐγίνετο ὁλονέν ἀγνώριστος. 'Ενόμιζες, ὅτι ἐλησμόνησε πώς εἶχε καί ἄλλα τέκνα.

Ποῖος μᾶς ἔτρεφε, ποῖος μᾶς ἔπλυνε, ποῖος μᾶς ἐμβάλωνεν ἡμᾶς τά ἀγόρια, οὔτε ἤθελε κἄν νά τό γνωρίζῃ.

Μία Σοφηδιώτισσα γραῖα, πρό πολλῶν ἤδη ἐτῶν παρασιτοῦσα ἐν τῷ οἴκῳ μας, ἐφρόντιζε περί ἡμῶν, ἐφ' ὅσον τῇ τό ἐπέτρεπεν ἡ μαθουσάλειος αὐτῆς ἡλικία.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τήν μητέρα μας δέν τήν ἐβλέπομεν ἐνίοτε ὁλοκλήρους ἡμέρας .

Πότε ἐπήγαινε νά δέσῃ μίαν λωρίδα ἀπό τό φόρεμα τῆς Ἀννιῶς ἐπί θαυματουργοῦ τινός τόπου, μέ τήν ἐλπίδα, ὅτι θά δεθῇ καί τό κακόν μακράν τῆς πασχούσης, πότε μετέβαινεν εἰς τάς πλησιοχώρους ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων κατά τύχην ἐτελεῖτο ἡ μνήμη, κομίζουσα λαμπάδα κιτρίνου κηροῦ, χυμένην ἰδίαις αὐτῆς χερσί, καί ἴσην ἀκριβῶς πρός τῆς ἀσθενοῦς τό ἀνάστημα. Πλήν ὅλα, ὅλα ταῦτα ἀπέβαινον ἀνωφελῆ. Ἡ ἀσθένεια τῆς πτωχῆς μας ἀδελφῆς ἦτον ἀνίατος.

Ὅταν ἐξηντλήθησαν πλέον ὅλα τά μέσα, καί ὅλα τά ἰατρικά ἐδοκιμάσθησαν , τότε προσήλθομεν εἰς τό ἔσχατον καταφύγιον εἰς παρομοίας περιστάσεις.

Ἡ μήτηρ μου ἐσήκωσε τό μαραμένον κοράσιον εἰς τήν ἀγκάλην της καί τό ἔφερεν εἰς τήν ἐκκλησίαν. Ἐγώ καί ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός ἐφορτώθημεν τά στρώματα καί ἠκολουθήσαμεν κατόπιν. Καί ἐκεῖ, ἐπί τῶν καθύγρων καί ψυχρῶν πλακῶν, πρό τῆς εἰκόνος τῆς Παναγίας, ἐστρώσαμεν καί ἐπλαγιάσαμεν τό γλυκύτερον ἀντικείμενον τῶν μεριμνῶν μας, τήν μίαν καί μόνην μας ἀδελφήν.

Ὅλος ὁ κόσμος τό ἔλεγεν ὅτι εἶχεν ἐξωτικόν. Ἡ μήτηρ μου δέν ἀμφέβαλλε πλέον περί τούτου, καί αὐτή ἡ πάσχουσα ἤρχισε νά τό ἐννοῇ.

Ἔπρεπε λοιπόν νά μείνῃ σαράντα ἡμερόνυκτα ἐντός τῆς ἐκκλησίας, πρό τοῦ ἁγίου βήματος, ἐνώπιον τῆς μητρός τοῦ Σωτῆρος, ἐμπεπιστευμένη εἰς μόνον τό ἔλεος καί τούς οἰκτιρμούς αὐτῶν, ἵνα σωθῇ ἀπό τό σατανικόν πάθος, τό ὁποῖον ἐμφωλεῦσαν ἦλεθε τόσον ἀμειλί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κτως τό τρυφερόν τῆς ζωῆς αὐτῆς δένδρον.

Σαράντα ἡμερονύκτια. Διότι μέχρι τοσούτου εἰμπορεῖ νά ἀντισταθῇ ἡ τρομερά ἰσχυρογνωμοσύνη τῶν δαιμονίων, εἰς τό ἀόρατον πόλεμον μεταξύ αὐτῶν καί τῆς θείας χάριτος.

Μετά τήν διορίαν ταύτην τό κακόν ἠττᾶται καί ὑποχωρεῖ κατησχυμένον. Καί δέν λείπουσι διηγήσεις, καθ'ἃς οἱ πάσχοντες αἰσθάνονται ἐν τῷ ὀργανισμῷ των τούς τρομερούς σφαδασμούς τῆς τελευταίας μάχης, καί βλέπουσι τόν ἐχθρόν αὐτῶν φεύγοντα ἐν παραδόξῳ σχήτι, πρό πάντων, καθ'ἣν στιγμήν διαβαίνουσι τά "Αγια, ἤ ἐκφωνεῖται τό "Μετά φόβου".

Εὐτυχεῖς αὐτοί, ἐάν ἔχωσι τότε ἀρκετάς δυνάμεις ν'ἀνθέξωσιν εἰς τούς κλονισμούς τοῦ ἀγῶνος. Οἱ ἀδύνατοι συντρίβονται ὑπό τό μέγεθος τοῦ ἐν αὐτοῖς τελουμένου θαύματος. Ἀλλά μετανοοῦσι διά τοῦτο. Διότι ἄν χάνουν τήν ζωήν, τοὐλάχιστον κερδαίνουν τό πολυτιμότερον. Σώζουν τήν ψυχήν των.

Οὐχ'ἧττον τοιαύτη τις ἐνδεχομένη περίπτωσις ἐνέβαλλεν εἰς μεγίστας ἀνησυχίας τήν μητέρα ἡμῶν,ἥτις, μόλις ἐτοποθετήσαμεν τήν Ἀννιώ, καί ἤρχισε νά τήν ἐρωτᾷ περίφροντις πῶς αἰσθάνεται τόν ἑαυτόν της.

Ἡ ἱερότης τοῦ τόπου, ἡ θέα τῶν εἰκόνων, ἡ εὐωδία τοῦ θυμιάματος, εὐθύς μετά τάς πρώτας στιγμάς,ἐζωήρευσε καί ἤρχισε νά ἀστεΐζεται μέ ἡμᾶς. /επέδρασαν καί

-Ποῖον ἀπό τούς δύο θέλεις νά παίζετε μαζί; τήν ἠρώτησε τρυφερῶς ἡ μήτηρ μου - τόν Χρηστάκη, ἤ τό Γιωργί;

Ἡ ἀσθενής ἔρριψε πρός τήν λαλοῦσαν πλάγιον ἀλλ'

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκφραστικόν βλέμμα, καί, ὡς ἐάν ἐπέπληττεν αὐτήν διά τήν πρός ἡμᾶς ἀδιαφορίαν, τῇ ἀπήντησεν, ἀργά καί μετρημένα:

-Ποῖον ἀπό τούς δύο θέλω; Κανένα δέν θέλω χωρίς τόν ἄλλο. Τά θέλω ὅλα τά ἀδέλφια μου, ὅσα καί ἄν ἔχω.

Ἡ μήτηρ μου συνεστάλη καί ἐσιώπησεν.

Μετ'ὀλίγον ἔφερε καί τόν ὁλόμικρον ἀδελφόν μας εἰς τήν ἐκκλησίαν, ἀλλά μόνον διά τήν πρώτην ἐκείνην ἡμέραν.

Τό ἑσπέρας ἀπέπεμψε τούς ἄλλους δύο, καί ἐκράτησε μόνον ἐμέ πλησίον της.

Ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη ὁποίαν ἀντύπωσιν ἔκαμεν ἐπί τῆς παιδικῆς μου φαντασίας ἡ πρώτη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διανυκτέρευσις.

Τό ἀμυδρόν φῶς τῶν ἔμπροσθεν τοῦ εἰκονοστασίου λύχνων, μόλις ἐξαρκοῦν νά φωτίζῃ αὐτό καί τάς πρό αὐτοῦ βαθμίδας, καθίστα τό περί ἡμᾶς σκότος ἔτι ὑποπτότερον καί φοβερώτερον, παρά ἐάν ἤμεθα ὅλως διόλου εἰς τά σκοτεινά.

Ὁσάκις τό φλογίδιον μιᾶς κανδύλας ἔτρεμε,μοι ἐφαίνετο, πώς ὁ Ἅγιος ἐπί τῆς ἀπέναντι εἰκόνος ἤρχιζε νά ζωντανεύῃ, καί ἐσάλευε, προσπαθῶν ν' ἀποσπασθῇ ἀπό τάς σανίδας, καί καταβῇ ἐπί τοῦ ἐδάφους, μέ τά φαρδιά καί κόκκινά του φορέματα, μέ τόν στέφανον περί τήν κεφαλήν, καί μέ τούς ἀτενεῖς ὀφθαλμούς ἐπί τοῦ ὠχροῦ καί ἀπαθούς προσώπου του.

Ὁσάκις πάλιν ὁ ψυχρός ἄνεμος ἐσύριζε διά τῶν ὑψηλῶν παραθύρων σείων θορυβωδῶς τάς μικράς αὐτῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑέλους, ἐνόμιζον, ὅτι οἱ περί τήν ἐκκλησίαν νεκροί ἀνερριχῶντο τούς τοίχους καί προσεπάθουν νά εἰσδύσωσιν εἰς αὐτήν. Καί τρέμων ἐκ φρίκης, ἔβλεπον ἐνίοτε ἀντικρύ μου ἕνα σκελετόν, ὅστις ἤπλωνε νά θερμάνῃ τάς ἀσάρκους του χεῖρας ἐπί τοῦ μαγκαλίου, τό ὁποῖον ἔκαιε πρό ἡμῶν.

Καί ὅμως δέν ἐτόλμων νά δηλώσω οὐδέ τήν παραμικροτέραν ἀνησυχίαν. Διότι ἠγάπων τήν ἀδελφήν μου, καί ἐθεώρουν μεγάλην προτίμησιν νά εἶμαι διαρκῶς πλησίον της καί πλησίον τῆς μητρός μου, ἥτις χωρίς ἄλλο θά μέ ἀπέστελλεν εἰς τόν οἶκον, εὐθύς ὡς ἤθελεν ὑποπτευθῇ ὅτι φοβοῦμαι.

Ὑπέφερον λοιπόν καί κατά τάς ἑπομένας νύκτας τάς φρικιάσεις ἐκείνας μετά ἀναγκαστικῆς στωϊκότητος καί ἐξετέλουν προθύμως τά καθήκοντά μου, προσπαθῶν νά καταστῶ ὅσον τό δυνατόν ἀρεστότερος.

Ἤναπτον πῦρ, ἔφερον νερόν καί ἐσκούπιζα τήν ἐκκλησίαν, ὅταν ἦτο καθημερινή. Τάς ἑορτάς καί Κυριακάς, κατά τόν ὄρθρον, ἐχειραγώγουν τήν ἀδελφήν μου, νά σταθῇ κάτω ἀπό τό Εὐαγγέλιον, τό ὁποῖον ἀνεγίνωσκεν ὁ λειτουργός ἀπό τῆς Ὡραίας Πύλης. Κατά τήν λειτουργίαν, ἤπλωνα χαμαί τό χράμι, ἐπί τοῦ ὁποίου ἔπιπτεν ἡ ἀσθενής πρόμυτα, διά νά περάσουν τά Ἅγια ἀπό ἐπάνω της. Κατά δέ τήν ἀπόλυσιν, ἔφερον τό προσκέφαλόν της ἐνώπιον τῆς ἀριστερᾶς τοῦ Ἱεροῦ θύρας, διά νά γονατίσῃ ἐπ' αὐτοῦ, ὡς πού νά ξεφορέσῃ ὁ παπᾶς ἐπάνω της καί νά τῆς σταυρώσῃ τό πρόσωπον μέ τήν λόγχην, ψιθυρίζων τό "Σταυρωθέντος σου Χριστέ, ἀνῃρέθη ἡ τυραννίς, ἐπατήθη ἡ δύναμις τοῦ Ἐχθροῦ ,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κτλ.".

Καί εἰς ὅλα ταῦτα μέ παρηκολούθη ἡ πτωχή μου ἀδελφή μέ τήν ὠχράν καί μελαγχολικήν της ὄψιν, μέ τό ἀργόν καί ἀβέβαιον βῆμά της, ἐλκύουσα τόν οἶκτον τῶν ἐκκλησιαζομένων καί προκαλοῦσα τάς εὐχάς αὐτῶν ὑπέρ ἀναρρώσεώς της, ἀναρρώσεως, ἥτις δυστυχῶς ἤργει νά ἐπέλθῃ.

Ἀπ'ἐναντίας, ἡ ὑγρασία, τό ψῦχος,τό ἀσύνηθες καί, μά τό ναί, φρικαλέον τῶν ἐν τῷ ναῷ διανυκτερεύσεων δέν ἤργησαν νά ἐπιδράσουν βλαβερῶς ἐπί τῆς ἀσθενοῦς, τῆς ὁποίας ἡ κατάστασις ἤρχισε νά ἐμπνέῃ τώρα τούς ἐσχάτους φόβους.

Ἡ μήτηρ μου τό ἠγνόησε, καί ἤρχισε, καί ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ, νά δεικνύῃ θλιβεράν ἀδιαφορίαν πρός πᾶν ὅ,τι δέν ἦτο αὐτή ἡ ἀσθενής. Δέν ἤνοιγε τά χείλη της πρός οὐδένα πλέον, εἰμή πρός τήν Ἀννιώ καί πρός τούς ἁγίους, ὁσάκις ἐπροσηύχετο.

Μίαν ἡμέραν τήν ἐπλησίασα ἀπαρατήρητος,ἐνῶ ἔκλαιγε γονυπετής πρό τῆς εἰκόνος τοῦ Σωτῆρος.

-Πάρε μου ὅποιο θέλεις, ἔλεγε, καί ἄφησέ μου τό κορίτσι. Τό βλέπω πώς εἶναι γιά νά γένῃ.Ἐνθυμήθηκες τήν ἁμαρτίαν μου καί ἐβάλθηκες νά μοῦ πάρῃς τό παιδί,γιά νά μέ τιμωρήσῃς. Εὐχαριστῶ σε, Κύριε!

Μετά τινας στιγμάς βαθείας σιγῆς, καθ'ἥν τά δάκρυά της ἠκούοντο στάζοντα ἐπί τῶν πλακῶν, ἀναστέναξεν ἐκ βάθους καρδίας, ἐδίστασεν ὀλίγον καί ἔπειτα ἐπρόσθεσεν:

-Σοῦ ἔφερα δύο παιδιά μου στά πόδια σου... χάρισέ μου τό κορίτσι!

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

"Οταν ἤκουσα τάς λέξεις ταύτας, παγερά φρικίασις διέτρεξε τά νεῦρα μου καί ἤρχισαν τά αὐτιά μου νά βουΐζουν. Δέν ἠδυνήθην ν'ἀκούσω περιπλέον. Καθ' ἥν δέ στιγμήν εἶδον, ὅτι ἡ μήτηρ μου, καταβληθεῖσα ὑπό φοβερᾶς ἀγωνίας, ἔπιπτεν ἀδρανής ἐπί τῶν μαρμάρων, ἐγώ ἀντί νά δράμω πρός βοήθειάν της, ἐπωφελήθην τῆς εὐκαιρίας νά φύγω ἐκ τῆς ἐκκλησίας, τρέχων ὡς ἔξαλλος καί ἐκβάλλων κραυγάς, ὡς ἐάν ἠπείλει γά μέ συλλάβῃ ὁρατός αὐτός ὁ θάνατος.

Οἱ ὀδόντες μου συνεκρούοντο ὑπό τοῦ τρόμου, καί ἐγώ ἔτρεχον, καί ἀκόμη ἔτρεχον. Καί χωρίς νά τό ἐννοήσω, εὑρέθην ἔξαφνα μακράν, πολύ μακράν τῆς ἐκκλησίας. Τότε ἐστάθην νά πάρω τήν ἀναπνοήν μου, καί ἐτόλμησα νά γυρίσω νά ἰδῶ ὀπίσω μου. Κανείς δέν μ' ἐκυνήγει.

"Ηρχισα λοιπόν νά συνέρχωμαι ὀλίγον κατ' ὀλίγον, καί ἤρχισα νά συλλογίζωμαι.

'Ανεκάλεσα εἰς τήν μνήμην μου ὅλας τάς πρός τήν μητέρα τρυφερότητας καί θωπείας μου. Προσεπάθησα νά ἐνθυμηθῶ μήπως τῆς ἔπταισά ποτε, μήπως τήν ἀδίκησα, ἀλλά δέν ἠδυνήθην. 'Απεναντίας εὕρισκον, ὅτι ἀφ' ὅτου ἐγεννήθη αὐτή ἡ ἀδελφή μας, ἐγώ, ὄχι μόνον δέν ἠγαπήθην, ὅπως θά τό ἐπεθύμουν, ἀλλά τοῦτ'αὐτό, παρηγκωνιζόμην ὁλονέν περισσότερον. 'Ενθυμήθην τότε, καί μοί ἐφάνη, ὅτι ἐνόησα διατί ὁ πατήρ μου ἐσυνείθιζε νά μέ ὀνομάζῃ τό ἀδικημένο του. Καί μέ ἐπῆρε τό παράπονον καί ἤρχισα νά κλαίω. "Ω! εἶπον, ἡ μητέρα μου δέν μέ ἠγάπᾶ, καί δέν μέ θέλει! Ποτέ, πλέον δέν πηγαίνω εἰς τήν ἐκκλησίαν! Καί διηυθύνθην

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρός τήν οἰκίαν μας, περίλυπος καί ἀπηλπισμένος.

Ἡ μήτηρ μου δέν ἤργησε νά μέ ἀκολουθήσῃ μετά τῆς ἀσθενοῦς. Ἐπειδή ὁ ἱερεύς, ὅστις, ταραχθείς ὑπό τῶν κραυγῶν μου, ἐμβῆκεν εἰς τήν ἐκκλησίαν, ὅταν εἶδε τήν ἀσθενῆ, συνεβούλευσε τήν μητέρα μου νά τήν μετακομίσῃ.

-Ὁ Θεός εἶναι μεγάλος, θυγατέρα, τῆς εἶπε, καί ἡ χάρις του φθάνει εἰς ὅλην τήν οἰκουμένην." Αν εἶναι γιά νά γιάνῃ τό παιδί σου, θά τό γιάνῃ καί στό σπίτι σου.

Δυστυχής ἡ μήτηρ ἤτις τόν ἤκουσε! Διότι αὐτοί εἶναι οἱ τυπικοί λόγοι, μέ τούς ὁποίους οἱ ἱερεῖς ἀποπέμπουσι συνήθως τούς ἑτοιμοθανάτους, διά νά μή ἐκπνεύσουν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καί βεβηλωθῇ ἡ ἱερότης τοῦ τόπου.

"Οταν ἐπανεῖδον τήν μητέρα μου, ἦτον ὑπέρ ποτε θλιβερά! Αλλά πρός ἐμέ ἰδίως ἐφέρθη μέ πολλήν γλυκύτητα καί προσήνειαν. Μέ ἔλαβεν εἰς τήν ἀγκάλην της, μ' ἐθώπευσε καί μ' ἐφίλησε τρυφερά καί ἐπανειλημμένως. Ἐνόμιζες ὅτι προσεπάθει νά μ' ἐξιλεώσῃ.

Ἐν τούτοις ἐγώ τήν νύκτα ἐκείνην οὔτε νά φάγω εἰμπόρεσα, οὔτε νά κοιμηθῶ. Ἐκοιτόμην εἰς τό στρῶμα μέ καμμυομένους ὀφθαλμούς, ἀλλ' ἔτεινον τά ὦτα προσεκτικά πρός πᾶσαν κίνησιν τῆς μητρός μου, ἡ ὁποία, ὅπως πάντοτε, ἠγρύπνει παρά τό προσκεφάλαιον τῆς ἀσθενοῦς.

Θά ἦτον ἴσως μεσάνυκτα, ὅταν ἤρχισε νά πηγαινοέρχεται εἰς τό δωμάτιον. Ἐνόμιζον ὅτι ἔστρωνε νά κοιμηθῇ, ἀλλ' ἠπατώμην. Διότι μετ' ὀλίγον ἐκάθησε, καί ἤρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χισε νά μοιρολογῆ χαμηλοφώνως.

Ἦτο τό μοιρολόγι τοῦ πατρός μας. Πρίν ἀσθενήση ἡ Ἀννιώ, τό ἔψαλλε πολύ συχνά, ἀλλ' ἀφ' ὅτου ἠσθένησε, τό ἤκουον διά πρώτην φοράν.

Τό μοιρολόγιον τοῦτο ἐσύνθεσεν ἐπί τῷ θανάτῳ τοῦ πατρός μου, κατά παραγγελίαν αὐτῆς, ἡλιοκαής ρακένδυτος Γύφτος, γνωστός εἰς τά περίχωρά μας διά τήν δεξιότητα εἰς τό στιχουργεῖν αὐτοσχεδίως.

Μοί φαίνεται, ὅτι βλέπω ἀκόμη τήν μαύρην καί λιγδεράν κόμην, τούς μικρούς καί φλογερούς ὀφθαλμούς καί τ' ἀνοιχτά καί τριχωμένα στήθη του.

Ἐκάθητο ἔνδοθεν τῆς αὐλείου ἡμῶν θύρας, περιστοιχισμένος ὑπό τῶν χαλκῶν ἀγγείων, ὅσα ἐσύναζε διά νά γανώση. Καί, μέ τήν κεφαλήν κεκλιμένην ἐπί τοῦ ὤμου, συνώδευε τόν πένθιμον αὐτοῦ σκοπόν μέ τούς κλαυθμηρούς ἤχους τῆς τριχόρδου του λύρας.

Πρό αὐτοῦ ἡ μήτηρ μου ὀρθία ἐβάσταζε τήν Ἀννιώ εἰς τήν ἀγκάλην της καί ἤκουε προσεκτική καί δακρύουσα.

Ἐγώ τήν ἐκράτουν σφιγκτά ἀπό τοῦ φορέματος καί ἔκρυπτον τό πρόσωπόν μου εἰς τάς πτυχάς αὐτοῦ, διότι ὅσον γλυκεῖς ἦσαν οἱ ἦχοι ἐκεῖνοι, τόσον φοβερά μοι ἐφαίνετο ἡ μορφή τοῦ ἀγρίου των ψάλτου.

Ὅταν ἡ μήτηρ μου ἔμαθε τό θλιβερόν αὐτῆς μάθημα, ἔλυσεν ἀπό τό ἄκρον τῆς καλύπτρας της καί ἔδωκεν εἰς τόν Ἀθίγγανον δύο ρουμπιέδιες.-Τότε εἴχομεν ἀκόμη ἀρκετούς.-Ἔπειτα παρέθηκεν εἰς αὐτόν ἄρτον καί οἶνον καί ὅ,τι προσφάγιον εὑρέθη πρόχειρον. Ἐνῷ δέ ἐκεῖνος ἔτρωγε κάτω, ἡ μήτηρ μου εἰς τό ἀνώγι ἐπαν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ελάμβανε τό ἐλεγεῖον κατ'ἰδίαν διά νά τό στερεώσῃ εἰς τήν μνήμην της. Καί φαίνεται ὅτι τό εὗρε πολύ ὡραῖον. Διότι καθ'ἥν στιγμήν ὁ Κατσίβελος ἀνεχώρει, ἔδραμε κατόπιν του καί τῷ ἐχάρισεν ἕν ἀπό τά σαλιβάρια τοῦ πατρός μου.

-Θεός σχωρέσει τόν ἄνδρα σου, νύφη! ἐφώνησεν ἔκθαμβος ὁ ραψῳδός καί φορτωθείς τά χάλκινά του σκεύη ἐξῆλθε τῆς αὐλῆς μας.

Αὐτό λοιπόν τό ἐλεγεῖον ἐμοιρολόγει κατ' ἐκείνην τήν νύκτα ἡ μήτηρ μου.

'Εγώ ἤκουον, καί ἄφηνα τά δάκρυά μου νά ρέωσι σιγαλά, ἀλλά δέν ἐτόλμων νά κινηθῶ. Αἴφνης, ἡσθάνθην εὐωδίαν θυμιάματος!

-"Ω! εἶπον, ἀπέθανε τό καϋμένο τό 'Αννιῶ μας! Καί ἐτινάχθην ἀπό τό στρῶμά μου.

Τότε εὑρέθην ἐνώπιον παραδόξου σκηνῆς.

'Η ἀσθενής ἀνέπνεε βαρέως, ὅπως πάντοτε. Πλησίον αὐτῆς ἦτο τοποθετημένη ἀνδρική ἐνδυμασία, καθ'ἥν τάξιν φορεῖται. Δεξιόθεν σκαμνίον σκεπασμένον μέ μαῦρον ὕφασμα, ἐπί τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε σκεῦος πλῆρες ὕδατος, καί ἑκατέρωθεν δύο λαμπάδες ἀναμμέναι. ἡ μήτηρ μου γονυπετής ἐθυμίαζε τ'ἀντικείμενα ταῦτα προσέχουσα ἐπί τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος.

Φαίνεται ὅτι ἐκιτρίνισα ἀπό τόν φόβον μου. Διότι ὡς μέ εἶδεν, ἔσπευσε νά μέ καθησυχάσῃ:

-Μή φοβεῖσαι, παιδάκι μου, μέ εἶπε μυστηριωδῶς, εἶναι τά φορέματα τοῦ πατρός σου."Ελα, παρακάλεσέ τον καί σύ νά ἔλθῃ νά γιατρέψῃ τό 'Αννιώ μας.

Καί μέ"ἔβαλε νά γονατίσω πλησίον της.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-"Ελα πατέρα - νά μέ πάρῃς ἐμένα - γιά νά γιάνῃ τό Αννιώ! - ἀνεφώνησα ἐγώ διακοπτόμενος ὑπό τῶν λυγμῶν μου. Καί ἔρριψα ἐπί τῆς μητρός μου παρακλητικόν βλέμμα, διά νά τῇ δείξω, πώς γνωρίζω ὅτι παρακαλεῖ ν'ἀποθάνω ἐγώ ἀντί τῆς ἀδελφῆς μου. Δέν ἠσθανόμην ὁ ἀνόητος ὅτι τοιουτοτρόπως ἐκορύφωνα τήν ἀπελπισίαν της! Πιστεύω νά μ'ἐσυγχώρησεν."Ημην πολύ μικρός τότε, καί δέν ἠδυνάμην νά ἐννοήσω τήν καρδίαν της.

Μετά τινας στιγμάς βοθείας σιγῆς, ἐθυμίασεν ἐκ νέου τά πρό ἡμῶν ἀντικείμενα, καί ἐπέστησεν ὅλην αὐτῆς τήν προσοχήν ἐπί τοῦ ὕδατος, τό ὁποῖον εὑρίσκετο εἰς τό ἐπί τοῦ σκαμνίου εὐρύχωρον σκεῦος.

Α'ίφνης μικρά χρυσαλίς, πετάξασα κυκλικῶς ἐπ' αὐτοῦ, ἤγγισε μέ τά πτερά της, καί ἐτάραξεν ἐλαφρῶς τήν ἐπιφάνειάν του.

'Η μήτηρ μου ἔκυψεν εὐλαβῶς καί ἔκαμε τόν σταυρόν της, ὅπως ὅταν διαβαίνουν τά "Αγια ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.

-Κάμε τό σταυρό σου, παιδί μου! ἐψιθύρισε, βαθέως συγκεκινημένη καί μή τολμῶσα νά ὑψώσῃ τά ὄμματα.

'Εγώ ὑπήκουσα μηχανικῶς.

"Οταν ἡ μικρά ἐκείνη χρυσαλίς ἐχάθη εἰς τό βάθος τοῦ δωματίου, ἡ μήτηρ μου ἀνέπνευσεν, ἐσηκώθη ἱλαρά καί εὐχαριστημένη, καί - 'Επέρασεν ἡ ψυχή τοῦ πατέρα σου! - εἶπε παρακολουθοῦσα εἰσέτι τήν πτῆσιν τοῦ χρυσαλιδίου μέ βλέμματα στοργῆς καί λατρείας."Επειτα ἔπιεν ἀπό τοῦ ὕδατος καί ἔδωκε καί εἰς ἐμέ νά πίω.

Τότε μοῦ ἦλθεν εἰς τόν νοῦν ὅτι καί ἄλλοτε μᾶς ἐπότιζεν ἀπό τοῦ αὐτοῦ σκεύους, εὐθύς ὡς ἐξυπνοῦμεν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καί ἐνθυμήθην, ὅτι ὁσάκις ἔκαμνε τοῦτο ἡ μήτηρ μας, ἦτο καθ'ὅλην ἐκείνην τήν ἡμέραν ζωηρά καί περιχαρής, ὡς ἐάν εἶχεν ἀπολαύσει μεγάλην τινά πλήν μυστικήν εὐδαιμονίαν.

'Αφοῦ μ'ἐπότισεν ἐμέ, ἐπλησίασεν εἰς τό στρῶμα τῆς 'Αννιῶς μέ τό σκεῦος ἀνά χεῖρας.

'Η ἀσθενής δέν ἐκοιμᾶτο, ἀλλά δέν ἦτο καί ὅλως διόλου ἔξυπνος. Τά βλέφαρά της ἦσαν ἡμίκλειστα· οἱ δέ ὀφθαλμοί της, ἐφ'ὅσον διεφαίνοντο, ἐξέπεμπον παράδοξόν τινα λάμψιν διά μέσου τῶν πυκνῶν καί μελανῶν αὐτῶν βλεφαρίδων.

'Η μήτηρ μου ἀνεσήκωσε τό ἰσχνόν τοῦ κορασίου σῶμα μετά προσοχῆς· καί ἐνῷ διά τῆς μιᾶς χειρός ὑπεστήριζε τά νῶτα του, διά τῆς ἄλλης προσέφερε τό σκεῦος εἰς τά μαραμένα του χείλη.

-"Ελα, ἀγάπη μου, τῆς εἶπε. Πιέ ἀπ'αὐτό τό νερό, νά γιάνῃς.

'Η ἀσθενής δέν ἤνοιξε τούς ὀφθαλμούς, ἀλλά φαίνεται, ὅτι ἤκουσε τήν φωνήν καί ἐννόησε τάς λέξεις. Γλυκύ καί συμπαθητικόν μειδίαμα διέστειλε τά χείλη της. "Επειτα ἐρρόφησεν ὀλίγας σταγόνας ἀπό τοῦ ὕδατος ἐκείνου, τό ὁποῖον ἔμελλε τῷ ὄντι νά τήν ἰατρεύσῃ. Διότι μόλις τό ἐκατάπιε, καί ἤνοιξε τούς ὀφθαλμούς καί προσεπάθησε ν'ἀναπνεύσῃ, ἐλαφρός στεναγμός διέφυγε τά χείλη της, καί ἐπανέπεσε βαρεῖα ἐπί τῆς ὠλένης τῆς μητρός μου.

Τό καϋμένο μας τό 'Αννιώ ἐγλύτωσεν ἀπό τά βάσανά του!

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πολλοί εἶχον κατηγορήσει τήν μητέρα μου, ὅτι ἐνῷ αἱ ξέναι γυναῖκες ἐθρήνουν μεγαλοφώνως ἐπί τοῦ νεκροῦ πατρός μου, ἐκείνη μόνη ἔχυνεν ἄφθονα, πλήν σιγαλά δάκρυα. Ἡ δυστυχής τό ἔκαμνεν ἐκ φόβου μήπως παρεξηγηθῇ, μήπως παραβῇ τά ὅρια τῆς εἰς τάς νέας σεμνότητος. Διότι, καθώς εἶπον, ἡ μήτηρ μας ἐχήρευσε πολύ νέα.

Ὅταν ἀπέθανεν ἡ ἀδελφή μας, δέν ἦτο πολύ γεροντοτέρα. Ἀλλ' οὔτε ἐσκέφθη κἄν τώρα τί θά εἰπῇ ὁ κόσμος διά τούς σπαραξικαρδίους της θρήνους.

Ὅλη ἡ γειτονεία ἐσηκώθη καί ἦλθε πρός παρηγορίαν της. Ἀλλά τό πένθος αὐτῆς ἦτο φοβερόν, ἦτο ἀπαρηγόρητον.

-Θά χάσῃ τόν νοῦν της - ἐψιθύριζον οἱ βλέποντες αὐτήν κεκλιμένην καί θρηνοῦσαν μεταξύ τῶν τάφων τῆς ἀδελφῆς καί τοῦ πατρός μας.

-Θά τά ἀφήσῃ μέσ' τούς πέντε δρόμους· -ἔλεγον οἱ συναντῶντες ἡμᾶς καθ' ὁδόν, -, ἐγκαταλελειμμένα καί ἀπεριποίητα.

Καί ἐχρειάσθη καιρός, ἐχρειάσθησαν αἱ νουθεσίαι καί ἐπιπλήξεις τῆς ἐκκλησίας, ὅπως συνέλθῃ εἰς ἑαυτήν καί ἐνθυμηθῇ τά ἐπιζῶντα τέκνα της, καί ἀναλάβῃ τά οἰκιακά της καθήκοντα.

Ἀλλά τότε παρετήρησε ποῦ μᾶς εἶχε καταντήσει ἡ μακρά τῆς ἀδελφῆς μας ἀσθένεια.

Ἡ χρηματική μας περιουσία κατηναλώθη εἰς ἰατρούς καί ἰατρικά. Πολλά χράμια καί κηλίμια, ἔργα τῶν ἰδίων αὐτῆς χειρῶν, τά εἶχε πωλήσει δι' ἀσήμαντα ποσά, ἤ τά εἶχε δώσει ὡς ἀμοιβήν εἰς τούς γόητας καί τάς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μαγίσσας."Αλλα μᾶς τά ἔκλεψαν αὐτοί καί οἱ ὅμοιοί των, ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς ἀνεπιβλεψίας, ἥτις ἐπεκράτησεν ἐν τῷ οἴκῳ μας. Πρός ἐπίμετρον ἐξηντλήθησαν καί αἱ προμήθειαι τῶν ζωοτροφιῶν μας, καί ἡμεῖς δέν εἴχομεν πλέον πόθεν νά ζήσωμεν.

'Εν τούτοις αὐτό, ἀντί νά πτοήσῃ τήν μητέρα μας, τῇ ἀπέδωκεν ἀπεναντίας διπλῆν τήν δραστηριότητα,ἥν εἶχε πρίν ἀσθενήσει τό 'Αννιώ.

'Εμετρίασεν, ἤ κυρίως εἰπεῖν, συνεκάλυψε τό πένθος της· ὑπερενίκησε τήν ἀτολμίαν τῆς ἡλικίας καί τοῦ φύλλου της, καί λαβοῦσα τήν δίκελλαν ἀνά χεῖρας ἤρχισε νά ξενοδουλεύῃ, ὡς ἐάν δέν εἶχε γνωρίσει ποτέ τόν ἄνετον καί ἀνεξάρτητον βίον.

'Επί πολύν χρόνον μᾶς διέτρεφε διά τοῦ ἱδρῶτος τοῦ προσώπου της. Τά ἡμερομίσθια ἦσαν μικρά καί αἱ ἀνάγκαι μας μεγάλαι, ἀλλ'ὅμως εἰς κανένα ἐξ ἡμῶν δέν ἐπέτρεψε νά τήν ἀνακουφίσῃ συνεργαζόμενος.

Σχέδια περί τοῦ μέλλοντος ἡμῶν ἐγίνοντο καί ἐπεθεωροῦντο καθ'ἑσπέραν παρά τήν ἑστίαν.'Ο μεγαλύτερός μου ἀδελφός ὤφειλε νά μάθῃ τήν τέχνην τοῦ πατρός μας, διά νά λάβῃ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τόν τόπον ἐκείνου.'Εγώ ἔμελλον ἤ μᾶλλον ἤθελον νά ξενιτευθῶ, καί οὕτω καθεξῆς.'Αλλά πρό τούτου ἔπρεπε νά μάθωμεν ὅλοι τά γράμματά μας, ἔπρεπε νά ξεσχολήσωμεν . Διότι, ἔλεγεν ἡ μήτηρ μας, ἄνθρωπος ἀγράμματος,ξύλον ἀπελέκητον.

Αἱ οἰκονομικαί μας δυσχέρειαι ἐκορυφώθησαν,ὅταν ἐπῆλθεν ἀνομβρία εἰς τήν χώραν καί ἀνέβησαν αἱ τιμαί τῶν τροφίμων.'Αλλ'ἡ μήτηρ, ἀντί ν' ἀπελπισθῇ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

περί τῆς διατροφῆς ἡμῶν αὐτῶν, ἐπηύξησε τόν ἀριθμόν μας δι'ἑνός ξένου κορασίου, τό ὁποῖον μετά μακρᾶς προσπαθείας κατώρθωσε νά υἱοθετήσῃ.

Τό γεγονός τοῦτο μετέβαλε τό μονότονον καί αὐστηρόν τοῦ οἰκογενειακοῦ ἡμῶν βίου, καί εἰσήγαγεν ἐκ νέου ἀρκετήν ζωηρότητα.

"Ηδη αὐτή ἡ υἱοθέτησις ἐγένετο πανηγυρική. Ἡ μήτηρ μου ἐφόρεσε διά πρώτην φοράν τά γιορτερά της καί μᾶς ὡδήγησεν εἰς τήν ἐκκλησίαν καθαρούς καί κτενισμένους, ὡς ἐάν ἐπρόκειτο νά μεταλάβωμεν. Μετά τό τέλος τῆς λειτουργίας, ἐστάθημεν ὅλοι πρός τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ, καί αὐτοῦ, ἐν μέσῳ τοῦ περιεστῶτος λαοῦ, ἐνώπιον τῶν φυσικῶν αὐτοῦ γονέων, παρέλαβεν ἡ μήτηρ μου τό θετόν αὐτῆς θυγάτριον ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἱερέως, ἀφοῦ πρῶτον ὑπεσχέθη εἰς ἐπήκοον πάντων, ὅτι θέλει ἀγαπήσει καί ἀναθρέψει αὐτό, ὡς ἐάν ἦτο σάρξ ἐκ τῆς σαρκός καί ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν της.

Ἡ εἴσοδός του εἰς τό οἶκόν μας ἐγένετο οὐχ'ἧττον ἐπιβλητική καί τρόπον τινά ἐν θριάμβῳ. Ὁ πρωτόγερος τοῦ χωρίου καί ἡ μήτηρ μου προηγήθησαν μετά τοῦ κορασίου, ἔπειτα ἠρχόμεθα ἡμεῖς. Οἱ συγγενεῖς μας καί οἱ συγγενεῖς τῆς νέας ἀδελφῆς μᾶς ἠκολούθησαν μέχρι τῆς αὐλείου ἡμῶν θύρας. "Εξωθεν αὐτῆς ὁ πρωτόγερος ἐσήκωσε τό κοράσιον ὑψηλά εἰς τάς χεῖρας του καί τό ἔδειξεν ἐπό τινας στιγμάς εἰς τούς παρισταμένους." Επειτα ἠρώτησε μεγαλοφώνως:

-Ποιός ἀπό σᾶς εἶναι ἤ εἰδικός ἤ συγγενής ἤ γονιός τοῦ παιδιοῦ τούτου περισσότερον ἀπό τήν Δεσποινιώ τήν Μιχαλιέσσα κι'ἀπό τούς εἰδικούς της;

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Ο πατήρ τοῦ κορασίου ἦτον ὠχρός καί ἔβλεπε περίλυπος ἐμπρός του. 'Η σύζυγός του ἔκλαιεν ἀκουμβημένη εἰς τόν ὦμόν του. 'Η μήτηρ μου ἔτρεμεν ἐκ τοῦ φόβου μήπως ἀκουσθῇ καμμία φωνή -'Εγώ!-καί ματαιώσῃ τήν εὐτυχίαν της. 'Αλλά κανείς δέν ἀπεκρίθη. Τότε οἱ γονεῖς τοῦ παιδίου ἠσπάσθησαν αὐτό διά τελευταίαν φοράν καί ἀνεχώρησαν μετά τῶν συγγενῶν των. 'Ενῷ οἱ ἐδικοί μας μετά τοῦ πρωτόγερου εἰσῆλθον καί ἐξενίσθησαν παρ'ἡμῖν.

'Από τῆς στιγμῆς ταύτης ἡ μήτηρ μας ἤρχισε νά ἐπιδαψιλεύῃ εἰς τήν θετήν ἀδελφήν τόσας περιποιήσεις, ὅσων ἴσως δέν ἠξιώθημεν ἡμεῖς εἰς τήν ἡλικίαν της, καί εἰς καιρούς πολύ εὐτυχεστέρους. 'Ενῷ δέ μετ'ὀλίγον χρόνον ἐγώ μέν ἐπλανώμην νοσταλγῶν ἐν τῇ ξένῃ, οἱ δέ ἄλλοι μου ἀδελφοί ἐταλαιπωροῦντο κακοκοιμώμενοι εἰς τά ἐργαστήρια τῶν μαστόρων, τό ξένον κοράσιον ἐβασίλευεν εἰς τόν οἶκον μας, ὡς ἐάν ἦτον ἐδικός του.

Οἱ μικροί τῶν ἀδελφῶν μου μισθοί θά ἐξήρκουν πρός ἀνακούφισιν τῆς μητρός, ἐφ'ᾧ καί τῇ ἐδίδοντο. 'Αλλ'ἐκείνη, ἀντί νά τούς δαπανᾷ πρός ἀνάπαυσίν της, ἐπροίκιζε δι'αὐτῶν τήν θετήν της θυγατέρα καί ἐξηκολούθει ἐργαζομένη πρός διατροφήν της. 'Εγώ ἔλειπον μακράν, πολύ μακράν, καί ἐπί πολλά ἔτη ἠγνόουν τί συνέβαινεν εἰς τόν οἶκόν μας. Πρίν δέ κατορθώσω νά ἐπιστρέψω, τό ξένον κοράσιον ηὐξήθη, ἀνετράφη, ἐπροικίσθη καί ὑπανδρεύθη, ὡς ἐάν ἦτο ἀληθῶς μέλος τῆς οἰκογενείας μας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Ο γάμος αὐτῆς, ὅστις φαίνεται ἐπίτηδες ἐπεσπεύθη, ὑπῆρξεν ἀληθὴς χαρὰ τῶν ἀδελφῶν μου. Οἱ δυστυχεῖς ἀνέπνευσαν, ἀπαλλαγέντες ἀπό τό πρόσθετον φορτίον. Καί εἶχον δίκαιον. Διότι ἡ κόρη ἐκείνη, ἐκτός ὅτι ποτέ δέν ἠσθάνθη πρός αὐτούς ἀδελφικήν τινα στοργήν, ἐπί τέλους ἀπεδείχθη ἀχάριστος πρός τήν γυναῖκα, ἥτις περιποιήθη τήν ζωήν αὐτῆς μέ τοσαύτην φιλοστοργίαν, ὅσην ὀλίγα γνήσια τέκνα ἐγνώρισαν.

Εἶχον λόγους λοιπόν οἱ ἀδελφοί μου νά εἶναι εὐχαριστημένοι καί εἶχον λόγους νά πιστεύσουν, ὅτι καί ἡ μήρηρ ἀρκετά ἐδιδάχθη ἐκ τοῦ μαθήματος ἐκείνου.

'Αλλ' ὁποία ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξίς των, ὅταν ὀλίγας μετά τούς γάμους ἡμέρας, τήν εἶδον νά ἔρχεται εἰς τήν οἰκίαν, σφίγγουσα τρυφερῶς εἰς τήν ἀγκάλην της ἕν δεύτερον κοράσιον, ταύτην τήν φοράν ἐν σπαργάνοις!

-Τό κακότυχο! ἀνεφώνει ἡ μήτηρ μου, κύπτουσα συμπαθητικῶς ἐπί τῆς μορφῆς τοῦ νηπίου· δέν τό ἔφθανε πού ἐγεννήθη κοιλιάρφανο, μόν' ἀπέθανε καί ἡ μάνα του καί τό ἄφηκε μέσ' τή στράτα! Καί, εὐχαριστημένη τρόπον τινά, ἐκ τῆς ἀτυχοῦς ταύτης συμπτώσεως, ἐπεδείκνυε τό λάφυρόν της θριαμβευτικῶς πρός τούς ἐνεούς ἐκ τῆς ἐκπλήξεως ἀδελφούς μου.

Τό υἱικόν σέβας ἦτο πολύ, καί ἡ αὐθεντεία τῆς μητρός μεγάλη, ἀλλ' οἱ πτωχοί ἀδελφοί μου ἦσαν τόσον ἀπογοητευμένοι, ὥστε δέν ἐδίστασαν νά ὑποδείξουν εὐσχήμως πως εἰς τήν μητέρα των, ὅτι καλόν θά ἦτο νά παραιτηθῇ τοῦ σκοποῦ της. 'Αλλά τήν εὗρον ἀμετάπειστον. Τότε ἐδήλωσαν φανερά τήν δυσαρέσκειάν των, καί τῇ ἀρνήθησαν τήν διαχείρισιν τοῦ βαλαντίου των. Ὅλα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς μάτην.

-Μή μοῦ φέρετε τίποτε, ἔλεγεν ἡ μήτηρ μου· ἐγώ δουλεύω καί τό θρέφω, σάν πώς ἔθρεψα καί σᾶς. Καί ὅταν ἔλθῃ ὁ Γιωργῆς μου ἀπ'τή ξενιτειά, θά τό προικίσῃ καί θά τό πανδρέψῃ.'Αμ'τί θαρρεῖτε;'Εμένα τό παιδί μου μέ τό ὑποσχέθηκε.-'Εγώ, μάνα θά σέ θρέψω καί σένα καί τό ψυχοπαίδι σου.-Ναί; ἔτσι μέ τό εἶπε, πού νἄχῃ τήν εὐχή μου;

'Ο Γιωργῆς ἤμην ἐγώ. Καί τήν ὑπόσχεσιν ταύτην τήν εἶχον δώσει ἀληθῶς, ἀλλά πολύ προτήτερα.

Ἦτο καθ'ἥν ἐποχήν ἡ μήτηρ μας εἰργάζετο διά νά θρέψῃ τήν πρώτην μας θετήν ἀδελφήν καθώς καί ἡμᾶς. 'Εγώ τήν συνώδευον κατά τάς διακοπάς τῶν μαθημάτων, παίζων παρ'αὐτῇ, ἐνῷ ἐκείνη ἔσκαπτεν ἤ ἐξεβοτάνιζεν. Μίαν ἡμέραν, διακόψαντες τήν ἐργασίαν ἐπεστρέφομεν ἀπό τούς ἀγρούς φεύγοντες τόν ἀφόρητον καύσωνα, ὑφ'οὗ ὀλίγον ἔλειψε νά λιποθυμήσῃ ἡ μήτηρ μου. Καθ'ὁδόν κατελήφθημεν ὑπό ραγδαιοτάτης βροχῆς, ἐξ ἐκείνων, αἵτινες συμβαίνουσι παρ'ἡμῖν συνήθως, μετά προηγηθεῖσαν ὑπερβολικήν ζέστην ἤ λαύραν, καθώς τήν ὀνομάζουν οἱ συντοπῖταί μου. Δέν ἤμεθα πλέον πολύ μακράν τοῦ χωρίου, ἀλλ'ἔπρεπε νά διαβῶμεν ἕνα χείμαρρον, ὅστις πλημμυρίσας ἐκατέβαινεν ὁρμητικώτατος. Ἡ μήτηρ μου ἠθέλησε νά μέ σηκώσῃ εἰς τόν ὦμόν της.'Αλλ'ἐγώ ἀπεποιήθην.

-Εἶσαι ἀδύνατη ἀπό τήν λιποθυμία, τῇ εἶπον.Θά μέ ρίψῃς μέσ'τόν ποταμό.

Καί ἐσήκωσα τά φορέματά μου καί εἰσῆλθον δρομαῖος εἰς τό ρεῦμα, πρίν ἐκείνη προφθάσῃ νά μέ κρα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τήση. Εἶχον ἐμπιστευθῆ εἰς τάς δυνάμεις μου πλέον ἤ ὅ,τι ἔπρεπε. Διότι πρίν σκεφθῶ νά ὑποχωρήσω, τά γόνατά μου ἐλύγισαν, οἱ πόδες μου ἔχασαν τό στήριγμά των, καί, ἀνατραπείς, παρεσύρθην ὑπό τοῦ χειμάρρου ὡς κέλυφος καρύου.

Μία σπαρακτική κραυγή φρίκης εἶναι πᾶν ὅ,τι ἐνθυμοῦμαι ἐκ τῶν μετά ταῦτα. Ἦτον ἡ φωνή τῆς μητρός μου, ἥτις ἐρρίφθη εἰς τά ρεύματα διά νά μέ σώση.

Πῶς δέν ἔγινα αἰτία νά πνιγῆ καί ἐκείνη μετ' ἐμοῦ, εἶναι θαῦμα. Διότι ὁ χείμαρρος ἐκεῖνος ἔχει κακήν φήμην παρ' ἡμῖν. Καί ὅταν λέγουν περί τινος "τόν ἐπῆρε τό ποτάμι", ἐννοοῦν ὅτι ἐπνίγη εἰς αὐτόν τοῦτον τόν χείμαρρον.

Καί ὅμως ἡ μήτηρ μου λιγόθυμος καθώς ἦτο, κατάκοπος, βεβαρημένη ἀπό ἐπαρχιακά φορέματα, ἱκανά νά πνίξουν καί τόν δεξιώτερον κολυμβητήν, δέν ἐδίστασε νά ἐκθέση τήν ζωήν αὐτῆς εἰς κίνδυνον. Ἐπρόκειτο νά μέ σώση, καί ἄς ἤμην ἐκεῖνό της τό τέκνον, τό ὁποῖον προσέφερεν ἄλλοτε εἰς τόν Θεόν ὡς ἀντάλλαγμα ἀντί τῆς θυγατρός της.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τόν οἶκον καί μέ ἀπέθεσε χαμαί ἀπό τόν ὦμόν της, ἤμην ἀκόμη παραζαλισμένος. Διά τοῦτο, ἀντί νά αἰτιαθῶ τήν ἀπρονοησίαν μου διά τό συμβάν, ἀπέδωκα αὐτό εἰς τάς ἐργασίας τῆς μητρός μου.

-Μή δουλεύεις πιά, μάνα, τῆ εἶπον, ἐνῶ ἐκείνη μ' ἐνέδυε στεγνά φορέματα.

-Ἀμ' ποιός θά μᾶς θρέψη, παιδί μου, σάν δέν δουλεύω ἐγώ; Ἠρώτησεν ἐκείνη στενάξασα.

-Ἐγώ, μάνα! ἐγώ! - τῆ ἀπήντησα τότε μετά παιδικοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στόμφου.

-Καί τό ψυχοπαῖδί μας;

-Κ'ἐκεῖνο ἐγώ.

Ἡ μήτηρ ἐμειδίασεν ἀκουσίως, διά τήν ἐπιβλητικήν στάσιν, ἣν ἔλαβον προφέρων τήν διαβεβαίωσιν ταύτην. Ἔπειτα διέκοψε τήν ὁμιλίαν ἐπειποῦσα:

-Ἀμ'θρέψε δά πρῶτα τόν ἑαυτό σου καί ὕστερα βλέπουμε.

Δέν παρῆλθε πολύς καιρός καί ἀπηρχόμην εἰς τά ξένα.

Ἡ μήτηρ βεβαίως οὐδ'ἐσημείωσε κἄν τήν ὑπόσχεσιν ἐκείνην. Ἐγώ ὅμως ἐνθυμούμην πάντοτε, ὅτι ἡ αὐταπάρνησίς της μοί ἐχάρισε διά δευτέραν φοράν τήν ζωήν, τήν ὁποίαν τῇ ὤφειλον. Διά τοῦτο εἶχον τήν ὑπόσχεσιν ἐκείνην ἐπί τῆς καρδίας μου, καί ὅσον ἐμεγάλωνα, τόσῳ σπουδαιότερον ἐνόμιζα τόν ἑαυτόν μου, ὑποχρεωμένον πρός ἐκπλήρωσίν της.

-Μή κλαίγῃς μητέρα, τῇ εἶπον ἀναχωρῶν. Ἐγώ πηγαίνω πιά νά κάμω παράδες. Ἔννοια σου. Ἀπό τώρα καί νά πάγῃ θά σέ θρέψω καί σένα καί τό παραπαῖδί σου. Ἀλλά, ἀκούεις; Δέν θέλω πιά νά δουλεύῃς.

Δέν ἤξευρον ἀκόμη ὅτι δεκαετές παιδίον ὄχι τήν μητέρα, ἀλλ'οὐδέ τόν ἑαυτόν του δέν δύναται νά θρέψῃ. Καί δέν ἐφανταζόμην, ὁποῖαι φοβεραί περιπέτειαι μέ περιέμενον καί πόσας πικρίας ἔμελλον ἀκόμη νά ποτίσω τήν μητέρα μου διά τῆς ξενιτείας ἐκείνης, δι'ἧς ἤλπιζον νά τήν ἀνακουφίσω.

Ἐπί πολλά ἔτη, ὄχι μόνον βοήθειαν, ἀλλ'οὐδέ μίαν ἐπιστολήν κατώρθωσα νά τῇ στείλω. Ἐπί πολλά ἔτι πα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρεμόνευεν εἰς τούς δρόμους, ἐρωτῶσα τούς διαβάτας μή μέ εἶδον πουθενά.

Πότε τῇ ἔλεγον, ὅτι ἐδυστύχησα ἐν Κων/πόλει καί ἐτούρκευσα.

-Νά φᾶνε τή γλῶσσά τους πού τῶβγαλαν!ἀπεκρίνετο ἡ μήτηρ μου. Αὐτός πού λένε, δέν μπορεῖ νά ἦτον τό παιδί μου!

'Αλλά μετ'ὀλίγον ἐκλείετο περίτρομος εἰς τό εἰκονοστάσιόν μας, καί προσηύχετο δακρυρροοῦσα πρός τόν Θεόν, διά νά μέ φωτίσῃ νά ἐπανέλθω εἰς τήν πίστιν τῶν πατέρων μου.

Πότε τῇ ἔλεγον, ὅτι ἐναυάγησα εἰς τάς ἀκτάς τῆς Κύπρου, καί ἐπαιτῶ ρακένδυτος εἰς τούς δρόμους.

-Φωτιά νά τούς κάψῃ, ἀπεκρίνετο ἐκείνη.Τό λέν ἀπό τή ζούλια τους. Τό παιδί μου θέ νἄκανε κατάστασι καί πά'στόν "Αγιο Τάφο.

'Αλλά μετ'ὀλίγον ἐξήρχετο εἰς τούς δρόμους,ἐξετάζουσα τούς διαβατικούς ἐπαίτας, καί μετέβαινεν ὅπου ἠκούετο κανείς καραβοτσακισμένος,μέ τήν θλιβεράν ἐλπίδα ν'ἀνακαλύψῃ ἐν αὐτῷ τό ἴδιόν της τέκνον,μέ τήν πρόθεσιν νά δώσῃ εἰς αὐτόν τά στερήματά της,ὅπως τά εὕρω ἐγώ εἰς τά ξένα ἀπό τάς χεῖρας τῶν ἄλλων.

Καί ὅμως, ὁσάκις ἐπρόκειτο περί τῆς θετῆς αὐτῆς θυγατρός, τά ἐλησμόνει ὅλα ταῦτα, καί ἐφοβέριζε τούς ἐδελφούς μου, ὅτι ἐλθών ἐγώ ἀπό τά ξένα θά τούς ἐντροπιάσω διά τῆς γενναιότητός μου, καί θά προικίσω καί θά ὑπανδρεύσω τήν κόρην της ἐν πομπῇ καί παρατάξει.

-"Ε; 'Αμ'τί θαρρεῖτε!'Εμένα τό παιδί μου μέ τό ὑ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ποσχέθηκε." Ας ἔχῃ τήν εὐχή μου.

Εὐτυχῶς αἱ κακαί ἐκεῖναι εἰδήσεις δέν ἦσαν ἀληθεῖς. Καί ὅταν, μετά μακράν ἀπουσίαν, ἐπέστρεψα εἰς τόν οἶκόν μας, ἤμην εἰς θέσιν νά ἐκπληρώσω τήν ὑπόσχεσίν μου, ὡς πρός τήν μητέρα μου κἄν, ἡ ὁποία ἦτο τόσον ὀλιγαρκής. Ὡς πρός τό ψυχοπαῖδί της ὅμως, δέν μ' εὗρε τόσον πρόθυμον, ὅσον ἤλπιζεν. Ἀπ' ἐναντίας μόλις εἶχον φθάσει, καί ἐξεφράσθην ἐναντίον τῆς διατηρήσεώς του, πρός μεγίστην τῆς μητρός μου ἔκπληξιν.

Εἶναι ἀληθές ὅτι δέν ἤμην κυρίως ἐναντίος τῆς ἀδυναμίας τῆς μητρός μου. Τήν πρός τά κοράσια κλίσιν της, τήν εὕρισκον σύμφωνον πρός τά αἰσθήματα καί τούς πόθους μου.

Τίποτε ἄλλο δέν ἐπεθύμουν περισσότερον, παρά νά εὕρω ἐπιστρέφων εἰς τόν οἶκόν μας μίαν ἀδελφήν, τῆς ὁποίας ἡ φαιδρά μορφή καί αἱ συμπαθητικαί φροντίδες νά ἐξορίσουν ἀπό τῆς καρδίας μου τήν ἐκ τῆς μονώσεως μελαγχολίαν, καί νά ἐξαλείψουν ἀπό τῆς μνήμης μου τάς κακοπαθείας, ὅσας ὑπέστην ἐν τῇ ξένῃ. Πρός ἀνταλλαγήν ἐγώ θά ἐπροθυμούμην νά τῇ διηγῶμαι τά θαυμάσια τῶν ξένων χωρῶν, τάς περιπλανήσεις καί τά κατορθώματά μου, καί θά ἤμην πρόθυμος νά τῇ ἀγοράζω ὅ,τι ἀγαπᾷ· νά τήν ὁδηγῶ εἰς τούς χορούς καί τάς πανηγύρεις· νά τήν προικίσω, καί τέλος νά χορεύσω εἰς τούς γάμους της.

Ἀλλά τήν ἀδελφήν ταύτην τήν ἐφανταζόμην ὡραίαν καί συμπαθητικήν, ἀνεπτυγμένην καί ἔξυπνον, μέ γράμματα, μέ χειροτεχνήματα, μέ ὅλας ἐν γένει τάς ἀρετάς,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅσας εἶχον αἱ κόραι τῶν χωρῶν, ὅπου ἔζων μέχρι τότε. Καί ἀντί τούτων ὅλων τί εὗρον; Ἀκριβῶς τό ἀντίθετον.

Ἡ θετή μου ἀδελφή ἦτον ἀκόμη μικρά, καχεκτική, κακοσχηματισμένη, κακόγνωμος, καί πρό πάντων δύσνους, τόσον δύσνους, ὥστε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς μ' ἐνέπνευσεν ἀντιπάθειαν.

-Δός το πίσου τό Κατερινιώ, ἔλεγον μίαν ἡμέραν εἰς τήν μητέρα μου. Δός το πίσου, ἄν μ'ἀγαπᾶς. Αὐτήν τήν φοράν σέ τό λέγω μέ τά σωστά μου! Ἐγώ θά σέ φέρω μίαν ἄλλην ἀδελφήν ἀπό τήν Πόλι! Ἕνα εὔμορφο κορίτσι, ἕνα ἔξυπνο πού νά στολίσῃ μίαν ἡμέρα τό σπίτι μας.

Ἔπειτα περιέγραψα μέ τά ζωηρώτερα χρώματα, ὁποῖον θά ἦτο τό ὀρφανόν, τό ὁποῖον ἔμελλον νά τῆς φέρω, καί πόσον πολύ θά τό ἠγάπων.

Ὅταν ὕψωσα τά βλέμματά μου, πρός αὐτήν, εἶδον μετ' ἐκπλήξεώς μου, ὅτι τά δάκρυά της ἔρρεον σιγαλά καί μεγάλα ἐπί τῶν ὠχρῶν αὐτῆς παρειῶν, ἐνῷ οἱ ταπεινωμένοι της ὀφθαλμοί ἐξέφραζον μίαν ἀπερίγραπτον θλῖψιν!

-Ὦ! εἶπε μετ'ἀπελπιστικῆς ἐκφράσεως. Ἐνόμισα ὅτι σύ θά ἀγαπήσῃς τήν Κατερινιώ περισσότερον ἀπό τούς ἄλλους, ἀλλά, ἀπατήθηκα! Ἐκεῖνοι δέν θέλουν διόλου ἀδελφήν, καί σύ θέλεις μίαν ἄλλην. Καί τί φταίγει τό φτωχό, σάν ἔγινεν ὅπως τό ἔπλασεν ὁ Θεός. Ἄν εἶχες μίαν ἀδελφήν ἄσχημην καί μέ ὀλίγον νοῦν, θά τήν ἔβγαζες δι'αὐτό μέσα στούς δρόμους, γιά νά πάρῃς μίαν ἄλλην, εὔμορφην καί γνωστικήν;

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-"Οχι μητέρα! Βέβαια ὄχι! ἀπήντησα ἐγώ. Μά ἐκείνη θά ἦτο παιδί σου, καθώς καί ἐγώ. Ἐνῷ αὐτή δέν σοῦ εἶναι τίποτε. Μᾶς εἶναι ὅλως διόλου ξένη.

-"Οχι! ἀνεφώνησεν ἡ μήτηρ μου μετά λυγμῶν, ὄχι! Δέν εἶναι ξένο τό παιδί! Εἶναι δικό μου! Τό ἐπῆρα τριῶν μηνῶν ἀπό πάνω ἀπό τό λείψανο τῆς μάνας του· καί ὁσάκις ἔκλαιγε, τοῦ ἔβαζα τό βυζί μου στό στόμα του, γιά νά τό πλανέσω· καί τό ἐτύλιξα μέσ'στά σπάργανά σας καί τό ἐκοίμησα μέσ'στήν κούνια σας. Εἶναι δικό μου τό παιδί, καί εἶναι ἀδελφή σας!

Μετά τάς λέξεις ταύτας, τάς ὁποίας ἐπρόφερεν ἰσχυρῶς καί μετ'ἐπιβλητικοῦ τρόπου, ὕψωσε τήν κεφαλήν αὐτῆς καί μέ παρετήρησεν ἀσκαρδαμυκτί. Ἐπερίμενε προκλητικῶς τήν ἀπάντησίν μου. Ἀλλ'ἐγώ δέν ἐτόλμησα νά προφέρω λέξιν. Τότε ἐχαμήλωσε πάλιν τούς ὀφθαλμούς καί ἐξηκολούθησε μέ ἀσθενῆ φωνήν καί θλιβερόν τόνον:

-"Ε! τί νά γίνῃ! Κ'ἐγώ τό ἤθελα καλλίτερο, μά- ἡ ἁμαρτία μου, βλέπεις, δέν ἐσώθηκεν ἀκόμη. Καί τό ἔκαμεν ὁ Θεός τέτοιο, διά νά δοκιμάσῃ τήν ὑπομονή μου, καί νά μέ συγχωρέσῃ. Εὐχαριστῶ σε, Κύριε!

Καί ταῦτα λέγουσα, ἔθηκε τήν δεξιάν ἐπί τοῦ στήθους, ὕψωσε τούς ὀφθαλμούς αὐτῆς πλήρεις δακρύων πρός τόν οὐρανόν, καί ἔμεινεν οὕτως ἐπί τινας στιγμάς σιγῶσα.

-Κάτι θά ἔχῃς στήν καρδιά, μητέρα, εἶπον, τότε μετά τινος δειλίας. Μή θυμώνεις!

Καί λαβών ἐφίλησα τήν παγεράν αὐτῆς χεῖρα πρός ἐξιλέωσιν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-Ναί! εἶπεν ἐκείνη ἀποφασιστικῶς. "Εχω κάτι ἐδῶ μέσα βαρύ, πολύ βαρύ, παιδί μου. Ὡς τώρα γνωρίζει μόνον ὁ Θεός καί ὁ πνευματικός μου. Ἐσύ εἶσαι διαβασμένος καί συντυχαίνεις καμμιά φορά σάν τόν Ἴδιο τόν πνευματικό, καί καλλίτερα. Σήκω, κλεῖσε τή θύρα, καί κάτσε νά σέ τό πῶ, Ἴσως μέ παρηγορήσῃς ὀλίγο, Ἴσως μέ λυπηθῇς, καί ἀγαπήσῃς τό Κατερινιῶ, σάν νἆταν ἀδελφή σου.

Οἱ λόγοι οὗτοι, καί ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖον ἐπρόφερεν, ἀνέλαβον τήν καρδίαν μου εἰς μεγάλην ταραχήν. Τί εἶχε νά μ' ἐμπιστευθῇ ἡ μήτηρ μου χωριστά ἀπό τούς ἀδελφούς μου; "Ολας τάς κατά τήν ἀπουσίαν μου δυστυχίας της μοί τάς εἶχεν ἀφηγηθῇ. "Ολον τόν προτοῦ της βίον τόν ἐγνώριζον ὡσάν παραμῦθι. Τί ἦτο λοιπόν αὐτό πού μᾶς ἀπέκρυπτε μέχρι τοῦδε; ποῦ δέν ἐτόλμησε νά φανερώσῃ εἰς κανένα πλήν τοῦ Θεοῦ καί τοῦ πνευματικοῦ της;

"Οταν ἐπανῆλθον νά καθίσω πλησίον της, ἔτρεμον τά γόνατά μου ἐξ ἀορίστου ἀλλ' ἰσχυροῦ τινος φόβου.

Ἡ μήτηρ μου ἐκρέμασε τήν κεφαλήν, ὡς κατάδικος, ὁ ὁποῖος ἵσταται ἐνώπιον τοῦ κριτοῦ μου μέ τήν συναίσθησιν τρομεροῦ τινος ἐγκλήματος.

-Τό θυμᾶσαι τό 'Αννιώ μας; μέ ἠρώτησε μετά τινας στιγμάς πληκτικῆς σιωπῆς.

-Μάλιστα, μητέρα! Πῶς δέν τό θυμοῦμαι! "Ηταν ἡ μόνη μας ἀδελφή, κ' ἐξεψύχησεν ἐμπρός στά μάτια μου.

-Ναί! μέ εἶπεν, ἀναστενάξασα βαθέως, ἀλλά δέν ἦτο τό μόνο μου κορίτσι! Ἐσύ εἶσαι τέσσαρα χρόνια μικρότερος ἀπό τό Χρηστάκη. "Ενα χρόνο κατόπι του ἔκαμα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τήν πρώτη μου βυγατέρα.

Ἦταν τότε κοντά, πού ἐπαντρολογιέτο ὁ Φωτής ὁ Μυλωνᾶς. Ὁ μακαρίτης ὁ πατέρας σου παράργησε τό γάμο τους, ὡς ποῦ ν' ἀποσαραντήσω ἐγώ, γιά νά τούς στεφανώσουμε μαζί." Ἤθελε νά μέ βγάλῃ κ' ἐμένα στόν κόσμο, γιά νά χαρῶ σάν πανδρευμένη, ἀφοῦ κορίτσι δέν μ' ἄφηκεν ἡ γιαγιά σου νά χαρῶ.

Τό πρωΐ τούς στεφανώσαμε, καί τό βράδυ ἦταν οἱ καλεσμένοι στό σπίτι τους· καί ἐπαῖζαν τά βολιά, καί ἔτρωγεν ὁ κόσμος μέσα στήν αὐλή, κ' ἐγύρνα ἡ κανάτα μέ τό κρασί ἀπό χέρι σέ χέρι. Καί ἔκαμεν ὁ πατέρας σου κέφι, σάν διασκεδαστικός πού ἦταν ὁ μακαρίτης, καί μ' ἔρριψε τό μανδύλι του, νά σηκωθῶ νά χορέψουμε. Σάν τόν ἔβλεπα νά χορεύῃ, μοῦ ἄνοιγεν ἡ καρδιά μου, καί σάν νέα πού ἤμουνε, ἀγαποῦσα κ' ἐγώ τό χορό. Κ' ἐχορέψαμε λοιπόν· κ' ἐχόρεψαν καί οἱ ἄλλοι κατοπόδι μας. Μά ἐμεῖς ἐχορέψαμε καί καλλίτερα καί πολύτερα.

Σάν ἐκοντέψανε τά μεσάνυχτα, ἐπῆρα τόν πατέρα σου παράμερα, καί τόν εἶπα: "Ἄνδρα, ἐγώ ἔχω παιδί στήν κούνια, καί δέν μπορῶ πιά νά μείνω. Τό παιδί πεινᾶ· ἐγώ ἐσπάργωσα. Πῶς νά τό βυζάξω μεσ' στόν κόσμο καί μέ τό καλό μου τό φόρεμα; Μεῖνε σύ ἄν θέλῃς νά διασκεδάσῃς ἀκόμα. Ἐγώ θά πάρω τό μωρό, νά πάγω στό σπίτι.

-"Ε, καλά, γυναῖκα! εἶπεν ὁ συχωρεμένος, καί μ' ἐπαπάρισε πά στόν ὦμο." Ελα, χόρεψε κι' αὐτό τό χορό μαζί μου, καί ὕστερα πηγαίνουμε κ' οἱ δύο. Τό κρασί ἄρχισε νά μέ χτυπᾷ στό κεφάλι, καί ἀφορμή γυρεύω κ' ἐγώ νά φύγω.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σάν ἐχορέψαμε κ'ἐκεῖνο τό χορό, ἐπήραμε τή στράτα.

Ὁ γαμβρός ἔστειλε τά παιχνίδια καί μᾶς ἐξεπροβόδισαν ὡς τό μισό τό δρόμο. Μά εἴχαμε ἀκόμη πολύ ὡς στό σπίτι. Γιατί ὁ γάμος ἔγινε στόν Καρσιμαχαλᾶ. Ὁ δοῦλος ἐπήγαινε μπροστά μέ τό φανάρι. Ὁ πατέρας σου ἐσήκωνε τό παιδί, καί βαστοῦσε καί μένα ἀπό τό χέρι.

-Κουράσθης, βλέπω, γυναῖκα;

-Ναί, Μιχαλιό, Κουράσθηκα.

-"Αϊντε βάλ'ἀκόμα κομμάτι δύναμι, ὡς πού νά φθάσουμε στό σπίτι. Θά στρώσω τά στρώματα μοναχός μου. Ἐμετάνοιωσα πού σ'ἔβαλα κ'ἐχόρεψες τόσο πολύ.

-Δέν πειράζει, ἄνδρα, τοῦ εἶπα. Τό ἔκαμα γιά τό χατῆρι σου. Αὔριο ξεκουράζουμαι πάλι.

"Ετσι ἤρθαμε στό σπίτι. Ἐγώ ἐφάσκιωσα κ' ἐβύζαξα τό παιδί, κ'ἐκεῖνος ἔστρωσε. Ὁ Χρηστάκης ἐκοιμᾶτο μαζί μέ τήν Βενετιά, πού τήν ἀφῆκα νά τόν φυλάγῃ. Σέ λίγο ἐπλαγιάσαμε καί μεῖς. Τό καϋμένο, εἶπα, δέν ἔφαγε σήμερα χορταστικά. Καί ἀκούμβησα στήν κούνια του νά τό βυζάξω. Μά ἤμουν πολύ κουρασμένη, καί δέν μποροῦσα νά κρατηθῶ. Τό ἔβγαλα λοιπόν, καί τό ἔβαλα κοντά μου, μέσ'στό στρῶμα, καί τοῦ ἔδωσα τή ρόγα στό στόμα του. "Εκεῖ μέ ξαναπῆρεν ὁ ὕπνος.

Δέν ἠξεύρω πόσην ὥραν ἤθελεν ὡς τό πουρνό. Μά σάν ἔνιωσα νά χαράζῃ-"ας τό βάλω, εἶπα, τό παιδί στόν τόπο του.

Μά ἐκεῖ πού πῆγα νά τό σηκώσω, τί νά διῶ; Τό παιδί δέν ἐσάλευε;

'Εξύπνησα τόν πατέρα σου· τό ξεφασκιώσαμε, τό ζε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στάναμε, τοῦ ἐτρίψαμε τό μυτοῦδι του, τίποτε.

Ἦταν ἀπεθαμένο.

-Τό πλάκωσες, γυναῖκα, τό παιδί μου. - εἶπεν ὁ πατέρας σου καί τόν ἐπῆραν τά δάκρυα. Τότε ἄρχισα ἐγώ νά κλαίγω στά δυνατά καί νά ξεφωνίζω. Μά ὁ πατέρας σου ἔβαλε τό χέρι του στό στόμα μου καί - Σοῦς. μέ εἶπε. Τί φωνάζεις ἔτσι, βρέ βῶδι;-Αὐτό μέ τό εἶπε, Θεός σχωρέσ'τονε. Τρία χρόνια εἴχαμε πανδρευμένοι, κακό λόγο δέν μέ εἶπε. Καί κείνη τή στιγμή μέ τό εἶπε.-Ἔ; Τί φωνάζεις ἔτσι; Θέλεις νά ξεσηκώσῃς τή γειτονιά, νά πῇ ὁ κόσμος πώς ἐμέθυσες κ' ἐπλάκωσες τό παιδί σου;

Καί εἶχε δίκιο, πού ν'ἁγιάσουν τά χώματα πού κοίτεται. Γιατί, ἄν τό μάθαινεν ὁ κόσμος, ἔπρεπε νά σχίσω τή γῆ νά ἔμβω μέσα ἀπό τό κακό μου.

Ἀλλά τί τά θέλεις. Ἡ ἁμαρτία εἶναι ἁμαρτία. Σάν τό ἐθάψαμε τό παιδί, κ'ἐγυρίσαμεν ἀπό τήν ἐκκλησία, τότε ἄρχισε τό θρῆνος τό μεγάλο. Τότε πιά δέν ἔκλαιγα κρυφά. -Εἶσαι νέα, καί θά κάμῃς κι'ἄλλα, μ' ἔλεγαν. Ὡς τόσον ὁ καιρός περνοῦσε καί ὁ Θεός δέν μᾶς ἔδιδε τίποτε. Νά. ἔλεγα μέσα μου. Ὁ Θεός μέ τιμωρεῖ, γιατί δέν ἐστάθηκα ἄξια νά προφυλάξω τό παιδί πού μ'ἔδωκε. Καί ἐντρεπόμουνα τόν κόσμο, καί ἐφοβούμην τόν πατέρα σου. Γιατί κ'ἐκεῖνος ὅλο τόν πρῶτο χρόνο ἔκαμνε τάχα τόν ἀλύπητο καί μ'ἐπαρηγοροῦσε, γιά νά μέ δώσῃ θάρρος. Ὕστερα ὅμως ἄρχισε νά γίνεται σιγανός καί συλλογισμένος.

Τρία χρόνια ἐπέρασαν χωρίς νά φάγω ψωμί νά πάγῃ στήν καρδιά μου. Στά τρία χρόνια κ'ὕστερα γεννήθη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κες ἐσύ. -Ἦταν οἱ πολλές οἱ χάρες πού ἐπῆγα.

Σάν γεννήθηκες ἐσύ ἐκατάκατσεν ἡ καρδιά μου, μά δέν ἠμέρεψε. Ὁ πατέρας σου σέ ἤθελε κορίτσι. Καί μίαν ἡμέρα μέ τό εἶπε:

-Κι' αὐτό, καλῶς μᾶς ὥρισε, Δεσποινιώ, μά γώ τό ἤθελα κορίτσι.

Ὅταν ἐπῆγεν ἡ γιαγιά σου στόν Ἁγιοντάφο, ἔστειλα δώδεκα πουκάμισα καί τρία Κωνσταντινάτα, γιά νά μέ βγάλῃ ἕνα σχωροχάρτι. Καί, διές ἐσύ; Ἴσα ἴσα ἐκεῖνο τό μῆνα, πού ἐγύρισεν ἡ γιαγιά σου ἀπό τή Γερουσαλήμ μέ τό σχωροχάρτι, ἐκεῖνον τό μῆνα ἐκοιλοπονοῦσα τήν Ἀννιώ.

Κάθε λίγο καί λιγάκι ἐφώναζα τή μανίτσα. -Ἔλα δά, κυρά νά διοῦμε· κορίτσι εἶναι; -Ναί, θυγατέρα, ἔλεγεν ἡ μαμμή, κορίτσι. Δέ βλέπεις; Δέν σέ χωροῦν τά ροῦχα σου; -Καί νά πιά χαρά ἐγώ, σάν τό ἄκουγα;

Σάν ἐγεννήθηκε τό παιδί καί βγῆκεν ἀληθινά κορίτσι, τότε πιά ἦρθεν ἡ καρδιά στόν τόπο της. Τό ὠνομάσαμεν Ἀννιώ, τό ἴδιο τό ὄνομα πού εἶχε τό σχωρεμένο, γιά νά μήν ἀποφαίνεται πώς μᾶς λείπει κανείς ἀπό τό σπίτι. -Εὐχαριστῶ σε, Θεέ μου, ἔλεγα νύχτα καί μέρα. Εὐχαριστῶ σε, ἡ ἁμαρτωλή, πού ἐσήκωσες τήν ἐντροπή καί ἐξάλειψες τήν ἁμαρτία μου;

Καί εἴχαμε πιά τήν Ἀννιώ σάν τά μάτια μας. Καί ἐζούλευες ἐσύ, καί ἔγινες τοῦ θανατᾶ ἀπό τή ζούλια σου.

Ὁ πατέρας σου σέ ἔλεγε τό ἀδικημένο του, γιατί σ' ἀπόκοψα πολύ νωρίς, καί μ' ἐμάλωνε καμμιά φορά, γιατί σέ παραμελοῦσα. Κ' ἐμένα ἡ καρδιά μου ἐρράγιζε, σάν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σ'ἔβλεπα νά χαλνᾷς. Μά ἔλα, πού δέν ἐμποροῦσα ν'ἀφήσω τήν 'Αννιώ ἀπό τά χέρια μου. 'Εφοβούμην πώς κάθε στιγμή μποροῦ νά τῆς συμβῇ τίποτε. Καί ὁ πατέρας σου, ὁ μακαρίτης, ὅσο καί ἄν μάλωνε κ' ἐκεῖνος, τήν ἤθελε πιά νά μή στάξῃ καί μήν βρέξῃ.

Μά ἐκεῖνο τό εὐλογημένο, ὅσο περισσότερα χάδια, τόσο ὀλιγώτερην ὑγεία. "Ελεγες πώς μετάνοιωσε ὁ Θεός γιατί μᾶς τό ἔδωκε. 'Εσεῖς ἤσασθε κόκκινα, καί ζωηρά καί σερπετά. 'Εκεῖνο, ἥσυχο καί σιγανό καί ἁρμωστιάρικο. "Οταν τό ἔβλεπα ἔτσι χλωμό χλωμό, μοῦ ἤρχετο εἰς τό νοῦ μου τό πεθαμένο, καί ἡ ἰδέα πώς ἐγώ τό ἐθανάτωσα ἄρχισε νά ξανακυριεύῃ μέσα μου. "Ωσπου μιάν ἡμέρα ἀπέθανε καί τό δεύτερο.

"Οποιος δέν τό ἐδοκίμασε μονάχος του, παιδί μου, δέν ξεύρει τί πικρό ποτῆρι ἦταν ἐκεῖνο. 'Ελπίδα νά κάνω ἄλλο κορίτσι δέν ἦταν πλέον. 'Ο πατέρας σου εἶχ'ἀποθάνει. "Αν δέν εὑρίσκετο ἕνας γονιός νά μέ χαρίσῃ τό κορίτσι του ἤθελε πάρω τά βουνά νά φύγω.

'Αλήθεια πού δέν ἐβγῆκε καλόγνωμο. Μά ὅσο τό εἶχα καί τό κήδευα καί τό κανάκευα, θαροῦσα πώς τό εἶχα δικό μου, καί ξεχνοῦσα κεῖνο π'ὤχασα, κ' ἡμέρωνα τή συνείδησί μου.

Καθώς τό λέγ'ὁ λόγος, ξένο παιδί 'ναι παίδεψι. Μά γιά μένα ἡ παίδεψι αὐτή εἶναι παρηγοριά κ' ἐλαφροσύνη. Γιατί ὅσο περισσότερο τυραννηθῶ καί χολοσκάσω, τόσο λιγώτερο θά μέ παιδέψῃ ὁ Θεός γιά τό παιδί πού πλάκωσα.

Γι'αὐτό - νἄχῃς τήν εὐχή μου - μή μέ γυρεύεις νά διώξω τώρα τήν Κατερινιώ, γιά νά πάρω ἕνα παιδί

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καλόγνωμο καί προκομένο.

-"Οχι, ὄχι, μητέρα! ἀνέκραξα διακόψας αὐτήν ἀκρατήτως. Δέν γυρεύω τίποτε. Ὕστερα, ἀπό ὅσα μ' ἀφηγήθης, σέ ζητῶ συγχώρησι διά τήν ἀσπλαγχνίαν μου. Σέ ὑπόσχομαι ν' ἀγαπῶ τό Κατερινιώ σάν τήν ἀδελφή μου καί νά μή τῆς εἴπω τίποτε πλέον, τίποτε δυσάρεστον.

-"Ετσι νἄχης τήν εὐχή τοῦ Χριστοῦ καί τῆς Παναγίας! εἶπεν ἡ μήτηρ μου ἀναπνεύσασα. Γιατί, βλέπεις, τό πόνεσε ἡ καρδιά μου τό πολλακαμμένο, καί δέν θάλω νά τό κακολογοῦνε. Ξέρω κ' ἐγώ, μαθές; τῆς Τύχης ἦτανε; τοῦ Θεοῦ ἦτανε; Τόσο κακή καί ἀνεπιδέξια πού εἶναι-τήν πῆρα στό λαιμό μου, ἐτελείωσε.

Ἡ ἐκμυστήρευσις αὕτη ἔκαμε βαθυτάτην ἐπ' ἐμοῦ ἐντύπωσιν. Τώρα, μοῦ ἠνοίγησαν οἱ ὀφθαλμοί, καί ἐκατάλαβα πολλάς πράξεις τῆς μητρός μου, αἱ ὁποῖαι πότε μέν ἐφαίνοντο ὡς δεισιδαιμονία, πότε ὡς αὐτόχρημα μονομανίας ἀποτελέσματα. Τό φοβερόν ἐκεῖνο δυστύχημα ἐπηρέασε τόσον πολύ τόν βίον της ὅλον, ὅσῳ μᾶλλον ἁπλῆ καί ἐνάρετος καί θεοφοβουμένη ἦτον ἡ μήτηρ μου. Ἡ συναίσθησις τοῦ ἁμαρτήματος, ἡ ἠθική ἀνάγκη τῆς ἐξαγνίσεως καί τό ἀδύνατον τῆς ἐξαγνίσεως αὐτοῦ-τί φρικτή καί ἀμείλικτος Κόλασις! Ἐπί εἰκοσιοκτώ τώρα ἔτη βασανίζεται ἡ τάλαινα γυνή χωρίς νά δυνηθῇ νά κοιμήσῃ τόν ἔλεγχον τῆς συνειδήσεώς της, οὔτε ἐν ταῖς δυστυχίαις, οὔτε ἐν ταῖς εὐτυχίαις της!

Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἔμαθον τήν θλιβεράν της ἱστορίαν, συνεκέντρωσα ὅλην μου τήν προσοχήν εἰς τό, πῶς ν' ἀνακουφίσω τήν καρδίαν της, προσπαθῶν νά παραστήσω εἰς αὐτήν ἀφ' ἑνός μέν τό ἀπρομελέτητον καί ἀβούλη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τον τοῦ ἁμαρτήματος, ἀφ' ἑτέρου δέ τήν ἄκραν τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίαν, τήν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ἥτις δέν ἀνταποδίδει ἴσα ἀντί ἴσων, ἀλλά κρίνει κατά τούς διαλογισμούς καί τάς προθέσεις μας. Καί ὑπῆρξε καιρός, καθ' ὅν ἐπίστευον, ὅτι αἱ προσπάθειαί μου δέν ἔμειναν ἀνεπιτυχεῖς.

Ἐν τούτοις, ὅταν μετά δύο ἐτῶν νέαν ἀπουσίαν ἦλθεν ἡ μήτηρ μου νά μέ ἰδῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐθεώρησα καλόν νά κάμω ὑπέρ αὐτῆς κάτιτι ἐπιβλητικώτερον.

Ἐξενιζόμην τότε ἐν τῷ περιφανεστέρῳ τῆς Πόλεως οἴκῳ, ἐν ᾧ ἔσχον ἀφορμήν νά γνωρισθῶ μέ τόν Πατριάρχην Ἰωακείμ τόν δεύτερον. Ἐνῷ μίαν ἡμέραν συνεβαδίζομεν μόνοι ὑπό τάς ἀμφιλαφεῖς τοῦ κήπου σκιάς, τῷ ἐξέθηκα τήν ἱστορίαν κ' ἐπεκαλέσθην τήν ἐπικουρίαν του. Τό ὕψιστον αὐτοῦ ἀξίωμα, τό ἐξαίρετον κῦρος, μεθ' οὗ περιβάλλεται πᾶσα θρησκευτική του ρήτρα, ἔμελλεν ἀναμφιβόλως νά ἐμπνεύσῃ εἰς τήν μητέρα μου τήν πεποίθησιν τῆς ἀφέσεως τοῦ κρίματός της. Ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος γέρων, ἐπαινέσας τόν περί τά θρησκευτικά ζῆλόν μου, μοί ὑπεσχέθη τήν πρόθυμον σύμπραξίν του.

Οὕτω λοιπόν ὡδήγησα μετ' ὀλίγον τήν μητέρα μου εἰς τό Πατριαρχεῖον διά νά ἐξομολογηθῇ εἰς τήν Παναγιότητά του.

Ἡ ἐξομολόγησις διήρκεσε πολλήν ὥραν καί ἐκ τῶν νευμάτων καί ἐκ τῶν ρημάτων τοῦ Πατριάρχου, ἐννόησα, ὅτι ἐχρειάσθη νά διαθέσῃ ὅλην τήν δύναμιν τῆς ἁπλῆς καί εὐλήπτου ρητορικῆς του, ὅπως ἐπιφέρῃ τό ποθητόν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀποτέλεσμα.

Ἡ χαρά μου ἦτον ἀπερίγραπτος. Ἡ μήτηρ μου ἀπεχαιρέτησε τόν γεραρόν Ποιμενάρχην μετ' εἰλικρινοῦς εὐγνωμοσύνης καί ἐξῆλθε τῶν Πατριαρχείων τόσον εὐχαριστημένη, τόσον ἐλαφρά, ὡς ἐάν ἤρθη ἀπό τῆς καρδίας αὐτῆς μία μεγάλη μυλόπετρα.

Ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τό κατάλυμά της, ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ κόλπου της ἕνα σταυρόν, δῶρον τῆς Παναγιότητός του, τόν ἐφίλησε, καί ἤρχισε νά τόν περιεργάζεται βυθιζομένη ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς σκέψεις.

-Καλός ἄνθρωπος, τῇ εἶπον, αὐτός ὁ Πατριάρχης. Ὁρίστε; Τώρα πιά πιστεύω, ὅτι ἦλθεν ἡ καρδιά σου στόν τόπον της.

Ἡ μήτηρ μου δέν ἀπεκρίθη.

-Δέν λέγεις τίποτε, μητέρα; τήν ἠρώτησα μετά τινος διασταγμοῦ.

-Τί νά σέ πῶ, παιδί μου; ἀπήντησε τότε σύννους καθώς ἦτον ὁ Πατριάρχης εἶναι σοφός καί ἅγιος ἄνθρωπος. Γνωρίζει ὅλες τές βουλές καί τά θελήματα τοῦ Θεοῦ καί συγχωρᾷ τές ἁμαρτίες ὅλου τοῦ κόσμου. Μά, τί νά σέ πῶ; Εἶναι καλόγερος. Δέν ἔκαμε παιδιά, γιά νά μπορῇ νά γνωρίσῃ τί πρᾶγμα εἶναι τό νά σκοτώσῃ κανείς τό ἴδιο τό παιδί του;

Οἱ ὀφθαλμοί της ἐπληρώθησαν δακρύων καί ἐγώ ἐσιώπησα.

(88, 18, 117-132).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στ'. Γλωσσάριο Βιζηνοῦ.

1. Τά ἅπαντα τοῦ Γεωργίου Βιζηνοῦ.
   Ἐπιμέλεια Κ. Μαμώνη, 857-864.
2. BB, 18, 363-364.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τό κείμενο καί ἡ ἀξιολόγησίς του

α΄. Τό κείμενο.

Μεταμορφώσεις

Μιά μάνα εἶχε τέσσαρα παιδάκια καμωμένα,
τέσσαρα παιδιά
Τ'ἀναγυιωσε, τ'ἀνάθρεψε, τά προίκισ'ἕνα ἕνα
μ'εὔθυμη καρδιά.

Κ'εὑρῆκε καί τά πάνδρεψε σ'ἀνθρώπους μέ κεφάλι,
μέ νοικοκυριό.
Κ'ἐκεῖνα σπιτωθήκανε κ'ἐγίνανε μεγάλοι
μέσα στό χωριό.

Μά τῆς γριᾶς τῆς μάνας των τῆς ἔδωκεν ἡ Μοῖρα
ἄσχημην εὐχή.
Κι'ἀπέθανεν ὁ γέρος της. Κι'ἀπέμειν'αὐτή χήρα,
χήρα καί φτωχή.

Κι'αὐτό σάν νά μήν ἄφθανεν, ἀρρώστησε μιά μέρα,
μιά κακή βραδιά.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Φωνάζει ξένον ἄνθρωπο, μηνᾶ μ' αὐτόνε πέρα
νἄρθουν τά παιδιά.

-Πᾶνε καί πές τοῦ γυιόκα μου νἀρθῆ νά μέ κυττάξη
καί δέν εἰμπορῶ.-

Πῆγε καί ἦλθε καί λαλεῖ.-Τ'ἀμπέλι του θά φράξη.
Δέν ἔχει καιρό.

-Οἱ βάτοι νά φυτρώσουνε στό σῶμά τ', εἶπ'ἐκείνη,
γιά παντοτεινά.-

Καί ἀπό τότ'ὁ κακογυιός σκαντσόχοιρος ἐγείνη,
φεύγει στά βουνά.

-Πᾶνε καί πές τῆς κόρης μου νἀρθῆ νά μέ κυττάξη,
καί δέν εἰμπορῶ.-

Πῆγε καί ἦλθε καί λαλεῖ.-'Φαίνει λευκό μετάξι.
Δέν ἔχει καιρό.

-Νά 'φαίνη καί νά διάζεται, καί νἄναι, εἶπ'ἐκείνη,
μέ χωρίς πανί.-

Καί ἀπό τότ'ἡ ἄπονη, ἀράχνη ἔχει γίνει,
ματαιοπονεῖ.

-Πᾶνε στήν ἄλλη κόρη μου, νἀρθῆ νά μέ κυττάξη,
καί δέν εἰμπορῶ.-

Πῆγε καί ἦλθε καί λαλεῖ.-Θά πλύνη καί θ'ἀλλάξη.
Δέν ἔχει καιρό.

-'Η σκάφη πά στήν ράχη της νά γύρη, εἶπ'ἐκείνη,
ἄπλυτ'ἀλλαγή.-

Καί ἀπό τότ'ἡ ἄπονη, χελώνα ἔχει γίνει,
σέρνεται στή γῆ.

-Πᾶνε στήν τρίτη κόρη μου, νἀρθῆ νά μέ κυττάξη,
καί δέν εἰμπορῶ.-

Πρίν ἐπιστρέψη καί τῆς πῆ, ἡ κόρ'εἶχε προφθάξει.
Εἶχ'αὐτή καιρό;

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-Γιατί στά χέρια, κόρη μου, στά δάχτυλα ζυμάρι
κι' ἄλευρα ἐδῶ;

-'Εξύμωνα, μανούλα μου, μά εἶδησ' ἔχω πάρει
κι ἦρθα νά σέ ἰδῶ.

-'Ανθόσκονη τ' ἀλεῦρι σου, κ' ἡ σκάφη σου κυψέλη·
Ηὗρες τόν καιρό·

Στόν βίο σου, νά γίνεται ὅ,τι κι' ἄν πιάνῃς μέλι,
μέλι γλυκερό·-

Λαλεῖ, καί μέ χαμόγελο ἀποκοιμιέτ' ἐκείνη
γιά παντοτεινά.

Καί ἀπό τότε, μέλισσα ἡ κόρη της ἐγείνη
καί καλοπερνᾷ.

Γυρνᾷ-σ' ὅλα τά λούλουδα, εἰς ὅλα τ' ἄνθη 'μβαίνει,
μ' εὔθυμη ψυχή.

Κι' ἀπ' ὅλα 'να' τά πλάσματα ἡ πιό εὐλογημένη,
διά τήν εὐχή.

("'Ατθίδες αὖραι").

(BB, 18, 43-45).

β΄. Λεξιλόγιο.

μάννα.

βλ. 4. 'Η σταχομαζώχτρα.

παιδί.

1. ἀρχ. παιδίον, ὑποκορ. τοῦ παῖς.
2. τέκνον, ἄνθρωπος μικρᾶς ἡλικίας, νέος, ἀκμαῖος, νεαρός, ἔφηβος, ἄνθρωπος ἁπλός, ἀφελής, εὔπιστος, μέ παιδική ψυχή.
3. παιδίον, παῖς, τέκνον, γόνος, ἔκγονος, παιδάριον, βρέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φος, νήπιον, τέκνον, μειράκιον.

κάμνω.

1.ἀρχ. < κάματος

δημ. κάνω

2.κουράζομαι, ἀπαυδῶ, ποιῶ, κατασκευάζω, πράττω, ἐκτελῶ, διενεργῶ, φτ(ε)ιάχνω, καθιστῶ κάποιον τοιοῦτον, τόν φέρω εἰς κατάστασιν, τόν διαθέτω οὕτως ἤ ἄλλως, προκαλῶ, προξενῶ, δημιουργῶ, διατρέχω, διανύω, παίρνω, προσποιοῦμαι, ἐπιτηδεύομαι, ὑποκρίνομαι, καμώνομαι, ἐνεργῶ, συμπεριφέρομαι, τεκνοποιῶ, γεννῶ, υἱοθετῶ, παράγω κάτι ὡς προϊόν, τιμῶμαι, στοιχίζω, ἀξίζω, κοστίζω, ἐπαγγέλλομαι, μετέρχομαι τό ἐπάγγελμα, ἐκλέγω, διορίζω, παρασκευάζω, μαγειρεύω, ἐκλαμβάνω τι(νά) ὡς..., παριστάνω τι(νά) ὡς, ἐπιχειρῶ, προσπαθῶ, κινοῦμαι πρός τινα ἐνέργειαν, εἶμαι κατάλληλος, διατελῶ, ἐπί καιρικῶν μεταβολῶν, ἐπιτρέπω, ἐμπορεύομαι εἶδος τι, συγκομιδῶ, ἀποκτῶ περιουσία, τακτοποιῶ, συγυρίζω, ἀναγκάζω τινά, διαμένω, διατριβῶ, χρονοτριβῶ, συμφωνῶ, ταιριάζω.

ἡ μετ. παρακ. καμωμένος ἤ κανωμένος: ἕτοιμος, τελειωμένος, γινωμένος, ὥριμος.

3-ποιῶ, πράττω, διαπράττω, δρῶ, ἐργάζομαι, κατασκευάζομαι.

4-κάμνω αἴσθησιν,

-κάνω ἄνω κάτω

-τό κάνω ζήτημα

-τοῦ κάνω θεωρία

-κάνω ἀβαρία

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-κάνω βούκινο (μεσν. βούκινον < λατ. BUCINA = σάλπιγγα ἀπό κέρατο).
-τά κάνω γῆ Μαδιάμ.
-κάνω μπρός
-τόν ἔκαμα θεό καί ἅγιο
-κάνω καρτέρι
-τόν ἔκαμα κουρέλι
-κάνω τό μάτι
-κάνω μιά τρύπα στό νερό
-κάνω ὅ,τι μοῦ καπνίση
-κάνω πανιά
-κάνω πλακάκια
-κάνω πλάτες
-κάνω πῶς καί πῶς
-τά κάνω ρόϊδο
-κάνω σάν τρελλός
-κάνω στήν μπάντα
-κάνω στραβά μάτια
-κάνω τόν καμπόσο
-κάνω τό σταυρό μου
-τόν κάνω τόπι
-κάνω φτερά
-κάνω χατήρι (< τουρκ. HATIR = εὔνοια, χάρη).
-τόν κάμνω Χριστό (=θερμοπαρακαλῶ)
-τό κάνει (=ἐκδίδεται ἐπί χρήμασι).
-τά κάνει ἐπάνω του
-ἡ βάρκα κάνει νερά
-κάνω βόλτες
-τοῦ 'καμα λόγο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-κάνω μαθήματα
-κάνω ταμεῖον
-κάνω τά χαρτιά μου
-τοῦ 'καμα τό τραπέζι
-τί κάνεις;
-δύο καί δύο κάνουν τέσσερα
-ἔκανα μαῦρα μάτια νά σέ ἰδῶ
-δέν κάνομε χωριό μαζί
-κάνω καρδιά
-τό ἴδιο μοῦ κάνει
-δέν ἔχει νά κάμη.

ζῶ.

1-ἀρχ. ζῶ (-άω)

2-ὑπάρχω, βιῶ, εὑρίσκομαι ἐν ζωῇ, συντηροῦμαι, ποριζομαι τά πρός τό ζῆν, ἀποζῶ, διατρέφομαι, εἶμαι ἐπιτήδειος, διάγω τόν βίον, διαμένω, κατοικῶ, περνῶ τή ζωή μου, εὑρίσκομαι εἰς τήν τοιαύτην ἤ τοιαύτην κατάστασιν, διατρέφω τινά, τόν συντηρῶ, ἐφαρμόζω τί στή ζωή μου, ἀποκτῶν πεῖρα.

3-ζῶ, ἔμψυχος εἰμί, πνέω, βιῶ, διάγω, διαιτῶμαι, βιοτεύω, τόν βίον ποιοῦμαι, ἀπό τινος, βίον ἔχω, ἔχω τά ἐπιτήδεια.

4-ζῶ μέ κάποιον
-ὕδωρ ζῶν (=ἡ θεία ἀλήθεια)
-ζῶ ἐν Χριστῷ
-ζῇ καί βασιλεύει
-ποῦ ζῇς;
-ζῇ στά σύννεφα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-ζῆσε Μάη νά φᾶς τριφύλλι καί τόν Αὔγουστο σταφύλι

-νά ζήσῃς χίλια χρόνια

-ζῇ καί ζαίνει (=ζῇ ἐν ἀθλιότητι)

ἀναθρέφω

1-ἀρχ.

δημ. καί ἀνατρέφω

2-παρέχω τροφήν, διατρέφω, συντηρῶ, ἀνασταίνω, μεγαλώνω, παρέχω πνευματικήν τροφήν, μορφώνω, ἐκπαιδεύω, διαπαιδαγωγῶ, δίδω ἀνατροφήν.

-ἀντ. δέν ἐπιβλέπω τήν μόρφωσιν, ἀποχαλινώνω

3-ἀνατρέφω, τρέφω, ἐκτρέφω, διατρέφω, παιδεύω, παιδαγωγῶ, ἐπιμελοῦμαι, θεραπεύω.

προικίζω

1-ἀπό τό ἀρχ. προῖξ

2-δίδω προῖκα, προικοδοτῶ, χαρίζω, δωρίζω, περικοσμῶ

3-προικίζω, κοσμῶ, χορηγῶ τινά τινι, δωροῦμαί τινί τι, ἐκδίδωμαι τήν θυγατέρα, κοσμῶ τινα δώροις.

καρδιά

1-μεσν. καρδιά < καρδία

2-ὄργανον κυκλοφορίας, ἕδρα ζωῆς, συναισθημάτων ἐπιθυμιῶν, ψυχή, ψίχα, τό μέσον ἐποχῆς, ἐγκόλπιον γυναικῶν, ἀστήρ ἀστερισμῶν, τό κέντρον μιᾶς χώρας, τά ἐνδότερα, τό ἐσώτερον λαχανικοῦ.

3-καρδία, θυμός, φρένες, ψυχή.

4-ἔχει καρδία γιά πόλεμο

-μά δέ βαστοῦν τά κότσια

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-τό λέει ἡ καρδιά του
-μίλησες στήν καρδιά της
-μοῦ χάλασες τήν καρδιά
-δέν τό βαστᾶ ἡ καρδιά μου
-δουλεύει χωρίς καρδιά
-βάστα καρδιά μου, βάστα
-κάνω καρδιά
-τόν ἔχω στήν καρδιά μου
-ἔχει καρδιά ἀγκινάρα (=ἐρωτύλος)
-θεωρία ἐπισκόπου καί καρδιά μυλωνᾶ
-κάλλιο κόμπο στό πουγγί παρά κόμπο στήν καρδιά
-ἄνω σχῶμεν τάς καρδίας
-μαύρη καρδιά
-ἐλαφρά τῇ καρδίᾳ
-πῆγε ἡ καρδιά μου στόν τόπο της.

κεφάλι

1-μεσν. κεφάλιν < μεταγενεστ. κεφάλιον, ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. κεφαλή

2-τό ἄνω ἄκρον τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου, ἡ πρόσθιον μέρος τοῦ σώματος τῶν ζώων, ὅπου ὁ ἐγκέφαλος καί τά κύρια αἰσθητήρια ὄργανα, κεφάλι, ὅτι ἔχει θέα κεφαλῆς σέ οἱοδήποτε ἀντικείμενο, κορυφή, ὁ πρῶτος ἀρχηγός ὁμάδος, ὁ ἀνώτατος ἰθύνους νοῦς, ὁ ἐπικεφαλῆς, σέφ (CHEF), ἐμπρόσθιον τμῆμα φάλαγγος στρατιωτικῆς, ὅ,τι ὁμοιάζει πρός κεφαλή, ὅ,τι ἔχει σχῆμα κεφαλῆς, μονάς συνόλου ὁμοειδῶν ὄντων.

3-κεφαλή, κάρα, κάρη, κρανίον, κορυφή, πρῶτος κύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ριος, ἄρχων, ἀρχηγέτης, κορυφαῖος, ἡγεμών, προστάτης.

4-εἶμαι ἐπικεφαλῆς

-γερό κεφάλι

-ρίχτηκε μέ τό κεφάλι στή μελέτη.

-δέν ἔχει κεφάλι (=εἶναι ἄμυαλος)

-εἶναι ἀγύριστο κεφάλι

-κάνει τοῦ κεφαλιοῦ του

-δέ σηκώνει κεφάλι ἀπό τή δουλειά

-βάζω τό κεφάλι μου (στοίχημα)

-βάζω τό κεφάλι μου στό σακί

-τό ψάρι βρωμάει ἀπό τό κεφάλι

-κεφάλι σκόρδο

-κεφάλι κασέρι

-ἔβοσκε ἑκατό κεφάλια πρόβατα

-κρατῶ ψηλά τό κεφάλι

νοικοκυριό

1-ἀπό τό ρ. νοικοκυρεύομαι (ὑποχωρητικῶν) < νοικοκύρης + καταλ. -εύω

δημ. καί νοικοκεριό

2-τό σύνολον τῶν ἐν τῷ οἴκῳ ἀπαραιτήτων πραγμάτων, τό σπιτικό, ἡ ἐπιστασία τοῦ οἴκου, ἡ μέριμνα διά τά τοῦ οἴκου, ἡ οἰκιακή οἰκονομία, ἡ οἰκοκυρική, οἰκοσκευή

3-ἔπιπλα καί σκεύη οἰκίας, κατασκευή, ἐνδυχία, ἐνδομενία, οἶκος, τά οἰκεῖα.

βλ. νοικοκύρης, 4.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μεγάλος.

1-ἀπό τό μεγάλη, θηλ, τοῦ ἀρχ. μέγας, κατά τό σχῆμα ἄλλη - ἄλλος.

2-ὁ ὑπερβαίνων τό μέσον ὅρον, σπουδαῖος, ἐξαίρετος, ἐπιφανής, σημαντικός, περίφημος, θρυλικός, προχωρημένη ἡλικία, ὥριμος, ὁ μεγαλύτερος κατά τήν ἡλικίαν, ὁ ὑψηλότερος

3-μέγας, πολύς, ἀδρός, δεινός, ἐξέχων, μεγαλοπρεπής, λαμπρός, σεμνός, ἀξιάλογος.

4-μεγάλος καί τρανός

-μεγάλος καλλιτέχνης

-μέγας παλιάνθρωπος

-μεγάλος κατεργάρης

-ἡ μεγάλη ἰδέα

-οἱ μεγάλες γιορτάδες

-Μεγάλη Ἑβδομάδα

-τό μεγάλο ψάρι τρώει τό μικρό

-μεγάλη μπουκιά φάε, μεγάλο λόγο μήν εἰπῆς

-μεγάλα λόγια

-μεγάλη στραβομάρα

-μεγάλο καράβι μεγάλη φουρτούνα

-μέ τούς μικρούς μικρός, καί μέ τούς μεγάλους μεγάλος.

χωριό.

1-μεσν. χωρίον < ἀρχ. χωρίον (=τόπος, περιοχή), ὑποκορ. τοῦ χῶρος

2-μικρός συνοικισμός, τό σύνολο τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ, χωρικοί, γενέτειρα, περικοπή, ἀπόσπασμα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3-χωρίον, κώμιον, κώμη, ρῆσις
4-δέν κάνουμε χωριό οἱ δύο μας
-γινήκαμε ἀπό δυό χωριά
-χωριό πού φαίνεται κολαοῦζο (<τουρκ.KILAvUS = ὁδηγός) δέν θέλει
-κακό χωριό λίγα σπίτια.

γριά.

βλ. 4. Ἡ σταχομαζώχτρα.

μοῖρα.

1-ἀρχ. μοῖρα < μείρομαι
δημ. καί μοίρα
2-τμῆμα ὅλου, μέρος, μερίς, τεμάχιον, κομμάτι τό ἀναλογοῦν εἴς τινα, τό μερίδιον, τό μερτικό, τό μέρισμα, τό μοιράδι, εἱμαρμένη, πεπρωμένον, προορισμός, τύχη, ριζικό, γραφτό, τμῆμα στρατοῦ, μονάς μετρήσεως γωνιῶν.
-ἀντιθ. ὁλότης, ὅλον, σύνολον.
3-μοῖρα, τύχη, ἀνάγκη, τό εἱμαρμένον, ἡ πεπρωμένη, συντυχία, κλῆρος, μέρος, μερίς, μόριον, μῶλον.
4-νόμιμος μοῖρα.
-μοῖρα γῆς (=κλῆρος)
-δέν ἔχει στόν ἥλιο μοῖρα
-θέτω τινά ἐν ἴσῃ (ἤ ἐλάσσονι) μοῖρα
-δέν ξέρει τά δυό κακά τῆς μοίρας του
-κοιμήσου ἀκαμάτρα (=χαϊδεμένη) μου κι'ἡ μοῖρα σου δουλεύει
-πού νἄχῃς καλή μοῖρα
-εἶναι τῆς μοίρας μου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄσχημος.

1-μεσν. ἄσχημος < μεταγενεστ. ἄσχημος < ἄσχημον , οὐδ. τοῦ ἀρχ. α-σχήμων

δημ. καί ἄσκημος

2-ὁ μή ἔχων σχῆμα, ὁ μή ἔχων κανονικόν σχῆμα, ἄμορφος, κακόμορφος, δύσμορφος, δυσειδής, κακοφτιαγμένος, κακοπλασμένος, ἀσουλούπωτος, ἀπρεπής, ἄσεμνος, ἄκοσμος, ἀνάρμοστος, ἀταίριαστος, κακός, δυσάρεστος, ἐπιβλαβής, ἐπικίνδυνος

-ἀντιθ. ὡραῖος, εὔμορφος, ὄμορφος, ὁμορφοκαμωμένος, ὁμορφοκάμωτος, καλοφτιαγμένος, ὁμορφοφτιαγμένος, κόσμιος, εὐπρεπής, εὐσχήμων.

3-ἀσχήμων, αἰσχρός, δυσειδής, δύσμορφος, ἄμορφος, ἀκαλλής, εἰδεχθής, αἰσχρός, ἀπρεπής, ἀπειρόκαλος, ἄκοσμος.

4-ἄσχημη γλῶσσα

-ἄσχημα φερσίματα

-ἄσχημη ἀρρώστια

-ἄσχημη ἰδέα

εὐχή.

1-ἀρχ. εὐχή

δημ. καί εὐκή.

2-ἔκφρασις ἐπιθυμίας, ἐπιθυμία, ζωηρά προσευχή, δέησις, ἱκεσία, παράκλησις.

-ἀντιθ. ἀπευχή, κατάρα.

3-εὐχή, εὖγμα, ἐπιθύμημα, πόθος, προσευχή, ἀρά, εὐφημία, εὐλογία.

4-εὐχῆς ἔργον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-κατ' εὐχήν
-εὐκή γονιοῦ ἀγόρασε καί στό βουνό ἀνέβα
-τί εὐκή Θεοῦ; (κατ' εὐφημισμόν, ἀντί "τί διάβολο").

γέρος.
βλ. 4. Ἡ σταχομαζώχτρα.

χήρα.
1-ἀρχ. χήρα, χηρόω.
2-Ὕπανδρος γυνή παραμένουσα ἄγαμος μετά τόν θάνατον τοῦ συζύγου της.
3-χήρα
4-ἡ χήρα μέσα κάθεται κι ὄξω τήν κουβεντιάζουν
-ἡ χήρα πάντρευε τήν κόρη της τά πλιότερο γιά λόγου της
-νά κλαῖνε οἱ χῆρες μά νά κλαῖνε κι οἱ παντρεμμένες
-καί τ' ὀρφανά πορεύονται κι οἱ χῆρες κονομιοῦνται.

μέρα.
1-μεσν. μέρα < ἀρχ. ἡμέρα.
2-χρονικό διάστημα ἀπό τῆς ἀνατολῆς μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, ἡμερονύκτιον, χρόνος, καιρός, ἐποχή, ζωή.
3-ἡμέρα, ἦμαρ, τό φῶς, ὄρθρος.
4-ἡμέρα βροχῆς
-ἡμέρα τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν
-μέση ἡμέρα
-ἐσώθηκαν οἱ μέρες του
-εἶναι ἡ μέρα μου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-μέρα μου καί μέρα σου
-κάθε μέρα δέν εἶναι τ'"Αϊ τοῦ Γιαννιοῦ
-ὅλες οἱ μέρες τοῦ Θεοῦ εἶναι
-ἡ καλή μέρα φαίνεται ἀπό τό πρωΐ
-νύχτα-μέρα
-καλή μέρα
-τήν κακή σου μέρα
-κρίσιμη ἡμέρα
-ἡμέρα ἀποφράς (=γρουσούζικη, δυσοίωνος)
-εἶδε τό φῶς τῆς ἡμέρας
-εἶμαι τῆς ἡμέρας (=ἐφημερεύω)
-πλήρης ἡμερῶν.

κακός.

1-ἀρχ. κακός.
δημ. κακός, κακιά, κακό.

2-ὁ μή ἀποδεκτός, ἀπόβλητος, κακοήθης, ἀχρεῖος, αἰσχρός, ἐλεεινός, ἄθλιος, μιαρός, ἐλαττωματικός, ἀνίκανος, κατώτερος, ὁ διαπνεόμενος ἀπό δυσμενῆ ψυχικήν διάθεσιν, κακόβουλος, μοχθηρός, χαιρέκακος, κακεντρεχής, ἐπίβουλος, ἀνήθικος.
-ἀντιθ. καλός, ἀγαθός, χρηστός.
-οὐσ. ὅ,τι δέν θά ἔπρεπε νά ὑπάρχῃ, ἤ νά γίνεται, πρᾶξις κακή, ἀπροσδόκητον κακόν, δυστύχημα, πλῆγμα, ξαφνικό, ζημιά, φθορά, θόρυβος, ταραχή, κακοτυχία, κακιά ὥρα, θεομηνία, ἀντίξοος περίστασις, κακός οἰωνός, κακό σημάδι, γρουσουζιά, κακό συναπάντημα, χερικό κακό, κακό ποδαρικό, βασκανία, μάτιασμα, μάτι, κακό μάτι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-ἀντιθ. καλόν, ἀγαθόν, συμφέρον, ὠφέλεια, εὐτύχημα, τυχερό, ἐπιτυχία, ἡσυχία, γαλήνη, εὐτυχής συγκυρία, εὐτυχής σύμπτωσις, εὐλογία θεοῦ, θεία χάρις, καλός οἰωνός, γούρι, καλό συναπάντημα, χερικό καλό, καλό ποδαρικό, μασκότ (<γαλλ. MASCOTTE, ὑποκοριστικό τοῦ προβηγκ. MASCO =μάγισσα), πόρτ μπονέρ (<γαλλ. PORTE BONHEUR).

3-κακός, φαῦλος, πονηρός, μοχθηρός, κακοῦργος, κακοποιός, ἄδικος κλπ.

4-τόν κακό σου τόν καιρό

-κακό χρόνο νἄχῃς

-φυλάξου ἀπό τήν κακή ὥρα νά ζήσῃς χίλια χρόνια.

-κακή γλῶσσα

-κακή ἀρρώστια (=καρκίνος)

-τοῦ κακοῦ κι ἄν κάμῃς χάρι, σέ κακό θενά τήν πάρῃ.

-κακός μπελᾶς

-τό 'χω σέ κακό

-ἔσκασε ἀπ'τό κακό του

-βάζω κακό στό νοῦ μου

-τό κακό ἀργεῖ νἄρθῃ τό κακό ἔρχεται τρεχᾶτο

-βροντές καί κακό (=ἀδιάκοπο)

-τοῦ κάκου

ἄνθρωπος.

1-ἀρχ. ἄνθρωπος <ἀνήρ + ὤψ (=ὁ ἔχων ὄψιν ἀνδρός)

2-ζῶον δίπουν, δίχειρον, μέ νόησι, καί ἔναρθρο λόγο, ἄνδρας ἤ γυναίκα, ὄν λογικόν, κοινωνικόν, θνη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τός, τό ἀνθρώπινον γένος, ἔμπιστον πρόσωπον, ὄργανον, πολιτικός φίλος,
3-ἄνθρωπος, ἀνήρ, βροτός, θνητός, ζῶν, ἀνήρ
4-ἐσύ δέν εἶσαι ἄνθρωπος
-ἕνα σωρό ἄνθρωποι
-αὐτός εἶναι ἄνθρωπός μου
-ἄνθρωπος δέν φαίνεται

γυικόκας.

βλ. γυιός 4. Ἡ σταχομαζώχτρα.

κοιτάζω.

1-μεσν. < κοίτη. Ἡ σημασία βγῆκε ἀπό τήν ἔννοια τῆς ἐπαγρυπνήσεως ἑνός φρουροῦ ἤ φύλακα πού εἶχε τήν κοίτη του κοντά στό πρᾶγμα πού ἐπιτηροῦσε.
2-παρατηρῶ, βλέπω, παρακολουθῶ, θεωρῶ, τηράζω, τηρῶ, θωρῶ, προσέχω, ἐνδιαφέρομαι, νοιάζομαι, φροντίζω, ἐξετάζω ἀσθενῆ.
3-προβλέπω, ἀναβλέπω, ἀποβλέπω, προσορῶ τινα, ἐμβλέπω, τινί, θεραπεύω, θεωρῶ, ἐπιμελοῦμαι τινός, νοσηλεύω, νοσοκομῶ.

ἠμπορῶ.

1-μεσν. μπορῶ καί ἐμπορῶ < πορῶ < ἀρχ. εὐπορῶ < εὔπορος, μέ παρετυμολογική ἐπίδραση τοῦ ἔμπορος. Κατ' ἄλλους κατ' εὐθείαν ἀπό τό ἔμπορος.
δημ. καί μπορᾶω, ἠμπορᾶω.

ἀμπέλι.

1-μεσν. ἀμπέλιν < ἀρχ. ἀμπέλιον, ὑποκοριστ. τοῦ ἄμπελος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2-ὁ ἀμπελών, ἀμπελοφυτεία, τόπος φυτευμένος μέ κλήματα, τό κλῆμα.
3-ἀμπελών, ἡ ἄμπελος, τό ἀμπελεῖον, ἡ οἰνοπέδη, τό οἰνόπεδον.
4-πῆγε σάν τό σκυλί στ'ἀμπέλι (=ὁ φονεύς ἄγνωστος καί ἀτιμώρητος).
-παληό τ'ἀμπέλι τό κρασί λίγο.

σκαντζόχοιρος.
1-ἀρχ. ἀκανθό-χοιρος
δημ. καί σκαντζόχερας καί σκαντζόχερος.

βουνό.
1-ἀρχ. βουνός.

κόρη.
βλ. 4.Ἡ σταχομαζώχτρα.

μετάξι.
1-μεταγεν. μετάξιον, ὑποκορ. τοῦ μέταξα.

διάζεται.
1-ἀρχ. διάζομαι
2-ἑτοιμάζω τό στημόνι διά τόν ἀργαλειό, ἀρχίζω νά ὑφαίνω, βιάζομαι, ἐπείγομαι.
3-διάζομαι, στημονίζομαι.

πανί.
1-μεταγεν. παν(ν)ίον, ὑποκορ. τοῦ μεταγεν. πάννος < λατ. PANNUS < δωρικόν Πᾶνος (=πῆνος,ὕφασμα)
δημ. καί πάννα, παννί.
2-λεπτόν ὕφασμα, ὀθόνη, πάννα,βρέφους, κάθε μικρό τεμάχιο οἱουδήποτε ὑφάσματος, ἱστίον,ἱστιοφόρον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3-παν(ν)ίον, ὀθόνη, ὕφασμα, βύσσος, ἱστίον.
4-φάνηκαν πέντε πανιά στόν ὁρίζοντα
-κάνω παννιά
-ἔγινε πανί
-ἔμεινε πανί μέ πανί.

ἀράχνη.
1-ἀρχ. ἀράχνη < *ARAKSNA.

σκάφη.
1-ἀρχ. σκάφη < *SQABH -(=ἀποζέω)
2-σκεῦος ὅπου ζυμώνεται ἄρτος ἢ πλύνονται ροῦχα, ποτίζονται ζῶα, λέμβος.
3-σκάφη, λουτήρ, σκαφίδιον,
4-λέει τήν σκάφη σκάφη καί τά σῦκα σῦκα.

χελώνα.
1-ἀρχ. χελώνη < ἰαπ. *GHELEU-(=χέλυς, χελώνη).
2-τό γνωστό ὀστρακοφόρον, τό ὄστρακον τῆς χελώνης, (=χελώνιον), πολιορκητικόν μηχάνημα ἀρχαίων.
3-χελώνη, χελώνειον, (χελώνιον).
4-σάν τή χελώνα.

σέρνω.
1-μεσν. σέρνω < ἔσυρε τοῦ σύρνω, κατά τό σχῆμα πῆρα-παίρνω, ἔγειρα-γέρνω κ.τ.ὅ.
2-σύρω, ἕλκω, ἑλκύω, τραβῶ, ἕρπω, σύρομαι μέ τήν κοιλιά, διαδίδομαι (ἀσθένεια), ἐξαπλοῦμαι, κατανταῖ, δυσπραγῶ, ζῶ ἀθλίαν ζωήν.
3-σύρω
4-σέρνεται δάγκειος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-τόν σέρνει ἀπό τή μύτη.
-σέρνει τά πόδια του
-σέρνω τό χορό
-πολλά τοῦ σέρνουν.

κυψέλη.

1-ἀρχ. κυψέλη < ἰαπ. *QUB -(συγγ. τοῦ κύβος, κύπη, κυφός).

μέλι.

1-ἀρχ. μέλι
συγγ. μελίφρων, μέλισσα, μέλιττα (=ἡ λείχουσα τό μέλι).

γ. Παράλληλα κείμενα.

1. Ὁ σκαντζόχοιρος, ἡ ἀράχνη, ἡ χελώνα καί ἡ μέλισσα.

Μία μάννα εἶχε τέσσερα παιδιά, τόν σκαντζόχοιρο, τήν ἀράχνη, τή χελώνα καί τή μέλισσα. Ἦρθε καιρός καί ἀρρώστησε καί ἔστειλε νά φωνάξῃ τόν υἱό της τόν σκαντζόχοιρο καί τοῖς θυγατέρες της, ποῦ τοῖς εἶχε παντρεμέναις. Ὁ σκαντζόχοιρος ὅμως εἶπε 'ς ἐκεῖνον ποῦ τοῦ ἔστειλε ἡ μάννα του, πῶς ἔχει νά βάλῃ φράχταις 'ς τάμπέλι του καί δέν ἔχει καιρό. Ἡ μάννα του τόν καταράστη τότε· "Νά τοῦ καθήσουν οἱ τσαλιαῖς 'ς τή ράχη". Ἡ ἀράχνη εἶπε, πῶς ὑφαίνει πανί, καί δέν ἔχει καιρό· καί αὐτή τήν καταράστη ἡ μάννα της " νά φαίνῃ καί νά διάζεται καί πανί νά μήν ποτάσῃ." Ἡ χελῶνα εἶπε πάλι, πῶς ἔχει πλύσιμο καί γι'αὐτό ττῆς ἔδωκε ἡ μάννα της κατάρα, "Νά γυρίσῃ ἡ σκάφη καί νά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κολλήση 'ς τή ράχη της". Ἡ μέλισσα ὅμως, ἅμα τῆς ἤφεραν τήν εἴδηση ἐζύμωνε· καί ἔτρεξε καθώς ἤτανε μέ ζυμάρια καί τήν ἐπρόφτασε τή μάννα της ζωντανή. Γιά τοῦτο καί αὐτή εὐχαριστήθη καί τήν εὐχήθη, ὅτι πιάνῃ 'ς τά χέρια της νά γίνεται μέλι. Ἀπό τότες ἡ μέλισσα εἶναι τό πλέον εὐλογημένο ζῶ, καί δέν ἔχεις ἀνάγκη οὔτε νά τό βόσκῃς, οὔτε νά τό περιποιῆσαι, ἀλλά σοῦ δίνει τό μέλι χωρίς κόπο καί χωρίς ἔξοδα.

(Παράδοσι Θράκης)

(Ν. Πολίτης, Παραδόσεις. Α, 193-194)

2. Τό Μυρμῆγκι.

Τό μυρμῆγκι ἦταν πρῶτα ἄνθρωπος, καί εἶχε καί χτήματα δικά του. Ἀλλ' ἐπειδή δέν ἀγαποῦσε τή δουλειά δέν ἐκαλλιεργοῦσε τά χτήματά του, μόνο ἔκλεφτε ὅσα παραιτοῦσαν οἱ ἄλλοι γιά τούς φτωχούς, ὅταν μάζωναν τούς καρπούς των. Καί ὁ Θεός τόν καταράστηκε γι' αὐτό, καί ἔγινε μυρμῆγκι, κι' ἀκόμα ἔχει συνήθεια νά κάνῃ καθώς πρῶτα, γιατί τοῦ κολλήθηκε ἡ κλεψιά.

(Βιζύη Θράκης)

(Ν. Πολίτης, Παραδόσεις. Α, 195).

3. μύρμηξ

Εἰ δέ θέλεις νά σέ φέρω
μῦθον πρός τόν λόγον τοῦτον,
ἄκουσέ τον, δέσποτά μου.
Ὁ γάρ μύρμηξ, λέγουν ἄλλοι,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄνδρας ἦτο προλαβόν γάρ
γεωργός παρά τήν φύσιν,
ἀνθρωπίνην φύσιν λέγω.
Εἰς ἐκεῖνον οὐκ εὐτάρκει,
ἀλλ'ἐκίνησε νά κλέπτη
καί τάς ξένας γεωργίας,
τά γεννήματα τῶν πάντων
καί τήν νύκτα ἄν ἠμπόρει.
Γνούς θεός τήν πονηρίαν
καί τήν ἀδικίαν τούτου,
ὄργησιν φοβερωτάτην
ἔπεμψεν πρός τόν τοιοῦτον.
Μύρμηξ ἀνεφάνη πᾶσιν
ὡς μικρότατον τό ζῶον.
Τό μέν σῶμα γάρ ἠλλάγη,
ἡ δέ φύσις οὐκ ἠλλάγη,
ἀλλά πάντα κλέπτει πάντα
τά γεννήματα τοῦ κόσμου

4. Ἡ δεκοχτοῦρα.

Ἦταν ἕνα ὀρφανό κορίτσι καί εἶχε κακή μητρυιά. Μιά φορά πού ἐζύμωσαν, τήν ἔστειλε νά πάῃ τό ψωμί 'ς τό φοῦρνο. Ἦταν δεκοχτώ καρβέλια. Ὅταν ἐφήθησαν καί τά φερε τό κορίτσι ἀπό τό φοῦρνο, ἡ μητρυιά της τήν ἀδικόβαλε πῶς ἔφαγε ἕνα καρβέλι γιατί ἦταν δεκαννιά καί ἔφερε δεκοχτώ. Τό καϊμένο τό κορίτσι ἔλεγε πῶς δεκοχτώ ἦσαν τά ψωμιά, ἐκείνη ἡ σκύλα τίποτα, καί τῆς ἔκανε χίλια δυό μαρτύρια γιά τό καρβέλι πού ἔχασε τάχατες. Ἀπό τό μεγάλο της κακό πα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρακαλέστηκε τό κορίτσι 'ς τό θεό νά τήν γλυτώση, καί ὁ θεός τήν ἔκαμε δεκοχτοῦρα. Γι'αὐτό κράζει πάντα δεκοχτώ, τάχα τά ψωμιά ἦσαν δεκοχτώ κι'ὄχι δεκαννιά.

(Πανελλήνια Παράδοσι)

(Ν.Πολίτης, Παραδόσεις. Α, 189-190)

5. Ἡ δεκοχτοῦρα.

"Ησανε μιά φορά δύο συννυφάδες, εἶχανε καί τήν πεθερά τους. Μιά ἡμέρα ἡ μιά συννυφάδα ἐζύμωσε εἴκοσι καρβέλια ψωμί, καί ὅταν ἔγινε, ἄναψε τό φοῦρνο, τόν ἔκαψε καλά, τόν ἐπάννισε καί ἔρριξε τό ψωμί. "Οταν ἐψήθη καί τό βγανε ἀπό τό φοῦρνο, ἐπῆρε κρυφά δύο καρβέλια καί τά δωσε τ'ἀγαπητικοῦ της. Μέ ὀλίγη ὥρα τ'ἀναζητήσανε ἡ πεθερά καί ἡ ἄλλη συννυφάδα, πού λείπανε. Τή ρωτᾶνε, "Τί ἔγινε τό ψωμί; λείπουν δυό καρβέλια. Ἦσαν εἴκοσι, καί τώρα εἶναι δεκοχτώ.- Δεκοχτώ ἦσανε, ἔλεγ'ἐκείνη. ὄχι εἴκοσι".

"Ετσ'ἡ πεθερά της ἐθύμωσε καί τήν καταράσθη, καί ἔγινε πουλί πετούμενο καί φωνάζει ὡς τά σήμερα δεκοχτώ, δεκοχτώ, δεκοχτώ. Ἐξ αἰτίας τούτου τή λένε καί δεκοχτοῦρα.

(Κορινθία)

(Ν. Πολίτης, Παραδόσεις. Α, 190)

6. Ἡ δεκοχτοῦρα.

Μιά δασκάλισσα ἔστειλε μιά φορά ἕνα κορίτσι ἀπό τό σκολειό, νά τῆς ἀγοράση μετάξι πράσινο, κ'ἐκεῖνο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ξέχασε καί τῆς ἔφερε ἀπό ἄλλο χρῶμα. Τήν ἔστειλε καί πάλι, καί πάλι τό ἴδιο· θύμωσε ἡ δασκάλισσα καί περνάει τή θηλειά τῆς κλωστῆς 'ς τό λαιμό τοῦ κοριτσιοῦ. Τό κορίτσι τότε παρεκάλεσε τό θεό νά τήν κάμῃ πουλί, καί τήν ἔκαμε δεκοχτοῦρα. Γι'αὐτό ὅλο κλαίει καί ἔχει 'ς τό λαιμό της μαύρη κορδέλλα· αὐτή εἶναι ἡ θηλειά.

(Στενήμαχος Θράκης)

(Ν. Πολίτης, Παραδόσεις. Α, 190-191)

7. Ἡ δεκοχτοῦρα.

-Πῶς τό λένε τό πουλάκι,
πού στά δένδρα πεταχτό
κελαδεῖ κάθε λιγάκι-
Δεκοχτώ; Δεκοχτώ;

-Δεκοχτοῦρα τό λαλοῦνε
ἴσα ἴσα δι'αὐτό,
γιατί ψάλλει νά τ'ἀκοῦνε-
Δεκοχτώ! Δεκοχτώ!

Κι'ὅποιος εἰς ἐμέ προβάλῃ
τό αὐτί του ξυπνητό,
θένα μάθῃ γιατί ψάλλει
Δεκοχτώ! Δεκοχτώ!

Ἦταν ἄλλοτ'ἡ καϋμένη
κοριτσάκι διαλεχτό,
-Χρόνοι τώρα περασμένοι
δεκοχτώ! δεκοχτώ!-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κ'εἶχε μητρυιά, παιδιά μου,
μιά γριά σάν σκελετό,
-Ζύμωω, λέγει, τά ψωμιά μου,
δεκοχτώ, δεκοχτώ.

Τῆς ζυμώνει μέσ'στήν σκάφη
τό ζυμάρι κορδωτό·
κόφτει τά ψωμιά καί γράφει
δεκοχτώ, δεκοχτώ.

Τἄπλασε καί τά φουρνίζει
μέσ'στόν φοῦρνο τόν ζεστό·
ψήθηκαν, τά ξεφουρνίζει
δεκοχτώ, δεκοχτώ.

Μά ἡ στρίγγλα μητρυιά της
κράζει μέ θυμό φριχτό,
πώς δέν ἦταν τά ψωμιά της
δεκοχτώ, δεκοχτώ.

-Δεκαννιά, φωνάζ', ἐγεῖναν,
δεκαννιά καί τ'ἀπαιτῶ.
Τῶνα τὄφαγες, κ'ἐμεῖναν
δεκοχτώ, δεκοχτώ.

-Εἰς τήν Παναγιά σ'ὀμόνω,
στέκει στό χαρτί γραφτό,
τά ψωμιά πώς ἦσαν μόνο
δεκοχτώ, δεκοχτώ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-Δεκαννιά! φωνάζ' ἐκείνη,
ἤ σέ σφάζω στό λεπτό!
Τἄκλεψες, γι' αὐτό 'χουν μείνει
δεκοχτώ, δεκοχτώ!

-Μάνα, μήν τό πάρης κάκια,
μά σ' ὁμόνω στό Χριστό:
μοῦ παράγγειλες ψωμάκια
δεκοχτώ, δεκοχτώ!

Μά ἡ στρίγγλα, πού ζητοῦσε
ἀφορμήν εἰς τό κρυφτό,
κεῖ πού ἡ φτωχή λαλοῦσε-
Δεκοχτώ, δεκοχτώ!

στό καρύδι της στηλώνει
τό μαχαῖρι τροχητό
-Περασμένοι τώρα χρόνοι
δεκοχτώ, δεκοχτώ!

Μά ὁ Θεός γυρνᾷ τό χερί
στόν κακό της ἑαυτό,
καί πληγές τῆς καταφέρει
δεκοχτώ, δεκοχτώ!

Καί τήν κόρη μεταβάλλει
σέ τρυγόνι φτερωτό,
π' ὥς τά τώρ' ἀκόμα ψάλλει-
Δεκοχτώ! Δεκοχτώ!

Γ. Βιζυηνός

(ΒΒ, 45-46)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δ΄. Διδακτική βιβλιογραφία.

1. Παπανικολάου, 60 - 61.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

7.

Ἀλ. Μωραϊτίδη

"Ἄρατε Πύλας...."

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ὁ συγγραφεύς καί τό ἔργο του

α΄. Βιογραφικά.

Ὁ Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης γεννήθηκε στή Σκίαθο στά 1850 καί πέθανε στά 1929. Εσπούδασε φιλολογία στό Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν καί πολλά χρόνια ἐδίδαξε στά σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Προτήτερα ἐργάστηκε ὡς δημοσιογράφος, στήν ἀρχή στήν " Ἐφημερίδα" τοῦ Κορομηλᾶ κι ἀργότερα στήν "Ἀκρόπολη" τοῦ Γαβριηλίδη, ὅπου ἐδημοσίευσε ἀρκετά διηγήματά του. Πολλά διηγήματά του εἶδαν τό φῶς καί σέ ἄλλες ἐφημερίδες καί περιοδικά.

Ἐξάδελφος τοῦ Παπαδιαμάντη, ὑπῆρξε ὅμοια ἀναχωρητής, καί τόν συντρόφευε ψάλλοντας στίς Ἀκολουθίες στούς ναούς. Ἐξ ἄλλου, τή νησιώτικη ζωή τήν αἰσθάνθηκε σάν τόν Παπαδιαμάντη καί τή ζωντάνεψε στά διηγήματά του, ὄχι φυσικά μέ τήν ὅραση καί τήν τέχνη πού διέθετε ἐκεῖνος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ταξίδεψε σέ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας, στήν Παλαιστίνη, στήν Κωνσταντινούπολη, καί στό Ἅγιο Ὄρος, πού τό ἐμελέτησε ἰδιαίτερα, καί τίς ἐντυπώσεις του ἀπό τά ταξίδια αὐτά τίς ἔγραψε στό ἐξάτομο ἔργο του "Μέ τοῦ Βορηᾶ τά κύματα".

Στά 1929 ὁ Μωραϊτίδης ἔγινε μοναχός στή Σκίαθο κι' ὕστερα ἀπό λίγο πέθανε.

Τῆς πρώτης του συγγραφικῆς περιόδου (1874-1876) ἔργα τυπώθηκαν: Τά θεατρικά "Βάρδας Καλλέργης" (1874) καί "Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν" (1876). Τό ἱστορικό πεζογράφημα "Δημήτριος ὁ Πολιορκητής" (1876). Ἐπίσης ἐδημοσίευσε δύο κωμωδίες "Τίς πταίει;" (1875) καί "Τά δύο δόμινα" (1876) στό "Ἀθηναϊκόν Ἡμερολόγιον" τοῦ Κορομηλᾶ.

Τά διηγήματά του στή σύλληψη, στή σύνθεση καί στή μορφή ὑστεροῦν, καί λείπει ἀπό τό ἔργο του ἡ βαθύτερη δημιουργική πνοή.

(Θ. Ξύδης, ΒΒ, 28, 103)

Φωτογραφίες.

1. Ὡς μοναχός Ἀνδρόνικος, 1929.

(Μ. Περάνθης Πεζ, Γ, 483).

Σκίτσα.

1. Ξυλογραφία τοῦ Γ. Μόσχου.

(Μ. Περάνθης Πεζ, Γ, 481).

2. Τοῦ Α. Πρωτοπάτση.

(ΕΔ, ΣΤ(1950), 482).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προτομή.

1. Τοῦ γλύπτη Νικόλα, στή Σκιάθο.
(Μ.Περάνθης Πεζ, Γ, 484).

Αὐτόγραφο.

1.'Επιστολῆς.
(ΕΔ, ΣΤ(1950), 515).

β΄. "Εργα.

Διηγήματα.

1. Διηγήματα, τόμος Α, 1921.
(Τά βακούφικα, Μέ τά πανιά, Νεράϊδες,'Αρφανούλα, 'Ο πτωχός καί ἡ μοῖρα του).

2. Διηγήματα, τόμος Β΄, 1921.
(Κουκκίτσα,'Ο 'Αναποδιασμένος, Τῶν Θαλασσῶν ὁ "Αγιος, 'Ο Μπάρμπα Δήμαρχος, 'Αλτανοῦ, 'Η Πορταΐτισσα, 'Η θειά Μαγδαλίτσα, "Αρατε πύλας).

3. Διηγήματα, τόμος Γ΄,1921.
('Η χρυσῆ καδένα, 'Ο Δεκατιστής, Φαντάσματα).

4. Διηγήματα, τόμος Δ΄, 1921.
('Ο κύρ Μανωλάκης, Βαρυχειμωνιά, Χριστός Βοσκρές, Σέ μιά παράκλησι, Ψυχοσάββατον, Χριστούγεννα, Συντροφιά μέ τήν θάλασσαν).

5. Διηγήματα, τόμος Ε΄, 1921.
(Τό τάξιμον).

6. Διηγήματα, τόμος ΣΤ΄, 1928.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(Μανουήλα, Ἱστορία μιᾶς τυρόπιττας, Βαρκαρογιάννης, Σκαλικάνδζαρος, Παλατιανά Χριστούγεννα).

Ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις:

1. Μέ τοῦ βορηᾶ τά κύματα, τόμος Α΄(1922).
2. Μέ τοῦ βορηᾶ τά κύματα, τόμος Β΄(1923).
3. Μέ τοῦ βορηᾶ τά κύματα, τόμος Γ΄(1924).
4. Μέ τοῦ βορηᾶ τά κύματα, τόμος Δ΄(1925).
5. Μέ τοῦ βορηᾶ τά κύματα, τόμος Ε΄(1926).
6. Μέ τοῦ βορηᾶ τά κύματα, τόμος ΣΤ΄(1927).

(Θ. Ξύδης, ΒΒ, 28, 103-104).

γ΄ Βιβλιογραφικά.

1. Παλαμᾶς, Κ., Τό ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδη. Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. 1929, 205-211.
2. Νιρβάνας, Π., Ὁ μοναχός Ἀνδρόνικος. ΝΕστ, ΣΤ(1929), 996-997.
3. Παπαντωνίου, Ζ., Ὁ κύρ-Ἀλέξανδρος. Ἐφημ. "Πατρίς". Ἰαν. 1921.
4. Φουσάρας, Γ.Ι., Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης. ΝΕστ, Λ (1941), 880-883.
5. Μελᾶς, Σπ., Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης. Ὁ πεζογράφος ὁ δραματικός - ὁ ἄνθρωπος. ΕΔ, ΣΤ(1950), 485-492.
6. Σακελλαριάδης, Γ.Χ., Ἀπ' τή ζωή τοῦ Ἀλεξ. Μωραϊτίδη. ΕΔ, ΣΤ(1950), 529-530.
7. Σπυριδάκης, Γ.Κ., Ὁ Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης καί ἡ λαογραφία τῆς Σκιάθου. ΕΔ, ΣΤ(1950), 531-534.
8. Ζώρας, Γ.Θ., Ὁ Μωραϊτίδης ὡς ποιητής. ΕΔ, ΣΤ(1950), 535-543.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

9.Καραντώνης,Α.,Φυσιογνωμίες. Α, 1959.
10.Χάρης,Π.,"Ελληνες Πεζογράφοι.Β. 1963.
11.Κριτική ἀνθολογία περί τοῦ 'Αλ.Μωραϊτίδου.('Επιμελείᾳ) Φ.Κ. Μπουμπουλίδου).ΕΔ,ΣΤ(1950),544-548.
12.'Αφιέρωμα. ΕΔ,ΣΤ(1950). τεῦχος 64.

δ.' 'Αξιολόγηση τοῦ συγγραφέως.

1.

'Ο 'Αλέξανδρος Μωραϊτίδης (1850-1929), συγγενής καί οἰκεῖος τοῦ Παπαδιαμάντη, ἀκολούθησε ἀνάλογη σταδιοδρομία μ'ἐκεῖνον, μιμητής του σέ πολλά, ἀλλά ποικιλότερος στίς ἐκδηλώσεις του."Αρχισε μέ θεατρικά ἔργα,"Βάρδας Καλλέργης"(1875),"'Η καταστροφή τῶν Ψαρῶν"(1876), καί μ'ἕνα πεζογραφικό ἔργο ἐμπνευσμένο ἀπό τήν ἱστορία:"Δημήτριος ὁ Πολιορκητής" "Ἰδιαίτεραι βιογραφικαί σημειώσεις" (1876)."Εγραψε πολλά διηγήματα καί μᾶς ἄφησε πλῆθος ταξιδιωτικές καί ἄλλες ἀναμνήσεις, καθώς καί ἔργα θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Εἶναι ψυχρός χωρίς ἔμπνευση,ἀλλά ἐπιμελημένος στήν μορφή. Τόν ἀδίκησε βέβαια ἡ φήμη τοῦ Παπαδιαμάντη, τόν ἀδίκησε ἴσως κι ὁ ἴδιος ὁ Παπαδιαμάντης, πού εἶταν φιλόπρωτος· μά ὁπωσδήποτε τό ἔργο του, ὅσο κι ἄν παρουσιάζεται σεμνό καί μέ ἐσωτερική συνέπεια, ἀποτελεῖ μιά ἐπιβίωση.'Η μοίρα τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων βρισκόταν σ'ἄλλα χέρια καί σ' ἄλλο πνεῦμα:ὁ Παλαμᾶς δημιουργεῖ στά ἴδια χρόνια τήν νέα λογοτεχνία.

(Κ: Δημαρᾶς, 384-385).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2.

Ὁ δεύτερος Σκιαθίτης συγγραφέας, σύγχρονος καί στενός συγγενής τοῦ Παπαδιαμάντη-ὁ Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης. Ἀσκητική φύση κι' αὐτός, ἔγραψε διηγήματα, πού τά περισσότερα ἔχουν θρησκευτικό περιεχόμενο, κι' ἄλλα ἀποτελοῦν ἠθογραφία τοῦ νησιοῦ του.

Δημοσιογράφος, φιλόλογος, καί λίγο πρίν πεθάνει μοναχός σ' ἕνα μικρό μοναστήρι τῆς Σκιάθου. Ἐξέδωκε στήν ἀρχή τά θεατρικά ἔργα "Θάρδας Καλλέργς" (1874) καί "Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν" (1876). Ἔγραψε καί τό ἱστορικό πεζογράφημα "Δημήτριος ὁ Πολιορκητής" (1876). Ἐπίσης, στό "Ἀθηναϊκόν Ἡμερολόγιον" τοῦ Δ. Κορομηλᾶ ἐδημοσίευσε τίς κωμῳδίες "Τίς πταίει" (1875) καί "Τά δύο δῶμινα" (1876).

Τά διηγήματα τοῦ Μωραϊτίδη ἔχουν μέτρια λογοτεχνική ἀξία. Παραμένει ἠθογράφος. Οἱ τύποι τῶν διηγημάτων του εἶναι οἱ ἴδιοι νησιῶτες τοῦ Παπαδιαμάντη καί τό χριστιανικό του βίωμα θυμίζει ἐκεῖνο τοῦ Παπαδιαμάντη. Ἡ θαλασσογραφία του εἶναι ὠχρή ἀπομίμηση τῆς θαλασσογραφίας τοῦ ἄλλου Σκιαθίτη.

Ἐπιμελεῖται κάποτε τή μορφή περισσότερο ἀπό τόν Παπαδιαμάντη, ἀλλ' αὐτό δέν σημαίνει. Ὅσο κι' ἄν ἀκολουθεῖ τούς κανόνες τοῦ διηγήματος, γράφοντας τά πεζά του, παραμένει πάντα ψυχρός, δέν μπορεῖ νά μᾶς μεταδώσει συγκίνηση, ἄν καί εἶναι συνεπής πάντα πρός τόν ἑαυτό του. Εἶναι συγγραφέας μικρῆς πνοῆς.

Τά διηγήματα τοῦ Μωραϊτίδη ἐξεδόθησαν σέ 6 τόμους. Καί οἱ ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις του μέ τόν τίτλο "Μέ τοῦ βορηᾶ τά κύματα" σέ 6 τόμους ἐπίσης, κι'

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀναφέρονται σέ ταξίδια του στήν Ἑλλάδα, στήν Παλαιστίνη, στήν Κωνσταντινούπολη, στό "Αγιο "Ορος κι' ἀλλοῦ.

Ὁ Μωραϊτίδης - ἀντίθετα πρός τόν Παπαδιαμάντη - ζώντας εἶδε τυπωμένο σέ βιβλία τό σημαντικώτερο μέρος τοῦ ἔργου του. Ἐπίσης πρόφτασε καί κάποιες διακρίσεις: τιμήθηκε στά 1921 μέ τό Ἐθνικό Ἀριστεῖο κι' ἐξελέγη ἕνα χρόνο πρίν πεθάνει πρόσεδρο μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Γιά τό ἔργο του γράφηκαν ὑπερβολές, ὅταν πρωτοεμφανίστηκε. Γιά παράδειγμα ἀναφέρουμε τόν Βλάση Γαβριηλίδη, πού ἰσχυριζόταν στά 1892 γιά τόν Μωραϊτίδη: "Ἡ τέχνη ἡ φιλολογική του εἶναι ὑψίστης δυνάμεως, εἶναι ἀπέφθου χρυσοῦ, εἶναι ἀδάμαντος πρώτης ποιότητος, εἶναι σαπφείρου πρώτης ἡδύτητος". Ἀπό τήν ἄλλη μεριά ὅμως λιγοστοί ἐμελέτησαν τό ἔργο του. Καί πάντα ὅσοι πρόβαιναν στή μοιραία σύγκριση μέ τόν ἄλλον ὁμότεχνό του τῆς Σκιάθου, φυσικά τόν ὑποσκέλιζαν καί τόν παραμέριζαν.

Στά διηγήματά του ὁ Μωραϊτίδης ἔχει τήν ἀδυναμία νά μᾶς δίνει πολλές φορές στοιχεῖα, πού δέν ἀνεβαίνουν παραπάνω ἀπό τήν πληροφορία. Συχνά συναντᾶμε φράσεις σάν αὐτές, πού βρίσκουμε στό διήγημα "Τῶν Θαλασσῶν ὁ "Αγιος": "Ὁ "Αγιος Νικόλαος εἶναι ἡ τρυφερώτερα τῶν νησιωτικῶν ἑορτῶν. Δέν ὑπάρχει σχεδόν οἰκία ἐν τῇ νήσῳ νά μή ἔχῃ καί ἕνα ναύτην, καί δέν ὑπάρχει ναύτης νά μή ὀνομάζεται Νικόλαος". "Αλλοτε ὁλόκληρο διήγημά του ἀναφέρεται σ' ἕνα ἱστορικό γεγονος, χωρίς νά τό χρωματίζει ἰδιαίτερα, κι' ἔτσι -κα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θῶς τό γεγονός αὐτό εἶναι γνωστό-δέν μπορεῖ νά παραγάγει καμμιά συγκίνηση. Τέτοιο λ.γ. εἶναι τό διήγημα "Παλατιανά Χριστούγεννα". "Ενα ἱστορικό βιβλίο δέν θά πληροφοροῦσε ἀλλοιῶς τόν ἀναγνώστη του ἀπό τό πεζογράφημα τοῦ Μωραϊτίδη:"Τήν νύκτα λοιπόν τῶν Χριστουγέννων, ἐνῶ ὁ βασιλεύς Λέων ὁ 'Αρμένιος ἀπήρχετο εἰς τόν τοῦ Παλατίου ναόν ν'ἀκούσῃ τόν ὄρθριον 'Ακολουθίαν τῆς 'Εορτῆς, οἱ συνωμόται, λαβόντες τήν ἐπιστολήν τοῦ Τραυλοῦ, συνοιθρίζοντο εἰς τό Μέγα Παλάτιον νά παραστῶσι,τάχα, εἰς τήν 'Ακολουθίαν, ἐνδεδυμένοι ὡς κληρικοί, βαστάζοντες δέ ὑπό τά ράσα αὐτῶν τά ξιφίδια".

'Ο διάλογος εἶναι ἀναπαράσταση φωτογραφική -πολλές φορές ὅμως συντηρεῖ κάποια χάρη καί πλέκεται μέ ἁπλότητα-σκηνῶν τῆς Σκιάθου, ὅπως π.χ. στό διήγημα"'Η Θειά Μυγδαλίτσα":

"-"Ελα, θειά Μυγδαλίτσα, ἐπανέλαβεν πάλιν ὁ παῖς. "Ελα νά σοῦ ποῦμε γιά τό καράβι. Πάει στή χώρα.

-Ποιό καράβι; ἐξῆλθεν ἀποτόμως ἀπό τοῦ ναοῦ καί φωνάζουσα ἀνησύχως ἡ γραῖα.

-Τί; Δέν τό εἶδες;

-Ποιό καράβι; Μή μέ γελᾶτε τέτοια μέρα.

-"Ετσι νά ἰδοῦμε καλό, εἶπεν ἔπειτα ὁ Κουτσογιώργης. Κάτσε νά φᾶμε τώρα.

-Ποιό καράβι; 'Επανελάμβανε πάλιν ἡ γραῖα.

-Νά, πέρασε νωρίς ἕνα καράβι.'Εθάρρει πώς εἶναι αὐτό τό χωριό.'Αλλά τό παιδί τούς εἶπε πώς εἶναι τώρα ἀπό κάτω ἡ χώρα. Τοῦ ἔδωσαν καί ἕνα τάλλαρο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-Νά το, εἶπεν ὁ παῖς, ἐπιδείξας τό δολλάριον.

-Καί πῆγε στή χώρα; ἠρώτα ἀνυπομόνως ἡ θειά-Μυγδαλίτσα. Εἶναι ὁ γυιός μου. Εἶναι τοῦ γυιοῦ μου τό καράβι.".

Στίς περιγραφές του ὅμως ὁ Μωραϊτίδης συχνότατα δείχνει κάποια δύναμη καθώς θέλει νά παρατήσει κάτι. Ἀπεικονίζει μέ πειστικότητα, σά νά μᾶς λέει μέ τίς λεπτομέρειες, τίς ὁποῖες παραθέτει, ὅτι τό ὡρισμένο τοπίο ἤ τόν ἄνθρωπο πού περιγράφει τά εἶδε ἀπό κοντά, κι' ὅτι τό γραπτό του εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς ἄμεσης συναναστροφῆς. Εἶναι γνήσιος στή φυσιολατρεία του. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρουμε λίγες γραμμές ἀπό τό διήγημά του "Τά βακούφικα": "Οἱ παρόδιοι φράκται διέχυνον συμμιγές ἄρωμα σχοίνου, συμπεπλεγμένου καλλιτεχνικῶς μετ' ἀγιοκλήματος καί βάτου καί κομάρου καί πρίνου τοῦ σκολιοῦ μέ τάς ἐπί τῶν ἀκανθωτῶν φύλλων μιζιθρίτσες του. Καί ὅπου ὁ ἀγρός ἦν ἄσπαρτος, ἐκεῖ πλέον εἶχον ἀναφυῆ ὅλα τά ἀγριολούλουδα μέ τά ἀναρίθμητα χρώματά των. Ἐδῶ τούφα ἀπό κατακάκκινες παπαροῦνες, ἐκεῖ ἄγριαι μαργαρῖται λευκαί καί κίτριναι, παρέκει παντοῖα ἀνθύλλια ἔχοντα τά μικρά τριγωνικά φύλλα των, ἄλλα ὡς εἶδος ἀνεμομύλου καί ἄλλα ὡς εἶδος σταυροῦ· τά λευκόστικτα ἄνθη τῆς καυκαλίθρας, τά ψευδοτριαντάφυλλα τῆς κολλώσης κουνούκλας καί διαφόρων σχημάτων καί μεγεθῶν ψευδοστάχυες. Τί ἄλλα ζεμπιλάκια καί τί παραδάκια ἐν ὁρμαθῷ, τά ὁποῖα μετά τινας ἡμέρας ξηρανθέντα ὑπό τό καῦμα τοῦ Μαΐου θά βροντοῦν ἀχυρώδη τινα ἦχον, δι' ὧν θά "μερόνωσι" τά παι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δία των αἱ μητέρες".

Τό ψυχολογικό διήγημα ἀπουσιάζει ἀπό τόν Μωραϊτίδη. Τοῦ λείπει ἡ βαθειά ἔμπνευση, τό συναρπαστικό ὕφος. Ἀνατρέχει σέ θρησκευτικές σκηνές ἤ εἰδυλλιακές ἐμπνεύσεις τῆς ὑπαίθρου, καί τό μόνο πού κατορθώνει εἶναι νά μᾶς φέρνει κοντά στόν θαλασσινό βίο τῆς Σκιάθου. Ἡ φράση του τίς περισσότερες φορές εἶναι κοινότοπη, τό ὕφος μονότονο καί δείχνεται μονότροπος στίς συγγραφικές διαθέσεις του καί στήν ἐκλογή τῶν περιστατικῶν. Ἀπουσιάζει ἡ φαντασία καί δέν ὑπάρχει συνείδηση καλλιτεχνική.

Πηγάζει καί αὐτός-ὅπως καί ὁ Παπαδιαμάντης- κατά ἕνα μεγάλο μέρος ἀπό τή βυζαντινή ἐκκλησιαστική παράδοση. Δέν ἄγγιξε ὅμως διόλου ὁ Μωραϊτίδης τή Χριστιανική φιλοσοφία. Ἡ θρησκευτική του ἀνάταση ποτέ δέν φτάνει σέ πνευματοποιημένον ἠθικό κύκλο. Εὐλαβεῖται, ἀλλά ποτέ δέν εἶναι σέ θέση νά ἐξωραΐσει τίς ἀναμνήσεις του. Ποτέ δέν εἶναι ποιητής, ὅπως ὁ Παπαδιαμάντης, ὁ ὁποῖος πολλές φορές ἀγγίζει τόν ἀνέφικτο χῶρο τῆς ἰδεοληψίας. Καί στή θρησκευτικότητά του γίνεται περιγραφικός, μέ ἀναφωνηματικές ἐκφράσεις. Περιγράφει Ἀκολουθίες ἐκκλησιαστικές καί στέκεται ἐπίσης σέ φράσεις τροπαρίων τῆς Βυζαντινῆς Ὑμνογραφίας, ὅπως στό διήγημά του "Ἄρατε πύλας", κι' ἀλλοῦ.

Πολλά εἶναι τά διηγήματα, πού ἔγραψε ὁ Μωραϊτίδης μέ τήν εὐκαιρία μεγάλων ἑορτῶν τῆς Χριστιανωσύνης. Ἀρκετά εἶναι τά Χριστουγεννιάτικα καί τά Πασχαλινά. Ἄλλα διηγήματά του περιγράφουν ἄλλες ἑορτές τοῦ ἐνιαυτοῦ καί ἀνάγονται σέ ἑορταστικά ἤθιμα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

"Εγραψε έπίσης ὁ Μωραϊτίδης. Ἀκολουθία στόν Προφήτη Ἐλισσαῖο καί Παρακλητικό κανόνα στήν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου τῆς "Εἰκονιστρίας" τῆς Σκιάθου. Μετέφρασε τό "Παρθενίας ἐγκώμιον" καί ἄλλα ποιήματα τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καί τίς Ὁμιλίες τοῦ Μεγ. Βασιλείου στούς Ψαλμούς, ἐπίσης δύο Ὑπομνήματα τοῦ Θεοφυλάκτου στίς Ἐπιστολές τοῦ Παύλου πρός Τιμόθεον Α΄καί Β΄. Ἀκόμα, στή σειρά τῆς Βιβλιοθήκης Φέξη, ἐξέδωκε στά 1911 δύο διαλόγους τοῦ Πλάτωνος, τήν "Ἀπολογία Σωκράτους" καί τόν "Εὐθύφρονα". Κάποια ποιήματα πού ἐδημοσίευσε εἶναι χωρίς σημασία.

Ὁ Μωραϊτίδης ὑπῆρξε συμπαραστάτης τοῦ Παπαδιαμάντη στήν ψαλτική στούς ναούς. Ὁ Ἴδιος διηγεῖται: "Τούς κανόνας τῆς ἑορτῆς εἰς τάς Ἀγρυπνίας ἐψάλλαμεν πάντοτε ἡμεῖς οἱ δύο. Δεξιά ἐκεῖνος, ἀριστερά ἐγώ. Οἱ ψάλται, ὅσον ὑπερφίαλοι καί ἄν ἦσαν διά τήν τέχνην των, ὅταν ἤρχετο ἡ σειρά τῶν κανόνων μᾶς παρεχώρουν τά στασίδια των, καί ἵσταντο παρά τήν εἴσοδον ἐνθουσιῶντες μέ τό χορευτικόν ἴδίωμα τοῦ Παπαδιαμάντη, ὅστις ψάλλων τά τροπάρια, τά ὁποῖα ἤξευρεν ἀπ' ἔξω πάντοτε σχεδόν, ἐχόρευεν ὁλόκληρος μαζί μέ τό στασίδιόν του".

Στήν Ἀθήνα μένοντας ὁ Μωραϊτίδης, ζοῦσε τή ζωή τοῦ ἀναχωρητῆ, σ'ἕνα φτωχικό δωμάτιο, πού ἦταν μοναχικό κελλί, ὅπου ἀνάμεσα σέ εἰκόνες Ἁγίων ἔψαλλε βυζαντινά τροπάρια. Ὕστερα ἐγκαταστάθηκε, γιά τελευταία φορά, στή Σκίαθο καί πέθανε ὡς ταπεινός μοναχός, ἥρεμα, σ'ἕνα μοναστήρι τοῦ νησιοῦ του. Ὁ Παῦλος Νιρβάνας ("Νέα Ἑστία", 1929, τεῦχος 71) σέ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μιά σύντομη σκιαγραφία του μέ τόν τίτλο "Ὁ Μοναχός Ἀνδρόνικος" (αὐτό ἦταν τό ὄνομά του ὡς μοναχοῦ)σημείωσε: "Καί μέ τί χαρά ντύθηκε τό "ἀγγελικόν σχῆμα" ὡς "ἔνδυμα γάμου", γιά νά εἰσέλθει στόν νυμφῶνα τοῦ Χριστοῦ! "Ενα γράμμα του, πού ἔστειλε λίγες μέρες ὕστερα σέ μιά εὐλαβητική γυναίκα τῶν Ἀθηνῶν,νομίζει κανείς πώς εἶναι γραμμένο ἀπό καθολική παρθένα δεκατεσσάρων ἐτῶν, πού ἔκανε τήν πρώτη της μετάληψη καί διηγεῖται σέ μιά φιλενάδα της τή χερουβική τελετή.Ἀπαράλλαχτα ὁ Μωραϊτίδης, μ'ἕνα παρθενικό ὕφος, μιλεῖ γιά τά ρασάκια του -καί τί ὡραῖα πού τοῦ στέκανε- γιά τίς καμπάνες τῆς ἐκκλησίας, πού σήμαιναν χαρμόσυνα...".

"Οπως στόν μουσικό χορό τῆς Ἐκκλησίας, μέ δεξιό "χειροσείοντα" τόν Παπαδιαμάντη, ὁ Μωραϊτίδης ὑπῆρξε ὁ ἀριστερός ψάλτης στίς Ἀκολουθίες, μιμητής τῶν μουσικῶν τρόπων ἐκείνου, ἔτσι καί στόν λογοτεχνικό στίβο τήν ἴδια ἀπομίμηση ἔδειξε, βαδίζοντας ἀδέξια στά ἴχνη τοῦ ἄλλου Σκιαθίτη.

(Θ. Ξύδης ΒΒ. 28, ιστ΄- ιθ΄).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3. 'Αλέξανδρος Μωραϊτίδης.

'Ακόμα ὅμως δέν ἐφτάσαμε στόν κρίσιμο λόγο γιά τό κύριο ἔργο τοῦ Μωραϊτίδη, πού εἶναι τά διηγήματά του. Καί πρέπει ἀμέσως νά ποῦμε ὅτι τό ἔργο αὐτό ἀδικεῖται ἀπό μιά σκιά, πού πέφτει ἀπάνω του, φιλική, βέβαια, καί προστατευτική, μά καί δέν τό ἀφήνει νά ἔχει ζωή δική του, ἐλεύθερη, αὐτόνομη, καί νά δείξει τίς διαστάσεις του. Ἡ σκιά αὐτή εἶναι τοῦ ἄλλου 'Αλέξανδρου τῆς Σκιάθου, τοῦ 'Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη. Κ'ἔγινε αἰτία νά κάμουν πολλά λάθη καί οἱ σύγχρονοί τους καί οἱ μεταγενέστεροι. 'Ενῶ ὁ 'Αλέξανδρος Μωραϊτίδης εἶχε γεννηθεῖ ἕνα χρόνο πρίν ἀπό τόν 'Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη, ἔμεινε ὁ δεύτερος 'Αλέξανδρος. Κ'ἐνῶ ἔζησε ὀχτώ χρόνια περισσότερα ἀπό τόν πρῶτο καί θά ἔπρεπε νά ἔχει ἀφήσει ζωηρότερες ἀναμνήσεις, ἔμεινε πάλι δεύτερος.

Ἡ περίπτωση τοῦ Μωραϊτίδη θυμίζει ὅλους ἐκείνους πού εἶχαν τήν ἀτυχία νά συναντήσουν στή σταδιοδρομία τους μιά κακή συνωνυμία κι ἀκόμα χειρότερα, μιά καλή, μιάν ἔνδοξη συνωνυμία, πού τούς ἐμποδίζει ν' ἀναπνεύσουν, νά μείνουν μόνοι στίς ἐπιτυχίες καί στά λάθη τους καί νά βαδίσουν στό δρόμο πού διάλεξαν χωρίς ἕναν παράλληλο βηματισμό, πού ὁπωσδήποτε ἀπασχολεῖ ὅσους τούς παρακολουθοῦν καί μικραίνει τό ἐνδιαφέρον γιά τή δική τους ἐργασία. Θυμίζει ἀκόμα ἡ περίπτωση Μωραϊτίδη ἐκείνους πού ἔχουν τό ὄνομα ἑνός θαυμαστοῦ προγόνου καί χάνονται κάτω ἀπό τό βάρος του. Καί ἡ ἀτυχία τοῦ Μωραϊτίδη ἦταν ἀκόμα πιό μεγάλη. Ὁ Παπαδιαμάντης, πού ζωντανός καί πεθαμένος τι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μήθηκε,-τιμήθηκε, λέω, ἀδιάφορο ἄν πείνασε,-ὅσο λίγοι πνευματικοί ἄνθρωποι, δέν ἦταν μόνο συντοπίτης του, ἀλλά καί ξάδελφός μου, δέν εἶχε μόνο προτίμηση στό διήγημα, ἀλλά καί στό ἐορταστικό διήγημα καί στήν ἠθογραφία πού ἔμενε πολύ δεμένη μέ τό νησί τους, μέ τή Σκιάθο τους, μέ τούς ἀγαθούς ἀγρότες της καί μέ τούς θαλασσοδαρμένους ναυτικούς της, καί δέν ἦταν μόνο εὐσεβής, ἀλλά ἔκανε, ὅπως κι ὁ ξάδελφός του, τή θρησκευτική πίστη κανόνα ζωῆς πού ὁδηγοῦσε καί τούς δύο ἔξω ἀπό τόν κόσμον τοῦτον."Εδωσε ὁ Μωραϊτίδης ἐργασία, πού σέ πολλά ἔμοιαζε μέ μιάν ἄλλη. Κ'ἐπειδή δέν ἦταν ἀξιολογότερη ἀπό τήν ἄλλη,δέν μπόρεσε νά κερδίσει τήν ἐκτίμηση, πού εἶχε δικαίωμα νά διεκδικήσει."Α, ἔπεσε πολύ βαρύς ὁ ἡσκιος τοῦ 'Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη στόν 'Αλέξανδρο Μωραϊτίδη, τόν σκέπασε, τόν ἔκρυψε ἀπό τά μάτια μας, τόν ἔσπρωξε πέρ'ἀπό τήν ἀκτίνα τῆς ἔρευνας καί μακρυά ἀπό τίς περιέργειές μας. Στά 1941 πού γιορτάστηκαν τά τριάντα χρόνια ἀπό τό θάνατο τοῦ Παπαδιαμάντη, μερικοί θυμήθηκαν καί τόν Μωραϊτίδη, κάτι ἔγραψαν γιά τά διηγήματά του, τόν ἔφεραν κάπως στήν ἐπιφάνεια, κάποιο ἐνδιαφέρον ἐκίνησαν γιά τή συνοδοιπορία του,--ὡς ἕνα σημεῖο συνοδοιπορίας,-μέ τόν ἀφηγητή τῆς "Φόνισσας". Λίγα ἦταν τά δημοσιεύματα καί τά 1950,ὅταν συμπληρώθηκαν ἑκατό χρόνια ἀπό τή γέννησή του. "Επειτα σιωπή."Οπως καί πρίν ἀπό τόν πόλεμο, πού θυμήθηκαν οἱ ἐφημερίδες τόν Μωραϊτίδη μόνο ὅταν πέθανε καί τοῦ ἀφιέρωσαν μερικές βιογραφικές γραμμές.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τίποτ'ἄλλο, τίποτα περισσότερο. Ὁ Μωραϊτίδης εἶναι αὐτό ἀκριβῶς πού εἴπαμε ὁ δεύτερος, -ὁ δεύτερος ρόλος. Καί εἶναι πολύ πιό τραγικός στήν τέχνη ὁ δεύτερος αὐτός ρόλος, γιατί μόνο πίκρες δικιμάζει καί ὁλοένα μέσα στή σκιά πού ρίχνει ὁ πρωταγωνιστής κινεῖται, ἐνῶ στή ζωή ὁ ἥλιος λάμπει καί γιά τούς πρώτους καί γιά τούς δεύτερους καί γιά τούς ἄρχοντες καί γιά τό μυρμήγκι.

Σκέπτομαι καμιά φορά αὐτούς τούς δεύτερους ρόλους κ'ἐγώ δέν ξέρω γιατί μένω πολύ κοντά τους καί γιατί μέ κόπο ἀπομακρύνομαι ἀπό τούς κύκλους πού ἐχάραξαν, τούς μικρούς καί μισοσβησμένους πιά. Δέν τούς ἀγνοοῦν, βέβαια, οἱ ἱστορικοί τῆς λογοτεχνίας μας, σχολιάζουν μερικές ἐκδηλώσεις του, γρήγορα ὅμως προχωροῦν στίς μεγάλες καί ἐπικρατέστερες μορφές καί τούς ξεχνοῦν. Ὡστόσο, θἄξιζε νά γραφεῖ ἀκόμη μιά ἱστορία τῆς λογοτεχνίας, πού νά σταθεῖ σ'αὐτούς τούς παραμερισμένους καί, χωρίς νά ὑπερτιμήσει τήν ἐργασία τους, νά ἐξηγήσει τήν παρουσία τους πλάϊ στούς ἄλλους, πλάϊ στούς πρώτους, καί νά καθορίσει πόσο ἐμπόδισαν τήν εὐεργετική τους ἐπίδραση, -οἱ μέτριες ἐργασίες κάποτε κλείνουν τό δρόμο στούς ἐκλεκτούς, -ἤ πόση ἦταν ἡ συμβολή τους στήν προετοιμασία γιά τήν ἐμφάνιση τῶν πρωταγωνιστῶν. Καθώς μάλιστα οἱ δεύτεροι ρόλοι εἶναι ἀναρίθμητοι, πολλά θά εἶχαν νά μελετήσουν οἱ ἱστορικοί μας καί σέ πολλές δραματικές καταστάσεις νά ρίξουν φῶς. Εἶναι τόσο λίγοι οἱ Παπαδιαμάντηδες καί τόσο πολλοί ἐκεῖνοι πού συνωστίζονται κάτω ἀπό τόν ἡσκιό τους. Καί τό κέρδος ἀπό τή γνωρίμία μας μέ τούς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δεύτερους ρόλους δέ θά ἦταν ἀσήμαντοι καί γιά ἕναν ἄλλον ἀκόμα λόγο: θά ἐκτιμούσαμε πιό συνειδητά ἐκείνους πού κράτησαν τούς πρώτους ρόλους γιατί καλύτερα θά βλέπαμε πόσο εἶχαν προχωρήσει πέρ' ἀπό τούς ἄλλους, πέρ'ἀπό τόν μέσο ὅρο τῆς ἐποχῆς τους.

(Π. Χάρης. Ἑλληνες Πεζογράφοι.Β.1963, 23-42).

ε. 'Ανθολόγηση τοῦ ἔργου.

1.Σέ μιά παράκλησι.

Πρῶτα-πρῶτα οἱ γριπαράδες εἶχον ἀντιληφθῆ τόν κίνδυνον.'Αργά, πολύ ἀργά σχολάσαντες ἀπό τήν ἐπίπονον ἐργασίαν των,εἶχαν καθήσει πλέον,κάτω εἰς τήν ἄμμον, παρά τό κῦμα, μεσάνυχτα σχεδόν, νά δειπνήσουν, ὑπό τό φῶς φαναρίου, τό ὁποῖον ἀπεκρέμασαν ἀ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πό τινος κονταρίου κἄπου ἐκεῖ, δίπλα εἰς τήν ἀλιάδα των, ἡ ὁποία πλυθεῖσα πλέον ἦτο διπλαρωμένη ἐκεῖ ἕνας ὁλογάλαζος γρῖπος κατακαίνουργος. Ἐπάνω εἰς δύο καπνισμένας πέτρας τοποθετημένη ἡ βαθεῖα χύτρα, ἐκοχλαζεν ἀκόμη ὑπό τήν ἐπιτήρησιν ἑνός νεαροῦ τρατάρη, ὅστις βιαίως ὑπεδαύλιζε τήν πυράν, τῆς ὁποίας αἱ φλόγες ἐπέψαυον σχεδόν τό πρόσωπόν του. Τό χωρίον ἐκοιμᾶτο πλέον. Ὅτε ἕν αἰφνίδιον θαλασσάκι ἀνερρίπισεν ὅλον τόν λιμένα, ὅπου ἦσαν ἀραγμένα διάφορα μικροκάϊκα ἀπό τά ἐκτελοῦντα τήν ἀκτοπλοΐαν τῶν Σποράδων. Σἄν νά ἐσύριξεν ὄφις ἤ δράκων.

Οἱ γριπαράδες ὅλοι μέ τἄσπρα μανδήλια ἔχοντες δεμένον τόν κοῦκόν των, τσεσμελῆδες φιλόπονοι καί ἀγαθοί, παρακαθήσαντες γύρω ἄρχισαν ἤδη νά τρώγουν ὅλοι ἀπό τό αὐτό βαθύ πινάκιον, τήν κρεμοειδῆ ψαρόσουπαν, τήν ὁποίαν μόνον αὐτοί ξεύρουν νά παρασκευάζουν ἀπό λογιῶν-λογιῶν ψάρια, πετρόψαρα· τρώγοντες δέ συνωμιλοῦσαν ἠρέμα, ἤ ἀστειεύοντο ἀναφέροντες ἐπεισόδια τοῦ ἁλιευτικοῦ αὐτῶν βίου γελαστά καί σπαρταρίζοντα, καθώς σπαρταρίζουν τά ποικίλα εἴδη τῶν ἰχθύων μέσα εἰς τόν σάκκον τοῦ δικτύου λαμπυρίζοντα ἐπαργύρους λάμψεις.

-Αὔριο νά τραβήξουμε, παιδιά, γιά τόν Τσουγκριά. Ἔχουμε καιρό νά πᾶμε. Καί εἶναι καιρός τῆς ζαργάνας. Σεπτέμβριος μῆνας, καί πέφτει ἐκεῖ ψάθα.

Δέν ἐτελείωσε τήν ὁμιλίαν του ὁ καπετάν Γιάννης, μ' ἕνα μεταξωτό μανδῆλι εἰς τόν σκοῦφόν του γύρω, καί παραιτήσας τό κουτάλι ἔξαφνα λέγει:

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-Δέν μ'ἀρέσει, παιδιά, ὁ καιρός ἀπόψε.

Καί ἔρριψε βλέμμα περίφροντι πρός τήν ὡραίαν τράταν του.

'Αλλ'ἕως οὗ καλοκοιτάξουν ὅλοι τήν θάλασσαν, ἄρχισεν ἕνα δυνατό ἀεράκι νά σφυρίζῃ ἀπό μέρος τοῦ σιρόκου μέ ὅλα τά προμηνύματα μιᾶς τρικυμίας, τά ὁποῖα ὡς ἀναφρικιάσεις ἔφθαναν ἕως εἰς τήν ἀκτήν, Σαγανάκια μαῦρα καί ὕποπτα.

-Τήν τράτα μας, παιδιά!

Διατάσσει τότε ὁ καπετάν Γιάννης καί ἀμέσως εὐρέθη ἀπό τό δεῖπνον πρός τήν θάλασσαν. Τά παιδιά τόν ἀκολουθοῦν καί ἀρχίζουν ἐν τῷ ἅμα ἐργασίαν ἐπίπονον ν'ἀσφαλίσουν τήν γαλάζια των τράταν, ἡ ὁποία ἀνακινουμένη ἀπό τῶν βιαίως ἐπερχομένων κυμάτων, ἄρχισε νά κτυπᾷ ἐπί τῆς μαρμαρίνης προκυμαίας, μέ κοντάρια καί κωπιά ἀπομακρύνοντες αὐτήν ἀπό τήν σκάλαν.

Ὅλα τά μικροκάϊκα συγχρόνως, τά ὁποῖα ἦσαν ἀραγμένα, ἄρχισαν νά χορεύουν ἀτάκτως, τό ἕν μετά τό ἄλλο σαλευόμενα ἐπί τῶν κυμάτων, χορόν παράδοξον καί θαλασσινόν, θαρρεῖς καί κάποιος ἀόρατος παιγνιδιάτορας τά ἐξηρέθισεν εἰς συρτόν παράδοξον. Εἰς μίαν στιγμήν ὁ ἄνεμος στραφείς ἔστρωσεν εἰς τόν σιρόκον.

Ὁ λιμήν τῆς κώμης, ἐστραμμένος πρός νότον εἶναι ἀσφαλής καί διπλοῦς, ἕν δέ μέρος μόνον αὐτοῦ ἀνοικτόν εἰς τόν σιρόκον, ἐκάστοτε ἀπό τόν ἄνεμον τοῦτον ὑποφέρει, ἰδίως τούς φθινωπορινούς μῆνας ὅτε συχνά ὑπόκειται εἰς τάς παραφόρους πνοάς του. Τοῦτο δέ γνωρίζοντες οἱ γριπαράδες ἔσπευσαν νά ἐξασφαλίσουν τήν τρά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ταν, φοβούμενοι μή εὑρεθῶσιν ἐκτεθειμένοι κατόπιν, ὅταν θά ἦτο ἀδύνατον νά προλάβουν τόν κίνδυνον, ὅστις ἐκρήγνυται ἀμέσως καί ἀποτόμως ὡς μῆνις θεοῦ.

Ἀλλ' ἦτο ἀποφασισμένον, ὡς φαίνεται, νά κινδυνεύσουν αὐτήν τήν νύκτα. Διότι μετ' ὀλίγον ἐξερράγη ἀληθῶς ἡ τρικυμία ἀκατάσχετος, μέ βίαν καί ἀγριότητα μαινομένων θηρίων, λύκων καί τίγρεων, τά ὁποῖα ὠρύοντο ὡς ἐπί τοῦ σταδίου πηγαινοερχόμενα περί τήν κονίστραν μέ λύσσαν βορᾶς. Ὁ σιρόκος εἶχεν ἐμφανισθῆ τῳόντι μέ ὅλην του τήν μανίαν. Τά κύματα, ἐξεγειρόμενα ἀλλεπάλληλα, ἐπήρχοντο τό ἕν μετά τό ἄλλο κατά τοῦ μικροῦ λιμένος, τό ὁποῖον πάραυτα ἐκ τοῦ πυθμένος συνετάραξαν, νά τόν ἀναποδογυρίσουν θαρρεῖς, ὡς ἀναποδογυρίζει τηγανητής τάς τηγανιζομένας μαρίδας.

-Βοήθεια! ἤρχισαν νά κραυγάζουν τότε οἱ ἁλιεῖς, μή προφθάσαντες ν' ἀσφαλίσουν τήν τράτα των.

-Βοήθεια! ἀντήχει ἡ κραυγή των πενθίμως εἰς ὅλην τήν κοιμωμένην κώμην ἐπάνω, ὡς λυγμός θρηνούντων.

Ἡ βία τοῦ σιρόκου ἦτο ἀκατάσχετος, τά κύματα, ὑπερπηδήσαντα μετ' ὀλίγον τά κρηπιδώματα τῆς προκυμαίας, ἐπλημμύρησαν τήν ἀγοράν, περιλούσαντα τά προαύλια τῶν μαγαζείων καί τούς ὡραίους εὐκαλύπτους τῆς παρά τήν ἀποβάθραν μικρᾶς πλατείας. Τά δέ πλοιάρια παρασυρθέντα ἤρχισαν νά συγκρούωνται ἐπί τῶν μαρμαρίνων τῆς προκυμαίας.

-Βοήθεια! ἐξηκολούθουν νά φωνάζουν οἱ γριπαράδες, τῶν ὁποίων ἡ τράτα ἡ ὁλογάλαζη εἶχε διπλαρώσει ἐπί τῆς ἀποβάθρας κινδυνεύουσα νά θραυσθῆ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τότε καί οἱ κάτοικοι ἐξεγερθέντες ἔσπευσαν μέ τά φαναράκια εἰς τόν λιμένα, ἀσκεπεῖς καί ἡμίγυμνοι, μέ τίς γοῦνες εἰς τίς πλάτες των.

Νύκτα-μεσάνυκτα καί σκοτάδι πίσσα.

Ὁ οὐρανός οὔτε ἐφαίνετο. Κύματα καί σύννεφα ἔγειναν ὅλα ἕν. Καί μόνον ὁ ἄγριος μυκηθμός τοῦ ἀνέμου ἠκούετο συνεχής καί ἀδιάπτωτος, ὡς βοή ἐξατμιζομένων μηχανῶν, περιτυλίσσων ἀγρίως τάς θρηνώδεις κραυγάς τῶν νησιωτῶν, οἵτινες ὑπερανθρώπους προσπαθείας καταβάλλοντες ἠγωνίζοντο νά περισώσωσι τά πλοιάριά των θαλασσώσαντες μέχρι τῆς ὀσφύος. Τότε συγχρόνως μέσα εἰς τήν γενναίαν αὐτήν τῶν στοιχείων ἀναταραχήν, ἤρχισε νά κτυπᾷ καί ἡ καμπανίτσα τῆς Παναγίας τῆς Λημνιᾶς, ὑψηλά εἰς τόν βράχον, πίσω εἰς τίς Πλάκες, ἐπαυξάνουσα τόν κίνδυνον.

-Ντάν! Ντάν! Ντάν!

Αἱ ἄγριαι τοῦ σιρόκου ριπαί, ὡς μυκηθμοί ταύρου ἠχοῦσαι, ἀναλαμβάνουσαι τούς ἀσθενεῖς τῆς καμπανίτσας ἤχους ὡς γόους μεμονωμένους, διέσπειραν αὐτούς ἀνά τό χωρίον, τό ὁποῖον ἦτο πλέον ἀνάστατον· καί ἤκουες κλαυθμούς νηπίων, ὡς νά εἰσέβαλον αἴφνης συμμορίαι πειρατῶν πρός σύλησιν καί ἀπαγωγήν.

Ὁ λιμήν πλήρης ἀνθρώπων, ἄλλων ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐμβάντων καί ἄλλων θεωρούντων ἀπό τῆς προκυμαίας, ἤ διδόντων παραγγέλματα σωτηρίας.

Ὁ καπετάν Μῆτρος, ἀπόμαχος πλέον πλοίαρχος, πιασμένος τούς πόδας, ἀκουμβισμένος ὕπτιος ἐπί τοῦ παραθύρου του κοντά εἰς τήν λυχνίαν, μέ τό σιγάρο στό στόμα διαρκῶς διέτασε·

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-Σία!..."Αλλα!...'Αβάρα!..

'Εν ᾧ τά φαναράκια τῶν σπευδόντων εἰς τόν λιμένα ἀνεβοκατέβαινον.

Οὕτως αἱ κραυγαί τῶν νησιωτῶν τῶν ἐν τῷ λιμένι, οἱ ὁλολυγμοί τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἔκλαιον ἐπάνω εἰς τόν βράχον, οἱ θρῆνοι τῶν παιδίων, ὅλα ἀπετέλουν συμφυρμόν ἐπώδυνον μέσα εἰς τήν βαρεῖαν τοῦ μεσονυκτίου σκοτίαν, τό ὁποῖον καθίστα πικρότερον ὁ ἦχος τῆς καμπανίτσας τῆς Παναγίας τῆς Λημνιᾶς,σημαινούσης ἀκόμη διά τήν Παράκλησιν.

-Ντάν! Ντάν! Ντάν!

'Η Βγένα ἡ καπετάνισσα ἦτο ὁπού ἐσήμαινε μέ τόσην λαχτάρα τήν καμπανίτσαν τῆς Παναγίας τῆς Λημνιᾶς, τοῦ καπετάν Βγενιοῦ ἡ σύζυγος, μιά ὑψηλή καί εὔσωμος ἀνδρογυναῖκα.

Τό σχοινάκι τῆς καμπανίτσας ἦτο ὑψηλά, συρμένον πρός τά ἔνδον τοῦ ναΐσκου, ἀπό μίαν πήν ἐπάνω-ἐπάνω τῆς πύλης, διά νά μή τό φθάνουν τά παιδία τό βράδυ, καί σημαίνουν ἀσκόπως εἰς τά παιχνίδια των, ἀνησυχοῦντα τόν ἱερέα.

-Αὐτοῦ νά τό μαζεύῃς, Παϊσία! ἔλεγε πρός τήν νεωκόρον ὁ ἱερεύς, ὁ παπᾶ-Λάμπρος, κ'ἐγώ μέ τό ραβδί μου τό φθάνω.

-Πράγματι εἰς τόν ἑσπερινόν καί τόν ὄρθρον ὁ παπᾶ-Λάμπρος ἕνας κοντός καί γηραλέος ἐφημέριος,ἀναβαίνων εἰς μίαν μεγάλην πέτραν, χρησιμεύουσαν ἐκεῖ ὡς σκαμνίον, τό ἐτραβοῦσε μέ τήν στροβολεκίτσαν του μετά κόπου πάντοτε, κινδυνεύων νά ἐξαρθρωθῇ,καί ἐσήμαινεν ἤχους διακεκομμένους καί κλαυθμηρούς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-Ντάν! Ντάν! Ντάν! Ντάν!

Καί ἡ Βγένα ἡ καπετάνισσα, ὑψηλή ὡς ἦτο, τό κατεβίβασεν εὐκόλως μέ τήν χεῖρά της, καί ἤρχισε νά σημαίνῃ ἐντρόμως καί παλμικῶς, σύμφωνα μέ τούς τρομώδεις παλμούς τῆς ταραχθείσης ἐκ τοῦ φόβου καρδίας της.

Καί συνάμα ἐψιθύριζε παραπονουμένη·

-Τοῦ εἶπα τοῦ βλοημένου. Κάτσε καπετάν Βγενιέ. Δέ μ'ἀρέσει ὁ καιρός. Θά ποδίσῃς καί θά ὑποφέρῃς. Κάτσε. Ὁ βλοημένος δέν μ'ἄκουσε. Καί ὁ καιρός ἔδειχνε ἀπό τό μεσημέρι, πώς ἦτανε σκανδαλισμένος. Εἶδα ἐγώ τά θεμέλια· ἦταν βουρκωμένα γύρω-γύρω.

Καί ἡ καμπανίτσα ἐσήμαινε·

-Ντάν! Ντάν! Ντάν!

Συνήχθησαν μετ'ὀλίγον ἀρκεταί γυναῖκες τοῦ χωρίου ἔντρομοι, μέ τάς μανδήλας λυτάς, τυλιγμέναι στά σάλια,-πρωτοβρόχια Σεπτεμβρίου καί ἦτο ὑγρασία μεγάλη καί ψύχρα εἰς τήν ὑγράν πολίχνην- βαστάζουσαι μπουκαλάκια μέ λάδι, βαστάζουσαι θυμιάματα καί λαμπάδας. Ἡ γρηά Μυρώδαινα εἶχε πέντε υἱούς, ὅλους μπαρκαρισμένους. Ἔσπευσε μέ πέντε κεράκια νά τ' ἀνάψῃ στήν Παναγίαν τήν Λημνιά. Ἡ χήρα ἡ Μισιργούδα εἶχε μίαν βρατσέραν κληρονομίαν τοῦ μακαρίτη ὁποῦ εἶχε τό πρωΐ ἀποπλεύσει διά τήν Κύμην, καί ἔσπευσε ἔντρομος, μέ λαδάκι·

-Παναγία στό Πέλαγο! Παναγία στό Πέλαγο!

Ἐφάνη μετ'ὀλίγον ὁ γέρων ἱερεύς, ὁ παπᾶ-Λάμπρος ἐρχόμενος, κοντός καί πολιός, μέ τ'ἀσπροκίτρινα ὡς ἀπό λινάρι γένεια, κινδυνεύων ν'ἀναρπαγῇ ὡς ἀερό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στατον ὑπό τοῦ ἀνέμου, ὅστις εἶχεν ἀνασηκώσει τά ράσσα του καί ἀναδιπλώσῃ αὐτά πρός τήν κεφαλήν του.

-Ἔλα, Παπᾶ μου! ἐφώνησεν ἀμέσως ἡ Βγένα ἡ καπετάνισσα ἀφήσασα τό σχοινίον μέ δύναμιν πρός τά κάτω ὥστε ἤχησε πάλιν μονάχη της ἡ καμπανίτσα -Ντάν!Ντάν!

Ἡ Βγένα, τοῦ Καπετάν Βγενιοῦ ἡ σύζυγος, ἦτο γνωστή διά τήν εὐλάβειάν της εἰς ὅλον τό χωρίον.

Τό μεγάλο ἀσημένιο σταφάνι τῆς Παναγίας τῆς Λημνιᾶς αὐτή τό εἶχεν ἀφιερώσει. Μίαν ὁλομέταξον ποδιάν ἄσπρην ἀπό βροχόν μέ λωράκια γαλάζια, διά τό ἀνάλογον τῆς Παναγίας, αὐτήν τήν εἶχεν ὑφάνει. Ἦτο ἡ Παναγία ἡ Λημνιά, ἡ προστάτις τῆς Βγένας καί τοῦ χωρίου ὅλου. Εἰς κάθε κίνδυνον θαλάσσης, εἰς πᾶσαν τρικυμίαν αἱ νησιώτισσαι ἔτρεχαν νά διαβάσουν παράκλησιν· καί εἰσηκούοντο πολλάκις αἱ δεήσεις των,καί ἔκαμπτον τό θεῖον τά δάκρυά των. Στήν ἐπάνω γειτονιά κτισμένη ἡ ἐκκλησία σύρριζα εἰς τόν βράχον τοῦ Σχοινιά καί κατέναντι τοῦ σιρόκου ἦτο προπύργιον ἀπόρθητον, θαρρεῖς, τοῦ ἀτιθάσου ἀνέμου, τοῦ ὁποίου πολλάκις εἶχε διακόψει τήν βίαν καί τήν ὁρμήν,ὅριον ἡγιασμένον γαλήνης καί σωτηρίας, οὐχί μόνον διά τούς εἰς τόν λιμενίσκον ἐκεῖνον εἰσπλέοντας καί ὁρμοῦντας, ἀλλά καί διά τούς μακράν εἰς τά πελάγη τά μεγάλα κινδυνεύοντας εἰς ὥρας τρικυμιῶν, ἐνώπιον τῶν ὁποίων προσκαλουμένη παρίστατο ἡ Παναγία ἡ Λημνιά, ἄλλοτε ὡς φανός καθοδηγῶν ἐν μέσῳ τῶν ὑφάλων, καί ἄλλοτε ὡς ναύκληρος διατάσσων τά δέοντα, καί ἄλλοτε ὡς κυβερνήτης πηδαλιοῦχος μέ τήν ἀκτινοβολοῦσαν οὐράνιον αἴγλην της περί τήν κεφαλήν, μέ τό μεγάλον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

της πρόσωπον καί τά μεγάλα της μάτια. Διά τοῦτο ἦ-
το γεμάτη ἀφιερώματα ἡ Παναγία ἡ Λημνιά. Παιδάκια,
χεράκια, ματάκια, ὅλα ἀσημένια, ἐκρέμοντο ἐκεῖ ἐκ
σχοινίου μεταξωτοῦ ὁριζοντίως ἐπάνω εἰς τήν εἰκόνα
προσβίδοντα αἴγλην καί λάμψιν θαυμαστήν. Ἀλλά πρό
πάντων ἀσημένια καραβάκια καί βαρκίτσες ἦσαν ἐκεῖ
ἐν μέσῳ τῶν ἀναθημάτων. Τό κόττερο τοῦ καπετάν Αν-
δρέα πού ἐγλύτωσε σέ μιά σορκάδα, σάν αὐτήν τώρα·
ἡ γολέττα τοῦ καπετάν Μαΐστρου φορτωμένη κάρβουνα
ὀλίγον ἔλειψε νά καῇ, ὅταν ἔπιασαν φωτιά τά καρ-
βουνάδικα στήν Πόλιν. Ἡ βάρκα τοῦ μπάρμπα-Γιαννιοῦ,
ὅπου ἀνετράπη ἔξω ἀπό τό λιμάνι ἀπό ἕνα σαγανάκι
καί δέν ἔπαθε τίποτε· ὅλα ἦσαν ἐκεῖ εἰς τήν Παναγίαν
τήν Λημνιάν ἀναθέματα. Ἀκόμα καί ὁ γυιός τοῦ
καπετάν Λούσου ὅπου ἔπεσε στήν θάλασσαν καί ἐπρό-
φθασε νά πῇ μόνον· "Παναγία μου Λημνιά μου", καί αὐ-
τός ἀνέκειτο ἐκεῖ ἀσημένιος μέ ὁλόχρυσον τό πρόσω-
πον σάν ἅγιος. Ἦτο ἀρχαία εἰκών καί μεγάλη ἡ Πα-
ναγία ἡ Λημνιά μέ τό μεγάλο πρόσωπον καί τά μεγάλα
της μάτια, τήν ὁποίαν εἶχον φέρει εἰς τήν νῆσον ὡς
ἐφέστιον αὐτῶν καί πολιοῦχον ἐκ τῆς μεγάλης Λήμνου
ἀποικήσαντες ποτέ Λήμνιοι εἰς τήν μικράν νῆσον. Τρία
μεγάλα πιθάρια εἶχαν χωμένα οἱ ἐπίτροποι ὡς τόν λαι-
μόν εἰς τό ὑπόγειον διά τό προσφερόμενον λάδι τῆς
Παναγίας τῆς Λημνιᾶς, τῆς ὁποίας ἡ κανδήλα ἦτο ἀ-
κοίμητος. Ἀπό μόνον δέ τόν ἀπόκηρον ἑνός ἔτους συ-
νετηρεῖτο κατά τό πλεῖστον ὁ ναός.

-Δόσε μου τήν Παναγίαν τήν Λημνιάν, Παΐσία μου·
ἔλεγεν ὁ γέρων ἐφημέριος ὁ παπᾶ-Λάμπρος, καί δέν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θέλω τίποτε ἄλλο.

'Αλλά μεταξύ ὅλων τῶν ἀναθημάτων διέπρεπεν ἔν ἀργυροῦν ἔκτυπον εὐμέγεθες καί τορνευτόν καί ἐπίχρυσον, παριστάνον ἕνα πλοίαρχον εἰς τρεῖς διαφόρους στάσεις. 'Ασκεπής ἐδῶ, μέ τήν κόμην φρίσσουσαν ἐν τῷ κινδύνῳ ἵστατο ὄρθιος ἐπί τῆς πρύμνης τοῦ πλοιαρίου του, μιᾶς βρατσέρας δώδεκα πήχεων, μέ τό μακρουλόν ὡς αὐγόν κεφάλι του, κρατῶν τό πηδάλιον καί ἀναβλέπων πρός τά ἱστία. Παρέκει, πεσμένος ὁ ἀσημένιος καπετάνιος εἰς τό πέλαγος, ἐκολυμβοῦσε νά σωθῇ μόλις ἀνατείνων τήν μακρουλήν κεφαλήν του ἀπό μέσα ἀπό τά κύματα ὡς κολοκύνθιον χρυσοῦν. Εἰς τό ἄλλο ἀνάθημα τό ἀνθρώπινον ἀποτύπωμα παρίστα κυβερνήτην σκεπτικόν, μέ τήν μακρουλήν κεφαλήν του πάντοτε, σκυθρωπόν ἱστάμενον ἐνώπιον τοῦ τεταραγμένου πελάγους, ἐμπρός εἰς τήν πρῷραν, ὡσάν φιγούραν ξυλίνην ἀπό κάτω ἀπό τά φλόκια. Ἦτο ὁ καπετάν Βγενιός, μέ τήν μακρουλήν ὡς αὐγόν κεφαλήν αὐτοῦ, ὁπού τρεῖς φορές ἐκινδύνευσε καί τρεῖς φορές διεσώθη διά τῆς θαυμασίας ἐπισκιάσεως τῆς Παναγίας τῆς Λημνιᾶς. Αὐτά δέ καί τά τρία ἐκτυπώματα, τά ἀργυρᾶ καί ἐπίχρυσα, τά ὁποῖα τόσον πλουσίως ἐστόλιζον τήν θαυματουργόν εἰκόνα, ἡ Βγένα ἡ καπετάνισσα τά παρήγγειλεν εἰς τόν ἄριστον χρυσοχόον τοῦ χωρίου, τόν 'Αποστόλην τόν Χρυσοχόον, μέ τ'ὄνομα, ὅστις κατ'ἀπαίτησιν δεισιδαίμονα τῆς κυρά-Βγένας, νύκτα μεσάνυκτα τά εἰργάσθη εἰς τρεῖς νύκτας συνεχεῖς, τόσας ὥρας καθ' ἑκάστην δουλεύων αὐτά ὅσον ἔφθασε νά καῶσι τά σαράντα κεράκια, ὅπου ἦναπτεν ἐν τῷ οἴκῳ της ἡ Βγένα, ἡ κα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πετάνισσα, γύρω-γύρω στόν κοιτῶνα της, ἐμπρός εἰς τά εἰκονίσματα δεομένη ἐν συνοδίᾳ μυστηριώδει τοῦ χρυσοχόου τοῦ γείτονος, τοῦ ὁποίου ἕν μικρόν σφυρίον ἠκούετο κρουόμενον ἐπί τοῦ ἀργύρου, ὡς νά ἐκράτει τό ἴσον καί τάς δεήσεις τῆς προσευχομένης γυναικός.

Ἐφόρεσεν ἀμέσως τό ἐπιτραχῆλι του ὁ ἱερεύς καί ἐμπρός εἰς τήν Παναγίαν τήν Λημνιάν ἤρχισε νά διαβάζῃ τήν Παράκλησιν, ἀπό μέσα ἀπό τό Ἁγιαστάριόν του, ἕνα παμπάλαιον βιβλίον πεποικιλμένον ἀπά κηροστάγματα, μέ τήν φωνήν τρομώδη κλαυθμηράν, τήν ὁποίαν κλαυθμηροτέραν καθίστα ὁλονέν ἡ κλαίουσα ἔξω τρικυμία καί αἱ ἀδιάκοποι κραυγαί τῶν νησιωτῶν, οἵτινες ἔδραμον κάτω εἰς τόν λιμένα νά σώσουν τά κινδυνεύοντα πλοιάριά των, ἀπό τά ὁποῖα ἐγέμισεν ὁ λιμενίσκος, παρασυρθέντων ἤδη ἀπό τά κύματα καί τῶν φελουκίων, τά ὁποῖα ἦσαν συρμένα ἔξω εἰς τήν ἄμμον.

-Ὑπεραγία Θεοτόκε, σῶσον ἡμᾶς! ἀπήγγειλλεν ὁ ἱερεύς εἰς τήν ἀρχήν ἑκάστου τροπαρίου τῆς Παρακλήσεως.

-Παναΐτσα μου, Λημνιά μου! ἐπανελάμβανεν ἡ Βγένα ἡ καπετάνισσα, κύπτουσα, μέχρι τοῦ μαρμαρίνου τοῦ ναΐσκου ἐδάφους, ἐν μέσῳ τῶν ἄλλων γυναικῶν προεξάρχουσα, αἵτινες τήν ἐμιμοῦντο εἰς ὅλα, εἰς τά ἀναφωνήσεις, εἰς τάς γονυκλισίας, εἰς τήν συγκίνησιν, ἐνῷ τά παραθυρόφυλλα ἐσείοντο ὑπό τῶν ἀγρίων τοῦ ἀνέμου ριπῶν νά καταπέσουν μαζύ μέ τούς ρεζέδες, ἡ δέ στέγη ἀνεταράσσετο ν' ἀναπραγῇ εἰς τόν αἰθέρα ὑψηλά μαζύ μέ τάς κεράμους της αἱ ὁποῖαι συνεκρούοντο μετακινούμεναι ὡς νά εἰργάζοντο μαΐστορες ξανασυρταί ἐπάνω, καί

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἁναρπαζόμεναι ἐνίοτε κατέπιπτον εἰς τήν ἐγγύς μικράν πλατεῖαν ἤ ἐθραύοντο μέ κρότους μεμονωμένους καί τρομακτικούς, μέ ἀπήχημα θλιβερόν θραυομένων ἀγγείων ἐπί κηδείᾳ νεκροῦ.

'Από ἕν ὑελόφρακτον κατέναντι παράθυρον ὄπισθεν τοῦ δεξιοῦ χοροῦ, ἐφαίνετο τό πέλαγος (ταῦρον καί ἀπειλητικόν, ὁ δέ παπᾶ-Λάμπρος στρέφων συχνά- συχνά ἐκεῖ τά ὄμματα, ἐκοίταζε μέ τά γυαλιά του τά μεγάλα καί σείων τήν κεφαλήν του ἐν ἀπελπισίᾳ ἐξηκολούθει τήν παράκλησιν.

"Τῶν παθῶν μου τόν τάραχον ἡ τόν Κυβερνήτην τεκοῦσα Κύριον καί τόν κλύδωνα κατεύνασον...".

-Παναΐτσα μου Λημνιά μου.' Επήδησεν ἡ Θγένα, προεξάρχουσα πάντοτε τῶν δεομένων γυναικῶν ἀνάψασα ἤδη μίαν μεγάλην λαμπάδα, τῆς ὁποίας τό μέγα φῶς κινούμενον σπασμωδικῶς ὑπό τοῦ ἀνέμου, ὠρυομένου διαρκῶς διά τῶν χασμάδων τῶν παραθύρων, προσέδιδε μίαν μυστηριώδη καί ὑπερφυσικήν κίνησιν εἰς τήν 'Αγίαν Εἰκόνα, ἥτις ἐνόμιζες ὅτι ἐσαλεύετο ὑπό τῶν κυμάτων ἄλλοτε ὑψουμένη ἐπί τῆς κορυφῆς αὐτῶν, καί ἄλλοτε βυθιζομένη εἰς τό σκοτεινόν κοίλωμά των.

"Ηρχοντο στιγμαί πολλάκις μεγαλοπρεπεῖς ἐν τῇ μανίᾳ τοῦ ὑγροῦ στοιχείου, ὅτε καθώς διά τοῦ ὑελοφράκτου παραθύρου διεκρίνοντο τά φουσκωμένα ἐκεῖνα κύματα, μέ ὅλον τόν ἀνεβοκαταβαίνοντα σάλον τοῦ πελάγους, ἐφαίνετο ὅτι ὁλόκληρος ὁ ναΐσκος τῆς Παναγίας τῆς Λημνιᾶς -ἐκεῖ ἐπάνω εἰς τήν ἄκραν τοῦ Θράχου ὅπου ἦτο-παρασυρθείς ὑπό τῶν κυμάτων, ὡς πλοῖον ἀπολέσαν τάς ἀγκύρας του, ἀσαλεύετο ἐπ'αὐτῶν, βαῖνον τα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χέως πρός τόν καταποντισμόν. Καί ὅταν εἰς τάς στιγμάς ἐκείνας τάς μεγαλοπρεπεῖς ἐσήμαινεν ἡ καμπανίτσα του ὑπό τοῦ ἀνέμου κινουμένη, θαρρεῖς κ'ἐκρούετο ὁ κώδων μπάρκου κλυδωνιζομένου, ἀναγγέλλων τόν κίνδυνον.

Ἤδη ἀληθινοί θρῆνοι ἄφθανον ἐκ τοῦ λιμένος ἐπάνω εἰς τόν βράχον ὅπου ὁ ναΐσκος. Ἡ βοή τοῦ σιρόκου ἡ ἀκατάβλητος ἐκόμιζε τώρα μέσα εἰς τόν ναΐσκον λυγμούς καί θρήνους, ἐκόμιζε καί τῶν ναυαγίων τά πριξίματα, τά ὁποῖα ριπτόμενα κατά τοῦ μαρμαρίνου κρηπιδώματος τοῦ λιμένος ἐκρότουν θρυόμενα.

Ἡ τρικυμία ἐπεκταθεῖσα εἶχε πλέον εἰσορμήσει μέσα εἰς τήν πόλιν ἐν πλημμύρᾳ φοβερᾷ. Αἱ γυναῖκες τῶν πρώτων ἐπί τῆς παραλίας οἰκίσκων ἐκάλουν βοήθειαν, νά προφθάσουν τά ὕδατα, τά ὁποῖα ἤρχισαν νά εἰσρέουν εἰς τά κατώγια μέ κίνδυνον κατακλυσμοῦ.

Κλαύματα παιδίων, τά ὁποῖα ἐπετάχθησαν ἔξω γυμνά καί φοβισμένα, ἐπικλήσεις μητέρων, κραυγαί ἀνθρώπων ἀπό τά μαγαζεῖα, ὅπου τά ὕδατα τῆς θαλάσσης εἰσρεύσαντα ἤρχισαν νά παρασύρουν τά βαρέλια τοῦ οἴνου καί τῶν σαρδελλῶν ὡς φελούκια, αἱ φωναί τῶν γριπαράδων, οἵτινες ἐπάλευον ἀκόμη ἄπρακτοι νά σώσουν τήν τράταν ἡμιλυθεῖσαν εἰς τά ζυγώματα, ὁ ποντετικός θρῆνος τοῦ μπάρμπα-Γιαννιοῦ, τοῦ ὁποίου ἐθραύσθη διαλυθεῖσα ὁλοτελῶς ἡ βαρκίτσα του ἡ ψαράδικη καί ἔκλαιεν· ἄχ! μωρέ παιδιά! Ὅλα αὐτά τά φοβερά ἀτυχήματα ἔφθανον εἰς τόν ναόν μέσα ὅπου ὁ γηραιός ἱερεύς ἀσκεπής πλέον, μέ τά ἄσπρα σάν λιναρίσια μαλλιά του καί τά ἄσπρα σάν λιναρίσια γέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νεια του ἐξηκολούθη τά τροπάρια τῆς Παρακλήσεως μέ τόνον ἱκετευτικόν ἀνθρώπου εὑρισκομένου κάτω εἰς τόν λιμένα , ἐν τῷ κέντρῳ τῶν καταστροφῶν.

"Διάσωσον ἀπό κινδύνων τούς δούλους σου Θεοτόκε".

Καί ἀνεγίγνωκσε τώρα τό Εὐαγγέλιον, ὅτε μία ἄλλη φωνή κινδύνου ὡς θρῆνος μακρυνός πνιγομένου ἐξήγειρε τήν Βγέναν τήν καπετάνισσαν, κύπτουσαν ἐκεῖ ὑπό τό Ἁγιασματάριον τοῦ ἱερέως καί βαστάζουσαν ἐπί κεφαλῆς της τό ἐπιτραχήλιόν του.

-Ἄρρόδο, καπετάν Βγενιέ! ἄρρόδο!

Ἐγερθεῖσα ἐν τῷ ἅμα ἐστάθη πρός στιγμήν ἀκίνητος μέ τά μεγάλα μάτια της ἡ Βγένα ἡ καπετάνισσα, ὑψηλή καί εὔσωμος, ἀτενῶς προβλέπουσα τά μεγάλα τῆς Παναγίας τῆς Λημνιᾶς μάτια, τά ὁποῖα ἦσαν τά μόνα ἀκίνητα τόσην ὥραν, ἐκεῖ ὅπου ὅλα ἐκινοῦντο φρίσσοντα ὑπό τάς τρομώδεις τοῦ ἀνέμου πνοάς. Ἐστάθη ἀκίνητος μέ τά ἀκίνητα μάτια της, σάν νά ὡμίλει μέ τά ἀκίνητα τῆς Ἁγίας εἰκόνος μάτια.

-Ἄρρόδο καπετάν Βγενιέ! ἄρρόδο ὅσο μπορεῖς!...

Ἐπετάχθη τότε ὅλη βλέπουσα πρός τό παράθυρον ὅθεν ἐφαίνετο τό πέλαγος. Ἐσκέφθη νά φύγῃ ἀμέσως. Ἀλλά πῶς ν'ἀφήσῃ τήν Παράκλησιν! Ἁμαρτία τῆς ἐφαίνετο, ἐνῷ ὁ παπᾶ-Λάμπρος ἐπροχώρει πρός τό τέλος ψάλλων τώρα τά Μεγαλυνάρια καί θυμιάζων γύρω τόν ναόν καί τάς γυναῖκας.

-Γρήγορα, Παπᾶ μου, κάμε γρήγορα· θά σώσω!

Καί ἔκαμνε σταυρούς καί μετάνοιες· ἔβλεπε καί ἀπό τό παράθυρον δύο σκοτεινόμαυρα πράγματα, ὁπού ἀνεβοκατέβαινον πρό τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος, θέλοντα νά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰσπλεύσουν καί παρασυρόμενα· πότε ὑψούμενα ὡς δύο ἱστία ἀνοικτά πλήν ἕτοιμα νά καταβιβασθῶσι, καί πότε ἐξαφανιζόμενα. Ὁ ὄγκος ὁ πέτρινος τοῦ Μπουρτζίου διεγράφετο φοβερός ἐκεῖ πλησίον των. Καί ὄπισθεν πάλιν ἄλλος ὄγκος πέτρινος, ὁ μῶλος τοῦ Σχοινᾶ, ἐσχημάτιζε τήν εἴσοδον τοῦ ἑνός λιμένος ὡς σιαγών ὀρθάνοικτος νά τρακανίζῃ πᾶν τό ὁποῖον ἔμελλε νά ἐμφανισθῇ ἐκεῖ, βορά τρισαθλία...

Αὐτήν τήν φοράν ἡ κραυγή οὐδόλως διέφερε τοῦ θρήνου· τόσον ἔτρεμεν ἡ κραυγάζουσα φωνή.

-..."Δέξαι παρακλήσεις ἀναξίων σῶν οἰκετῶν..." ἔψαλλεν ὁ ἱερεύς.

-Παναγία μου, ἀνεφώνησεν ἡ Βγένα ἡ καπετάνισσα, ἥτις εἶχε στηλωθῇ παρά τήν θυρίδα καί ἤκουε καθαρά πλέον.

-Ὁ καπετάν Βγενιός, παπᾶ μου, ἡ βρατσέρα μας ἐπάνω εἰς τόν μῶλον τοῦ Σχοινᾶ. Νά τά πανάκια της. Νά τά φαναράκια της ἀναμμένα. Παναγιά μου Λημνιά μου.

Καί ἐτέντωσε καλῶς τά μάτια της ἡ δεομένη, προσπαθοῦσα κάτι ἄλλο ἀκόμη νά διακρίνῃ. Αἱ ἄλλαι γυναῖκες τήν ἐκύκλωσαν, καί ἰδοῦσαι τό πέλαγος ἐφώνησαν καί ἐκεῖναι ἀλαλάξασαι:

-Παναγία μου. Λημνιά μου.

-Βάρδα ἀπό τόν Μῶλο, Καπετάν Βγενιέ.

Ἠκούσθη πάλιν ἡ θρηνώδης ἐκείνη κραυγή, τοῦ καπετάν Μήτρου τοῦ ποδαλγοῦ ἡ φωνή, ὁπού ἀπό τό παράθυρόν του, παλαιός αὐτός καπετάνιος, διέτασσεν.

-"Πάντων προστατεύεις Ἁγαθή..."

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

"Εψαλλε θρηνικώτατα τώρα ὁ ἐφημέριος, κάμνων ἀκόμη καί τάς συνήθεις εἰς τό τέλος τῆς Παρακλήσεως γονυκλισίας. Αἱ γυναῖκες τόν ἐμιμήθησαν.

-Παναΐτσα μου! Λημνιά μου! Ἐδέετο ἡ Βγένα ἡ καπετάνισσα καί ἐκραύγαζεν· Ἡ βρατσέρα μου! αὐτή εἶναι... Αὐτή εἶναι.

Καί ἀτενίζουσα ὁλονέν πρός τόν λιμένα, εἰς μίαν αἴφνης ἀναλάμψασαν ἀστραπήν ἀνεφώνησεν:

-Ὁ καπετάν Βγενιός! Πίσω στήν πρύμη, ξεσκούφωτος, μέ τό μακρουλό κεφάλι του, μούσκεμα. Γεμάτη νερό ἡ κουβέρτα...

-"...Καί λύτρωσον ἡμᾶς ἀπό πάσης ἀνάγκης καί θλίψεως..."

Ἐξηκολούθη ὁ ἱερεύς.

-"Αχ! πάει! Θά πέσῃ στόν Μῶλο! Δέν θά καβαντζάρῃ!

-Κουράγιο, καπετάν Βγενιέ. Μή φοβᾶσαι! Μή φοβᾶσαι, καπετάν Βγενιέ!

Ἠκούσθη πάλιν ἀπό τοῦ λιμένος φωνή· ἡ φωνή τοῦ καπετάν Μήτρου.

-Κοίτα, παπᾶ μου! Κόιτα καί σύ! διέκοψε κατά τάς τελευταίας αἰτήσεις, ἡ δεομένη, τήν Παράκλησιν, καί σπεύδουσα νά ἐξέλθῃ καί πάλιν ἐπιστρέφουσα.

-Δέν βλέπω, παιδί μου! ὑπέβαλεν ὁ γέρων.

-Νά! ἐκεῖ δά ἐκεῖνα τά δύο πανάκια." Αχ!...Θά πέσῃ ἐπάνω στό Μπούρτζι! Νά, ὁ καπετάν Βγενιός! πιστίλι, μούσκεμα! Δέν τοῦ τό εἶπα τοῦ βλουημένου!;...

Καί σταυροκοπουμένη καί γονυπετοῦσα ἐδέετο.

-Παναγία μου!

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τήν στιγμήν ἐκείνην ἐλαφρά καί ἠπίως, ὡς κρουσθείς ἄργυρος, ἔτριξεν ἡ Παναγία Λημνιά μέ ὅλα τά ἀσημικά της χαρίσματα.

Μίαν λάμψιν ἐφάνη ὅτι ἄφησαν τά μεγάλα τά μάτια της τά ἀμυγδαλωτά, λάμψιν συγχυσθεῖσαν μέ τήν ἐπαναληφθεῖσαν ἀστραπήν, καί ἡ βρατσέρα ἡ κινδυνεύουσα ἐχάθη μέ τά δύο πανάκια της πίσω ἀπό τόν πέτρινον ὄγκον τοῦ Μπουρτζίου.

Ἐκεῖ δέ ὅπου τόσην ὥραν ἀνεβοκατέβαιναν τά δύο διάβροχα ἱστία μόνον τά μεγάλα καί φουσκωμένα κύματα ἐσάλευον πλέον, ὠθούμενα πρός τά ἔξω καί συγκλονίζοντα τήν βγέναν τήν καπετάνισσαν ὡς οἰκτρόν ναυάγιον νά τήν ρίψουν, θαρρεῖς, πρός τούς βράχους.

-Θά τρέξω κάτω, παπᾶ μου! Εἶπεν ἔκφων ἡ βγένα ἡ καπετάνισσα.

Καί ἀληθῶς ἔκαμε κίνησιν βιαίαν τώρα νά σπεύσῃ εἰς τόν λιμένα, ἀλλά ἀπό τήν εὐλάβειάν της ἀνεκόπη πάλιν νά τελειώσῃ ἡ Παράκλησις, ἥτις πράγματι ἐτελείωνε πλέον, ὅτε καί ἡ κυρά βγένα σάν ἀστραπή ἔγινεν ἄφαντος.

-Κουράγιο, καπετάν βγενιέ! ἐνεθάρρυνε πάλιν ὁ καπετάν Μῆτρος.

Καί ἰδού ὄπισθεν τοῦ Μπουρτζίου, εἰς τόν δεύτερον λιμένα, ὅστις δέν προσεβάλλετο ὑπό τοῦ σιρόκου, προέβαινεν ἀνασουσουρώμενη ὡς ὄρνις μετά τήν ἀλεκτορομαχίαν ἡ βρατσέρα τοῦ καπετάν βγενιοῦ, ἥτις προβᾶσα ἀκόμη ὀλίγον εἰς μέρος ὑπήνεμον, ἠγκυροβόλησε μέ τάς δύο ἀγκυρίτσας της.

Ὁ κρότος τῆς ἀγκυροβολήσεως ἔφθασεν ἐπάνω γλυκύς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καί ἱλαρός ὡς μολπή εὐφρόσυνος τῆς σωτηρίας.

Τότε καί ὁ γέρων ἱερεύς ἔλεγε τό "Δι'εὐχῶν" ἐνώπιον τῆς εἰκόνος τῆς Παναγίας τῆς Λημνιᾶς, ἥτις, ἀκίνητος πάντοτε, μέ τά μεγάλα της μάτια, φορτωμένη τ'ἀσημικά της ἐκυριάρχει, Δέσποινα ἀπροσμάχητος, ἐν μέσῳ τοῦ ὠρυομένου ἐκείνου σάλου τοῦ ὑγροῦ στοιχείου, ὅπερ ἐξηκολούθει ὁλονέν νά μυκᾶται καί νά ἀπειλῇ, ἀνακινοῦν τόν λιμένα καί τήν καμπανίτσαν τῆς Ἐκκλησίας της, ἥτις ἐγλυκοκελάδει ἀκόμη κατά διαλείμματα ἄλλας παρακλήσεις ἄλλων γυναικῶν.

-Ντάν! Ντάν! Ντάν!

(BB, 28, 139-146).

ΣΤ! Γλωσσάριον.

βλ. 4. Α. Παπαδιαμάντη, Ἡ σταχομαζώχτρα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τό κείμενο καί ἡ ἀξιολόγηση του

α΄. Τό κείμενο.

Ποτέ δέν θά τό λησμονήσω. Καί μόνον ἡ ἀνάμνησίς του μέ γοητεύει καί τώρα ἀκόμη. Τί εὔμορφον Πάσχα! Νομίζω ὅτι ἔκτοτε δέν εἶδα πλέον τοιοῦτο φαιδρόν, τοιοῦτο μελῳδικόν κι' εὐῶδες Πάσχα. Ὅλα ἐγελοῦσαν ὡς μικρά ἀθῷα παιδία, ὅλα ἐμοσχοβολοῦσαν εἰς τήν μικράν ἐκείνην νῆσον, ὅλα ἦσαν λαμπροφορεμένα· τά περισσότερα παιδία εἶχαν φορέσει καινουργῆ τριζοκοποῦντα ὑποδήματα, κ' ἔκαμνον κρότον καί κρότον ἐπάνω εἰς τίς πλάκες τῆς Ἐκκλησίας. Τί εὔμορφον Πάσχα! Τήν ψαλμῳδίαν του, μοί φαίνεται, δέν τήν ἤκουσα πλέον." Ισως συνετέλεσε καί ἡ ἔκτακτος δροσερά ἄνοιξις τοῦ ἔτους ἐκείνου τοῦ ἀλησμονήτου. Τά ἀηδόνια εἶχαν ἔλθει τόσον ἐγγύς εἰς τήν κωμόπολιν, ὥστε μερικά ἀφόβως εἰσέδυσαν καί εἰς τό πυκνόν τοῦ ναϊ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σκου κηπάριον καί συνώδευον καί ἐκεῖνα μέ τήν μαγευτικήν μελῳδίαν των τό γλυκύλαλον "Χριστός 'Ανέστη". Τό καέν θυμίαμα, ὑπάρχουν στιγμαί, πού νομίζω πώς τό αἰσθάνομαι ἀκόμη κατά τινα μυστικήν ὅλως ἀπάτην. "Ελεγαν πώς ἦτο θυμίαμα ἀπό τήν 'Αγίαν "Ανναν, Σκήτην τοῦ "Αθωνος, γνωστήν διά τήν ἀρετήν τῶν ἐρημιτῶν αὐτῆς. 'Αλλ' ἴσως καί αὐτά τά πάμπολα τριαντάφυλλα τοῦ κηπαρίου τῆς 'Εκκλησίας προσέφερον καί αὐτά ἐν ἀναλογίᾳ τό ἄρωμά των τό μεθυστικόν. Καί ἦσαν τόσα πολλά τό ἔτος ἐκεῖνο. 'Ενθυμοῦμαι ὅτι ὁ μπάρμπα-Κώστας ὁ 'Ολλαντέζος ἔκοπτε κ' ἐμοίραζε καθ' ἑκάστην εἰς τά παιδία τῆς γειτονίας, τά κόλλυβα, νά μή φωνάζουν εἰς τά τρελλά παιγνίδια των ἐν τῇ μικρᾷ τοῦ ναοῦ πλατείᾳ καί διακόπτουσι τόν ἑσπερινόν τοῦ γέροντος παπᾶ Οἰκονόμου. 'Ο λαμπρός στολισμός τῶν νυμφῶν τοῦ Πάσχα ἐκείνου περαμένει ἀκόμη ἀνεξίτηλος εἰς τήν μνήμην μου μέ τά ζωηρά χρώματά του, καί τήν χρυσαυγάζουσαν στιλβηδόνα του, ὡς νά ἐζωγραφίσθη ἔκτοτε ἐν τῇ φαντασίᾳ μου μέ ὅλην τήν λάμψιν καλλιτεχνικῆς εἰκόνος ἁγιογράφου." Ετυχε τό ἔτος ἐκεῖνο νά τελεσθῶσι καί πολλοί γάμοι, καί τό σημαντικώτερον, ἔτυχε τό ἔτος ἐκεῖνο νά ἐργασθῇ τό ναυτικόν ὅσον σπανίως συμβαίνει, καί εἶχε συναχθῇ εἰς τήν μικράν νῆσον ἀρκετόν χρῆμα· καί τό ἀναθεματισμένον ὅπου ὑπάρχει παρακολουθεῖται μέ χαράν καί μέ λάμψιν." Ω, τί Πάσχα ἐκεῖνο!

Συνεφώνει μαζύ μου καί ὁ γέρων Οἰκονόμος καί μοῦ ἔλεγε μετά ταῦτα κ' ἐκεῖνος: -Τί Πάσχα ἐκεῖνο, παιδί μου! "Εχεις δίκαιον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κ'ἔλαμπαν ἀπό χαράν γεμᾶτοι οἱ ὀφθαλμοί του, ὡς λάμπει καθαρόν ποτήριον ἀπέναντι τοῦ φωτός. Νά ἦτον τάχα ἡ ἡλικία; στοχάζομαι νῦν. Νά ἦτο ἡ μάγος, ἡ ἄφροντις, ἡ γόησσα ἡλικία ἡ παιδική, ἥτις τοῦ ἐζωγράφισεν αὐτήν τήν ἄληστον, αὐτήν τήν ἀνεξάλειπτον εἰκόνα τοῦ Μεγάλου ἐκείνου Πάσχα;

Γλυκοχαράζει πλέον. Ροδίζει εὔμορφα ἡ αὐγή προσπαθοῦσα νά διασπάσῃ τῆς νυκτός τήν μαύρην καλύπτραν, ἥτις ἁπλοῦται ἀκόμη εἰς τό μικρόν χωρίον μου καί εἰς τό εὔμορφον λιμένα του, τοῦ ὁποίου τά νερά ἀκίνητα ἡσυχάζουν ἐν τῇ σιωπηλῇ τῆς νυκτός γαλήνῃ. Θΰτε ὁ φλοῖσβος ὁ μελῳδικός ἀκούεται εἰς τήν ἄμμον κάτω. Τά ἄστρα τρέμουν παιγνιώδη ἐν τῷ κυαναυγεῖ στερεώματι, ὡς νά τά ἐξήγειρον τώρα διά τοῦ βαθέος ὕπνου αἱ πρῶται τῆς ἠοῦς ἀκτῖνες. Δύο ἡδύλαλοι ἀηδόνες κελαδοῦν περιπαθῶς τό ἐωθινόν ἐν τῷ κηπαρίῳ, ἀφ'οὗ ἀναδίδεται εὐωδία μεθυστική ἀρωμάτων. Ὁ Ἀναστάσιμος ὕμνος ἐντός τοῦ Ναοῦ ἀναμέλπεται τόσον περιπαθῶς καί τόσον γοητευτικῶς, ὥστε καί αὐτοί οἱ παρατεταγμένοι ἔξω εἰς τήν πλατεῖαν ναῦται ἵνα πυροβολῶσιν, λησμονοῦν τό χαρμόσυνον ἔθιμον, παρασυρόμενοι ἀπό τόν ἡδύν τῆς ψαλμῳδίας ἀντίλαλον. Μέσα εἰς τούς χορούς εἶχαν καταλάβει τά στασίδια των ὅλοι οἱ προϋχοντες ἔνθεν καί ἔνθεν φοροῦντες τά καλά των, κρατοῦντες τάς λαμπάδας των, σεμνή νησιῶται ὅλοι ναυτικοί καί γεωργοί ἀνάμικτοι. Καί πρός τούτοις τά παιδία καθένα μέ τό κόκκινον αὐγόν εἰς χεῖρας, γεμᾶτα χαράν. Μετ'ὀλίγον ρεῦμα φωτός ἐξεχύθει ἐν τῇ πλατείᾳ, λαβόν παντοίας ἀνά τάς σκολιάς ὁδούς διευθύν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σεις. Ἔληξεν ἡ λειτουργία τῆς Ἀναστάσεως καί οἱ πιστοι νησιῶται, κρατοῦντες ἀναμμένην τήν λαμπάδα τοῦ Πάσχα, μετέβαινον ἐν ἀγαλλιάσει εἰς τούς οἴκους των νά φέρωσιν εἰς αὐτούς τό φῶς, τήν χαράν, τήν Ἀνάστασιν. Καί ἠκούοντο ζωηρῶς καί χαρμοσύνως διασταυρούμενα ὡς τρελλά πτηνά τοῦ λειμῶνος κυνηγούμενα ἀπ' ἐδῶ καί ἀπ' ἐκεῖ.

-Χριστός Ἀνέστη!

Καί αἱ ἀπαντήσεις ἐπανελάμβανον τήν γλυκεῖαν προσφώνησιν ἀντιφωνοῦσαι: -Ἀληθῶς Ἀνέστη! συνοδευόμεναι ὑπό γενναίων πυροβολισμῶν τῶν ναυτικῶν ἰσχυρῶν ὅπλων, ὧν ὁ ἀντίλαλος βαρύς καί βροντερός ἐφέρετο διά τοῦ ἠρεμοῦντος αἰγιαλοῦ πρός τά κατασκότεινα βουνά τῆς μακρονήσου Εὐβοίας. Κατόπιν ὅλον ἐκεῖνο τό Ἀναστάσιμον φῶς, ὅλη ἐκείνη ἡ χαρά διεσπάρη μέσα εἰς τούς οἰκίσκους τῆς μικρᾶς πολίχνης, ἕκαστος τῶν ὁποίων μετεβλήθη εἰς ναόν ἑορτάζοντα μέ τό ἀχόρταστον Πασχάλιον ᾆσμα, ψαλλόμενον ὑπό τό περίτεχνον τσούγκρισμα τῶν αὐγῶν, τό ἀνέκφραστον χάρμα τῶν παιδίων, ἅτινα ἠγρύπνησαν πρώτην φοράν διά τήν ἡδίστην αὐτήν ἀπόλαυσιν, τήν στιλπνήν χαράν, ὡς τό στιλπνόν κέλυφος τοῦ Πασχαλινοῦ αὐγοῦ.

Καί μόνον ἑνός οἰκίσκου τήν σκοτίαν δέν ἐφώτισε τοῦ Πάσχα ἡ λαμπάς. Οὔτε ἐν αὐτῷ τό ἡδύμολπον Χριστός Ἀνέστη, ἄν καί διαβάται τινές διερχόμενοι καί βλέποντες τήν μαύρην ἐκεῖ σκοτίαν ἐσταματοῦσαν ἀκροώμενοι ἦχόν τινα ἀμυδρόν ὡς ᾄσματός τινος ἀμόρφου, ὡς ἤχου τινός ἐκκλησιαστικοῦ δυσδιακρίτου, καί παρήρχοντο διερωτῶντες ἀλλήλους:

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-Πῶς νἆναι τάχα ὁ μπάρμπα-Κώστας; Πῶς τόν λυπηθήκαμε τόν καϋμένο τόν Ὁλλαντέζο. Τί καλός ἐκκλησιάρχης! Ἔβαλε τά παιδιά σέ τάξι.

-Χτυπιά πού τήν ἔφαγε, παρετήρησεν ἕτερος, σά δέν σκοτώθηκε!

Μέσα εἰς τόν οἰκίσκον ἐκεῖνον, μίαν καλυβίτσαν μᾶλλον πρός τά Πηγάδια, χωρίς φῶς, χωρίς ζωήν καμμίαν, ἦτο ἐξηπλωμένος ἐπί ψιαθίου ἁπλοῦ ὁ μπάρμπα-Κώστας, φέρων δεμένας βαρέως τάς σιαγόνας του κ' αἰσθανόμενος ἰσχυρόν πόνον ὡς νά ἔπαθον οἱ ὀδόντες του. Τίποτε ἄλλο δέν εἶχε. Καί ἐπεχείρησε πολλάκις νά ἐξέλθῃ τήν νύκτα καί μεταβῇ εἰς τήν Ἀνάστασιν. Πλήν πάλιν ἐμετανοοῦσε. Πῶς νά ἐξέλθῃ μέ δεμένας οὕτω τάς σιαγόνας. Καί ἐπεχείρει πολλάκις ἐν τῇ θλιβερᾷ ἐκείνῃ μονώσει του νά ψάλῃ τό "Χριστός Ἀνέστη", πλήν δέν ἠδύνατο νά προφέρῃ καθαρῶς τάς συλλαβάς. Ἤκουε μακρόθεν, τοῦ ἐφαίνετο, τήν χαράν, τήν ψαλμῳδίαν, ἠσθάνετο ἐκ τῶν ραγάδων φῶς, ὡς τῆς Ἀναστάσεως φῶς, καί τότε καταπνίγων τόν πόνον προσεπάθει νά ψάλῃ, πλήν εἰς μάτην, ὅτε τέλος ἀνοίγει ἡ θύρα καί ἔξαλλος βλέπει ὁ μπάρμπα-Κώστας τό ἅγιον φῶς, τήν λαμπάδα τοῦ Πάσχα. Ὁ γέρων Οἰκονόμος μετά τήν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας, πρίν μεταβῇ εἰς τόν οἶκόν του, ἐνεθυμήθη τόν μπάρμπα-Κώσταν, καί ἦλθε φέρων πρός αὐτόν τοῦ Πάσχα τό φῶς. "Δεῦτε λάβετε φῶς" κραυγάζει μέ χαράν ὁ γέρων ἱερεύς ἅμα εἰσελθών. Ὁ ἀσθενής δέν ἤξευρε πῶς νά ἐκφράσῃ τήν χαράν του, καί πῶς νά εὐχαριστήσῃ τήν συγκατάβασιν ταύτην τοῦ ἁγίου Οἰκονόμου. Ὅλα δέ αὐτά ἐξέφρασε ποιήσας τόν σταυρόν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

του καί βαθέως ὑποκλιθείς-Χριστός Ἀνέστη!ἀνέκραξεν ὁ ἱερεύς, ὑψῶν τήν λαμπάδα του πρό τῶν ὀμμάτων τοῦ μπάρμπα-Κώστα, οὗτινος τό φασκιωμένον πρόσωπον ἀνέλαμψεν ἀπό χαράν μαγικήν.

-Ἀληθῶς ἀνέστη! Ἐτραύλισεν ὁ μπάρμπα-Κώστας.

-Πῶς εἶσαι!

-Καά. Δόκθα θοι ὁ Θεός!

-Πονεῖς!

-Δόκθα θοι ὁ Θεός! ἐπανελάμβανεν ὁ ἀσθενής. Δόκθα θοι ὁ Θεός!

Ὁ γέρων Οἰκονόμος ἔλυσε τόν ἐπίδεσμον καί παρετήρησεν ὅτι ἔλειπον ὅλοι οἱ πρόσθιοι ὀδόντες τοῦ μπάρμπα-Κώστα καί ἐκ τῶν δύο σιαγόνων. Καί καταπνίγων θλῖψίν τινα ἐνδόμυχον!

-Δέν ἔχεις τίποτε, εἶπε. Μόνον πῶς θά σ' ἔχουμε πλέον χωρίς δόντια.

-Δόκθα θοι ὁ Θεός! Δόκθα θοι ὁ Θεός!

-Πλήν μή λυπῆσαι· τήν θέσιν σου θά τήν ἔχῃς πάντοτε εἰς τήν Ἐκκλησίαν καί εἰς τήν καρδίαν μου.

-Θά δέου πάδι το "τιθ ἐθτίν οὗτοθ ὁ βαθιδεύθ τῆθ δόκθηθ;"

Καί ἀναστέναξεν βαθέως.

Ὁ γέρων Οἰκονόμος ἐκλαβών τοῦτο ὡς παράπονον τοῦ παθήματός του δέν ὡμίλησεν.

Ἦναψε τό κανδήλιόν του, προανήγγειλεν εἰς αὐτόν ὅτι θά τοῦ στείλῃ ζωμόν, κ'ἐστράφη ν'ἀπέλθῃ.

-Παπᾶ! παπᾶ! ἐφώνησεν ὁ μπάρμπα-Κώστας.

-Θέλεις τίποτε; ἐβόησεν ἰσχυρῶς ὁ ἱερεύς, ὡς πράττομεν ὅταν ἀπευθυνώμεθα πρός ἀσθενοῦντα, ὡς πρός

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κωφόν.

-Παπᾶ, τήν λαμπάδα μου.

Καί ἔτεινεν ὁ ἀσθενής μικράν λαμπάδα τοῦ Πάσχα, ἥν εἶχε φυλαγμένην παρά τό προσκεφάλαιόν του, παρακαλῶν τόν ἱερέα ν'ἀνάψῃ αὐτήν, ὅστις καί τό ἔπραξε μετ'εὐχαριστήσεως.

Κ'ἔλαμψε τότε ὁ οἰκίσκος περισσότερον ἀπό τά διπλᾶ φῶτα. Ὁ μπάρμπα-Κώστας μάλιστα τότε φαιδρυνθείς σφόδρα ἀνεπήδησεν αἴφνης ζωηρός-ζωηρός, καί ὡς ἦτο μέ δεμένας διά τοῦ γερανίου μανδηλίου τάς σιαγόνας ἤρχισε νά ψάλῃ τό "Χριστός Ἀνέστη", βροντῶν ἠρέμα αὐτάς ἄνευ πλέον ὀδόντων, καί ἀντί συλλαβῶν μελῳδικῶν ἐκβάλλων ἀσθενεῖς τινας ἤχους ὡς ἐλαφρούς μυκηθμούς βωβοῦ ἀνθρώπου, διακρινομένων ἐν τούτοις καί τινων λέξεων ἐδῶ κ'ἐκεῖ, ἐκείνων αἵτινες προφέρονται ὁπωσδήποτε καί ὑπό τῶν νωθῶν ἀνθρώπων.

-Δέν πταίειθ εθύ, ἄδιε Οἰκονόμε, εἶπε ὁ μπάρμπα-Κώστας μέ τήν ἐλαττωματικήν πλέον προφοράν του, δέν πταίειθ ἐθύ.

-Πταίω δέν πταίω, τώρα τό κακόν ἔγινεν, ἀπήντησε τεθλιμένος ὁ ἱερεύς. Πλήν μή λυπῆσαι, τέκνον μου. Ὡς σέ εἶπα, θά ἔχῃς πάντοτε τήν θέσιν σου εἰς τήν Ἐκκλησίαν καί εἰς τήν καρδίαν μου.

Ὁ μπάρμπα-Κώστας 65 ἐτῶν γέρων, ἄγαμος κ'ἐν τῷ παρελθόντι κ'ἐν τῷ μέλλοντι πλέον, εἶχε προσληφθῆ ἀπό 15 ἐτῶν ὡς ὑπηρέτης ἐν τῷ ναΐσκῳ τῆς κωμοπόλεως, ὡς ἐκκλησιάρχης κατά τήν συνήθειαν τῶν πόλεων, ὡς κανδηλανάπτης κατά τήν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ." Ἠξευρε καί ὀλίγα γραμματάκια. Ἦτο μέτριος τό ἀνάστημα. Κατ'

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀρχάς εἶχεν ἐπιδοθῆ εἰς τό ναυτικόν στάδιον, ἀκολουθῶν τό γενικόν ρεῦμα τῶν κατοίκων τῆς Θαλασσινῆς πολίχνης. Διά δέ τῆς φιλοπονίας του κατώρθωσε ν'ἀποκτήσῃ καί μικράν λέμβον, ἀγοράσας αὐτήν ἀντί εὐτελοῦς ποσοῦ, ἡμισύντριμμα ἀπό τινος ναυαγήσαντος Ὁλλανδικοῦ ἱστιοφόρου μιᾶς φοβερᾶς Θύρκας εἰς τήν διάσωσιν τῶν ναυαγίων τῆς ὁποίας εἰργάσθη, ἀνακαλύψας ἐκεῖ εἰς τό Ξάνεμο, εἰς τάς ὀπάς καί ραγάδας τῆς τρικυμιώδους ἀκτῆς, καί ἕνα κασκέτο ὁλλανδικόν καί μίαν πίπαν· ἀντί δέ τῶν ὀλίγων μισθῶν του ἔλαβε τήν χαλασμένην ἐκείνην λέμβον, τήν σκαμπαβίαν, ὡς τήν ὠνόμαζεν. Ἐπειδή δέ ἦτο κατασκευασμένος κατά τήν παροιμίαν πολυτεχνίτης καί ρημοσπίτης, μόνος του - ἤξευρε καί ὀλίγην μαραγκωσύνην - ἐπιδιώρθωσε τήν λέμβον, χαρίσας τήν πίπαν εἰς τόν δασοφύλακα, ὅστις τόν ἄφησε νά κόψῃ κρυφά ἐκ τοῦ δάσους δύο πεῦκα, καί ἐκράτησεν αὐτός μόνον τό κασκέτο, τό ὁποῖον ἐφόρει πάντοτε, ἐπονομασθείς διά τοῦτο "Ὁλλαντέζος". Πλήν δέν ἦτο διόλου τυχηρός ὡς κυβερνήτης. Περισσότερον τυχηρός ἦτο ὅταν δέν εἶχε τίποτε. Πρέπει νά ἐναυάγησε πεντάκις μέ τήν σκαμπαβίαν του ἐκείνην, πότε εἰς τάς ἀκτάς τῆς νήσου μεταφέρων τόν Ἰούνιον θημονίας σίτου ἀπό ἑνός ὅρμου εἰς ἕτερον, πότε εἰς τάς ἀκτάς τῆς Εὐβοίας τόν Αὔγουστον, ὅτε συνήθιζε νά μεταφέρῃ εἰς Λοκρίδα τούς Μελισσάδες τῆς νήσου.

-"Ολο μέσ'στό καλοκαῖρι πέφτεις ἔξω, καϋμένε Ὁλλαντέζο. Τῷ παρετήρουν οἱ κάτοικοι φιλοσκώμμονες πάντοτε.

-"Ελα ντέ! ἀπήντα ὁ θαλασσοπνιγμένος ναύτης, ὅστις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μετά τό ναυάγιον ἀνήρχετο τόν ἀνήφορον τῆς ἀγορᾶς, ὑψηλά κρατῶν τήν κεφαλήν, ὡς νά ὑπερηφανεύετο διότι κατώρθωνε νά ναυαγῇ καί νά διασώζεται.

Τέλος νύκτα τινά τοῦ χειμῶνος μεταφέρων ξύλα ἀπό τῆς Κεχρεᾶς, καί συναντήσας τρικυμίαν κατά τήν ἐπιστροφήν του, μόλις ἔσωσε τήν ζωήν του καί τό κασκέτο του τό ὁλλανδικόν, ριφθείς ἔξω εἰς τούς βράχους τοῦ Μικροῦ Ἀσέλινου, ἀποτόμου καί ἀλιμένου ἀκτῆς, ὅπου ἡ σκαμπαβία διελύθη εἰς τά ἐξ ὧν συνετέθη. Καί τά μέν κάρφια ἐβυθίσθησαν εἰς τόν βαθύν πυθμένα, αἱ δέ σανίδες διεσπάρησαν εἰς τό πέλαγος μεταβληθεῖσαι εἰς γιαλόξυλα.

Καί τότε πλέον ἀνέβη τόν ἀνήφορον τῆς ἀγορᾶς χωρίς νά ἔχῃ ὑψηλά τήν κεφαλήν του ὁ ἀφελής ναυαγός. Εἶχε σύρει τό κασκέτο του μέχρι τῶν ὤτων καί ἀνέβαινε χωρίς νά βλέπῃ σχεδόν, προσκρούων εἰς τά λιθάρια καί τά καλδερίμια. Τοῦ ἦλθεν ὡς ἐντροπή· καί ἔκτοτε δέν ἐπάτησεν εἰς τήν θάλασσαν, ἀλλ' ἀφιερώθη εἰς τήν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας ἀποκτήσας τήν ἀγάπην τῶν ἐφημερίων, τῶν ἐπιτρόπων καί τῶν ἐνοριτῶν. Ἰδίως ὅμως τόν ἠγάπησαν τά μικρά παιδία, διότι τόσον καλά καί μέ τόσην τάξιν ἐμοίραζε πρός αὐτά τά κόλλυβα ὁ "Ὁλλαντέζος", ὥστε ἔπαιραν ὅλα μέ ἡσυχίαν. Καί διά τοῦτο καί τόν ἐσέβοντο, τηροῦντα σιωπήν ἀπόλυτον ἐν τῷ ναῷ. Καί τόν ἔβλεπες ἐκεῖ τόν μπάρμπα-Κώσταν μέ τό ὁλλανδικόν κασκέτο του ἐν μέσῳ τῶν παιδίων ὡς ἀπόμαχον πλοίαρχον διατάσσοντα ἐν τάξει τά πάντα. Καί μήπως δέν ἔπιε τήν θάλασσαν μέ τήν καταλαν, ὡς λέγουν; Τί τάχα νά ταξιδεύῃ τις εἰς τούς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φοβερούς ὠκεανούς ἢ εἰς τά κοιμώμενα παράλια τοῦ Μαλιακοῦ; Τί τάχα νά ναυαγήσῃ τις εἰς τόν Εὔξεινον Πόντον ἢ εἰς τήν εἰρηνικήν ἀκτήν τοῦ Παγασητικοῦ; Τό ναυάγιον εἶναι πάντοτε ναυάγιον. καί ὁ ἄνθρωπος πνίγεται ὁμοίως εἴτε εἰς τό πέλαγος εἴτε εἰς τόν λιμένα. Καί εἰς μίαν φοῦχτα νερό ἀκόμη.

Ὁ μπάρμπα-Κώστας κατέστη εἰδικός ὅμως εἰς μίαν ὑπηρεσίαν σπουδαίαν τῆς Ἐκκλησίας, διά τό ὁποῖον ἠγαπᾶτο ἀπό ὁλόκληρον τήν πολίχνην. Ὑπεκρίνετο περίφημα τόν Ἅδην τό Μέγα Σάββατον, κατά τήν ἐπάνοδον τοῦ Ἐπιταφίου.

Εἶναι συνήθεια ἀρχαιοτάτη εἰς τήν νῆσον, ἀφοῦ ὁ Ἐπιτάφιος ἐν λιτανείᾳ περιέλθῃ ἐν ὡραίῳ πανοράματι τήν ἐνορίαν, κατά τήν ἐπιστροφήν νά κλείωνται αἱ πύλαι τοῦ ναοῦ καί νά μή ἐπιτρέπηται ἡ εἰς αὐτόν εἴσοδος τοῦ Ἐπιταφίου. Παρίσταται κατά τρόπον παράδοξον ἡ σκηνή τῆς εἰς Ἅδου καταβάσεως τοῦ Σωτῆρος, ὡς φέρεται τοῦτο ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει. Τότε ὁ πρῶτος τῶν ἐφημερίων, προσεγγίζων εἰς τάς πύλας κελεύει ἐπιτακτικῶς κρούων αὐτάς καί κράζων: "-Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν καί ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καί εἰσελεύσεται ὁ βασιλεύς τῆς δόξης!"

Ὁ δέ ἔσωθεν τῶν κεκλεισμένων πυλῶν παρά τά κλεῖθρα ὑποκρινόμενος τόν Ἅδην ἐρωτᾷ αὐθαδῶς: " - Τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεύς τῆς δόξης;"

Ἡ ἐπιτακτική κέλευσις ὡς καί ἡ αὐθάδης ἐρώτησις ἐπαναλαμβάνονται ἐκ τρίτου. Καί τότε τήν τρίτην φοράν ὁ ἱερεύς ὠθῶν ἰσχυρῶς διά τοῦ ποδός καί τῶν χειρῶν τάς πύλας, ἀναφωνεῖ ἐν κυριαρχικῇ δυνάμει: -Κύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ριος τῶν Δυνάμεων, αὐτός ἐστίν ὁ βασιλεύς τῆς δόξης; Καί ἀνοίγει βασιλικῶς καί αὐταρχικῶς τάς πύλας, καί οὕτως εἰσέρχεται εἰς τόν ναόν ὁ 'Επιτάφιος.

Εἰς ταύτην λοιπόν τήν παράστασιν κατέστη εἰδικώτατος ὁ μπάρμπα-Κώστας. Ὑπεκρίνετο τόσον ἐπιτυχῶς τό πρόσωπον τοῦ ἀντάρτου Ἅδου, τοῦ μή θέλοντος ν' ἀναγνωρίσῃ Δεσπότην καί Κύριον ἀνώτερόν του, ὥστε τρόμος κατελάμβανε τό πλῆθος ὅτε ἤκουε τάς τρομεράς ἐκείνας ἐρωτήσεις του:-Τίς ἐστιν ὁ βασιλεύς τῆς δόξης;

'Ετόνιζε τάς λέξεις κατ' ἴδιον τινα τρόπον πολύ τρομακτικόν. 'Εκίνει τήν κεφαλήν του ἔσωθεν, ἠγρίευε τούς ὀφθαλμούς του, αἱ τρίχες τῆς κόμης του ἀνεσουσουρώνοντο, καθώς τόν περιέγραφον ὅσοι ἔμενον ἔνδον νά τόν θαυμάσουν κατά τήν θαυμασίαν του ὑπόκρισιν, ὅλον τό σῶμα του ἔτρεμε κ' ἐν γένει ἐπαθαίνετο ὡς νά ἦτο αὐτός ὁ Ἅδης ἀληθῶς μέ τήν σατανικήν ἐπί τοῦ κόσμου δύναμιν, προαισθανόμενος προσεγγίζον τό τέλος του.

Καί κατά τό ἔτος τοῦτο τό Μέγα Σάββατον, τήν αὐγήν ὁ μπάρμπα Κώστας ἦτο εἰς τήν θέσιν του ὑπερήφανος διά τό πρόσωπον τό φοβερόν ὁπού ἤθελε ὑποκριθῇ. Καθήμενος πρό τῶν πυλῶν τοῦ κενοῦ,, πλήν καταφωτίστου ναοῦ, ἀνέμενε τήν ἐπάνοδον τοῦ 'Επιταφίου, ἔχων ὕφος ἐπίσημον κυριάρχου. Δέν ἦτο πλέον ὁ πτωχός κανδηλανάπτης μέ τήν κεφαλήν κάτω. Ἵστατο ἀσκεπής ἐπί τοῦ μαρμαρίνου κατωφλίου ὡς εἰ ἔλεγεν:-'Εγώ εἶμαι ! Δέν δέχομαι κανένα μέσα, οὔτε τόν Βασιλέα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Ιδού! ἀκούονται μακρόθεν ψαλμῳδίαι γλυκύταται καί τρυφεραί ὡς κλαυθμοί, ὡς θρῆνοι:-Δός μοι τοῦτον τόν ξένον!... ψάλλουσι τό πομπικόν ᾆσμα. " Τόν ἥλιον κρύψαντα", τό ἐξόδιον μέλος, τό τρυφερόν ἐκεῖνο τροπάριον, τό ὁποῖον συγκινεῖ καί τά ἄψυχα:-Δός μοι τοῦτον τόν ξένον!...

'Ο 'Ιωσήφ παρακαλεῖ τόν Πιλάτον ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτῷ νά θάψῃ "τόν ξένον 'Ιησοῦν καί ὠνειδισμένον..." ψάλλουσιν οἱ μολίφβογγοι ψάλται, ἀκολουθοῦντες τήν λιτανείαν τοῦ 'Επιταφίου καί ἀπηχεῖ ὁ λαός δι'ἑνός στόματος.

-Δός μοι τοῦτον τόν ξένον!...

"Ω πατρίς μου μικρά, πόσον μεγάλη εἶσαι ἐν τῇ θρησκείᾳ σου! 'Η μελῳδία γλυκυτάτη ὁλονέν προσεγγίζει. "Οπισθεν οἰκιῶν νεφέλαι φωτειναί ἀπό τῶν καιομένων λαμπάδων ἀναβαίνουσι πρός τό στερέωμα. 'Η εὐωδία τῶν θυμιαμάτων, τά ὁποῖα καίονται κατά τήν δίοδον τοῦ 'Επιταφίου ἀπό τάς οἰκίας ὅλας φθάνει ἀπό μακράν ὡς ἄρωμα αὐτῆς τῆς νυκτός ἀνέκφραστον.

-Δός μοι τοῦτον τόν ξένον!... Πρέπει νά ἰδῆτε τήν λιτανείαν τοῦ 'Επιταφίου κατά τήν αὐγήν, ὅτε δέν εἶναι οὔτε ἡμέρα οὔτε νύξ, ἤ μᾶλλον μέ ὀλίγην ἡμέραν καί πολλήν νύκτα, μέ ὀλίγον φῶς καί μέ πολλά ἄστρα, καμμιά φορά μέ σελήνην λεψίφωτον, ὅτε τό θέαμα γίνεται ὑπερκατανυκτικόν, μέ ὀλίγας ἀηδόνας καί πολλά πρωϊνά πουλιῶν χαιρετίσματα, μέ ὀλίγον εὐωδιάζοντα ἄρωμα πρωϊνόν ἀέρα καί μέ πολύ θυμίαμα καί κάτω τό κῦμα μελανόφαιον, ἐφ'οὗ ν' ἀντανακλῶνται τῶν ἱερῶν λαμπάδων αἱ χρυσαί λάμψεις.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Ιδού! 'Η ἱερά λιτανεία προσεγγίζει ἤδη εἰς τόν ναόν. Προηγοῦνται τά ἑξαπτέρυγα καί ὁ μέγας ξύλινος ἅγιος Σταυρός. Εἶτα ὁ κλῆρος μέ χρυσᾶ βυζαντινά ἄμφια, θαῦμα ὑφαντικῆς καί ποικιλτικῆς ἐξαίσιον, οὐχί ἄκομψα ρωσσικά μονοκόμματα καί μονοκόκκαλα ὡς φορέματα χιονισμένων βουνῶν. Καί εἶτα τό ἱερόν Κουβούκλιον. Τί εὔμορφον λειτούργημα! 'Ως νά εἶναι ἐζωγραφισμένον. Τετράγωνον ὀρθογώνιον, ἐπί τεσσάρων ποδῶν ἐρειδόμενον, ἀφ' οὗ ἐναποτίθεται ὁ 'Επιτάφιος θρῆνος, ραντισμένος διά φύλλων ρόδου, βιολέτας καί δενδρολιβάνου. Καί ἄνωθεν αὐτοῦ διά τεσσάρων κιονίσκων ἐπιβαστάζεται ὁ θολίσκος αὐτοῦ, θαῦμα ξυλογλυπτικῆς ὡς θόλος ναΐσκου, καλλίμορφος, φέρων ἐπί τῆς κορυφῆς ἐπίχρυσον ξύλινον στέμμα, ἀπολῆγον εἰς σταυρόν, ἐνῷ ἔσωθεν ἄνω τοῦ 'Επιταφίου θρήνου κρέμαται ὡσάν πολυέλαιος ἕτερον τεχνητόν στέμμα ἐκ χρυσοχάρτου καί τεχνητῶν ἀνθέων, στίλβον ἀκτινωτῶς μετά μαρμαρυγῶν ἐν τῷ φωτί τῶν λαμπάδων. Σειρά λαμπαδίσκων ἐπιστρέφει τόν θόλον τοῦ Κουβουκλίου, ἐνῷ τέσσαρες φανίσκοι κομψοί εἰς τάς τέσσαρας ἄκρας φέγγουσι μέ ὑέλους χρωματιστάς. Εἶναι ἐκ καρυοξύλου γεγλυμμένον οὕτως εἰπεῖν τό ἱερόν Κουβούκλιον, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀνθέων δέν φαίνεται σχεδόν τό βαθύ ἐρυθρόχρουν ὡς ἐρυθρόδανον ὑάλιμα τοῦ ὡραίου ξύλου.

Βαστάζεται ὑπό τεσσάρων ναυτῶν μετά σεβασμοῦ καί κατανύξεως καί περιστοιχίζεται παρ' ἄλλων ναυτῶν, ἑτοίμων ἐκεῖ πλησίον ν' ἁρπάσωσιν εἶτα τάς λαμπάδας του, φυλακτήρια ἐν τοῖς τρικυμίαις. Κ' ἐνῷ βαδίζουν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οἱ βαστάζοντες, σείεται ἐλαφρῶς τό Κουβούκλιον, σείεται καί τό κρεμάμενον ἔσωθεν χρυσοῦν ἐξ ἀντρέδων καί ψευδανθέμων ποικιλόχρώμων στέμμα καί τά λοιπά χρυσᾶ καί ἄνθινα στολίσματα, καί ἀποτελεῖται, οὕτω μία εὐάρεστος ἀλληλουχία λικνιζομένων χρυσῶν λάμψεων, καθηδύνουσα τήν ὅρασιν καί πραΰνουσα ὡς δρόσος ἐν καύσωσιν τήν καρδίαν, ἐνῷ ἡ ἐλαφρόπνους πρωινή αὔρα κινοῦσα μαλακῶς τό φῶς τῶν λαμπάδων μετασχηματίζει αὐτό ἐπιτηδείως εἰς ἕνα μονοκόμματον φωτεινόν στέφανον γύρω-γύρω τοῦ Κουβουκλίου, καταυγάζοντα ἡδέως τά ὄμματα. Ὄπισθεν ἀκολουθεῖ ἐν μακρᾷ γραμμῇ τό πλῆθος λαμπηδοφόρον ἀποτελοῦν ἐν εὐλαβείᾳ καί κατανύξει, ἕνα φωτεινόν ὡραῖον ρεῦμα μέ ἐλαφρῶς παίζοντα τά κύματά του.

Ποσάκις δακρύων ἐξ ἀγνώστου χαρᾶς ἔμεινα κρυφά εἰς τήν γωνίαν ἐκεῖ κάτω ἀκίνητος, ὡς φιλάργυρος ὁ φοβούμενος μή κλέψωσι τόν θησαυρόν του· ἔμεινα νά βλέπω κρυφά-κρυφά τήν τρυφεράν αὐτήν τοῦ Ἐπιταφίου πομπήν, κατερχομένην ἀπό τόν ἀνήφορον, εἰσπνέων βαθέως ἐν ἄσθματι ὡς ἐντός κήπου ἀνθέων, ὡς νά ἤθελον νά ροφήσω διά μιᾶς ὅλην ἐκείνην τήν μαρμαρυγήν, ὡς νά ἤθελον νά χορτάσω ὅλην ἐκείνην τήν ἀχόρταστον μαγείαν.

Ἤδη ὁ μπάρμπα-Κώστας ἔκλεισε τάς πύλας τοῦ ναοῦ. Ἡ λιτανεία ἔστη πρό αὐτοῦ ἐν τῇ μικρᾷ πλατείᾳ. Καί ὁ Ἐπιτάφιος ἔστη ὡσαύτως, πλήν κρατεῖται ὑψηλά πολύ ἀπό τοῦ ἐδάφους ἐπιτηδείως, μή γείνῃ προπετής διαρπαγή τῶν λαμπάδων ἀκαίρως. Ὀπίσω δέ εἰς δύο γραμμάς ἔνθεν καί ἔνθεν μέ τάς λαμπάδας ἀναμμένας ἵ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στανται έν σιγῇ οἱ ἄνδρες χωριστά καί χωριστά αἱ γυναῖκες. Τό ᾆσμα ἔπαυσεν.

Ὁ γέρων Οἰκονόμος τότε ἀργά-ἀργά πλήν μετά δυνάμεως ἱκανῆς - τούς εἶχεν ζωηρεύσει ὅλους τόσα χρόνια ὁ ζωηρός τρόπος τοῦ μπάρμπα-Κώστα-κελεύει:

-"Αρατε πύλας οἱ "Αρχοντες ὑμῶν καί ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καί εἰσελεύσεται ὁ βασιλεύς τῆς δόξης!

Καί πάραυτα ἀκούεται ἔσωθεν ἡ φωνή τραχεῖα καί ἠχηρά, ὡς ὅταν φωνάζουν διά τῆς κογχύλης οἱ ἁλιεῖς, φωνή ὑπέροφρυς, αὐθάδης φωνή:

-Τίς ἐστιν οὗτος ὁ βάσιλεύς τῆς δόξης;

Τόσον δέ ζωηρά ὥστε ποτέ δέν τό ἐνθυμοῦντο οἱ ἄνθρωποι. Τινές μάλιστα ἐψιθύρισαν δειλά:-"Εχει ὄρεξι ἐφέτος ὁ Ὁλλαντέζος.

Τότε τινές, ἰδίως ἐκ τῶν ναυτῶν, ἐκπλαγέντες ἀπό τήν προπετῆ πρόκλησιν, ἤρχισαν νά ἑτοιμάζουν τάς χονδράς ἐξ ἐλαίας ράβδους των, νομίσαντες ὅτι θ'ἀρχίσῃ ἀληθής πάλη πρός ἐκβίασιν τῆς εἰσόδου. Καί ὁ ἱερεύς τήν τρίτην φοράν ἐμπνευσθείς καί αὐτόσεκ τῆς ἐμπνεύσεως τοῦ ἀγαθοῦ κανδηλανάπτου ἐκραύγασεν ἐπιτακτικώτερον τό ""Αρατε", ὡς νά ἤθελε νά κατανικήσῃ καί τήν τελευταίαν ἀντίστασιν τοῦ ζωηροῦ Ἀδάρχου: καί συγχρόνως ὤθησε μετά δυνάμεως ἀσυνήθους τάς πύλας διά χειρῶν καί ποδῶν, ἐπιδοκιμάζοντος τοῦ πλήθους. Καί πάραυτα ἀνεῴχθησαν πέρα-πέρα μετά πατάγου φοβεροῦ αἱ πύλαι καί κρότου μή ἀκουσθέντος ἄλλοτε. Κ'ἔλαμψαν ἰδού οἱ ἀναμμένοι τοῦ ναοῦ πολυέλαιοι. Ὁ δέ ἱερεύς ψάλλων τό "ὁ Μονογενής Υἱός..." ἡτοιμάζετο νά εἰσέλθῃ, ὅτε ἐξαίφνης καί συγχρόνως κραυγαί

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἠκούσθησαν, κραυγαί ὡς ἀπό δυστυχήματος ἀνελπίστου.

Ὁ μπάρμπα-Κώστας ἀφιερωθείς ἐν τῇ προσφιλεῖ του ἀπομιμήσει ἐλησμόνησε μετά τήν τρίτην ἐρώτησιν νά παραμερίσῃ εἰς τά πλάγια, καί τά φύλλα τῆς βαρείας πύλης βιαίως ἀνοιγέντα τόν ἐκτύπησαν εἰς τά σιαγόνας, διότι ὑπεκρίνετο ἐγγύς τῆς ὀπῆς τῆς κλειδός, καί τόν ἔρριψαν κάτω εἰς τάς πλάκας βροντήσασα ὡς κορμόν δρυός καταπεσούσης ὑπό καταιγίδος. Εὐτυχῶς τό πάθημα δέν ἦτο σοβαρώτερον. Ὁ μπάρμπα-Κώστας ἦτο γερό κόκκαλο, πέντε φοράς θαλασσοπνιγμένος. Ἡ ἱερά τελετή ἐξηκολούθησεν ἐν τάξει καί ἔληξεν ὡσαύτως ἐν τάξει. Καί αὐτή ἡ διαρπαγή τῶν λαμπάδων ἐγένετο ὑπό τῶν ναυτῶν ἐν τακτικῇ ἀταξίᾳ. Πλήν τούς νησιώτας κατελύπησε τό ἀπρόοπτον πάθημα τοῦ μπάρμπα-Κώστα, ὅστις ἀφοῦ ἔτυχεν ἐκεῖ τῶν πρώτων περιποιήσεων καί κατόπιν ἐν τῷ οἰκίσκῳ του, ὑπομείνας ἀφορήτους τῳόντι πόνους, καί τυχών συντονωτάτης ἰατρικῆς περιθάλψεως, ἐκ μέρους τῶν ἐπιτρόπων, ὅμως ἔκειτο τήν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως πονῶν ἀκόμη, ὡς εἴδομεν, καί ἄνευ ὀδόντων του. Καί ἐλυπεῖτο πλέον ὁ πτωχός καί ἐπόνει ὄχι τόσον διά τήν ἀπώλειαν τῶν ὀδόντων, ὅσον διότι δέν θά ὑπεκρίνετο πλέον τόν Ἄδην, διότι ἡ ἔλλειψις τῶν ὀδόντων θά ἠλάττωνε κωμικῶς τάς πρώτης δυνάμεως τραγικάς ἐρωτήσεις του.

-Κ' ἐδῶ ἐναυάηθα! ἔλεγε νωθῶς μετά ταῦτα παραπονούμενος διά τήν τύχην του ὁ ἀγαθός μπάρμπα-Κώστας ὁ Ὁλλαντέζος, ἁπλοῦς κανδηλανάπτης πλέον τοῦ ναοῦ, φέρων καταφανῆ τά διπλᾶ σημεῖα τῶν διπλῶν ναυαγίων, τό ὁλλανδικόν του κασκέτο καί τάς ἄνευ ὀδόντων σια-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γόνας· ἀλλ'ἀντί τῆς καλύβης του πλέον ἐκατοικοῦσεν εἰς ἕνα πολύ εὔμορφον κελλίον ὁπού τοῦ ἔκτισαν οἱ ἐπίτροποι ἐντός τοῦ κηπαρίου τοῦ ναοῦ, καί ὅπου διῆλθε τά γηρατεῖά του ἀγαπώμενος ἀπό ὅλους.

(ΒΒ. 28, 131-138).

β΄ Λεξιλόγιο.

μπάρμπας.

βλ. 4.

γέρων.

βλ. 4.

ὑπηρέτης.

1-ἀρχ. ὑπηρέτης (=βοηθός κωπηλάτης) < ὑπό + ἐρέτης. δημ. θηλ. ὑπηρέτρια καί ὑπηρέτρα.

2-κωπηλάτης, βοηθός, διάκονος, δοῦλος, ὑποταχτικός. -ἀντιθ. κύριος, αὐθέντης, ἀφεντικό, οἰκοδεσπότης, οἰκοκύρης.

3-ὑπηρέτης, θεράπων, διάκονος, ἀκόλουθος, οἰκέτης, δοῦλος, παῖς, πρόσπολος, ἀμφίπολος, ἀνδράποδον.

ἐκκλησιάρχης.

1-ἀρχ, μεσν, δημ.

2-ὀφφικιοῦχος τῆς ἐκκλησίας, ὑπεύθυνος εἰς τήν ἐν γένει ἐπιμέλειαν τοῦ ναοῦ, ἐκκλησιάρης.

3-ἐκκλησιάρχης, ἱεροφύλαξ, νεωκόρος.

κανδηλανάπτης.

1-μεσν, < ἀρχ. κανδηλάπτης.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δημ. καί καντηλανάπτης, καντηλανάφτης, κανδηλάπτης.

θηλ. καντηλανάφτισσα.

2-νεωκόρυς, ὑπηρέτης ναοῦ, ἐκκλησάρης. Πβ. ἐκκλησιάρχης.

3-κανδηλάπτης, νεωκόρος, λυχνάπτης, ἱεροφύλαξ.

γλῶσσα.

1-ἀρχ. < *γλωχ+Ια.

δημ. καί γλώσσα.

2-τό εὐκίνητο μυῶδες ὄργανον, τό ἐντός τῆς κοιλότητος τοῦ στόματος ἀνθρώπων καί πολλῶν ζώων, λειτουργοῦν ὡς αἰσθητήριον ὄργανον τοῦ λόγου, σύνολον λέξεων καί ἐκφράσεων λαοῦ, γλωσσικόν ὕφος, τρόπος ἐκφράζεσθαι, κάθε τρόπος συνεννοήσεως, φάσις γλώσσης, γλῶσσα εἰδικοτήτων, τό ὁμοιάζον ἤ ἔχον σχῆμα γλώσσης, αὐθάδεια, ἀθυροστομία, κακογλωσσιά, φλυαρία, ξετσιπωσιά.

3-γλῶσσα, γλῶττα, φωνή, διάλεκτος, λόγος, λέξις, ἰσθμός.

4-γλῶσσα ἀνθέων.

-γλῶσσα πυρός

-ἡ γλῶσσα σου θά σέ φάῃ

-κακές γλῶσσες

-ἡ γλῶσσα λανθάνουσα τήν ἀλήθεια λέγει

-ἡ γλῶσσα κόκκαλα δέν ἔχει καί κόκκαλα τσακίζει

-ἡ γλῶσσα σου στάζει μέλι (ἤ φαρμάκι)

-γλῶσσα ψαλίδι (ἤ ροδάνι, ἤ σπαθί)

-νά καταπιῇς τή γλῶσσά σου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-τοῦ δέθηκε ἡ γλῶσσα
-τοῦ λύθηκε ἡ γλῶσσα
-μάλλιασε ἡ γλῶσσα μου
-ἔχει μακριά γλῶσσα
-δάγκασε τή γλῶσσα σου
-τοῦ βγῆκε ἡ γλῶσσα μιά πιθαμή.

λαός.
1-ἀρχ. ἀγνώστου ἐτυμολογία, μεσν., δημ.
2-σύνολον κατοίκων μιᾶς χώρας ἤ τμήματος αὐτῆς, πληθυσμός, μέγα πλῆθος, ἔθνος, φυλή, κοσμάκης, κόσμος, κύμα λαοῦ, κατώτεραι τάξεις κοινωνικῶς, πένητες, ἄξεστοι, ἀμόρφωτοι, ὄχλος, πλῆθος, μᾶζα, κοσμάκης, πόπολος, λαουτζίκος, ποίμνιον, λαϊκοί, κοσμικοί.
3-λαός, πλῆθος, ἀγέλη, ὄχλος, συρφετός, δῆμος,
4-ὁ λαός δέν τά σηκώνει αὐτά
-φωνή λαοῦ ὀργή θεοῦ
-ἰσχύς μου ἡ ἀγάπη τοῦ λαοῦ μου.

γραμματάκια.
βλ. γράμματα 4.

ἀνάστημα.
1-μεταγεν. ἀνάστημα < ἀνίστημι.
2-τό ἀποτέλεσμα τοῦ ἀνίστημι, ὕψωσις, ὕψωμα, ὕψος σώματος, μπόι, ἠθικόν ἀνάστημα.
3-ἀνάστημα, μορφή, τύπος, ὄψις, σχῆμα, φύση.

στάδιον.
1-ἀρχ. στάδιον, δωρ. σπάδιον < *SPE-SO ἤ SPE-JO.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

=σπάνω

2-μονάς μήκους ἴση πρός 600 πόδας. Ὀλυμπιακόν στάδιον (=192,27 μ), δελφικόν στάδιον (=177,55 μ.). Νῦν μονάς μήκους ναυτικοῦ (=1/10 ναυτικοῦ μιλίου, δηλ. 185,2 μ.), χῶρος διά ἀθλητικούς ἀγῶνες, βιοτικόν ἐπάγγελμα, καρριέρα (< ἰταλ. CARRIERA), χρονικόν διάστημα, φάσις.

3-στάδιον, δρόμος, ἱππόδρομος, παλαίστρα, πεδίον, βίος, αἰών, χρόνος.

4-διπλωματικόν στάδιον

-ἡ ὑπόθεσις αὐτή θά περάσῃ ἀπό πολλά στάδια.

ρεῦμα.

1-ἀρχ. ρεῦμα < ρέω.

δημ. ρέμα < ρεῦμα.

2-ἡ ἐνέργεια καί τό ἀποτέλεσμα τοῦ ρέω, κίνησις ὑγροῦ ἤ ἀερίου ἤ μαγνητικῆς δυνάμεως, ροῦς, ροή, κοίτη χειμάρρου, αὐλάκωσις ἐδάφους, ὁμαδική τάσις πρός ὁρισμένην κατεύθυνσιν, μπουλούκι (< τουρκ. BÖLÜK = ὁμάς).

3-ρεῦμα, ροῦς, ρεῖθρον, φορά, ρύαξ, ὀλκός, αὖλαξ, ρεῦσις, ροή.

λέμβος.

1-ἀρχ. λέμβος, ἀγνώστου ἐτυμολογίας.

2-μικρό σκάφος, πλοιάριον, βάρκα (μεσν. βάρκα < λατ. BARCA < *BARICA < ἑλλ. βᾶρις, γεν. βάριδος = εἶδος αἰγυπτιακῆς σχεδίας ἀεροστάτου.

3-λέμβος, σκάφος, ἄκατος, βᾶρις, σκάφιον, σκαφίδιον, πλοιάριον, ἐφόλκιον, κύμβη, κύμβος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κασκέτο.

1- < ἰταλ. CASCH-ETTO (=κράνος)
δημ. καί κασκέττο.

2-κάλυμμα κεφαλῆς μετά γείσου, πηλήκιον στρατιωτικόν ἤ μαθητικόν, κάθε ἄκομψος πῖλος.

3-κυνῆ, μίτρα.

πίπα.

1- < ἰταλ. PIPA.

2-καπνοσῦριγξ, βιτίο χωρητικότητος ἄνω τῶν 200 ὀκάδων οἴνου.

σκαμπαβία.

1- < ἰταλ. CSAPPA-VIA.

2-ἄκατος, λέμβος πλοίου.

κυβερνήτης.

1-ἀρχ.

2-ὁ διευθύνων τό πλοῖον, ἤ τό ἀεροσκάφος, καπετάνιος, πηδαλιοῦχος, ὁ κυβερνῶν κράτος, πρωθυπουργός, πρόεδρος κυβερνήσεως.

3-κυβερνήτης, κυβερνητήρ, οἰακιστής, ὕπαρχος, ἔπαρχος, σατράπης, διοικητής.

4-ὁ Κυβερνήτης Καποδίστριας.

ὅρμος.

βλ. κόλπος, 4. Ἡ σταχομαζώχτρα.

πέφτω.

1-μεσν. πέφτω ἀρχ. πίπτω, ἀπό τόν ἀόριστο.

2-φέρομαι ὑπό τοῦ βάρους μου ἐκ τῶν ἄνω πρός τά κάτω, κρημνίζομαι, καταρρέω, σωριάζομαι, πίπτω, φο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νεύομαι, σκοτώνομαι, καταλαμβάνεται ἡ πόλις, ἁλίσκομαι, κυριεύομαι, κατακτῶμαι, ἐνσκίπτω, περιέρχομαι εἰς τήν ἐξουσίαν τινός, καταντῶ, περιέρχομαι εἰς τήν κατοχήν τινός διά κλήρου, λαγχάνω, λαχαίνω, μοιράζομαι, ἐλαττοῦμαι, ὀλιγοστεύω, ἐξασθενίζω, συμπίπτω, ἐπιπίπτω, χάνω ἀξίαν,

3-πίπτω, καταπίπτω, ἐμπίπτω τινί, ἀποθνήσκω, περιπίπτω νόσῳ, ἐπιτίθεμαί τινι.

4-Ἔπεσαν στούς λαχανόκηπους σάν κοράκια

-Ἔπεσε ὁ ἀέρας

-Ἔπεσε στήν παγίδα

-Ἔπεσε ἔξω

-πίπτω εἰς τούς πόθους σου.

-πέφτω στά χέρια κάποιου

-Ἔπεσε στό κρεββάτι

-πέφτω στό κρεββάτι

-πέφτω μέ τά μοῦτρα

-Ἔπεσε ἡ κυβέρνησις

-Ἔπεσε ἡ μύτη του

-πέφτω στά νύχια κάποιου

-Ἔπεσαν τά φτερά του

-πέφτω στή φωτιά γιά κάποιον

-Ἔπεσε ξύλο

-πέσανε πολλά κεφάλια

-δέν μοῦ πέφτει λόγος

-πολύ σοῦ πέφτει

-ὅποιος κατηγοράει τό σπίτι του πέφτει καί τόν πλακώνει

-πέσε πίττα νά σέ φάω (=ὀκνηρός).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ντέ.

1-μορ. προτρεπτικόν
ἔλα ντέ <τουρκ. DE.
2-ἐμπρός λοιπόν
3-δή, δῆτα, δήπου.

κεφαλή.

βλ. κεφάλι 6. Μεταμορφώσεις.

νύκτα.

1-μεσν. νύκτα <ἀρχ. νύξ
δημ. νύχτα.
2-τό χρονικό διάστημα ἀπό τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου μέχρι τῆς ἀνατολῆς, σκοτάδι, ζόφος.
-ἀντιθ. ἡμέρα, μέρα.
3-νύξ, νυκτός, νύκτωρ, νυκτερινός, πάννυχα.
4-διά νυκτός
-καλή νύχτα
-σάν τήν μέρα ἀπ'τήν νύχτα
-τῆς νύχτας τά καμώματα τά βλέπει ἡ μέρα καί γελᾷ.
-νά σέ φάῃ μαύρη νύχτα.

ζωή.

1-ἀρχ. ζωή
2-ἡ ἔννοια τοῦ ζῶ, σύνολον λειτουργιῶν ἐνοργάνου ὄντος, ἐκδηλώσεις, ὁ βίος, τρόπος ζωῆς, χρονικό διάστημα συνόλου βίου ἤ μέρους αὐτοῦ, τά πρός τό ζῆν ἀναγκαῖα, σύνολο συμβάντων κατά τήν διάρκεια ζωῆς ἀτόμου, βιογραφία, ἀπομνημονεύματα, πεῖρα, ζωηρότης, ζωτικότης, δραστηριότης, σφρῖγος, σφρι -

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γηλότης.
-ἀντιθ. θάνατος.
3-ζωή, βίος, βίοτος, βιοτή, ψυχή, αἰών, δίαιτα, διατριβή, ἀγωγή, ἐνάργεια, ὀξύτης, σφοδρότης.
4-στή ζωή τῶν παιδιῶν μου
-περνᾷ ζωή καί κόττα
-ζωή χαρισάμενη
-ζωή σκυλήσια
-δέν εἶναι γιά ζωή
-ζωή σέ λόγου σου
-εὑρίσκεται μεταξύ ζωῆς καί τάφου (ἤ θανάτου).
Τά ἐξ ὧν συνετέθη.
ἐκ τῆς εὐχῆς ἀρχιερέως εἰς τήν ἀκολουθίαν εἰς κεκοιμημένους.
"...διά τοῦτο δεόμεθα σοῦ τοῦ ἀνάρχου πατρός,... ἵνα μή παρίδῃς, τό σόν πλάσμα ..., ἀλλά τό μέν σῶμα διαλυθῆναι εἰς τά ἐξ ὧν συνετέθη.....
Ναί, Κύριε ὁ θεός ἡμῶν, ... συγχώρησον αὐτῷ δι'ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ καί ἀναξίου δούλου (σου) καί τό μέν σῶμα αὐτοῦ εἰς τά ἐξ ὧν συνετέθη διάλυσον,.....
'Αμήν.".

καρφίο.
1-μεσν. καρφίον < κάρφος (=ἄχυρον)
2-ἦλος, γόμφος, καρφί, καρφοβελόνα.
3-ἦλος, καρφίον.
4-καρφί δέν τοῦ καίγεται
-τά 'κανε γυαλιά-καρφιά
-(βαράει) μιά στό καρφί μιά στό πέταλο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-κάθεται στά καρφιά
-τοῦ φτωχοῦ τό βρέσιμο ἤ καρφί ἤ πέταλο.
-κόβω καρφιά
-κάθε πόρτα ἔχει τά καρφιά της(=κάθε ἄνθρωπος ἔχει τά βάσανά του).

σέρνω.
βλ. 6. Μεταμορφώσεις.

καλδιρίμι.
1- <τουρκ. KALDIRIM (= πεζοδρόμιο, λιθόστρωτο).
δημ. καί καλντερίμι, καλντιρίμι.
2-λιθόστρωτος ὁδός, πεζοδρόμιον,τό λιθόστρωτο.
3-λιθόστρωτον, ἱππόκροτον.

ἐντροπή.
1-ἀρχ. ἐντροπή <ἐν-τρέπω
δημ. ντροπή.
2-αἰδώς, συστολή ἐκ σεβασμοῦ, ἤ ἐξ αἰδοῦς,αἶσχος, αἰσχύνη, καταισχύνη, ὄνειδος, ρεζίλεμα.
-ἀντιθ, ἔλλειψις αἰδοῦς, ἀναίδεια,καύχημα,ἀγλάισμα, ἐγκαλώπισμα, καμάρι.
3-ἐντροπή, αἰδώς, αἰσχύνη, αἰδημοσύνη, εὐλάβεια, δυσωπία, ὄνειδος, ἀνείδισμα, λώβη, αἶσχος, λύμη.

ἐφημέριος.
βλ. 4. Ἡ σταχομαζώχτρα.

ἐπίτροπος.
1-ἀρχ. (ἐπιτρέπω).
2-ὁ εἰς ὅν ἐτέθη ἡ ἐκτέλεσις ὡρισμένης ἐντολῆς, διαχειριστής, διοικητής.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-ἐπιστάτης, οἰκονόμος, ἐπόπτης, φρούτιστής.
3-ἐπίτροπος, συνήγορος, σύνδικος, διοικητής, ἐπιστάτης, προστάτης, κηδεμών, ἔφορος, ἐπίσκοπος.
4-ἐπίτροπος ὀρφανοῦ
-ἐπίτροπος ἐκκλησίας
-ἐπίτροπος Στρατοδικείου
-Βασιλικός 'Επίτροπος
-Πατριαρχικός 'Επίτροπος
-'Επίτροπος Λαοῦ.

'Ενορίτης.
βλ. 4, 'Η σταχομαζώχτρα.

παιδί.
βλ. 6. Μεταμορφώσεις.

τάξις.
βλ. 5. "Τῆς Κοκκώνας τό σπίτι".

κόλλυβα.
1-ἀρχ. κόλλυβα (=μικρά νομίσματα καί μικρά στρογγυλά γλυκίσματα).
2-βρασμένο σιτάρι ἀνάμεικτο μέ κόκκους ροιᾶς, σταφίδα, ἀλεύρι, ζαχαρωτά κ.τ.ὅ.
τό ὁποῖο προσάγεται σέ δίσκους στά μνημόσυνα καί μοιράζεται στούς παρισταμένους διά τόν μακαρισμό τοῦ νεκροῦ.
3-κόλλυβα, τά νεήλατα, ἡ Μακαρία καί 'Αμβροσίου, τά πύανα.

ναός.
βλ. 5. "Τῆς Κοκκώνας τό σπίτι".

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πλοίαρχος.

βλ. καπετάνιος, 5. "Τῆς Κοκκώνας τό σπίτι".

πίνω.

1-ἀρχ. πίνω.

δημ. ἀορ. β΄(ἔπια, ἤπια).

2-εἰσάγω, νερό στό στόμα, ροφῶ, ἀπορροφῶ, καταπίνω νερό, ἕξις οἰνοποσίας, εἶμαι μέθυσος, πότης, οἰνόφλυξ, γίνομαι ἀλκοολικός, μεθῶ, μεθάω, τό τσοῦζο, τό τραβῶ.

3-πίνω, καταπίνω, θηλάζω, οἰνοποτῶ, γαλακτοποτῶ, ὑδροποτῶ, μεθύω, μεθύσκομαι, οἰνοῦμαι.

4-πιωμένος

-πίνω στήν ὑγείαν σου

-ἤπια πολλά φάρμακα

-θές δέ θές πιές, γάϊδαρε, ἁγίασμα

-ὅσο πίν'ἡ συμπεθέρα τόσο καλοκουβεντιάζει

-πίνω τήν θάλασσα (ἤ τήν ζωή) μέ τό κουτάλι.

πνίγω.

1-ἀρχ. πνίγω.

2-προκαλῶ διακοπήν τῆς ἀναπνοῆς, θανατώνω, ἀποπνίγω, στενοχωρῶ, βασανίζω, σκάω.

3-πνίγω, καταπνίγω, ἄγχω, ἀπαγχονίζω, στραγγαλίζω, καταβυθίζω.

4-μέ πνίγουν τά χρέη

-πνίγεσαι σέ μιά κουταλιά νερό

-πνίγεσαι στά ρηχά.

-ὁ πνιγμένος ἀπ'τά μαλλιά του πιάνεται

-ἐδῶ καράβια πνίγονται καί βαρκοῦλες ἁρμενίζουν;

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χούφτα.

βλ. 5. φούχτα.

εἰδικός.

1.ἀρχ.

2-ὁ ἀνήκων ἢ ἀναφερόμενος εἰς ὡρισμένον εἶδος ἢ εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις, ὁ ἔχων ὡρισμένον σκοπόν, ὁ μερικός, ὁ ἀσχολούμενος εἰς ὡρισμένον κλάδον ἐπιστήμης ἢ τέχνης, διαπρεπής.

-ἀντιθ. γενικός, καθολικός.

3-εἰδικός, ἴδιος, μερικός, διαφέρων.

ὑποκρίνομαι.

1-ἀρχ.

2-παριστάνω πρόσωπο εἰς τήν θεατρική σκηνή, ὑποδύομαι, προσποιοῦμαι, προσλαμβάνω ξένο ὕφος, ἐπιτηδεύομαι, καμώνομαι.

3-ὑποκρίνομαι, προσποιοῦμαι, προφασίζομαι.

Ἅδης.

1-ἀρχ.

2-ὁ κάτω κόσμος, Κόλασις, τόπος δυστυχίας καί πόνου, γέεννα πυρός, ἄβυσσος, αἰώνιον πῦρ, πῦρ τό ἐξώτερον, κάθε τόπος βαθύς, πολύ σκοτεινός, ζόφος, ἔρεβος.

3-Ἅιδης.

ἐπιτάφιος.

1-ἀρχ. ἐπιθ.

2-ὁ ἐπί τοῦ τάφου κείμενος, ἐπιτύμβιος, ὁ ἀνήκων εἰς τόν ἐνταφιασμόν, ἐπικήδειος, νεκρώσιμος, ἀκολουθία κηδεύσεως Ἰησοῦ, ἄμφιον ὅπου ζωγραφισμέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νη ἤ κεντημένη ἡ εἰκών τῆς κηδείας τοῦ Ἰησοῦ, τό κουβούκλιον.

3-ἐπιτάφιος, ἐντάφιος, ἐπιτύμβιος.

4-Ἐπιτάφιος τοῦ Περικλέους.

-Ἐπιτάφιος θρῆνος.

λιτανεία.

1-μεταγενεστ. λιτανεία (=παράκλησις) < λιτανεύω ἐπιθ. λίτανος (=παρακλητικός, ἱκετευτικός).

2-ἡ ἐνέργεια τοῦ λιτανεύω, θρησκευτική πομπή, κάθ' ἥν περιφέρεται εἰκών Ἁγίου, εἴτε διότι ἑορτάζεται ἡ μνήμη του, εἴτε πρός κατάπαυσιν κακοῦ τινος.

3-λιτανεία, λιτή, πομπή, πομπεία.

παράδοσις.

1-ἀρχ. < παραδίδωμι.
δημ. καί παράδοση.

2-ἡ ἐνέργεια καί τό ἀποτέλεσμα τοῦ παραδίδω, ἐγχείρισις, ἐπίδοσις, ἀναγνώρισις ἥττας πολιορκουμένων, ὑποταγή, ὑποδούλωσις, σύνολον προφορικῶς διασωθέντων, ἔθιμα, πατροπαράδοτα, παραδεδομένα, μυθικαί διηγήσεις, μαθήματα.

-ἀντιθ. παραλαβή, ἀνάληψις.

3-παράδοσις, διάδοσις, ἔκδοσις, ἀπόδοσις, ἐγχείρισις, λόγος, φήμη, διδασκαλία, διδαχή.

4-ἡ παράδοσις τοῦ ταμείου.

-παραδόσεις φυλῆς.

-ἱερά παράδοσις.

-παραδόσεις Καθηγητοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κλεῖθρον.

1-ἀρχ. κλείω

δημ. κλειδαριά (< κλειδί+κατάλ. -αριά), κλειδωνιά.

2-κλειδαριά.

παράστασις.

1-ἀρχ. παράστασις < παριστῶ

δημ. καί παράσταση.

2-ἡ ἐνέργεια καί τό ἀποτέλεσμα τοῦ παριστῶ, ἡ δι' εἰκαστικῶν μέσων ἀπεικόνισις σκηνῶν ἐξωτερικοῦ ἤ ἐσωτερικοῦ κόσμου, ἀπό σκηνῆς ἐμφάνισις θεατρικοῦ ἔργου, ἐξωτερική ὄψις ἀνθρώπου ἤ ζώου, παράστημα, παρουσιαστικό, κοινωνική ἐμφάνισις ἐπισήμου ἀνθρώπου, ἐνώπιον δικαστηρίου ἐμφάνισις διαδίκου ἤ πληρεξουσίου δικηγόρου, σύνολον γραμμάτων ἤ ἀριθμῶν ἤ συμβόλων καθοριζόντων πράξεις ἐκτελεσθείσας ἤ πρός ἐκτέλεσιν, διαμαρτυρία.

3-παράστασις, κατάστασις, σύστασις, ἐπίδειξις, γραφή, ἀπεικασία.

4-ἔξοδα παραστάσεως.

ἀντάρτης.

1-μεταγεν. ἀντάρτης < ἀνταίρω.

δημ. θηλ. ἀντάρτισσα.

2-ὁ ἐπαναστατῶν, στασιαστής, κινηματίας, ἀνυπάκοος, εὐέξαπτος, ἀτίθασος, ταραξίας, ἐθελοντής πολεμιστής μή ἀνήκων εἰς τακτικόν στρατόν.

-ἀντιθ. νομοταγής, πειθαρχικός.

3-ἀντάρτης, στασιώτης, στασιάζων, ἀφεστώς, νεωτερί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ζων, νεωτεριστής, ὁ ἀποστάς, ὁ ἐπαναστάς.

δεσπότης.

1-ἀρχ. δεσπότης.

δημ. θηλ. δεσπότις, δέσποινα.

2-κύριος οἴκου, οἰκοδεσπότης, οἰκοκύρης, ὁ κύριος κάτοχος πράγματός τινος, κύριος, κάτοχος, κτήτωρ, ἰδιοκτήτης, αὐθέντης, ἄρχων, ἐξουσιαστής, δυνάστης, κυβερνήτης, ἡγεμών, βασιλεύς, αὐτοκράτωρ, ἐπίσκοπος.

3-δεσπότης, ἄρχων, βασιλεύς, τύραννος, αὐτοκράτωρ, κύριος, κεκτημένος, δυνάστης, ἐπίσκοπος, (ἀρχιεπίσκοπος).

κύριος.

1-ἀρχ. (κῦρος).

δημ. καί κύρης, (μεσν. κύρης < ἀρχ. κύριος) κύρις, κύρ (ἀπό τήν κλητ. κύρι τοῦ κύρις < ἀρχ. κύριος).

2-ὁ ἔχων κῦρος, ἐξουσιαστής, δεσπότης, κυρίαρχος, ἐπικυρίαρχος, ὁ ἔχων εἰς τήν κατοχήν του κάτι, ὁ κτήτωρ, ἰδιοκτήτης, κάτοχος, οὐσιώδης, σημαντικός, θεμελιώδης, βασικός, κεφαλαιώδης, πρωτεύων, σπουδαιότερος, σημαντικώτερος, ζωτικός, ὁ κατά κυριολεξίαν, τό ἀφεντικό, ἀφεντικός, ὁ σύζυγος, τό ἕτερον ἥμισυ, ὁ ἄντρας, σύνευνος, σύντροφος τοῦ βίου, τιμητική προσηγορία πρός ἄνδρα, πρός κάθε ξένον.

-ἀντιθ. ἐπουσιώδης, δευτερεύων, μικροτέρας σημασίας, δοῦλος, ὑπηρέτης, κυρία, ἡ σύζυγος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3-κύριος, κυριώτατος, πρῶτος, ἄρχων, ἀρχηγέτης, ὁ κεκτημένος, οἰκοδεσπότης.
4-τούς χαιρετισμούς μου, παρακαλῶ, στόν κύριο.
-ὁ Α εἶναι κύριος.
-ὁ Β εἶναι καθώς πρέπει κύριος.
-πρῶτον καί κύριον.
-κύριον ὄνομα.
-κυρία πρότασις.
-κύριος οἶδε.
-Σοί, Κύριε.
-Κύριε, τῶν Δυνάμεων.
-Κύριε, ἐλέησον.
-τό πολύ "Κύριε 'Ελέησον" τό βαριέται κι ὁ Θεός.

τρίχα.
1-μεσν. τρίχα < ἀπό τό τρίχα, αἰτ. τοῦ ἀρχ. θρίξ.
2-τρίχωμα.
3-θρίξ, χαίτη, τρίχες, ἐκκοκκιῶ σου τάς τρίχας (θά σοῦ βγάλω τά γένια τρίχα-τρίχα).
4-παρά τρίχα.
-ἦρθε στήν τρίχα
-στέκεται στήν τρίχα (=πρόθυμος).
-εἶναι στήν τρίχα (=καλοντυμένος).
-ἀπό μιά τρίχα κρέμεται.
-στίβει τήν τρίχα (=τσιγκούνης).
-τόν ἔβγαλε σάν τήν τρίχα ἀπό τό προζύμι (=τόν ἀπεγύμνωσε ἀπ'ὅλα τά δικαιώματά του).
-σηκώθηκε ἡ τρίχα μου.
-σάν βγάλῃ ἡ ἀπαλάμη μου τρίχες (= ἀπραγματοποίητον).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-στό αὐγό τρίχα δέ χωρεῖ (=συκοφαντίες γιά ἔντι - μους ἀνθρώπους δέν γίνονται πιστευτές).
-ὁ λύκος τρίχα ἀλλάζει, γνώμη δέν ἀλλάζει.

παθαίνω.

1-μεταγεν. παθαίνω < πανθάνω, ἀπό τό ἔπαθον τοῦ πάσχω, κατά τό σχῆμα ἔμαθον < μανθάνω.
2-ὑφίσταμαι κακό, ὑποφέρω, τραβῶ, αἰσθάνομαι ζωηράν συγκίνηση, συγκινοῦμαι, μερακώνομαι, μερακλώνομαι, παραφέρομαι, ἐξάπτομαι.
3-παθαίνω, πάσχω, φέρω, ὑπομένω, ἀνέχομαι, καρτερῶ, ἐγκαρτερῶ.
4-καλά νά πάθῃς (χαιρέκακος ἱκανοποίησις),
-τήν ἔπαθε σάν ἀγράμματος.
-τήν ἔπαθε χιώτικα.

τέλος.

1-ἄρχ.
2-τό ἔσχατον σημεῖον κάθε πράγματος, τέρμα, πέρας, τελευτή, ἀκραῖον σημεῖον, ἔσχτον ὅριον, ἐσχατιά, ἄκρον, φόρος, δασμός, τελικός σκοπός, ἀντικειμενικός σκοπός,
-ἀντιθ. ἀρχή, ἀπαρχή, ἀφετηρία.
3-τέλος, τελευτή, πέρας, τέρμα, ἔκβασις, συντέλεια, καταστροφή, σκοπός, γνώμη, φόρος, δασμός.
4-ἐπί τῷ τέλει νά....
-ἐπί τέλους.
-τέλος πάντων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-ἐν τέλει.
-ἀπ'ἀρχῆς μέχρι τέλους.
-καλά τέλη.
-δίδω τέλος.
-Οἱ ἐν τέλει (= ἄρχοντες, ἐπίσημοι).

ἔτος.
1-ἀρχ. < Fέτος.
2-χρονική περίοδος πλήρους περιφορᾶς τῆς γῆς περί τόν ἥλιον, χρόνος, χρονιά.
3-ἔτος, ἐνιαυτός.
4-ἔτος ἀστρικόν (=365 μέρες, 6 ὧρες 919'')
-ἔτος τροπικόν (=365 " 5 " 48' 45'')
-ἔτος πολιτικόν (=365 ") καί ἀνά τετραετίαν 366 μέρες.
-ἔτος ἐμβόλιμον) παρ'ἀρχαίοις, εἰς ὅ παρενετίθετο ὁ ἐμβόλιμος μήν, δίσεκτον).
-ἔτος δίσεκτον ἤ βίσεκτον.
-οἰκονομικόν ἔτος.
-ἀκαδημαϊκόν ἔτος.
-ἔτη πολλά.
-πολλά τά ἔτη, δέσποτα.

ὁπού.
1-ἀντων. < πού, ἀναφορ., μεσν. πού, ὁπού < ἀρχ. ὅπου.
δημ. καί πού, ὅπου.
2-ὅστις, ὁ ὁποῖος, ὅτε, ὁπότε, ἐν ᾧ τόπῳ, ἔνθα, ἐκεῖ, ἔνθα, σ'ὅποιο μέρος, ὁπουδήποτε.
3-ὅπου, οὗ, ᾗ, ὅποι, ὅπῃ, ἔνθα, ἔνθαπερ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

4-ὅπου κι'ἄν εἶναι ἔφτασε.
-ὅπου μᾶς βγάλῃ ἡ ἄκρη.
-ὅπου φύγῃ φύγῃ.
-ἐκεῖ πού κεῖται τό Δημαρχεῖον.
-αὐτός εἶναι πού χάλασε τόν κόσμο.
-χαίρω πού σέ ξαναβλέπω.
-εἶναι πέντε χρόνια πού εἶναι μνηστευμένος.
-ἐκεῖ πού γλεντοῦσε καλά καί ὡραῖα.
-τό καταλαβαίνω πού μέ πειράζεις.
-πού νά μή τόν βρῇ ὁ χρόνος.
-πού λές.
-βάσανα πού μέ βρήκανε.

πτωχός.

1-ἀρχ. πτώσσω (=συστέλλομαι, μαζεύομαι, ζαρώνω).
μεσν. φτωχός < ἀρχ.
δημ. θηλ. πτωχιά.
2-ὁ ἐν πτωχείᾳ διατελῶν, ὁ στερούμενος τά πρός τό ζῆν, ὁ ζῶν διά τῆς ἐπετείας, ἐπαίτης, διακονιάρης, ζητιᾶνος, ὁ ἔχων ἀνεπαρκεῖς πόρους, ἄπορος, γλίσχρος, ἰσχνός, ἐλλιπής, λειψός, πενιχρός, ἄξιος οἴκτου, ἀξιολύπητος, δυστυχής, ταλαίπωρος, ἄμοιρος, δόλιος, κακορίζικός.
-ἀντιθ. πλούσιος, ἁδρός, παχυλός.
3-πτωχός, ἄπορος, πένης, ἐνδεής, εὐτελής.
4-φτωχός Λάζαρος (=θεόπτωχος).
-βοήθα με, φτωχέ μου, νά μή σοῦ μοιάσω, (ἐπί πλουσίων σφετεριζομένων τούς κόπους ἀπόρων).
-ὅπου φτωχός κι ἡ μοῖρα του (οἱ ἄποροι κακότυχοι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πάντοτε).
-φτωχός γεννιέται (φράσις λεγομένη ὅτε σέ συναναστροφή ἐπικρατήση αἰφνιδίως σιγή).
-πτωχός τῷ πνεύματι (=ταπεινόφρων).
-πτωχή γλῶσσα.
-εἶναι καί πτωχό τ'ἀρνί ἔχει καί πλατειά οὐρά (=ἀνόητος, κομπάζων).

κατώφλι.
1- < μεσν. κατώφλι < μεταγ. καταφλιά (= πρόδρομος).
δημ. καί κατώφλιο, κατώφυλλο.
2-ξυλίνη ἤ λιθίνη δοκός συνδέουσα τάς πλευράς θύρας ἤ παραθύρου εἰς τό κάτω μέρος των, κατωκά - σι, φλιά, ποδιά.
-ἀντιθ. ἀνώφλιον, ἀνώφλι, ὑπέρθυρον.
3-οὐδός, βηλός, βαθμός.
4-τό κατώφλι τῆς συνειδήσεώς (=ὅριον ἀνοχῆς ἤ ἀντοχῆς).
-δέν ἔχει πατήσει τό κατώφλι τοῦ σπιτιοῦ μου.

βασιλεύς.
1-ἀρχ.
μεσν. βασιλέας < ἀρχ.
δημ. βασιλιάς, βασιλιᾶς, βασιλέας, βασιλές, βασιλιός.
2-ὁ ἀνώτατος ἄρχων τοῦ βασιλείου, ὕπατος ἄρχων, ἡγεμών, μονάρχης, ἄναξ, ρήγας, ἐστεμμένος, ὁ β΄ ἐκ τῶν ἐννέα ἀρχόντων ἐν 'Αθήναις, ὁ Βυζαντινός αὐτοκράτωρ, Μέγας Βασιλεύς, βασιλεύς βασιλέων

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(Ἰησοῦς), βασιλεύς βασιλευόντων, (Ἰησοῦς), βασιλεύς Ἥλιος, μαρμαρωμένος βασιλιᾶς, ἡ γόνιμος μέλισσα, ἐκ τῶν κυριωτέρων πεσσῶν τοῦ ζατρικίου, πλευρά τοῦ ἀστραγάλου, ὁ ἄριστος εἰς τό εἶδος του, ὁ ἀριστεύς, ὁ πρωτεύων, ὁ διακρινόμενος, ὁ ἄσσος, τό ἄνθος, ὁ ἔχων τό μεγαλύτερον κῦρος.

3-βασιλεύς, ἄναξ, δεσπότης, τύραννος, δυνάστης, κρατῶν, ἄρχων, αὐτοκράτωρ.

4-εἶμαι βασιλιᾶς.

-περνῶ σάν βασιλιᾶς.

-ἤρθα βασιλιᾶς καί φεύγω γύφτος.

γλυκύς.

1-ἁρχ.

δημ. γλυκός < ἁρχ. γλυκύς, κατά τά ἐπίθετα σέ -ος.

2-γλυκύς τήν γεῦσιν, ὁ μή ἁλατισμένος, ὁ μή ξυνός, μή ξυνισμένος, εὔοσμος, ὁ παρέχων ἡδύτητα, εὐχάριστος, εὐφρόσυνος, ἀπολαυστικός, τερπνός, ἡδύς, ἡδονικός, προσινής, εὐπροσήγορος, μειλίχιος, καλομίλητος, ἐράσμιος, ἑλκυστικός, ὡραῖος, γλυκύς τήν μορφήν, μελωδικός, ἄνεμος μαλακός, ἤπιος, καιρός, εὔδιος, μαλακός, ἀτάραχος, ὕπνος.

-ἀντιθ. πικρός, ἁλμυρός, ξινός, ἀηδής, ἀνούσιος, ἄνοστος, γλυκανάλατος, σαχλός, σκαιός, κακότροπος, ἀπρόσιτος, ἀπροσπέλαστος, ἀμίλητος, βάναυσος, σφοδρός, ἀήρ.

3-γλυκύς, ἡδυπρόσωπος, ἡδύπνους, μελίπνους, ἡδύκρεως, γλυκύκαρπος, ἡδύλογος, γλυκύμυθος, προσφιλής, ἐράσμιος, πρᾶος, ἤπιος, ἀξιέραστος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

4-τόν πιάνει τό γλυκύ του (=σεληνιάζεται).
-τῆς κάνει γλυκά μάτια.
-μέ τό γλυκό.

θρῆνος.
1-ἀρχ. (θρέω [=φωνάζω δυνατά] < ἰαπ. *DHREU).
2-τό νά θρηνῆ τις, ὀλοφυρμός, κλαυθμός, ὀδυρμός, κλαῦμα, κλάμα, κλάψιμο, μοιρολόγι.
-ἀντιθ. γέλως, γέλοιο.
3-θρῆνος, ὀδυρμός, ὀλοφυρμός, οἰμωγή.
4-'Επιτάφιος θρῆνος.
-θρῆνος Κωνσταντινουπόλεως.
-ἔγινε θρῆνος.

ψάλλω.
1-ἀρχ. ψάλλω (=κραδαίνω χορδή).
δημ. ψέλνω ἀπό τό ἔψαλα, ἀόρ. τοῦ ψάλλω.
2-ἄδω, ἀναμέλπω, μελῳδῶ, ραψῳδῶ, τραγουδῶ, ἄδω, ἐκκλησιαστικούς ὕμνους, ὑμνῶ τόν θεόν, ἀνυμνῶ, ἐγκωμιάζω.
3-ψάλλω, ᾄδω, ὑμνῶ, ἐφυμνῶ.
4-τά ψάλλω.
-θά τοῦ τά ψάλλω.
-τοῦ 'ψαλα τόν ἀναβαλλόμενον.
-θά τοῦ ψάλω τόν ἐξάψαλμον (δριμύτατος παρατήρησις).

πομπικόν.
1-ἀρχ. (πομπή + καταλ. -ικός).

πομπή.
1-ἀρχ. < πέμπω.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2-συνοδεία θρησκευτική ἤ πανηγυρική, συναποτελουμένη ἀπό πολλά πρόσωπα, ἀναίσχυντον πρόσωπον, περίγελως ἀνθρώπων.

3-πομπή.

4-νεκρική πομπή.

-γαμήλιος πομπή.

-ἐν πομπῇ καί παρατάξει.

-οὔτε πόρτα χωρίς καρφί, οὔτε σπίτι χωρίς πομπή (=κάθε οἰκογένεια ἔχει κάποιο σκάρτο μέλος).

-ἐμάκρυναν οἱ ποδιές τους καί σκέπασαν τίς πομπές τους.

-κάθεται ἡ πομπή στό δρόμο καί γελᾷ τόν κόσμον ὅλο.

-βγῆκε ἡ πομπή στίς στράτες καί πομπεύει τούς διαβάτες.

ᾄσμα.

1-ἀρχ. < ἄδω < ἀείδω.

2-τραγούδι, κελάδημα, κελάιδισμα, κελαϊδισμός, τό κείμενον τοῦ ἀδομένου ποιήματος.

3-ᾄσμα, ᾠδή, μέλος, ὕμνος, φθέγματα, φθόγγος, νόμος, ὑμνῳδία.

4-ἐκκλησιαστικόν ᾄσμα.

-δημοτικόν ᾄσμα.

-ᾄσμα ἀσμάτων.

-τά 33 ἄσματα τῆς κολάσεως τοῦ Δάντη.

-κύκνειον ᾄσμα (=τό τελευταῖον πρό τοῦ θανάτου τοῦ καλλιτέχνου ἔργον).

-ᾄσμα σειρῆνος.

-ἀλφαβητικά ᾄσματα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τροπάριον.
1-μεταγεν. ὑποκορ. τοῦ τρόπος (=μουσικός ἦχος).. δημ. τροπάρι.
2-σύντομος ἐκκλησιαστικός ὕμνος, ἐπῳδός, μοτίβο (< ἰταλ. MOTIVO =κίνητρο), λαϊτμοτίβ (<ἀγγλ. LEITMOTIV), ρεφραίν (< γαλλ.PEFRAIN < REFRAINDRE = τσακίζω) .
3-τροπάριον, ᾄσμα, ὕμνος.
4-τό Ἴδιο πάντα τροπάρι μᾶς ψάλλει.
-ἀλλάζω τροπάρι (=ἀλλάζω τρόπον συμπεριφορᾶς).
-τοῦ ψαλε τό τροπάρι του.

θάπτω.
1-ἀρχ. θάβω (<ἀπό τό Ἔθαψα ἀόρ. τοῦ ἀρχ.), θάφτω.
2-ἐνταφιάζω νεκρόν, τόν βάζω στή γῆ, κηδεύω, καμνω ἐκφορά νεκρό, σηκώνω νεκρό, κρύπτω κάτι ὑπό τήν γῆν, παραχώνω, καταχώνω, καταχωνιάζω, κρύπτω κάτι σέ μέρος ἀσφαλές, καταστρέφω, ἐξοντώνω, βλάπτω πάρα πολύ.
-ἀντιθ. ἐκθάπτω, ξεθάπτω.
3-θάπτω, ἐκφέρω, κηδεύω, κατορύσσω, καταχώ.
4-ὅποιος δέ μιλεῖ τόν θάβουν ζωντανό.

ψάλτης.
1-μεταγεν. < ψάλλω < ψαλα+ἀφάω (πρβλ. "ψηλαφίνδα παίζειν"= τό παιχνίδι ἡ τυφλόμυια).
δημ. πληθ. ψάλτες, ψαλτάδες.
2-ὁ ψάλλων, ἀοιδός, ραψωδός, μελωδός, τραγουδιστής, ἱεροψάλτης, ψάλτης, ἐκκλησίας.
3-ψάλτης, ψάλλων, ψαλμωδός, μουσουργός.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

4-ἀπορία ψάλτου βήξ.

πατρίς.

1-ἐπιθ. θηλ. τοῦ πάτριος (=ὁ τοῦ πατρός).
δημ. πατρίδα.

2-ἡ χώρα τῶν πατέρων, ἡ γενέθλιος γῆ, τό κράτος, συμπολίτης, συμπατριώτης.

3-πατρίς, οἶκος, οἰκείας, χώρα.

4-τί χαμπάρια, πατρίδα.
-τό 'πιασε πατρίδα (=παραμένει κάπου μονίμως).

οἰκία.

1-ἀρχ. Foικος < *οἶκα, αἰτ. πληθ.

2-βλ. σπίτι, 4.

λαμπάς.

1-μεσν. λαμπάδα < ἀρχ. λαμπάς.
δημ. λαμπάδα.

2-δάς ἀναδίδουσα φλόγας, πυρσός, κηρίον, κερί, ἀγιοκέρι.

3-λαμπάς, δάς, πυρσός, φανός, δαλός, λύχνος, λαμπτήρ, κηρίων (-ονος), κηρός.

4-κορμί σάν λαμπάδα (ὅταν ἡ σπονδυλική τῆς ἡλικιωμένης δέν κύπτει).
-πασχαλιάτικη λαμπάδα.

θυμίαμα.

1-ἀρχ. < θυμιῶ.
δημ. θυμίαμα.

2-ρητινώδης ὕλη καιομένη κατά τάς θρησκευτικάς τελετάς καί ἀναδίδουσα ἀναθυμιάσεις, λιβάνι, λιβα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νισμα, ἐγκώμιον, ἔπαινος, κολακία.
3-θυμίαμα, θυμίασμα, θῦμα, λιβανωτός, κάπνισμα.

αὐγή.
1-ἀρχ.
2-τό πρῶτο φῶς τῆς ἡμέρας, χαραυγή, χαράματα, ξημερώματα, ὄρθρος, λυκαυγες.
-ἀντιθ. λυκόφως, σούρουπο, σουρουπώματα.

ἡμέρα.
βλ. μέρα, 6.

ἄστρον.
1-ἀρχ. καί ἀστήρ.
μεσν. ἀστρίν < ἀστρίον, ὑποκορ. τοῦ ἄστρον.
δημ. ἀστέρι (< μεταγεν. ἀστέριον, < ὑποκορ. τ
ἀρχ. ἀστήρ), ἀστρί, ἄστρι, ἄστρο, πληθ. ἀστέρια, ἄστρα, ἄστρη, ἄστρια.
2-ἀστήρ.
3-ἄστρον, ἀστήρ,
4-ἄστρον τῆς ἡμέρας (=ἥλιος).
-ἄστρον τῆς νυκτός (=σελήνη).
-ἄστρον τῆς αὐγῆς (=αὐγερινός).
-ἄστρον τῆς τραμουντάνας (=πολικός ἀστήρ).
-μιλῶ μέ τ'ἄστρα, ἤ
-κατεβάζω τ'ἄστρα (=ἀστρολογῶ).
-ἔπεσαν τ'ἄστρα καί τά τρῶνε τά γουρούνια (=ἐδυστύχησαν οἱ πλούσιοι καί ὑφίστανται ταπεινώσεις.
-ἐφόρεσε τόν οὐρανό μέ τ'ἄστρα.
-μοῦ κατέβασε τ'ἄστρα.
-δέν ἔσμιξαν τ'ἄστρα τους (=μή ταιριαστά ἀντρό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γυνα).
-ἀστήρ κινηματογραφικός.

σελήνη.
1-ἀρχ. (σέλας).
2-φεγγάρι, ἄστρον τῆς νυκτός.
3-σελήνη.
4-σελήνη τοῦ μέλιτος.

πουλί.
1-μεσν. πουλλίν < μεταγεν. πούλλιον, ὑποκορ. τοῦ ποῦλλος < λατ. PULLUS.
δημ. καί πουλλί.
3-πτηνόν, τό πετεινόν, πετούμενον, νεοσσός.
-ἀντιθ. ἑρπετόν, ἑρπυστικόν ζῶον, σερπετό, σερνάμενο.
3-πτηνόν, πετεινός, ὄρνις, ὄρνεον, νεοσσός, νεοττός.
4-λεύτερος σάν πουλί.
-τοῦ πουλιοῦ τό γάλα.
-τρέχει σάν πουλί.

ζωγραφίζω.
1-ἀρχ. ζωγραφῶ < ζωγράφος.
2-ἀναπαριστῶ πρόσωπα, ζῶα ἤ πράγματα διά χρωμάτων, καταγίνομαι μέ τήν ζωγραφικήν, διακοσμῶ, εἰκονογραφῶ, χαρακτηρίζω κάποιον, βάφομαι, φκιασιδώνομαι.
3.ζωγραφῶ
4-τοῦ τόν ἐζωγράφισε μέ τά μελανώτερα χρώματα.

ραντίζω.
1-μεταγεν. ραντίζω < ραντός < ἀρχ. ραίνω.
2-περιβρέχω διά ρανίδων ὑγροῦ, ψεκάζω, ραίνω, πιτ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σιλῶ, πιτσιλίζω, ψεκάζω, πιτυλίζω.
-ἀντιθ. καταχύνω, περιχύνω, περιχέω.
3-ραντίζω, ραίνω, ψεκάζω.

βιολέττα.
1- < ἰταλ. VIOLETTA.
δημ. καί βιολέτα.
3-Ἴον.

ναύτης.
1-ἀρχ.
2-ὁ ἐργαζόμενος σέ πλοῖο, ὁ ἀνήκων εἰς τό πλήρωμά του, μαρινάρος, μαρνέρος, γεμιτζῆς (<τουρ. GEMI = πλοῖον), ἔμπειρος ναυτικός, βαθμοφόρος ναυτικός, ἐργάτης θαλάσσης,
3-ναύτης, ἐπιβάτης, ναυβάτης, ἐρέτης, ὑπηρέτης, προθμεύς, ναυτίλος.

φυλακτήριον.
1-ἀρχ. φυλακτήριον < φυλακτήρ.
2-μέσον ἀσφαλείας, μέσον προφυλάξεως, φυλαχτό (< μεταγεν. φυλακτόν, οὐδ. ἐπιθ.φυλακτός), φυλακτό, ἀλεξητήριον, ἀλεξίκακον, φυλαχτάρι, χαϊμαλί, βασκαντήρα, φετίχ (< FETICHE), μασκότ (< γαλλ. MASCOTTE, ὑποκορ. τοῦ προβηγκ. MASCO (=μάγισσα), πόρτ-μπουέρ (< γαλλ. PORTE-BONHEUR).
3-φυλακτικός, φυλακτήριος.

παίζω.
1-ἀρχ. < παῖς.
2-ἐπιδίδομαι σέ παιχνίδια πρός διασκέδασιν, ψυχα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γωγοῦμαι, συμπαίζω, συμμετέχω, σέ παιχνίδι, περνῶ τήν ὥραν μου, διασκεδάζω σάν παιδί, ἐπιδίδομαι σέ κερδοσκοπικά παιχνίδια, χαρτοπαίζω, παίζω στό χρηματιστήριο, στίς κοῦρσες, σαλεύω, ταλαντεύομαι, πάλλομαι, ἐκτελῶ μουσικό ὄργανο, παιανίζω, χειρίζομαι κάτι ἐπιδεξίως, ἀνεβάζω ἔργο ἐπί σκηνῆς, ὑποδύομαι ρόλον, ἀστεΐζομαι, χαριεντίζομαι, χωρατεύω, χαριτολογῶ.

3-παίζω, ἀθύρω, συμπαίζω, τινί, παίζω παιδιάν, κρούω, ψάλλω, σκώπτω, γελοιάζω.

4-τόν παίζω στά δάκτυλα.

-μοῦ τήν ἔπαιξε.

-τοῦ τίς ἔπαιξε.

-τοῦ παίζει δυό-τρεῖς μέ τό πιστόλι.

-ἐγώ δέν παίζω.

-παίζει ὁ λύκος μέ τ'ἀρνί.

-δέν εἶναι παῖξε-γέλασε.

-παίζει δευτερεύοντα ρόλον.

-παίζει ἐν οὐ παίκτοις.

-παίζει μέ τάς λέξεις.

-τά παίζω ὅλα γιά ὅλα.

-παίζω παντομίμα.

-παίζω σπουδαῖο ρόλο γιά κάτι.

-παίζω τή ζωή μου.

-παίζω τόν παπᾶ.

-παίζω τόν ρόλον.

μένω.

1-ἀρχ.

2-διατηρῶ τήν θέσιν μου, παραμένω εἰς τήν θέσιν μου,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀκινητῶ, διαμένω κάπου, κατοικῶ, ἔχω κατοικίαν κάπου, ἐνοικῶ, παραμένω προσωρινά ἢ μόνιμα κάπου, περνῶ τή ζωή μου, χρονοτριβῶ, σταματῶ, διατηροῦμαι, διαρκῶ, διασώζομαι, παραμένω, ἀπομένω, ὑπολείπομαι, καταντῶ, καταλήγω, διατελῶ.

-ἀντιθ. κινοῦμαι, σαλεύω.

3-μένω, ἀπομένω, λείπομαι, ὑπολείπομαι, διαμένω, καταμένω, παραμένω, συμμένω, διατρίβω.

4-ἔμεινα! (=ἐκκοκάλωσα!)

-ἔμεινα μέ μισό παπούτσι

-ἔμεινα κούτσουρο

-ἔμεινε μέ τό στόμα ἀνοικτό

-ἔμεινε στούς πέντε δρόμους

-μένω πίσω

-μένω θεατής

-μένω μέ σταυρωμένα τά χέρια

-μένω πανί μέ πανί

-μένω στά κρύα τοῦ λουτροῦ

-μένω στόν τόπο

-ἔμεινα στό ράφι

βλέπω.

1-ἀρχ. βλέπω

δημ. καί γλέπω

2-ὁρῶ, κατευθύνω τό βλέμμα μου πρός τι, θεῶμαι, θωρῶ, παρατηρῶ, κοιτάζω, βλέπω διά τοῦ νοῦ, κατανοῶ, ἀντιλαμβάνομαι, ἐννοῶ, καταλαβαίνω, νοιώθω, ἐπισκέπτομαι, συναντῶ, ἀνταμώνω, ἐξετάζω ἰατρικῶς, ἐπιτηρῶ, παρατηρῶ, ἐπιβλέπω, φρουρῶ,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

προσέχω, προφυλάσσομαι, ἔχω τόν νοῦν μου, σκέπτομαι, ἀποφασίζω, γνωρίζομαι μέ κάποιον, κάνω τήν γνωριμία, εἶμαι ἐστραμμένος πρός κάποια κατεύθυνσι.

-ἀντιθ. εἶμαι τυφλός, ἀόμματος.

3-ὁρῶ, βλέπω, καθορῶ, προσβλέπω, θεῶμαι, θεωρῶ, κ.ἄ.

4-κάπου σέ εἶδα κάπου μέ εἶδες (ἀδιαφορία).

-ὅπως σέ βλέπω καί μέ βλέπεις

-βλέποντας καί κάνοντας

-ἀκόμη δέν τόν εἴδαμε καί Γιάννη τόν ἐβγάλαμε

-ὅποιος δέν εἶδε κάστρο, εἶδε φούρνο καί θαμάχτηκε

-βλέπω διά τῆς τεθλασμένης

-εἶδα κι ἔπαθα

-εἶδα τόν οὐρανό σφοντύλι

-βλέπω θεοῦ πρόσωπο

-βλέπω ἄσπρη μέρα

-τά βλέπω ὅλα μαῦρα

-βλέπω φῶς.

ρουφῶ.

1-μεσν. ρουφῶ < ἀρχ. ροφῶ < ἰαπ. *SROBH-, < λατ. SORBEO.

δημ. καί ρουφάω

2-διά βαθείας εἰσπνοῆς εἰσάγω εἰς τό στόμα ὑγρόν ἤ ἀέριον, καταπίνω, ἀπορροφῶ.

3-ροφῶ, ἐκροφῶ, ἀπορροφῶ, σπῶ, ἀναπίνω.

4-αὐτή ἡ γυναίκα τόν ἐρούφηξε

-τήν ἐρούφηξε μέ τά μάτια.

χορταίνω.

βλ. 4.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μαγεία.

1-ἀρχ. < μαγεύω < μάγος (=ὁ ἀνήκων εἰς τήν Μηδικήν φυλήν τῶν Μάγων, ὁ ἐκ τῶν σοφῶν ἀνδρῶν καί μάντεων ἐν Περσίᾳ, οἵτινες ἡρμήνευον τά ὄνειρα).
δημ. τά μάγια.

2-ἡ θεολογία καί λατρεία τῶν ἀρχαίων μάγων, ἡ ἐνέργεια τοῦ μαγεύω, ἡ μαγική τέχνη, ἡ πρόκλησις ὑπερφυσικῆς ἐνεργείας μυστικῶν δυνάμεων ἐπί τοῦ ἀνθρώπου, μαγγανεία, ἐπίδρασις τοῦ κάλλους, γοητεία, ἕλξις, ἑλκυστικότης, θέλγητρον, ἀπόλαυσις ψυχῆς.

3-μαγεία, μαγγανεία, γοητεία, φαρμακεία, μαγική.

4-ὡς διά μαγείας (=ἀπροσδοκήτως, αἰφνιδίως).

κλείω.

1-ἀρχ.
δημ. κλείνω (ἀπό τό ἔκλεισα, ἀόρ. τοῦ ἀρχ.) καί κλειῶ.

2-κάμνω ὥστε νά παύση κάτι νά εἶναι ἀνοικτό, φράσσω, σφαλῶ, σφαλνῶ, σφαλίζω, ἀποκλείω, φράσσω τήν διάβασιν, διακόπτω τήν ἐπικοινωνίαν, συγκλείω, συσφίγγω, συνάπτω, ἐγκλείω, περιορίζω, διακόπτω λειτουργίαν ἱδρύματος, μηχανῆς κλπ, συμπληρώνω, φέρω εἰς πέρας, ἀποτελειώνω,
-ἀντιθ. ἀνοίγω.

3-κλείω, ἐγκλείω, ἐγκατακλείω, βαλανῶ, κατακλείω, προστίθημι.

4-κλείνω τά μάτια μου
-δέν ἔκλεισα μάτι
-τοῦ κλείνω τό μάτι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-τοῦ ἔκλεισα τό στόμα
-τοῦ ἔκλεισα τήν πόρτα
-μήν κλείνης τήν καρδιά σου σέ μένα
-κλείω εἰρήνην
-κλείω συμμαχία
-ἔκλεισα χίλιους τόννους ἐμπόρευμα
-αὔριο θά κλείσωμεν ἰσολογισμόν
-θά κλείσωμε τά βιβλία
-ἔκλεισε ἡ πληγή
-ἔκλεισε ὁ λαιμός μου
-ποιός ξέρει τί κλείνει μέσα του
-κλείω ὄξω.

πύλη.
1-ἀρχ.
2-μεγάλη θύρα
πληθ. αἱ πύλαι = στενή διάβασις
3-πύλη, πυλών, θύρα.
4-ὡραία πύλη
-πύλη βασιλική
-ἁγία πύλη
-ὑψηλή πύλη (τό ὀθωμανικόν κράτος εἰς τάς πρός τό ἐξωτερικόν σχέσεις τους).

ἀνήρ.
1-ἀρχ,
δημ. ἄνδρας < ἐκ τῆς αἰτ. ἄνδρα τοῦ ἀρχ., καί ἄντρας.
2-ὁ ἄρρην ἄνθρωπος, ἀρσενικός, ὁ,θνητός, ἐνήλικος, ὥριμος, ἀνδρεῖος, γενναῖος, ἄφοβος,ἄνθρωποι ἰσχυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ροῦ χαρακτῆρος, σταθερός, βράχος, σύζυγος, σύν-
ευνος, σύντροφος, βίου, συμβίας κύριος, ἕτερον ἥ-
μισυ, μέλη λόχου.
-ἀντιθ. γυνή, νήπιον, παιδί, δειλός, φοβιτσάρης,
ἄστατος, γέρων,
3-ἀνήρ, γαμετής, συνοικῶν.
4-θέλω νά φανῆς ἄνδρας
-σύ δέν εἶσαι ἄνδρας, εἶσαι γυναίκα.
-ἄνδρες τοῦ πρώτου λόχου.

γυνή.
1-ἀρχ. < ἰαπ. *GVONA -
δημ. γυναίκα < μεσν. γυναῖκα < ἀπό τό ἀρχ. γυ-
ναῖκα, αἰτ. τοῦ γυνή.
2-ὁ θῆλυς ἄνθρωπος, γυνή ὡρίμου ἡλικίας, ὡρίμου
πρός γάμον, ἡ ὑπηρεσία, κοινή, πόρνη, θηλυπρεπής,
δειλός ἀνήρ.
3-γυνή, γαμετή, δάμαρ, ἄλοχος, σύζυγος, ὁμόζυγος.
4-παίρνω μιά γυναίκα δυό φορές τήν ἑβδομάδα
-δέν εἶσαι πιά κοριτσάκι, εἶσαι γυναίκα
-γυναίκα τοῦ δρόμου
-ἀγέρας καί γυναίκα δέν κλειδώνονται
-γυναίκα καί χειμωνικό ἡ τύχη τά διαλέγει
-τά σέρνει ἡ τρίχα γυναικός, ἀμάξι δέν τά σέρνει
(αἱ συνέπειαι τῆς γυναικείας ἐπιρροῆς εἶναι τε-
ράστιαι)
-γυναίκα θυμωμένη θάλασσα ἀγριεμένη.

ράβδος.
1-ἀρχ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δημ. καί ραβδί μεσν.ραβδίν ἀρχ. ραβδίον, <ὑποκορ. τοῦ ράβδος.

2-ξύλινον στέλεχος ἐπίμηκες, κυλινδρικόν, μᾶλλον λεπτοκρατούμενον διά τῆς χειρός εἴτε πρός στήριξιν τοῦ σώματος κατά τήν βάδισιν εἴτε ὡς ἀμυντικόν ὅπλον, βακτηρία, ραβδί, μπαστούνι, μαγκούρα, σῆμα ἀρχῆς ἀξιώματος, σκῆπτρον.

3-ράβδος, ραβδίον, σκῆπτρον, βακτηρία, σκυτάλη, στέλεχος

4-ποιμαντορική ράβδος

-στραταρχική ράβδος

-ρυθμική ράβδος (μπεγκέττα (<γαλλ. BAGKETTE < ἰταλ. BACCHETTA)

-μεγάλη ράβδος

-ὅπου δέν πίπτει (πείθει, ἰσχύει) λόγος πίπτει ράβδος

-ράβδος ἐν γωνία, ἄρα βρέχει

-ἁγία ράβδος.

ἱερεύς.

1-ἀρχ. (ἱερός <*ἱαρός)

δημ. ἱερέας

2-λειτουργός τοῦ ὑψίστου, ἀφωσιωμένος εἰς τήν διακονίαν τοῦ θεοῦ, ὁ τελῶν τά τῆς λατρείας, ἐφημέριος, ἱερουργός, ἱεροφάντης, παπᾶς.

3-ἱερεύς, ἱερολόγος, ἐκκλησιαστικός, ἱεροφάντης, ἱεροδιδάσκαλος.

χείρ.

1-ἀρχ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δημ. χέρι < μεσν. χέριν < μεταγεν. χέριον, ὑποκ. τοῦ ἀρχ. ἀπό τή μεταγεν. αἰτ. χέρα(ν).

2-λαβή σκεύους, χερούλι.

3-χείρ, βραχίων, λαβή, λαβίς, οὖς.

4-τό 'να χέρι νίβει τ'ἄλλο καί τά δυό τό πρόσωπο.

-βάζω χέρι (θίγω, ἁρπάζω, χειρονομῶ ἀσέμνως)

-βάλε (δόσε) ἕνα χέρι

-δώσαμε τά χέρια

-τόν ἔβαλε στό χέρι

-τόν ἔχω στό χέρι

-εἶναι τοῦ χεριοῦ μου

-ἔχει κι αὐτός τό χεράκι του στήν δουλειά

-εἶναι τό δεξί μου χέρι

-χέρι μέ χέρι

-πηγαίναμε χέρι-χέρι

-ἄν μοῦ πέσῃ στά χέρια

-μοῦ ἔπεσε στά χέρια

-δέν θά γλυτώσῃ ἀπ'τά χέρια μου

-ἀπό πρῶτο χέρι

-ἕνα χέρι, δύο τρία χέρια

-τόν ἐπῆγε πολλά χέρια (εὐκοιλιότης).

πούς.

1-ἀρχ.

δημ. ποδάρι (< μεσν. ποδάριν < ἀρχ. ποδάριον, ὑποκορ. τοῦ πούς), πόδι (< ἀρχ. πόδιον < ὑποκ. τοῦ πούς) καί πόδας.

2-πούς ἀνθρώπου ἤ ζώου, ἐπίπλου, μηχανῆς, μέτρον ἴσον πρός τό μῆκος τοῦ πέλματος

3-πούς, γουνάζομαι (=πέφτω στά πόδια κάποιου), πεζῆ,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτοποδί.

4-παίρνω πόδι

-τό βάζω στά πόδια

-εἶμαι στό πόδι

-ἐπέρασα τήν ἀρρώστεια στό πόδι

-πατῶ πόδι

-τρώγω στό πόδι

-τοῦ 'βαλε τά δυό πόδια σ'ἕνα παπούτσι

-ἔπεσα στά πόδια του

-κόπηκαν τά πόδια μου

-λειώνω στά πόδια

-ἀφήνω στό πόδι μου

-σηκώνω στό πόδι

-μέ τά πόδια

-μέ χέρια καί μέ πόδια (πάση δυνάμει)

-γράφει μέ τά πόδια

-ὅσο νά σηκώση τό ἕνα του πόδι βρωμάει τό ἄλλο

-κατά τό πάπλωμα πού 'χεις ν'ἁπλώνῃς καί τά πόδια σου.

ἀκούω.

1-ἀρχ.

δημ. καί ἀκούγω

2-ἔχω τήν αἴσθησι τῆς ἀκοῆς, ἀγροικῶ, δέν εἶμαι κωφός, ἀντιλαμβάνομαι κάτι, διά τῆς ἀκοῆς, ἀκούω μέ προσοχή, ἀκροάζομαι, πληροφοροῦμαι, εἶμαι πηθίνιος, ὑπακούω, εἰσακούω, ἔχω φήμην, σχολιάζεται κάποιος.

-ἀντιθ. δέν ἀκούω, εἶμαι κωφός, κωφεύω, κάνω τόν κουφό, ἀπειθῶ, παρακούω.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3-ἀκούω,(δυσηκοῶ), ἐπακούω,τινός, διακούω, πυνθάνομαι.

4-ἄκου τόν πατέρα σου

-τό κορίτσι αὐτό δέν ἀκούστηκε καθόλου

-εἶναι ἀπό τούς βουλευτάς πού ἀκούγεται

-ὁ γιατρός δέν ἀκούγεται καθόλου

-δέν ἀκούω καλά τόν ἑαυτό μου.

παραμερίζω.

1-μεσν. παραμερίζω < παραμερέα.

2-θέτω κάποιον παράμερα, ἀποσύρω ἀπό τοῦ μέσου,τόν βάζω κατά μέρος, παραγκωνίζω τινά, ὑποσκελίζω, ἐκτοπίζω ἀπό τήν θέσιν του, θέτω εἰς τό περιθώριον, ἐπισκιάζω, ἀποσύρομαι, τραβιέμαι στήν πάντα (< μεσν. μπάντα < ἰταλ. BANDA),κάνω τόπο, μεριάζω, τραβῶ στήν πάντα.

3-παραμερίζω (μεσν.),μεθίστημι, ἀποτίθημι.

πλάγια (τά).

1-ἀρχ.

μεσν. πλάγιν < ἀρχ. πλάγιον, οὐδ. τοῦ πλάγιος.

δημ. πλάι (< μεσν. πλάγιν), καί πλάγι

2-τό πλάγιον μέρος, ἡ πλευρά, τό πλευρόν, ἡ μεριά, ἡ μπάντα (βλ. παραμερίζω),παραπλεύρως, δίπλα, πλησίον, κοντά, ἐγγύς, σιμά.

3-ἡ πλευρά, τό μέρος, τά πλάγια, πλάγιον, πλαγίως, κλιτύς, κλίτος.

4-στό πλάι

-πλάι-πλάι

-μέ τό πλάι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φύλλον.

1-ἀρχ. < ἰαπ. *BHUJOM: FOLIUM
δημ. καί φύλλο
2-ὄργανα ἀναπνοῆς φυτοῦ, πέταλον ἄνθως, κάθε πλατύ καί λεπτό, ζύμη, ἐφημερίς, περιοδικόν, ἀνοιγο - κλεῖον τμῆμα θύρας, παραθύρου, θυρόφυλλο, παραθυρόφυλλο, παιγνιόχαρτο, ἔγγραφον δηλοῦν τήν στρατιωτική κατάστασι στρατιώτου, τεμάχιον ὑφάσματος, λωρίς ἱστίου.
3-φύλλον, πέταλον, σελίς, χάρτις, σχέδη, πλάξ, λεπίς.
4-τυπογραφικόν φύλλον
-φύλλον συκῆς (=γυμ ότης)
-ἄνευ φύλλου συκῆς
-ἐγύρισε τό φύλλο
-ἔχει φύλλο (τύχη).

καταιγίς.

1-ἀρχ. κατ-αἰγίς < κατά + αἰγίς (=θύελλα).

πάθημα.

βλ. πάθος, 3
παθαίνω, 7.

κόκκαλο.

1-ἀρχ. κόκκαλος, (ὁ), πού ἔγινε οὐδ. κόκκαλον κατά τό ὀστοῦν.
2-τό ὀστοῦν, κάθε ἐργαλεῖο ἀπό ὀστοῦν, πλῆκτρον πιάνου, ὑποδετήριον (=κόκκαλο παπουτσιῶν).
3-ὀστοῦν
4-ἀφήνω τά κόκκαλά μου κάπου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-μένω πετσί καί κόκκαλο
-ἔμεινε κόκκαλο
-ἔφθασε τό μαχαίρι στό κόκκαλο
-αὐτή ἡ δουλειά ἔχει κόκκαλο
-ἡ γλῶσσα κόκκαλα δέν ἔχει καί κόκκαλα τσακίζει
-εἶναι γερό κόκκαλο
-κόκκαλα ἔχει αὐτός ὁ καφές;

σειρά.
1-ἀρχ. (εἴρω = *σερϳω)
2-σχοινί, λωρίον, πλεκτός ἱμάς, ἄλυσις, ἀλληλουχία πραγμάτων, ἢ ὅρων, συνεχής παράταξις ὁμοειδῶν, γραμμή, στοῖχος, ἀράδα, στίχος, λέξεων, χειρογράφου ἢ ἐντύπου ἢ γραφομηχανῆς, ἀράδα, ἡ θέσις τινός σέ τάξι, ἢ ἀκολουθία, κατάλληλος στιγμή, γενεαλογία, γένος, καταγωγή, κοινωνική τάξις, λογική ἀκολουθία, κομποσχοίνι (Βυζ.)
3-σειρά, στίχος, στοῖχος, στίχες, εἱρμός, ὁρμαθός, συνέχεια.
4-σειρά ἀλφαβητική
-σειρά ἄρθρων
-σειρά γραμματοσήμων
-σειρά περιοδικοῦ
-ἦλθε ἡ σειρά μου νά μιλήσω
-κρατάει ἀπό μεγάλη σειρά
-ἄνθρωπος κατωτέρας σειρᾶς
-σειραί (ἀπανθίσματα συγγραμμάτων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων)
-μπαίνω σέ κάποια σειρά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-βγαίνω ἀπό τή σειρά μου
-κάθε πρᾶγμα στή σειρά του
-σειρά μου καί σειρά σου
-τῆς σειρᾶς.

κελλίον.

1-μεσν. κελλίον < ὑποκορ. τοῦ κέλλα (=κλειστός χῶρος, δωμάτιον) < λατ. CELLA.
δημ. κελλί καί κελί
2-θάλαμος, δωμάτιον, καί μάλιστα μοναστηρίου ἤ φυλακῆς.
3-κέλλα, θάλαμος, κοιτών, σκηνή, κοῖλον.

γ. Πραγματικές παρατηρήσεις.

"Ἄρατε πύλας"

Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καί ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καί εἰσελεύσεται ὁ βασιλεύς τῆς δόξης· τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεύς τῆς δόξης; Κύριος κραταιός καί δυνατός, Κύριος δυνατός ἐν πολέμῳ. Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καί ἐπάρθηται, πύλαι αἰώνιοι, καί εἰσελεύσεται ὁ βασιλεύς τῆς δόξης. τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεύς τῆς δόξης; Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεύς τῆς δόξης.
Ψαλμοί, κγ΄ 7-10.

"τόν ἥλιον κρύψαντα".

Τροπάριον.
Ψαλλόμενον κατά τήν περιφοράν τοῦ Ἐπιταφίου, μετά τό τέλος τῆς Δοξολογίας τῷ Ἁγίῳ καί Μεγάλῳ Σαββάτῳ εἰς Ἦχον Πλ. Α΄.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τόν ἥλιον κρύψαντα τάς ἰδίας ἀκτῖνας, καί τό καταπέτασμα τοῦ ναοῦ διαρραγέν, τῷ τοῦ Σωτῆρος θανάτῳ, ὁ Ἰωσήφ θεασάμενος, προσῆλθε τῷ Πιλάτῳ καί καθικετεύει λέγων.

Δός μοι τοῦτον τόν Ξένον, τόν ἐκ βρέφους ὡς ξένον ξενωθέντα ἐν κόσμῳ, Δός μοι τοῦτον τόν ξένον ὅν ὁμόφυλοι μισοῦντες θανατοῦσιν ὡς ξένον, Δός μοι τοῦτον τόν ξένον, ὅν ξενίζομαι βλέπειν τοῦ θανάτου τόν ξένον, Δός μοι τοῦτον τόν ξένον ὅστις οἶδε ξενίζειν τούς πτωχούς τεκαί ξένους, Δός μοι τοῦτον τόν ξένον ὅν Ἑβραῖοι τῷ φθόνῳ ἀπεξένωσαν κόσμῳ, Δός μοι τοῦτον τόν ξένον, ἵνα κρύψω ἐν τάφῳ, ὅς ὡς ξένος οὐκ ἔχει ποῦ τήν κεαφλήν κλῖναι, Δός μοι τοῦτον τόν ξένον, ὅν ἡ μήτηρ καθορῶσα νεκροθέντα ἐβόα:

Ὦ γλυκύ καί θεόν μου, εἰ καί τά σπλάγχνα τιτρώσκομαι καί καρδίαν σπαράττομαι, νεκρόν σέ καθορῶσα, ἀλλά τῇ σῇ Ἀναστάσει θαρροῦσα μεγαλύνω. Καί τούτοις τοῖς λόγοις δυσωπῶν τόν Πιλᾶτον ὁ εὐσχήμων λαμβάνει τοῦ Σωτῆρος τό Σῶμα, ὅ καί φόβῳ ἐν σινδόνι εἰλήσας καί σμύρνη, κατέθετο ἐν τάφῳ, τόν παρέχοντα πᾶσι ζωήν αἰώνιον καί τό μέγα ἔλεος.

ἐκκλησιάρχης.

Καί μέγας ἐκκλησιάρχης. Διάφορος τοῦ "ἄρχοντος τῶν ἐκκλησιῶν", ὀφφικιοῦχος τοῦ κοσμικοῦ ἤ τοῦ μοναχικοῦ Κλήρου, ἐπιφορτισμένος μέ τήν φροντίδα διά τήν καλήν τέλεσιν τῆς θείας λατρείας. Αἱ ἁρμοδιότητές του ἦσαν, πρός τοῦτο, πολλαπλαῖ: ἐπαγρύπνησις διά τήν καθαριότητα τοῦ ἱεροῦ τόπου, φροντίς διά πᾶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τό χρειῶδες εἰς τήν ἐκκλησίαν (φῶτα, ἱ. σκεύη, λειτουργικά καλύμματα κ.λ.π.), σήμανσις τῶν κωδώνων ἤ τοῦ σημάντρου, καθορισμός τῆς τάξεως τῆς ψαλμωδίας, ἀντικατάστασις τοῦ προεστῶτος (ἐπισκόπου ἤ πρεσβυτέρου) εἰς ὡρισμένα ἐπ'ἐκκλησίᾳ ἀναγνώσματα, ἐποπτεία διά τήν τελείαν τήρησιν τοῦ τυπικοῦ κ.λ.π. Ὁ ἀριθμός καί ἡ ποικιλία τῶν ἁρμοδιοτήτων τούτων, τάς ὁποίας ἠδύνατο νά ἔχῃ καί μέ ἄλλας, ὡς ἡ τοῦ θυρωροῦ καί τοῦ ἐπισκοπειανοῦ, συνετέλεσαν ἐνωρίταται εἰς τά μοναστικά κέντρα, ὥστε ὁ =εκκλησιάρχης νά ἀποβῇ σπουδαῖον πρόσωπον, τό σπουδαιότερον μετά τόν οἰκονόμον." Αν ἡ αὐθεντία τῆς πηγῆς ἦτο περισσότερον βεβαιωμένην (βλ.PH.MEYER,DIE HAUPTURKUNDEN FUR DIE GESCHICHTE DER ATHOSKLOSTER,LIPSIAE 1894,σ.33), θά ἔπρεπε νά παραδεχθῶμεν καί ὅτι εἰς τόν "Αθω ὑπῆρχεν εἷς ἐκκλησιάρχης ὑψίστης τάξεως, ἐπιφορτισμένος μέ ὅλας τάς ἐκκλησιαστικάς ὑποθέσεις.

Εἰς τόν κοσμικόν Κλῆρον, ὁ αὐτός ὀφφικιοῦχος,παρά τό ὅτι συνεκέντρωνε χονδρικῶς τάς αὐτάς ὑπευθυνότητας, δέν εἶχεν οὐδέ πόρρωθεν τοιαύτην σπουδαιότητα κατά μεσαίωνα. Ἡ παρουσία του μαρτυρεῖται ἀπό τοῦ ΙΓ΄αἰῶνος,-ἀλλ'ὁ θεσμός εἶναι ἀναμφιβόλως προγενέστερος -πλησίον τῶν ἐπισκόπων (πρβλ. MICLOSICH καί MULLER, ACTA ET DIPLOMATA GRAECA MEDIAEVI,IV,σ. 153) ἤ καί εἰς αὐτήν τήν ἕδραν τοῦ Πατριαρχείου." Αν καί τάξεως πολύ κατωτέρας-πέμπτη τῆς ὀγδόης πενταδος - τό λειτούργημα τοῦτο εἶχε τότε προσλάβει ὅλην του τήν σπουδαιότητα, ὡς δεικνύει τό ὑπό τοῦ ἱστορικοῦ Γ. Παχυμέρους ἀναφερόμενον ἀνέκδοτον τοῦ Ἐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τους 1283 (πρβλ.Περί 'Ανδρονίκου Παλαιολόγου,I,15 , ἔκδ. BONN, II, σ. 46). Τό πρᾶγμα ἐσυνειδητοποιήθη ἀναμφιβόλως κατά τήν διάρκειαν τοῦ ΙΔ΄αἰῶνος, ὅταν ὁ ὀφφικιοῦχος οὗτος ἐτιμήθη μέ τόν τίτλον μέγας ἐκκλησιάρχης, τίτλον, ὅστις, ἄν κρίνωμεν ἀπό τήν περίπτωσιν τοῦ ἱστορικοῦ τῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας Σιλβέστρου Συροπούλου, ἀνήγαγε τόν κάτοχόν του εἰς τήν ἀνωτέραν τάξιν τῶν σταυροφόρων. Ἡ χρῆσις μετεβιβάζετο εἰς ἱερεῖς, διακόνους καί μοναχούς (καί εἰς μοναχάς, εἰς τήν μονήν των), εἰς τούς ὁποίους ἐπετρέπετο νά ἐκπληροῦν συνακολούθως ἕν ἤ πλείονα διακονήματα, συμπαραστατούμενοι ὑπό βοηθοῦ,τοῦ παρεκκλησιάρχου. Κατά τούς νεωτέρους χρόνους, ὁ τίτλος τοῦ μεγάλου ἐκκλησιάρχου δίδεται ἰσοβίως διά πατριαρχικῆς πράξεως, καλουμένης εὐεργετήριον γράμμα. Ὁ κάτοχος τούτου παρίσταται εἰς τάς συνοδικάς συνάξεις καί ὑπογράφει τάς πράξεις των εἰς τάξιν, ἥτις, ἀπό τοῦ τέλους τοῦ ΙΕ΄αἰῶνος τουλάχιστον,τόν τοποθετεῖ μεταξύ τῶν ἐξ ἀνωτέρων ὀφφικιούχων τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς.

(V. LAURENT, ΘΗΕ, Ε, 520-521).

νεωκόρος.

Ὁ ἐπιμελούμενος τά τοῦ ναοῦ. Παρ'ἀρχαίοις οἱ νεωκόροι ἀπετέλουν εἶδος ἱερατικοῦ ἀξιώματος, ἰδίως δέ ἀπό τήν ἐποχήν τῶν Σελευκιδῶν καί Πτολεμαίων, ὅτε οἱ βασιλεῖς τῶν δύο τούτων δυναστειῶν ἐλατρεύοντο ὡς θεοί καί ἀνηγείροντο ὑπό τῶν ὑπηκόων

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

των ναοί πρός τιμήν των. Καί ὁ 'Οκταβιανός εἰς τόν ἐν Ρώμῃ ναόν πρός τιμήν τοῦ 'Ιουλίου Καίσαρος εἶχεν ἐγκαταστήσει νεωκόρους ἀξιωματούχους. Ἡ Ἔφεσος καί ἄλλαι πόλεις τῆς Μ. 'Ασίας προσελάμβανον τιμητικῶς τόν τίτλον "νεωκόροι" ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ πολιούχου των θεοῦ (Πράξ. ιθ΄35). Ὁ νεωκόρος ἐχαρακτηρίζετο ὡς ἱεροφύλαξ, ἱερόν πρόσωπον, παραλληλιζόμενον πρός τούς ἱερεῖς (Πλάτ., Νόμοι 759Α. Πρβλ. καί Ξενοφ., Κύρου 'Αναβ. 5, 3, 6).

Εἰς τήν Π.Δ. δέν ἀναφέρεται ἡ λ. νεωκόρος. 'Αντ' αὐτῶν ὑπῆρχον οἱ λευῖται. Ἐπί δέ τῆς ἐποχῆς τοῦ βασιλέως 'Ιωσίου (621 π.Χ.), ἐδημιουργήθησαν δύο τάξεις ἱερέων, ἐξ ὧν ἡ μία ἀπετέλει τούς ἱερεῖς τοῦ ναοῦ, ἡ δέ ἄλλη περιήρχετο τά ἔξω τῆς 'Ιερουσαλήμ μέρη. Ἡ δευτέρα αὕτη τάξις στερηθεῖσα τοῦ δικαιώματος τοῦ προσφέρειν θυσίας, ἠσχολεῖτο εἰς κατώτερα λειτουργήματα τοῦ ναοῦ, ἤτοι ἐφρόντιζε διά τήν τάξιν, διά τά πρός θυσίαν ξύλα, τήν λυχνίαν, κ.λ.π. Οἱ ἱερεῖς οὗτοι βοηθούμενοι ὑπό τῶν λευϊτῶν ἤσκουν καί ἀστυνομικά καθήκοντα ἐναντίον τῶν κακοποιῶν ἤ καί τῶν ζηλωτῶν, οἵτινες εἰσερχόμενοι εἰς τόν Ναόν ἐνεποίουν σάλον (Πράξ. δ΄21, καί ε΄21). Παραλλήλως πρός τούς ἱερεῖς τῆς β΄κατηγορίας καί τούς λευίτας ὑπῆρχον καί λαϊκοί ἀσχολούμενοι εἴς τινας ἐν τῷ Ναῷ ὑπηρεσίας (θυρωροί, φροντίζοντες διά τό ὕδωρ, τῆς πλύσεως τῶν χειρῶν τῶν ἱερέων κ.λ.π. Β΄Ἔσδρ. ζ΄24). Οὗτοι ἐκαλοῦντο "δοῦλοι τοῦ ναοῦ" καί ἀργότερον "ὑπηρέται" (Κ. Κοντογόνη, 'Εβραϊκή 'Αρχαιολογία, 'Αθῆναι 1844, σ.119-122, ἔνθα διαγράφονται λεπτομερῶς τά κα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θήκοντα τῶν λευϊτῶν).

Εἰς τά ὑπερῶα, εἰς τάς κατ'οἶκον ἐκκλησίας καί εἰς τάς κατακόμβας τῆς μαρτυρικῆς ἐκκλησίας δέν εἶναι δυνατόν νά ἀναζητηθοῦν νεωκόροι."Οταν ὅμως μετά τούς διωγμούς ἀνηγέρθησαν μεγαλοπρεπεῖς ναοί, ἐνεφανίσθησαν οἱ εἰδικοί ὑπηρέται τῶν ναῶν, τά καθήκοντα τῶν ὁποίων συμπίπτουν πρός τά τῶν σημερινῶν νεωκόρων.

Ὁ νεωκόρος ἀνῆκεν εἰς τόν κατώτερον Κλῆρον, ἀνελάμβανε δέ τήν ὑπηρεσίαν του κατόπιν εὐχῆς.

Συμεών ὁ Θεσσαλονίκης (ΙΕ'αἰών) ἀναφέρει, ὅτι ὁ ἀναγνώστης ἐξετέλει χρέη ὑπηρέτου τοῦ Ἱ. Βήματος. Πάντως πολλάκις τά καθήκοντα ἄλλων κατωτέρων κληρικῶν, οἷον ὑποδιακόνων, ἀναγνωστῶν, κηροφόρων, ἀκολούθων κ.λ.π., συνέπιπτον μέ τά καθήκοντα τῶν νεωκόρων.Ὡσαύτως καί τά καθήκοντα τοῦ "παραμοναρίου"ἤ "προσμοναρίου" συμπίπτουν μέ τά καθήκοντα τοῦ νεωκόρου (Β΄Κανών Δ΄Οἰκουμ.Συνόδου).Ἀργότερον εἰς τάς μονάς ὑπῆρχεν ὁ εἰδικός περί τήν καθαριότητα τοῦ ναοῦ ἀσχολούμενος μοναχός, ὅστις ἐκαλεῖτο ἐκκλησιάρχης (εἰς τάς γυναικείας μονάς ἡ ἐκκλησιάρχισσα).

Ὁ Κωδινός ὁ Κουροπαλάτης εἰς τό "Περί τῶν ὀφφικίων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας" περιλαμβάνει τίτλους ἀξιωματούχων τῆς Ἐκκλησίας, τούς "ἱερούς ἄρχοντας" ὅπως τούς ἀποκαλεῖ. Εἶναι δέ οὗτοι ὁ 1) καστρίσιος, ἤτοι ὁ ἐπί τοῦ θυμιατοῦ κατά τούς Θ. λειτουργίας,2) ὁ ἄρχων τῶν φώτων, 3) ὁ ἄρχων τῶν ἀντιμηνσίων, ἤτοι ὁ δίδων τά ἀντιμήνσια κατά τήν καθιέρωσιν τῶν ναῶν, 4)" ὁ πρῶτος καί ὁ δεύτερος ὁστάριος, ὅστις ἐκράτει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τάς λαμπάδας τοῦ πατριάρχου καί ἐπέβλεπε τάς θύρας, 5)ὁ λαοσυνάκτης, 6) ὁ ἐκκλησιάρχης τοῦ ὁποίου τά καθήκοντα συμπίπτουν μέ τά καθήκοντα τοῦ σημερινοῦ νεωκόρου, τοῦ ἄλλως καλουμένου κανδηλανάπτου (κανδηλανάφτης, SACRESTANO καί εἰς τήν Ἑπτάνησον MONCELO) κ.ἄ.

(ΘΗΕ, Θ, 441-442).

Ἅδης.

1.(ἀρχαία μυθολογία).

Ἐπικῶς Ἀΐδης καί Ἄϊς, (δωριστί Ἀΐδας), Ἀϊδωνεύς. Υἱός τοῦ Κρόνου καί τῆς Ρέας, ἀδελφός τοῦ Διός, τοῦ Ποσειδῶνος, τῆς Ἥρας, τῆς Ἑστίας καί τῆς Δήμητρος.

Ὁ Ἅδης θεός τοῦ κάτω κόσμου. Ὁ Ἅδης ἔλαβε μέρος εἰς τήν μάχην τῶν θεῶν κατά τῶν Τιτάνων, καθ' ἥν ἔφερε τήν κυνέην (=περικεφαλαίαν ἐκ δέρματος κυνός), ἥτις καθίστα αὐτόν ἀόρατον εἰς τούς ἄλλους θεούς καί συνετέλεσε πολύ εἰς τήν νίκην τῶν θεῶν. Εἰς τήν γενομένην κατόπιν διά κλήρου διανομήν τῆς κυριαρχίας τοῦ κόσμου, ἔλαβεν ὡς μερίδιον τόν κόσμον τοῦ πυκνοῦ σκότους (=ζόφον ἠερόεντα), τόν κάτω κόσμον, ὅπου διαμένουν οἱ νέκροι, τῶν ὁποίων εἶναι βασιλεύς, ἐνῶ ὁ Ζεύς τόν ἀπέραντον οὐρανόν (=οὐρανόν εὐρύν), τό φῶς τοῦ ἐπάνω κόσμου, ὁ Ποσειδῶν τήν φαιάν θάλασσαν (πολιήν ἅλα), ἡ δέ γῆ καί ὁ Ὄλυμπος ἔμειναν κοινά εἰς ὅλους τούς θεούς (Ὁμηρ. Ἰλ. Ο΄ 187-193). Τό ὄνομά του διήγειρεν εἰς τό πνεῦμα τῶν ἀρχαίων Ἑλ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λήνων τήν ἰδέαν τοῦ ἀοράτου τοῦ ὑπογείου κόσμου, τοῦ μυστηριώδους κάτω κόσμου. Ἐκεῖ ζῆ μόνος καί δέν ἐξῆλθε παρά μόνον μίαν φοράν πρός ἁρπαγήν τῆς θυγατρός τῆς Δήμητρος Κόρης, τῆς καλουμένης ἐν τῷ Ἅδῃ Περσεφόνης, διά νά τήν νυμφευθῇ καί νά τήν καταστήσῃ συμβασίλισσάν του. Ἡ Δήμητρα πληροφορηθεῖσα τήν ὑπό τοῦ Ἅδου ἁρπαγήν τῆς θυγατρός της Κόρης, λυπεῖται βαθύτατα καί καθιστᾷ τήν γῆν ἄγονον. Ὁ Ζεύς ἀνησυχεῖ διά τό ἀνθρώπινον γένος καί τήν παρακαλεῖ νά ἐπιστρέψῃ εἰς τήν γῆν νά παραγάγῃ καρπούς, ἀλλά ἐκείνη μένει ἀμετάπιστος. Ὁ Ζεύς ὑποχωρεῖ καί μεταπείθει διά τοῦ Ἑρμοῦ τόν Ἅδην νά ἐπιτρέψῃ τήν ἄνοδον τῆς Κόρης εἰς τόν ἐπάνω κόσμον. Ἐπειδή ὅμως αὕτη ἔφαγε "κόκκον ροιᾶς", ὑφίσταται τόν νόμον τοῦ Διός, ἤτοι τόν νόμον τῆς βλαστήσεως καί τῶν ἐτησίων μεταλλαγῶν τῆς ζωῆς τῶν φυτῶν, καί κατά τήν ἀπόφασιν τοῦ Διός, τήν ὁποίαν ἀποδέχεται ἡ Δημήτηρ, θά μένῃ μετ' αὐτῆς τά δύο τρίτα τοῦ ἔτους, τό δέ ὑπόλοιπον ἕν τρίτον μετά τοῦ συζύγου της Ἅδου εἰς τό βασίλειόν του. Τό τρίτον τοῦ ἔτους, κατά τό ὁποῖον ἡ Περσεφόνη εὑρίσκεται εἰς τόν Ἅδην, συμβολίζει τόν χρόνον, κατά τόν ὁποῖον οἱ σπόροι εὑρίσκονται εἰς τόν κόλπον τῆς γῆς, τά δύο τρίτα τήν ἐποχήν τῆς βλαστήσεως καί τῆς καρποφορίας τῆς γῆς, ἡ δέ ροιά τήν γονιμότητα.

Ὡς θεός τῶν νεκρῶν, τούς ὁποίους δέχεται εἰς τό ὑποχθόνιον καί σκοτεινόν βασίλειόν του, εἶναι ὁ ἀποκρουστικώτερος τῶν θεῶν καί ἐμπνέει τόν τρόμον καί τήν φρίκην. Εἶναι τερατώδης, ἄγριος, τρομερός,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σκληρός, δύστροπος, ἀδάμαστος, ἀόρατος, ἀσυγκίνητος, σκυθρωπός, μισητός. Εἶναι "Ἀγεσίλαος"(=ἀρχηγός ἀναριθμήτου στρατιᾶς), Ζαγραῖος (=μέγας κυνηγός), βέβαιος πάντοτε διά τήν λείαν του. Εἶναι ὁ ἄτεγκτος ποιμήν, ὅστις ὁδηγεῖ τό ποίμνιόν του, τούς ἀνθρώπους, εἰς τόν δρόμον τοῦ θανάτου. Εἶναι ὁ ἀνηλεής τιμωρός τῶν ἀδίκων καί ἰδίως τῶν ἐπιόρκων, κανείς δέ τοιοῦτος δέν δύναται νά ἀποφύγῃ τήν τρομεράν ἐκδίκησίν του. Εἶναι ὅ,τι περίπου ὁ Χάρος τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων."Εχει θρόνον ἀόρατον, ὅπου συμπαρακάθηται ἡ σύζυγός του Περσεφόνη. Πλησίον του εἶναι αἱ Κῆρες, μαῦραι θεότητες, πνεύματα τοῦ θανάτου καί τῆς ἐκδικήσεως, Μοῖραι φοινικαί, αἵτινες θανατώνουν τούς ἀνθρώπους καί στέλλουν τάς ψυχάς των εἰς αὐτόν, τάς ὁποίας ὁ Ἑρμῆς ὁδηγεῖ μέχρι τῶν πυλῶν τοῦ ὑπογείου σκοτεινοῦ βασιλείου του. Πλησίον του εἶναι ὡσαύτως ἡ Ἄτη, ἡ θεά τῆς βλάβης καί τῆς παραπλανήσεως, ἡ Νέμεσις, ἥτις ἐκδικεῖται τούς ἀδικουμένους, αἱ Ἅρπυιαι, θεότητες ἁρπακτικαί, προμηθεύουσαι κατοίκους εἰς τόν Ἅδην, αἱ Ἐρινύες, θυγατέρες τῆς νυκτός, γεννηθεῖσαι ἀπό τό αἷμα τοῦ οὐρανοῦ, τό ὁποῖον ἔπεσεν εἰς τούς κόλπους της, φύλακες τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, ἐκδικήτριαι τοῦ φόνου καί ἰδίως τοῦ πατρός ἤ τῆς μητρός. Πρός τιμήν του θυσιάζουν μόνον μαῦρα ζῶα, ἰδίως πρόβατα καί μόνον κατά τήν νύκτα ἤ ἐντός χώρου σκοτεινοῦ, Ἐλατρεύετο ἰδίως εἰς τήν Πύλον τῆς Ἠλείας, ὅπου εἶχε ναόν, ὅστις ἠνοίγετο ἅπαξ μόνον κατ' ἔτος, ἡ δέ εἴσοδος ἐπετρέπετο εἰς ἕνα μόνον ἱερέα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁσάκις οἱ θνητοί θέλουν νά τόν ἐπικαλεσθοῦν, κτυποῦν ἐπανειλημμένως τήν γῆν μέ τήν παλάμην τῆς χειρός διά νά ἀκουσθοῦν ὑπ' αὐτοῦ (Ὁμήρ. Ἰλ. Ι΄568-569). Οἱ καλλιτέχναι συνήθως τόν παριστάνουν καθήμενον ἐπί θρόνου μέ κόμην μικράν πίπτουσαν ἐπί τοῦ μετώπου του· εἰς τήν μίαν χεῖρα κρατεῖ τό σκῆπτρον, εἰς δέ τήν ἄλλην τήν κλεῖδα τοῦ κάτω κόσμου, ἤτοι τά σύμβολά του· πλησίον τοῦ θρόνου του καί τῶν ποδῶν του ἔχει τόν Κέρβερον· ἡ ὄψις του εἶναι σκυθρωπή καί σκοτεινή, ἡ δέ ὅλη ἐμφάνισίς του ἐμπνέει τό δέος καί τό σέβας.

Ὁ Ἅδης, ὅμως, εἰς τό πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων δέν εἶναι πάντοτε ὁ θεός, ὅστις ἐμπνέει τόν τρόμον καί τήν φρίκην· θεωρεῖται συγχρόνως ὡς θεός τῆς γεωργικῆς ἀφθονίας ὡς κατοικῶν ἐντός τῆς γῆς, ἡ ὁποία παράγει τούς καρπούς, οἱ ὁποῖοι τρέφουν τούς ἀνθρώπους. Ὡς τοιοῦτος, εἶναι κάτοχος καί χορηγός ὅλων τῶν θησαυρῶν τῆς γῆς, ἤτοι τῶν καρπῶν καί τῶν μετάλλων, δηλαδή τοῦ πλούτου τῆς γῆς. Ὑπό τήν ἰδιότητά του ταύτην, εἶναι θεός ἐνεργητικός καί ὠνομάσθη Πλούτων, ἤτοι θεός ὅστις διανέμει ἐπίγεια ἀγαθά. Ἡ μεταμόρφωσίς του αὕτη ἐμφανίζεται ἀπό τοῦ Ε΄π.Χ. αἰῶνος εἰς τούς Ἀθηναίους τραγικούς καί προῆλθε πιθανῶς ἐκ τῶν σχέσεών του μετά τῆς Περσεφόνης καί τῆς μητρός της Δήμητρος, ὡς καί ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων. Ὡς Πλούτων, εἰκονίζεται συνηθέστατα παρά τό πλευρόν τῆς Περσεφόνης καί κρατῶν εἰς τήν χεῖρα τό κέρας τῆς ἀφθονίας. Εἰς ἄλλας ἀπεικονίσεις, χειρίζεται μετά τῆς Δήμητρος τήν δί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κελλαν καί ἄλλα γεωργικά ἐργαλεῖα. Ὡς ἱερά φυτά ἔχει τήν κυπάρισσον, ἥτις καί σήμερον διακοσμεῖ τά νεκροταφεῖα, καί τό πολύτριχον, ὡς ἱερόν δέ ἄνθος τόν νάρκισσον.

Ὁ Ἅδης τόπος διαμονῆς τῶν νεκρῶν. Ἅδης καλεῖται ὡσαύτως καί τό βασίλειον τοῦ καταχθονίου τούτου θεοῦ, ἡ σκοτεινή καί φοβερά ὑπόγειος κατοικία του, ἡ αἰωνία φυλακή τῶν νεκρῶν, ὁ τόπος τῆς θλίψεως καί τῆς ἀπελπισίας, ὅστις διεγείρει εἰς τό πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων τήν ἀκατανίκητον ἰδέαν τοῦ θανάτου. Κατά τούς ἀρχαίους Ἕλληνας, ὁ θάνατος ἦτο ἡ εἴσοδος ἤ ἡ κάθοδος τῶν νεκρῶν εἰς τό βασίλειον τοῦ Ἅδου τό ὁποῖον κατά μέν τήν Ἰλιάδα εὑρίσκεται εἰς τά βάθη τῆς γῆς καί περικαλύπτεται ὑπό σκότους πυκνοῦ καί φοβεροῦ (Ε΄61-65), κατά δέ τήν Ὀδύσσειαν πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ, εἰς τήν ἀπωτάτην δύσιν, εἰς χώραν, ἥτις δέν φωτίζεται ὑπό τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, καλυπτομένην ὑπό νεφῶν καί ὁμίχλης, ἄγονον, ὅπου τά πάντα εἶναι θλιβερά καί πένθιμα. Ἐκεῖ κατοικοῦν οἱ Κιμμέριοι, βυθισμένοι πάντοτε εἰς τό πυκνόν σκότος, (Κ΄ 508-515 καί Λ΄14-19). Ἐκ τῶν δύο τούτων παραδόσεων, ἡ μέν τῆς Ὀδυσσείας ἐξηλείφθη σύν τῷ χρόνῳ, ἡ δέ τῆς Ἰλιάδος, ἦτο δημοφιλεστέρα καί διετηρήθη. Κατ' αὐτήν, ὁ Ἅδης εὑρίσκεται πλησίον τοῦ ἀνθρώπου εἰς τό ἐσωτερικόν τῆς κατοικουμένης γῆς, ἥτις χωρίζεται ἀπό τῆς τῶν ζώντων διά φοβερῶν ποταμῶν, ὡς ἡ Στύξ (νῦν Μαῦρο Νερό), εἰς τό ὕδωρ τῆς ὁποίας ὠρκίζοντο καί οἱ θεοί μέ τρόμον (Ἰλ.Ο΄36-38), ὁ Ἀχέρων (=ὁ τοῦ ἄχους, τῆς θλίψεως) ὁ Πυριφλεγέθων (=ὁ τοῦ πυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρός), ὁ Κωκυτός (=ὁ τῶν θρήνων καί τῶν στεναγμῶν) ('Οδυσ.Κ'513-514), ὑπό δέ τῶν μεταγενεστέρων (Λουκιανοῦ Νεκρ.Διάλ.23) προσετέθη καί ἡ Λήθη (=ὁ τῆς λησμοσύνης).Οἱ ποταμοί οὗτοι συμβολίζουν τά βάσανα, τά ὁποῖα δοκιμάζουν αἱ ψυχαί εἰς τόν "Αδην.

'Η εἴσοδος εἰς τήν μόνιμον αὐτήν κατοικίαν τῶν νεκρῶν ἦτο μεγάλη καί διαρκῶς ἀνοικτή διά τό πλῆθος τῶν εἰσερχομένων, ἀλλ'ἐρμητικῶς καί ἀσπλάγχνως κλειστή διά τούς εἰσελθόντας ἅπαξ ἐντός αὐτῆς,διότι τήν ἐφύλασσεν ἀγρύπνως ὁ Κέρβερος, κύων μέ τρεῖς κεφαλάς, οὐράν δράκοντος καί κεφαλάς δρακόντων εἰς τήν ράχιν. Οἱ νεκροί ἔφθανον εἰς αὐτήν ὁδηγούμενοι ὑπό τοῦ ψυχοπομποῦ 'Ερμοῦ, ὅπου παρεδίδοντο εἰς τόν Χάρωνα, ὅστις τούς διεβίβαζε διά τῆς λέμβου του εἰς τήν ἀπέναντι ὄχθην τῶν ποταμῶν, ὅπου ἦτο ἡ αἰωνία κατοικία των, μέρος τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ καί ὁ 'Ασφοδελός Λειμών, λαμβάνων παρ'ἑνός ἑκάστου ὡς πορθμεῖα ἕνα ὀβολόν, τόν ὁποῖον οἱ οἰκεῖοι των ἔθετον εἰς τό στόμα των, ὅταν ἐνεταφιάζοντο. Ποίαν ζωήν διῆγον εἰς τόν "Αδην οἱ νεκροί, δέν γνωρίζομεν. Οἱ ἀρχαῖοι, ὅμως, ἐπίστευον, ὅτι ἔζων ζωήν ὁμοίαν πρός τήν ἐπί τῆς γῆς καί προσέφερον εἰς αὐτούς διαφόρους προσφοράς (χοάς).

'Ο "Αδης, ὡς μέγας τιμωρός τῶν ποικίλων ἀδικημάτων τῶν ἀνθρώπων, τά ὁποῖα διεπράχθησαν ἐπί τῆς γῆς, ὑποβοηθεῖται εἰς τά καθήκοντά του ταῦτα ὑπό ἑνός δικαστηρίου, τό ὁποῖον ἀποτελεῖται ἀπό μυθικούς ἡγεμόνας ἐξακουστούς διά τήν δικαιοσύνην, τήν εὐσέβειαν καί τάς λοιπάς ἀρετάς των. Εἶναι ὁ ἥρως τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κρήτης Μίνως, υἱός τοῦ Διός, ὁ ἀδελφός αὐτοῦ Ραδάμανθυς καί ὁ Αἰακός, Υἱός τοῦ Διός καί τῆς Αἰγίνης, εἰς τούς ὁποίους προσετέθη ἀργότερον καί ὁ Τριπτόλεμος ὑπό τοῦ δόγματος τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων. Ἡ πίστις, ὅμως, εἰς τό δικαστήριον τοῦτο καί μάλιστα ὑπό τήν ἐπιρροήν τῶν Μυστηρίων, ἡ ὁποία ὑπέσχετο εἰς μέν τούς μεμυημένους καί τούς εὐσεβεῖς τήν εὐτυχίαν, εἰς δέ τούς ἀσεβεῖς καί τούς ἐνόχους τήν τιμωρίαν, ὡδήγησε κατ' ἀνάγκην εἰς τόν χωρισμόν τῶν ἀγαθῶν ἀπό τῶν κακῶν.. Μετά τήν δίκην, οἱ μέν ἔνοχοι καί ἀσεβεῖς ὡδηγοῦντο εἰς τόν σκοτεινόν Τάρταρον, ἤτοι τόν τόπον τοῦ σκότους, τῶν βασάνων καί τῆς τιμωρίας τῶν μεγάλων ἐνόχων, ὅστις εὑρίσκετο εἰς τά ἔσχατα βάθη τῆς γῆς, οἱ δέ ἐκλεκτοί καί εὐσεβεῖς εἰς τά Ἠλύσια Πεδία ἤ τάς νήσους τῶν Μακάρων, ἤτοι τόν τόπον τοῦ φωτός, τῆς εὐτυχίας καί τῶν ἀπολαύσεων, ὅστις εὑρίσκεται εἰς τά πέρατα τῆς γῆς. Εἰς τόν Τάρταρον ἐρρίφθησαν οἱ Τιτᾶνες, διότι ἐπαναστάτησαν κατά τῶν θεῶν (Ἰλ. Θ΄479-481, Ξ΄279, Ἡσιοδ.Θεογ.716). Εἰς αὐτόν ἐπίσης τιμωροῦνται ὁ γίγας Τιτυός, διότι ἐπεχείρησε νά βιάσῃ τήν Λητώ, ὁ Τάνταλος, διότι ἔκλεψε τό νέκταρ καί τήν ἀμβροσίαν τῶν θεῶν διά νά τά μεταδώσῃ εἰς τούς ἀνθρώπους, ὁ Σίσυφος, διότι ἐτόλμησε νά προσβάλῃ τήν Ἥραν, ὁ Ἰξίων, διότι ἐπεθύμησεν ἐρωτικῶς καί κατεδίωξε τήν Ἥραν, αἱ Δαναΐδες, διότι ἐφόνευσαν τούς ἄνδρας των (Ὀδυσ.Λ΄ 576-600, Πινδ.Ὀλυμπ.Ι΄55-56 88-104 ,ΙΙ 21-44 39-82). Ἡ πίστις εἰς τάς τιμωρίας αὐτάς τοῦ Ταρτάρου, ὡς ἀπειλή καί παράδειγμα διά τούς ἀσεβεῖς καί τούς ἐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νόχους, ἤσκει μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπί τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τά Ἠλύσια Πεδία ἤ τάς νήσους τῶν Μακάρων, ἤτοι τόν τόπον τοῦ φωτός καί τῆς ἀθανασίας, μετέβαινον ἀρχικῶς μόνον τά τέκνα τῶν θεῶν καί οἱ ἔνδοξοι ἥρωες. Ἀπό τοῦ Ε΄ὅμως αἰῶνος, ὑπό τήν ἐπίδρασιν τῶν Μυστηρίων, ὁ τόπος οὗτος ἀνοίγεται καί εἰς τούς ἀγαθούς καί τούς δικαίους (Ὀδυσ. Δ΄563-569, Ἡσιοδ. Ἔργ. Ἡμερ. 171). Καί ὁ Βιργίλιος ἐπίσης παραδέχεται, ὅτι εἰς τόν τόπον τοῦτον τῆς μακαριότητος καί τῆς εὐδαιμονίας μεταβαίνουν ὅσοι γενικῶς ἔκαμνον ἀγαθοεργίας, ὅταν ἔζων εἰς τόν ἐπάνω κόσμον (Αἰνειάς, VI, 666-678).

Οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον, ὅτι ἦτο δυνατόν νά κατέλθουν εἰς τόν Ἅδην καί οἱ ζῶντες διά διαφόρων εἰσόδων, εἷς τινας ἐκ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον τά λεγόμενα νεκρομαντεῖα, εἰς τά ὁποῖα διά τῶν Πυθιῶν ἠδύναντονά ἐπικοινωνήσουν μετά τῶν νεκρῶν. Τοιαῦται δέ εἴσοδοι ὑπῆρχον εἰς τό ἀκρωτήριον Ταίναρον τῆς Λακωνίας, εἰς τήν Ἑρμιόνην τῆς Ἀργολίδος, εἰς τόν Κολωνόν τῆς Ἀττικῆς, εἰς τήν Τροιζῆνα, εἰς τήν Κορώνειαν, εἰς τήν Θεσπρωτίδα, εἰς τήν Ποντοπράκλειαν, εἰς τήν Νεάπολιν τῆς Ἰταλίας, εἰς τήν Ἄορνον τῆς Καμπανίας καί εἰς πολλά ἄλλα μέρη. Ἀναφέρεται δέ, ὅτι κατῆλθον εἰς τόν Ἅδην ὁ Ἡρακλῆς διά νά ἀπαγάγῃ τόν Κέρβερον, ὁ Ὀρφεύς διά νά ἐπαναφέρῃ τήν Εὐρυδίκην, ὁ Θησεύς καί ὁ Περίθοος διά νά ἁρπάξουν τήν Περσεφόνην. Ὁ Ὀδυσσεύς πάλιν ἐπικαλεῖται τάς ψυχάς τῶν νεκρῶν καί συνομιλεῖ μετ' αὐτῶν, χωρίς ὅμως νά φθάσῃ, ὡς οἱ ἀνωτέρω, μέχρι τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπογείων κατοικιῶν τῶν καταχθονίων θεῶν. Οὕτω δίδεται ἀφορμὴ εἰς τὴν ποιητικὴν φαντασίαν τῶν Ἑλλήνων νὰ δώσῃ θαυμασίας περιγραφὰς τοῦ κάτω κόσμου (Ὅμηρος, Ἡσίοδος, Πίνδαρος).

Ὁ Ἅδης τῶν ἄλλων λαῶν. Ἀρχικῶς οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν ψυχολάτραι. Ἐπίστευον ὅτι αἱ ψυχαί (=MANES) δὲν εἶναι ἐγκεκλεισμέναι ἐντὸς ὡρισμένου τόπου μέσα εἰς τὴν γῆν, ἀλλ' ὅτι κατοικοῦν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, ἐντὸς ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν ὄντων ἐμψύχων ἢ ἀψύχων, ὡς καὶ ὄπισθεν καὶ ὅλων ἀκόμη τῶν λέξεων τῆς γλώσσης. Ὅταν ὅμως ὑπέταξαν τὴν Ἑλλάδα, οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐπεβλήθησαν καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐδέχθησαν τότε χωρὶς δυσκολίαν ὅλους τοὺς θρύλους, τὰς δοξασίας καὶ τὰς παραδόσεις περὶ αὐτῶν, ἡ δὲ μυθολογία των εἰς τὸ ἑξῆς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία μὲ ἐλαχίστας μόνον παραλλαγάς. Τόσον δὲ τελεία ὑπῆρξεν ἡ ὁμοίωσις, ὥστε μόνον τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν ἤλλαξαν, διότι τὰ ἐξελατίνισαν. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ γίνῃ λόγος ἰδιαίτερος περὶ αὐτῶν, ἑπομένως οὔτε περὶ τοῦ Ἅδου.

Ἐκ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας ἄλλοι μὲν ἐπίστευον εἰς τὴν μετεμψύχωσιν, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν νεκρανάστασιν, διὸ ἐθεώρουν τὸν Ἅδην ὡς τόπον προσωρινῆς διαμονῆς τῶν ψυχῶν. Οἱ λατρεύοντες τὸν Ζωροάστρην Πέρσαι καὶ οἱ Μουσουλμᾶνοι ἐπίστευον ὅτι ὑπῆρχον δύο τόποι διαμονῆς τῶν ψυχῶν, ὁ τῆς αἰωνίας εὐτυχίας καὶ μακαριότητος καὶ ὁ τῆς αἰωνίας δυστυχίας καὶ βασάνων. Ὁ Βραχμανισμὸς καὶ ὁ Βουδδισμὸς διδάσκουν, ὅτι ἡ ψυχὴ διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ Νιρβάνα, δηλαδὴ τὴν αἰωνίαν εὐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δαιμονίαν καί μακαριότητα, πρέπει νά περάση ἀπό μίαν σειράν ἀτελευτήτων καί ἀπείρων μετεμψυχώσεων, ἐπιπόνων καί βασανιστικῶν, ἤτοι ἀπό ἕνα "Ἅδην πλήρη φοβερῶν βασανιστηρίων καί φρικτῶν μαρτυρίων, ἀλλά προσωρινόν. Ὁ Κομφουκιανισμός καί ὁ Ταοϊσμός διδάσκουν, ὅτι μετά τόν θάνατον οἱ μέν ἐνάρετοι καί ἀγαθοί ἐξακολουθοῦν νά ζοῦν ὡς ἀγαθά πνεύματα ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ καί μάλιστα πέριξ τῶν τόπων εἰς τούς ὁποίους διέμενον, ὅταν ἔζων, οἱ δέ κακοί τιμωροῦνται διά τῆς αἰωνίας λήθης. Οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίστευον, ὅτι αἱ ψυχαί μετά θάνατον μετέβαινον εἰς τήν Ἀμεντί (=δύσιν), δηλαδή εἰς τόν "Ἅδην, ὅπου ἔζων ζωήν αἰωνίαν ὑπό τό σκῆπτρον τοῦ θεοῦ τῶν νεκρῶν Ὀσίριδος. Προηγουμένως, ὅμως, ἐνεφανίζοντο ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τοῦ Ὀσίριδος, εἰς τήν "Αἴθουσαν τῆς Ἀληθείας", ὅπου ἀπελογοῦντο καί αἱ μέν ἀγαθαί ἠθωοῦντο καί μετέβαινον εἰς τάς μονάς τῶν μακάρων, αἱ δέ ἀναλήθεις καί κακαί κατεδικάζοντο εἰς ἀνάλογον σειράν βασανιστικῶν μετεμψυχώσεων. Γενικῶς, ἐπίστευον, ὅτι ἡ ψυχή ἐξακολουθεῖ νά ζῇ μόνον, ἐάν διατηρῆται καί τό σῶμα τῶν νεκρῶν, διό καί ἐταρίχευον τούς νεκρούς. Οἱ Σκανδιναυοί καί οἱ Γερμανοί ἐπίστευον ὅτι ὑπῆρχον ἐννέα τόποι, ὅπου μετέβαινον αἱ ψυχαί τῶν νεκρῶν ἀναλόγως πρός τήν ἐπί τῆς γῆς ζωῆς των. Οἱ ἡρωϊκῶς φονευόμενοι εἰς τήν μάχην μετέβαινον εἰς τήν Βαλχάλλα (=WALHALLA=τόπος τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων), ἥτις ἦτο τό μεγαλοπρεπέστατον ἀνάκτορον, εὑρισκόμενον ἐντός τοῦ παραδείσου "Ασγκαρδ, ὅπου συνηθροίζοντο καί οἱ θεοί περί τόν "Ον-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τιν (=ODIN), τόν ἀνώτατον θεόν των. Οἱ κακοῦργοι καί αἱ μάγισσαι μετέβαινον εἰς τόν ἕνατον τόπον, ὅστις ἦτο καί ὁ τρομερώτατος.

(Β.Ι.Καλαϊτζάκης, ΘΗΕ,Α, 408-411).

2.(Λαογραφία)

Ἡ Ἔννοια Ἅδης, γνωστή στόν Ἑλληνικό λαό ἀπό τήν ἀρχαιότητα καί τή διαδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, παρουσιάζεται στήν ἑλληνική λαογραφία μέ δύο μορφές: α)τοῦ τόπου (=ὁ Κάτω κόσμος),καί β) τοῦ προσώπου (=ὁ κυρίαρχος δαίμων τοῦ Κάτω κόσμου).Συναντᾶμε καί τίς δύο αὐτές μορφές στίς λαϊκές δοξασίες καί στά κείμενα, ὅπου ὁ ἄνθρωπος φοβᾶται τόν Ἅδη, ἀλλά καί φιλοσοφεῖ γιά τήν ἀναπόφευκτη ὕπαρξί του καί διατυπώνει γνῶμες, πού εἶναι πραγματικά ἕνα κρᾶμα ἀπό ἀρχαῖες ἑλληνικές δοξασίες, ἀπό διδασκαλίες τοῦ χριστιανισμοῦ καί ἀπό τήν εὐφάνταστη νεοελληνική σκέψι.

Ὁ Ἅδης σάν κάτω κόσμος. Τίς δοξασίες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ γιά τόν χῶρο τοῦ Ἅδη τίς βρίσκουμε χαρακτηριστικά στά λαϊκά μοιρολόγια, ὅπου ἀβίαστα καί φυσικά οἱ ποιήτριες-μοιρολογίστρες κάνουν τήν περιγραφή του στούς στίχους τῶν θρήνων τους:

Τῆς πίκρας τ'ἄπιστο νερό,τοῦ Χάρου τό ποτάμι,
κάτω στόν Ἅδην ἀναβρεῖ,στόν φλογισμένον τόπο,
ποτίζει δέντρα ἀνήλιαστα,κατακαημένους κήπους.
(Ἅγι Θέρου,Τά τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, ΙΙ, 183).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κάτου στά Τάρταρα τῆς γῆς, τά κρυοπαγωμένα,
μοιρολογοῦν οἱ λυγερές καί κλαῖν τά παληκάρια.

(Ν.Γ.Πολίτου, Ἐκλογαί ἀπό τά τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἀριθμ. 207).

Κόρη μου σέ κλειδώσανε κάτω στήν Ἀλησμόνη,
πού στό ἔμπα δίγουν τά κλειδιά, στό ἔβγα δέν τά δίγουν,
καί στό μπαινοξανάβγαρμα σφιχτά σέ μανταλώνουν·
πού κόρη μάνας δέ μιλεῖ, μηδέ στήν κόρη ἡ μάνα,
μηδέ τά τέκνα στούς γονιούς, μεδέ οἱ γονιοί στά τέκνα,
κι' ὁ βασιλές ἀκόμη 'κεῖ μέ ὅλους μας εἶν' ἴσια.
Ἐκεῖ 'ν' τά σπίτια σκοτεινά, οἱ τοῖχοι ραχνιασμένοι,
ἐκεῖ μεγάλοι καί μικροί εἶν' ἀνακατεμένοι.

(Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀριθμ. 206).

Γιά πές μου, τί τοῦ ζήλεψες αὐτοῦ τοῦ Κάτου κόσμου,
Εὐτοῦ βιολιά δέν παίζουνε, παιχνίδια δέ βαροῦνε,
αὐτοῦ συδυό δέν κάθουνται, συντρεῖς δέν κουβεντιάζουν
εἶναι κι' οἱ νιοί ξαρμάτωτοι κι' οἱ νιές ξεστολισμένες
καί τῶν μανάδων τά παιδιά σά μῆλα ραβδισμένα.

(Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀριθμ. 209).

Ἀπό τούς στίχους αὐτούς φαίνονται ἀμέσως οἱ ἀντιλήψεις τοῦ λαοῦ γιά τόν Κάτω κόσμο, (ἀσχέτως ἄν ὁ νεκρός προορίζεται γιά τήν Κόλασι ἤ τόν Παράδεισο). Ὁ Ἅδης εἶναι ὑποχθόνιος χῶρος, ὑγρός καί ἀνήλιος καί παγερός. Πρό πάντων σκοτεινός. Οἱ νεκροί ἐκεῖ λησμονοῦν τούς ζωντανούς, ἀλλά καί ἄν κάποτε τούς θυμη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θοῦν, εἶναι πιά ἀδύνατο νά γυρίσουν στή γῆ (στόν'Απάνου κόσμο).

Λαχταροῦν κάποτε, στίς πρῶτες μέρες τοῦ θανάτου τους, νά ξαναγυρίσουν γιά τά πανηγύρια καί τίς χαρές τῆς ζωῆς καί ρωτοῦν:

Τάχα νά στέκη ὁ οὐρανός, νά στέκη ὁ 'Απάνου κόσμος,
νά στέκουν τά χοροστασιά, σάν πού ἤτανε καί πάντα,
νά λειτουργιῶνται οἱ ἐκκλησιές, νά ψέλνουν οἱ παπάδες;

(Πολίτου, 'Εκλογαί, ἀριθμ. 207).

'Αλλά ἡ ἐπιστροφή εἶναι ἀδύνατη. Ὁ "Αδης ἔχει πόρτες "γερά μανταλωμένες" καί κλειδιά ἀπαραβίαστα.

Ὁ Κύριος ἔκαμε τή γῆ κι'ἐστόλισε τόν κόσμο,
μά μόνο τρία πράματα δέν ἔπεψε στόν κόσμο·
γιοφύρι εἰς τήν θάλασσα καί γαγερμό στόν "Αδη
καί σκάλαν εἰς τόν οὐρανό, νά πηαίνουν νά γαγέρνουν.

(Πολίτου, 'Εκλογαί, ἀριθμ. 176).

Οἱ νεκροί στόν χῶρο τοῦ "Αδου εἶναι ἴσοι μεταξύ τους, καί ζοῦν ἥσυχα, χωρίς συναναστροφές καί χαρές.

Τέτοιες σχεδόν εἶναι κι'οἱ περιγραφές τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ("Ομηρος, Πλάτων, Πλούταρχος, Λουκιανός κ.ἄ.), ἀλλά ὑπάρχουν καί στή χριστιανική διδασκαλία ἀφορμές πού ὁδηγοῦν ἐπίσης στίς νεώτερες λαϊκές ἀντιλήψεις.

Ὁ "φλογισμένος τόπος" τοῦ μοιρολογιοῦ θυμίζει τό "πῦρ τό ἐξώτερον", τοῦ Εὐαγγελίου. Τά " κρυοπαγωμένα Τάρταρα" μποροῦν νά ἔχουν σχέσι μέ τόν "τριγμό τῶν ὀδόντων". Καί τό ὅτι ὁ "Αδης εἶναι χῶρος ὑποχθόνιος,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μέ ἑρμητικά κλεισμένες πόρτες, τό ἐνισχύουν οἱ περιγραφές γιά τήν "εἰς Ἅδου κάθοδον" τοῦ Χριστοῦ, καί οἱ σχετικοί λόγοι τῆς ὑμνογραφίας: "Κατῆλθες ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς καί συνέτριψας μοχλούς αἰωνίους" ἤ "πύλας συντρίψας χαλκᾶς καί μοχλούς τοῦ Ἅδου συνθλάσας", καί ἀκόμη: "Πυλωροί δέ Ἅδου ἰδόντες σε ἔπτηξαν". Ἀκόμη καί τήν ἰσότητα τῶν νεκρῶν μεταξύ τους τήν ἔχει προσέξει ὁ λαός στή χριστιανική παράδοσι, ὅταν ἀκούη τόν ὑμνογράφο νά ἐρωτᾶ: "Ἆρα τίς ἔστι βασιλεύς ἤ στρατιώτης;" κ.λ.π. (νεκρώσιμος ἀκολουθία). Τίς νεοελληνικές δοξασίες γιά τόν Ἅδη μποροῦμε νά τίς ἀναζητήσουμε καί σέ σχετικές παροιμίες. "Ὁ Ἅδης ἔχει μπατίκια, ἀμ' ἐργατίκια δέν ἔχει" (Κάρπαθος) (Πολίτου, Παροιμίαι Α΄ 1899 , σ.318,3), "Πῶς πᾶν οἱ πεθαμένοι (ἤ οἱ στραβοί) στόν Ἅδη; - Βλέποντας ὁ ἕνας τόν ἄλλο". (Ὑπάρχει ἡ λαϊκή δοξασία, ὅτι πολλοί νεκροί μαζί, ἄφοῦ τήν ἴδια ὥρα πεθαίνουν παντοῦ, μαζεύονται καί κάνουν συνοδία, γιά νά πᾶνε ἔτσι στόν Ἅδη γυρεύεις φῶς;" (Πολίτου, Παρ., Α΄317, 4). Ἡ παροιμία σημαίνει, ὅτι στόν Ἅδη τό σκοτάδι κυριαρχεῖ. Σχετική εἶναι καί ἡ φράσις πού χρησιμοποιοῦμε, ὅταν θέλουμε νά δείξουμε τό πυκνό σκοτάδι: "Ἅδης-ἀέρας!".

Ἀξιοσημείωτο εἶναι, ὅτι ὅπως οἱ ἀρχαῖοι ἔτσι καί οἱ νεώτεροι Ἕλληνες δείχνουν σπήλαια σκοτεινά, σέ ἄγριες τοποθεσίες, ἤ χάσματα καί ὀπές τῆς γῆς, ὅπου νομίζουν ὅτι εἶναι ἡ εἴσοδος τοῦ Ἅδου. (Στήν Ἄνδρο ὑπάρχει καί ὀνομασία "Κάτω κόσμος", πού τή δίνουν σέ ἀκρωτήρια).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Περίεργη εἶναι ἡ παράδοσις γιά τό "Τρίχινο γιοφύρι", ἤ τῆς "Τρίχας τό γεφύρι", σύμφωνα μέ τήν ὁποία οἱ ψυχές πηγαίνοντας στόν Κάτω κόσμο, πρέπει νά περάσουν ἀπ'αὐτό. Ἀλλά εἶναι φτενό σάν τρίχα καί κουνιέται πολύ. Ὅποια ψυχή δέν μπορεῖ νά κρατηθῆ (ἐπειδή δέν εἶναι δίκαιη καί ἀτάραχη), πέφτει στό ποτάμι πού τρέχει ἀπό κάτω καί χάνεται. (Πολίτου, Παραδόσεις Α', ἀριθμ. 983). Ἡ παράδοσις αὐτή, πού χριστιανικώτερη μορφή της λέγει ὅτι τήν ὥρα πού περνᾶνε οἱ ψυχές τῆς Τρίχας τό γεφύρι, ὅσες εἶναι καθαρές μπαίνουν στόν Παράδεισο, εἰδεμή πέφτουνε στήν Κόλασι (Η.Μέγα, Ἑλληνικαί Ἑορταί, σ.210) καί πού ἀσφαλῶς ἔχει μέσα της στοιχεῖα θεοκρισίας, φαίνεται πώς ἦλθε στήν Ἑλλάδα ἀπό τήν Ἀνατολή καί τούς Πέρσες (Ν.Πολίτου, Μελέτη ἐπί τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, Α, σ. 392-7).

Ἐπιγραμματική εἶναι ἡ περιγραφή πού κάνει ὁ Λάζαρος γιά τίς συνθῆκες τοῦ Ἅδου, ὅταν τόν ρωτοῦν στά γνωστά κάλαντα οἱ ἄνθρωποι τί εἶδε ἐκεῖ πού πῆγε:

-Πές μας, Λάζαρε, τί εἶδες
εἰς τόν Ἅδη πού ἐπῆγες;
-Εἶδα πόνους, εἶδα τρόμους,
εἶδα βάσανα καί πόνους!...

Καί σημειώνουμε μέ τήν εὐκαιρία, ὅτι ἀπό τά ἀρχαῖα χρόνια, ἡ μεγαλύτερη περιέργεια τοῦ ἀνθρώπου ἦταν νά μάθη τί συνέβαινε μετά θάνατον καί τί εἶδε ἐκεῖνος πού τυχόν πῆγε στόν ἄλλον κόσμο κ'ἐγύρισε.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πολλοί συγγραφεῖς καί ποιηταί, ἀλλά καί συναξαριστaί, μᾶς ἔδωσαν μέ τή φαντασία τους περιγραφές τοῦ "Αδου, σκηνοθετῶντας μία μετάβαση καί ἐπιστροφή ἐκεῖ κάποιου ἄξιου ἤ δικαίου ἀνθρώπου. Τέτοιες ἀφηγήσεις βρίσκουμε στή Νεκυομαντεία (καί τούς Νεκρικούς Διαλόγους)τοῦ Λουκιανοῦ,στούς "Λόγους τοῦ "Αδου" τοῦ Ψελλοῦ, στόν "Τιμαρίωνα" τοῦ ΙΒ΄αἰῶνος, στή "Θεία Κωμωδία" τοῦ Δάντη, στό "Πατερικόν" Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου ('Ενετίησιν 1780), καί στό λαϊκώτατο ἀνάγνωσμα, τήν "'Αποκάλυψι τῆς Παναγίας".

'Ο "Αδης προσωποποιημένος Τό πρόσωπο τοῦ "Αδου δέν εἶναι στίς λαϊκές ἀντιλήψεις ἴδιο μέ ἐκεῖνο τοῦ Χάρου."Αν ὁ "Χάρος" (ὁ ἀρχαῖος Χάρων) κινεῖται ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους καί τόν Κάτω κόσμο, γιά νά πάρη καί νά μεταφέρη τούς πεθαμένους ἤ τίς ψυχές τους, ὁ "Αδης μένει στό ἄντρο του, στό βασίλειό του, στόν χῶρο τῶν νεκρῶν. Εἶναι "ἀδηφάγος" (λογοπαίγνιο μέ τό ὄνομά του), ἀσυγκίνητος καί τελειωτικός.'Ολόκληρος εἶναι αὐτός ὁ Κάτω κόσμος καί τό στόμα του κάποτε εἶναι τό ἄνοιγμα τοῦ χώρου τῶν νεκρῶν.Στήν ἀρχαία λαϊκή μυθολογία, ὁ "Αδης ἦταν μαζί καί Κριτής καί βασιλεύς στόν Κάτω κόσμο, ἀλλά στή νεώτερη δέν ἦταν δυνατό νά παραμείνη μέ τήν ἰδιότητα αὐτή, ἀφοῦ κριτής τῶν νεκρῶν εἶναι ὁ Θεός.'Ο "Αδης μένει ἁπλῶς μιά φυσική προσωποποίησις τοῦ τάφου καί μοιραῖος φύλακας τῶν νεκρῶν, ἀφοῦ ποτέ δέν τούς ἀφήνει νά γυρίσουν.

Στά λαϊκά κείμενα καί τίς παραδόσεις βρίσκουμε συχνά ὑπαινιγμούς γιά τό πρόσωπο τοῦ "Αδη. Στίς πα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ροιμίες, ὁ Ἅδης λέγεται κουφός."Κουφός ὁ Ἅδης, στραβός πού κλαίει".(Πολίτου Παροιμίαι, Α,318-5). Λέγεται καί"ἀνεχόρταγος":"Ἅδης ἀνεχόρταγος".Καί παροιμία: "Χορταίνει ὁ Ἅδης κόκκλα;"(Πολίτου,Παρ., Α, 324-15).Ὁ Ἴδιος ἐσημείωσα μιά πληροφορία, ἀπό Ἀδραμητινούς πρόσφυγες στή Λέσβο,τό 1940,ὅτι ὅταν στόν τόπο τους ἔθαβε ὁ παπᾶς τό νεκρό, ρίχνοντας στό τέλος χῶμα, ἔλεγε πρός τόν Ἅδη:"Χόρτασ' ἀχόρταγε, χώρησ'ἀχώρηγε!".

Οἱ χαρακτηρισμοί αὐτοί δέν εἶναι ἐπίσης ἄσχετοι ἀπό τή χριστιανική διδασκαλία. Τό ἐλπιδοφόρο γεγονός τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ἔδωσε ἀφορμή στήν Ὑμνογραφία νά προσωποποιήση τόν Ἅδη καί νά ἐνισχύση στόν ἑλληνικό λαό τίς ἰδέες του γιά τή φανταστική ὕπαρξί του. ("Σήμερον ὁ Ἅδης στένων βοᾶ, "κατελύθη μου ἡ ἐξουσία" κ.λ.π.-"Τοῦ Ἅδου καθεῖλες τήν δύναμιν", -"Ἅδης ὁ παμφάγος" κ.λ.π).Ἀλλά καί μόνος ὁ Κατηχητικός Λόγος τοῦ Χρυσοστόμου, πού διαβάζεται τήν ἡμέρα τοῦ Πάσχα, θά ἔφθανε νά δημιουργήση στόν ἑλληνικό λαό σαφῆ ἔννοια τοῦ προσώπου τοῦ Ἅδου ("ὁ Ἅδης,φησίν,ἐπικράνθη κ.λ.π."). Σχετική εἶναι καί ἡ μικρή τελετή, πού συνηθιζόταν παλαιότερα ἔξω ἀπό τίς κλεισμένες πόρτες τῆς ἐκκλησίας, ὅταν ἡ πομπή τοῦ Ἐπιταφίου ἤ τῆς Ἀναστάσεως ἐπέστρεφε ἀπό τήν περιφορά της. Κάποιος,κλεισμένος μέσα στήν ἐκκλησία, παρίστανε τόν Ἅδη καί δέν ἤθελε μέ κανένα τρόπο νά ὑπακούση στά κελεύσματα τοῦ ἱερέως:"Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες ὑμῶν καί ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καί εἰσελεύσεται ὁ βα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σιλεύς τῆς δόξης". Ἐρωτοῦσε μέ ἀναίδεια: "Τίς ἔστιν οὗτος ὁ βασιλεύς τῆς δόξης;" καί μόνο στήν τρίτη φορά ὑποχωροῦσε καί ἄνοιγε. Ὁ λαός ἔβλεπε ἔτσι μέ σαφῆ τρόπο, ὅτι ὁ Χριστός κατέβηκε στήν ἐπικράτεια τοῦ Ἅδη καί ὅτι ὁ Ἅδης ἦταν ἕνας δύσκολος καί διαβολικός κυρίαρχος. (Βλ. σχετικό διήγημα τοῦ Ἀ. Μωραϊτίδη, "Ἄρατε πύλας").

Ἡ διαβολική αὐτή ἰδιότης τοῦ Ἅδου, πού τήν ἐνισχύει καί ἡ διδασκαλία γιά τό προπατορικό ἁμάρτημα καί τή λύση του, μέ τήν κάθοδο τοῦ Χριστοῦ "ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς", ἔκαμε ὥστε νά τόν φαντάζεται ἡ εἰκονογραφία σάν Δράκοντα. Στήν "Ἑρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης" Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, δίδεται νεται ὁδηγία πῶς νά ζωγραφίζεται ὁ "παμφάγος Ἅδης": Ποίησον σπήλαιον σκοτεινόν, καί μέσα εἰς αὐτό δράκοντα μέγαν, τυλιγμένον, καί γράψον: "Ὁ παμφάγος Ἅδης". (Ἐκδ. Α. Παπαδ.-Κεραμέως, Πετρούπολις 1909, σ. 210). Ἡ προσωποποίησις τοῦ Ἅδη μέ δράκοντα δέν εἶναι ἄσχετη ἀπό τήν ἀντίληψι ὅτι ὁ χῶρος τοῦ Ἅδου εἶναι τελματώδης καί σκοτεινός μέ στενό ἄνοιγμα σπηλαίου, ὅτι ὁ δράκων εἶναι ὄφις, δηλαδή ζῶο κατ' ἐξοχήν χθόνιο (πρβλ. τήν ἀρχαία μυθολογία καί τίς δοξασίες περί νεκρῶν μέ τόν ὄφιν), καί ἐπίσης ὅτι, κατά τή χριστιανική διδασκαλία, οἱ δυνάμεις τοῦ σκότους γίνονται "δράκοντες ἐμφωλεύοντες". (Πρβλ. καί τά θαύματα τῶν δρακοντοκτονιῶν).

(Δη. Σ. Λουκᾶτος, ΘΗΕ, Α, 416-419).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Επιτάφιος.

Πβ. κιβώριον

Ἡ λέξις σημαίνει τάφος, ἐκ τῆς Συριακῆς KEDORA (ἀνάλογον τό ἡμέτερον κιβούριον-κιβούρι). Εἰς τήν ἐκκλησιαστικήν ἀρχιτεκτονικήν κιβώριόν εἶναι τό κουβούκλιον τό ἀποτελούμενον ἐκ τεσσάρων κιόνων(ἐνίοτε στρεπτῶν), ἱσταμένων κατά τά τέσσαρα ἄκρα τῆς ἁγίας Τραπέζης καί στεγαζόμενον ὑπό θολίσκου ἤ κεραμίδος, μέσῳ τεσσάρων εὐθέων ἤ τοξωτῶν ἐπιστυλίων. Τοῦτο γίνεται πρός ἔξαρσιν καί ἀνάδειξιν τῆς ἁγίας Τραπέζης, ἤτοι τοῦ τάφου τῆς Θυσίας, ὅπως ἐγίνετο ἀκριβῶς καί μέ τούς ἐκτός τῶν πόλεων (κατά τήν πρώτην χριστιανικήν περίοδον) τάφους τῶν μαρτύρων, ἄνωθεν τῶν ὁποίων ὑπῆρχον τά λεγόμενα TEGURIA. Τό κιβώριον λοιπόν μέ τήν ὑπ'αὐτό ἁγίαν Τράπεζαν, ἐμφανίζον ἐν συνόλῳ τόν ἀρχαῖον τάφον τοῦ μάρτυρος, ἀποτελεῖ καί ἰσχυράν ἔνδειξιν ἀφ'ἑνός τῆς γενέσεως τοῦ χριστιανικοῦ θυσιαστηρίου, ἀλλ'ἀφ'ἑτέρου καί αὐτῆς τῆς χριστιανικῆς βασιλικῆς, τῆς ὁποίας τήν προέλευσιν συνδέει πρός τό νεκρικόν τάφον, ἤτοι πρός τά μαρτύρια.

Τά ἐπιστύλια τοῦ κιβωρίου εὐθέα μέχρι τοῦ Δ'αἰῶνος καθίστανται τοξωτά ἀπό τοῦ Ε'. Ὁ καλύπτων τό κατασκεύασμα τούτο "οὐρανός" φέρει εἰς τήν κορυφήν σταυρόν, ἐσωτερικῶς δέ χρυσοῦν στέφανον ἤ κανδήλαν. Κάτωθεν τῶν τόξων ἐκρέμαντο τά βῆλα, δηλ. καταπετάσματα τά ὁποῖα ἀνεσύροντο εἰς ὡρισμένας στιγμάς τῆς λειτουργίας. Τά βῆλα, κρεμάμενα καί εἰς τάς τέσσαρας πλευράς, ἀπετέλουν τό τετράβηλον, σημαντικώτερον δέ ἦτο τό βῆλον τῆς προσόψεως, ὅπερ ἀργότερον ἐν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νοεῖται διά τῆς λέξεως καταπέτασμα, ὡς καταπίπτον ἐπί τῆς κεφαλῆς τοῦ ἱερουργοῦντος. Τούτου ἐξέλιξις εἶναι ὁ σημερινός "ἀήρ".

Τά κιβώρια ἦσαν ξύλινα ἤ συνιθέστερον μαρμάρινα, τά τελευταῖα δέ εὑρίσκονται εἰς τάς ἀνασκαφάς. Εἰς μωσαϊκά καί τοιχογραφίας κωδίκων (π.χ. εἰς τό Μηνολόγιον Βασιλείου τοῦ Β') ἔχομεν παραστάσεις κιβωρίων, ἀργότερον δέ εἰκονίζεται ὁ Χριστός δίς κάτωθεν κιβωρίου μεταδίδων τό σῶμα του καί τό αἷμα του εἰς τούς ἐντεῦθεν καί ἐκεῖθεν ἱστορουμένους ἀποστόλους. Κιβώρια γνωστά ἐν Ἑλλάδι εἶναι τά τῶν ναῶν Καταπολιανῆς τῆς Πάρου καί Κοιμήσεως τῆς Καλαμπάκας.

(Κων.Δ.Κολοκύρης, ΘΗΕ, Ζ, 548-549).

ἑξαπτέρυγα.

Τά προηγούμενα τῶν λιτανειῶν καί ἱερῶν πομπῶν ἑξαπτέρυγα εἶναι μετάλλινοι δίσκοι, ἐπί τῶν ὁποίων ἐξεικονίζονται τά δι'ἓξ πτερύγων κατακαλυπτόμενα καί πετόμενα Σεραφείμ. Τά ἑξαπτέρυγα, ἅτινα σήμερον κατασκευάζονται ἐξ ἀργύρου ἤ χρυσοῦ ἤ καί ἐξ ἄλλων μετάλλων, εἶναι συνέχεια καί ἐξέλιξις τῶν ἀρχαίων ἑκταωνοπτέρων ἤ ὀθονῶν ριπιδίων, ἤ ριπίδων, "τῶν ὑπό τῶν διακόνων κατά τήν θείαν Λειτουργίαν κρατουμένων καί τά τίμια Δῶρα ριπιζόντων, ἵνα μή ἔντομόν τι ἐμπέσῃ εἰς τά ἅγια Δισκοπότηρα, ἀποτελοῦν δέ καί ταῦτα μίαν ἐπί πλέον ἀπόδειξιν τῆς ρευστότητος τῶν τύπων, ἀρχομένων μέν πολλάκις ἀπό τῆς ἐξυπηρετήσεως ὡρισμένου πρακτικοῦ σκοποῦ, καταληγόντων δέ οὐχί

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σπανίως εἰς ἕν κόσμημα ἄσχετον πρός τόν ἀρχικόν προορισμόν του. Οἱ κοσμικοί ποιηταί τῆς εἰδωλατρικῆς Ρώμης ἔψαλλον τά ριπίδια, ὧν αἱ ἁβραί κινήσεις καί οἱ ἐρωτότροποι κραδασμοί ὑπό τῶν λεπτοφυῶν γυναικείων χειρῶν οὐκ ὀλίγον τό πῦρ τῆς ἡδυπαθείας ὑπεξέκαιον. Ὁ δέ χριστιανισμός, ὁ τά πάντα ὑποζεύξας εἰς τό ἅρμα του καί μεταβαλών τάς αἰσθήσεις εἰς ἀεροδρόμους τῶν οὐρανίων, παρέλαβε καί τά ὄργανα ταῦτα τῆς ἐγκαλλωπιζομένης σαρκός καί τά προεβίβασεν εἰς σκεύη τιμιώτατα" (Κωνσταντίνου Καλλινίκου, Ὁ χριστιανικός ναός καί τά τελούμενα ἐν αὐτῷ, ἔκδ. β΄, Ἀθῆναι 1958, σ. 213-214). Περί τῶν ριπιδίων αἱ Ἀποστολικαί Διαταγαί γράφουν: "Δύο δέ διάκονοι ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τοῦ θυσιαστηρίου κατεχέτωσαν ἐξ ὑμένων λεπτῶν ῥιπίδιον ἢ πτερόν ταῶνος ἤ ὀθόνης, καί ἠρέμα ἀποσοβείτωσαν τά μικρά τῶν ἱπταμένων ζώων, ὅπως ἄν μή ἐγχριμπτωνται εἰς τά κύπελλα" (βιβλι. Η΄, κεφαλ. XII, ΒΕΠ, Β΄, σ. 150-151). Ἐν τῷ Λειμῶνι τοῦ Ἰωάννου Μόσχου ἀναφέρεται, ὅτι ἐκ παίδων, παιζόντων λειτουργίαν, "ὁ μέν τήν προσκομιδήν ἔλεγεν", οἱ δέ ἄλλοι, ὑποδυθέντες πρόσωπα διακόνων, "τοῖς φακιολίοις ἐρρίπιζον" (Ἰωάννου Μόσχου, Λειμών, κεφ. 169, PG 87, 308).

Σύν τῷ χρόνῳ ἡ ἐξ ἐπιδράσεως βιβλικῶν παραστάσεων δημιουργηθεῖσα ἀλληγορική ἑρμηνεία τῶν ριπιδίων συνετέλεσεν εἰς τό νά ἐξελιχθοῦν ταῦτα εἰς ἑξαπτέρυγα. Αἱ βιβλικαί αὗται παραστάσεις εἶναι ἀφ' ἑνός ἡ ἐν Ἀποκ. δ΄6-8 εἰκών καί ἀφ' ἑτέρου ἡ ὀπτασία τοῦ Ἡσαΐου (Ἡσ. στ΄1-2). Κατά τήν πρώτην εἰκό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

να "ἐν μέσῳ τοῦ θρόνου καί κύκλῳ τοῦ θρόνου τέσσαρα ζῶα γέμοντα ὀφθαλμῶν ἔμπροσθεν καί ὄπισθεν". Κατά τήν ὀπτασίαν ἐξ ἄλλου τοῦ Ἡσαΐου ὁ Κύριος ἐκάθητο "ἐπί θρόνου ὑψηλοῦ καί ἐπηρμένου καί πλήρης ὁ οἶκος τῆς δόξης αὐτοῦ. Καί Σεραφείμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, ἕξ πτέρυγες τῷ ἑνί καί ἕξ πτέρυγες τῷ ἑνί, καί τοῖς μέν δυσί κατεκάλυπτον τό πρόσωπον, ταῖς δέ δυσί κατεκάλυπτον τούς πόδας καί ταῖς δυσίν ἐπέταντο". Ἐκ τῶν βιβλικῶν τούτων παραστάσεων ὁρμωμένη ἡ εὐσεβής χριστιανική φαντασία "εἰς τά πτερά τοῦ ταῶνος μέ τά ποικιλόχρυσα καί χρυσίζοντα στίγματά του, ὅπου ἡ ἀρχαία Μυθολογία ἐνέβλεπεν ἄλλοτε τούς ὀφθαλμούς τοῦ προσφιλοῦς τῇ Ἥρᾳ πολυομμάτου Ἄργου, διορᾷ τώρα οἱονεί ἀποσκίασμα τῆς εἰκόνος τῆς Ἀποκαλύψεως, τῆς διαγραφούσης τά τέσσαρα ἐκεῖνα μυστηριώδη ζῶα.., πρός δ' ἔτι καί τῆς παρ' Ἡσαΐᾳ ὀπτασίας τῶν Σεραφείμ" (Κωνσταντίνου Καλλινίκου, ἔνθ' ἀν. σ. 214). Τά ἑξαπτέρυγα τώρα οἱονεί περιστοιχοῦν τόν βασιλέα τῆς δόξης ἐπί τῆς Ἁγίας Τραπέζης.

(Εὐαγγ. Θεοδώρου, ΘΗΕ, Ε, 715-716).

κουβούκλιον.

βλ. ἐπιτάφιος.

Οἰκονόμος.

Ἡ λέξις, σύνθετος ἐκ τοῦ οἶκος-νέμω, δηλοῖ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ τόν διοικοῦντα καί ἐπιβλέποντα τά τοῦ οἴκου, ἐν δέ τῇ νέᾳ γλώσσῃ καί τόν ἀγαπῶντα τήν οἰ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κονομίαν. Ὡς οὐσιαστικόν δηλοῖ τόν ἐπιστάτην, τόν ἐπίτροπον καί φροντιστήν ἤ διαχειριστήν τῶν ἐφοδίων τοῦ οἴκου. Ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ὡς οἰκονόμοι θεωροῦνται οἱ Ἀπόστολοι καί οἱ ποιμένες τῶν Ἐκκλησιῶν (Α΄Κορ,δ΄1,2,Τίτ.α΄7), μεταφορικῶς δέ καί οἱ χριστιανοί (Α΄Πέτρ. δ΄10).

Εἰς τήν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν οἰκονόμος ἐν μέν ταῖς μοναῖς εἶναι τίτλος μοναχοῦ διαχειριζομένου τήν περιουσίαν τῆς μονῆς καί διαφυλάσσοντος πάντα τά χρειώδη αὐτῆς, εἰς δέ τούς ναούς τῶν πόλεων οἰκονόμος εἶναι ἀξίωμα (ὀφφίκιον) ἐγγάμου ἐφημερίου ἱερέως. Κατά τό Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον οἰκονόμος, ἀποκληθείς μέγας χάριν τιμῆς, εἶναι ἐκκλησιαστικόν ὀφφίκιον, καταταγόμενον πρῶτον εἰς τήν πρώτην πεντάδα τοῦ δεξιοῦ χοροῦ τῶν ἀξιωματούχων τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Ἐκκλησίας. Τά ὀφφίκια δέ ταῦτα ἀνεφάνησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετά τόν Δ΄αἰ.

Τά καθήκοντα τοῦ μεγάλου οἰκονόμου εἶναι περιουσιακά καί τελετουργικά. Καί περιουσιακά μέν εἶναι ἡ διοίκησις τῆς περιουσίας τῆς Ἐκκλησίας κατά τήν γνώμην τοῦ ἐπισκόπου καί ἡ συντήρησις καί αὔξησις, αὐτῆς, κατά τόν 26 κανόνα τῆς ἐν Χαλκηδόνι Δ΄Οἰκουμ. Συνόδου: "Ἵνα μή ἁμαρτύρου οὔσης τῆς οἰκονομίας τῆς Ἐκκλησίας, σκορπίζηται ἡ οὐσία αὐτῆς καί προστρίβηται λοιδορία τῇ ἱερωσύνῃ". Ὁ κανών δέ οὗτος ἐπανελήφθη καί συνεπληρώθη ὑπό τοῦ 11ου τῆς Ζ΄Οἰκ. Συνόδου. Ὁ οἰκονόμος εἰσπράττει τά εἰσοδήματα καί καταβάλλει τάς δαπάνας τῆς Ἐκκλησίας, μεριμνῶν ἅμα διά τήν βοήθειαν ὀρφανῶν, χηρῶν καί πενήτων, λογοδο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τεῖ δέ διά τήν τοιαύτην διαχείρισιν ἄπαξ μέν τοῦ ἔτους πρός τόν οἰκεῖον ἐπίσκοπον, κατά δίμηνον δέ εἰς τήν πολιτικήν ἀρχήν.

Τελετουργικά δέ καθήκοντα τοῦ οἰκονόμου εἶναι: α) Λειτουργοῦντος ἐπισκόπου, ἵσταται δεξιᾷ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, φορῶν τό στιχάριον αὐτοῦ καί κρατῶν τό ἅγιον Ριπίδιον. β) Ἀναγιγνώσκει τό Εὐαγγέλιον τήν Κυριακήν τοῦ Πάσχα. γ) Προσάγει εἰς τόν ἐπίσκοπον τόν μέλλοντα χειροτονηθῆναι ἱερέα (ἄν καί τοῦτο εἶναι κυρίως ἔργον τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου). Ὁ 11 κανών τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου ὁρίζει νά καθίσταται καί εἰς τά μοναστήρια οἰκονόμος, διά τήν διαφύλαξιν τῆς περιουσίας τῆς μονῆς.

Εἰς τάς ἀνδρικάς μονάς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, ὁ οἰκονόμος προΐσταται τοῦ οἰκείου Συμβουλίου, τοῦ ἔχοντος τήν διοίκησιν καί διαχείρισιν τῆς περιουσίας τῆς μονῆς, τοῦ ἡγουμένου αὐτῆς ἀσκοῦντος μόνον πνευματικήν δικαιοδοσίαν, κατά τό ἄρθρον 8 τοῦ ἀπό 14 Σ/βρίου 1929 νόμου 4567.

Τά ὀφφίκια αὐτά τῶν ἐγγάμων ἐφημερίων ἱερέων τῶν ναῶν, πολλαπλασιασθέντα ἀπό τοῦ Θ' αἰ. καί ὄντα τότε ὑπουργήματα εἰς διαφόρους ὑπηρεσίας, κατήντησαν βαθμηδόν ἁπλοῖ τιμητικοί τίτλοι, ἄνευ τῶν σχετικῶν καθηκόντων αὐτῶν.

Τά ὀφφίκια ἀπονέμονται ὑπό τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου διά σχετικῆς εὐχῆς καί ἐπιδόσεως εἰδικοῦ ἀμφίου, τοῦ καλουμένου ἐπιγονατίου.

(Γ. Μακρῆς, ΘΗΕ, Θ, 680-681).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δ. Λαογραφικά στοιχεῖα.

1. Μεγάλη Παρασκευή.

Ἡ Μεγ. Παρασκευή εἶναι ἡμέρα ἀπολύτου ἀργίας καί νηστείας. Σχεδόν ὁλόκληρος ἡ ἡμέρα διατίθεται εἰς τήν παρακολούθησιν τῆς ἀποκαθηλώσεως τοῦ Ἐσταυρωμένου καί τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἐπιταφίου. Ὁ λαός ζῇ ἐν κατανύξει τό θεῖον δρᾶμα. Τήν ἔφεσιν αὐτοῦ πρός μέθεξιν εἰς τό πάθος τοῦ Κυρίου ἐμφαίνουν ἁπλαῖ τινες, ἀλλά χαρακτηριστικαί πράξεις. Π.χ. εἰς τά χωρία τῆς Πυλίας κ.ἀ. "τή Μεγ. Παρασκευή πίνουνε ξίδι καί καπινιά γι' ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ πού τόν ποτίσανε ξίδι. Βάνουν λίγη καπινιά σ' ἕνα ποτήρι, ρίχνουν καί ξίδι καί τό πίνουν". Εἰς τήν Κρήτην τήν Μεγάλη Παρασκευή τρῶνε νερόβραστα φαγητά μέ ξίδι, τρῶνε χοχλιούς βραστούς, πού μοιάζει τό ζουμί τους μέ χολή. Εἰς τήν Κορώνην τή Μεγ. Παρασκευή οὔτε φωτιά ἀνάβουνε οὔτε μαγερεύουνε οὔτε βάνουνε μπουκιά στό στόμα τους. Καμποσοι βάνουνε σ' ἕνα ποτήρι ξίδι καί ρίχνουνε μέσα καί λίγη ἀράχνη καί πίνουνε τρεῖς γουλιές, γιατί ἔτσι ποτίσανε καί τό Χριστό.

Ὅταν περί τήν μεσημβρίαν γίνῃ ἡ ἀποκαθήλωσις καί ἐκτεθῇ εἰς προσκύνησιν ἡ χρυσοΰφαντος παράστασις τοῦ νεκροῦ Ἰησοῦ ἐπί φορητοῦ κουβουκλίου, τότε ἀρχίζει ὁ στολισμός τοῦ Ἐπιταφίου. Τόν στολισμόν ἐνεργοῦν τά κορίτσια τῆς ἐνορίας μέ ἄνθη πού στέλλονται ἀπό τά σπίτια. Ὅλα τ' ἄνθη τῆς ἀνοίξεως: βιολέττες, μενεξέδες, τριαντάφυλλα, λεμονανθοί, πλέκονται εἰς στεφάνους καί γιρλάντες καί ὁ Ἐπιτάφιος γίνεται ὅ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λος μία ἀνθίνη κορώνα.

Εἰς πολλούς τόπους τά κορίτσια τήν ὥραν πού στολίζουν τόν 'Επιτάφιον ψάλλουν τό μοιρολόγι τῆς Παναγίας, μακρόν θρησκευτικόν ἆσμα πού ἱστορεῖ τήν σταύρωσιν τοῦ 'Ιησοῦ καί ἐκφράζει τήν ὀδύνην τῆς ἁγίας αὐτοῦ Μητρός. Καί εὐθύς ἀρχίζει ἡ συρροή τοῦ κόσμου καί ἡ προσκύνησις τοῦ 'Επιταφίου. Παρθένοι μέ κάνιστρα γεμᾶτα λεμονόφυλλα ἤ τριαντάφυλλα παρίστανται εἰς αὐτόν ὡς εἰς μνῆμα τοῦ Σωτῆρος καίραίνουν, ὡς ἄλλαι μυροφόροι, μέ μῦρα τόν νεκρόν 'Ιησοῦν. Οἱ προσκυνοῦντες, προπάντων γυναῖκες καί παιδία, ἀφοῦ ἀσπασθοῦν, περνοῦν κάτω ἀπό τόν'Επιτάφιον "γιά νά τούς πιάσῃ ἡ χάρη", ὡς λέγουν.

"Οταν νυκτώσῃ, ἀρχίζει ἡ ἀκολουθία καί ἡ περιφορά τοῦ 'Επιταφίου.'Η πομπή καταρτίζεται μέ τά ἐξαπτέρυγα καί τόν Σταυρόν ἐμπρός, τόν 'Επιτάφιον καί τούς ἱερεῖς κατόπιν. Εἰς τάς πόλεις προηγεῖται ἡ μουσική, τονίζουσα πένθιμα ἐμβατήρια.'Ο κόσμος πού ἀκολουθεῖ κρατεῖ εἰς χεῖρας λαμπάδας ἀναμμένας καί καθώς ἡ πομπή κινεῖται φαίνεται ὡς φωτεινός ποταμός πού ἐλίσσεται εἰς τούς δρόμους. Κατά διαστήματα ἡ πομπή σταματᾷ εἰς πλατείας καί σταυροδρόμια καί ἀναπέμπονται ἐκεῖ δεήσεις ὑπό τῶν ἱερέων. Περίεργος εἶναι ἡ σύγκρουσις πού ἐπηκουλούθει ἄλλοτε τήν συνάντησιν τῶν 'Επιταφίων δύο ἐνοριῶν.

'Απλούστερα, ἀλλά καί γραφικώτερα διεξάγεται ἡ περιφορά τοῦ 'Επιταφίου εἰς τά χωρία. Δίδω μίαν περιγραφήν ἀπό τήν Λατσίδα τῆς 'Αν.Κρήτης."Πολύ νύχτα τό Μεγάλο Σάββατο τό πρωΐ οἱ σημαντηράδες παίρνουν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τά σημαντήρια ντως καί γυρίζουνε τό χωριό ἀπό πόρτα, χτυποῦν τά σημαντήρια καί ξυπνοῦν τούς ἀνθρώπους νά πᾶνε στήν ἐκκλησία...'Αφοῦ ψάλλουν ὅλη τήν ἀκολουθία, κατόπιν σηκώνουν τέσσερεις ἄνθρωποι τόν 'Επιτάφιο. Πηγαίνουν μπροστά οἱ σημαντηρᾶδες καί παίζουν τά σημαντήρια. Πίσω ἀκολουθοῦν τά ἐξαπτέρυγα καί ὁ Σταυρός, κατόπιν ὁ 'Επιτάφιος καί κατόπιν ὅλος ὁ κόσμος καί γυρίζουν ὅλο τό χωριό. Σταματοῦν σέ κάθε ἐκκλησία, χαλασμένη καί γερή, καί ψάλλουν παρακλήσεις. Τελευταῖα πᾶνε στό νεκροταφεῖο καί περνᾷ ὁ 'Επιτάφιος πάνω ἀπό τούς τάφους.Γυρίζοντας στήν ἐκκλησία αὐτοί πού κρατοῦν τόν 'Επιτάφιο τόν σηκώνουν ψηλά στήν πόρτα τῆς ἐκκλησίας καί περνοῦν ὅλοι ἀπό κάτω".

Πολλαχοῦ τήν ὥραν τῆς περιφορᾶς τοῦ 'Επιταφίου ἀνάπτονται πυραί, εἰς τάς ὁποίας καίονται θυμιάματα, ἀλλ'εἴς τινας τόπους εἰς τήν πυράν καίεται ὁ'Ιούδας. Εἰς τοῦ Μελιγαλᾶ "τή Μεγ.Παρασκεύή τό βράδυ ἀνάβουν φουνταρίες. Κάθε νοικοκυρά, ὅταν σημαίνη ἡ καμπάνα γιά τόν 'Επιτάφιο, θά ρίξη μπρός στήν πόρτα της δύο τρία μάτσα λοῦρες (κληματόβεργες) καί θά τούς βάλη φωτιά."Ωστε νά βγῆ ὁ 'Επιτάφιος, οἱ λοῦρεςθά ἔχουν γίνει θράκα. Τήν ὥρα πού περνάει ὁ 'Επιτάφιος ἀπό τό δρόμο βγαίνει κάθε νοικοκυρά καί ρίχνει ἐπάνω στή θράκα μιά χούφτα μοσχοβολάει ὁ τόπος καί στέκεται καί ὁ παπᾶς καί κάνει παραστάσιμο". Εἰς τήν Κίον "ὅσην ὥρα γυρίζουν τόν 'Επιτάφιο, οἱ πόρτες μένουν ἀνοιχτές, γιά νά μπῆ ἡ θεία χάρη μέσα". Εἰς τάς Μέτρας (Θράκ.), "περιφέροντες τόν νεκρόν τοῦ Χριστοῦ ἀνά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τάς ὁδούς τοῦ χωρίου σταματοῦν εἰς ἕνα παρεκκλήσι, ὅπου ἔχουν στοιβαγμένα τά καψίδια καί τόν 'Ιούδαν ἐστημένον ἐπ'αὐτῶν. Καθ'ἥν δέ στιγμήν ὁ ἱερεύς ἀναγινώσκει τό σχετικόν εὐαγγέλιον, ἀνάπτουν τήν πυράν καί καίουν τόν 'Οβριό.'Από τήν στάκτην ἐκείνην λαμβάνουν μιάν φούκταν, διά νά ρίψουν τήν ἐπομένην εἰς τά μνήματα ἤ διά μαγικήν χρῆσιν".

"Οτι ὅμως ἀρχικῶς αἱ πυραί τοῦ Πάσχα δέν εἶχον σχέσιν πρός τόν 'Ιούδαν, ἀλλ'ἦσαν περιοδικαί πυραί συνάγεται ἐκ τούτου, ὅτι αὗται εἶς τινας τόπους,ὡς ἐν Λέσβῳ, δέν ἀνάπτονται μόνον τήν Μεγ.Παρασκευήν, ὅτε καί καίεται ὁ 'Εβραῖος, ἀλλά καί κατ'ἄλλας ἡμέρας ἀπό τῆς Μεγ.Τετάρτης μέχρι τοῦ Μεγ. Σαββάτου τό πρωΐ ἔξω ἀπό τήν ἐκκλησίαν εἰς τήν πλατεῖαν.Εἰς τήν Λέσβον "συνεριζότανε τά χωριά, ποιό θ' ἀνάψῃ τήν πιό μεγάλη φωτιά. Γιά τίς φωτιές ἐκλέβανε ξύλα ἀπό τίς αὐλές. Τήν Μεγ.Παρασκευή φτειάναν κ' ἕνα 'Οβραῖο καί τόν καίγανε. Καίγανε τ''Οβριοῦ τά γένεια. Αὐτές τίς φωτιές δέν τίς πηδούσανε".'Ως δέ θά ἴδωμεν ,μεγάλαι πυραί ἀνάπτονται καί τήν Κυριακήν μέ τό φῶς τῆς 'Αναστάσεως .

'Ιδιαιτέρας σημασίας εἶναι ἡ συνήθεια τῶν Σερραίων γυναικῶν νά τοποθετοῦν κατά τήν περιφοράν τοῦ 'Επιταφίου ἐπί τραπέζης πρό τοῦ κατωφλίου τῆς ἐξωθύρας των τήν εἰκόνα τοῦ 'Εσταυρωμένου ἐν μέσῳ ἀνθέων καί ἀνημμένων κηρίων καί θυμιαμάτων.Παραπλεύρως τοποθετοῦν πινάκιον μέ χλόην φακῆς ἤ κριθῆς, τήν ὁποίαν ἔχουν φυτεύσει πρός τοῦτο κατά τινα ἡ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μέραν τῆς Μεγ.Σαρακοστῆς. Τό ἔθιμον ἀπαντᾷ καί ἀλλαχοῦ τῆς Ἀνατ.Μακεδονίας καί ἐνθυμίζει τούς "κήπους τοῦ Ἀδώνιδος". Ὡς γνωστόν, κατά τήν ἑορτήν τοῦ Ἀδώνιδος αἱ γυναῖκες πενθηφοροῦσαι ἐξέθετον ἐπί νεκρικῆς κλίνης κήρινα ὁμοιώματα τοῦ Ἀδώνιδος, "τά εἴδωλα", τά ὁποῖα περιέβαλλον μέ ἄνθη καί μέ τούς λεγομένους "κήπους" ἤτοι γάστρας, εἰς τάς ὁποίας εἶχον φυτεύσει μάραθα ἤ ἄλλα φυτά ταχέως ἀναθάλλοντα καί ταχέως μαραινόμενα, διά νά συμβολίσουν τήν προώρως μαρανθεῖσαν νεότητα τοῦ Ἀδώνιδος ἤτοι τήν ταχέως παρερχομένην ἀκμήν τοῦ ἔαρος, τήν ὁποίαν ἐξεπροσώπει ὁ Ἄδωνις .

Ὡς εἰς τά κηρία τῆς Μεγ.Πέμπτης, οὕτω καί εἰς τά κηρία καί τά λουλούδια τοῦ Ἐπιταφίου (Χριστολούλουδα, σταυρολούλουδα) ἀποδίδεται μεγάλη θαυματουργός δύναμις. Πολλαχοῦ μάλιστα ἡ διανομή των γίνεται ὑπ'αὐτοῦ τοῦ ἱερέως.Ἀλλ'ἐνίοτε εἰς τήν θρησκευτικήν ἀντίληψιν παρεισάγεται ὅλως ἀτόπως καί μαγικόν στοιχεῖον. Τά λουλούδια δηλ. τοῦ Χριστοῦ, διά νά ἔχουν δραστικωτέραν ἐνέργειαν, πρέπει νά τά... κλέψουν! Ἰδού δύο παραδείγματα: Εἰς τήν Σπάρτην "ἅμα γυρίσουνε τόν Ἐπιτάφιο, τόν ξεστολίζει ὁ καντηλανάφτης, παίρνει καί τά κεριά καί τά φυλάει.Τήν ἄλλη μέρα τά βάζει ὁ παπᾶς σ'ἕνα δίσκο μέ τά σταυρολούλουδα, γυρίζει σ'ὅλη τήν ἐκκλησία καί τά μοιράζει στίς γυναῖκες. Τά φυλᾶνε σά φυλαχτό καί σάν ἀρρωστήσῃ κανένα παιδάκι, βάνουνε στά κάρβουνα λίγο νερό καί μερικά στατρολούλουδα καί τό λιβανίζουνε".

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εἰς τά Τελώνια τῆς Λέσβου "τά λουλούδια ἀπό τόν 'Επιτάφιο τά παίρνανε καί τά καπνιζόμασταν. Εἶναι πιό καλύτερα νά τό κλέψῃς. Εἶναι καθεμλίδ'κο". Εἰς τήν Πάρον "τά κεριά τοῦ 'Επιταφίου τά φυλᾶνε καί, ὅποτε εἶναι κακοκαιρία, φουρτούνα, βρέχει καί ἀστράφτει, τ'ἀνάβουν, γιά νά περάσῃ ἡ κακοκαιρία....".'Εκτός αὐτῶν εἰς τό εἰκονοστάσιον ἀνατίθεται καί κλάδος ἐλαίας ἤ στέφανος ἀνθέων καί παραμένουν ἐκεῖ ὡς ἁγιωτικά.

Καί ἄλλα δέ μέσα ἀποτροπῆς τῶν κακῶν ἐμηχανεύθη ὁ ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ νά καρπωθῇ ἀπό τήν ἱεροτελεστίαν τοῦ 'Επιταφίου καί τά χρησιμοποιεῖ διά τήν ἐξολόθρευσιν τῶν ἐνοχλητικῶν ζωϋφίων. Εἰς τήν Κίον, "τή Μ.Παρασκευή πού γυρίζουν τόν 'Επιτάφιο, σταματοῦν στά τριδρόμια καί μνημονεύουν. Οἱ ἄνθρωποι πηγαίνουν πρωτύτερα καί βάζουν χῶμα στός μέρος πού ξέρουν, πώς θά σταματήσῃ ὁ 'Επιτάφιος."Αμα τελειώσῃ ἡ ἐκκλησία, πηγαίνουν καί παίρνουν ἀπ'ἐκεῖνο τό χῶμα καί τό σκορποῦν στό σπίτι καί χάνονται οἱ κοριοί". Εἰς τό Κατσιδόνι Κρήτης, "τήν ὥρα πού λέει ὁ παπᾶς στήν ἐκκλησία "ἐν καλάμῳ" κάνουνε σταυρούς ἀπό καλάμι, γιά νά διώξουνε τούς ποντικούς ἀπού τά κουκιά".

"Αλλα τινά ἔθιμα τῆς Μεγ.Παρασκευῆς εἶναι τά ἑξῆς:

1.'Αγυρμός παιδίων. Π.χ. εἰς τήν Κορώνην "τή Μ. Παρασκευή τό πρωΐ γυρνᾶνε τά παιδιά ἀπό σπίτι σέ σπίτι καί λένε τά πάθη τοῦ Χριστοῦ.Κρατᾶνε ἕνα σταυρό στό χέρι καί τά φιλεύουν μέ κουλλούρια ἤ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐγά κόκκινα ἤ λεφτά". Εἰς τό Καστανόφυτον Καστορίας "τά παιδιά τοῦ χωριοῦ παίρνουν ἀπό τήν ἐκκλησίαν τό χελιδόνι (ξύλινον ὁμοίωμα περιστερᾶς), πού τό κρατοῦν μ'ἕνα ξύλο ψηλά καί τό στολίζουν μέ ἄνθη καί τό περιφέρουν στά σπίτια καί μαζεύουν δῶρα,αὐγά κόκκινα κλπ.".

2.Περιοδεία ἀνά τά ἐξωκκλήσια.Π.χ. εἰς τά Τελώνια τῆς Λέσβου "τή Μεγ.Παρασκευή συνηθίζουν καί σηκώνονται πρωΐ, χαράματα, καί γυρίζουν στά ἐξωκκλήσια. Πρέπει νά ἐπισκεφθοῦν 9 ἤ 13 ἐξωκκλήσια. Παίρνουν κι ἀνάβουν κεριά καί θυμίαμα".

3.'Επίσκεψις εἰς τό νεκροταφεῖον.'Ανάθεσις στεφάνων, θυμιάματα κ.λ.π.

4.'Η λιτανεία τοῦ 'Εσταυρωμένου.Π.χ. εἰς τήν Ζάκυνθον τήν μεσημβρίαν τῆς Μ.Παρασκευῆς περιφέρουν ἐν πομπῇ τόν 'Εσταυρωμένον ἀνά τήν πόλιν.

5.Παρασκευή νέας ζύμης. Εἰς τήν 'Αν.Κρήτην "τήν ὥρα πού λέει ὁ παπᾶς τό πρῶτο Εὐαγγέλιο τῆς Μ.Παρασκευῆς, ἡ παπαδιά βαστᾷ λίγο ἀλεύρι καί νερό καί κάνει προζύμι μέ τίς εὐχές τοῦ Εὐαγγελίου καί τό προζύμι ἀνεβαίνει". Τό καινούργιωμα τῆς ζύμης γίνεται καί μέ τά ἄνθη τοῦ 'Επιταφίου ὡς ἑξῆς:"Τό Μεγ. Σάββατο, ὁντό θ'ἀπολειτρουήσῃ ὁ παπᾶς, παίρνουνε τά μυρωδικά κάτω ἀπό τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἀπό τήν 'Επιτάφιο καί τά βράζουνε μέ νερό καί ζυμώνουν τό προζύμι ἤ τό ζυμώνουνε μέ ζεστό νερό καί κατόπιν τό σκεπάζουνε μέ μυρωδικά κι ἀνεβαίνει. "Ετσι καινουργιώνουνε τό προζύμι".(Λασήθι Κρήτης).
(Γ. Μέγας, 158-163).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2. Τή Μεγάλη Παρασκευή στή Σκιάθο.

α. Ἀπό τό πρωΐ γυναῖκες καί κορίτσια στολίζουν μέ ἀψθονα λουλούδια καί μέ χρυσόχαρτα, ἀ dρέδις, τούς ἐπιταφίους καί τῶν δύο ἐνοριακῶν ναῶν τῆς Σκιάθου.

Ἐκείνη τήν ἡμέρα ἡ ἐκκλησιαστική ἀκολουθία ἀρχίζει ἀργά, στίς 9 π.μ., καί τελειώνει ἀργά, στή 1 μ.μ. "Εως ἐκείνη τήν ὥρα μένουν ὅλοι νηστικοί, γιά νά ἀσπασθοῦν πρῶτα τόν ἐπιτάφιο, νά "νισπαστούνι τού μιτάφιου", καί ἔπειτα νά πιοῦν τόν καφέ τους. Τραπέζι τή Μεγάλη Παρασκευή δέ στρώνουν, τρώγουν στό πόδι ὅ,τι βρεθῆ νηστίσιμο. Μερικές γριές μένουν ὅλη τήν ἡμέρα νηστικές.

Μετά τό τέλος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας οἱ ἐνορίτες τῆς κάθε μιᾶς ἐνορίας παρέες-παρέες πηγαίνουν καί στήν ἄλλη ἐνορία, γιά νά ἀσπασθοῦν καί τόν ἄλλο ἐπιτάφιο. "Αλλοι πάλιν, καί πρό πάντων γυναῖκες, μένουν ὅλη τήν ἡμέρα στήν ἐκκλησία.

Ἀποκάτω ἀπό τό κουβούκλιο τοῦ ἐπιταφίου περνοῦν τρεῖς φορές τά μικρά παιδιά, γιά νά εἶναι γερά ὅλο τό χρόνο.

Τή νύχτα τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς οἱ ἐκκλησίες μένουν ἀνοιχτές, καί μένουν μέσα πολλοί, γιά νά "ξενιχτίσ'νι τόν ἐπιτάφιο", ὅπως ξενυχτοῦν καί τούς νεκρούς, "Ισαμε τήν ὥρα πού θά ἀρχίση ἡ ἀκολουθία τοῦ ἐπιταφίου. Στά παλαιότερα χρόνια οἱ γυναῖκες πού ξενυχτοῦσαν τόν ἐπιτάφιο, κάθονταν γύρω-γύρω σ'αὐτόν καί ἔψελναν σά μοιρολόγι τό τραγούδι Σήμερα μαῦρος οὐρανός.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κάθε οἰκογένεια ἀπό τήν ἡμέρα τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς ἀγοράζει γιά ὅλους τούς ἀνθρώπους τοῦ σπιτιοῦ ἀπό μιά λαμπάδα, γιά νά τήν ἀνάψουν στήν ἐκκλησία τή νύχτα, πού θά γίνη ἡ περιφορά τοῦ ἐπιταφίου. Οἱ λαμπάδες αὐτές εἶναι γιά ὅλους κίτρινες. Μόνον γιά τά μικρά παιδιά ἐπιτρέπεται νά εἶναι καί ἄσπρες.

β.Ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἐπιταφίου θρήνου καί ἡ περιφορά τῶν ἐπιταφίων γίνεται τή νύχτα. Ἡ ἀκολουθία ἀρχίζει στή 1 μετά τά μεσάνυχτα καί τελειώνει τά χαράματα, στίς 5 περίπου τό πρωί. Ἡ περιφορά τῶν ἐπιταφίων γίνεται γύρω-γύρω σέ ὅλη περίπου τήν κωμόπολη. Προηγεῖται ὁ ἐπιτάφιος τῆς κάτω ἐκκλησίας μέ ὅλους τούς ἐνορίτες, καί ἀκολουθεῖ ὁ ἐπιτάφιος τῆς ἐπάνω ἐκκλησίας μέ τούς ἐνορίτες της.

Ὅταν ὁ κάθε ἐπιτάφιος μέ ὅλη τήν πομπή του ἐπιστρέψη στήν ἐκκλησία του, πρίν νά μπῆ στήν ἐκκλησία, γίνεται ἡ ἀκόλουθος τελετή:

Στέκεται ὅλη ἡ πομπή μπροστά στήν ἐκκλησία, καί οἱ ἱερεῖς μπροστά μέ τόν ἐπιτάφιο στό κεφάλι τους. Ἡ πόρτα τῆς ἐκκλησίας εἶναι κλειστή. Καί τότε ὁ πρωτόπαδας χτυπᾶ δυνατά τήν πόρτα τῆς ἐκκλησίας μέ τό χέρι του, λέγοντας:

-Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καί ἐπάρθηται πύλαι αἰώνιοι, καί εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεύς τῆς δόξης.

Μέσα στήν ἐκκλησία ἀποπίσω ἀπό τήν πόρτα εἶναι ἀπό πρωτύτερα ἕνας ἀπό τούς ἐνορίτες κατάλληλος, καί ἀπαντᾶ:

-Τίς ἐστιν οὗτος ὁ Βασιλεύς τῆς δόξης;

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁ πρωτόπαπας ἀποκρίνεται ἀπέξω:

-Κύριος κραταιός καί δυνατός, Κύριος δυνατός ἐν πολέμῳ.

Καί ξαναχτυπᾶ πάλιν ἡ πόρτα μέ τό χέρι του, λέγοντας τά ἴδια: -"Αρατε πύλας, κλπ., ὅπως παραπάνω.

Ἀπαντᾶ ἀπό μέσα ὁ ἐνορίτης καί δεύτερη φορά.

-Τίς ἐστιν οὗτός ὁ Βασιλεύς τῆς δόξης;

Καί τότε ὁ πρωτόπαπας σπρώχνοντας τήν πόρτα τήν ἀνοίγει διάπλατα, καί συγχρόνως φωνάζει δυνατά.

-Κύριος τῶν δυνάμεων: Αὐτός ἐστιν ὁ Βασιλεύς τῆς δόξης.

Καί μπαίνουν ὅλοι στήν ἐκκλησία, ὅπου ἀποτελειώνουν τήν ἀκολουθία τοῦ Ἐπιταφίου.

Στό τέλος τῆς ἀκολουθίας βγαίνουν ἀπό τόν ἐπιτάφιο τά λουλούδια καί τίς λαμπάδες του, ξαμαρτών' ι τού μιτάφιου, μέ μεγάλο θόρυβο, γιατί προσπαθεῖ ὁ κάθε ἕνας νά πάρη μερικά λουλούδια ἀπ'αὐτόν καί κανένα κομματάκι λαμπάδα, πού χρησιμεύουν γιά φυλαχτό καί γιά ἄλλες θρησκευτικές συνήθειες.

γ. Τή Μεγάλη Παρασκευή δέν κάνει νά ἀναπιάσουν προζύμι, γιατί τό προζύμι, πού θά ἀναπιστῆ ἐκείνη τήν ἡμέρα, τό θεωροῦν νεκρικό, νικρικάτου.

(Γ.Α. Ρήγα, Σκιάθου Λαϊκός Πολιτισμός. Τεῦχος Δ'. Θεσαλονίκη 1970, σσ. 394-395).

ε'. Παράλληλα κείμενα.

1. Ἡ σταύρωσι τοῦ Χριστοῦ.

Κάτω στά Γεροσόλυμα εἰς τοῦ Χριστοῦ τόν τάφο
ἐκεῖᾶ δεντρό δέν ἤτανε, δεντρόν ἐφανερώθη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τό δέντρο ἦταν ὁ Χριστός κι οἱ κλῶν'οἱ γι'Αποστόλοι
τά παρακλωναρίδια του ἦσαν οἱ μαρτυριές του,
πού μαρτυροῦν κι ἐλέγανε γιά τοῦ Χριστοῦ τά πάθη:
-Χριστέ μ'ὅντε σέ πιάσανε οἱ σκύλ'οἱ 'Ιουδαῖοι
κι'ἐπέψαν τό παράνομο, τόν σκύλο τόν 'Οβραῖο
νά ποῦ νά κάμῃ δυό καρφιά....
ἐκεῖνος ὁ παράνομος πιάνει καί κάνει πέντε
-Βάλε τά δυό στά πόδια ντου, τά δυό στά δυό του χέρια
κι ἐκεῖνο τό φαρμακερό βάλε το στήν καρδιά του.
Κι ἡ Δέσποινα ὡς τ'ἄκουσε 'πομένει λιγωμένη.
Σταμνιά νερό τσῆ γέρνανε,σιγκλιά σιγκλιά τό μόσκο
καί τρία τό ροδόσταμνο,τό νοῦ τζη γιά νά φέρη.
Κι ἀπῆς τό νοῦ τζη κι ἔφερε κι ἀπῆς τά λογικά τζη
ἐστάθηκ'ἀνατολικά καί κάνει τό σταυρό τζη:
-"Οσοι ἀγαπᾶτε τό Χριστό καί τοῦ Χριστοῦ τή μάνα,
οὗλοι νά μ'ἀκλουθήξετε τσῆ πονεμένης μάνας".
"Λλλοι δέ τζ'ἀκλουθήξανε ὄξω οἱ τρεῖς παρθένες,
ἡ Μάρθα κι ἡ Μαγδαληνή, τ''Αγιοῦ Λαζάρ'ἡ μάνα.
Καί παίρνει τσι καί πχαίνουνε εἰς τοῦ Ληστῆ τσί
πόρτες.
Βρίσκουν τσί πόρτες σφαλιχτές καί τά κλειδιά παρμένα
καί τά πορτοπαράθυρα σφιχτά μανταλωμένα.
Παίζου τσῆ πόρτας μιά λαχτέ, μέσα καί ὄξω δίδει.
Θωροῦν κουτσούς, θωροῦν στραβούς χίλιες μιλιουνιάδες
κι ἄλλο δέν ἐγνωρίσανε ὄξω τόν "Αη-Γιάννη.
-"Αη μου Γιάννη,Πρόδρομε καί βαφτιστή τοῦ γυιοῦ μου
ποιόν εἶν'ἐμέ τό τέκνο μου κι ἐσέν'ὁ δάσκαλός σου;"
-"Θωρεῖς το κεῖνο τό χλωμό, τό παραπονεμένο,
ἀπού βαστᾶ στά χέρια ντου καρφιά νά σοῦ καρφώξη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κι ἀπού βαστᾶ στήν ἄλλη ντου χολή νά σοῦ ποτίση;
'Εκεῖνο εἶν'τό τέκνο σου κι ἐμέν'ὁ δάσκαλό μου!
Κι ἄν εἶν'γκρεμνός νά γκρεμισθῶ κι ἄν εἶν'κορφή νά δώσω
κι ἄν εἶν'μαχαίρι δίστομο νά κακοθανατώσω!.....
-"Νάνα, μήν κάμεις ἄδικο νά κάνουν οἱ μανάδες
καί πάρε τό στρατί στρατί καί ἄμε στό κελλί σου
καί βάλε τό μαντήλι σου καί κόψε τό μαλλί σου.
Βάλε κρασί εἰς τό γυαλί, ψωμί εἰς τό μαντήλι
καί κράξε τσί γειτόνισσες νά σέ παρηγορήσουν
καί κράξε τ'ὀρφανά παιδιά νά φᾶν νά μακαρίσουν.

(Κρητικό Ριζίτικο).
(Σ. Κόλλια, Θρησκευτική 'Ανθολογία ποιήστως. τ. Α, σ. 50 -51).

2. Μεγάλη Παρασκευή.

"Ηρθαν νά πάρουν τ'ἄχραντό Σου σῶμα·
-Τοῦ Μαρτυρίου οἱ πόνοι εἶχανε σβύση...
'Ανατριχιάζει ἡ γῆ,'ρωτάει τό χῶμα:
Ποιός τάφος θά 'μποροῦσε νά Σέ κλείση;

Καινούργια Μοῖρα ὁ θάνατός Σου γράφει
Στόν ἄνθρωπο: τί τάχα καί ἄν πεθαίνη;
Χαμόγελα γεμίζουν ὅλοι οἱ τάφοι·
Θ'ἀναστηθοῦν μιά μέρα οἱ πεθαμένοι.

Κι ἄν σήμερα τά πιό θλιμμένα λόγια
Θ'ἀκούσης ἀπ'τούς ἄλλους, ὁ σκοπός μου
"Υμνος γιά Σένα κι ὄχι μοιρολόγια:
'Εσύ ἡ ζωή κι''Εσύ τό φῶς τοῦ κόσμου!

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Νίκος Γεννηματᾶς .
(Σ. Κόλλια, Θρησκευτική 'Ανθολογία, Ποιήσεως. τ. Β, σ. 587).

3. Μεγάλη Παρασκευή.

Εἶπε "διψῶ" καί Τοὔδωσαν τό σπόγγο,
'Εμποτισμένο σέ χολή καί ξύδι·
Τῆς 'Ανομίας ἐσφύριζε τό φεῖδι,
Στῶν 'Ελαιῶν λουφάζοντας τό λόγγο.

Βρισιές, σέ κάθε τοῦ θανάτου φθόγγο·
Οἱ χτεσινοί μέ τ'"'Ωσαννά" στολίδι
Τ'ἀκάνθινο Τοῦ χώσανε ὡς τό φρῦδι,
Κι'ἀλλάλαζαν στοῦ Πόνου Του τό βόγγο.

Μά σἄν βαθύ σκοτάδι ἁπλώθη γύρα
Κι''Ανοιξε ὁ οὐρανός κι'ἡ γῆς ἐσκίσθη,
Τοῦ θείου ἐκατρακύλισαν τά μῦρα....

'Ο 'Εκατόνταρχος ἄναυδος ἐπείσθη
Κι'οἱ στρατιῶτες του, μπρούμυτα πού ἐκεῖταν,
Πώς γυιός Θεοῦ στ'ἀλήθεια 'Εκεῖνος ἦταν.

Κώστας Γραικός
(Σ. Κόλλια, Θρησκευτική 'Ανθολογία, ποιήστως.τ. Β, σσ. 650 - 651).

4. Μιά φωνή στόν 'Επιτάφιο θρῆνο.

Παναγιά Μεγαλόχαρη Κυρά,
πού τῶν ἀγγέλων τούς χορούς θαμπώνεις
στά κράτη Σου ἐπάνω τά ὑγρά,
σάν κάστρο τό νησί Σου τό στεριώνεις.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Διῶξε ἀπ' τούς ἀνθρώπους τό κακό
τήν ἔχθρητα τόν πόλεμο, τό θρῆνο.
Ν' ἀνθίση κάμε σάν τό μυστικό
τ' ἀμάραντό Σου, ὁ κόσμος ὅλος, κρίνο.

Μέ τοῦ ματιοῦ Σου-ὦ θεία-τήν ξαστεριά
καρφωμένο τ' αὐγερινό τ' ἀστέρι·
-χλωμή τῆς ὁμορφιᾶς Σου ἀντιφεγγιά-
κρατᾶς ἀπ' τοῦ παιδιοῦ Σου Θεοῦ τό χέρι.

Μικρές πατρίδες καί ἡ μεγάλη Γῆ
Κι οἱ ὠκεανοί καί τοῦ Αἰγαίου τό κῦμα
Σέ δοξάζουν. Ἡ ἅρπα ὑμνολογεῖ
τῶν ἀγγέλων τῆς χάρης Σου τό σχῆμα.

Θησαυρισμένο ἀπίστευτα-ὦ χαρά-
καί τό φτωχό Σου τό νησί ἀπό Σένα
Μέ τῶν Καισάρων ὅλων τ' ἀγαθά
δέν ἀλλάζει τή Μοῖρα του Παρθένα.

Νερόχαρο λουλούδι φουντωτό
τῆς Δόξας Σου νά στήσης τήν εἰκόνα
τό νησάκι Σου διάλεξες, κι αὐτό
πῶς λάμπει σά βασίλισσας κορώνα.

Λιλή Ἰακωβίδου-Πατρικίου.
(Σ. Κόλλια, ὅ.π., τ. Β, σσ. 907-908).

5. Καμπάνες τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς.

Ὁ ἥλιος χτυπάει τήν πρωϊνή του καμπάνα,
κι ὅλα τά παιδιά ἔχουν μητέρες γιά νά τά πλύνουν
καί νά τά πᾶν στόν Ἐπιτάφιο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κι ὅλα τά παιδιά ἔχουν ἕτοιμη μιά λαμπάδα μέ λουλούδια χάρτινα -ἀταίριαστο κόκκινο καί τριανταφυλλί- καί περιμένουν ν' ἀναστηθῆ ' 'Ιησοῦς Χριστός.

('Ιησοῦς Χριστός νικάει κι ὅλα τά κακά σκορπάει).

Κι ὅλοι ξεχνᾶμε τίς καθημερινές φιλοδοξίες
καί πώς ἐδῶ καί χρόνια μεγαλώσαμε
κι ἄν φωνάξουμε "Μάνα"! καί Μάνα!",οί γωνιές τοῦ δρόμου θά ρουφήξουν τή φωνή μας χωρίς ἀντίλαλο,
κι ὅσο ψηλώνει ὁ ἥλιος, μακραίνει ὁ ἴσκιος τοῦ πατέρα μας καί τό μεγάλο χέρι πού κρατοῦσε τό δικό μας.

Χριστός 'Ανέστη-μέ ἀγωνία-κανένας πεθαμένος δέν ξανάρθε ν' ἀγγίξῃ τό χῶμα καί τή μυρουδιά τῆς ἄνοιξης,
κανένας δέν ἀκούει τόν ἥλιο πού κουδουνίζει στίς ἀκρογιαλιές,
καί τά κορμιά τους εἶναι σάν νά μήν ἔνιωσαν ποτέ τ' ἄλλο κορμί νά τά τυλίγῃ,
τ'ἄλλο κορμί πού τό μάθαιναν σάν ἀλφαβήτα καί ξανάρχιζαν τή ζωή μαζί του κάθε στιγμή.

Χριστός 'Ανέστη-φωνή πού δέν ἀποκρίνεται πιά, χέρια πού ξέχασαν τά χέρια μας.
Φεύγουν-κι ὁ ἴσκιος τους μακραίνει καί πλημμυρίζει τή γῆ,
φεύγουν μέ τίς ἄσπρες παιδικές μας λαμπάδες στό χέρι ὁ ἕνας πίσω ἀπό τόν ἄλλον,
μέ τή λήθη στά χείλη, πικρό λουλούδι χινοπωριάτικο.

'Η καρδιά μας εἶναι γεμάτη πεθαμένους
καί κοντεύει νά σπάση ἀπό τή λαχτάρα τῆς ἀθανασίας.

Λίνα Κάσδαγλη.
(Σ. Κόλλια, ὅ.π., τ. Γ, σ. 1115).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

6. Μεγάλη Παρασκευή.

Καλή μας Παναγιά,
'Εσύ πού εἶδες στόν Σταυρόν
ἀπάνω τό παιδί Σου
καί ξέρεις τί θά πῆ Σταυρός,
Καλή μας Παναγιά,
λυπήσου, τήν κάθε μάνα πού θωρεῖ
τό γυιό της σταυρωμένο.
Κάνε τόν πόνο σου ἅγιο φῶς
κι'ὅσα καρφιά τόσα κεριά,
"Ισως νά φωτισθῆ ἡ καρδιά
τοῦ κάθε σταυρωτῆ σου.

Μαρία Κεσίση.
(Σ. Κόλλια, ὅ.π., τ. Γ', σ. 1159).

7. "Ω! Γλυκύ μου "Εαρ.

Μισόσβυστες ἀντιλαλοῦν μακρυά καί σβύνουν
τοῦ ἄβουλου ὄχλου μανιακές, σκληρές, κραυγές.
Στοῦ μαρτυρίου τόν τόπο, θανάτου σμίγουν
μαῦρες σκιές, κι'ἀπόγνωσης ψιθυριστές φωνές.

Τετέλεσται! ὁ Θεός τό πνεῦμα παραδίνει
στόν πατέρα του. Στή νεκρική αὐτή στιγμή
θρηνεῖ ἡ φύση, νεκρώνετ'ἡ ζωή, καί σβύνει
τό φῶς τῆς μέρας. Μαυροφοροῦν οἱ Οὐρανοί.

Σταλάζουν μαραμένα τ'ἄνθη τή στερνή δροσιά
δάκρυα καφτά ὅπου τή γῆ καῖνε καί κλαῖνε...
"Ω! πόνε γυιέ τῆς ἀδικίας, τήν ἄγρια σου ἐρημιά
σκίζουν τῆς Μάνας, σπαραγμοῦ κραυγές, πού λένε:

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

-Τέκνον, ἔαρ μου γλυκύ, τό κάλλος σου ποῦ εἶναι;
Στή θεϊκή σου τή μορφή, γιατί τοῦ πόνου
καί τῆς θυσίας ζωγραφιές; Σύ τῆς ψυχῆς μου κρίνε
πῶς ἔσβυσες πρωτοῦ χαρεῖς, Ὠ γυιέ τοῦ πόνου;-

Ὠ ἀπ'τήν καρδιά ξερριζωμένη ἄγρια φωνή
τοῦ πόνου, τῆς ἅγιας Μάνας, πού κλαῖς στήν πλάση
τά δάκρυά Σου φτιάχν'ὁ γυιός Σου πῶχει σταυρωθεῖ
θάλασσ'ἀγάπης πού τή γῆ πάει ν'ἀγκαλιάσει.

Βασίλης Κραψίτης.
(Σ. Κόλλια, ὅ.π., τ. Γ, σ. 1258).

8. Μεγάλη Παρασκευή.

Ὁ Χείμαρρος τῶν κέδρων ἀρχινάει τό κλάμα,
σέρνοντας τά νερά του μέ λυγμούς
κι ὁ κῆπος τῆς Γεθσημανῆς στό οὐράνιο δράμα,
στέλνει τῶν ρόδων του τούς μυρωμένους στεναγμούς.

Βαριές τῶν θυσιαστηρίων θύρες
ἀνοίξανε. Ἡ ἰδέα ἐφανερώθη.
Μαρτυρικές τήν ἐδιπλώσανε πορφύρες
στό φλογισμένο κύμα τους. Καί ὑψώθη.

Μά κάποιο χέρι ἀόρατο ἁπλώνει,
στό δρόμο της τή σταματάει τό φωτερό,
τήν σέρνει κάτω καί τήν καθηλώνει,
στοῦ μαρτυρίου τόν ξύλινο Σταυρό.

Τά βέβηλα αἱματωμένα χέρια
σφυροκοπᾶνε τοῦ Σταυροῦ τούς ἥλους
καί περγελῶντας τραγουδοῦν στ'ἀστέρια,
"ἀγαπᾶτε ἀλλήλους".

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Περνᾶ σκυφή ἡ 'Αγάπη ἡ νικημένη.
Παραμερίζει ἀδιάφορα ὁ διαβάτης
καί ἡ κακία ἀγέρωχη διαβαίνει.
Κρανία ἀνθρώπων τρίζουνε στό περπάτημά της.

-Ποιός εἶν'αὐτός πού χρόνια τώρα
σέ κείνη τήν κορφή στέκει θλιμμένος;
Καί ἀπαντᾶ ἡ 'Αγάπη ἡ μαυροφόρα,
-"Ενας Θεός ἀδικοσκοτωμένος.

Πέρασαν αἰῶνες πλήθη, σάν διαβάτες
κι ἀκόμα ἐκεῖ τό"Αχραντο καρφώνουν Σῶμα.
-"Ε, σεῖς, ἐκεῖ ἀπάνω στήν κορφή, ἐργάτες,
ἀκόμα δέν τελειώσατε; - 'Ακόμα!

Τίμος Μωραϊτίνης.
(Σ. Κόλλια, ὅ.π., τ. Δ, σσ. 1680-1681).

9.'Ο 'Επιτάφιος.

Στῆς ἀνοιξιάτικης βραδυᾶς, Χριστέ, τό θάμα,
πού μυστικά σέ ὑμνοῦν ψυχές καί κλῶνοι,

τό τραγικό σου πάθος μᾶς κυκλώνει
θάνατος καί ζωή στό Ξύλο ἀντάμα.

Χωρίς καμμιά ἐπιτύμβια δόξα, ἡ ἄγια κλίνη.
Μόνο κοντάρια καί σπαθιά στόν ὦμο.
Κατάρα στόν ἀνθρώπινο τόν νόμο
πού τήν ἀγάπη σ'ἕναν τάφο κλείνει.

Αἷμα ἱερό, πού ἀπ'τά καρφιά σταλάζεις
αἰῶνες στήν ἀνθρώπινη τήν κλήρα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καί πότε γίνεσαι σπαθί καί πότε λύρα
πῶς τόν κακό μας νοῦ δέν τόν ἀλλάζεις;

Τό βογγητό νά πάψει ἀπό τή γῆ μας
καί σέ γιαλούς, στεργιές εἰρηνοφόρες
τραγούδια τῆς δουλειᾶς νά γίνουν οἱ ὧρες
κι ἕνα "ἀγαπᾶτε ἀλλήλους" ἡ κραυγή μας.

Δημήτρης Σιατόπουλος.
(Σ. Κόλλια, ὅ.π., τ. Ε΄, σ. 2157).

10. Θρῆνος τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς.

Ἀργά, θλιβά καί πένθιμα χτυπάει
τοῦ ἐπιτάφιου θρήνου ἡ καμπάνα,
κι' ὁ νοῦς μας σέ προσκύνημα θά πάει,
στόν πόνο πού 'χει ἀβάσταγο μιά μάνα...

Βαριά, θλιβά καί πένθιμα χτυπάει
τό μήνυμα νά φτάσει πέρα ὡς πέρα
βαριά καί γκρίζα ἡ συννεφιά καί πάει
ν' ἀπογιομίσει θλίψη τήν ἐσπέρα...

Ἀργά κι' ἡ λιτανεία θ' ἀκλουθάει
τά μονοπάτια τοῦ στερνοῦ τοῦ δρόμου,
καί τῶν κεριῶν ἡ λάμψη θά φωτάει
τά σκοτεινά βασίλεια τοῦ τρόμου...

Μά ποιός θ' ἀκούσει τόν ἀχό μιᾶς ἄλλης,
πού ράγισ' ἔτσι ἄξαφνα καμπάνας,
τῆς πίκρας μου ποιός θά' βρει τῆς μεγάλης
τόν τόνο γιά νά γίνει ὁ παιάνας;

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κανείς δέ θά'ρθει γιά ν'ἀκολουθήσει.
Σέ ποιόνε τήν καρδιά μου νά ἀνοίξω;
Κανείς δέ θά 'ρθει γιά νά βοηθήσει
καί μόνος τά καρφιά μου θά τά μπήξω...

Γιάννης Σπανόπουλος.
(Σ. Κόλλια, ὅ.π., τ. Ε΄, σ. 2250).

ζ΄. Διδακτική βιβλιογραφία.

1. Παπανικολάου, 62-64.
2. Κολλάρος-Μαυρουδῆς, 104-107.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΙΝΑΚΕΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τ Ο Λ Ε Ξ Ι Λ Ο Γ Ι Ο

(Οἱ ἀριθμοί παραπέμπουν στά κεφάλαια)

ἁβρός 5
ἀγάπη 5
ἁγιάζω 5
ἁγιωσύνη 4
ἀγροικῶ 5
ἀδελφός 4
Ἅδης 7
ἀδυναμία 4
ἀηδόνι 2
αἰσθηματικός 5
αἴσιος 4
ἀκούω 7
ἀλλόκοτος 5
ἀλωνιστής 5
Ἀμέρικα 4
ἀμόλευτος 2
ἀμπέλι 6
ἀναβλύζω 1
ἀναθαρρεύω 1
ἀναθρέψω 6
ἀνάσα 2
ἀνασήκωμα 1
ἀνάστημα 7
ἀναφιλητά 3
ἄνθρωπος 6
ἀνίψι 4
ἄνοιγμα 5
ἀντάμα 1
ἀνταμώνω 4
ἀντάρτης 7
ἀποθαλασσιά 5
ἀποκριά 5
ἀρέχνη 6
ἄρτος 4
ἀρωγός 4
ἄσθμα 5
ἄσμα 7
ἀσπαίρω 5
ἄσπιλος 2
ἀσπίς 5
ἄστρον 7
ἄσυλον 5
ἄσχημος 6
αὐγή 7
αὐθόρμητα 3
αὐλή 5
ἀφορία 4
ἀχτινωτός 1

βαπόρι 4
βαρυγνωμῶ 4
βασιλεύς 7
βῆμα 5
βιολέττα 7

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βλέπω 7
βογγῶ 4
βοήθεια 4
βοτανίζω 4
βουνό 6
βρατσέρα 4
βρέ 5
βρόντος 5
βρόχια 1
βρυκόλαξ 5

γδοῦπος 5
γενναῖος 5
γέρος 4
γιλέκο 5
γλείφω 4
γλιστρῶ 5
γλυκύς 7
γλυτώνω 4
γλῶσσα 7
γραῖα 4
γράμμα 4
γριπάρης 5
γυιός 4
γυνή 7
γυροφέρνω 3
δασκαλεύω 1
δέρνω 3
δεσπότης 7

διάζομαι 6
δίσεκτος 1
δίς παιδιά 4
δοκός 5
δρασκελίζω 3

ἔδαφος 4
εἰδικός 7
εἰρωνεία 5
ἐκκλησιάρχης 7
ἐκφράζω 4
ἐλλοχεύω 5
ἐνορία 5
ἐνορίτης 4
ἐντροπή 7
ἐξευτελισμός 4
ἔξω 1
ἐπάνω 5
ἔπιπλον 5
ἐπιτάφιος 7
ἐπίτροπος 7
ἑρμάριον 5
ἐσοδεία 4
ἑστία 4
ἔτος 7
εὐλογῶ 3
εὐχή 6
εὐωδιασμένο 2

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐφημέριος 7

ζαρώνω 4
ζαφείρια 1
ζυγιά 5
ζῶ 6
ζωγραφίζω 7
ζωή 7

ἡμπορῶ 6

θάπτω 7
θεριό 5
θρακιά 3
θρῆνος 7
θρυλικός 3
θυλάκιον 5
θυμίαμα 7

ἱερεύς 7
ἰκρίον 5

καθάρια 1
κακός 6
καλδιρίμι 7
κάμνω 6
κανδηλανάπτης 7
καπετάν(-ιος) 5
καράβι 5
καραδοκῶ 5
καραούλι 1
καρδιά 6
κάρρο 4
καρφί 7
κασκέτο 7
κάσσα 5
καταιγίς 7
κατοικητήριο 5
κατώφλι 7
καύχησις 3
κελλίον 7
κέρμα 5
κεφάλι 6
κλειδωμανταλώνω 5
κλεῖθρον 7
κλεισούρα 1
κλείω 7
κλέφτης 5
κοιτάζω 6
κόκκαλο 7
κοκκώνα 5
κόλαφος 5
κολλῶ 5
κόλπος 4
κόλλυβα 7

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κόντρα 4
κοράσιον 4
κόρη 4
κορώνα 1
κούμαρα 4
κρύπτη 1,5
κρύσταλλος 4
κυβερνήτης 7
κύλισμα 1
κύρ 4
κύριος 7
κυψέλη 6

λάβαρο 3
λαμπάς 7
λαμπριάτικα 2
λαός 7
λεβέντης 3
λέμβος 7
λεπτόν 4
λεχώ 4
λιτανεία 7

μαγαζί 5
μαγεία 7
μαλακώνω 5
μαλώνω 5

μάμμη 4
μανδήλα 4
μανταλώνω 5
μαραγκός 5
μάστορας 5
μασχάλη 4
μαχαλάς 5
μεγάλος 6
μέλι 6
μέλος 5
μένω 7
μέρα 6
μερακλής 5
μεσημβρινός 5
μετάξι 6
μετερίζι 1
μέτρον 5
μέτωπον 5
μητέρα 4
μοῖρα 6
μουντζουρώνω 5
μπάρμπας 4
μπόγι 5
(ἡ)μπορῶ 6
μπράβο 4
μπριλλάντι 1

νά 5

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ναός 5
ναύτης 7
νοικοκύρης 4
νοικοκυριό 6
νότος 4
ντέ 7
ντουλάπι 4
ντροπή 7
νύκτα 7

ξάστερο 1
ξενοδουλεύω 4
ξενοιασιά 1
ξεπεταρούδι 1
ξεσπάω 3
ξύλωσις 4
ξυπνητός 5

οἰκία 7
οἰκοκυρά 5
οἰκοκύρης 5
ὄμμα 5
ὁπού 7
ὀργυιά 4
ὅρμος 7
ὀροφή 4
ὀρφανός 4

παθαίνω 7
πάθημα 7
πάθος 3
παιδί 6
παίζω 7
πανί 6
παντιέρα 3
παντρεύω 6
παπᾶς 4
παράδοσις 7
παραμερίζω 7
παράς 5
παράστασις 7
παράφορος 3
πατέρας 4
πατρίς 7
πάτωμα 5
πέδιλα 4
περισκελίς 5
πέφτω 7
πηλήκιο 3
πίνω 7
πίπα 7
πλάγια (τά) 7
πλοίαρχος 7
πνίγω 7
πολυκέλαδος 2
πομπή 7
πορφύρα 1

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πουλί 7
πούς 7
προαύλιον 5
προικίζω 6
προσκόπτω 4
πρόσωπον 5
πρωτινή 1
πτωχός 7
πύλη 7

ράβδος 7
ρακή 4
ράκος 5
ραντίζω 7
ράσον 4
ρεῦμα 7
ρηγῶ 3
ρουφῶ 2,7
ρωμέϊκο 4

σάβανον 1
σειρά 7
σελήνη 7
σέρνω 6
σηκώνω 5
σιμά 5
σκαμνίον 4
σκαμπαβία 7
σκαντζόχοιρος 6
σκάφη 6
σκέπασμα 4
σκεπάρνι 5
σκέψις 1
σκουφιά 4
σκῶμμα 4
σπάθη 5
σπιθαμή 4
σπιτάλι 4
σπίτι 4
σπλάχνα 4
σπόντα 5
στάδιον 7
στάμνα 5
σταυρός 5
στάχτη 4
στέγη 4
στέμφυλα 4
στενός 5
στερνός 2
στῆθος 4
στιλπνός 4
στολίζω 5
στρώνω 4
συγχωρῶ 4
συνοικία 5

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

συνωρίς 5
σχῆμα 3
σφίγγω 3
σωθικά 4

τακτικός 5
τάξις 5
τεμάχιον 4
τεμπέλικος 5
τέλος 5
τηγάνι 5
τροπάριον 7
τριπλό 1
τρίχα 5
τσέπη 5
τσουγκρίζω 7
τύραννος 5

ὑπασπιστής 3
ὑπηρέτης 7
ὑπνοφαντασία 1
ὑπόθεσις 4
ὑποκάμισο 4
ὑποκρίνομαι 7
ὑποκώφως 5

φάκελλος 4
φάνταομα 5
φανός 5
φαντάρος 3
φατνωτός 5
φθισικός 5
φιλεύω 4
φιλῶ 1
φλαμούρι 5
φλοισβίζω 5
φράγκα 4
φρόνιμος 5
φουσκώνω 5
φούχτα 5
φουστάνα 4
φυλακτήριον 5
φύλαξ 4
φῦλλον 5

χάλασμα 5
χαρακτήρ 5
χάσκω 5
χατζῆς 5
χείρ 7
χελώνα 6
χήρα 6
χορός 5
χορταίνω 4
χρονιάρα 5

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χρονοκαταλύτρα 1
χωριό 6

ψάλλω 7
ψάλτης 7
ψεύτης 5
ψηφῶ 1
ψιχίον 4
ψυχή 1.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2. Τ Α Λ Ο Γ Ο Τ Ε Χ Ν Ι Κ Α Κ Ε Ι Μ Ε Ν Α

(Οἱ ἀριθμοί παραπέμπουν στά κεφάλαια)

1."Αγνωστος, Ἡ δεκοχτοῦρα (παράδ.Θράκης) 6
2. --, Ἡ δεκοχτοῦρα (παραδ.Κορινθίας) 6
3. --, Ἡ δεκοχτοῦρα (παραδ.Πανελλήνιος) 6
4. --, Τό μυρμῆγκι (παραδ.) 6
5. --, Ὁ σκαντζόχοιρος, ἡ ἀράχνη, ἡ χελώνα καί ἡ μέλισσα (παραδ.) 6
6. --,Ἡ σταύρωσι τοῦ Χριστοῦ (δημ.) 7
7. --, Μύρμηξ (Βυζαντινό) 6
8. --, Τόν ἥλιον κρύψαντα (Τροπάριον) 7
9. Ἀθάνας,Γ., Ἀνοιξιάτικος χαιρετισμός στήν Κύπρο.2
10.Ἀκρίτας,Λ. Ἀρματωμένοι (ἀπόσπ.) 3
11. Βενέζης, Ἠ., Τό νούμερο 31328 (ἀπόσπ.) 3
12. Βιζυηνός, Γ., Ἡ καταιγίς. 6
13. --, Τό τρυγόνι. 6
14. --,Ὁ τελευταῖος Παλαιολόγος. 6
15. --, Παλιμβουλία. 6
16. --, Οἱ γάμοι. 6
17. --, Τό ἁμάρτημα τῆς μητρός μου. 6
18. --, Μεταμορφώσεις. 6
19. --Ἡ δεκοχτοῦρα. 6
20. Βλάχος,Α., Τό μνῆμα τῆς γρηᾶς (ἀπόσπ.) 3
21. Γεννηματᾶς,Ν., Μεγάλη Παρασκευή. 7
22. Γραικός,Κ., Μεγάλη Παρασκευή. 7
23. Ζαλοκώστας,Χρ., Πίνδος (ἀπόσπ.) 3
24. ---, Θάσος, 3
25. ---,Ἡ σημαία ἑνός συντάγματος (Ροῦπελ) 3

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

26. Ζερβός,Κλ.Γ., Μεγιστώ. 2
27. Θεοτοκᾶς,Γ., Ἱερά Ὁδός (ἀπόσπ.) 3
28. Ἰακωβίδου-Πατρικίου,Λ., Μιά φωνή στόν ἐπιτάφιο θρῆνο. 7
29. Κάσδγλη,Λ., Καμπάνες τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς. 7
30. Κεσίση,Μ., Μεγάλη Παρασκευή. 7
31. Κραψίτης,Β., Ὦ, γλυκύ μου ἔαρ. 7
32. Μπεράτης,Γ., Πλατύ ποτάμι (ἀπόσπ.) 3
33. Μυριβήλης,Σ., Ἡ ζωή ἐν τάφῳ (ἀπόσπ). 3
34. Μωραϊτίδης,Α., Σέ μιά παράκλησι. 7
35. --, "Ἄρατε πύλας..". 7
36. Μωραϊτίνης,Τ., Μεγάλη Παρασκευή. 7
37. Ξεφλούδας,Στ., Ἄνθρωποι τοῦ μύθου. 3
38. Ξύδης, Θ., Μήνυμα. 2
39. Παλαμᾶς, Κ., Ὕμνος τῆς Ἀθηνᾶς. 1
40. Παπαδιαμάντης, Α., Πρός τήν μητέρα μου. 4
41. --,Ἐπωδή παπᾶ στή χολέρα. 4
42. --, Σταχομαζώχτρα. 4
43. --, Ἡ συντέκνισσα. 4
44. ---, Τό μοιρολόγι τῆς φώκιας. 4
45. --, Τῆς Κοκκώνας τό σπίτι. 5
46. --, Γουτοῦ Πατατοῦ. 5
47. --, Τά κρούσματα. 5
48. Πολέμης,Ι., Τό παλιό βιολί. 1
49. --, Τό τρυγόνι. 1
50. --, Τά ζῶα. 1
51. --, Ἡ πέτρα, 1
52. --, Τό παραμύθι τῆς γιαγιᾶς. 1
53. --, Ὁ τυφλός τοῦ Εὐαγγελίου. 1

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

54. --, Θεοφανώ. 1
55. --, Οἱ τρεῖς γενεαί. 1
56. Σιατόπουλος, Δ., Ὁ Ἐπιτάφιος.7
57. Σκίπης,Σ., Ὁ πετροκότσιφας.2
58. --, Αἰγαῖα νερά. 2
59. --, Χαλασμός. 2
60. --, Αὐτοπροσωπογραφία. 2
61. --, Στόν ἑλληνικό στρατό. 2
62. --, Τραγούδια τῆς Κύπρου. 2
63. --, Στή Δωδεκάνησο. 2
64. --, Στή Βόρειο Ἤπειρο. 2
65. Σπανόπουλος, Γ., Θρῆνος τῆς Μ. Παρασκευῆς. 7
66. Τερζάκης, Α., Ἀπρίλης (ἀπόσπ.) 3
67. Δαβίδ., Ἄρατε πύλας (Ψαλμός ΚΓ΄). 7
68. HUGO, V., Οἱ ἄθλιοι (ἀπόσπ.) 3
69. REMARQUE,E., Οὐδέν νεώτερον ἀπό τό δυτικόν μέτωπον (ἀπόσπ.). 3
70. TOLSTOY,L., Πόλεμος καί εἰρήνη (ἀπόσπ.). 3.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3. Τ Α Μ Ε Λ Ε Τ Η Μ Α Τ Α

(Οἱ ἀριθμοί παραπέμπουν στά κεφάλαια)

1."Αγνωστος., Δικέφαλος ἀετός. 1
2. --, Ὁ ὅρκος τῶν Ἀθηναίων ἐφήβων. 1
3- --, Ἡ σημαία. 3
4. --, Σύνταγμα. 3
5. --, Ροῦπελ, 3
6. --, Μεραρχία. 3
7. --, "Αμφια. 3
8. --, Ὑπασπιστής. 3
9. --, Συνταγματάρχης. 3
10.--, Βρατσέρα. 4
11.--, Σταυροδρόμι. 5
12.--, Νεωκόρος. 7
13. Βαλέτας,Γ., Ἡ Σταχομαζώχτρα. 4
14. --,Τῆς Κοκκώνας τό σπίτι. 5
15. Γερονικόλας, Κ., Ἀλπῖνος. 3
16. Δημαρᾶς,Κ., Ι. Πολέμης. 1
17. --, Σ. Σκίπης. 2
18. --,Ἀλ. Παπαδιαμάντης. 4
19. --, Γ. Βιζυηνός. 6
20. --, Α. Μωραϊτίδης. 7
21. Θέμελης, Γ., Ι. Πολέμης. 1
22. --, Ι. Πολέμη ἔργα. 1
23. Θεοδώρου, Ε., Ἐξαπτέρυγα. 7
24. Καλαϊτζάκης, Β.Ι., "Αδης (μυθολογία) 7.
25. Καλοκύρης,Κ.Δ., Κιβώριον. 7
26. Λουκᾶτος, Δ.Σ., Ἀνάστασις. 2

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

27. --, "Αδης (Λαογραφία). 7
28. Μακρῆς, Γ., Οἰκονόμος. 7
29. Μέγας, Γ., Χριστούγεννα. 5
30. --, Καλλικάντζαροι. 5
31. --, 'Αγιασμός. 5
32. --, 'Αποκριά. 5
33. --, Μεγάλη Παρασκευή. 7
34. Μπεκατῶρος,Γ., Σαρανταλείτουργον. 4
35. Ξύδης, Θ., Α. Παπαδιαμάντης. 4
36. --, Παπαδιαμάντη ἔργα. 4
37. --, Παπαδιαμάντης (κρίσεις). 4
38. --, Α. Μωραϊτίδης (βιογραφικά) 7
39. --, Μωραϊτίδη ἔργα. 7
40. --, Α. Μωραϊτίδης (κρίσεις). 7
41. Οἰκονομίδης, Δημ.Β.,Τό Χριστουγεννιάτικον δένδρον. 5
42. --, Δωδεκαήμερον. 5
43. --, Βρυκόλαξ. 5
44. Παναγιωτᾶκος, Π., 'Αρχιμανδρίτης. 3
45. Περάνθης, Μ., Σ.Σκίπης. 2
46. --, Σκίπη ἔργα. 2
47. --, Γ. Βιζυηνός. 6
48. Πολιτᾶκος, Ι., Στρατηγός. 3
49. Πολίτης, Λίνος., Ι. Πολέμης. 1
50. --, Α. Παπαδιαμάντης. 4
51. --, Βιζυηνοῦ ἔργα. 6
52. --, Γ. Βιζυηνός. 6
53. Ρήγας,Γ.Α., Κάλαντα Χριστουγέννων τῆς Σκιάθου.5
54. --, Μ.Παρασκευή στή Σκιάθο. 7

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

55. Ρωμαῖος, Κ., Δωδεκάνησος. 2
56. Σαχίνης, Α., Γ. Βιζυηνός. 6
57. Σπυριδάκης, Γ.Κ., Χειροφίλημα. 1
58. Τωμαδάκης, Ν.Β., Α. Παπαδιαμάντης. 4
59. Χάρης, Π., Α. Μωραϊτίδης. 7
60. Χατζηφώτης, Ι., Χρ. Ζαλοκώστας. 3
61. --, Α. Παπαδιαμάντης. 4
62. LAURENT, V., 'Εκκλησιάρχης. 7

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Ε ἰ σ α γ ω γ ι κ ά.
Ι. Ι. Π ο λ έ μ η, Τρεῖς γενεαί 1 - 42.

Α. Ὁ συγγραφεύς καί τό ἔργο του.
α. Βιογραφικά. 3 - 6.
β. Ἔργα. 6 - 8
γ. Βιβλιογραφία. 9
δ. Ἀξιολόγηση τοῦ συγγραφέα. 10- 11.
Κ. Δημαρᾶς
Λ. Πολίτης
ε. Ἀνθολόγηση τοῦ ἔργου. 11- 22
1. Τό παλιό βιολί.
2. Τό τρυγόνι.
3. Τά ζῶα.
4. Ἡ πέτρα.
5. Τό παραμύθι τῆς γιαγιᾶς.
6. Ὁ τυφλός τοῦ Εὐαγγελίου.
7. Θεοφανώ.

Β. Τό κείμενο καί ἡ ἀξιολόγησή του.
α. Τό κείμενο 23- 26
β. Λεξιλόγιο 26 -34
γ. Πραγματικές παρατηρήσεις 35- 41
δ. Παράλληλα κείμενα.
Ι. R. FLACELLERE, Ὁ ὅρκος τῶν Ἀθη - ναίων ἐφήβων. 41- 42
2. Κ. Παλαμᾶ, Ὕμνος τῆς Ἀθηνᾶς 42
3. Διδακτική βιβλιογραφία. 42

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2. Σ. Σ κ ί π η, Στή Δωδεκάνησο 43 - 87.
Α. Ὁ συγγραφεύς καί τό ἔργο του.
α. Βιογραφικά 45 - 48
β. Ἔργα 48 - 51
γ. Βιβλιογραφία 52
δ. Ἀξιολόγηση τοῦ συγγραφέα Κ. Δημαρᾶς. 53 - 54
ε. Ἀνθολόγηση τοῦ ἔργου
1. Ὁ πετροκότσιφας. 54 - 56
2. Αἰγαῖα νερά. 57
3. Χαλασμός. 58
4. Αὐτοπροσωπογραφία. 59
5. Στόν ἑλληνικό στρατό. 59 - 60
6. Τραγούδια τῆς Κύπρου. 60 - 63
Β. Τό κείμενο καί ἡ ἀξιολόγησή του.
α. Τό κείμενο στήν ἀρχική του μορφή 64 - 65
β. Λεξιλόγιο. 65 - 67
γ. Πραγματικές παρατηρήσεις 67 - 80
δ. Παράλληλα κείμενα.
1. Σ. Σκίπη, Στήν Βόρειο Ἤπειρο 80 - 81
2. Γ. Ἀθάνα, Ἀνοιξιάτικος χαιρετισμός στήν Κύπρο. 81
3. Θ. Ξύδη, Μηνύματα 82 - 85
4. Γ. Ζερβοῦ, Μεγιστώ. 85 - 87
ε. Διδακτική βιβλιογραφία

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

. Χρ.Ζ α λ ο κ ώ σ τ α, Ἡ σημαία ἑνός συντάγματος 89 - 189
Α. Ὁ συγγραφεύς καί τό ἔργο του
α. Βιογραφικά. 91 - 92
β. Ἔργα. 93
γ. Βιβλιογραφία. 93
δ. Ἀξιολόγηση τοῦ συγγραφέα. 93
ε. Ἀνθολόγηση τοῦ ἔργου του.
1. Πίνδος (ἀπόσπ.) 93 - 108
2. Θάσος. 108 - 112
Β. Τό κείμενο καί ἡ ἀξιλόγησή του.
α. Τό κείμενο σ' ὅλη του τήν ἔκταση. 113 - 133
β. Λεξιλόγιο. 134 - 138
γ. Πραγματικές παρατηρήσεις. 139 - 152
δ. Παράλληλα κείμενα.
1. Γ. Μπεράτη, Βουνά ζῶα καί ἄνθρωποι. 153 - 156
2. Λ. Ἀκρίτα, Παρέλαση τῶν ἀφανῶν. 157 - 161
3. Σ. Μυριβήλη, Ἡ μυστική παπαρούνα 161 - 167
4. Η. Βενέζη, Τό νούμερο 31328 (ἀπόσπ.) 167 - 173
5. Στ. Ξεφλούδα, Ἄνθρωποι τοῦ μύθου 173 - 175
6. Α. Τερζάκη, Ἀπρίλης (ἀπόσπ.) 175 - 177
7. Γ. Θεοτοκᾶ, Ἱερά ὁδός (ἀπόσπ.) 177 - 178
8. Α. Βλάχου, Τό μνῆμα τῆς γριᾶς (ἀπόσπ.) 178 - 181
9. L. TOLSTOY, Πόλεμος καί Εἰρήνη (ἀπόσπ.) 181 - 185
10. V. HUGO, Ἄθλιοι (ἀπόσπ.) 185 - 188
11. E. REMARQUE, Οὐδέν νεώτερον ἀπό τό δυτικόν μέτωπον (ἀπόσπ.) 188 - 189
ε. Διδακτική Βιβλιογραφία. 189

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

4.Α.Παπαδιαμάντη, Ἡ σταχτομαζώχτρα 190 - 275
Α.Ὁ συγγραφεύς καί τό ἔργο του.
α.Βιογραφικά 190 - 192
β."Εργα. 192 - 194
γ.Βιβλιογραφία. 194 - 196
δ.Ἀξιολόγηση τοῦ συγγραφέα.
1.Κ.Δημαρᾶς 196 - 203
2.Λ.Πολίτης 203
3.Θ.Ξύδης. 203 - 205
4.Ι.Χατζηφώτης. 205 - 206
5.Ν.Β.Τωμαδάκης. 206 - 215
ε.Ἀνθολόγηση τοῦ ἔργου του.
1.Πρός τήν μητέρα μου. 216.
2.Ἐπωδή παπᾶ στή χολέρα. 217.
στ.Γλωσσάριο. 218.
Β.Τό κείμενο καί ἡ ἀξιλόγησή του.
α.Τό κείμενο. 219 - 233
β.Λεξιλόγιο. 233 - 254
γ.Πραγματικές παρατηρήσεις. 254
δ.Σχόλια στό κείμενο.
1.Γ.Βαλέτας. 254 - 258
ε.Παράλληλα κείμενα.
1.Α. Παπαδιαμάντη, Ἡ συντέκνισσα. 259 - 270
2.Α.Παπαδιαμάντη , Τό μοιρολόγι τῆς φώκιας 270 - 274
στ.Διδακτική βιβλιογραφία. 275

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

5. Α.Π α π α δ ι α μ ά ν τ η, Τῆς κοκ-
κώνας τό σπίτι 277 - 397
Α.Ὁ συγγραφεύς καί τό ἔργο του 279
Β. Τό κείμενο καί ἡ ἀξιλόγησή του.
α.Τό κείμενο. 280 - 292
β.Λεξιλόγιο. 292 - 324
γ.Πραγματικές παρατηρήσεις. 325 - 326
δ.Λαογραφικά στοιχεῖα. 326 - 364
ε.Σχόλια στό κείμενο.
1.Γ.Βαλέτας. 364
στ.Παράλληλα κείμενα.
1.Α.Παπαδιαμάντη,Τά κρούσματα. 364 - 385
2.Α.Παπαδιαμάντη,Γουτοῦ Γουπατοῦ. 385 - 397
ζ.Διδακτικά βιβλιογραφία. 397

6. Γ.Β ι ζ υ η ν ο ῦ,Μεταμορφώσεις. 399 - 482
Α.Ὁ συγγραφεύς καί τό ἔργο του.
α.Βιογραφικά 401 - 404
β."Εργα. 404 - 405
γ.Βιβλιογραφία. 405
δ.'Αξιολόγηση τοῦ συγγραφέα.
1.Κ.Δημαρᾶς. 406 - 409
2.Α.Σαχίνης. 409 --410
ε.'Ανθολόγηση τοῦ ἔργου του.
1.Ἡ καταιγίς 410 - 412
2. Τό τρυγόνι. 412 - 413
3. Παλιμβουλία 413 - 414
4.Ὁ τελευταῖος Παλαιολόγος 414 - 418

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

5.Οἱ γάμοι 418 - 419
6.Τό ἁμάρτημα τῆς μητρός μου. 419 - 455
στ.Γλωσσάριο. 456
Β.Τό κείμενο καί ἡ ἀξιλόγησή του.
α.Τό κείμενο. 457 - 459
β.Λεξιλόγιο. 459 - 475
γ.Παράλληλα κείμενα.
1.Ὁ σκαντζόχοιρος, ἡ ἀράχνη, ἡ χελώνα καί ἡ μέλισσα. 475 - 476
2. Τό μυρμῆγκι. 476
3. Μύρμηξ. 476 - 477
4. Δεκοχτοῦρα. 477 - 478
5. Ἡ δεκοχτοῦρα. 478
6. Ἡ δεκοχτοῦρα. 478 - 479
7. Γ.Βιζυηνοῦ, Ἡ δεκοχτοῦρα. 479 - 481
δ.Διδακτική βιβλιογραφία. 482

7. Α.Μ ω ρ α ϊ τ ί δ η, "Αρατε πύλας.." 483 - 623
Α.Ὁ συγγραφεύς καί τό ἔργο του.
α.Βιογραφικά. 485 - 487
β."Εργα. 487 - 488
γ.Βιβλιογραφία. 488 - 489
δ.Ἀξιολόγηση τοῦ συγγραφέα.
1.Κ.Δημαρᾶς. 489
2.Θ.Ἴξύδης. 490 - 496
3.Π. Χάρης. 497 - 500
ε.Ἀνθολόγηση τοῦ ἔργου του.
1.Σέ μιά παράκληση. 500 - 517
στ.Γλωσσάριο. 517

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Β.Τό κείμενο καί ἡ ἀξιολόγησή του.
α.Τό κείμενο. 518 - 534
β.Λεξιλόγιο. 534 - 574
γ.Πραγματικές παρατηρήσεις. 574 - 603
δ.Λαογραφικά στοιχεῖα. 604 - 613
ε.Παράλληλα κείμενα.
1.'Η σταύρωσις τοῦ Χριστοῦ(Δημ.) 613 - 614
2.Ν.Γενηματᾶ,Μεγάλη Παρασκευή. 615 - 616
3.Κ.Γραικοῦ,Μ.Παρασκευή. 616
4.Λ.'Ιακωβίδου-Πατρικίου, Μιά φωνή στόν 'Επιτάφιο θρῆνο. 616 - 617
5.Λ.Κάσδαγλη,Καμπάνες τῆς Μ.Παρασκευῆς. 617 - 618
6.Μ.Κεσίση, Μ.Παρασκευή. 619
7.Β.Κραψίτη,Ὦ γλυκύ μου ἔαρ. 619 - 620
8.Τ.Μωραϊτίνη, Μ.Παρασκευή. 620 - 621
9.Δ.Σιατοπούλου,'Ο ἐπιτάφιος. 621 - 622
10.Γ.Σπανοπούλου,Θρῆνος τῆς Μ. Παρασκευῆς. 622 - 623
στ.Διδακτική βιβλιογραφία. 623

Ο Ἱ Π Ί ν α κ ε ς
1. Τό λεξιλόγιο . 627 - 634
2. Τά λογοτεχνικά κείμενα 635 - 637
3. Τά μελετήματα. 638 - 640

Τ α π ε ρ ι ε χ ό μ ε ν α. 641 - 647

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής